

**SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VI KADENCJA**

Warszawa, dnia 21 marca 2006 r.

Druk nr 102

PREZES
Instytutu Pamięci Narodowej
Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu
dr hab. Janusz Kurtyka

Pan
Bogdan BORUSEWICZ
MARSZAŁEK SENATU
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Szanowny Panie Marszałku,

stosownie do art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, w załączeniu przekazuję *Informację o działalności Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w okresie 1 lipca 2004 r. - 31 grudnia 2005 r.*

Informacja ta, zgodnie z ustawowym wymogiem, została przyjęta przez Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej uchwałą nr 1/06 z dnia 22 lutego 2006 r.

Z poważaniem

(-) Janusz Kurtyka

Tłoczono z polecenia Marszałka Senatu

**Informacja o działalności
Instytutu Pamięci Narodowej
–Komisji Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu
w okresie 1 lipca 2004 r. – 31 grudnia 2005 r.**

Warszawa, luty 2006

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	4
CZEŚĆ I – Wprowadzenie	
Wstęp	6
I. Informacja o działalności Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej	24
II. Informacja z wykonania budżetu w latach 2004 i 2005	26
1. Ogólna charakterystyka	26
2. Realizacja budżetu IPN w 2004 r.	26
3. Realizacja budżetu IPN w 2005 r.	34
4. Gospodarstwo Pomocnicze	43
III. Podstawowe informacje o działalności oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej	44
CZEŚĆ II – działalność merytoryczna IPN	
I. Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	48
1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej — Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	54
2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez poszczególne Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	57
2.1. Oddziałowa Komisja w Białymstoku	57
2.2. Oddziałowa Komisja w Gdańsku	66
2.3. Oddziałowa Komisja w Katowicach	75
2.4. Oddziałowa Komisja w Krakowie	86
2.5. Oddziałowa Komisja w Lublinie	93
2.6. Oddziałowa Komisja w Łodzi	99
2.7. Oddziałowa Komisja w Poznaniu	107
2.8. Oddziałowa Komisja w Rzeszowie	111
2.9. Oddziałowa Komisja w Szczecinie	117
2.10. Oddziałowa Komisja w Warszawie	121
2.11. Oddziałowa Komisja we Wrocławiu	131
3. Ekspertyzy i opracowania	136
II. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	155
1. Gromadzenie i opracowywanie	155
2. Ewidencja i informacja	173
3. Udostępnianie zasobu archiwalnego	180
4. Magazyny, reprografia, konserwacja	206
5. Załącznik nr 1: Wykaz publikacji pracowników pionu archiwalnego IPN	209
III. Biuro Edukacji Publicznej	214
1. Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych	214
2. Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej	222
3. Wydział Wydawnictw	228
4. Działalność naukowo-badawcza Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej	239

• OBEP Białystok	239
• OBEP Gdańsk	245
• OBEP Katowice	258
• OBEP Kraków	264
• OBEP Lublin	267
• OBEP Łódź	277
• OBEP Poznań	281
• OBEP Rzeszów	284
• OBEP Szczecin	288
• OBEP Warszawa	289
• OBEP Wrocław	293
5. Załącznik nr 1: Konferencje naukowe, dyskusje panelowe, sesje i spotkania edukacyjne	297
6. Załącznik nr 2: Opracowania naukowe, recenzje i publicystyka	300
7. Załącznik nr 3: Wystawy BEP i OBEP IPN	336
Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej	339

WYKAZ SKRÓTÓW

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AK	– Armia Krajowa
AW	– Agencja Wywiadu
BCh	– Bataliony Chłopskie
BEP	– Biuro Edukacji Publicznej
BUiAD	– Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
Gestapo	– Geheime Staatspolizei, nazistowska Tajna Policja Państwowa
GL	– Gwardia Ludowa
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
j.a.	– jednostka archiwalna
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KWMO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KL	– Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
m.b.	– metry bieżące
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MSBUDN	– Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennich diel (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
OBEP	– Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN
OBUiAD	– Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
OKŚZpNP	– Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
OKBZpNP	– Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OUN	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RIP	– Rzecznik Interesu Publicznego
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Sicherheitsdienst des Reichsführers SS (Służba Bezpieczeństwa Przywódcy SS)
SS	– Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Sztafety Ochronne NSDAP)
Smiersz	– „Smierć szpionom” – tajna służba policyjna, której zadaniem była inwigilacja Armii Czerwonej, a także kontrwywiad
UB (UBP)	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
UPA	– Ukraińska Powstańcza Armia
WiN	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WSI	– Wojskowe Służby Informacyjne

- WSR – Wojskowy Sąd Rejonowy
- WUBP – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
- WUiAD – Wydział Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
- WUSW – Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
- WP – Wojsko Polskie
- ZOMO – Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
- ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
- ŻIH – Żydowski Instytut Historyczny

Zasięg terytorialny działalności oddziałów Instytutu Pamięi Narodowej

WSTĘP

Przedstawiane Sejmowi oraz Senatowi RP sprawozdanie Instytutu Pamięci Narodowej–Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu obejmuje wyjątkowo dłuższy niż roczny okres. Za zgodą Marszałka Sejmu RP nasza informacja o działalności Instytutu Pamięci Narodowej kończy się na roku kalendarzowym, a nie jak dotychczas na 30 czerwca. Nie tylko ze względu na wymogi sprawozdawczości budżetowej, ale i ze względu na powszechnie stosowane kryteria roku kalendarzowego w bilansowaniu wyników pracy różnych instytucji jest to znacznie bardziej racjonalne.

Instytut Pamięci Narodowej w okresie sprawozdawczym kontynuował w sposób kompleksowy swoją misję przekazywania obywatelom wiedzy o tragicznych, zarówno w wymiarze narodowym, jak i jednostkowym wydarzeniach i procesach społeczno-politycznych lat 1939–1989, w czasie których Naród Polski był ofiarą zbrodni reżimów narodowosocjalistycznego i komunistycznego. Realizując tę misję, Instytut stał na uboczu interesów politycznych. Wyniki jego pracy mają służyć wyłącznie prawdzie, wolności i pamięci, a przez to – długookresowym interesom Narodu Polskiego i Państwa Polskiego. Nie znaczy to, że Instytut nie podlega publicznym ocenom politycznym. Żadna instytucja publiczna nie jest i nie może być od tego wolna. Oceny te nierzadko odnoszą się do samej misji Instytutu.

Odnosząc się do działalności Instytutu w okresie od lipca 2004 r. do końca grudnia 2005 r., należy podkreślić następujące fakty:

1. Z dniem 1 stycznia 2005 roku – w konsekwencji utworzenia w Szczecinie Sądu Apelacyjnego – Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej powołało Oddział IPN-KŚZpNP w Szczecinie (wynika to z art. 17 ust. 1 ustawy o Instytucie Pamięci). Obecnie Instytut, poza tzw. centralą w Warszawie, tworzy 11 oddziałów oraz 7 delegatur.

2. Instytut rozważnie i oszczędnie gospodarował przyznanymi mu środkami z budżetu państwa, zbyt niskimi w stosunku do zadań. Instytut samodzielnie, dzięki własnej inwencji oraz dobrej współpracy z przedstawicielami władz państwowych i samorządowych, pozyskał, wyremontował i przystosował do swoich potrzeb wyeksploatowane pomieszczenia – na podstawie i w ramach przyznaných środków budżetowych.

3. Proces przekazywania dokumentacji dotyczącej organów bezpieczeństwa Polski Ludowej przez zobowiązane instytucje dobiega końca. W świetle złożonych prezesowi oraz Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej oświadczeń przez osoby kierujące tymi instytucjami, do przekazania do zasobu archiwalnego IPN została niewielka ilość dokumentacji. Instytut zgromadził praktycznie wszystkie należne mu na mocy ustawy zespoły dokumentów archiwalnych. Ostatniego dnia 2005 roku zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej liczył ponad 85 kilometrów i przez ostatnie półtora roku powiększył się prawie o 7%, w tym zwłaszcza o zbiory kartotek ABW i AW.

4. Instytut intensywnie opracowuje zebrane dokumenty oraz szeroko je udostępnia, w tym szczególnie pokrzywdzonym, badaczom oraz instytucjom uprawnionym. W wyniku upowszechnienia tzw. listy Wildsteina na sposób pracy pionu archiwalnego miały wpływ akty prawne, decyzje i orzeczenia sądowe. I tak w wyniku nowelizacji ustawy o Instytucie Pamięci w dniu 4 marca 2005 r. jego prezes zobowiązany jest na wniosek osoby zainteresowanej poinformować w ciągu 14 dni, czy dane osobowe wnioskodawcy są tożsame z danymi osobowymi, które znajdują się w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa. Przyspieszeniu uległ czas dostępu do dokumentów osób pokrzywdzonych działaniem organów bezpieczeństwa. Okres ten waha się, w zależności od oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów (OBUiAD), od 3 miesięcy do roku.

5. Od dnia 7 lutego 2001 r., kiedy to został złożony pierwszy wniosek o status pokrzywdzonego, do dnia 31 grudnia 2005 r. 51 997 osób złożyło wniosek o wgląd do materiałów, jakie zgromadziły na ich temat służby bezpieczeństwa. Proces ten uległ wyraźnemu przyspieszeniu w okresie spr-

wzrostowym, wówczas bowiem wnioski takie złożyło 31 589 osób. Tak znaczący wzrost zainteresowania wglądem do materiałów wytworzonych przez służby bezpieczeństwa jest związany z pojawieniem się na stronach internetowych na przełomie stycznia i lutego 2005 r. tzw. listy Wildsteina. W okresie sprawozdawczym (lipiec 2004 – grudzień 2005) pion udostępniania IPN zrealizował 9623 wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, w tym 2602 osoby uznane zostały za pokrzywdzone, 5935 za osoby niepokrzywdzone w związku z brakiem dokumentów zbieranych przez organa bezpieczeństwa państwa w sposób celowy i tajny, w stosunku do 1086 osób odnaleziono dokumenty świadczące o współpracy z organami bezpieczeństwa. Inną istotną grupą osób korzystających z zasobów Instytutu są badacze. W okresie sprawozdawczym wpłynęło ogółem 6515 wniosków naukowo-badawczych. Po pojawieniu się tzw. listy Wildsteina zbiory danych oraz pomoce ewidencyjne Instytutu Pamięci zostały poddane kontroli Głównego Inspektora Danych Osobowych. Realizacja wniosków pokontrolnych GIODO, a zwłaszcza zakaz udostępniania osobom innym niż pracownicy Instytutu pomocy ewidencyjnych, opracowanych w celu usprawnienia przeszukiwania zasobu, skutkuje poważnym utrudnieniem prowadzenia badań naukowych.

6. Prokuratorzy Instytutu Pamięci zakończyli łącznie 1392 śledztwa, w tym 370 w sprawach zbrodni nazistowskich, 972 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 50 w sprawach innych, tj. zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Do sądów skierowali oni 35 aktów oskarżenia, którymi objęli sprawców zbrodni komunistycznych, oraz 1 akt oskarżenia przeciwko sprawcy zbrodni nazistowskiej. W toku prowadzonych śledztw przedstawili zarzuty kolejnym 144 podejrzanym. Przez pięć lat i sześć miesięcy działalności pionu śledczego IPN skierowanych zostało do sądów 105 spraw z aktami oskarżenia przeciwko 125 osobom. Zapadły 34 wyroki skazujące w stosunku do 40 oskarżonych i 5 wyroków uniewinniających. W 21 sprawach sądy umorzyły postępowania, m.in. z powodu śmierci oskarżonych, a także na mocy ustawy o amnestii z 1989 r.

7. Instytut Pamięci stał się liczącą w Polsce i Europie placówką badawczą. Składają się na to znaczące konferencje naukowe, dziewięć tematycznych serii wydawniczych (w ramach których zostało wydanych 51 książek) oraz trzy czasopisma. Instytut z sukcesem realizuje programy badawcze wielkich monografii istotnych wydarzeń lub zjawisk historii lat 1939–1989 (*Aparat represji i opór społeczny 1944–1989*; *Słownik biograficzny – Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*; *Wojna i okupacja 1939–1945*; *Zagłada Żydów na ziemiach polskich*). Instytut Pamięci ściśle współpracuje z instytutami: Historii oraz Studiów Politycznych PAN i z większością uniwersytetów.

8. Instytut Pamięci jest trwałym i ważnym ogniwem edukacji historycznej i patriotycznej polskiej młodzieży. Edukację tę prowadzimy poprzez setki wykładów i prelekcji w szkołach, ogólnopolskie i regionalne konkursy historyczne, wystawy, teki edukacyjne dla nauczycieli oraz rajdy szlakami wydarzeń najnowszej historii.

9. Instytut Pamięci współpracuje z różnymi środowiskami kombatanckimi (żołnierzy i uczestników wojny oraz niepodległościowej i demokratycznej opozycji). Środowiska te znajdują u nas oparcie m.in. poprzez działanie Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grota”.

10. Instytut Pamięci nawiązał rzeczową współpracę ze swoimi odpowiednikami w innych krajach (Czechy, Izrael, Litwa, Niemcy, Rumunia, Słowacja, Węgry, USA). Tam, gdzie nie ma odpowiednika Instytutu, współpracujemy z historykami i z archiwistami, tak jest w przypadku Ukrainy i Rosji. Prokuratorzy Instytutu współpracują z niemiecką Centralą Ścigania Zbrodni Nazistowskich w Ludwigsburgu, z Centrum Wiesenthala, z Departamentem Sprawiedliwości USA. Prokuratorzy ci zwracają się o pomoc prawną do prokuratur Niemiec, Rosji, Białorusi, Ukrainy, Litwy, USA, Kanady, Izraela i Wielkiej Brytanii. Służąc prawdzie, Instytut Pamięci wkomponował się w proces trwałego pojednania naszego narodu z narodami niemieckim, rosyjskim, ukraińskim, litewskim, białoruskim oraz z żydowskim.

11. Po czterech latach obowiązywania ustawy o IPN-KŚZpNP okazało się, że istnieje konieczność jej nowelizacji. W wyniku zainicjowanej w Instytucie Pamięci w 2004 r. dyskusji na ten temat przygotowany został projekt takiej nowelizacji, który po przyjęciu przez Kolegium został przedło-

żony przez prezesa Instytutu Pamięci do łaski marszałkowskiej do stosownego wykorzystania (prezes IPN nie ma inicjatywy ustawodawczej). Sejm poprzedniej kadencji nie podjął pracy nad tym projektem.

12. W okresie sprawozdawczym przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym w Warszawie odbyło się 81 rozpraw z zakresu ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej oraz 23 rozprawy z zakresu ustawy o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, w tym samym czasie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym odbyły się 3 rozprawy z zakresu ustawy o IPN. W większości przypadków Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie zawieszał sprawy ze skarg dotyczących odmowy przyznania statusu pokrzywdzonego w związku z zaskarżeniem przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego zgodności niektórych przepisów ustawy o IPN z przepisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Trybunał Konstytucyjny w dniu 26 października 2005 r. wydał wyrok (sygn. akt K 31/04), którego najważniejsze tezy stanowią: a) prawo wglądu do dokumentacji zgromadzonej w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej posiada każda osoba, która wystąpi z takim żądaniem; dokumenty udostępnione osobie innej niż pokrzywdzony mogą być udostępnione tylko w zakresie jej dotyczącym; b) ustawa o IPN nie definiuje samodzielnie ani pojęcia „współpracownik” organów bezpieczeństwa państwa, ani terminu „współpraca”, wobec czego w celu ustalenia definicji powyższych pojęć należy się odwołać do całego systemu prawnego, w szczególności do ustawy o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne, która to ustawa zawiera legalne definicje wskazanych pojęć.

13. Dnia 9 grudnia 2005 r. Sejm wybrał Janusza Kurtykę na nowego prezesa Instytutu Pamięci Narodowej–Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Po potwierdzeniu wyboru przez Senat 22 grudnia i złożeniu ślubowania nowy prezes rozpoczął kierowanie Instytutem 29 grudnia 2005 r.

BUDŻET INSTYTUTU

Zarządzanie budżetem Instytutu Pamięci jest zdecentralizowane w ramach 10 pozawarszawskich oddziałów terenowych IPN. Decentralizacja nie dotyczy oddziału warszawskiego, którego wydatki realizowane są przez centralę Instytutu z racji zajmowania wspólnych obiektów, obsługiwanych przez wspólne programy remontowe, informatyczne.

Zrealizowane w **2004 r. wydatki** Instytutu wyniosły **85 299** tys. zł, co stanowi 99,9% planu na ten rok, a także 101,2% w stosunku do wykonania wydatków w roku 2003. Zrealizowane w **2005 r. wydatki** Instytutu wyniosły **95 110** tys. zł, co stanowi 99,8% budżetu po zmianach na 2005 r., a także 111,5% w stosunku do wykonania wydatków w roku 2004.

Największą pozycję w dziale 751 w okresie sprawozdawczym lat 2004 i 2005 stanowiły wydatki bieżące, a w tej grupie wydatki przeznaczone na wynagrodzenia i pochodne od wynagrodzeń. Te wydatki wyniosły w 2004 r. 57 402 tys. zł (75,2% wydatków bieżących); zaś w roku 2005 – 53 191 tys. zł (65,5% wydatków bieżących) oraz wydatki na zakup towarów i usług w kwocie odpowiednio w roku 2004 – 16 009 tys. zł (21% wydatków bieżących) oraz w roku 2005 – 15 977 tys. zł (19,7% wydatków bieżących).

W 2004 r. w porównaniu z 2003 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło o 3,9%, tj. o 130 zł, zaś w 2005 r. w porównaniu z 2004 r. – wzrosło o 4,8%, tj. o 169 zł. Wzrost wynagrodzeń sfinansowany został w ramach planowanego funduszu wynagrodzeń zawartego w ustawach budżetowych na lata 2004 oraz 2005. Instytut Pamięci Narodowej, realizując budżet na lata 2004 oraz 2005, nie dokonywał zmian zwiększających planowane kwoty wynagrodzeń.

Niewykorzystanie w 2004 r. i 2005 r. środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe prokuratorów spowodowane było nieosiągnięciem limitu zatrudnienia prokuratorów określonego w ustawach budżetowych na 2004 oraz 2005 r. na 105 etatów (w ustawie budżetowej na 2003

rok było to 115 etatów). Zgodnie z ustawą o IPN, prokuratorów Instytutu powołuje Prokurator Generalny. Brak jego decyzji w tej sprawie uniemożliwił osiągnięcie pełnego zatrudnienia. 31 grudnia 2005 r. Instytut zatrudniał 97 prokuratorów.

Wydatki majątkowe w 2004 roku w porównaniu z rokiem 2003 były niższe o 2633 tys. zł, tj. 26,2% (a w 2003 r. niższe o 3450 tys. zł niż w 2002 r.). Instytut Pamięci zrealizował je w 2004 roku na kwotę 7414 tys. zł, tj. 99,9% środków przyjętych na wydatki inwestycyjne w ustawie budżetowej.

Wydatki majątkowe w 2005 roku w porównaniu z rokiem 2004 były wyższe o 68,7%, tj. o 5090 tys. zł. Zrealizowano je w 2005 roku na kwotę 12 504 tys. zł, tj. 100% środków przyjętych na wydatki inwestycyjne w ustawie budżetowej na 2005 r. Instytut zaplanował na 2005 rok wydatki majątkowe w kwocie 15 505 tys. zł. Jednak kolejny rok z rządu Sejm zmniejszył nasze wydatki majątkowe do wysokości 12 505 tys. zł. Z tej racji wydatki inwestycyjne w latach 2004–2005 (podobnie jak w roku 2003) objęły tylko konieczne prace adaptacyjno-modernizacyjne.

Ustawa o IPN-KŚZpNP oraz przepisy prawa archiwalnego, budowlanego, ochrony przeciwpożarowej, prawa ochrony informacji niejawnych, a także przyjęte przez Kolegium Instytutu zasady archiwizacji dokumentów przesądziły o koniecznych nakładach inwestycyjnych. Przejmowane przez Instytut od końca 2000 r. obiekty z zasobów Skarbu Państwa były w znacznym stopniu zdekapitalizowane i nieprzystosowane do nowych funkcji; wymagały one zatem modernizacji i adaptacji. Przyjęte do realizacji w 2005 roku prace dotyczyły kontynuacji wcześniej rozpoczętych zadań inwestycyjnych (pomieszczenia głównego archiwum IPN przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie (odwodnienie i zagospodarowanie terenu, wentylacja pomieszczeń biurowych, przeróbki instalacji c.o., przebudowa systemu alarmowania o zalaniu wodą), budynek archiwum w Katowicach (rozbudowa pomieszczeń, węzeł cieplny z montażem, regały stacjonarne, meble i pierwsze wyposażenie), budynek Oddziału IPN w Szczecinie (adaptacja i remont gmachu, zagospodarowanie terenu, systemy zabezpieczeń elektronicznych oraz pierwsze wyposażenie), a także w ramach zawartych umów nowe drobniejsze przedsięwzięcia, zgodnie z potrzebami (np. w Delegaturze IPN w Radomiu – system wykrywania i sygnalizacji pożaru oraz system sygnalizacji włamania i napadu, instalacja domofonowa).

Zatrudnienie średnioroczne w Instytucie Pamięci Narodowej w 2004 r. wyniosło ogółem 1185 etatów. W odniesieniu do 2003 r. przyrost wyniósł średniorocznie 10 etatów. Limit etatów dla pracowników objętych mnożnikowym systemem wynagradzania (prokuratorów) określony w ustawie budżetowej nie został przekroczony (wg ustawy budżetowej 105 etatów, wykonanie na dzień 31 grudnia 2004 r. wynosiło 95 etatów).

Zatrudnienie średnioroczne w Instytucie Pamięci Narodowej w 2005 r. wyniosło ogółem 1209 etatów. W odniesieniu do 2004 r. (1185 etatów) oznacza to przyrost zatrudnienia o 2,0%, tj. średniorocznie o 24 etaty.

Największy odsetek (84,4%) pracowników Instytutu stanowili w latach 2004 i 2005 pracownicy merytoryczni. Pozostali pracownicy to osoby zajmujące się obsługą Sekretariatu Prezesa Instytutu Pamięci, obsługą finansową, inwestycjami, zamówieniami publicznymi oraz pracownicy kadr i administracji.

Gospodarstwo Pomocnicze Instytutu skupiało się na prowadzeniu działalności wydawniczej obejmującej druk publikacji IPN oraz ich sprzedaż. Ze sprzedaży publikacji Gospodarstwo osiągnęło w 2004 r. 681,5 tys. zł, natomiast w 2005 r. – 683,3 tys. zł (w 2003 r. 325 tys. zł). Sprzedaż publikacji realizowana jest przez hurtownie, księgarnie, oddziały IPN, a także punkt sprzedaży przy ul. Towarowej 28 w Warszawie. Gospodarstwo prowadzi również sprzedaż wysyłkową publikacji IPN. Gospodarstwo świadczy także usługi reprograficzne oraz usługi transportowe, remontowe, konserwatorskie, porządkowe i zaopatrzeniowe.

ŚCIGANIE ZBRODNI

Prokuratorzy pionu śledczego Instytutu Pamięci (Główna Komisja oraz 11 komisji oddziałowych) kontynuowali śledztwa rozpoczęte we wcześniejszym okresie oraz wszczęli śledztwa

w sprawach nowo ujawnianych zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dokonanych w okresie od 1 września 1939 r. do 31 grudnia 1989 r. Pojęcie zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu obejmuje zbrodnie nazistowskie, zbrodnie komunistyczne oraz zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodnie wojenne popełnione na osobach narodowości polskiej – bez względu na miejsce ich dokonania, a także na osobach innych narodowości, jeżeli zostały popełnione na terytorium państwa polskiego.

Podobnie jak w Czechach czy w Niemczech, prokuratorzy Instytutu ścigają tylko takie czyny, które w momencie ich popełnienia były zabronione przez prawo karne w tym czasie obowiązujące. Wówczas, tak samo jak i obecnie, sprzeczne z prawem polskim i ratyfikowanymi konwencjami ONZ było torturowanie ludzi w śledztwie, skazywanie na podstawie nieobowiązującego prawa czy kierowanie w ramach struktur państwa związkami o charakterze przestępczym albo masowymi represjami.

W okresie osiemnastu miesięcy objętych sprawozdaniem zakończono w sumie 1293 śledztwa, w tym 359 w sprawach zbrodni nazistowskich, 890 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 44 w sprawach innych, tj. zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Do sądów skierowano 35 aktów oskarżenia, którymi objęto sprawców zbrodni komunistycznych oraz 1 akt oskarżenia przeciwko sprawcy zbrodni nazistowskiej. W toku kolejnych prowadzonych śledztw przedstawiono zarzuty 148 podejrzanym o popełnienie zbrodni komunistycznych oraz 2 podejrzanym o popełnienie zbrodni nazistowskich.

Przez okres pięciu lat i sześciu miesięcy działalności pionu śledczego IPN skierowanych zostało do sądów 105 aktów oskarżenia przeciwko 125 osobom. Zapadły 34 wyroki skazujące w stosunku do 40 oskarżonych i 5 wyroków uniewinniających. W 21 sprawach sądy umorzyły postępowania, m.in. z powodu śmierci oskarżonych, a także na mocy ustawy o amnestii z 1989 r.

Stwierdzić należy, że liczba wyroków skazujących nie powinna stanowić jedynego kryterium oceny celowości i rzetelności pracy prokuratorów prowadzących śledztwa. Długotrwałość postępowań zarówno przygotowawczych, jak i sądowych wynika m.in. z działań podejrzanych i oskarżonych, powołujących się na stan zdrowia uniemożliwiający im udział w postępowaniu. Choć w wielu wypadkach już w chwili wszczęcia śledztwa z posiadanej przez prokuratorów IPN wiedzy historycznej wynika, że nie zakończą się one aktem oskarżenia przeciwko żyjącym sprawcom zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, to jednakże ustawa o IPN nie dozwala w takich sytuacjach na zaniechanie wszczęcia i prowadzenia śledztwa. Słuszność takiego rozwiązania ustawowego potwierdzana jest w wielu wypadkach przez osoby pokrzywdzone, składające zawiadomienia o przestępstwie i zeznania w charakterze świadków, które oczekują przyjęcia ich relacji w formie dokumentu o znaczeniu procesowym. Osoby te często deklarują, że po raz pierwszy w życiu dzielą się swoimi przeżyciami i informacjami o prześladowaniach, których doznali, o których nie w każdym wypadku mówili nawet swym najbliższym, a które rzutowały traumą na całe ich późniejsze życie.

W poszczególnych wypadkach umorzenie postępowania następuje po postawieniu zarzutów sprawcy, jak m.in. w śledztwie przeciwko b. funkcjonariuszowi WUBP w Opolu Stanisławowi T., któremu prokurator IPN zarzucił fizyczne i psychiczne znęcanie się w dniach 28–29 marca 1952 r. nad Janem Sz. aresztowanym pod zarzutem „rozpowszechniania fałszywych wiadomości, że Zbrodni Katyńskiej dokonali Rosjanie, a nie Niemcy”. W następstwie tortur Jan Sz. popełnił samobójstwo w celi aresztu Komendy Powiatowej MO w Nysie. Sprawca znęcania się Stanisław T. zmarł 16 września 2005 r., to jest gdy śledztwo zmierzało ku aktowi oskarżenia. Niekiedy umorzenie postępowania z powodu śmierci sprawcy następuje po wniesieniu przez prokuratora IPN aktu oskarżenia, w okresie postępowania sądowego, jak np. w sprawie przeciwko Janowi M., b. funkcjonariuszowi PUBP w Kraśniku oskarżonemu o to, że w 1948 r. znęcał się w trakcie śledztwa nad 3 członkami patriotycznej młodzieżowej organizacji „Skrusz Kajdany” – akt oskarżenia został wniesiony 7 października 2004 r. zaś oskarżony zmarł 5 lipca 2005 r. Z tych właśnie względów prowadzący śledztwa prokuratorzy mają stale poczucie ścigania się z czasem, a dla oceny ich dokonań nie jest miarodajną liczbą przeprowadzonych postępowań zakończonych prawomocnymi skazaniami sprawców.

We wszystkich prowadzonych śledztwach prokuratorzy IPN przesłuchali w okresie sprawozdawczym 12 328 świadków. Niezależnie od wartości procesowej tych relacji, gromadzonych także w śledztwach, które z różnych przyczyn zostały umorzone, utrwalony został bardzo obszerny i często historycznie doniosły materiał dowodowy stanowiący podstawę dla dalszych badań naukowych, a także publicystyki.

Śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich w jednym tylko wypadku, w okresie pięcioletnim, zakończyły się skazaniem sprawcy (sprawa Henryka Mani skazanego na karę 8 lat pozbawienia wolności za branie udziału w mordowaniu ofiar w samochodach-komorach gazowych w ośrodku natychmiastowej zagłady w Chełmnie nad Nerem – wyrok uprawomocnił się w 2002 r.). Drugi akt oskarżenia przeciwko sprawcy zbrodni nazistowskiej skierowany został do sądu z końcem 2005 r. Śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich prowadzone są w większości wypadków we współpracy z Centralą Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, do której kierowane są wnioski o udzielenie pomocy prawnej. Kontynuowane jest występowanie do Centrali w Ludwigsburgu o przekazanie Głównej Komisji postanowień końcowych wydawanych przez niemieckie prokuratury w śledztwach przeprowadzonych w Polsce przez byłą Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich i przekazywanych władzom niemieckim z wnioskami o ich kontynuowanie. Kilkunastu zidentyfikowanych przez prokuratorów Instytutu sprawców zbrodni nazistowskich poszukiwanych jest przez Interpol.

Wyniki śledztw prokuratorów Instytutu Pamięci w sprawach zbrodni żołnierzy Wehrmachtu popełnionych we wrześniu 1939 r. oraz treść postanowień prokuratur niemieckich umarzających postępowania w tych sprawach, najczęściej z powodu uznania, że zabójstwa Polaków dokonywane były w ramach dozwolonego Konwencją Haską z 1907 r. zwalczania partyzantki, a także z powodu przedawnienia ścigania „zwykłych” zabójstw, zostały zaprezentowane w formie artykułu zamieszczonego w katalogu wystawy przygotowanej przez pion edukacyjny IPN „Z największą brutalnością...». Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce wrzesień–październik 1939 r.” Niemieckiej opinii publicznej treść opracowania została przedstawiona także w referacie wygłoszonym 7 kwietnia 2005 r. w Berlinie przez dyrektora Głównej Komisji w dniu otwarcia niemieckiej edycji wystawy.

W sprawach zbrodni komunistycznych, w tym zbrodni stalinowskich, sądy wydały kolejne wyroki skazujące b. funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego za bezprawne aresztowania oraz stosowanie tortur wobec rzeczywistych lub domniemych przeciwników politycznych władzy komunistycznej. Uzasadnienia wyroków skazujących potwierdzają w całej rozciągłości zasadność aktów oskarżenia kierowanych do sądów przez prokuratorów IPN oraz wagę przedstawionych w trakcie postępowania sądowego dowodów, którymi są najczęściej zeznania samych pokrzywdzonych, a także stosowne dokumenty pochodzące z archiwów IPN i innych. Skazując sprawców zbrodni komunistycznych, sądy wymierzają zarówno kary pozbawienia wolności, z warunkowym zawieszeniem wykonania (wyrok Sądu Rejonowego w Toruniu z 6 lipca 2004 r. skazujący b. funkcjonariusza SB na dwa lata pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres czterech lat), jak i kary bezwzględnego pozbawienia wolności (wyrok Sądu Rejonowego w Nisku z 15 czerwca 2005 r. skazujący na karę 4 lat pozbawienia wolności, wyrok z 6 października 2004 r. wydany przez Sąd Okręgowy w Zamościu utrzymujący w mocy skazanie na karę 6 lat pozbawienia wolności b. funkcjonariusza UBP).

Ważnym śledztwem jest wszczęta 18 października 2004 r. przez OKŚZpNP w Katowicach sprawa o zbrodnię komunistyczną popełnioną przez funkcjonariuszy państwa – członków Rady Państwa w dniu 13 grudnia 1981 r. w Warszawie – zbrodnię polegającą na przekroczeniu przysługujących im uprawnień i uchwaleniu dekretu o stanie wojennym wbrew treści art. 31 ust. 1 Konstytucji z 22 lipca 1952 r. Przedmiotem postępowania jest ustalenie kręgu osób – funkcjonariuszy państwa komunistycznego odpowiedzialnych za przygotowanie, wprowadzenie i administrowanie stanem wojennym. Zachowanie tych członków Rady Państwa, którzy świadomie złamali obowiązującą wówczas konstytucję, uchwalając dekrety z mocą ustawy w trakcie trwania sesji Sejmu, prokuratorzy IPN ocenili jako przekroczenie przysługujących im uprawnień. W konsekwencji tego zachowania pięciu

żyjącym członkom Rady Państwa prokuratorzy IPN przedstawili zarzut popełnienia zbrodni komunistycznej. Nikt z nich nie przyznał się do popełnienia tego przestępstwa. W pierwszym kwartale 2006 r. planowane jest przedstawienie zarzutu kolejnym osobom.

Wszczęte 29 listopada 2001 r. przez OKŚZpNP w Katowicach śledztwo w sprawie udzielania przez trzech byłych prokuratorów wojskowych pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej sprawcom przestępstw popełnionych 15 grudnia 1981r. w Jastrzębiu Zdroju podczas pacyfikacji kopalni KWK „Manifest Lipcowy” (obecnie „Zofiówka”) i 16 grudnia 1981r. w Katowicach podczas pacyfikacji kopalni KWK „Wujek” dotyczyło utrudniania i udaremniania śledztw prowadzonych w tych sprawach przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową w Gliwicach. Niedopełnienie obowiązków służbowych przez rzeczonych prokuratorów polegało na utrudnieniu postępowań prowadzonych na przełomie lat 1981 i 1982 w celu uniknięcia odpowiedzialności karnej przez sprawców. Prokuratorzy wojskowi zaniechali zabezpieczenia wszystkich dowodów zbrodni, nie przesłuchali wielu istotnych świadków, nie zlecili koniecznych opinii biegłych. Sprawę oskarżonych byłych prokuratorów wojskowych rozpatrzy sąd.

19 stycznia 2005 r. uprawomocnił się wyrok skazujący w sprawie śledztwa wszczętego przez OKŚZpNP w Poznaniu 24 kwietnia 2001r. w sprawie fizycznego i moralnego znęcania się w okresie od grudnia 1981 do 1985 r. w Koninie przez czterech funkcjonariuszy SB nad piętnastoma działaczami „Solidarności”. Sąd skazał oskarżonych za 15 przestępstw.

Nie uzyskaliśmy, jak dotąd, żadnego prawomocnego wyroku skazującego stalinowskiego sędziego ani prokuratora, sprawców zbrodni sądowych. Toczące się przed Wojskowym Sądem Okręgowym w Warszawie postępowanie przeciwko b. prokuratorowi wojskowemu Czesławowi Ł., któremu prokurator IPN zarzucał udział w sądowym zabójstwie rotmistrza Witolda Pileckiego, zostało po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, umorzone z powodu śmierci oskarżonego 6 grudnia 2004 r. Prokuratorzy IPN prowadzą w tej kategorii spraw kilkanaście kolejnych postępowań przygotowawczych.

W sprawie Zbrodni Katyńskiej wydane zostało 30 listopada 2004 r. postanowienie o wszczęciu śledztwa oparte na szeroko zakrojonej analizie prawnej stanu faktycznego, zakładającej, że zbrodnia ta jest zbrodnią wojenną oraz zbrodnią przeciwko ludzkości w jej najcięższej postaci – ludobójstwa. Podjęcie decyzji o wszczęciu polskiego śledztwa poprzedzone zostało zapoznaniem się ze stanowiskiem Głównej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej, przedstawionym Prezesowi i prokuratorom IPN w trakcie bezpośrednich rozmów w Moskwie 4 sierpnia 2004 r. Rosyjska prokuratura zanegowała przedstawioną przez dyrektora Głównej Komisji ocenę prawnokarną Zbrodni Katyńskiej, argumentując, że po 17 września 1939 r. w sowieckiej niewoli znajdowało się 240 000 Polaków, z których na mocy polecenia z 5 marca 1940 r., podpisanego przez Stalina i członków Biura Politycznego, zabito 22 tysiące Polaków, która to liczba ofiar nie uzasadnia kwalifikacji prawnokarnej w kategoriach ludobójstwa. Podniesiono jednocześnie, że pojęcie ludobójstwa zostało wprowadzone po raz pierwszy do międzynarodowego prawa karnego w 1948 r. w treści konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa i dlatego nie może odnosić się do czynów popełnionych wcześniej. Bez merytorycznej odpowiedzi strona rosyjska pozostawiła stanowisko IPN–KŚZpNP, według którego w trakcie procesu norymberskiego 14 lutego 1946 r. rosyjski prokurator J. Pokrowski w swym wystąpieniu przypisaną wówczas Niemcom Zbrodnię Katyńską przedstawił jako podlegającą osądowi na podstawie prawa karnego międzynarodowego, jakim był Statut Trybunału, zaś akt oskarżenia, podpisany także przez rosyjskiego prokuratora, używał terminu „ludobójstwo” na określenie masowych zbrodni dokonanych „w szczególności na Żydach, Polakach i Cyganach”. Nie odniesiono się również do innych przedstawionych przez stronę polską zagadnień, takich jak kwestia kwalifikacji prawnej Zbrodni Katyńskiej, oparta na ustaleniach rosyjskiego śledztwa, a także do zagadnienia wpływu rozkazu wojskowego i polecenia władzy państwowej na odpowiedzialność karną organizatorów i bezpośrednich wykonawców zbrodni. Akta rosyjskiego śledztwa liczą ponad 180 tomów (otrzymywaliśmy różne informacje na ten temat od strony rosyjskiej). Rosjanie zadeklarowali jednocześnie udostępnienie i przekazanie uwierzytelnionych kopii

wszystkich tomów akt (do połowy lat dziewięćdziesiątych otrzymaliśmy 93 tomy niewierzytel-
nionych kserokopii). Do zakończenia okresu sprawozdawczego, pomimo pięciokrotnych wystąpień
IPN, deklaracja ta nie została spełniona. Partner rosyjski umożliwił prokuratorom IPN zapoznanie
się w dniach 10-21 października 2005 r. w Moskwie z 67 tomami akt nie objętych klauzulą tajno-
ści. Rosjanie nie udzielili zgody na sporządzenie kopii tych dokumentów. Przeprowadzone oglądzi-
ny udostępnionych tomów nie powiększyły wiedzy o Zbrodni Katyńskiej i ustaleniach rosyjskiego
śledztwa. Rosjanie nie udostępnili również – pomimo złożenia ponownego wniosku – treści posta-
nowienia o umorzeniu ich śledztwa, zakończonego 21 października 2004 r. Od wszczęcia polskie-
go śledztwa prokuratorzy IPN odebrali relacje od 1385 świadków, głównie członków rodzin ofiar
Zbrodni Katyńskiej, którym przysługują w śledztwie prawa pokrzywdzonych.

We wszystkich prawie śledztwach prowadzona jest kwerenda archiwalna w poszukiwaniu do-
kumentów mających wartość dowodową, przy czym podstawą poszukiwań jest współpraca pio-
nu śledczego z BUiAD. Prowadzone kwerendy archiwalne obejmują także zbiory Archiwum
Akt Nowych i innych archiwów państwowych, w tym wojskowych, archiwum Żydowskiego
Instytutu Historycznego oraz archiwa zagraniczne, w szczególności Centrali Badania Zbrodni
Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu oraz właściwe rzeczowo archiwum Instytutu Yad
Vashem w Jerozolimie, a także archiwa Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Białorusi.

Przedawnienie ścigania zbrodni komunistycznych, z wyjątkiem zbrodni zabójstwa, a więc po-
legających na stosowaniu tortur psychicznych i fizycznych wobec pokrzywdzonych traktowanych
jako wrogowie polityczni, nastąpi w 2010 roku. Ta kategoria zbrodni stanowi przedmiot zdecy-
dowanej większości ze 105 aktów oskarżenia przygotowanych dotychczas, konieczne będzie za-
tem skoncentrowanie się na prowadzeniu śledztw w sprawach tego typu w celu jak najszybszego
ich zakończenia i kierowania kolejnych aktów oskarżenia do sądów. Wiążąca prokuratorów zasa-
da legalizmu nie pozwala na zaniechanie wszczynania śledztw w innych sprawach, pozostających
w ustawowej kompetencji pionu śledczego IPN. Z każdym rokiem rośnie liczba śledztw wszczy-
nianych przez prokuratorów w wyniku występowania z zawiadomieniami przez pokrzywdzonych
oraz skupiające ich organizacje. W ostatnim czasie wystąpienia takie dotyczyły ścigania sprawców
pozbawienia wolności w wyniku internowania w okresie stanu wojennego oraz zwolnień dzienni-
karzy z pracy z powodów politycznych. W kolejnych latach działalności Komisji konieczne będzie
określenie, czy i którym śledztwom zostanie nadany priorytet w celu ich relatywnie szybkiego za-
kończenia. Rozstrzygnięcie tej kwestii wymaga uwzględnienia z jednej strony terminu przedaw-
nienia ścigania zbrodni komunistycznych (z wyjątkiem zabójstwa, którego ściganie przedawni się
w 2020 r.), z drugiej zaś strony baczycy trzeba na to, że w sprawach zbrodni nazistowskich oraz sta-
linowskich upływ czasu powoduje stałe zmniejszanie się liczby żyjących świadków zdarzeń, od
których prokuratorzy IPN mają obowiązek odebrania relacji tworzących ważną historycznie do-
kumentację. Rozwiązaniem tego swoistego klinczu mogłoby być zwiększenie liczby zatrudnio-
nych prokuratorów – z końcem 2005 r. pracowało w pionie śledczym 97 prokuratorów, zaś 3 kolej-
nych rozpocznie pracę od 1 stycznia 2006 r. W Głównej Komisji pracuje 6 prokuratorów, pozostali
w oddziałowych komisjach, najwięcej (13) w Lublinie, najmniej (7) w Poznaniu, Szczecinie i we
Wrocławiu. Jednocześnie wskazana jest zmiana trybu odwoływania prokuratorów IPN niezbyt
sprawnych w ściganiu zbrodni nazistowskich i komunistycznych w celu ich powrotu na wcześniej
zajmowane stanowiska w prokuraturze powszechnej.

Należy podkreślić, że w śledztwach prowadzonych przez prokuratorów Instytutu Pamięci wystę-
puje szeroka gama i podejrzanych, i ofiar ich zbrodni. W sprawach zbrodni nazistowskich podejrz-
zanymi są głównie funkcjonariusze różnych formacji policyjnych III Rzeszy, żołnierze Wehrmachtu,
funkcjonariusze policji kolaborujących z niemieckimi okupantami (z Litwy, Łotwy, Białorusi
i Ukrainy), wreszcie polscy kolaboranci. Ich ofiarami są polscy cywile, jeńcy wojenni (polscy,
alianccy i sowieccy), pojmani partyzanci i funkcjonariusze Państwa Podziemnego i wreszcie prze-
znaczani do zagłady Żydzi polscy i zagraniczni zwożeni przez Niemców na okupowane ziemie pol-
skie w celu wyniszczenia. W sprawach zbrodni komunistycznych podejrzany są funkcjonariusze

NKWD i żołnierze sowieccy, funkcjonariusze i żołnierze polskich organów bezpieczeństwa, prokuratorzy i sędziowie, zaangażowani w represje członkowie aparatu PPR i PZPR. Ich ofiarami są pojmani i zamordowani cywilni oraz wojskowi obrońcy Września, członkowie zbrojnego i politycznego podziemia niepodległościowego, a później opozycji demokratycznej, osoby zdefiniowane jako wrogowie klasowi. Podejrzany w sprawie innych zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości są żołnierze ukraińskich wojennych i powojennych formacji OUN i UPA, a także obywatele polscy zaangażowani w przypadki powojennych pogromów wymierzonych w Żydów albo Niemców.

Niemal wszyscy podejrzani i skazani w sprawach o zbrodnie komunistyczne popełnione w okresie stalinowskim są już w wieku podeszłym. Wymownym tego przykładem jest 82-letni Aleksander O., b. kierownik Sekcji do Walki z Bandytyzmem PUBP w Suwałkach, 22 września 2004 r. uznany przez Sąd Rejonowy w Suwałkach za winnego popełnienia w 1946 r. dziesięciu przestępstw na szkodę członków WiN i skazany na cztery i pół roku pozbawienia wolności. Skazany ten podniósł, że osadzenie go w zakładzie karnym będzie działaniem nieludzkim. Należy zatem przywołać tu decyzję Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 7 czerwca 2001 r., w której uznał on za oczywiście bezzasadną skargę Maurice'a Papon, wysokiego funkcjonariusza reżimu Vichy skazanego w 1998 r. za zbrodnie z czasów II wojny światowej. W momencie skazania Papon miał 88 lat. Osadzony w więzieniu ponad 90-letni Papon miał problemy zdrowotne, korzystał regularnie z opieki medycznej i konsultacji szpitalnych, również poza więzieniem. W więzieniu nie miał takich udogodnień, jakie miałby na wolności, ale władze więzienne uwzględniły, w granicach możliwości, jego stan zdrowia i wiek. Z akt wynikało, iż Papon utrzymuje kontakty z różnymi osobami, regularnie odwiedza go rodzina i adwokaci. Trybunał orzekł, że w żadnym kraju Rady Europy sam tylko podeszły wiek nie jest przeszkodą w pozbawieniu wolności. A gdyby problemy zdrowotne Papon, w połączeniu z wiekiem pogłębiły się, prawo francuskie umożliwia władzom właściwą interwencję humanitarną.

Główna Komisja współpracuje stale z odpowiednimi instytucjami za granicą, a w szczególności z niemiecką Centralą Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, Biurem Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA oraz Instytutem Yad Vashem w Jerozolimie. Prokuratorzy IPN uczestniczą w konferencjach naukowych, prezentując wyniki działalności śledczej. Dyrektor Głównej Komisji wygłosił referat ukazujący polskie doświadczenia w ściganiu zbrodni nazistowskich i zbrodni komunistycznych na forum II Światowego Kongresu Ekspertów Interpolu ds. ścigania zbrodni ludobójstwa, zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości, który odbył się 14-16 czerwca 2005 r. w Lyonie. Główna Komisja współorganizowała z prezydentem miasta Łodzi międzynarodową konferencję poświęconą kpt. Wilmowi Hosenfeldowi, z udziałem oficjalnych przedstawicieli Republiki Federalnej Niemiec, na której ze strony polskiej referaty wygłosili prokuratorzy i pracownicy IPN (21 stycznia 2005 r.). Szef pionu śledczego IPN reprezentował także Instytut na organizowanej w Katowicach 15–17 września 2005 r. konferencji naukowej „Zagłada ludności żydowskiej na terenach wcielonych do III Rzeszy w czasie II wojny światowej”, na której wygłosił referat pt. *Ściganie zbrodniarzy wojennych z terenów wcielonych do III Rzeszy przez polski wymiar sprawiedliwości*. Przedstawił również referat *Procesy zbrodniarzy wojennych w Polsce – wymiar historyczny i dalsze badania* na Uniwersytecie w Marburgu w trakcie sympozjum 30 września – 1 października 2005 r. poświęconego historycznemu wymiarowi procesów zbrodniarzy wojennych po II wojnie światowej. Dyrektor Głównej Komisji wygłosił także referat na temat prawnokarnego rozliczenia z przeszłością w ramach prezentacji pięciu nowych krajów Unii Europejskiej w Poczdamie w dniu 6 kwietnia 2005 r.

ARCHIWIZOWANIE I UDOSTĘPNIANIE DOKUMENTÓW

Zadanie archiwizowania i udostępniania dokumentów wytworzonych przez polskie i obce organy bezpieczeństwa państwa w latach 1939–1989 mieści się w konstytucyjnym obowiązku władz

publicznych opisanym w art. 61 oraz 51 polskiej ustawy zasadniczej. Kierując się tymi przepisami oraz przepisami ustawy o IPN-KŚZpNP, Instytut musi brać też pod uwagę wymagania wynikające z ustaw o ochronie informacji niejawnych i o ochronie danych osobowych. Zadania te Instytut realizuje poprzez pion archiwalny, który tworzą Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji dokumentów oraz wydziały udostępniania i archiwizacji dokumentów w delegaturach.

W czwartym i piątym roku funkcjonowania Instytutu działalność pionu archiwalnego koncentrowała się na opracowywaniu przejętych materiałów archiwalnych i szerokim ich udostępnianiu. Priorytetem pionu archiwalnego było udostępnianie dokumentów osobom pokrzywdzonym oraz badaczom, a także innym osobom oraz uprawnionym podmiotom. W wyniku upowszechnienia tzw. listy Wildsteina na sposób pracy pionu archiwalnego miały wpływ akty prawne, decyzje i orzeczenia sądowe. I tak w wyniku nowelizacji ustawy o Instytucie Pamięci w dniu 4 marca 2005 r. jego Prezes zobowiązany jest na wniosek osoby zainteresowanej poinformować w ciągu 14 dni, czy dane osobowe wnioskodawcy są tożsame z danymi osobowymi, które znajdują się w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa. Zaświadczenie to nie określa statusu wnioskodawcy w rozumieniu ustawy (funkcjonariusz, pracownik, współpracownik czy pokrzywdzony).

Ostatniego dnia 2005 roku zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej liczył 85 341,25 m.b., z czego 31 686,31 m.b. (37,13%) zgromadziło Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD), a 53 654,94 m.b. (62,87%) dziesięć oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów łącznie z delegaturami IPN. W stosunku do 30 czerwca 2004 zasób ten wzrósł o 5420,60 m.b. (6,78%).

Do końca 2005 roku Instytut Pamięci zgromadził dokumenty archiwalne, jakie z mocy prawa powinien przejąć. W okresie sprawozdawczym IPN jedynie uzupełniał swój stan posiadania o akta do przejętych już zbiorów archiwalnych (w tym BUiAD: z ABW z 109,28 m.b. i 61 147 mikrofilmów; z AW 266,25 m.b. i 2681 mikrofilmów; z sądów i prokuratur – 80,91 m.b.). W niektórych tylko przypadkach były to nowe zespoły, np. z archiwum Straży Granicznej (326,43 m.b.) czy kartoteka ewidencyjno-adresowa z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego (969 m.b.). Do IPN są przekazywane także sprawy, które wcześniej zostały wypożyczone przez ówczesnego dysponenta, a nie zostały dostarczone z całością dokumentacji.

Podobnie jak poprzednio IPN wzbogacił się również materiały darowane głównie przez osoby prywatne, nadsyłane także za pośrednictwem placówek dyplomatycznych RP (1,11 m.b.).

Poza BUiAD najwięcej archiwaliów zgromadziły, podobnie jak w latach ubiegłych, oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji dokumentów w Katowicach, Wrocławiu, Gdańsku, Krakowie i Poznaniu. Ich zbiory mieszczą się w granicach 6600–11 320 m.b. Łącznie zgromadziły one 41124,43 m.b., co stanowi 76% dokumentacji zgromadzonej przez wszystkie dziesięć OBUiAD. Zbiory pozostałych OBUiAD mieszczą się w przedziale 2600–4000 (Łódź, Białystok, Lublin i Rzeszów). Osobnego potraktowania wymaga Oddział IPN w Szczecinie, który rozpoczął działalność 1 stycznia 2005 r.; wcześniej funkcjonując jako delegatura Oddziału IPN w Poznaniu. W związku z tym, że wciąż znajduje się on w stadium organizacji, nie rozpoczął jeszcze procesu przejmowania dokumentów organów bezpieczeństwa państwa pertynencji szczecińskiej (z uwagi na remont mógł przyjąć jedynie 1,82 m.b.).

Zgodnie z uchwałami Kolegium IPN (nr 9/00 z dnia 24 sierpnia 2000 oraz nr 1/01 z dnia 16 maja 2001), ostateczne przejęcie akt z archiwów ABW i AW odbywa się w magazynach IPN. Następuje to po otwarciu pudeł zabezpieczonych na czas transportu pieczęciami ABW lub AW i plombami IPN. Po wyjęciu akt z pudeł i sprawdzeniu ich zawartości nadaje się sygnaturę archiwalną IPN. Czynność ta, wykonywana komisyjnie w obecności funkcjonariuszy ABW lub AW, kończy proces przejęcia przez IPN każdej z partii dokumentów UB i SB. W okresie sprawozdawczym otwartych zostało 15 955 pudeł. Proces otwierania pudeł został zakończony. Napływające do zasobu zapakowane materiały otwierane są na bieżąco.

W okresie od 1 lipca 2004 do 31 grudnia 2005 r. Instytut Pamięci przejmował kartoteki z ABW i AW oraz Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego. Posiadamy następujące zbiory kartoteczne: (1) kartoteka osobowa pracowników resortu spraw wewnętrznych; (2) kartoteka ogólnoinformacyjna WSW; (3) kartoteka faktologiczna WSW; (4) kartoteka osobowa z MON; (5) kartoteka ogólnoinformacyjna SB; (6) kartoteka osób, które podpisały narodowościową listę niemiecką; (7) kartoteka faktologiczna SB; (8) kartoteka paszportowa; (9) kartoteka pomocnicza poszczególnych departamentów i biur b. MSW. Archiwiści BUiAD przeprowadzili prace porządkowe w zasobie kartotecznym polegające na układaniu, dokładaniu do całości oraz sprawdzaniu układu alfabetycznego kart, ponadto prowadzono prace zabezpieczające karty przed biologicznym zniszczeniem. W dniu zamykającym okres sprawozdawczy Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów posiadało zbiór elektronicznej ewidencji obejmujący 1 544 647 rekordów (wzrost o 926 971).

Przejmowane akta wymagają opracowania, ewidencji i prac konserwatorskich ratujących je przed biologicznym zniszczeniem. W okresie sprawozdawczym w BUiAD merytorycznie zostało opracowanych 24 782 j.a. i zewidencjonowanych 58 482 materiałów archiwalnych oraz opracowanych technicznie 4950 teczek aktowych (zszytych z ponumerowanymi kartami, zabezpieczonych pieczęcią i poddanych wstępnym pracom konserwatorskim). W okresie sprawozdawczym BUiAD rozpoczął skontrolować część akt poprzez porównanie stanu faktycznego (liczby jednostek archiwalnych) z odpowiednimi zapisami.

W okresie sprawozdawczym archiwiści Instytutu realizowali kwerendy, m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego, pionu prokuratorskiego IPN, redakcji „KARTY”, Archiwum Akt Nowych, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Biura Edukacji Publicznej IPN, ABW, AW i WSI, osób prywatnych (sprawy repatriacyjne). Dla potrzeb tych instytucji w BUiAD zrealizowano 132 030 sprawdzeń. W pierwszym i drugim półroczu 2005 roku główny nacisk położono na realizację sprawdzeń związanych z wnioskami złożonymi w trybie nowego przepisu art. 29a ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej. Od dnia 20 kwietnia, tj. od dnia wejścia w życie nowelizacji ustawy, Wydział Ewidencji i Informacji zrealizował 13 860 sprawdzeń.

Jednym z najważniejszych zadań IPN jest realizowanie wniosków osób pokrzywdzonych działaniami organów bezpieczeństwa Polskich Ludowej, poszukiwanie i udostępnianie im dokumentów. Pierwsze wnioski zostały przyjęte w dniu 7 lutego 2001 r. Od tego czasu do dnia 31 grudnia 2005 51 997 osób złożyło wniosek o wgląd do materiałów, jakie zgromadziły na ich temat służby bezpieczeństwa. Z tej liczby w okresie sprawozdawczym 31 589 osób złożyło stosowne wnioski. Tak znaczący wzrost zainteresowania wglądem do materiałów wytworzonych przez służby bezpieczeństwa jest związany z pojawieniem się na stronach internetowych na przełomie stycznia i lutego 2005 tzw. listy Wildsteina. W okresie sprawozdawczym pion udostępniania IPN zrealizował 9623 wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, w tym 2602 osoby uznano za pokrzywdzone, 5935 za osoby niepokrzywdzone w związku z brakiem dokumentów zbieranych przez organa bezpieczeństwa państwa w sposób celowy i tajny, w stosunku do 1086 osób odnaleziono dokumenty świadczące o współpracy z organami bezpieczeństwa. Wykonanie tej pracy wymagało przeprowadzenia 39 352 kwerend. W okresie od 1 lipca 2004 do 31 grudnia 2005 r. BUiAD oraz OBUiAD udostępniły 3353 pokrzywdzonym 13 868 jednostek archiwalnych. Osobom pokrzywdzonym Instytut wydał 166 831 kopii kart dokumentów. Pokrzywdzeni mają również prawo do uzyskania informacji o nazwiskach oraz dalszych danych osobowych funkcjonariuszy, pracowników oraz współpracowników organów bezpieczeństwa, o ile IPN może jednoznacznie stwierdzić ich tożsamość na podstawie posiadanych dokumentów. W omawianym okresie złożono 1085 wniosków o takie dane, z czego zostały zrealizowane w całości 764.

Wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego rozpatrywane są według kolejności wpływu do BUiAD i OBUiAD z uwzględnieniem zasad pierwszeństwa ustalonych przez Kolegium IPN i wyszczególnionych w formularzu wniosku. Są to: podeszły wiek; stan zdrowia; cele rehabilitacyjne lub odszkodowawcze; uzyskanie dokumentów zaprzeczających rzekomej współpracy z organami bezpieczeństwa; skazanie za działalność na rzecz niepodległego

bytu Państwa Polskiego lub praw człowieka; ochrona dóbr osobistych wnioskodawcy/pytającego. Obecnie realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego trwa od kilku do kilkunastu miesięcy. Zależy to przede wszystkim od dużej liczby złożonych wniosków oraz od stopnia złożoności sprawy – szerokiego zasięgu poszukiwań materiałów archiwalnych, obejmujących często zasób kilku oddziałów Instytutu. Na podstawie wyników kwerendy archiwalnej prowadzonej w zasobie Instytutu, wydawane jest zaświadczenie określające status wnioskodawcy. Osobom, którym został przyznany status pokrzywdzonego, udostępniane są materiały zgromadzone na nie przez organy bezpieczeństwa państwa. Kontrowersje budzi sytuacja osób, które były współpracownikami, a następnie znalazły się w operacyjnym zainteresowaniu organów bezpieczeństwa, np. w związku z działalnością opozycyjną. Zgodnie z przyjętą w IPN wykładnią przepisów ustawy dotychczas wydawane było zaświadczenie, że osoba taka nie jest pokrzywdzonym. Orzecznictwo sądowe wskazuje na to, iż wykładnia przepisu stosowana w IPN winna być zmieniona.

Inną istotną grupą osób korzystających z zasobów Instytutu Pamięci są badacze. W okresie sprawozdawczym wpłynęło ogółem 6515 wniosków naukowo-badawczych. Najwięcej, 3298, zostało skierowanych do IPN przez osoby fizyczne, 2640 złożyli pracownicy pionu badawczego IPN. 273 wnioski skierowały instytucje i placówki naukowe. Ponadto 304 wnioski wpłynęły od dziennikarzy – polskich i zagranicznych stacji telewizyjnych, gazet, czasopism. Realizacja wniosków naukowo-badawczych wymagała przeprowadzenia 9670 kwerend, w tym dla osób fizycznych 4775 oraz dla pionu edukacyjnego IPN 4294, dla innych instytucji 412 oraz dla dziennikarzy 189 kwerend. W okresie od 1 lipca 2004 do 31 grudnia 2005 r. zostało zrealizowanych ogółem w pionie archiwalnym 4317 wniosków badawczych, wydano 2497 decyzji wyrażających zgodę na udostępnienie dokumentów do celów naukowych i badawczych i 333 decyzje nie wyrażające zgody. Dla tych celów udostępniono 71 659 jednostek archiwalnych (w poprzednim okresie sprawozdawczym – 49 164).

W okresie od 1 lipca 2004 do 31 grudnia 2005 r. pion archiwalny Instytutu Pamięci zrealizował mniej kwerend (9670) niż w poprzednim okresie sprawozdawczym (10 494). Ten spadek wynika z faktu większej dostępności do materiałów archiwalnych Instytutu poprzez środki ewidencyjne do dnia 31 sierpnia 2005 r., gdy weszła w życie decyzja Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Uniemożliwiła ona dostęp do środków ewidencyjnych innym osobom niż pracownicy Instytutu.

Na przełomie stycznia i lutego 2005 roku na stronach internetowych pojawił się katalog funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa oraz innych osób, zwany powszechnie „listą Wildsteina”. Jest to spis imion i nazwisk oraz przyporządkowanych im sygnatur akt, który od dnia 26 listopada 2004 roku był udostępniony w formie elektronicznej w czytelni jawnej IPN w Warszawie. Katalog ten był jawny i dostępny do wglądu dla osób prowadzących badania naukowe, o których mowa w art. 36 ust. 5 ustawy o Instytucji Pamięci. Upublicznienie tej listy oraz nazwanie jej przez niektóre media „listą esbeków” lub agentów wywołało emocje społeczne. Wiele osób, nie tylko z Warszawy i okolic, ale również z całej Polski, które odnalazły na liście imię i nazwisko jednobrzmiące z ich własnym, zwróciło się osobiście lub pisemnie do IPN o wyjaśnienia. Pod koniec stycznia i w lutym 2005 siedzibę Instytutu przy ul. Towarowej 28 odwiedzało dziennie do 300 wnioskodawców. Zwiększoną liczbę wnioskodawców odnotowały również OBUiAD. Z uwagi na fakt, że procedura rozpatrywania wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego trwa kilka miesięcy, Kolegium IPN przyjęło na posiedzeniu w dniu 2 lutego 2005 r. stanowisko, iż osobom pokrzywdzonym, których nazwiska znajdują się w bazie danych „Akta osobowe”, należy udostępniać materiały archiwalne w trybie przyspieszonym. Prezes Instytutu powołał zespół ds. przygotowania projektu nowelizacji ustawy o IPN-KŚZpNP. W dniu 16 lutego 2005 r. projekt nowelizacji został przesłany do Sejmu i uchwalony tam 4 marca 2005 r. Do ustawy został dodany art. 29a, który wszedł w życie 20 kwietnia 2005 r. Na jego mocy każda osoba, która wyraża chęć sprawdzenia, czy jej dane

są tożsame z danymi znajdującymi się w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, może zwrócić się do Prezesa IPN z wnioskiem w tej sprawie. Wnioski w tej sprawie można przysyłać drogą pocztową bądź składać w kancelarii Instytutu. Do dnia 31 grudnia 2005 do BUiAD wpłynęły łącznie 18 722 wnioski weryfikacyjne. Na realizację wniosku zgodnie z ustawą, jak również zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami Prezesa IPN, przewidziano termin 14 dni. IPN wydał 17 218 zaświadczeń, w tym 15 800 stwierdzających, że dane osobowe wnioskodawcy nie są tożsame z danymi osobowymi znajdującymi się w katalogu, oraz 1418 stwierdzających, że dane osobowe wnioskodawcy są tożsame z danymi osobowymi znajdującymi się w katalogu IPN. Różnica między wnioskami zrealizowanymi (17 235) oraz sumą wydanych zaświadczeń (17 218) wynika stąd, iż wielu wnioskodawców wystąpiło z zapytaniem dotyczącym swoich krewnych, znajomych czy też osób trzecich. Ustawa daje osobom, które otrzymały zaświadczenie, możliwość publikacji jego treści w Biuletynie Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. W okresie do 30 czerwca 2005 r. nie odnotowano takiego przypadku. Wnioski takie wpłynęły po dniu 30 czerwca 2005. Wraz z zaświadczeniem wnioskodawca otrzymuje pismo informujące, iż zgodnie z powyższą nowelizacją zaświadczenia nie ustalają statusu wnioskodawcy jako osoby pokrzywdzonej ani nie uprawniają do wglądu w dokumenty znajdujące się w zasobie IPN.

Wynikiem pojawienia się na stronach internetowych tzw. listy Wildsteina była kontrola Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych przeprowadzona m.in. w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie w dniach od 2 do 23 lutego 2005 r. Kontrolą w zakresie przetwarzania danych osobowych zostały objęte między innymi pomoce ewidencyjne znajdujące się w czytelni akt jawnych: w formie elektronicznej, kopie spisów zdawczo - odbiorczych oraz karty inwentarzowe. Kontrola zakończyła się wydaniem w dniu 15 lipca 2005 r. decyzji nakazującej Prezesowi Instytutu Pamięci usunięcie stwierdzonych zdaniami GIODO uchybień w procesie przetwarzania danych osobowych, m.in. wykorzystanie do opracowania pomocy ewidencyjnych ułatwiających przeszukiwanie zasobu programu Excel, który nie zapewnia należytej ochrony przetwarzanych danych osobowych; nie opracowanie dokumentu stanowiącego politykę bezpieczeństwa, jak również procedur określających zasady i tryb udostępniania dokumentów w celu prowadzenia badań naukowych; nie zgłoszenie do rejestracji GIODO m.in. zbiorów danych osób ubiegających się o nadanie statusu pokrzywdzonego w rozumieniu ustawy o IPN, czy danych zawartych w utworzonych w IPN pomocach ewidencyjnych opracowanych jako spisy zdawczo-odbiorcze i karty inwentarzowe. Realizacja wniosków pokontrolnych GIODO, a zwłaszcza nieudostępnianie osobom innym niż pracownicy Instytutu pomocy ewidencyjnych, opracowanych w celu usprawnienia przeszukiwania zasobu, skutkuje poważnym utrudnieniem prowadzenia badań naukowych. Tworzone przez Instytut pomoce elektroniczne miały być narzędziem służącym do łatwiejszego dostępu do dokumentów archiwalnych będących spuścizną po organach bezpieczeństwa PRL. Zawężenie dostępu do środków ewidencyjnych tylko do historyków zatrudnionych w Instytucie odczytane zostało przez pozostałych historyków jako próba ograniczenia ich wolności w prowadzeniu badań naukowych.

Pion archiwalny Instytutu Pamięci prowadzi również prace badawcze, edukacyjne i publikacyjne. W ramach prac Wspólnej Grupy Roboczej Polsko-Rosyjskiej w lutym 2005 odbyło się w Moskwie spotkanie na temat przygotowywanej publikacji pod roboczym tytułem „Powstanie Warszawskie w zeznaniach powstańców i jeńców niemieckich”. Strona rosyjska zaakceptowała wykaz materiałów zaproponowany do publikacji przez IPN, natomiast strona polska zakwalifikowała 47 dokumentów zaproponowanych przez archiwistów rosyjskich. W 2005 r. zostało wyselekcjonowanych w BUiAD około 600 własnych dokumentów, a strona rosyjska przysłała 47 wytypowanych wcześniej dokumentów. Wybrano także fotografie z archiwum IPN, Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji i z Archiwum Federalnego w Koblencji. Obecnie rozpoczęły się prace redakcyjne. Pracownicy BUiAD przygotowywali archiwalia na wystawę pt. „Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu” zorganizowaną przez Ośrodek KARTA, która została otwarta 16 wrze-

śnia 2005 r. w „Domu spotkań z historią” w Warszawie, łącznie udostępniono w formie cyfrowej 203 j.a. (w tym 100 z zasobu BUiAD i 103 z OBUiAD). Wystawa ma być następnie eksponowana w Berlinie i w Moskwie. Na stronach internetowych BUiAD publikujemy wybrane materiały archiwalne.

Na dzień 31 grudnia 2005 r. w pionie archiwalnym pracowało 544 archiwistów, w tym w BUiAD 202 archiwistów. W BUiAD oraz w OBUiAD pracuje 19 archiwistów ze stopniem naukowym doktora oraz jeden ze stopniem doktora habilitowanego.

PRACE EDUKACYJNE I BADAWCZE

W okresie sprawozdawczym prace edukacyjne i badawcze Instytutu realizowane były zgodnie z zatwierdzonym przez Kolegium Instytutu „Planem działalności Biura Edukacji Publicznej IPN-KŚZpNP”, w którym opisane zostały programy o zasięgu ogólnopolskim, ponadregionalnym i regionalnym realizowane przez centralę BEP i jej oddziały terenowe.

W okresie sprawozdawczym pracownicy naukowcy BEP realizowali następujące ogólnopolskie programy badawczo-edukacyjne: *Aparat represji i opór społeczny 1944–1989* – stanowiący największe przedsięwzięcie naukowo-badawcze BEP, składa się z czterech podstawowych projektów, w których realizację zaangażowani są pracownicy naukowcy BEP oraz wszystkich OBEP.

W ramach tego programu prowadzony jest temat *Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej*, którego istotnym osiągnięciem jest książka *Obsada personalna aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1989*, t. I: *Obsada personalna UB 1944–1956*. Trwają prace nad drugą częścią, obejmującą lata 1956–1975; rozpoczęte zostały także prace nad tomem trzecim obejmującym lata 1976–1990. Ważnym dopełnieniem tej pracy jest monografia Krzysztofa Szwagrzyka *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944–1956*, zawierająca biogramy 420 takich funkcjonariuszy, oraz wydana pod redakcją Tomasza Łabuszewskiego i Kazimierza Krajewskiego książka *Zwyczajny resort. Ludzie i metody bezpieki 1944–1956*. Rozwojowi badań w ramach tego projektu służyć będzie nowy periodyk Instytutu Pamięci *Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, którego ukazały się dwa tomy. Należy tu nadto wymienić pionierską pracę historyków z sześciu krajów pod redakcją Łukasza Kamińskiego i Krzysztofa Persaka *A Handbook of the Communist Security Apparatus 1944–1989*, poświęconą dziejom bezpieki sowieckiej, polskiej, czechosłowackiej, niemieckiej, bułgarskiej i rumuńskiej. Ukażą się jej wersje polska, niemiecka i rumuńska.

Kolejne tematy tego programu to: *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956*. Celem projektu jest opisanie różnorodnych organizacji polskiego podziemia zbrojnego i politycznego działającego na ziemiach Polski oraz jego zwalczania przez polski i radziecki aparat bezpieczeństwa.

W jego ramach najważniejsze przedsięwzięcie zespołowe (32 badaczy ze wszystkich oddziałów IPN) stanowi będący na ukończeniu *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*. Ma on na celu opracowanie dziejów podziemia w formie przydatnej zarówno badaczom specjalizującym się w tej tematyce, jak też osobom zainteresowanym historią najnowszej Polski w wymiarze lokalnym i ogólnopolskim. Atlas będzie również użytecznym narzędziem edukacyjnym na poziomie licealnym oraz uniwersyteckim. Zawierać będzie mapy, opis struktur i ważniejszych form aktywności wszystkich polskich organizacji niepodległościowych działających na terenach powojennej Polski oraz II RP, od momentu wkroczenia na dane terytorium Armii Czerwonej do roku 1956.

Kolejnym, trzecim tematem badawczym BEP jest *Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania*. Wśród kilku książek z tego zakresu należy wymienić pracę Jana Żaryna *Kościół w PRL* opowiadającą o warunkach działalności Kościoła katolickiego w państwie komunistycznym, zarządzanym w sposób totalitarny przez ateistyczną partię, o polityce wyznaniowej tego państwa, zależnej m.in. od oporu Kościoła i słabości rządzących, w końcu o rzeczywistej po-

zycji katolicyzmu w Polsce w tym okresie, oraz tom dokumentów *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1945-1989*. W obszarze tych badań mieści się projekt *Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w l. 1956-1989* – którego podstawowym celem jest odtworzenie dziejów opozycji antysystemowej oraz metod jej zwalczania przez służby specjalne. Prace tego obszaru układają się w dwa wątki. W ramach pierwszego, dotyczącego opozycji politycznej, wydano kilka książek oraz wiele studiów i artykułów. Są wśród nich opublikowane w wydawnictwach zewnętrznych prace historyków IPN: Sławomira Cenckiewicza *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL* oraz Henryka Głębockiego *Policja tajna przy robocie. Z dziejów państwa policyjnego w PRL*. Pod patronatem naukowym IPN powstała też obszerna publikacja rocznicowa *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980-2005* (Warszawa 2005), którą niemal w całości wypełniły eseje i artykuły napisane przez pracowników naukowych Instytutu.

Drugim programem badawczo-edukacyjnym IPN jest *Słownik biograficzny Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956*. W 2004 ukazał się tom II tego słownika, zawierający 147 haseł biograficznych. Trwają prace redakcyjne nad tomem III słownika, do którego nadesłano ponad 200 biogramów opracowanych przez historyków IPN i ponad 20 historyków z ośrodków zewnętrznych (Olsztyna, Siedlec, Zielonej Góry, Poznania, Krakowa, Lublina, Rzeszowa, Gdańsk, Opola, Piotrkowa Trybunalskiego, Warszawy, Katowic, Krotoszyna, Tarnobrzega, Jasła i Krosna). Od połowy 2005 trwają prace nad tomem IV słownika.

Trzecim programem badawczo-edukacyjnym IPN jest *Wojna i okupacja 1939-1945*. Wśród opublikowanych w jego ramach książek należy wymienić m.in. prace zbiorowe: *Organa bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego; Okupacja sowiecka ziem polskich 1939-1941; Deportacje Górnolązaków do ZSRR w 1945 roku* oraz monografię Stanisława Jankowiaka *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945-1970*.

Czwartym programem badawczo-edukacyjnym IPN jest *Zagłada Żydów na ziemiach polskich*. W okresie sprawozdawczym opublikowano w ramach tego tematu pracę zbiorową *Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. Instytut Pamięci zorganizował we wrześniu 2005 r. w Katowicach międzynarodową konferencję poświęconą zagładzie ludności żydowskiej na ziemiach wcielonych do III Rzeszy. Współorganizatorem tej konferencji był Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie.

Z publikacji przygotowanych w okresie sprawozdawczym nie sposób nie wspomnieć przygotowanej przez BUiAD (w ramach prac wspólnej Grupy Roboczej Polsko-Ukraińskiej) dwujęzycznego dwutomowego wydawnictwa *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942-1945*. Jest to czwarta część tej serii wydawniczej. Zawiera ona 194 merytorycznie skomentowane dokumenty polskie, rosyjskie oraz ukraińskie i dotyczy wydarzeń na Wołyniu, w Małopolsce Wschodniej, Chełmszczyźnie i Hrubieszowskiem. Promocja książki odbyła się 23 listopada 2005 r. w siedzibie IPN z udziałem autorów ukraińskich.

W okresie sprawozdawczym nakładem Instytutu Pamięci ukazały się 42 książki (w tym jedna angielskojęzyczna) i dodatkowo 9 książek w koedycjach z partnerami (w tym jedna polsko-ukraińska). W poszczególnych seriach ukazały się: „Dokumenty” – 4 pozycje, w serii „Relacje i wspomnienia” – 3, w serii „Konferencje” – 13, w serii „Monografie” – 9, w serii „Studia i materiały” – 2, w serii „Albumy” – 2, w serii „39/89” – 1, w serii „Materiały edukacyjne” – 1, w serii „Materiały pomocnicze IPN” – 5.

Instytut Pamięci Narodowej wydaje trzy czasopisma: „Biuletyn IPN”, „Pamięć i Sprawiedliwość” oraz „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989”.

„Biuletyn IPN” ma charakter popularnonaukowy, adresowany jest do szerokiego grona czytelników zainteresowanych najnowszą historią Polski (1939-1989). Kolejne numery poświęcone są konkretnej tematyce (np. osobie i okolicznościom zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki, działaniom X Departamentu MBP, zawartości zasobu archiwalnego IPN, 25. rocznicy powstania „Solidarności”, Żydom w Polsce Ludowej). Każdy numer rozpoczyna wywiad z wybitnymi badaczami lub świad-

kami historii. Pismo kierowane jest do wybranych instytucji państwowych, mediów, bibliotek i indywidualnych osób (głównie uczniów, nauczycieli i metodyków nauczania historii). W okresie sprawozdawczym ukazało się 12 numerów „Biuletynu IPN” (w tym 6 podwójnych).

„Pamięć i Sprawiedliwość” jest półrocznikiem (w okresie sprawozdawczym ukazały się trzy tomy), w którym publikowane są artykuły i rozprawy naukowe, krytyczne edycje dokumentów, recenzje itp. dotyczące szerokiej tematyki związanej z okresem 1939–1989.

W specjalistycznym piśmie „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” publikowane są analizy i dokumenty poświęcone funkcjonowaniu rozmaitych struktur aparatu represji. Ukazały się dwa pierwsze numery tego periodyku.

Biuro Edukacji Publicznej przygotowało samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi kilkadziesiąt konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (rocznice, uroczystości lokalne itp.). Najważniejszą konferencją naukową Instytutu Pamięci była konferencja nt. „Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/45–1989” (Warszawa, 16–18 czerwca 2005 r.). Partnerami w jej przygotowaniu było pięć ośrodków zagranicznych. Wzięło w niej udział ponad trzystu badaczy z kilkunastu krajów. Do najważniejszych innych konferencji naukowych należą również: (1) „Zagłada ludności żydowskiej na polskich terenach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej” (Katowice, 15–17 września 2005 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa z udziałem kilkunastu zagranicznych historyków; (2) „Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945” (Poznań, 24–25 lutego 2005 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa; (3) „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi–Polacy–Słowacy 1938/39–1945–1989” (Wrocław, 4–6 listopada 2004 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa z udziałem 30 zagranicznych historyków; (4) „Akcja »Burza« na ziemiach północno-wschodnich II RP (okręgi: wileński, nowogródzki, białostocki)” (Białystok, 3 lipca 2004 r.).

Historycy BEP współpracują m.in. z Instytutami Historii oraz Studiów Politycznych PAN oraz większością polskich uniwersytetów, zagranicznymi instytucjami badawczymi (m.in. Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie), a także organizacjami kombatanckimi.

Obowiązki edukacyjne Instytutu Pamięci (informowanie społeczeństwa o strukturach i metodach działania instytucji, w ramach których zostały popełnione zbrodnie nazistowskie i komunistyczne, oraz prowadzenie działalności wystawienniczej i formułowanie wniosków dotyczących edukacji historycznej) realizuje Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej Biura Edukacji Publicznej poprzez szeroko rozumianą edukację historyczną. IPN współpracuje w tej dziedzinie z MEN oraz instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli. Współpracujemy z uczelniami (m.in. z UJ i UW), organizując na ich prośbę pokazy, wykłady, warsztaty i prelekcje dla studentów. Uczestniczymy również w organizowanych przez środowiska naukowe działaniach popularyzujących naukę, m.in. w Festiwalach Nauki w Warszawie, Białymstoku i Gdańsku.

Kontynuujemy i rozszerzamy współpracę z samorządami lokalnymi. Wspólnie organizujemy konferencje historyczne, cykle wykładów, promujemy związki z „małą ojczyzną”, m.in. poprzez przybliżanie historii najnowszej. Wyróżnić w tych działaniach można propozycje skierowane do wszystkich mieszkańców oraz środowisk szkolnych znajdujących się w gestii władz lokalnych, tak miejskich, gminnych, jak powiatowych. Podjęliśmy edukację skierowaną bezpośrednio do nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego obejmującą m.in.: cykle seminaryjno-warsztatowe, prowadzone m.in. w Gdańsku, Krakowie, Wrocławiu i Warszawie (w tym: „Trudne pytania w nauczaniu najnowszej historii Polski”, „Rok 1946–56–66–76–86”, „Solidarność 1980–1989”), zapraszanie nauczycieli i ich uczniów do udziału w naszych sesjach naukowych; konferencje popularnonaukowe organizowane dla nauczycieli, m.in. „Fakty i mity wokół Powstania Warszawskiego”, „Życie codzienne w PRL”. Z myślą o nauczycielach historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego przygotowywane są tzw. pakiety edukacyjne wydawane w serii „TeKi

edukacyjne IPN”. Wzbogacają one i poszerzają wiedzę określoną w podstawach programowych, programach i zawartą w podręcznikach szkolnych o najnowsze ustalenia badaczy. Pakiety zawierają szczegółowe omówienie problemu, bibliografię, propozycje metodyczne oraz bogaty wybór źródeł, w tym ikonograficznych, dzięki czemu stanowią cenną pomoc dydaktyczną do nauczania najnowszej historii Polski. W okresie lipiec 2004 – grudzień 2005 BEP wydało następujące pozycje: „KL Auschwitz” oraz „Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej”, w przygotowaniu są m.in. „Rok 1956”, „Marzec 1968”.

Ponadto Instytut Pamięci organizuje: (1) konkursy historyczne; (2) warsztaty dla młodzieży; (3) wystawy historyczne. Należy wymienić dwie wystawy zorganizowane w okresie sprawozdawczym i pokazane w wielu miastach w Polsce: (a) w 65 rocznicę wybuchu II wojny światowej w Bibliotece Stanisławowskiej w Zamku Królewskim w Warszawie otwarta została wystawa „»Z największą brutalnością...« Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień – październik 1939 r.”; w maju 2005 r. w Berlinie otwarta została niemiecka wersja wystawy, która eksponowana będzie przez najbliższe lata w Republice Federalnej Niemiec, (b) w maju 2005 r., w 60 rocznicę uprowadzenia otwarta została wystawa „Szesnastu...” przygotowana przez dr. Andrzeja K. Kunerta i IPN poświęcona pamięci szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego sądzonych w tzw. procesie moskiewskim w 1945 r.

Pion edukacyjny IPN współpracuje intensywnie z telewizją (w tym okresie sprawozdawczym historycy BEP uczestniczyli w około 210 programach i filmach dokumentalnych). Rozmowy z przedstawicielami kierownictwa TVP doprowadziły do wstępnych ustaleń w sprawie umieszczenia w jesiennej ramówce TVP cyklicznego programu historycznego pod tytułem „Zwrotnica”. Emisja ruszyła w grudniu 2005 r. Współpracując z radiem, wzięliśmy udział w około 200 audycjach, dyskusjach i programach. Jeszcze bardziej niż poprzednio intensywne stały się kontakty z prasą. Stałą współpracę nawiązaliśmy z miesięcznikiem „Mówią Wieki” i tygodnikiem „Gazeta Polska”. Tradycyjnie dobrze układa się współpraca z „Tygodnikiem »Solidarność«”, jak również z tygodnikami „Gościem Niedzielnym”, „Niedziela”, „Wprost”, „Newsweekiem”, „Głosem”, „Polityką”, „Przekrojem” oraz nowo powstałym „Ozonem”. Do dotychczasowych kontaktów z miesięcznikami „Nowe Państwo”, „Karta” i „Więź” doszła współpraca z popularnym wysokonakładowym miesięcznikiem „Sukces”. Nasi historycy publikowali również w kwartalnikach „Christianitas” i „Fronda”, a także w opiniotwórczym roczniku „Teologia Polityczna”. Tradycyjnie dużo miejsca poświęcały naszym działaniom i osiągnięciom dzienniki (czasem zgodnie z poglądami redakcji, w nie zawsze sprawiedliwym krytycznym tonie), zwłaszcza „Rzeczpospolita”, „Życie Warszawy”, „Nasz Dziennik”, „Fakt”, „Superexpress”, wreszcie „Gazeta Wyborcza” i „Trybuna”. Podobnie nadal współpracowaliśmy z przedstawicielami prasy zagranicznej. O naszej pracy sporo pisały tak znane tytuły, jak brytyjski „The Economist”, niemieckie „Die Welt”, „Der Spiegel” i „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, a zwłaszcza włoska „La Repubblica”, z którą nawiązaliśmy stały kontakt.

Pion badań naukowych BEP obejmuje Wydział Badań Naukowych, Dokumentacji i Zbiorów Bibliotecznych, w którym w okresie sprawozdawczym pracowało czternastu historyków, oraz referaty badań naukowych istniejące we wszystkich OBEP, w których łącznie pracuje blisko pięćdziesięciu historyków. Realizowane przez nich projekty badawcze, dotyczące różnych zagadnień dziejów najnowszych Polski w latach 1939–1989, zostały określone w „Programie działań Biura Edukacji Publicznej na rok 2004 i lata następne”, zatwierdzonym przez Kolegium IPN. Na posiedzeniu w dniu 13 lipca 2005 r. Kolegium IPN jednogłośnie zaaprobowało stan realizacji tego programu, zarówno w części naukowo-badawczej, jak i edukacyjnej.

* * *

W preambule do rekomendacji *O europejskiej polityce dostępu do archiwów* przyjętej 13 lipca 2000 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy czytamy, że obserwuje się wzrost zainteresowania opinii publicznej historią. Rada Europy jest przekonana, że „żaden kraj nie stanie się w pełni demokratyczny, o ile każdy z jego mieszkańców nie będzie miał możliwości poznania w obiektywny

sposób poszczególnych dziejów swojego kraju” oraz „uznaje dążenie historyków do prowadzenia badań, a społeczeństwa obywatelskiego do lepszego zrozumienia całej złożoności procesu historycznego w ogólności, w tym historii XX wieku w szczególności”.

I wreszcie w przejętej w dniu 25 stycznia 2006 roku rezolucji *O potrzebie międzynarodowego potępienia zbrodni totalitarnych reżimów komunistycznych* Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy nie pozostawiło wątpliwości, że „Totalitarne reżimy komunistyczne, które rządziły Centralną i Wschodnią Europą w poprzednim stuleciu, są jeszcze wciąż u władzy w wielu krajach w świecie; a są to reżimy, które bez wyjątku charakteryzuje masowe pogwałcanie praw człowieka. Pogwałcenia te różniły się w zależności od kultury, kraju i okresu historycznego i obejmowały pojedyncze i zbiorowe zabójstwa i egzekucje, obozy zagłady i obozy koncentracyjne, głód, deportacje, tortury, pracę niewolniczą i inne formy terroru fizycznego, motywowane nienawiścią etniczną lub religijną represje karne, naruszanie wolności sumienia, myśli i słowa, wolność prasy oraz brak pluralizmu politycznego” (§ 2); „Zbrodnie usprawiedliwiane były w imię teorii walki klasowej i zasady dyktatury proletariatu. Interpretacja obu »zasad« legitymizować miała »eliminację« ludzi uznanych za przeszkodę dla budowy nowego społeczeństwa, i jako takich za wrogów totalitarnych reżimów komunistycznych” (§ 3); „Świadomość opinii publicznej zbrodni popełnionych przez totalitarne reżimy komunistyczne jest bardzo niska. W niektórych krajach partie komunistyczne są legalne i aktywne, nawet wówczas, gdy nie zdystansowały się wobec zbrodni popełnionych w przeszłości przez totalitarne reżimy komunistyczne” (§ 6); „Zgromadzenie jest przekonane, iż świadomość historii jest jednym z warunków wstępnych uniknięcia podobnych zbrodni w przyszłości. Co więcej, ocena moralna i potępienie popełnionych zbrodni odgrywa ważną rolę w wychowaniu młodych pokoleń. Jasne stanowisko społeczności międzynarodowej na temat przeszłości może być punktem odniesienia do jej przyszłych działań” (§ 7); „Co więcej, Zgromadzenie wierzy, że żyjące jeszcze ofiary zbrodni popełnionych przez totalitarne reżimy komunistyczne oraz ich rodziny zasługują na naszą sympatię, zrozumienie i uznanie ich cierpień” (§ 8); „Totalitarne reżimy komunistyczne są wciąż aktywne w niektórych krajach i wciąż dopuszczają się zbrodni. Zważanie na interes narodowy nie powinno powstrzymywać krajów przed stosownym krytykowaniem obecnych totalitarnych reżimów komunistycznych” (§ 9).

Nie możemy mylić przebaczenia przeszłych i rozpoznanych zbrodni państwa i jego funkcjonariuszy z bagatelizowaniem winy. Demokracji i rządów prawa nie sposób budować na wyparciu odpowiedzialności i winy do betonowego sarkofagu. Jak przekonują zgodne poglądy specjalistów, demokratyczna kultura polityczna wymaga mechanizmów umacniających zaufanie do siebie obywateli, skłonnych i zdolnych do odpowiedzialnego i trwałego wsparcia oraz obrony takich wartości jak poczucie własnej autonomii, poszanowanie innych osób, sprawiedliwość, poszanowanie prawa oraz poszanowanie instytucji publicznych. Instytut Pamięci Narodowej–Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu służy i będzie służył tym wartościom.

I. INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI KOLEGIUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ

Kolegium IPN w okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. obradowało 31 razy – stosownie do własnych wewnętrznych uregulowań, tj. nie rzadziej niż raz w miesiącu. W trakcie posiedzeń podejmowano kwestie dotyczące wszystkich obszarów działalności Instytutu.

W zakresie przejęcia do zasobów archiwalnych Instytutu Pamięci Narodowej dokumentów organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1989, Kolegium wielokrotnie zapoznawało się z informacjami dotyczącymi różnych aspektów funkcjonowania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Dwukrotnie, w lipcu 2004 r. oraz w czerwcu 2005 r., Kolegium rozpatrzyło szczegółowe informacje o zaawansowaniu procesu przejmowania materiałów archiwalnych instytucji, o których mowa w art. 25 ustawy o IPN. Z inicjatywy Kolegium Prezes IPN ponawiał wystąpienia do szefów właściwych instytucji i służb w sprawie zakończenia przekazywania akt.

Mając na celu uzyskanie pełnych wyjaśnień dotyczących przekazywania dokumentów przez dotychczasowych dysponentów, Kolegium zasięgało także informacji bezpośrednio u kierowników niektórych instytucji, będących dotychczasowymi dysponentami akt podlegających przekazaniu do IPN. 21 lipca 2004 r. informację na temat przekazywania materiałów archiwalnych złożyli przed Kolegium Zastępca Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego Zbigniew Goszczyński oraz dyrektor Departamentu Kontrwywiadu ABW gen. bryg. Maciej Hunia. 8 września 2004 r. informację nt. stanu zaawansowania procesu przekazywania akt złożył Kolegium Szef Agencji Wywiadu Andrzej Ananicz. Z kolei, w związku z upublicznieniem przez środki społecznego przekazu informacji, jakoby w ramach procesu przekazywania dokumentów archiwalnych Wojskowych Służb Informacyjnych do IPN miały miejsce nieprawidłowości, Kolegium gościło w dniu 5 października 2005 r. Szefa WSI gen. Marka Dukaczewskiego, który udzielił wyjaśnień w sprawie.

Kilkakrotnie Kolegium podejmowało kwestie związane z udostępnianiem materiałów archiwalnych. Dyskutowane były zasady udostępniania akt dziennikarzom (19 stycznia i 13 lipca 2005 r.), kryteria przyznawania statusu pokrzywdzonego (m.in. 27 lipca 2005 r.), problemy związane z udostępnianiem akt do celów badawczych (m.in. 15 czerwca, 13 lipca i 27 lipca 2005 r.). Kolegium występowało z propozycjami konkretnych rozwiązań mających przyspieszyć udostępnianie akt i wydawanie kserokopii materiałów archiwalnych badaczom. Ich wdrożenie przyniosło np. zwiększenie tempa wydawania kserokopii do celów naukowo-badawczych.

Stosownie do zapisów ustawowych Kolegium posiada uprawnienie do formułowania ocen polityki ścigania przestępstw wymienionych w art. 1 ustawy o IPN, realizowanej przez pion śledczy Instytutu Pamięci Narodowej. Mając to na uwadze, po dokonaniu analizy uprzednio przedłożonych przez dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu informacji o działalności pionu śledczego, Kolegium w dniu 14 września 2005 r. po raz pierwszy zajęło stanowisko w sprawie oceny polityki ścigania przestępstw przez prokuratorów IPN. Stanowisko to zawierało krytyczną ocenę, w szczególności efektywności i długotrwałości postępowań oraz braku właściwego nadzoru nad śledztwami oddziałowych komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu.

W zakresie zadań Instytutu Pamięci Narodowej związanych z działalnością naukowo-badawczą oraz edukacyjną, Kolegium w dniu 13 lipca 2005 r. odbyło spotkanie z kierownictwem Biura Edukacji Publicznej oraz naczelnikami OBEP, w czasie którego pozytywnie oceniło dotychczasowe kierunki oraz efekty pracy BEP.

Wykonując ustawowe kompetencje, 5 stycznia 2005 r. Kolegium przyjęło „Informację o działalności Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w okresie 1 lipca 2003 r. — 30 czerwca 2004 r.”

Na prośbę Prezesa Instytutu Pamięci lub z własnej inicjatywy Kolegium kilkakrotnie w okresie sprawozdawczym zajmowało stanowisko w ważnych i budzących zainteresowanie społeczne spra-

wach dotyczących działalności IPN. M.in. w dniu 2 lutego 2005 r. ogłoszono stanowisko w sprawie publicznego ujawnienia treści tzw. listy Wildsteina, tj. katalogu „Akta osobowe”, udostępnianego od jesieni roku poprzedniego badaczom w czytelni warszawskiej IPN. 23 lutego 2005 r. Kolegium większością głosów zarekomendowało udostępnienie żądanych dokumentów sejmowej komisji śledczej tzw. orlenowskiej.

Szczególne miejsce w pracach Kolegium w okresie objętym niniejszą informacją zajęły sprawy przygotowania projektu nowelizacji ustawy o IPN oraz przeprowadzenia konkursu na stanowisko prezesa Instytutu. Ujawnione w toku 5-letniej działalności poważne niedoskonałości obowiązującej ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej–Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dały asumpt do przygotowania i przedłożenia podmiotom posiadającym inicjatywę ustawodawczą projektu zmian w dotychczasowych regulacjach. Projekt taki, przygotowany przez wewnętrzny zespół powołany przez Prezesa Instytutu, stanowił przedmiot dalszych prac Kolegium, zakończonych w dniu 13 kwietnia 2005 r. Projekt nowelizacji, zgodnie z wolą Kolegium, Prezes Instytutu przekazał marszałkowi Sejmu RP.

W związku z upływem 5-letniej kadencji Prezesa IPN, na podstawie art. 10 ust. 3 ustawy o IPN oraz uchwały nr 2/05 Kolegium IPN z dnia 2 lutego 2005 r., przewodniczący Kolegium ogłosił konkurs na stanowisko prezesa IPN. Ponieważ postępowanie konkursowe nie zakończyło się wyłonieniem kandydata na stanowisko prezesa, przewodniczący w czerwcu ub. r. ponownie ogłosił konkurs. W wyniku dwuetapowego postępowania konkursowego 21 września ub. r. w drodze tajnego głosowania Kolegium większością głosów dokonało wyboru kandydata na prezesa IPN w osobie dr. hab. Janusza Kurtyki.

Pracami Kolegium do października 2004 r. kierował dr Franciszek Gryciuk. 6 października 2004 r. na kolejną roczną kadencję do pełnienia funkcji przewodniczącego Kolegium wybrany został dr Sławomir Radoń. 19 października 2005 r. na przewodniczącego Kolegium wybrano dr. Andrzeja Grajewskiego. Zastępcami przewodniczącego zostali wówczas Stanisław Bartoszek, prof. Andrzej Paczkowski oraz dr hab. Teofil Wojciechowski.

* * *

Członkowie Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej zostali powołani na siedmioletnią kadencję decyzją Sejmu RP z dnia 24 lipca 1999 r. Poszczególne kluby sejmowe rekomendowały 9 osób, 2 kandydatów przedstawiła Krajowa Rada Sądownictwa.

Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej tworzą: Stanisław Bartoszek, prof. dr hab. Jan Draus, dr hab. Andrzej Friszke, dr Andrzej Grajewski, dr Franciszek Gryciuk, Jerzy Łankiewicz, sędzia Maria Myślińska, sędzia Włodzimierz Olszewski, prof. dr hab. Andrzej Paczkowski, dr Sławomir Radoń, dr hab. Teofil Wojciechowski.

Posiedzenia Kolegium są protokołowane.

II. INFORMACJA Z WYKONANIA BUDŻETU W LATACH 2004 I 2005

1. Ogólna charakterystyka

Instytut Pamięci Narodowej od 1 lipca 2000 r. realizuje zadania określone ustawą z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Instytut tworzą trzy pionory merytoryczne:

• **gromadzenia, udostępniania i archiwizowania dokumentów:**

- w centrali – Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów,
- o w oddziałach IPN – oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów,

• **śledczy:**

- w centrali – Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
- w oddziałach IPN – oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,

• **edukacyjny:**

- w centrali – Biuro Edukacji Publicznej,
- w oddziałach IPN – oddziałowe Biura Edukacji Publicznej.

Ustawa określa także obowiązek utworzenia oddziałów Instytutu w miastach będących siedzibami sądów apelacyjnych:

- w Białymstoku,
- w Gdańsku,
- w Katowicach,
- w Krakowie,
- w Lublinie,
- w Łodzi,
- w Poznaniu,
- w Rzeszowie,
- w Warszawie
- we Wrocławiu,

a także od dnia 1 stycznia 2005 r. w Szczecinie.

Z dniem 1 stycznia 2002 r. zarządzeniem nr 16/01 Prezesa Instytutu z dnia 22 listopada 2001 r. ustanowiono 9 oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej jednostkami budżetowymi, a dyrektorów tych jednostek dysponentami środków budżetowych trzeciego stopnia (w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Wrocławiu).

2. Realizacja budżetu IPN w 2004 r.

Budżet Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu został określony ustawą budżetową **na rok 2004** w następujących wielkościach:

Tab. nr 1. Budżet IPN-KŚZpNP na 2004 r.

w tys. zł

DOCHODY BUDŻETOWE	150
WYDATKI BUDŻETOWE	85 362
z tego:	
– dotacja celowa	260
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	1 040
– wydatki bieżące	76 646
– wydatki majątkowe	7 416

2.1. Wykonanie dochodów budżetowych

Wykonanie planu dochodów przedstawia poniższa tabela.

Tab. nr 2. Wykonanie planu dochodów IPN-KŚZpNP w 2004 r. w tys. zł

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2004 rok	Wykonanie w roku 2004
	Dział 751			
1.	Wpływy z różnych opłat	069	–	0,1
1.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek prokuratorskich na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych	0700	70	62,6
2.	Wpływy z usług	0830	–	0,4
3.	Pozostałe odsetki	0920	10	6,7
4.	Wpływy z różnych dochodów	0970	68	58,1
5.	Wpływy do budżetu części zysku gospodarstwa pomocniczego	2380	2	–
	Ogółem		150	127,9

W ustawie budżetowej na 2004 rok prognozowano osiągnięcie dochodów w wysokości 150,0 tys. zł. Zrealizowane dochody wyniosły 127,9 tys. zł i w stosunku do ustawy budżetowej na 2004 rok były niższe o 22,1 tys. zł.

Zrealizowane dochody wyszczególnione:

- w § 069 na kwotę 0,1 tys. zł dotyczyły opłat pobieranych przez jednostki administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości oraz jednostki budżetowe,
- w § 070 na kwotę 62,6 tys. zł dotyczyły spłaty pożyczek udzielonych na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów zatrudnionych w IPN,
- w § 083 na kwotę 0,4 tys. zł dotyczyły wpływów z tytułu wykonania kserokopii materiałów archiwalnych,
- w § 092 na kwotę 6,7 tys. zł dotyczyły wpłat odsetek od udzielonych pożyczek na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów,
- w § 097 na kwotę 58,1 tys. zł dotyczyły wpłat z różnych tytułów (głównie obniżenie składki ZUS z tytułu jej terminowej realizacji, tzw. wynagrodzenie płatnika oraz faktur korygujących niemożliwych do przewidzenia w okresie tworzenia budżetu).

2.2. Wykonanie wydatków budżetowych

Przedstawione wielkości w obu rozdziałach **działu 751** w grupach ekonomicznych są porównywalne i odzwierciedlają poziom wydatków wynikający z potrzeb, tj.: zatrudnienia, kosztów utrzymania oraz realizacji zadań określonych ustawą o IPN. Odrębną pozycję stanowią wydatki majątkowe i dotacja, których realizacja dokonywana jest tylko w rozdziale 75101. Największą pozycję stanowią wydatki bieżące, a w tej grupie wydatki przeznaczone na wynagrodzenia oraz wydatki na zakup towarów i usług.

Strukturę wykonania wydatków budżetowych w części 13, **dział 751, dział 753 i dział 852** wg grup ekonomicznych określonych w ustawie budżetowej prezentują dane zawarte w poniższej tabeli:

Tab. nr 3. Wykonanie planu wydatków IPN-KŚZpNP w 2004 r.

Wyszczególnienie	Rok 2003	Rok 2004			%% 5:4	%% 5:2
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Budżet po zmianach	Wykonanie		
	w tys. złotych					
1	2	3	4	5	6	7
Ogółem część 1	84 259	85 362	85 362	85 299	99,9	101,2
z tego:						
Dotacje	244	260	260	247	95,0	101,2
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	1023	1040	1334	1324	99,2	129,4
Wydatki bieżące	72 945	76 646	76 352	76 314	99,9	104,6
Wydatki majątkowe	10 047	7416	7416	7414	99,8	73,8
z kwoty ogółem sfinansowano wydatki w:						
<i>Dział 751 Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa</i>	84 108	85 202	85 080	85 022	99,9	101,1
z tego:						
Dotacje	244	260	260	247	95,0	101,2
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	872	880	1.052	1.047	99,5	120,1
Wydatki bieżące	72 945	76 646	76 352	76 314	99,9	104,6
Wydatki majątkowe	10 047	7416	7416	7414	99,9	73,8
w tym:						
<i>Rozdział 75101 Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa</i>	42 254	41 913	41 596	41 575	99,9	98,4
Dotacje	244	260	260	247	95,0	101,2
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	524	574	551	551	100,0	105,1
Wydatki bieżące	31 439	33 663	33 369	33 363	99,9	106,1
Wydatki majątkowe	10 047	7416	7416	7414	99,9	73,8
<i>Rozdział 75112 Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej</i>	41 854	43 289	43 484	43 447	99,9	103,8
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	347	306	501	496	99,0	142,9
Wydatki bieżące	41 507	42 983	42 983	42 951	99,9	103,5
<i>Dział 753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne</i>	148	155	277	275	99,1	185,8
z tego:						
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	148	155	277	275	99,1	185,8
<i>Dział 852 Pomoc społeczna</i>	3	5	5	2	46,0	66,7
z tego:						
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	3	5	5	2	46,0	66,7

Plan wydatków budżetowych po zmianach na rok 2004 wynosił 85 362 tys. zł, rzeczywiste wydatki wyniosły 85 299 tys. zł. Plan wydatków w 2004 roku został wykonany w 99,9%.

2.3. Wykonanie wydatków w poszczególnych działach według klasyfikacji budżetowej

Dział 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa

Zrealizowane w 2004 r. wydatki Instytutu wyniosły 85 299 tys. zł, co stanowi 99,9% budżetu po zmianach na 2004 r., a także 101,2% w stosunku do wykonania wydatków w roku 2003. Struktura wydatków w poszczególnych grupach ekonomicznych przedstawia się następująco:

2.3.1. Dotacja

	wykonanie w tys. zł
§ 2810 dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom	247

Dotacja celowa została przeznaczona na dofinansowanie prac Fundacji Ośrodka KARTA dotyczących losów obywateli polskich represjonowanych przez władze ZSRR w latach 1939–1947. Ze środków tych sfinansowane zostały prace nad „Indeksem Represjonowanych”, jako jedyną w kraju inicjatywą zmierzającą do udokumentowania losów ofiar represji ze strony ZSRR.

2.3.2. Świadczenia na rzecz osób fizycznych

Wykonanie w tej grupie wydatków przedstawia się następująco:

	w tys. zł
§ 3020 nagrody i wydatki osobowe nie zaliczane do wynagrodzeń	344
§ 3030 różne wydatki na rzecz osób fizycznych	703

i dotyczy:

- wypłat diet dla członków Kolegium Instytutu zgodnie z rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2002 r.,
- wynagrodzeń wypłacanych na podstawie odrębnych przepisów, w szczególności biegłym w postępowaniu dochodzeniowym, sądowym, wynagrodzenia tłumaczy przysięgłych,
- zwrotu kosztów przejazdów biegłym i świadkom,
- zakupu umundurowania wewnętrznej służby ochrony,
- świadczeń wynikających z przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy (zakup ubrań ochronnych dla pracowników archiwów).

2.3.3. Wydatki bieżące

Największą pozycję w dziale 751 stanowią wydatki bieżące, a w tej grupie wydatki przeznaczone na wynagrodzenia w kwocie 49 736 tys. zł, tj. 65,2% wydatków bieżących oraz wydatki na zakup towarów i usług w kwocie 16 008 tys. zł, tj. 20,9% wydatków bieżących.

Wykonanie wydatków bieżące w 2004 roku wyniosło 76 314 tys. zł, tj. 99,9% budżetu po zmianach.

Wynagrodzenia

Wykonanie wydatków w poszczególnych paragrafach wynosi:

	w tys. zł
§ 4010 wynagrodzenia osobowe pracowników	37 341
§ 4030 wynagrodzenia osobowe prokuratorów	8887
§ 4040 dodatkowe wynagrodzenie roczne	3493
§ 4090 honoraria	16

W Instytucie Pamięci Narodowej przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto z wypłatami z kładowego funduszu nagród w 2004 roku wyniosło 3497 zł (3073 zł z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów).

Zrealizowane zatrudnienie oraz wykorzystanie środków na wynagrodzenia prezentują dane zawarte w poniższej tabeli:

Tab. nr 4. Przeciętne zatrudnienie i wynagrodzenie w IPN-KŚZpNP w 2003 i 2004 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 2003 r.			Wykonanie 2004 r.		
		Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)
1	Część 13 ogółem w tym:	1175	47 475	3367	1185	49 721	3497
1.1	Osoby nie objęte mnożnikowym systemem wynagradzania § 4010, § 4040	1082	38 611	2974	1090	40 193	3073
1.2	Prokuratorzy § 4030, § 4040	93	8864	7943	95	9528	8358

W 2004 r. w porównaniu z 2003 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło o 3,9%, tj. o 130 złotych. Wzrost wynagrodzenia w 2004 r. w stosunku do 2003 r. spowodowany został:

- wzrostem wynikającym ze zwiększenia kwoty bazowej osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe,
- wzrostem wynikającym ze zwiększenia kwoty bazowej prokuratorów,
- wzrostem wynagrodzeń związanych z planowanym średniorocznym wskaźnikiem wzrostu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej w wysokości 103%,
- zwiększoną wysokością wypłat dotyczącą dodatkowego wynagrodzenia rocznego (w 2003 roku – 3267 tys. zł, a w 2004 roku – 3493 tys. zł), które wyniknęły ze zwiększonej liczby osób uprawnionych do nagrody rocznej.

Wzrost wynagrodzeń sfinansowany został w ramach planowanego funduszu wynagrodzeń zawartego w ustawie budżetowej na 2004 rok. Instytut Pamięci Narodowej, realizując budżet na 2004 r., nie dokonywał zmian zwiększających planowane kwoty wynagrodzeń.

Niewykorzystanie środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe prokuratorów spowodowane było nieosiągnięciem limitu zatrudnienia prokuratorów określonym w ustawie budżetowej na 105 etatów. Zgodnie z ustawą o IPN, prokuratorów Instytutu powołuje Prokurator Generalny. Brak jego decyzji w tej sprawie uniemożliwił osiągnięcie pełnego zatrudnienia.

Pochodne od wynagrodzeń

Wykonanie w tej grupie wydatków wynosi:

	w tys. zł
§ 4110 składki na ubezpieczenie społeczne	6691
§ 4120 składki na Fundusz Pracy	975

Składki na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy wyliczono przy zastosowaniu wskaźników określonych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r.

Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych

	wykonanie w tys. zł
§ 4440 odpisy na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych	839

Planowany odpis został ustalony zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Fundusz naliczany jest w stosunku do wielkości zatrudnienia.

Zakup towarów i usług

Pozycja ta dotyczy zakupu towarów i usług związanych z utrzymaniem posiadanych obiektów oraz prowadzeniem działalności statutowej.

Głównymi pozycjami wydatków w tej grupie były:

	wykonanie w tys. zł
– wydatki na zakup pozostałych usług	9773
w tym wydatki na:	
(utrzymanie pomieszczeń biurowych i archiwów w Warszawie i jednostkach terenowych, usługi pocztowo-telekomunikacyjne i inne, wydatki związane z organizacją wystaw, konferencji, sesji, druk książek, koszty tłumaczeń dokumentów archiwalnych),	
– wydatki na zakup materiałów i wyposażenia	2765
(wydatkowana kwota dotyczy zakupu podstawowych materiałów biurowych, materiałów na potrzeby archiwów (teczki, pudła itp.), materiałów związanych z działalnością edukacyjną (wystawy, konferencje itp.), prenumeraty prasy, zakupu środków czystości oraz zakupu pierwszego wyposażenia w meble biurowe obiektów przejmowanych do użytkowania z przeznaczeniem głównie dla pomieszczeń archiwalnych, sal wystawienniczych, czytelnik jawnych, a także zakupu sprzętu biurowego),	
– wydatki na zakup energii	1803
(wydatki obejmują opłaty za dostawę energii elektrycznej, ciepłej, gazu oraz wody),	
– wydatki na zakup usług remontowych	1544
– wydatki na zakup pozostałych towarów i usług	124
(wydatki dotyczące zakupu usług zdrowotnych, pomocy naukowo- dydaktycznych i książek)	

Podatki i opłaty na rzecz budżetu jednostek samorządu terytorialnego

	wykonanie w tys. zł
§ 4480 – podatek od nieruchomości	316

Pozostałe wydatki

	wykonanie w tys. zł
§ 4430, § 4140, § 4710, § 4610, § 4590	455
(różne opłaty, wpłaty na PFRON, fundusz dyspozycyjny, koszty postępowania sądowego, kary i odszkodowania)	
Wydatki te obejmują:	
– ubezpieczenia majątkowe,	
– obowiązkowe wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,	
– wydatki w ramach funduszu dyspozycyjnego prezesa instytutu, w tym m.in. nagrody w organizowanych konkursach historycznych dla młodzieży.	
	wykonanie w tys. zł
§ 4410 i § 4420 – podróże krajowe i zagraniczne	811
Podstawowa część wydatków na podróże to służbowe wyjazdy prokuratorów związane z prowadzonymi śledztwami, wyjazdy archiwistów związane z przejmowaniem akt oraz wyjazdy związane z prowadzeniem kwerend, prezentowaniem wystaw i organizowaniem sesji naukowych poza siedzibami jednostek organizacyjnych Instytutu.	
§ 4450 – udzielone pożyczki na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów	
	wykonanie w tys. zł
	482

Wysokość środków na pożyczki ustalono na podstawie art. 58 ust. 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze i zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 kwietnia 2003 r. w wysokości 5% planowanego funduszu płać przeznaczonych dla prokuratorów, tj. w minimalnej kwocie zagwarantowanej ustawą.

2.3.4. Wydatki majątkowe

Wydatki majątkowe w 2004 roku w porównaniu z rokiem 2003 były niższe o 26,2%, tj. o 2633 tys. zł. Zrealizowano je w 2004 roku na kwotę 7414 tys. zł, tj. 99,9% środków przyjętych na wydatki inwestycyjne w ustawie budżetowej na 2004 r. Z uwagi na zmniejszenie decyzją Sejmu RP wielkości środków przyjętych w projekcie IPN na 2004 r. o 7800 tys. zł, wydatki po przeanalizowaniu priorytetowych potrzeb i rezygnacji z dotychczasowych zamierzeń ograniczono do niezbędnego minimum.

Tab. nr 5. Realizacja wydatków majątkowych IPN-KŚZpNP w 2004 r.

Wyszczególnienie	Rok 2003	Rok 2004			%	
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Budżet po zmianach	Wykonanie	5:4	5:2
		w tys. zł				
1	2	3	4	5	6	7
Wydatki majątkowe – ogółem	10 047	7416	7416	7414	99,9	73,8
Z tego:						
– dział 751	10 047	7416	7416	7414	99,9	73,8

Na wydatki związane z **inwestycjami budowlanymi** składają się wydatki ponoszone na:

- roboty budowlano-adaptacyjne,
- wykonanie przyłączy mediów, kanalizacji deszczowej,
- sprawowanie nadzoru inwestorskiego przez inspektorów budowlanych w branży: ogólnobudowlanej, elektrycznej i sanitarnej,
- roboty izolacyjno-elewacyjne jako zabezpieczenie przed zalewaniem i zagospodarowanie terenu,
- zabezpieczenia techniczne obiektów pod kątem sygnalizacji włamania i napadu, kontroli dostępu, ochrony przeciwpożarowej itp.

Wydatki związane z **zakupami inwestycyjnymi** zrealizowano w wielkościach przewidzianych ustawą budżetową, tj. na kwotę 1216 tys. zł.

Wydatki majątkowe zrealizowane z budżetu 2004 roku z wyszczególnieniem zadań przedstawia poniższa tabela:

Tab. nr 6. Realizacja wydatków inwestycyjnych w 2004 r.

Lp.	Rodzaj wydatku	Ustawa budżetowa na 2004 r. (w tys. zł)	Wykonanie na 31.12.2005r. (w tys. zł)	5:4 %
1	2	3	5	5
	WYDATKI MAJĄTKOWE – OGÓŁEM	7416	7414	99,9
	<i>Wydatki inwestycyjne – ogółem</i>	<i>6200</i>	<i>6198</i>	<i>99,9</i>
1	Inwestycje. modern.-adapt.-razem			
	Remont bud. i arch. W-wa ul. Kłobucka			
	Oddział IPN w Gdańsku			
	Oddział IPN w Katowicach			
	Oddział IPN w Szczecinie			

2	Nadzory inwestorskie, system kontroli ruchu			
3	Pozostałe			
	<i>Wydatki na zakupy inwestycyjne</i>	<i>1216</i>	<i>1216</i>	<i>100,0</i>
	Sprzęt komputerowy			
	Oprogramowanie			
	Środki transportu			
	Pozostały sprzęt			

Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach: rozdziału 75302 – uposażenia sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne

§ 3110 świadczenia społeczne

Plan – 155 tys. zł,

Plan po zmianach – 277 tys. zł

Wykonanie – 275 tys. zł

Dział 852 – Pomoc społeczna

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach: rozdziału 85212 – świadczenia rodzinne oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego

§ 3110 świadczenia społeczne (zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze).

Plan – 5 tys. zł

Wykonanie – 2 tys. zł

Zmniejszenie liczby osób, tj. świadczeniobiorców, którym przysługuje zasiłek, spowodowało mniejsze, niż przyjęto do planu wykonanie.

2.4. Zatrudnienie

Zatrudnienie średnioroczne w Instytucie Pamięci Narodowej w 2004 r. wyniosło ogółem 1185 etatów. W odniesieniu do 2003 r. (1175 etatów) oznacza to przyrost zatrudnienia o 0,85%, tj. 10 etatów. Limit etatów dla pracowników objętych mnożnikowym systemem wynagradzania (prokuratorów) określony w ustawie budżetowej nie został przekroczony (wg ustawy budżetowej 105 etatów, wykonanie na dzień 31 grudnia 2004 r. 95 etatów). Niepełne wykorzystanie zatrudnienia pozwoliło wygospodarować środki finansowe na nieplanowane wypłaty uposażenia dla trzech prokuratorów, którzy nabyli uprawnienia do wcześniejszego przejścia w stan spoczynku ze względu na zły stan zdrowia.

Największy odsetek wśród zatrudnionych stanowią pracownicy merytoryczni zatrudnieni:

- w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz biurach oddziałowych 41,6%
- w Biurze Edukacji Publicznej oraz biurach oddziałowych 12,2%
- w Głównej i oddziałowych Komisjach Ścigania Zbrodni 13,3%
- w Biurze Prawnym 2,0%
- w Biurze Ochrony 15,2%

co daje łącznie 84,3% ogółu zatrudnionych. Obsługa stanowi zaledwie 15,7% - są to pracownicy zajmujący się obsługą prezesa, obsługą finansową, inwestycjami, zamówieniami publicznymi oraz pracownicy kadr i administracji.

3. Realizacja budżetu IPN w 2005 r.

Z dniem 1 stycznia 2005 r. w konsekwencji utworzenia w Szczecinie Sądu Apelacyjnego uchwałą nr 2/04 Kolegium Instytutu utworzono oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie (wynika to z art. 17 ust. 1 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej). W 2005 roku wydatki oddziału IPN w Szczecinie realizowane są w ramach rozdziału 75101 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa.

Budżet Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu został określony ustawą budżetową **na rok 2005** w następujących wielkościach:

Tab. nr 1. Budżet IPN-KŚZpNP na 2005 r.

w tys. zł

DOCHODY BUDŻETOWE	150
WYDATKI BUDŻETOWE	83 280
z tego:	
– dotacja celowa	285
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	1589
– wydatki bieżące	78 901
– wydatki majątkowe	12 505

Ze względu na zmiany w szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz.U. Nr 209, poz. 2132) uwzględniono w układzie wykonawczym zmiany wielkości wydatków w poszczególnych grupach wydatków w stosunku do ustawy budżetowej (zmniejszono świadczenia na rzecz osób fizycznych, a zwiększono wydatki bieżące).

W związku ze zwiększonym napływem wniosków kierowanych do Instytutu Pamięci Narodowej o udostępnienie dokumentów osobom pokrzywdzonym w rozumieniu ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu po ujawnieniu tzw. listy Wildsteina, Prezes Instytutu wystąpił do Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem o przyznanie dodatkowych środków budżetowych na ten cel. Uchwałą nr 35/2005 Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2005 r. przyznano Instytutowi Pamięci Narodowej z ogólnej rezerwy budżetowej kwotę 2000 tys. zł z przeznaczeniem na dofinansowanie działalności bieżącej.

Z uwagi na wdrożenie przez Ministerstwo Finansów Informatycznego Systemu Obsługi Budżetu Państwa „TREZOR” Instytut zobowiązany był do przeprowadzenia szkoleń pracowników w zakresie obsługi tego systemu. W związku z tym Dyrektor Generalny IPN wystąpił do Ministra Finansów o przyznanie na ten cel środków budżetowych z rezerwy celowej na 2005 r. Decyzją z dnia 31 października 2005 r. w sprawie zmian w budżecie na 2005 r. Minister Finansów uruchomił dodatkowe środki budżetowe dla Instytutu Pamięci Narodowej w wysokości 6,8 tys. zł.

3.1. Wykonanie dochodów budżetowych

W ustawie budżetowej na 2005 rok prognozowano osiągnięcie dochodów w wysokości 150,0 tys. zł. Zrealizowane dochody wyniosły 287,2 tys. zł, co stanowi 178,2%.

Wykonanie planu dochodów przedstawia poniższa tabela.

Zrealizowane dochody wyszczególnione:

- w § 0580 na kwotę 15,4 tys. zł dotyczyły opłat pobieranych przez jednostki administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości oraz jednostki budżetowe,
- w § 0700 na kwotę 117,8 tys. zł dotyczyły spłaty pożyczek udzielonych na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów zatrudnionych w IPN,

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2005 rok	Wykonanie w roku 2005
	Dział 751			
1.	Grzywny i inne kary pieniężne od osób prawnych i innych jednostek	0580	-	15,4
2.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek prokuratorskich na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych	07001	112	117,8
3.	Wpływy z usług	0830	-	1,1
4.	Pozostałe odsetki	0920	22	22,2
5.	Wpływy z różnych dochodów	0970	14	78,7
6.	Wpływy do budżetu części zysku gospodarstwa pomocniczego	2380	2	47,6
	Ogółem		150	282,8

– w § 0830 na kwotę 1,1 tys. zł dotyczyły wpływów z tytułu wykonania kserokopii materiałów archiwalnych,

– w § 0920 na kwotę 22,2 tys. zł dotyczyły wpłat odsetek od udzielonych pożyczek na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów,

– w § 0970 na kwotę 78,7 tys. zł dotyczyły wpłat z różnych tytułów (głównie obniżenie składki ZUS z tytułu jej terminowej realizacji, tzw. wynagrodzenie płatnika oraz faktur korygujących niemożliwych do przewidzenia w okresie tworzenia budżetu),

– w § 2380 na kwotę 47,6 tys. zł dotyczyły wpłaty części zysku Gospodarstwa Pomocniczego IPN.

3.2. Wykonanie wydatków budżetowych

Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach trzech działów klasyfikacji budżetowej, a mianowicie:

Dział 751 – Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa, w tym:

– Rozdział 75101 - Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa,

– Rozdział 75112 - Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,

Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne,

Dział 852 – Pomoc społeczna.

Przedstawione wielkości w obu rozdziałach **działu 751** w grupach ekonomicznych są porównywalne i odzwierciedlają poziom wydatków wynikający z potrzeb, tj.: zatrudnienia, kosztów utrzymania oraz realizacji zadań określonych ustawą o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Odrębną pozycję stanowią wydatki majątkowe i dotacja, których realizacja dokonywana jest tylko w rozdziale 75101. Największą pozycję stanowią wydatki bieżące, a w tej grupie wydatki przeznaczone na wynagrodzenia.

Strukturę wykonania wydatków budżetowych w części 13, **dział 751, dział 753 i dział 852** wg grup ekonomicznych określonych w ustawie budżetowej prezentują dane zawarte w poniższej tabeli.

Tab. nr 3. Wykonanie planu wydatków IPN-KŚZpNP w 2005 r.

Wyszczególnienie	Rok 2004	Rok 2005					
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Układ wykonawczy	Budżet po zmianach	Wyko- nanie	6:5	6:2
		w tys. złotych					%
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem część 1	85 299	93 280	93 280	95 287	95 110	99,8	111,5
z tego:							
Dotacje	247	285	285	285	285	100,0	115,4
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	1324	1589	1414	1338	1217	91,0	91,9
Wydatki bieżące	76 314	78 901	79 076	81 159	81 104	99,9	106,3
Wydatki majątkowe	7414	12 505	12 505	12 505	12 504	100,0	168,7
z kwoty ogółem sfinansowano wydatki w:							
<i>Dział 751 Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa</i>	85 022	92 758	92 758	94 765	94 707	99,9	111,4
z tego:							
Dotacje	247	285	285	285	285	100,0	115,4
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	1047	1067	892	816	814	99,8	78,0
Wydatki bieżące	76 314	78 901	79 076	81 159	81 104	99,9	106,3
Wydatki majątkowe	7414	12 505	12 505	12 505	12 504	100,0	168,7
w tym:							
<i>Rozdział 75101 Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa</i>	41 575	48 366	48 366	50 123	50 096	99,9	120,5
Dotacje	247	285	285	285	285	100,0	115,4
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	551	693	673	614	613	99,8	111,3
Wydatki bieżące	33 363	34 883	34 903	36 719	36 694	99,9	110,0
Wydatki majątkowe	7414	12 505	12 505	12 505	12 504	100,0	168,7
<i>Rozdział 75112 Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej</i>	43 447	44 392	44 392	44 642	44 611	99,9	102,3
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	496	374	219	202	201	99,9	40,5
Wydatki bieżące	42 951	44 018	44 173	44 440	44 410	99,9	103,4
<i>Dział 753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne</i>	275	517	517	517	402	77,8	146,2
z tego:							
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	275	517	517	517	402	77,8	146,2
<i>Dział 852 Pomoc społeczna</i>	2	5	5	5	1	20,0	50,0
z tego:							
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	2	5	5	5	1	20,0	50,0

Plan wydatków budżetowych po zmianach na rok 2005 wynosił 95 287 tys. zł, rzeczywiste wydatki wyniosły 95 110 tys. zł. Plan wydatków w 2005 roku został wykonany w 99,8%.

3.3. Wykonanie wydatków w poszczególnych działach według klasyfikacji budżetowej

Dział 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa

Zrealizowane w 2005 r. wydatki Instytutu wyniosły 94 707 tys. zł, co stanowi 99,9% budżetu po zmianach na 2005 r., a także 111,4 % w stosunku do wykonania wydatków w roku 2004. Struktura wydatków w poszczególnych grupach ekonomicznych przedstawia się następująco:

3.3.1. Dotacja

	wykonanie w tys. zł
§ 2810 dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom	285

Dotacja celowa została przeznaczona na dofinansowanie prac Fundacji Ośrodka KARTA dotyczących losów obywateli polskich represjonowanych przez władze ZSRR w latach 1939—1947. Ze środków tych sfinansowane zostały prace nad „Indeksem Represjonowanych”.

3.3.2. Świadczenia na rzecz osób fizycznych

Wykonanie w tej grupie wydatków przedstawia się następująco:

	w tys. zł
§ 3020 nagrody i wydatki osobowe nie zaliczane do wynagrodzeń	305
§ 3030 różne wydatki na rzecz osób fizycznych	509
i dotyczy:	
– wypłat diet dla członków Kolegium Instytutu zgodnie z rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2002 r.,	
– zwrotu kosztów przejazdów biegłych i świadków.	
– zakupu umundurowania wewnętrznej służby ochrony,	
– świadczeń wynikających z przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy (zakup ubrań ochronnych dla pracowników archiwów).	

3.3.3. Wydatki bieżące

Największą pozycję w dziale 751 stanowią wydatki bieżące, a w tej grupie wydatki przeznaczone na wynagrodzenia w kwocie 53 191 tys. zł, tj. 65,5% wydatków bieżących oraz wydatki na zakup towarów i usług w kwocie 15 993 tys. zł, tj. 19,7% wydatków bieżących.

Wykonanie wydatków bieżących w 2005 roku wyniosło 81 108 tys. zł, tj. 99,9% budżetu po zmianach.

Wynagrodzenia

Wykonanie wydatków w poszczególnych paragrafach wynosi:

	w tys. zł
§ 4010 wynagrodzenia osobowe pracowników	39 905
§ 4030 wynagrodzenia osobowe prokuratorów	9621
§ 4040 dodatkowe wynagrodzenie roczne	3659
§ 4090 honoraria	64

W Instytucie Pamięci Narodowej przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto z wypłatami z kładowego funduszu nagród w 2005 roku wyniosło 3666 zł (3218 zł z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów).

Zrealizowane zatrudnienie oraz wykorzystanie środków na wynagrodzenia prezentują dane zawarte w poniższej tabeli:

Tab. nr 4. Przeciętne zatrudnienie i wynagrodzenie w IPN-KŚZpNP w 2004 i 2005 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 2004 r.			Wykonanie 2005 r.		
		Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)
1	Część 13 ogółem w tym:	1185	49 721	3497	1209	53 186	3666
1.1	Osoby nie objęte mnożnikowym systemem wynagradzania § 4010, § 4040	1090	40 193	3073	1110	42 865	3218
1.2	Prokuratorzy § 4030, § 4040	95	9528	8358	99	10 321	8688

W 2005 r. w porównaniu z 2004 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło o 4,8%, tj. o 169 złotych. Wzrost wynagrodzenia w 2005 r. w stosunku do 2004 r. spowodowany został:

- wzrostem wynikającym ze zwiększenia kwoty bazowej osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe,
- wzrostem wynikającym ze zwiększenia kwoty bazowej prokuratorów oraz wzrostem wskaźnika wielokrotności kwoty bazowej,
- wzrostem wynagrodzeń związanych z planowanym średniorocznym wskaźnikiem wzrostu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej w wysokości 103%,
- zwiększoną wysokością wypłat dotyczącą dodatkowego wynagrodzenia rocznego (2004 roku – 3493 tys. zł, a w 2005 roku – 3659 tys. zł), które wyniknęły ze zwiększonej liczby osób uprawnionych do nagrody rocznej.

Pochodne od wynagrodzeń

Wykonanie w tej grupie wydatków wynosi:

	w tys. zł
§ 4110 składki na ubezpieczenie społeczne	6993
§ 4120 składki na Fundusz Pracy	1028

Składki na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy wyliczono przy zastosowaniu wskaźników określonych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r.

Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych

wykonanie w tys. zł

§ 4440 odpisy na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych	911
---	-----

Odpis na ZFŚS został ustalony zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Fundusz naliczany jest w stosunku do wielkości zatrudnienia.

Zakup towarów i usług

Pozycja ta dotyczy zakupu towarów i usług związanych z utrzymaniem posiadanych obiektów oraz prowadzeniem działalności statutowej.

Głównymi pozycjami wydatków w tej grupie były:

	wykonanie w tys. zł
– wydatki na zakup pozostałych usług	9462
w tym wydatki na:	
(utrzymanie pomieszczeń biurowych i archiwów w Warszawie i jednostkach terenowych, usługi pocztowo-telekomunikacyjne i inne, wydatki związane z organizacją wystaw, konferencji, sesji, druk książek, koszty tłumaczeń dokumentów archiwalnych),	
– wydatki na zakup materiałów i wyposażenia	3503,
(wydatkowana kwota dotyczy zakupu podstawowych materiałów biurowych, materiałów na potrzeby archiwów (teczki, pudła itp.), materiałów związanych z działalnością edukacyjną (wystawy, konferencje itp.), prenumeraty prasy, zakupu środków czystości oraz zakupu wyposażenia obiektów przejmowanych do użytkowania (oddział IPN w Szczecinie, archiwum w oddziale IPN w Katowicach), a także zakupu sprzętu biurowego),	
– wydatki na zakup energii	1783
(wydatki obejmują opłaty za dostawę energii elektrycznej, ciepłej, gazu oraz wody),	
– wydatki na zakup usług remontowych	825
(wydatki dotyczą głównie konserwacji maszyn i urządzeń)	
– wydatki na zakup pozostałych towarów i usług	404
(wydatki dotyczące zakupu usług zdrowotnych, pomocy naukowo- dydaktycznych i książek, dostępu do sieci internet)	

Podatki i opłaty na rzecz budżetu jednostek samorządu terytorialnego

	wykonanie w tys. zł
§ 4480 – podatek od nieruchomości	203

Pozostałe wydatki

	wykonanie w tys. zł
§ 4430, § 4140, § 4710, § 4610, § 4590	748
(różne opłaty, wpłaty na PFRON, fundusz dyspozycyjny, koszty postępowania sądowego, kary i odszkodowania)	
Wydatki te obejmują:	
– ubezpieczenia majątkowe,	
– obowiązkowe wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,	
– wydatki w ramach funduszu dyspozycyjnego Prezesa Instytutu, w tym m.in. nagrody w organizowanych konkursach historycznych dla młodzieży.	
§ 4410 i § 4420 – podróże krajowe i zagraniczne	

wykonanie w tys. zł
842

Podstawowa część wydatków na podróże to służbowe wyjazdy prokuratorów związane z prowadzonymi śledztwami, wyjazdy archiwistów związane z przejmowaniem akt oraz wyjazdy związane z prowadzeniem kwerend, prezentowaniem wystaw i organizowaniem sesji naukowych poza siedzibami jednostek organizacyjnych Instytutu.

§ 4450 – udzielone pożyczki na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów

wykonanie w tys. zł
521

Wysokość środków na pożyczki ustalono na podstawie art. 58 ust. 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze i zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 kwietnia 2003 r. w wysokości 5% planowanego funduszu płac przeznaczonego dla prokuratorów, tj. w minimalnej kwocie zagwarantowanej ustawą.

3.3.4. Wydatki majątkowe

Wydatki majątkowe w 2005 roku w porównaniu z rokiem 2004 były wyższe o 68,7%, tj. o 5090 tys. zł. Zrealizowano je w 2005 roku na kwotę 12 504 tys. zł, tj. 100% środków przyjętych na wydatki inwestycyjne w ustawie budżetowej na 2005 r. Z uwagi na zmniejszenie decyzją Sejmu RP wielkości środków przyjętych w projekcie IPN na 2005 r. o 3000 tys. zł, wydatki po przeanalizowaniu priorytetowych potrzeb i rezygnacji z dotychczasowych zamierzeń ograniczono do niezbędnego minimum.

Tab. nr 5. Realizacja wydatków majątkowych IPN-KŚZpNP w 2005 r.

Wyszczególnienie	Rok 2004	Rok 2005			%	
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Budżet po zmianach	Wykonanie	5:4	5:2
					w tys. zł	
1	2	3	4	5	6	7
Wydatki majątkowe - ogółem	7414	12 505	12 505	12 504	100,0	168,7
Z tego:						
- dział 751	7414	12 505	12 505	12 504	100,0	168,7

W projekcie budżetu na rok 2005 zaplanowano zadania inwestycyjne w wysokości 12 630 tys. zł i wydatki na zakupy inwestycyjne w wysokości 2875 tys. zł. Przewidywano realizację trzech priorytetowych celów: zakończenie adaptacji i modernizacji budynku Oddziału IPN-KŚZpNP w Szczecinie, zakończenie rozbudowy archiwum Oddziału IPN-KŚZpNP w Katowicach oraz zakończenie adaptacji i wyposażenia obiektów centrali przy ul. Towarowej 28 w Warszawie.

W ramach zakupów inwestycyjnych zakładano doposażenie obiektów w sprzęt i oprogramowanie informatyczne, w szczególności pionu archiwalnego, oraz w pozostały sprzęt techniczny i biurowy niezbędny dla prawidłowego wykonywania zadań przez poszczególne jednostki, w tym oddawanych do użytku budynków w Szczecinie i Katowicach. Łącznie zaplanowano środki na wydatki majątkowe w wysokości 15 505 tys. zł. Kolejny rok z rzędu Parlament zmniejszył wydatki Instytutu Pamięci Narodowej i w ustawie budżetowej na 2005 rok na wydatki majątkowe przewidział kwotę 12 505 tys. zł. Ograniczenie przez Sejm środków na wydatki inwestycyjne w 2005 roku spowodowało konieczność rezygnacji z części zamówień poprzez zmniejszenie zakresu prac adaptacyjno - modernizacyjnych.

Przyjęte do realizacji w 2005 roku prace dotyczyły kontynuacji wcześniej rozpoczętych zadań inwestycyjnych (archiwum w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21, budynek archiwum w Katowicach, budynek Oddziału w Szczecinie), a także w ramach zawartych umów realizowano nowe przedsięwzięcia, zgodnie z potrzebami.

Wykonanie wydatków majątkowych z budżetu na 2005 rok wyniosło 12 504 tys. zł, tj. 99,99%, z tego wydatki inwestycyjne 9089 tys. zł, tj. 99,99%, wydatki na zakupy inwestycyjne 3 415 tys. zł, tj. w 100%.

Wydatki inwestycyjne (z budżetu 2005) z wyszczególnieniem zadań przedstawia tabela:

Poz.	Rodzaj wydatku	Plan 2005 r. po zmianach	Wykonanie 31.12.2005 r.	4:3 (%)
		w tys. zł		
1	2	3	4	5
	WYDATKI MAJĄTKOWE – OGÓŁEM	12 505	12 504	99,99
	Wydatki inwestycyjne – ogółem	9090	9089	99,99
1	<i>Inwestycje, modernizacje, adaptacje – razem</i>		8513	

1.1	Wykonanie systemu DSO, instalacja elektryczna zasilania gwarantowanego przez zespół prądowórczy, obudowa zmniejszająca hałas agregatu chłodniczego w budynku centrali w Warszawie, ul. Towarowa 28		259	
1.2	Odwodnienie i zagospodarowanie terenu w archiwum, wentylacja pomieszczeń biurowych, przeróbki instalacji c.o., przebudowa systemu alarmowania o zalaniu wodą w Warszawie, ul. Kłobucka 21		293	
1.3	Wentylacja mechaniczna budynku archiwum Oddziału w Białymstoku		394	
1.4	System sygnalizacji włamania i napadu w Delegaturze w Bydgoszczy		11	
1.5	Rozbudowa archiwum Oddziału w Katowicach, węzeł cieplny z montażem, regały stacjonarne, meble i pierwsze wyposażenie		2720	
1.6	Modernizacja pomieszczeń Delegatury w Koszalinie		681	
1.7	Adaptacja i remont sali wystaw Oddziału w Lublinie		235	
1.8	Rozbudowa Delegatury w Kielcach, system sygnalizacji pożaru		182	
1.9	System wykrywania i sygnalizacji pożaru oraz system sygnalizacji włamania i napadu, instalacja domofonowa w Delegaturze w Radomiu		20	
1.10	Klimatyzacja sali konferencyjnej w Oddziale w Poznaniu		29	
1.11	Adaptacja i remont budynku Oddziału w Szczecinie, zagospodarowanie terenu, systemy zabezpieczeń elektronicznych oraz pierwsze wyposażenie		3682	
1.12	Zakup i wymiana klimatyzatora w Oddziale we Wrocławiu		7	
1.13	Nadzory inwestorskie i dokumentacja projektowa		577	
2.	Wydatki na zakupy inwestycyjne	3415	3415	100
2.1	Sprzęt komputerowy		1159	
2.2	Oprogramowanie		339	
2.3	Środki transportu		263	
2.4	Pozostały sprzęt		1654	

Efekty rzeczowe uzyskane w wyniku działań inwestycyjnych prowadzonych w 2005 roku przedstawiają się następująco:

1) Dokończono II etap rozbudowy archiwum IPN w Katowicach przy ul. Józefowskiej 104, w efekcie uzyskano 1426 m² powierzchni użytkowej, w tym 737 m² magazynu akt. Jednocześnie obiekt wyposażono w niezbędne instalacje techniczne, sprzęt biurowy oraz regały na akta.

2) Wykonano II etap adaptacji budynku Oddziału IPN w Szczecinie przy ul. Janickiego 30, w efekcie uzyskano dodatkowo 1440,3 m² powierzchni, w tym biura, powierzchnie archiwalne, salę konferencyjną. Obiekt wyposażono w zabezpieczające systemy elektroniczne. Dostarczono

i zamontowano regały oraz sprzęt biurowy. Wykonano zagospodarowanie terenu na działce o powierzchni 2 626 m² w tym: ogrodzenie, oświetlenie, drogi oraz parking.

3) W Delegaturze IPN w Koszalinie uzyskano 229 m² powierzchni parteru z przeznaczeniem na salę wystawową z zapleczem oraz wykonano remont I piętra o powierzchni całkowitej 224 m². Poprawiło to warunki pracy prokuratorów.

4) W Oddziale IPN w Białymstoku wykonano wentylację mechaniczną pomieszczeń archiwum o pow. 520 m².

5) Wykonano I etap rozbudowy Delegatury IPN w Kielcach – Stan „0”.

6) Uzgodniono dokumentację projektową wentylacji mechanicznej oraz wymiany okien i nowej elewacji dla budynku IPN w Warszawie przy ul. Towarowej 28. W budynku centrali IPN wykonano instalację elektryczną zasilania gwarantowanego, obudowę agregatu chłodniczego oraz zamontowano Dźwiękowy System Ostrzegania (DSO).

7) Dokonano odwodnienia i zagospodarowania terenu archiwum położonego w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21 o pow. 5501 m² oraz wykonano dokumentację sieci zewnętrznych wody i c.o.

8) W Oddziale IPN-KŚZpNP w Lublinie przy ul. Staszica 22 wyremontowano dodatkowe pomieszczenia, w wyniku czego uzyskano 71,6 m² powierzchni wystawienniczej.

9) W Oddziale IPN-KŚZpNP w Poznaniu przy ul. Rolnej 45A wykonano klimatyzację sali konferencyjnej oraz sporządzono dokumentację szybu windowego.

Instytut w całości zrealizował zadanie inwestycyjne ujęte w planie wydatków majątkowych na 2005 rok. Zakończono prace modernizacyjno - adaptacyjne oraz wyposażono te obiekty w niezbędny sprzęt biurowy i techniczny, co znacząco poprawia możliwość wykonywania przez Instytut jego statutowych celów.

Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach: rozdziału 75302 – uposażenia sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne

§ 3110 świadczenia społeczne

Plan – 517 tys. zł,

Plan po zmianach – 517 tys. zł

Wykonanie – 402 tys. zł

Dział 852 – Pomoc społeczna

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach: rozdziału 85212 – świadczenia rodzinne oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego

§ 3110 świadczenia społeczne (zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze).

Plan 5 tys. zł

Wykonanie 1 tys. zł

Zmniejszenie liczby osób, tj. świadczeniobiorców, którym przysługuje zasiłek pielęgnacyjny, oraz przejście płatności tych świadczeń przez gminy od września 2005 r. spowodowało mniejsze, niż przyjęto do planu wykonanie.

3.4. Zatrudnienie

Zatrudnienie średnioroczne w Instytucie Pamięci Narodowej w 2005 r. wyniosło ogółem 1209 etatów. W odniesieniu do 2004 r. (1185 etatów) oznacza to przyrost zatrudnienia o 2,0%, tj. 24 etaty.

Limit etatów dla pracowników objętych mnożnikowym systemem wynagradzania (prokuratorów) określony w ustawie budżetowej nie został przekroczony (wg ustawy budżetowej 105 etatów, wykonanie na dzień 31 grudnia 2005 r. 98 etatów).

Największy odsetek wśród zatrudnionych stanowią pracownicy merytoryczni zatrudnieni:

– w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz biurach oddziałowych	42,7%
– w Biurze Edukacji Publicznej oraz biurach oddziałowych	11,8%
– w Głównej i oddziałowych Komisjach Ścigania Zbrodni	12,9%
– w Biurze Prawnym	2,0%
– w Biurze Ochrony	15,0%

co daje łącznie 84,4% ogółu zatrudnionych. Obsługa stanowi zaledwie 15,7% – są to pracownicy zajmujący się obsługą prezesa, obsługą finansową, inwestycjami, zamówieniami publicznymi oraz pracownicy kadr i administracji.

4. Gospodarstwo Pomocnicze

Gospodarstwo Pomocnicze Instytutu Pamięci Narodowej, utworzone na podstawie zarządzenia Prezesa IPN nr 7/00 z dn. 30 października 2000 r., świadczyło w okresie sprawozdawczym odpłatne usługi (po kosztach własnych) na rzecz jednostki macierzystej w zakresie:

- gospodarowania nieruchomościami w Warszawie – przy ul. Towarowej i ul. Kłobuckiej,
- świadczenia usług transportowych, remontowych, konserwatorskich, porządkowych i zaopatrzeniowych,
- świadczenia usług reprograficznych.

Przedmiotem działalności Gospodarstwa Pomocniczego IPN jest:

- gospodarowanie:
  - nieruchomościami pozostającymi w dyspozycji Instytutu Pamięci Narodowej,
  - samochodami służbowymi (kolumna transportowa) na potrzeby Instytutu,
- prowadzenie działalności wydawniczej obejmującej druk publikacji IPN oraz ich sprzedaż. W 2004 r. ze sprzedaży publikacji Gospodarstwo osiągnęło przychody w wysokości 681,5 tys. zł, natomiast w 2005 r. – 683,3 tys. zł. Sprzedaż publikacji realizowana jest przez hurtownie, księgarnie, oddziały IPN, a także punkt sprzedaży przy ul. Towarowej 28 w Warszawie. Gospodarstwo prowadzi również sprzedaż wysyłkową publikacji IPN,
  - świadczenie usług reprograficznych,
  - prowadzenie usług transportowych, remontowych, konserwatorskich, porządkowych i zaopatrzeniowych.

III. PODSTAWOWE INFORMACJE O DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁÓW INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ

Oddział IPN w Białymstoku

Obszar działalności Oddziału IPN w Białymstoku obejmuje województwo podlaskie oraz 2/3 obszaru województwa warmińsko-mazurskiego, tj. obszar działalności prokuratur rejonowych w Bartoszycach, Biskupcu, Ełku, Giżycku, Kętrzynie, Olsztynie, Nidzicy, Olecku, Piszcu i Szczytnie. Ponadto w Olsztynie funkcjonuje podległa Oddziałowi Delegatura IPN. Na dzień 31 grudnia 2005 r. w Oddziale, łącznie z delegaturą, pracowało 85 osób, w tym 9 prokuratorów, 33 pracowników OBUiAD, 11 pracowników OBEP i 13 pracowników WSO. Pozostałą część zatrudnionych stanowią pracownicy administracji i obsługi.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku – s. 57;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku – s. 163;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Białymstoku – s. 239.

Oddział IPN w Gdańsku

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku obejmuje obszar województw: pomorskiego, kujawsko-pomorskiego oraz części warmińsko-mazurskiego (dawne woj. elbląskie). Wraz z utworzeniem Oddziału IPN w Szczecinie z działalności gdańskiego oddziału Instytutu został wyłączony obszar dawnego województwa koszalińskiego. Oddziałowi podlega delegatura w Bydgoszczy.

W gdańskim Oddziale IPN z końcem okresu objętego sprawozdaniem pracowało łącznie 105 osób, w tym 45 w pionie archiwalnym (31 w Gdańsku, 14 w Bydgoszczy), 9 prokuratorów (3 w delegaturze) oraz 12 w pionie edukacji (z czego 2 osoby w delegaturze). Siedmioro pracowników ma tytuł doktora nauk humanistycznych – wszyscy zatrudnieni są w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku – s. 66;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku – s. 163;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Gdańsku – s. 245.

Oddział IPN w Katowicach

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach obejmuje swoim działaniem obszar Górnego Śląska oraz byłych województw: częstochowskiego i bielskiego. Zatrudniał w okresie sprawozdawczym 83 osoby, w tym: 9 prokuratorów (tj. o 1 więcej niż w poprzednim okresie sprawozdawczym), 31 pracowników OBUiAD, 11 pracowników OBEP, 14 pracowników Wewnętrznej Służby Ochrony.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach – s. 75;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach – s. 164;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Katowicach – s. 258.

Oddział IPN w Krakowie

Oddział Krakowski obejmuje zasięgiem swojej działalności obszar województw małopolskiego oraz świętokrzyskiego. W Kielcach funkcjonuje Delegatura IPN, podległa Oddziałowi krakowskiemu. Oddział dysponuje wynajętym od miasta budynkiem przy ul. Reformackiej oraz przeznaczonym na cele archiwalne tzw. Pałacem Konopków w Wieliczce.

W dniu 31 grudnia 2005 r. Oddział zatrudniał ogółem 102 osoby (wzrost zatrudnienia o 4 osoby), z czego 9 w delegaturze w Kielcach. Kadre Oddziału stanowi w szczególności 9 prokuratorów, 45 archiwistów, 13 historyków (OBEP), 13 pracowników pionu ochrony.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie – s. 86;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie – s. 164;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Krakowie – s. 264.

Oddział IPN w Lublinie

Lubelski Oddział IPN swoim obszarem działania obejmuje całe województwo lubelskie i południowo-wschodnią część województwa mazowieckiego, tj. lubelski, zamojski i siedlecki okręg sądowy (byłe woj. siedleckie) oraz radomski okręg sądowy (byłe woj. radomskie). Oddziałowi podlega delegatura w Radomiu.

Oddział zatrudnia 80 osób, w tym 13 prokuratorów (2 pracuje w delegaturze w Radomiu), 26 archiwistów, 10 pracowników Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej, 14 pracowników ochrony.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie – s. 93;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie – s. 164;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Lublinie – s. 267.

Oddział IPN w Łodzi

Łódzki Oddział Instytutu Pamięci Narodowej obejmuje swoją działalnością województwo łódzkie oraz część województwa wielkopolskiego (powiaty: jarociński, krotoszyński, pleszewski, kaliski, ostrowski, ostrzeszowski i kępiński). Jego siedziba mieści się przy ul. E. Orzeszkowej 31/35 w Łodzi, przy czym Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu mieści się przy ul. Piotrkowskiej 149.

W dniu 31 grudnia 2005 r. w Oddziale IPN w Łodzi zatrudnione były 73 osoby, w tym: 8 prokuratorów, 26 archiwistów, 10 osób w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej, 13 pracowników Wewnętrznej Służby Ochrony.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi – s. 99;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi – s. 164;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Łodzi – s. 277.

Oddział IPN w Poznaniu

Poznański Oddział IPN obejmuje swoim obszarem działania Wielkopolskę – z wyjątkiem dawnego województwa kaliskiego oraz ziemię lubuską. Wraz z utworzeniem Oddziału IPN

w Szczecinie z działalności poznańskiego oddziału Instytutu został wyłączony obszar dawnego woj. szczecińskiego. Oddział, mieszczący się w całości przy ulicy Rolnej 45, zatrudniał z końcem okresu sprawozdawczego 87 pracowników, w tym 7 prokuratorów, 40 archiwistów, 10 historyków OBEP, 13 pracowników ochrony. Oddziałowi IPN w Poznaniu podlega biuro w Zielonej Górze.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu – s. 107;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu – s. 165;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Poznaniu – s. 281.

Oddział IPN w Rzeszowie

Rzeszowski Oddział IPN obejmuje swoją działalnością obszar województwa podkarpackiego. Na dzień 31 grudnia 2005 r. w oddziale zatrudnionych było 77 osób, w tym 8 prokuratorów, 27 archiwistów, 11 historyków OBEP, 13 pracowników ochrony.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Rzeszowie – s. 111;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Rzeszowie – s. 165;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Rzeszowie – s. 248.

Oddział IPN w Szczecinie

Oddział powstał w z dniem 1 stycznia 2005 r. na bazie funkcjonującej w latach poprzednich delegatury poznańskiego oddziału IPN. Obszar działania Oddziału stanowi zasadniczo województwo zachodniopomorskie oraz gorzowski okręg sądowy. Oddziałowi podlegają delegatury w Koszalinie i Gorzowie Wielkopolskim. Z końcem okresu sprawozdawczego w Oddziale zatrudnione były 42 osoby, w tym 7 prokuratorów, 6 historyków (OBEP), 11 archiwistów (OBUiAD), 7 pracowników Wewnętrznej Służby Ochrony)

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie – s. 117;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Szczecinie – s. 288.

Oddział IPN w Warszawie

Siedziba warszawskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej mieści się przy placu Krasińskich 2/4/6 w Warszawie. Zatrudnienie w Oddziale IPN w Warszawie wynosiło w dniu 31 grudnia 2005 r. 43 osoby, w tym 9 prokuratorów, 9 historyków w OBEP, 19 archiwistów (10 więcej w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego).

Budżet Oddziału stanowi składową część budżetu Centrali IPN. Obsługę prawną i finansową Oddziału zapewniają odpowiednie komórki organizacyjne Centrali Instytutu.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie – s. 121;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Warszawie – s. 289.

Działalność Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie ujęto łącznie z działalnością centralnej struktury BUiAD.

Oddział IPN we Wrocławiu

Swym zasięgiem Oddział obejmuje województwa dolnośląskie i opolskie. W okresie sprawozdawczym Oddział funkcjonował czwarty rok w docelowej siedzibie przy ul. Sołtysowickiej 23, zatrudniając 84 osoby (83,5 etatu), w tym 7 prokuratorów. Oddziałowi podlega delegatura w Opolu.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej „Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2004 r.–31 grudnia 2005 r.”:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu – s. 131;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu – s. 163;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej we Wrocławiu – s. 293.

I. GŁÓWNA KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

Główna Komisja oraz 11 Komisji Oddziałowych tworzą pion śledczy Instytutu Pamięci Narodowej, którego zadaniem jest prowadzenie śledztw w sprawach popełnionych od 01.09.1939. **zbrodni nazistowskich, zbrodni komunistycznych**, wśród których wyróżnione historycznie zostały **zbrodnie stalinowskie**, tj. popełnione do końca 1956 r., a także śledztw mających za przedmiot zbrodnie przeciwko pokojowi, **ludzkości i zbrodnie wojenne**, popełnione na terytorium Państwa Polskiego bez względu na narodowość ofiar, a także na osobach narodowości polskiej, niezależnie od miejsca ich popełnienia.

Sprawozdanie z działalności pionu śledczego zawiera syntetyczną informację o realizacji zadań oraz o śledztwach wybranych ze względu na szczególny ciężar gatunkowy, prowadzonych przez poszczególne Oddziałowe Komisje. Załączona dalej „Informacja statystyczna” obrazuje dokonania prokuratorów każdej z Oddziałowych Komisji w zakresie ścigania zbrodni nazistowskich (oznaczonych w rubrykach tabeli „Zn”), zbrodni komunistycznych (oznaczonych „Zk”) oraz innych zbrodni (oznaczonych „Zi” – w tym m.in. zbrodni nacjonalistów ukraińskich popełnionych na Polakach). W końcowej części „Informacji statystycznej” podano w liczbach łączne wyniki działalności całego pionu śledczego IPN.

W okresie osiemnastu miesięcy objętych sprawozdaniem zakończono w sumie 1293 śledztwa, w tym 359 w sprawach zbrodni nazistowskich, 890 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 44 w sprawach innych, tj. zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Do sądów skierowano 35 aktów oskarżenia, którymi objęto sprawców zbrodni komunistycznych, oraz 1 akt oskarżenia przeciwko sprawcy zbrodni nazistowskiej. W toku kolejnych prowadzonych śledztw przedstawiono zarzuty 148 podejrzanym o popełnienie zbrodni komunistycznych oraz 2 podejrzanym o popełnienie zbrodni nazistowskich.

W okresie sprawozdawczym – jak podano w tabeli „Informacji statystycznej” – sądy osądziły 38 spraw, w której to kategorii mieszczą się (także nieprawomocne) wyroki skazujące, uniewinniające jak również umorzenia postępowania sądowego z powodu śmierci oskarżonego oraz na podstawie przepisów ustawy o amnestii z 07.12.1989.

Przez okres pięciu lat i sześciu miesięcy działalności pionu śledczego IPN skierowano do sądów 105 aktów oskarżenia przeciwko 125 oskarżonym. Do końca 2005 r. zapadły 34 wyroki skazujące w stosunku do 40 oskarżonych. W dwóch wyrokach skazujących sprawców **zbrodni komunistycznych** sądy wymierzyły im kary pozbawienia wolności 5 i 6 lat, które były najsurowszymi orzeczonymi w tej kategorii spraw. Trzech sprawców zbrodni komunistycznych sądy skazały na 3, 4 oraz 4 lata i 6 miesięcy pozbawienia wolności, 14 zaś wymierzyły karę 2 lat pozbawienia wolności, zawieszając warunkowo jej wykonanie na kilkuletni okres próby w stosunku do 7 skazanych. W pozostałych wypadkach sądy wymierzały karę poniżej 2 lat pozbawienia wolności (od 1 roku), zawieszając warunkowo – w większości wypadków – jej wykonanie. Podkreślić trzeba, że pokrzywdzeni, których skazani jako funkcjonariusze organów bezpieczeństwa komunistycznego państwa torturowali fizycznie i psychicznie prowadząc przeciwko nim śledztwa, z reguły nie wypowiadają się co do wysokości kar wymierzanych przez sądy ich prześladowcom, lecz dają wyraz swej moralnej satysfakcji wynikającej z samego faktu skazania oskarżonych o popełnienie zbrodni komunistycznych.

W całym okresie działalności IPN sądy wydały 5 wyroków uniewinniających. W stosunku do 9 oskarżonych sądy umorzyły postępowania z powodu ich śmierci w okresie postępowania sądowego. W stosunku do 7 oskarżonych o zbrodnie komunistyczne sądy umorzyły postępowanie w oparciu o przepisy ustawy o amnestii z 1989 r. Łącznie w 21 sprawach sądy umorzyły postępowania toczące się w oparciu o akty oskarżenia wniesione przez prokuratorów IPN, w tym także w poszczególnych wypadkach „wobec braku cech przestępstwa” oraz „braku zezwolenia na ściganie karne”.

Jak wskazano w tabeli „Informacji statystycznej”, w okresie sprawozdawczym w 240 wypadkach prokuratorzy Oddziałowych Komisji odmówili wszczęcia śledztwa, wskazując w uzasadnieniu powody decyzji, które po wniesieniu zażalenia były przedmiotem kontroli ze strony prokuratorów Głównej Komisji, a w razie ich utrzymania również kontroli sądowej. Na 51 postanowieniach o odmowie wszczęcia śledztwa, które zostały ocenione przez sądy co do zasadności powzięcia takiej decyzji, w jednym tylko wypadku została ona uchylona.

Kolejna rubryka „Informacji statystycznej” podaje liczbę śledztw umorzonych przez prokuratorów IPN – łącznie 1008. Postanowienia takie prokurator wydaje po skrupulatnym wykonaniu wszystkich czynności śledztwa mających na celu wszechstronne wyjaśnienie okoliczności badanych w śledztwie zbrodni oraz ustaleniu ich ofiar. Najczęstszymi przyczynami umorzeń było stwierdzenie, że zidentyfikowani sprawcy zbrodni nie żyją, a także nieustalenie żyjących sprawców, przeciwko którym postępowanie mogłoby się nadal toczyć. Racją umorzeń była również konkluzja przeprowadzonego śledztwa, w którym nie zebrano danych dostarczających podejrzenie popełnienia przestępstwa, lub stwierdzenie, że zbrodni nie popełniono. W poszczególnych wypadkach umorzeń jako przyczynę wskazano również ustalenie, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało już wcześniej przeprowadzone i prawomocnie zakończone.

Postanowienia o umorzeniu śledztwa wydawane przez prokuratorów Oddziałowych Komisji również podlegają kontroli ze strony prokuratorów Głównej Komisji oraz sądów. Odnotować trzeba, że na wniesione w okresie sprawozdawczym 74 zażalenia, sądy w 4 wypadkach uchylły postanowienia o umorzeniu śledztwa i przekazały sprawę prokuratorowi IPN w celu wyjaśnienia wskazanych okoliczności lub też przeprowadzenia dodatkowo czynności śledztwa.

Utrzymując w mocy postanowienie prokuratora IPN o umorzeniu śledztwa sądy dają niekiedy wyraz swemu wysokiemu uznaniu dla sposobu przeprowadzenia śledztwa, wartości zgromadzonych w nim dowodów oraz uzasadnienia decyzji końcowej. Uczynił to m.in. Sąd Okręgowy w Białymstoku, utrzymując 30.11.2005 postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie zabójstw 79 osób – mieszkańców powiatu Bielsk Podlaski, w tym 30 tzw. „furmanów” w lesie koło Puchał Starych, dokonanych od 29.01. do 02.02.1946 przez członków oddziału NZW dowodzonego przez R. Rajsa ps. „Bury”. Postanowienie o umorzeniu tego śledztwa zostało zaskarżone przez 4 pokrzywdzonych, spośród ponad 80 osób, którym przysługiwały takie uprawnienia. Utrzymując w mocy umorzenie śledztwa, sąd ocenił uzasadnienie tej decyzji procesowej jako „nieprzeciętnie wnikliwie”, a co do zawartej w nim argumentacji stwierdził, że „traktuje ją wręcz jako swoją”.

Jak podano w kolejnej rubryce „Informacji statystycznej”, 241 spraw, które wpłynęły do Oddziałowych Komisji, „załatwiono w inny sposób”, co oznacza najczęściej przekazanie sprawy do innej Oddziałowej Komisji właściwej dla prowadzenia śledztwa lub też dołączenie sprawy do innych śledztw już wcześniej wszczętych i prowadzonych w danej Komisji.

Stwierdzić należy, że liczba wyroków skazujących sama przez się nie powinna stanowić jedynej podstawy dla oceny celowości i rzetelności pracy prokuratorów prowadzących śledztwa. Długotrwałość postępowań zarówno przygotowawczych, jak i sądowych wynika m.in. z działań podejrzanych i oskarżonych, powołujących się na stan zdrowia uniemożliwiający im udział w postępowaniu. Z reguły też skazani korzystają z prawa do wniesienia apelacji, co wydłuża czas wydania prawomocnego wyroku.

Dla dokonania oceny danych zawartych w „Informacji statystycznej” podkreślić także trzeba, że wiele śledztw, w których prokuratorzy wyczerpali wszystkie możliwości dowodowe i zrealizowali w pełni wskazane w ustawie o IPN cele wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności popełnionych zbrodni, a także ustalili wszystkie osoby pokrzywdzone, jest umarżanych z powodu śmierci zidentyfikowanych sprawców. Odnosi się to zarówno do śledztw w sprawie zbrodni nazistowskich, komunistycznych, a także wojennych. Choć w wielu wypadkach już w chwili wszczęcia śledztwa z posiadanej przez prokuratorów IPN wiedzy historycznej wynika, że nie zakończą się one aktem oskarżenia przeciwko żyjącym sprawcom zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, to jednakże ustawa o IPN nie dozwala w takich sytuacjach na zaniechanie wszczęcia i prowadzenia śledztwa.

Słuszność takiego rozwiązania ustawowego potwierdzana jest w wielu wypadkach przez osoby pokrzywdzone, składające zawiadomienia o przestępstwie i zeznania w charakterze świadków, które oczekują przyjęcia ich relacji w formie dokumentu o znaczeniu procesowym. Osoby te często deklarują, że po raz pierwszy w życiu dzielą się swoimi przeżyciami i informacjami o prześladowaniach, których doznały, o których nie w każdym wypadku mówiły nawet swym najbliższym, a które rzutowały traumą na całe ich późniejsze życie.

Zaznaczyć trzeba, że znaczna część śledztw umarzana jest przez prokuratorów IPN z powodów niewykrycia sprawców pomimo skrupulatnego prowadzenia czynności śledczych w sprawach takich jak np. fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Oleśnicy nad Stanisławem B. aresztowanym w 1950 r. za słuchanie radia Londyn.

W poszczególnych wypadkach umorzenie postępowania następuje po postawieniu zarzutów sprawcy, jak m.in. miało to miejsce w śledztwie przeciwko b. funkcjonariuszowi WUBP w Opolu Stanisławowi T., któremu prokurator IPN zarzucił fizyczne i psychiczne znęcanie się 28–29.03.1952. nad Janem Sz. aresztowanym pod zarzutem „rozpowszechniania fałszywych wiadomości, że Zbrodni Katyńskiej dokonali Rosjanie a nie Niemcy”. W następstwie tortur Jan Sz. popełnił samobójstwo w celi aresztu Komendy Powiatowej MO w Nysie. Sprawca znęcania się Stanisław T. zmarł 16.09.2005. w chwili, gdy śledztwo zmierzało ku zakończeniu aktem oskarżenia przeciwko niemu. Niekiedy umorzenie postępowania z powodu śmierci sprawcy następuje po wniesieniu przez prokuratora IPN aktu oskarżenia, w okresie postępowania sądowego, jak np. w sprawie przeciwko Janowi M. b. funkcjonariuszowi PUBP w Kraśniku oskarżonemu o to, że w 1948 r. znęcał się w trakcie śledztwa nad 3 członkami patriotycznej młodzieżowej organizacji „Skrusz Kajdany” – akt oskarżenia został wniesiony 07.10.2004, zaś oskarżony zmarł 05.07.2005. Z tych właśnie względów prowadzący śledztwa prokuratorzy mają stale poczucie ścigania się z czasem, a dla oceny ich dokonań nie jest miarodajną liczbą przeprowadzonych postępowań zakończonych prawomocnymi skazaniami sprawców.

Śledztwa w sprawach **zbrodni nazistowskich** w jednym tylko wypadku, w okresie pięcioletnim, zakończyły się skazaniem sprawcy (sprawa Henryka Mani skazanego na karę 8 lat pozbawienia wolności za branie udziału w mordowaniu ofiar w samochodach-komorach gazowych w ośrodku natychmiastowej zagłady w Chełmnie nad Nerem – wyrok uprawomocnił się w 2002 r.). Drugi akt oskarżenia przeciwko sprawcy zbrodni nazistowskiej skierowany został do sądu z końcem 2005 r.

W okresie sprawozdawczym zakończono umorzeniem pracochłonne śledztwo w sprawie wysiedleń przez niemieckich okupantów około 20 000 Polaków z ziemi żywieckiej w okresie od 22.09 do 14.12.1940 r. W toku śledztwa odebrano relacje od 635 świadków pokrzywdzonych, którzy szczegółowo przedstawili przebieg deportacji i swe losy. Czynności prokuratorskie zaowocowały zgromadzeniem doniosłej historycznie dokumentacji zbrodni, która wcześniej nie była przedmiotem śledztwa, o jego przeprowadzenie zaś wnosili sami pokrzywdzeni. W świetle ustaleń prokuratorów IPN co do celów i sposobu przeprowadzenia zbrodnicze deportacje mieszkańców ziemi żywieckiej jawią się jako nieporównywalne – zarówno pod względem historycznym, jak i ocen prawnych – wobec przesiedlenia Niemców z terenów włączonych po wojnie do terytorium Państwa Polskiego. Postanowienie końcowe rodzi także refleksję, że polskie ofiary tej zbrodni nie otrzymały żadnego odszkodowania, co sprawia, że treść uzasadnienia umorzenia śledztwa, w której ukazano rozmiary wyrządzonych im krzywd stała się formą niematerialnego zadośćuczynienia, na co wskazuje fakt niewniesienia zażalenia przez żadną z ponad 600 osób uprawnionych. Podkreślić trzeba także, że dokumentacja zgromadzona w śledztwie została przekazana do Biura Edukacji Publicznej w celu publikacji w formie „białej księgi”.

Śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich prowadzone są w większości wypadków we współpracy z Centralą Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, do której kierowane są wnioski o udzielenie pomocy prawnej. Kontynuowane jest występowanie do Centrali w Ludwigsburgu o przekazanie Głównej Komisji postanowień końcowych wydawanych przez niemieckie prokuratury w śledztwach przeprowadzonych w Polsce przez byłą Komisję

Badania Zbrodni Hitlerowskich i przekazywanych władzom niemieckim z wnioskami o ich kontynuowanie.

W okresie sprawozdawczym Główna Komisja występowała za pośrednictwem Centrali w Ludwigsburgu z kolejnymi wnioskami o stwierdzenie zbrodniczego charakteru wyroków wydawanych na Polaków przez niemieckie sądy specjalne w okresie hitlerowskiej okupacji Polski, uzyskując na tej drodze stosowne postanowienia niemieckich prokuratur, których właściwość określa niemiecki Sąd Najwyższy. Obecnie polskie wnioski rozpatruje prokuratura we Frankfurcie nad Odrą, która w okresie sprawozdawczym stwierdziła bezprawie skazań przez niemieckie sądy na karę śmierci:

– Piotra Czubaka przez Wyższy Sąd Krajowy w Gdańsku 06.09.1944. za nielegalne słuchanie zagranicznego radia (wyrok odnaleziono po długotrwałych poszukiwaniach w Archiwum Federalnym w Berlinie);

– Władysława Nowickiego przez Sąd Doraźny w Płocku 08.02.1940. za przynależność od 1932 r. do POW i przyjmowanie w swym mieszkaniu innych Polaków (wyrok wydany na podstawie poufnej informacji volksdeutscha i stwierdzeniu, że skazany jest inwalidą wojennym, zaliczającym się do polskiej inteligencji);

– Marcina Turowskiego przez Sąd Doraźny w Bydgoszczy 24.11.1939. za współudział w dniu 03.09.1939. w „szalejącym tłumie mordującym Niemców”, polegający na przeszukaniu dwóch volksdeutscheów zatrzymanych na ulicy miasta (stwierdzenie bezprawności tego skazania ma doniosłe znaczenie dla ocen prawnych zdarzeń w Bydgoszczy w pierwszych dniach wojny);

– Antoniego Jankowskiego i Ludwika Przystackiego przez Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu 27.06.1942. za pomoc udzieloną zbiegłemu rosyjskiemu jeńcowi wojennemu (stwierdzenie bezprawia tego skazania jest szczególnie ważne z tego względu, że w 1979 r. niemiecka prokuratura umorzyła wszczęte z polskiej inicjatywy śledztwo przeciwko żyjącym wówczas sędziom, którzy skazali Polaków na karę śmierci, przyjmując za podstawę umorzenia to, że sędziowie stosowali obowiązujące wówczas prawo przewidujące karę śmierci dla Polaków, którzy „wykazywali antyniemieckie nastawienie”);

– Jana Papierskiego i Hieronima Kluczewskiego przez Sąd Specjalny I w Inowrocławiu 21.01.1941. za ciężkie naruszenie miru powszechnego (udział w pobiciu rolnika Bruno Dey 03.09.1939).

Do Centrali w Ludwigsburgu skierowano 14 kolejnych wniosków o uchylenie wyroków, które to postępowania wymagają ze strony polskiej przedłożenia zbrodnicznych wyroków oraz stosownych oświadczeń woli krewnych skazanych. Zaznaczyć trzeba, że strona niemiecka nie uznaje za wystarczające przedłożenia kopii ogłoszeń o wykonaniu wyroków śmierci z nazwiskami skazanych Polaków.

Wyniki śledztw przeprowadzonych w Polsce w sprawach zbrodni Wehrmachtu popełnionych we wrześniu 1939 r. oraz treść postanowień prokuratur niemieckich umarzających postępowania w tych sprawach, najczęściej z powodu uznania, że zabójstwa Polaków dokonywane były w ramach dozwolonego Konwencją Haską z 1907 r. zwalczania partyzantki, a także z powodu przedawnienia ścigania „zwykłych” zabójstw, zostały zaprezentowane w formie artykułu zamieszczonego w katalogu wystawy przygotowanej przez pion edukacyjny IPN „Z największą brutalnością... – Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce wrzesień–październik 1939 r.”. Niemieckiej opinii publicznej treść opracowania została przedstawiona w formie referatu wygłoszonego 07.04.2005. w Berlinie przez Dyrektora Głównej Komisji w dniu otwarcia niemieckiej edycji wystawy.

Zidentyfikowani w toku prowadzonych śledztw sprawcy zbrodni nazistowskich w kilkunastu przypadkach poszukiwani są nadal przez Interpol.

Dla oceny działalności śledczej w sprawach **zbrodni komunistycznych**, w tym **zbrodni stalinowskich**, podkreślić trzeba, że sądy wydając wyroki skazujące byłych funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego za bezprawne aresztowania oraz stosowanie tortur fizycznych i psychicznych wobec rzeczywistych lub domniemanych przeciwników politycznych władzy komunistycznej potwierdzają w całej rozciągłości zasadność aktów oskarżenia kierowanych do sądów

przez prokuratorów IPN, ich argumentację prawną oraz wagę przedstawionych w trakcie postępowania sądowego dowodów, którymi są najczęściej zeznania samych pokrzywdzonych, a także pochodzące z archiwów IPN i innych, stosowne dokumenty.

Nie uzyskano, jak dotąd, żadnego prawomocnego wyroku skazującego stalinowskiego sędziego ani prokuratora, sprawców zbrodni sądowych. Toczące się przed Wojskowym Sądem Okręgowym w Warszawie postępowanie przeciwko b. prokuratorowi wojskowemu Czesławowi Ł., któremu prokurator IPN zarzucał udział w sądowym zabójstwie bohaterskiego rotmistrza Witolda Pileckiego, zostało po przeprowadzeniu postępowania dowodowego umorzone z powodu śmierci oskarżonego 06.12.2004. Prokuratorzy IPN prowadzą w tej kategorii spraw kilkanaście kolejnych postępowań przygotowawczych.

W sprawie **Zbrodni Katyńskiej** wydane zostało 30.11.2004. postanowienie o wszczęciu śledztwa oparte na szeroko zakrojonej analizie prawnej stanu faktycznego, przyjmującej, że zbrodnia ta jest zbrodnią wojenną oraz zbrodnią przeciwko ludzkości w jej najcięższej postaci – ludobójstwa. Podjęcie decyzji o wszczęciu polskiego śledztwa poprzedzone zostało zapoznaniem się ze stanowiskiem Głównej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej, przedstawionym Prezesowi i prokuratorom IPN w trakcie bezpośrednich rozmów w Moskwie 04.08.2004. Rosyjska prokuratura zanegowała przedstawioną przez Dyrektora Głównej Komisji ocenę prawnokarną Zbrodni Katyńskiej, argumentując, że po 17.09.1939. w sowieckiej niewoli znajdowało się 240 tysięcy Polaków, z których zamordowano na mocy polecenia z 5 marca 1940 r., podpisanego przez Stalina i członków Biura Politycznego, 22 tysiące Polaków, która to liczba ofiar nie uzasadnia kwalifikacji prawnokarnej w kategoriach ludobójstwa. Podniesiono jednocześnie, że pojęcie ludobójstwa zostało wprowadzone po raz pierwszy do międzynarodowego prawa karnego w 1948 r. w treści konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa i dlatego nie może odnosić się do czynów popełnionych wcześniej. Bez merytorycznej odpowiedzi strona rosyjska pozostawiła wypowiedź Dyrektora Głównej Komisji, który wskazał, że w trakcie procesu norymberskiego 14.02.1946. rosyjski prokurator J. Pokrowski w swym wystąpieniu przypisaną wówczas Niemcom Zbrodnię Katyńską przedstawił jako podlegającą osądowi na podstawie prawa karnego międzynarodowego, jakim był Statut Trybunału, zaś akt oskarżenia, podpisany także przez rosyjskiego prokuratora, używał terminu „ludobójstwo” na określenie masowych zbrodni dokonanych „w szczególności na Żydach, Polakach i Cyganach”. Nie odniesiono się również do innych przedstawionych przez stronę polską zagadnień, takich jak kwestia kwalifikacji prawnej Zbrodni Katyńskiej, oparta na ustaleniach rosyjskiego śledztwa, a także do zagadnienia wpływu rozkazu wojskowego i polecenia władzy państwowej na odpowiedzialność karną organizatorów i bezpośrednich wykonawców zbrodni. Stwierdzono natomiast, że „nie jest racjonalne” oczekiwanie na postawienie przed sądem żyjących wykonawców zbrodni. Strona rosyjska zadeklarowała jednocześnie udostępnienie i przekazanie uwierzytelnionych kopii wszystkich stu kilkudziesięciu tomów akt (do połowy lat dziewięćdziesiątych przekazano 93 tomy niewierzytelnionych kserokopii). Do zakończenia okresu sprawozdawczego, pomimo pięciokrotnych wystąpień IPN, deklaracja ta nie została spełniona. Prokuratorom IPN umożliwiono natomiast zapoznanie się w dniach 10–21.10.2005. w Moskwie z 67 tomami akt nieobjętych klauzulą tajności, z pośród łącznie ponad 180 tomów. Nie udzielono zgody na sporządzenie kopii tych dokumentów. Przeprowadzone oględziny udostępnionych tomów nie powiększyły wiedzy o Zbrodni Katyńskiej i ustaleniach rosyjskiego śledztwa. Nie udostępniono również – pomimo złożenia ponownego wniosku – treści postanowienia o umorzeniu rosyjskiego śledztwa, które w tej formie zostało zakończone 21.10.2004. Od wszczęcia polskiego śledztwa odebrano relacje od 1385 świadków, głównie członków rodzin ofiar Zbrodni Katyńskiej, którym przysługują w śledztwie prawa pokrzywdzonych. Uzyskano także dostęp do Archiwum Politycznego MSZ w Berlinie, w którym prokuratorzy IPN zapoznali się 19–22.07.2005. z niezbadanymi dotychczas w pełni dokumentami, i otrzymali ich kopie na mikrofilmach. Jednym z celów śledztwa jest ustalenie wszystkich żyjących osób, którym przysługuje status pokrzywdzonych – członków rodzin ofiar Zbrodni Katyńskiej.

We wszystkich prowadzonych przez prokuratorów IPN śledztwach przesłuchano w okresie sprawozdawczym łącznie 12 328 świadków. Niezależnie od wartości procesowej tych relacji, gromadzonych także w śledztwach, które z różnych przyczyn zostały umorzone, utrwalony został bardzo obszerny i często historycznie doniosły, materiał dowodowy stanowiący podstawę dla dalszych badań naukowych, a także publicystyki.

We wszystkich prawie śledztwach prowadzona jest kwerenda archiwalna w poszukiwaniu dokumentów mających wartość dowodową, przy czym podstawą poszukiwań jest współpraca pionu śledczego z BUiAD. Prowadzone kwerendy archiwalne obejmują także zbiory Archiwum Akt Nowych i innych archiwów państwowych, w tym wojskowych, archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz archiwa zagraniczne, w szczególności Centrali Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu oraz właściwe rzeczowo archiwum Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie, a także archiwa Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Białorusi. W przedstawionej dalej syntetycznej informacji o prowadzonych śledztwach pominięte zostały, w większości wypadków, nazwy archiwów, w których przeprowadzono kwerendy na potrzeby konkretnego śledztwa, a to ze względu na konieczność skrótowego przedstawienia czynności podjętych w śledztwach.

W podanej dalej informacji o liczbie prokuratorów powołanych do Głównej i Oddziałowych Komisji wskazano orientacyjnie liczbę śledztw przypadających statystycznie na 1 prokuratora każdej z Oddziałowych Komisji oraz liczbę postępowań zakończonych w okresie sprawozdawczym. Średnio na każdego z prokuratorów Oddziałowych Komisji przypadało 25 prowadzonych śledztw oraz 16 zakończonych. Podkreślić trzeba, że prokuratorzy IPN w prowadzonych przez siebie śledztwach nie korzystają z pomocy Policji i bardzo często muszą uzupełniać swą wiedzę historyczną niezbędną zarówno dla sprecyzowania ogólnej koncepcji śledztwa, jak i czynionych w nim ustaleń faktycznych i formułowanych ocen prawnych. W wielu postępowaniach prokuratorzy korzystają z opinii i ekspertyz opracowywanych przez historyków Oddziałowych Komisji oraz Wydziału Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji. Tematykę ekspertyz i opracowań wykorzystywanych na potrzeby prowadzonych śledztw podano w niniejszym sprawozdaniu po przedstawieniu śledztw o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzonych przez poszczególne Oddziałowe Komisje.

Główna Komisja współpracuje stale z odpowiednimi instytucjami za granicą, a w szczególności z niemiecką Centralą Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu, z Biurem Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA oraz Instytutem Yad Vashem w Jerozolimie. Prokuratorzy IPN uczestniczą w konferencjach naukowych, prezentując wyniki działalności śledczej. Dyrektor Głównej Komisji wygłosił referat ukazujący polskie doświadczenia w ściganiu zbrodni nazistowskich i zbrodni komunistycznych na forum II Światowego Kongresu Ekspertów Interpolu ds. ścigania zbrodni ludobójstwa, zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości, który odbył się 14–16.06.2005. w Lyonie. Główna Komisja współorganizowała z Prezydentem Miasta Łodzi międzynarodową konferencję poświęconą kpt. Wilmowi Hosenfeldowi, z udziałem oficjalnych przedstawicieli Republiki Federalnej Niemiec, na której ze strony polskiej referaty wygłosili prokuratorzy i pracownicy IPN (21.01.2005.) Szef pionu śledczego IPN reprezentował także Instytut na organizowanej w Katowicach 15–17.09.2005. konferencji naukowej „Zagłada ludności żydowskiej na terenach wcielonych do III Rzeszy w czasie II wojny światowej”, na której wygłosił referat pt. *Ściganie zbrodniarzy wojennych z terenów wcielonych do III Rzeszy przez polski wymiar sprawiedliwości*. Przedstawił również referat *Procesy zbrodniarzy wojennych w Polsce – wymiar historyczny i dalsze badania* na Uniwersytecie w Marburgu w trakcie sympozjum 30.09.–01.10.2005. poświęconego historycznemu wymiarowi procesów zbrodniarzy wojennych po II wojnie światowej oraz w Poczdamie w dniu 06.04.2005 na temat prawnego rozliczenia się z przeszłością w Polsce.

Działalność Głównej i Oddziałowych Komisji w okresie sprawozdawczym postrzegana z perspektywy całego okresu działalności pionu śledczego IPN wskazuje, że wszczywanie kolejnych śledztw powodować będzie stałe wydłużanie czasu trwania prowadzonych postępowań. Przedawnienie ścigania zbrodni komunistycznych, z wyjątkiem zbrodni zabójstwa, a więc polega-

jących na stosowaniu tortur psychicznych i fizycznych wobec pokrzywdzonych traktowanych jako wrogowie polityczni, nastąpi w 2010 roku. Mając na względzie, że ta kategoria zbrodni stanowi przedmiot zdecydowanej większości z 105 aktów oskarżenia przygotowanych dotychczas, konieczne będzie skoncentrowanie się na prowadzeniu śledztw w tego typu sprawach w celu jak najszybszego ich zakończenia i kierowania kolejnych aktów oskarżenia do sądów. Zważyć jednakże trzeba, że wiążąca prokuratorów zasada legalizmu nie pozwala na zaniechanie wszczynania śledztw w innych sprawach, pozostających w ustawowej kompetencji pionu śledczego IPN. Z każdym rokiem działalności IPN w zakresie ścigania sprawców zbrodni nazistowskich i komunistycznych wzrastała liczba śledztw wszczynanych przez prokuratorów w wyniku występowania z zawiadomieniami przez pokrzywdzonych oraz skupiające ich organizacje. W ostatnim czasie wystąpienia takie dotyczyły ścigania sprawców pozbawienia wolności w wyniku internowania w okresie stanu wojennego oraz zwolnień dziennikarzy z pracy z powodów politycznych. W kolejnych latach działalności Komisji koniecznym będzie określenie, czy i którym śledztwom zostanie nadany priorytet w celu ich relatywnie szybkiego zakończenia. Rozstrzygnięcie tej kwestii wymaga uwzględnienia z jednej strony terminu przedawnienia ścigania zbrodni komunistycznych (z wyjątkiem zabójstwa, którego ściganie przedawni się w 2020 r.), z drugiej zaś strony baczycь trzeba na to, że w sprawach zbrodni nazistowskich oraz stalinowskich upływ czasu powoduje stałe zmniejszanie się liczby żyjących świadków zdarzeń, od których prokuratorzy IPN mają obowiązek odebrania relacji tworzących ważną historycznie dokumentację. Rozwiązaniem tej swoistej antynomii mogłoby być zwiększenie liczby zatrudnionych prokuratorów – z końcem 2005 r. pracowało w pionie śledczym 97 prokuratorów, zaś 3 kolejnych rozpocznie pracę od 01.01.2006. – przy jednoczesnym rozwiązaniu kwestii odwoływania prokuratorów pionu śledczego IPN oraz ich powrotu na wcześniej zajmowane stanowiska w prokuraturze powszechnej w innym trybie aniżeli postępowania dyscyplinarnego.

1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

a) W dniu 1 stycznia 2005 r. powołano Oddziałową Komisję w Szczecinie, której naczelnikiem został prok. Dariusz Wituszko.

b) a w okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. powołał 9 prokuratorów oddziałowych Komisji.

c) Z końcem okresu sprawozdawczego w Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – IPN pracowało 97¹ prokuratorów, w tym:

w Głównej Komisji – Dyrektor – Zastępca Prokuratora Generalnego, Witold Kulesza + 5 prokuratorów;

w Białymstoku – naczelnik – prok. Dariusz Olszewski + 8 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 24 prowadzone postępowania, 15 postępowań zakończonych);

w Gdańsku – naczelnik – prok. Maciej Schulz + 8 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 34 prowadzone postępowania; 24 postępowań zakończonych);

w Katowicach – naczelnik – prok. Ewa Koj + 8 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadało 31 prowadzonych postępowań; 19 postępowań zakończonych);

w Krakowie – naczelnik – prok. Robert Parys + 7 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 32 prowadzone postępowania; 19 postępowań zakończonych);

w Lublinie – naczelnik – prok. Jacek Nowakowski + 12 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 42 prowadzone postępowania; 16 postępowań zakończonych);

---

¹ Od dnia 01.01.2006 r. w oddziałowych komisjach podjęło pełnienie obowiązków trzech kolejnych prokuratorów powołanych z końcem okresu objętego sprawozdaniem.

w **Łodzi** – naczelnik – prok. Anna Gałkiewicz + 7 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 33 prowadzone postępowania; 23 postępowań zakończonych);

w **Poznaniu** – naczelnik – prok. Józef Krenz + 6 prokuratorów średnio na 1 prokuratora przypadało 18 prowadzonych postępowań; 16 postępowań zakończonych);

w **Rzeszowie** – naczelnik – prok. Marek Sowa + 7 prokuratorów średnio na 1 prokuratora – 14 prowadzonych postępowań; 13 postępowań zakończonych);

w **Szczecinie** – naczelnik – prok. Dariusz Wituszko + 6 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadało 27 prowadzonych postępowań; 13 postępowań zakończonych);

w **Warszawie** – naczelnik – prok. Paweł Karolak + 8 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadały 22 prowadzone postępowania; 7 postępowań zakończonych);

we **Wrocławiu** – naczelnik – prok. Tomasz Rojek + 6 prokuratorów (średnio na 1 prokuratora przypadało 15 prowadzonych postępowań; 8 postępowań zakończonych).

INFORMACJA STATYSTYCZNA
z działalności Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
w okresie od dnia 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r.

Oddziałowa Komisja	Liczba śledztw zarejestrowanych w repertorium S na dzień 30.06.2004			Wpłynęło w okresie sprawozdawczym			Liczba przesłuchanych podejrzanych			Skierowano aktów oskarżenia			Osądzono w okresie sprawozdawczym			Odmówiono wszczęcia śledztwa			Umorzono śledztw			Załatwiono w inny sposób			Łącznie zakończono śledztw			Liczba przesłuchanych świadków w śledztwach własnych oraz zleconych w ramach pomocy prawnej		
	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Białystok	81	28	5	67	34	5	3	-	-	1	-	-	2	-	-	17	-	6	66	27	4	5	5	-	72	32	4	634	151	26
Gdańsk	88	28	1	140	44	-	37	-	-	10	-	-	14	-	-	26	-	-	92	29	2	45	6	-	147	35	2	989	148	71
Katowice	129	36	4	124	22	-	17	-	-	2	-	-	5	-	-	17	-	-	96	31	3	10	1	-	108	32	3	840	192	54
Kraków	65	42	2	112	56	2	8	2	-	-	1	-	2	-	-	30	3	3	65	42	2	10	4	-	75	47	2	688	170	26
Lublin	178	98	17	78	76	12	9	-	-	3	-	-	-	-	-	13	3	3	60	36	3	22	29	8	85	65	11	372	70	36
Łódź	70	49	2	89	48	4	6	-	-	2	-	-	2	-	-	19	7	2	74	49	1	4	1	1	80	50	2	530	218	29
Poznań	91	63	3	94	51	1	7	-	-	-	-	-	2	-	-	20	7	-	61	26	1	61	20	-	122	46	1	628	320	105
Rzeszów	73	22	10	68	28	14	11	-	-	10	-	-	4	-	-	19	1	-	43	21	11	2	-	-	55	21	11	1415	515	306
Szczecin	-	-	-	153	28	10	25	-	-	4	-	-	3	-	-	14	1	-	58	7	2	-	-	-	62	7	2	626	40	77
Warszawa	105	30	-	66	19	-	17	-	-	1	-	-	2	-	-	18	3	-	29	11	-	6	2	-	36	13	-	980	286	22
Wrocław	39	7	36	63	22	2	8	-	-	2	-	-	2	-	-	7	1	-	43	9	4	3	2	2	48	11	6	862	133	769
R a z e m	919	403	80	1054	428	50	148	2	-	35	1	-	38	-	-	200	26	14	687	288	33	168	70	11	890	359	44	8564	2243	1521
Łącznie	1402			1532			150			36			38			240			1008			249			1293			12328		

U W A G A: Dane w rubrykach (26, 27, 28) „Łącznie zakończonych śledztw” stanowią sumę danych w rubrykach: (20, 21, 22) „Umorzono śledztw”, (11, 12, 13) „Skierowano aktów oskarżenia” i (23, 24, 25) „Załatwiono w inny sposób”.

2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez poszczególne Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

2.1. ODDZIAŁOWA KOMISJA W BIAŁYMSTOKU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 15/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw w dniu 07.07.1941. w Radziłowie obywateli polskich narodowości żydowskiej.

W okresie sprawozdawczym prowadzone kwerendy materiałów archiwalnych pozwoliły na odnalezienie dalszych zeznań polskich świadków wydarzeń z lipca 1941 r. składanych w innych postępowaniach karnych. Relacje te wskazują na Niemców jako sprawców zbrodni w Radziłowie. Poszukiwanie mieszkających w Polsce, żyjących, naocznych świadków zdarzenia, posiadających informacje pomocne w wyjaśnieniu przebiegu zdarzenia, zakończyły się niepowodzeniem. W dalszym ciągu oczekuje się na realizację wniosku o pomoc prawną skierowanego do Izraela, w którym zwrócono się o przesłuchanie kilkudziesięciu świadków – obywateli tego państwa.

Zweryfikowano za pośrednictwem strony niemieckiej powtórnie informacje o stanie zdrowia Hermanna Schapera, byłego oficera niemieckiego obecnego w Radziłowie. Otrzymana odpowiedź wskazuje, że jego przesłuchanie nie jest możliwe z powodu złego stanu zdrowia.

Zgromadzony dotychczas materiał dowodowy wskazuje, że zabójstwo obywateli polskich narodowości żydowskiej zostało przeprowadzone na polecenie niemieckich władz okupacyjnych. Ewentualne dalsze czynności śledcze uzależnione będą od realizacji wniosku o pomoc prawną skierowanego do Izraela.

– sygn. akt S 52/01/Zn (obecna sygn. S 70/04/Zn)

Śledztwo w sprawie zabójstw obywateli polskich dokonanych w latach 1941–1944 w Grodnie i w okolicznych miejscowościach przez funkcjonariuszy III Rzeszy prowadzone od 12.09.2001.

Ustalono losy sprawców biorących udział w dokonywaniu tej zbrodni, którzy po wojnie znaleźli się na terytorium Niemiec, żaden z nich – z różnych przyczyn – nie może być objęty ściganiem. Zwrócono się do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej z prośbą o podanie sposobu wykorzystania przekazanego 21.03.1979. przez ówczesną GKBZH w Polsce materiału dowodowego obejmującego zeznania świadków opisujące kilkadziesiąt przypadków zabójstw obywateli polskich dokonanych w czasie okupacji niemieckiej w Grodnie oraz informację o wynikach postępowania w tej sprawie.

Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej w odpowiedzi na wniosek poinformowała, że strona rosyjska takimi danymi nie dysponuje, i zarekomendowała zwrócenie się w tej sprawie do Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego Republiki Białorusi w Mińsku. Wobec powyższego wnioski taki skierowano do Prokuratury Republiki Białorusi.

Do Centrali w Ludwigsburgu zwrócono się też o aktualne adresy zamieszkania i inne dane następujących funkcjonariuszy nazistowskich: Wenera Fromma – od marca 1942 r. dowódcy SS i Policji Okręgu Białystok, Franza Osterode – w 1942 r. szefa Wydziału Schutzpolizei w Grodnie, Leberechta von Bredowa – od maja 1943 r. do lipca 1944 r. pułkownika żandarmerii, którzy w świetle zgromadzonych dowodów są odpowiedzialni za współsprawstwo zbrodni.

– sygn. akt S 53/01/Zn

Śledztwo w sprawie masowych zabójstw ludności polskiej w latach 1941–1944 popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich władz okupacyjnych w Wołkowysku i okolicach prowadzone od 14.09.2001.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 4 świadków oraz włączono kopie materiałów kilku postępowań niemieckich prokuratur w sprawach funkcjonariuszy nazistowskich Okręgu Białystok, w którego skład wchodził powiat Wołkowysk. Wobec wyczerpania możliwości dowodowych kontynuacji dalszych działań w Polsce 16.11.2005. podjęto decyzję o umorzeniu śledztwa wobec nieustalenia tożsamości bezpośrednich sprawców oraz śmierci części współsprawców, podejmujących decyzję o dokonaniu tych zbrodni. Dowody zgromadzone w tej sprawie pozwoliły na utrwalenie łącznie 69 nazistowskich zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, w tym ludobójstwa. Przygotowano też kopie dowodów, które przekazano do Centrali w Ludwigsburgu z wnioskiem o wszczęcie ścigania sprawców. Stronie niemieckiej przekazano kopie zeznań 99 świadków i kilku innych dokumentów. Nie można wykluczyć, że dokonane w Niemczech ustalenia wpłyną na zmianę decyzji o zakończeniu tego śledztwa.

– sygn. akt S 95/01/Zn

Śledztwo wszczęte 27.12.2001. w sprawie dokonanych przez funkcjonariuszy Gestapo w grudniu 1939 r. w pobliżu miejscowości Rudau koło Królewca zabójstw ponad 200 polskich nauczycieli i duchownych z terenu powiatu wrocławskiego oraz ziemian z powiatu lipnowskiego.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków 4 osoby, które wskazały następne, mające wiadomości w sprawie. Zbadano dwadzieścia tomów zbiorów materiałów archiwalnych. Przeprowadzono kwerendy w archiwach oraz poszukiwano materiałów w oparciu o prace naukowe i publikacje książkowe.

– sygn. akt S 77/04/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw obywateli polskich dokonanych we wrześniu 1939 r. w Białymstoku przez żołnierzy niemieckich na terenie szkoły przy ul. Ogrodowej.

Śledztwo zostało wszczęte 04.10.2004. Zgromadzony materiał dowodowy pozwala na stwierdzenie, że na terenie szkoły przy ul. Ogrodowej wojska niemieckie w okresie od 15 do 21.09.1939 r., tj. do momentu przekazania tych terenów władzy sowieckiej, zorganizowały tymczasowo obóz jeniecki oraz miejsce internowania. Żołnierze Wehrmachtu w okresie od 18 do 22 września przeprowadzili egzekucję co najmniej jedenastu osób przetrzymywanych na terenie obozu. Prowadzone czynności śledcze pozwoliły na ustalenie personaliów czterech z zamordowanych osób. Zgromadzony materiał dowodowy wskazuje, że egzekucje były zarządzone przez komendanta wojskowego miasta Białystok, którym był podpułkownik Herman Kruger. W drodze realizacji wniosku o pomoc prawną skierowaną do Niemiec ustalono, że Herman Kruger zmarł w 1953 r. Jednocześnie nie udało się ustalić personaliów bezpośrednich sprawców zabójstw – żołnierzy niemieckich przeprowadzających egzekucje. W toku śledztwa odnaleziono dwóch żyjących, naocznych świadków wydarzenia, którzy przesłuchani w Polsce i w Izraelu opisali przebieg egzekucji. Nie byli jednak w stanie podać informacji pomocnych w identyfikacji żołnierzy dokonujących rozstrzeliwań. Śledztwo zostało umorzone 07.10.2005. wobec niewykrycia żyjących sprawców zabójstw.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 17/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw kilkuset cywilnych i wojskowych obrońców Grodna dokonanych w okresie od 22.09.1939. do 21.06.1941. przez żołnierzy Armii Czerwonej, funkcjonariuszy NKWD i dywersantów sowieckich prowadzone od 02.10.2000.

W okresie sprawozdawczym uzyskano kopię specjalnego meldunku prokuratora Obwodu Białostockiego Dubinina do sekretarza Białostockiego Komitetu Obwodowego Białoruskiej Komunistycznej Partii Igajewa z 22.03.1940. i aneks do tego meldunku, z których wynika, że czterech spośród 13 obrońców Grodna (Osip Rotszyn, Boruch Kerszenbejn, Bronisław Mitrosz i Franciszek Witul) skazano zostało na rozstrzelanie, a wobec trzech z nich kary śmierci zostały wykonane.

W odpowiedzi na skierowane wnioski do prokuratury litewskiej, ukraińskiej i niemieckiej otrzymano protokoły zeznań zamieszkałych tam świadków. Fulgenty Rimselis, obecnie zamieszkały w Druskiennikach, zeznał, że w 1939 r. wraz z innymi uczniami gimnazjum, których był dowódcą, brał udział w obronie miasta, rzucając w czołgi sowieckie butelkami z benzyną. Musiał ukrywać się przed sowieckimi służbami. Został aresztowany i skazany przez „trojkę” NKWD na 8 lata zesłania.

Eugeniusz Cydzik, obecnie zamieszkały we Lwowie, który z bronią w ręku stawiał zbrojny opór radzieckim najeźdźcom, zeznał, że po zajęciu miasta przez 2 tygodnie ukrywał się, a następnie udało mu się wyjechać do Warszawy. Podał, że obrońcy miasta rozstrzelani byli w lasku „Sekret” i na „Psiej Górze”.

Do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej skierowano wniosek o udzielenie pomocy prawnej poprzez przeprowadzenie kwerendy w Państwowym Rosyjskim Archiwum Wojskowym w Moskwie w celu odnalezienia dodatkowych dokumentów, dotyczących 29 wziętych do niewoli polskich oficerów rozstrzelanych 21.09.1939. w Grodnie. W uzyskanym już dokumencie radzieckim „Zadania jednostek i opisanie wydarzeń i faktów” z 28.09.1939 sporządzonym przez naczelnika sztabu jednostki zmechanizowanej 16 Korpusu Strzeleckiego 11 Armii pułkownika Ilarionowa, dotyczącym zajęcia Grodna, zapisano „[...] Rozstrzelano 29 oficerów, w tym pułkownika, majorów, kapitanów i in.” Zwrócono się też do rosyjskiej prokuratury o przeprowadzenie kwerendy w Państwowym Archiwum w Moskwie o nadesłanie akt spraw kilkudziesięciu osób, które były sądzone przez sowieckie organy za udział w obronie.

W odpowiedzi uzyskano jedynie dane dotyczące aresztowania trojga spośród wymienionych we wniosku osób.

Również do Prokuratury Republiki Białorusi skierowano wniosek o udzielenie pomocy prawnej poprzez przeprowadzenie kwerendy w Archiwum Państwowym Obwodu Grodzieńskiego i Narodowym Archiwum Republiki Białorusi w Mińsku w celu odnalezienia pełnych danych personalnych, a także o wskazanie aktualnego miejsca zamieszkania ustalonych w sprawie radzieckich sędziów, ławników, w szczególności członków Trybunału Wojskowego w Grodnie oraz prokuratorów uczestniczących w procesach, w których skazywano na śmierć polskich obrońców. Zgromadzone dowody w sprawie wskazują, że za stawianie oporu nacierającej Armii Czerwonej zostało zamordowanych około 300 obrońców Grodna, wśród których byli bezprawnie skazani przez radzieckie sądy na kary śmierci.

Prokuratura Republiki Białorusi odmówiła udzielenia pomocy w tej sprawie, motywując odmowę tym, że „spełnienie wskazanej prośby przeczy podstawowym zasadom obowiązującym w prawodawstwie Republiki Białorusi”.

Wobec powyższego opracowany został wniosek do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej o dane personalne funkcjonariuszy radzieckiego wymiaru sprawiedliwości, którzy brali udział w zbrodniach sądowych zakończonych śmiercią obrońców miasta.

– sygn. akt S 6/01/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się nad osobami zatrzymanymi przez funkcjonariuszy PUBP w Grajewie w okresie od 1945 r. do 1951 r. prowadzone od 01.02.2001. W okresie sprawozdawczym ustalono adresy 16 byłych więźniów, którzy złożyli zeznania w charakterze świadków.

Żadna z przesłuchanych osób, pomimo opisanego okoliczności znęcania się nad nią, nie była w stanie zidentyfikować sprawców spośród funkcjonariuszy UB. Odtworzono przebieg kilkudziesięciu śledztw prowadzonych w PUBP w Grajewie, które prowadziły do wydawania wyroków skazujących aresztowanych przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku.

– sygn. akt S 69/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa w lipcu 1945 r. w nieustalonym miejscu grupy około 600 osób zatrzymanych podczas tzw. obławy lipcowej przeprowadzonej przez wojska NKWD przy współudziale funkcjonariuszy UB, MO oraz żołnierzy Wojska Polskiego.

Postępowanie jest kontynuowane od 12.10.2001. Zgromadzony materiał dowodowy pozwala na stwierdzenie, że operacja wojskowo-policyjna przeprowadzona na terenie północno-wschodniej Polski miała na celu rozbić podziemia antysowieckiego i została zrealizowana w przeważającej mierze siłami wojskowymi Armii Czerwonej oraz wojsk wewnętrznych NKWD przy współudziale jednostek polskich, które działały jednak w bardzo ograniczonym zakresie. Akcja aresztowań rozpoczęta 9–10 lipca trwała do 25–26 lipca 1945 r. Zatrzymane osoby były umieszczane w kolejnych tymczasowych obozach filtracyjnych rozlokowanych na całym terenie objętym operacją. Poddawano je brutalnym przesłuchaniom w celu uzyskania informacji o członkach ruchu oporu. Osoby zatrzymane były przesłuchiwane przez oficerów sowieckich i pozostawały do wyłącznej ich dyspozycji. Część zatrzymanych w liczbie około 600 osób wywieziono w nieznanym kierunku i – co można stwierdzić z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością – zamordowano najprawdopodobniej w okolicy Grodna.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 57 świadków relacjonujących okoliczności zatrzymania członków ich rodzin, kontynuowano poszukiwania materiałów archiwalnych. Ustalono, że operacja była prowadzona siłami 50 armii sowieckiej oraz wspomagającymi je jednostkami NKWD z 62 i 64 dywizji wojsk wewnętrznych. Ustalono również, że rola polskich jednostek ograniczyła się jedynie do dostarczania informacji o polskim podziemiu, oddelegowania tłumaczy, przewodników oraz zwerbowanych informatorów. W nielicznych przypadkach, kiedy to zatrzymań dokonywały jednostki polskie, bezzwłocznie przekazywały zatrzymanych wojskom sowieckim. Komunistyczne władze polskie, a w szczególności organy UBP, nie miały wpływu na dalsze losy osób zatrzymanych, nie przekazano też UB informacji o ustaleniach poczynionych przez oficerów NKWD w czasie przesłuchań i środkach podjętych wobec aresztowanych.

Uzyskano odpowiedź na wniosek o pomoc prawną skierowany do Federacji Rosyjskiej, w którym strona rosyjska stwierdziła, że nie dysponuje żadnymi materiałami związanymi z losami osób zaginionych podczas obławy i nie udostępniła żądanych w odezwie prawnej dokumentów. Twierdzenie to pozostaje w sprzeczności z zachowanymi archiwaliami pozostającymi w zbiorach polskich, ponadto strona rosyjska zignorowała wniosek w części dotyczącej prośby o udostępnienie zapisów archiwalnych dokumentujących działania wskazanych jednostek wojskowych. Kontynuowane będą przesłuchania członków rodzin zaginionych.

– sygn. akt S 77/01/Zk

Postępowanie przygotowawcze zakończyło się wniesieniem aktu oskarżenia.

W dniu 22.09.2004. Sąd Rejonowy w Suwałkach uznał byłego kierownika Sekcji do Walki z Bandytyzmem PUBP w Suwałkach Aleksandra P. O. za winnego popełnienia w 1946 r. dziesięciu przestępstw na szkodę członków WiN i orzekł karę łączną czterech lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności. Sąd przyjął za udowodnione, że Aleksander P. O. stosował i tolerował stosowanie przez podległych mu funkcjonariuszy represji wobec zatrzymanych członków WiN, polegających na biciu różnymi przedmiotami po całym ciele w celu zmuszenia przesłuchiwanego do złożenia oświadczeń obciążających ich i innych członków polskiej organizacji niepodległościowych. Sąd podzielił pogląd prokuratora IPN, iż opisane wcześniej czyny, w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, stanowią zbrodnie przeciwko ludzkości.

W dniu 11.02.2005. Sąd Okręgowy w Suwałkach, po rozpoznaniu apelacji wniesionych przez obrońcę oskarżonego i prokuratora IPN, utrzymał w mocy zaskarżony wyrok i orzeczenie co do wymierzonych kar. Sąd, uwzględniając wniosek z apelacji prokuratora, uznał, że oskarżony popełnił zbrodnię komunistyczną, która jest zarazem zbrodnią przeciwko ludzkości w świetle art. 2 ust. 1 i art. 3 ustawy o IPN-KŚZpNP. Obrońca skazanego wniosł o kasację wyroku oraz złożył wniosek o ułaskawienie skazanego.

– sygn. akt S 89/01/Zk

Śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności w okresie od lutego do grudnia 1950 r. oraz znęcania się fizycznego i psychicznego przez funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie nad członkami organizacji pod nazwą Harcerska Organizacja Podziemna jest prowadzone od 07.12.2001.

W okresie sprawozdawczym skierowano do Konsula Generalnego w Toronto w Kanadzie prośbę o przesłuchanie zamieszkującego za granicą założyciela Harcerskiej Organizacji Podziemnej Wiesława K., który opisał przestępcze metody śledcze stosowane przez funkcjonariuszy olsztyńskiego UB podczas trwających bez przerwy wielogodzinnych przesłuchań, połączonych z biciem, groźbami zastrzelenia oraz innymi sposobami znęcania się nad nim. Założyciel Harcerskiej Organizacji Podziemnej Wiesław K. rozpoznał na okazanych zdjęciach dwóch funkcjonariuszy WUBP w Olsztynie: Celestyna Nawrockiego i Bronisława Żyłę jako osoby stosujące przestępcze metody śledcze. W toku dalszych działań ustalono, iż obaj wskazani przez świadka funkcjonariusze już nie żyją. Zdjęcia funkcjonariuszy UB okazano 5 kolejnym pokrzywdzonym w tej sprawie, którzy nie rozpoznali żadnej z osób jako sprawców zbrodniczych działań. W toku kwerend archiwalnych w zbiorach Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie ujawniono kolejne akta archiwalne sprawy karnej przeprowadzonej wobec członków Harcerskiej Organizacji Podziemnej. Ustalono personalia kolejnych funkcjonariuszy olsztyńskiego WUBP. Dokonano oględzin ich akt osobowych. Natrafiono na nazwiska dalszych 7 członków harcerskiej organizacji podziemnej. Ustalono, iż 2 z nich zmarło. Pozostałym zostaną okazane tablice ze zdjęciami funkcjonariuszy UB celem rozpoznania sprawców znęcania się.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Postępowanie przeciwko Mirosławowi M. oskarżonemu o to, że 20.03.1947. w Miłkach bezprawnie pozbawił wolności działacza AK – Czesława B. i przekazał go funkcjonariuszom NKWD, którzy uprowadzili go z Polski.

Sąd Rejonowy w Giżycku wyznaczył dotychczas 2 terminy rozpraw. W dniu 30.09.2004. sprawę odroczone bez terminu wobec nieobecności oskarżonego, którego obrońca przedłożył zaświadczenie lekarskie, mające dokumentować niemożność udziału oskarżonego w postępowaniu. Sąd powołał biegłych lekarzy, którzy na podstawie badania oskarżonego i analizy jego dokumentacji lekarskiej orzekli, że nie ma przeciwwskazań do uczestnictwa w postępowaniu karnym. W dniu 24.06.2005. na kolejny termin rozprawy nie przybył ani oskarżony, ani jego obrońca, który zawiadomił telefonicznie, że nie mógł się stawić wobec awarii jego samochodu. Sąd odroczył rozprawę, zobowiązując obrońcę do udokumentowania powodów niestawiennictwa.

Na termin rozprawy w dniu 06.09.2005. ponownie nie przybył oskarżony. Jego obrońca w skierowanym piśmie przedstawił powody nieobecności. Oskarżony stawił się dopiero na kolejny termin rozprawy w dniu 13.10.2005. Przewód sądowy został otwarty i Mirosław M. rozpoczął składanie wyjaśnień. Potwierdził, że otrzymał polecenie zatrzymania pokrzywdzonego Czesława B., był bowiem dowódcą powołanej w tym celu grupy i miał podporządkowanych sobie dwóch innych funkcjonariuszy. Stwierdził, że po przetransportowaniu pokrzywdzonego do Białegostoku nie miał z nim więcej kontaktu. Wobec złożenia takich wyjaśnień jego obrońca wypowiedział obronę, o co również poprosił oskarżony. W zaistniałej sytuacji sąd odroczył rozprawę bez terminu, wyznaczony oskarżonemu 21-dniowy termin dla ustanowienia nowego obrońcy.

– sygn. akt S 43/02/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw obywateli polskich w okresie od 22.06.1941. w Białymstoku i innych miejscowościach województwa białostockiego, dokonanych przez żołnierzy Armii Czerwonej i funkcjonariuszy NKWD po agresji III Rzeszy Niemieckiej na ZSRR prowadzone od 29.04.2002.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków 19 osób, które zrelacjonowały aresztowanie w dniu 20.06.1941. przez funkcjonariuszy NKWD w Ciechanowcu około 20 osób, osadzonych następnie w areszcie NKWD w Ciechanowcu i rozstrzelanych podczas ewakuacji 23.06.1941. w okolicy wsi Folwarki. Ustalono część nazwisk ofiar oraz fakt, że z miejsca egzekucji uratowały się dwie osoby, w tym Mateusz Rybak z Ciechanowca, który po doznaniu ran postrzałowych udał martwego. Jego syn przesłuchany obecnie jako świadek podał, że wraz z rodziną został po aresztowaniu w dniu 20.04.1941 wywieziony w głąb ZSRR i to z transportu zabrano jego ojca

do więzienia NKWD w Ciechanowcu. O tym, co się stało z jego ojcem, dowiedział się dopiero, gdy w 1946 r. powrócił do Polski. Na podstawie zeznań mieszkańców Brańska ustalono, iż w dniu 23.06.1941 r. żołnierze Armii Czerwonej zabili Annę Aleksandrę Krawczykowicz wraz z córkami Heleną i Reginą, zadając im po kilkanaście ran bagnietami. Przesłuchani świadkowie ujawnili też szczegóły innej zbrodni funkcjonariuszy NKWD – egzekucji 3 osób w rejonie wsi Folwarki Tylwickie. Ustalono dane personalne ofiar i uzyskano zdjęcia jednej z nich – Zofii Marcinkowskiej z Ciechanowca. Jak ustalono, po pewnym czasie od egzekucji funkcjonariusze NKWD dobili ją, gdy ranna zaczęła wzywać pomocy.

Pokrzywdzona Helena Baran została ranna w wyniku wybuchu granatu rzuconego przez żołnierza Armii Czerwonej do schronu ziemnego, gdzie przebywała razem z innymi kobietami i dziećmi. Z jej zeznań wynika, że żołnierze sowieccy rzucili granat, wiedząc, że znajdują się tam tylko osoby cywilne.

W śledztwie planowane jest przesłuchanie kolejnych ustalonych 7 świadków.

– sygn. akt S 82/02/Zk

Śledztwo przeciwko funkcjonariuszom PUBP w Sokółce: Bronisławowi B. podejrzanemu o znęcanie się nad 12 osobami zatrzymanymi 09.02.1947. w Grodzisku oraz pobicie ze skutkiem śmiertelnym Antoniego Gniedziejki. W tym samym śledztwie postępowanie toczy się przeciwko b. szefowi PUBP w Sokółce Stanisławowi B., któremu zarzucono 7 czynów i który nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw. Przesłuchano także w charakterze podejrzanego Bronisława B., który również nie przyznał się do stawianych mu zarzutów. Zgromadzony materiał dowodowy w postaci zeznań świadków, wyników dokonanych okazań zdjęć podejrzanym przez osoby pokrzywdzone i dokumentów wytworzonych w PUBP w Sokółce, a także z akt WSR w Białymstoku, jest wystarczający do skierowania przeciwko Bronisławowi B. i Stanisławowi B. aktu oskarżenia. Z uwagi jednak na powoływanie się przez podejrzanym na zły stan zdrowia powołano biegłych z zakresu medycyny sądowej w celu stwierdzenia, czy podejrzanym mogą brać udział w czynnościach procesowych. Po uzyskaniu opinii postępowanie przeciwko Bronisławowi B. zawieszono z uwagi na długotrwałą przeszkodę w kontynuowaniu procesu, jaką jest obecny stan jego zdrowia. Także Stanisław B. przedstawił nowe okoliczności związane z jego zdrowiem sugerujące niemożność uczestniczenia w czynnościach kończących śledztwo.

– sygn. akt S 20/03/Zk

Sprawa przeciwko Arkadiuszowi W. oskarżonemu o to, że w dniu 07.08.1950. w Suwałkach, jako funkcjonariusz tamtejszego PUBP, stosował przemoc wobec zatrzymanego Józefa W. w ten sposób, że kilkakrotnie zadał mu uderzenia pięścią w twarz, a następnie kopał.

W toku rozprawy przed Sądem Rejonowym w Suwałkach został dopuszczony dowód z opinii biegłych medyków z Zakładu Medycyny Sądowej w Białymstoku celem stwierdzenia, czy oskarżony może uczestniczyć w postępowaniu sądowym. Według opinii biegłych oskarżony cierpi na chorobę psychiczną, co uniemożliwia jego udział w postępowaniu karnym. Po zasięgnięciu ponownej opinii medyków potwierdzającej stan oskarżonego postanowieniem z 16.05.2005. sąd zawiesił postępowanie wobec oskarżonego. Zawieszono także śledztwo S 32/04/Zk, w którym Arkadiuszowi W. postawiono zarzut, że w lipcu 1950 r. w Suwałkach, jako funkcjonariusz tamtejszego PUBP, znęcał się fizycznie nad Romualdem D.

Oba postępowania pozostają zawieszane.

– sygn. akt S 21/04/Zk

Śledztwo przeciwko b. funkcjonariuszowi PUBP w Łomży Włodzimierzowi W. zakończyło się wniesieniem 14.06.2004. aktu oskarżenia o znęcanie się fizyczne i psychiczne nad aresztowanym Remigiuszem Ś. w okresie od maja do czerwca 1952 r.

Sprawa toczy się przed Sądem Rejonowym w Bielsku Podlaskim ze względu na miejsce zamieszkania oskarżonego. Dotychczas odbyły się 2 rozprawy. Oskarżony nie przyznaje się do winy.

Sąd dopuścił dowód z opinii biegłych z zakresu medycyny sądowej w Białymstoku celem ustalenia stanu zdrowia pokrzywdzonego Remigiusza Ś., przebytych przezeń chorób i ich związku z doznanymi podczas śledztwa obrażeniami ciała. Kolejna rozprawa nie została przez sąd wyznaczona.

– sygn. akt S 46/03/Zk

Śledztwo wszczęte 19.08.2003. w sprawie zabójstw kilku oficerów Wojska Polskiego, dokonanych we wrześniu 1939 r. w okolicy wsi Chraboły oraz Rajsk, obecnie woj. podlaskie.

Przesłuchano 5 świadków. Zebrany materiał dowodowy potwierdził zabójstwo dwóch lub trzech żołnierzy lub oficerów WP, dokonane w okolicach uroczyska Kletne, w pobliżu wsi Rzepniewo. Ustalono, że sprawcami tej zbrodni byli nieżyjący już Tomasz A. oraz Charyton G., członkowie Komunistycznej Partii Białorusi. Ujawnione okoliczności wskazują, że motywem działania sprawców był rabunek. Na podstawie zeznań świadków należy przyjąć, że zabójstwo popełniono w okresie przed wkroczeniem sił Armii Czerwonej. Postępowanie w tej sprawie umorzono zatem wobec uznania, że zabójstwo w Kletnem stanowiło zbrodnię pospolitą, której ściganie uległo przedawnieniu.

– sygn. akt S 22/04/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.02.2004. w sprawie dokonanych w nocy z 10 na 11.02.1944. zabójstw Aleksandra Olichwera, Aleksandra Mackiewicza, Marii Lasoty mieszkańców wsi Siemianówka.

Zeznania przesłuchanych świadków wskazują, że 11.12.1944. w Siemianówce do Aleksandra Olichwera, Aleksandra Mackiewicza i Marii Lasoty oddali strzały żołnierze grupy rozpoznawczo-poszukiwawczej ze składu 32 pułku Wojsk Wewnętrznych NKWD. Do organów ścigania Federacji Rosyjskiej skierowano wnioski o poszukiwanie dokumentów dotyczących akcji żołnierzy NKWD w Siemianówce. Zwrócono się także o przesłuchanie jako świadków ustalonego dowódcy i trzech członków grupy operacyjnej z 32 pułku Wojsk Wewnętrznych NKWD, która 11.12.1944 działała w Siemianówce. W nadesłanej odpowiedzi Główna Prokuratura Wojskowa Federacji Rosyjskiej odmówiła udzielenia pomocy prawnej. Jak stwierdzono w piśmie, obowiązujący w momencie popełnienia czynów Kodeks karny RSFRR z 1926 r. przewidywał odpowiedzialność karną funkcjonariuszy NKWD jedynie za dokonanie przestępstw pospolitych, których ściganie uległo przedawnieniu. Wobec odmowy udzielenia pomocy prawnej przez prokuraturę Federacji Rosyjskiej nie było możliwe zidentyfikowanie sprawców zabójstw trojga mieszkańców wsi Siemianówka i dlatego też postępowanie umorzono wobec ich niewykrycia.

– sygn. akt S 12/05/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa Ignacego Trzecińskiego dokonanego 29.05.1946. w miejscowości Cieloszka przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego, podjęte z zawieszenia 07.02.2005.

Ignacy Trzeciński po zakończeniu wojny kontynuował działalność konspiracyjną w strukturach Narodowych Sił Zbrojnych. W dniu 29.05.1946. został aresztowany przez funkcjonariuszy PUBP w Ostrołęce. Poddany torturom wskazał w lesie między miejscowościami Wanacja i Cieloszka schron, w którym miała być przechowywana broń. Tam dokonano jego zabójstwa. Z treści zeznań członków rodziny Ignacego Trzecińskiego, która odnalazła zwłoki, wynika, że na jego ciele widniał szereg obrażeń, ran oparzeniowych oraz rana postrzałowa.

Odnaleziony w Archiwum raport szefa PUBP w Ostrołęce Stefana Koca wskazuje, że Ignacego Trzecińskiego doprowadzono do bunkra, gdzie miała być przechowywana broń, której jednak nie znaleziono. Podpalono więc znajdującą się tam słomę. Ignacy Trzeciński miał wówczas wskoczyć do bunkra, popełniając w ten sposób samobójstwo. Raport wymienia jako obecnego przy tym zdarzeniu dowódcę grupy, podporucznika Kasprzaka, oraz dowódcę Zwiadu Dywizji – Swiderenko. Ustalono, że Stefan Koc oraz Jan Kasprzak zmarli. Podjęte działania nie doprowadziły do ustalenia bliższych danych personalnych majora Swiderenko i dlatego też 22.11.2005. wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa.

– **sygn. akt 21/05/Zk**

Śledztwo w sprawie znęcania się psychicznego i fizycznego przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od 14.12.1981. do maja 1982 nad pozbawionym wolności A.R. zostało wszczęte 13.04.2005. Przedmiotem postępowania są przestępcze działania podjęte przez funkcjonariuszy SB oraz tolerowanie tych zachowań przez prokuratora nadzorującego śledztwo przeciwko A.R. Zgromadzony materiał dowodowy wskazuje, że wobec internowanego, a następnie aresztowanego A.R. funkcjonariusz SB prowadzący postępowanie karne związane z jego działalnością w strukturach NSZZ „Solidarność” dopuścił się przekroczenia uprawnień służbowych, stosując przemoc fizyczną, oraz znęcał się psychicznie nad nim. W wyniku tych działań A.R. podjął w areszcie próbę samobójczą.

Zgromadzony materiał dowodowy wskazuje, że podobnych zachowań dopuszczał się funkcjonariusz SB również wobec innych osób współoskarżonych w procesie przeciwko A.R.

W toku śledztwa przesłuchano kolejne dwie osoby współoskarżone z A.R. w postępowaniu sądowym oraz funkcjonariusza SB.

– **sygn. akt S 37/05/Zk**

Śledztwo prowadzone od 04.05.2005. na podstawie materiałów wyłączonych ze śledztwa S 30/01/Zk.

Postępowanie toczy się przeciwko Aleksandrowi P. O., podejrzanemu o to, że w okresie od 2.04.1946. do 16.05.1946. w Jeglińcu i w Suwałkach jako kierownik III Sekcji do Walki z Bandytyzmem PUBP w Suwałkach stosował i tolerował stosowanie przez podwładnych mu funkcjonariuszy represji wobec Bronisława W., Stanisława W. oraz Piotra A., polegających na biciu pistoletami i karabinami po głowie i plecach, kopaniu po całym ciele oraz grożeniu pozbawieniem życia przez oddawanie strzałów z pistoletu obok głowy ustawionego pod ścianą przesłuchiwanego.

Aleksander P.O. nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw. Wyjaśnił, że nazwiska pokrzywdzonych nic mu nie mówią i nie pamięta wydarzeń, jak to sformułował: z 02.04.1946. jak i późniejszych. Podał, że w PUBP w Suwałkach pracował 17 miesięcy i „pamiętam tylko, że nikogo wtedy nie zabiłem ani dożywotnio nie okaleczyłem”.

W dniu 22.08.2005. do Sądu Rejonowego w Suwałkach skierowano akt oskarżenia przeciwko Aleksandrowi P.O. Przewód sądowy nie rozpoczął się i postanowieniem z 06.12.2005. sąd zawiesił postępowanie w przedmiotowej sprawie z uwagi na stan zdrowia oskarżonego.

– **sygn. akt S 39/05/Zk**

Postępowanie po odnalezieniu dodatkowych dokumentów zostało podjęte 06.06.2005.

Śledztwo toczy się przeciwko Grzegorzowi S., podejrzanemu o to, że w okresie między 30.11.1948. a 10.12.1948. w Augustowie, działając jako funkcjonariusz PUBP, stosował represje wobec Leona K. polegające na biciu go po głowie w celu zmuszenia do podpisania zobowiązania do współpracy z organami bezpieczeństwa publicznego.

Na dzień 03.01.2006 wyznaczone zostało przesłuchanie Grzegorza S. w charakterze podejrzanego. Po wykonaniu czynności z jego udziałem w pierwszym kwartale 2006 r. do Sądu Rejonowego w Augustowie skierowany zostanie akt oskarżenia przeciwko niemu.

– **sygn. akt S 44/05/Zk**

Śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności kilkudziesięciu działaczy opozycyjnych, dokonanego w okresie od 12.12.1981. do 16.12.1981. w Białymstoku i innych miejscowościach ówczesnego woj. białostockiego przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego na mocy decyzji o internowaniu, wydanych na podstawie art. 42 nieobowiązującego w tym czasie dekretu o stanie wojennym. Postępowanie wszczęto w dniu 09.09.2005. po rozpatrzeniu zawiadomienia przewodniczącego Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych w Białymstoku. W czasie śledztwa sprawdzane są okoliczności internowania działaczy opozycyjnych. Dotychczas prze-

śluchano 22 osoby pokrzywdzone. Skierowano do właściwego konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej wnioski o przesłuchanie kolejnych dwóch pokrzywdzonych, przebywających na stałe w USA.

Z już uzyskanych dowodów wynika, że w kilku przypadkach przeprowadzający czynności milicyjni stosowali przemoc fizyczną.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 28/02/Zi

Śledztwo w sprawie pozbawienia życia 79 osób – mieszkańców powiatu Bielsk Podlaski, w tym 30 osób, tzw. furmanów w lesie koło Puchał Starych, dokonanego w okresie od dnia 29.01.1946. do dnia 02.02.1946. przez członków oddziału NZW dowodzonego przez R. Rajsa, ps. „Bury”.

Ocena zgromadzonych w tej sprawie dowodów (w sprawie m.in. przesłuchano 169 świadków) pozwoliła na uznanie wszystkich zdarzeń objętych zakresem śledztwa za zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w celu wyniszczenia części obywateli polskich, z powodu ich przynależności do białoruskiej grupy narodowościowej o wyznaniu prawosławnym, poprzez dokonanie i usiłowanie zabójstwa oraz spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, jak również dopuszczenie się poważnego prześladowania osób tej grupy przez spalenie należących do nich budynków mieszkalnych i zabudowań.

Postępowanie to zostało umorzone 30.06.2005. wobec prawomocnego zakończenia postępowania o te same czyny przeciwko sprawcy kierowniczemu oraz śmierci bezpośrednich sprawców, a także z powodu niewykrycia części z nich.

Jak ustalono, nie budzi wątpliwości, że odpowiedzialność za zbrodnię ponosi dowodzący oddziałem R. Rajsa, ps. „Bury”, który wydawał rozkazy wykonywane przez część jego żołnierzy.

Dla oceny prawnokarnej tych wydarzeń niezbędne było ustalenie, z jakich motywów działał sprawca kierowniczy. Pokrzywdzeni bowiem tłumaczyli zaistnienie tych zdarzeń nienawiścią polskich organizacji niepodległościowych do zamieszkujących te tereny osób wyznania prawosławnego i narodowości białoruskiej oraz dążeniem do zmuszenia miejscowej ludności do wyjazdu z Polski. Świadczenie wywodzący się z organizacji niepodległościowych podnosili, iż miejscowa ludność białoruska współpracowała z rządem komunistycznym i ZSRR, a nawet że polskie oddziały partyzanckie były ostrzeliwane. Wskazywano, że w ten sposób dokonano odwetu za zabójstwa żołnierzy polskich we wrześniu 1939 r. Jako cel określano również zmuszenie wyznawców prawosławia do opuszczenia Polski. W odniesieniu do zastrzelenia furmanów dodatkowo przytaczano jako usprawiedliwienie tego czynu likwidację współpracowników komunistycznych i świadków działalności oddziału. Analizując wszystkie motywy, nie można było jednak rozstrzygać, które z nich zdecydowały o wydaniu przez R. Rajsa rozkazów pozbawiania życia ludności cywilnej. Żaden ze wskazanych celów nie mógł w żadnej mierze usprawiedliwić dokonanej zbrodni. Zebrane dowody wskazują, że podjęta przez R. Rajsa decyzja była impulsywna i wynikała z jego cech charakterologicznych. Metoda działania przy pacyfikacji wsi – podpalenie zabudowań z przebywającymi w nich ludźmi, zapędzenie ich do płonących domów, strzelanie do uciekających lub ratujących dobytek wskazuje, że zbrodnicze działania skierowane były nie przeciwko indywidualnym osobom, lecz przeciwko grupie ludności białoruskiej. Rozstrzelanie furmanów również miało na celu zlikwidowanie tych spośród nich, których uznano za Białorusinów.

Wielu bezpośrednim sprawcom, w tym R. Rajnowi, sądy wymierzyły w okresie powojennym bardzo surowe kary. Wielu żołnierzy 3 Brygady NZW poniosło śmierć w toku walk, potyczek, czy też celowych akcji likwidacyjnych organów bezpieczeństwa. Niewątpliwie też tożsamości części z nich, wśród których mogli być aktywni wykonawcy rozkazu zabijania ludności cywilnej, nie ustaliły ówczesne organy bezpieczeństwa. Nie było to też możliwe obecnie. Nadmienić należy, iż z uwagi na samodzielne podjęcie decyzji przez R. Rajsa nie można uznać, że popełnione w wykonaniu jego rozkazu zbrodnie niweczą zasługi organizacji NZW w walce o niepodległość Polski.

Postanowienie o umorzeniu śledztwa zostało zaskarżone przez 4 pokrzywdzonych (spośród ponad 80 osób, którym przysługiwały takie uprawnienia). W dniu 30.11.2005. Sąd Okręgowy

w Białymstoku po rozpoznaniu zażaleń utrzymał w mocy postanowienie prokuratora IPN. Sąd ocenił uzasadnienie zaskarżonej decyzji procesowej jako „nieprzeciętnie wnikliwe”, a odnosząc się do zawartej w nim argumentacji stwierdził, że „traktuje ją wręcz jako swoją”.

2.2. ODDZIAŁOWA KOMISJA W GDAŃSKU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo w sprawie masowych zabójstw Polaków w Ponarach koło Wilna w latach 1941–1944 podjęto z zawieszenia 26.09.2000.

Funkcjonariusze okupanta niemieckiego i kolaboracyjnych formacji litewskich („szaulisów”) dokonywali masowych egzekucji w lasach ponarskich przez cały okres okupacji. Łączną liczbę zamordowanych osób różnej narodowości ocenia się nawet na 100 tysięcy. Wśród ofiar liczną grupę stanowili Polacy – głównie przedstawiciele wileńskiej inteligencji i żołnierze ruchu oporu.

W ramach śledztwa zgromadzono obszerny materiał dowodowy w postaci zeznań szeregu świadków oraz oględzin akt archiwalnych i dokumentów ujawnionych w toku licznych kwerend przeprowadzonych w archiwach polskich, litewskich i niemieckich. Szczególnie istotne dane dotyczące okoliczności zbrodni zawierają archiwalia wytworzone przez okupacyjne władze niemieckie i kolaboracyjne władze litewskie. Na ich podstawie ujawniono: powody zatrzymania ofiar, procedurę postępowania ze skazanymi na śmierć, sposób ewidencjonowania wykonanych wyroków oraz wykazy więźniów więzienia na Łukiszkach w Wilnie kierowanych na egzekucje do Ponar.

W lipcu 2005 r. prokurator i historyk Oddziałowej Komisji w Gdańsku przeprowadzili kwerendę w archiwach łotewskich, w których zbiorach zachowanych jest wiele dokumentów wytworzonych przez władze Ostlandu dokumentujących represje stosowane wobec ludności woj. wileńskiego.

Nadal oczekuje się na zrealizowanie wniosku o pomoc prawną skierowanego do Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej, w którym zwrócono się o udostępnienie pełnej dokumentacji ekshumacji przeprowadzonej na miejscu kaźni w Ponarach przez specjalistów z zakresu medycyny sądowej III Frontu Białoruskiego i pracowników naukowych Uniwersytetu Wileńskiego w sierpniu 1944 r., a w szczególności protokołu tej czynności i przeprowadzonej sekcji zwłok części ofiar, danych personalnych zidentyfikowanych zamordowanych oraz zeznań świadków.

Z uwagi na ogrom dokonanej zbrodni i fakt ujawnienia w trakcie trwającego śledztwa szeregu dotąd nieznanych jej okoliczności planowane jest opublikowanie jego wyników w formie książki opisującej masowe zbrodnie dokonane na Polakach w Ponarach w latach 1941–1944.

– sygn. akt S 56/02/Zn

Śledztwo w sprawie brania udziału przez Bernharda Wehnera, kierownika „Sonderkommission der Geheimen Staatspolizei”, w zabójstwach Polaków w Bydgoszczy w okresie od października do grudnia 1939 r. podjęto z zawieszenia 19.08.2002.

Jego przedmiot uległ rozszerzeniu o szereg zbrodni popełnionych w tym samym czasie w Bydgoszczy przez funkcjonariuszy władz okupacyjnych w ramach akcji represji będącej odwetem za opór mieszkańców miasta i zwalczanie niemieckiej dywersji w dniach 03 i 04.09.1939, a co do których nie prowadzono jeszcze postępowania karnego. W październiku 1939 r. B. Wehner przyjechał do Bydgoszczy na polecenie Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy jako komisarz kryminalny z zadaniem przeprowadzenia śledztwa w ramach „Mordkommission” przeciwko Polakom podejrzany o udział w pogromie Niemców w czasie tzw. „krwawej niedzieli”. Wydarzenia te były tworem niemieckiej propagandy, pretekstem do eksterminacji cywilnej ludności Bydgoszczy. Brał on udział w skazaniu wielu osób przez niemieckie sądy specjalne za rzekome popełnione zbrodnie na karę śmierci lub zesłania do obozów koncentracyjnych. W większości byli to Polacy

nieuczestniczący w walkach, miejscowi inteligenci pomówieni o udział lub podżeganie przeciwko miejscowym Niemcom.

W toku postępowania zgromadzono obszerny materiał dowodowy w postaci zeznań świadków i dokumentów. Do najbardziej istotnych należą dowody uzyskane z Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie w postaci meldunków Armii „Pomorze” i relacji żołnierzy kampanii wrześniowej z przebiegu walk w Bydgoszczy, które zawierają opis niemieckich działań dywersyjnych w Bydgoszczy. Przedmiotem analizy są również akta Sondergericht Bromberg z 1939 r.

– **sygn. akt S 74/02/Zn**

Śledztwo w sprawie dokonanych w okresie od września 1939 r. do marca 1945 r. zabójstw osób cywilnych i jeńców wojennych, których zwłoki miały być wykorzystywane do produkcji mydła w Instytucie Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku podjęto z zawieszenia 26.09.2002.

W trakcie prowadzonego postępowania, na podstawie zachowanych obszernych materiałów archiwalnych i zeznań szeregu świadków, ujawniono procedurę pozyskiwania zwłok przez Instytut kierowany przez prof. Rudolfa Marię Spannera. Ustalono, iż głównie przekazywano zwłoki osób straconych przez ścięcie w więzieniach w Królewcu i w Gdańsku oraz zmarłych pacjentów Szpitala Psychiatrycznego w Koczorowie, a także więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof. Brak możliwości określenia dokładnej liczby ciał i ich identyfikacji, albowiem księgi ewidencyjne zostały zniszczone lub zaginęły na początku 1945 r. Posiadane dane dają jednak podstawę do twierdzenia, iż zgłaszane duże „zapotrzebowanie” na zwłoki było niewspółmierne do prowadzonej działalności edukacyjnej i naukowej od 1943 r.

Zgromadzony materiał dowodowy w sprawie nie potwierdził rzekomego dokonywania zabójstw na terenie Instytutu celem wykorzystania ciał zamordowanych do produkcji mydła i zbrodniczych eksperymentów.

Równocześnie potwierdzono ustalenia Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, która w maju 1945 r. ujawniła fakt wytwarzania mydła z tłuszczu ludzkiego w Instytucie Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 1943–1945.

Planowane zakończenie śledztwa opóźniło się z uwagi na długotrwałe oczekiwanie na udzielenie informacji przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze przechowujący dowody ujawnione przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze.

Ostatecznie uzyskano zgodę Trybunału na pobranie próbek „mydła” zabezpieczonego w laboratorium R. M. Spannera (jedyne zachowane egzemplarze, którego pochodzenie jest udokumentowane i nie budzi jakichkolwiek wątpliwości), przechowywanego obecnie w archiwum MTS w Hadze. Umożliwi to przeprowadzenie badań umożliwiających jednoznaczną identyfikację składników użytych do jego wytworzenia.

b) zbrodnie komunistyczne

– **sygn. akt S 7/00/Zk**

W dniu 9.11.2000. podjęto z zawieszenia śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1945–1956 nad marynarzami, podoficerami i oficerami Marynarki Wojennej przez funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Informacji Wojskowej Nr 8 w Gdyni.

Ujawniono, iż w toku prowadzonych wówczas postępowań regułą było bicie przesłuchiowanych, umieszczanie w karczerze, grożenie pozbawieniem życia i stosowanie innych form znęcania się, celem wymuszenia złożenia niezgodnych z prawdą wyjaśnień i przyznania się do niepełnionych przestępstw. Tak stworzone fałszywe dowody stanowiły następnie podstawę do niesłusznego skazania na kary wieloletniego pozbawienia wolności, a nawet orzeczenia kary śmierci przez Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni.

W ramach prowadzonego w tej sprawie śledztwa – na podstawie oględzin akt spraw, rejestrów, repertoriów, wykazów i sprawozdań OZIW Nr 8, Sądu Marynarki Wojennej i Prokuratury Marynarki Wojennej oraz akt postępowań rehabilitacyjnych – ustalono listę pokrzywdzonych. Wykonano czynności procesowe z udziałem kilkuset osób – pokrzywdzonych oraz świadków. Sporządzono wykaz podejrzanych funkcjonariuszy i pracowników OZIW Nr 8 w Gdyni. Aktualnie gromadzone są ich fotografie z okresu służby w celu okazania pokrzywdzonym.

– sygn. akt S 15/00/Zk

Postanowienie o podjęciu z zawieszenia śledztwa w sprawie deportacji w 1945 r. ludności polskiej Pomorza Gdańskiego przez funkcjonariuszy NKWD w głąb terytorium ZSRR wydano 15.12.2000.

W toku postępowania wyjaśniane są okoliczności represji stosowanych wobec Polaków w pierwszej połowie 1945 r. przez funkcjonariuszy NKWD II Frontu Białoruskiego polegających na bezprawnym pozbawianiu wolności, osadzeniu w obozach filtracyjnych w Nowem nad Wisłą, Grudziądzu i Działdowie oraz deportacji do obozów pracy na terenie azjatyckiej części ZSRR i w miejscowości Szawle na Litwie.

Z uwagi na bardzo ciężkie warunki panujące w miejscach uwięzienia i podczas transportu oraz wykonywanie niewolniczej pracy wielu z zesłanych zmarło. Deportowani pracowali głównie w kopalniach węgla, przy budowie zakładów przemysłowych i przy wyrębie tajgi.

W wyniku przeprowadzonych kwerend zgromadzono szereg dokumentów, w tym niekompletne listy zesłanych sporządzone przez starostwa w 1945 i 1946 r. oraz imienne wykazy poszczególnych transportów zorganizowanych przez NKWD. Na tej podstawie ustalono procedurę i kryterium dokonywanych zatrzymań, siedziby obozów przejściowych, skąd i dokąd kierowano poszczególne transporty kolejowe z deportowanymi. Ujawniono, iż ogółem zesłano około 4000 osób, głównie mieszkańców powiatów: kościerskiego, tczewskiego, kartuskiego i starogardzkiego.

Obecnie kontynuowane są przesłuchania żyjących osób pokrzywdzonych (przesłuchano ogółem 143 świadków), ustalane są dane osób zmarłych podczas zesłania i gromadzone są dalsze materiały archiwalne.

– sygn. akt S 106/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw i znęcania się w okresie od września 1939 r. do czerwca 1941 r. nad więźniami więzienia w Oszmianie przez funkcjonariuszy NKWD podjęto z zawieszenia 31.12.2001. W toku prowadzonego postępowania ujawniono, na podstawie zeznań ponad stu świadków i oględzin odnalezionych dokumentów, okoliczności zbrodni znęcania się nad osadzonymi w tym więzieniu Polakami – więźniami politycznymi i zabójstwa 23 i 24.06.1941. prawdopodobnie 52 więźniów.

W dniu 23.06.1941. rano wydano polecenie ewakuacji osadzonych w związku z napaścią Niemiec na Związek Radziecki. Funkcjonariusze NKWD zgromadzili wszystkich więźniów na dziedzińcu więziennym, skąd kierowano ich do poszczególnych cel. Osoby osadzone z powodów politycznych umieszczono w jednym pomieszczeniu. Następnie wyprowadzano je pojedynczo, kępiąc ręce i kneblując usta. Sprowadzano je do piwnicy budynku placówki NKWD, gdzie zabijano strzałem w tył głowy. Egzekucje trwały do rana następnego dnia. Sprawcom w dokończeniu mordu przeszkadzili mieszkańcy Oszmiany, którzy słysząc odgłosy wystrzałów, wszczęli fałszywy alarm o wkroczeniu do miasta wojsk niemieckich. Po ucieczce załogi więzienia miejscowa ludność wdarła się na jego teren uwalniając żyjących jeszcze więźniów. Niektóre z ciał zamordowanych były zmasakrowane – ofiarom podcinano gardła, obcinano nosy i uszy, kluto je bagnietami.

Świadkowie podają różną liczbę ofiar, ale najprawdopodobniej funkcjonariusze NKWD zabili 52 osoby. Ustalono tożsamość części ofiar i prawdopodobnych sprawców.

W chwili obecnej na końcowym etapie są czynności mające na celu ustalenie pełnej listy pokrzywdzonych i w ciągu kilku najbliższych tygodni zostanie wydana decyzja merytoryczna kończąca postępowanie w sprawie.

– sygn. akt S 13/02/Zk

W dniu 08.03.2002. wyłączono do odrębnego postępowania materiały w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1950 r. w Sławnie nad pozbawionymi wolności członkami organizacji niepodległościowej „Młodzieżowa Armia Krajowa” przez funkcjonariuszy PUBP w Sławnie.

Ujawniono materiał dowodowy, który doprowadził do wykrycia sprawcy zbrodni komunistycznych Leona K., b. wartownika aresztu PUBP w Sławnie. Pokrzywdzeni złożyli obciążające go zeznania i rozpoznali na okazanych fotografiach funkcjonariuszy UBP zatrudnionych w tej jednostce w tym czasie. Przedstawiono mu zarzut, że w okresie od 29.08. do 27.11.1950. znęcał się fizycznie i psychicznie nad tymczasowo aresztowanymi Stanisławem M. i Tadeuszem K., między innymi bijąc ich kluczem i kopiąc po całym ciele, zmuszając do wykonywania poniżających ćwiczeń fizycznych, osadzając w karcerze, grożąc pozbawieniem życia oraz znieważając obelżywymi słowami.

Leon K. nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu przestępstw. Wyjaśnił, iż nie znęcał się nad osadzonymi, a do jego obowiązków należała ochrona budynku aresztu zaś służbę pełnił w wieżycze wartowniczej.

Śledztwo zakończono wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego Wydziału II Karnego w Sławnie 25.05.2004. Na posiedzeniu 14.06.2005. sąd postanowił zwrócić się do Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy do Sądu Rejonowego w Opolu z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości (sądu właściwego według miejsca zamieszkania oskarżonego). Wniosek ten został uwzględniony. Sąd nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy.

– sygn. akt S 19/02/Zk

Postępowanie w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1952–1953 w Szubinie nad Stanisławem J. przez funkcjonariuszy PUBP w Szubinie i WUBP w Bydgoszczy wszczęto 23.03.2002.

W dniu 09.09.2002. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów Stanisławowi T., któremu zarzucono, że w okresie od czerwca 1952 r. do 27.02.1953. w Szubinie, działając jako funkcjonariusz PUBP, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Stanisławem J., bijąc go paskiem klinowym po stopach i piętach celem uzyskania określonych wyjaśnień.

Śledztwo zakończono wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego Wydziału II Karnego w Szubinie, który 28.10.2002. wydał wyrok w sprawie, uznając Stanisława T. Za winnego popełnienia zarzuconego mu przestępstwa i skazując go na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres 4 lat, grzywnę 100 stawek dziennych po 20 zł i nawiązkę w wysokości 1000 zł.

W wyniku wnoszonych przez oskarżonego kolejnych apelacji od 16.03.2005. sprawa toczyła się po raz trzeci przed Sądem Rejonowym w Szubinie.

Wyrokiem z 09.05.2005. sąd uznał Stanisława T. Za winnego popełnienia zarzuconego mu przestępstwa, kwalifikując je z art. 27 w zw. z art. 246 kodeksu karnego z 1932 r. i skazał go na karę 1 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na okres 3 lat.

W dniu 10.06.2005. prokurator IPN zaskarżył to orzeczenie z uwagi na przyjętą przez sąd I instancji kwalifikację prawną czynu na mocy kk z 1932 r.

Sąd Okręgowy w Bydgoszczy po rozpoznaniu apelacji utrzymał w mocy zaskarżony wyrok 10.10.2005.

– sygn. akt S 29/02/Zk

Postanowieniem z 30.04.2002. wyłączono do odrębnego postępowania materiały dotyczące fizycznego i psychicznego znęcania się nad Wincentym O. z akt śledztwa w sprawie zbrodni komunistycznych popełnionych przez funkcjonariuszy Oddziału Informacji Wojskowej w Koszalinie w latach 1945–1956.

Zgromadzony materiał dowodowy doprowadził do wykrycia jednego ze sprawców. Jerzemu S., b. oficerowi Informacji Wojskowej, przedstawiono zarzut, że w okresie od 21.12.1945. do lutego

1946 r. w Koszalinie, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieustalonymi funkcjonariuszami, w toku prowadzonego śledztwa, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Wincentym O., bijąc go polanem i gumową pałką po plecach i szyi oraz kopał po całym ciele, powodując obrażenia ciała w postaci zasinienia pleców i złamania kilku żeber, a także groził przesłuchaniem w specjalnej sali tortur.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa. W dniu 21.07. 2003. zakończono śledztwo wniesieniem aktu oskarżenia do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Szczecinie. Sąd ten zwrócił się z wnioskiem do Izby Wojskowej Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy do rozpoznania Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu w Warszawie, właściwemu według miejsca zamieszkania oskarżonego.

Po uwzględnieniu wniosku pierwszy termin został wyznaczony na 30.03.2004. 11.10.2005. sąd wydał wyrok uznający oskarżonego za winnego popełnienia zarzucanego mu przestępstwa fizycznego i psychicznego znęcania się i skazał go na karę 2 lat pozbawienia wolności, warunkowo zawieszając jej wykonanie na okres 5 lat oraz orzekł środek karny w postaci degradacji.

Orzeczenie to zaskarżył Jerzy S. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie wyznaczył termin rozprawy apelacyjnej na 16.01.2006.

– sygn. akt S 67/02/Zk

W dniu 24.09.2002. wszczęto śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1950 r. w Gdańsku przez funkcjonariuszy WUBP w Gdańsku nad Tadeuszem B. – żołnierzem AK odznaczonym orderem Virtuti Militari, między innymi za udział w akcji oswobodzenia ponad 100 obywateli polskich z więzienia w Lidzie podczas okupacji hitlerowskiej, skazanym na karę dożywotniego więzienia w 1951 r.

Zgromadzone w sprawie dowody doprowadziły do wykrycia dwóch sprawców – b. funkcjonariuszy WUBP w Gdańsku – Stanisława N. i Mieczysława J.

Akt oskarżenia w tej sprawie wniesiono do Sądu Rejonowego Wydziału IV Karnego w Gdańsku 31.12.2003. Przed rozpoczęciem przewodu sądowego Stanisław N. zmarł i postępowanie w tej części umorzono wobec śmierci oskarżonego.

W dniu 12.01.2005. Sąd wydał wyrok w sprawie drugiego oskarżonego, uznając Mieczysława J. Za winnego popełnienia zarzucanych mu przestępstw, i skazał go na karę łączną 2 lat pozbawienia wolności, orzekając dwie nawiązki po 5000 zł i obowiązek zapłaty kosztów postępowania.

Obrońca skazanego wniósł apelację do Sądu Okręgowego w Gdańsku, który 12.10.2005. utrzymał w mocy zaskarżony wyrok.

– sygn. akt S 109/02/Zk

W dniu 19.11.2002. przejęto do dalszego prowadzenia, na wniosek Prokuratury Rejonowej w Grudziądzu, śledztwo przeciwko Henrykowi W., b. funkcjonariuszowi WUBP w Gdańsku.

Podejrzany był jednym z członków grupy operacyjnej UBP powołanej dla likwidacji Wojskowej Narodowej Nacjonalistycznej Wyzwoleńczej Organizacji działającej na terenie województw: gdańskiego, olsztyńskiego i bydgoskiego. Głównym celem WNNWO było prowadzenie walki zbrojnej z organami państwa komunistycznego i przeciwstawianie się kolektywizacji wsi.

Ustalono, iż w trakcie działań operacyjnych i prowadzonego śledztwa Henryk W. pobił i znęcał się nad członkami rodziny R., krewnymi jednego z przywódców organizacji, którzy udzielali mu pomocy i schronienia w swoim gospodarstwie.

Po przejęciu sprawy zarzucono podejrzanemu, że 16.04.1950. w Lisich Kątach koło Grudziądza, działając jako funkcjonariusz WUBP w Gdańsku, podczas zatrzymania Elżbiety Ł., Jana R. i Weroniki R. bił ich pięściami i pistoletem po twarzy oraz uderzał kłonicą i kopał po całym ciele, w celu uzyskania informacji dotyczących Wojskowej Narodowej Nacjonalistycznej Wyzwoleńczej Organizacji i w okresie od 17.04.1950. do końca sierpnia 1950 r. w Grudziądzu, działając wspólnie w porozumieniu z innymi nieustalonymi funkcjonariuszami, podczas prowadzonych przesłuchań,

znęcał się fizycznie i psychicznie nad Elżbietą Ł. oraz Janem R. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu przestępstw.

W dniu 20.01.2004. wniesiono do Sądu Rejonowego w Grudziądzu akt oskarżenia przeciwko Henrykowi W.

Oskarżony nie stawiał się na pierwszą rozprawę 16.03.2004., usprawiedliwiając się złym stanem zdrowia. Sąd powołał biegłych lekarzy z zakresu medycyny sądowej, którzy w wydanej opinii stwierdzili, iż Henryk W. może brać udział w postępowaniu sądowym. Pomimo tego na kolejne terminy rozpraw oskarżony nie stawiał się, wskazując tę samą przyczynę. W dniu 14.06.2005. sąd ponownie powołał biegłych lekarzy w celu zbadania stanu zdrowia Henryka W. Na wyznaczone terminy posiedzeń oskarżony nie stawiał się. Postępowanie sądowe jest nadal zawieszona.

– sygn. akt S 117/02/Zk

Śledztwo w sprawie pobicia 13.12.1981 na Osiedlu Bielawy, gmina Grębocin, Alicji K., Zdzisława K., Marii M., Tadeusza M. i Franciszka M. przez funkcjonariuszy KWMO w Toruniu podczas wykonywania czynności zatrzymania celem internowania wszczęto 10.12.2002.

Zgromadzony materiał dowodowy uzasadniał przedstawienie 04.07.2003. Henrykowi W., Henrykowi Sz., i Grzegorzowi K. zarzutów, że 13.12.1981. jako funkcjonariusze KWMO, działając wspólnie i w porozumieniu, wykonując decyzję nr 130/81 z dnia 12.12.1981. Komendanta KWMO w Toruniu o internowaniu Alicji K., nie poinformowali o przyczynach zatrzymania i pobili Alicję K., Zdzisława K., Franciszka M., Marię M. i Tadeusza M.

Podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im przestępstw, wyjaśniając, iż działali zgodnie z procedurą. W dniu 15.12.2003. zakończono śledztwo wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego Wydziału II Karnego w Toruniu.

Sąd wyznaczył pierwszy termin rozprawy na dzień 17.01.2005., odbyło się łącznie dziewięć rozpraw, a kolejny termin wyznaczono na dzień 02.02.2006.

– sygn. akt S 10/03/Zk

Na podstawie zawiadomienia pokrzywdzonego złożonego 25.02.2003. wszczęto śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się oraz pobicia w 1980 r. na terenie Komisariatu MO w Golubiu-Dobrzyniu Stanisława Ś., współpracownika KSS KOR w Toruniu przez funkcjonariuszy SB.

Zebrany materiał dowodowy dał podstawy do przedstawienia 16.05.2003. b. funkcjonariuszowi WSW w Toruniu Mieczysławowi K. zarzutu pobicia pokrzywdzonego Stanisława Ś. w lipcu 1980 r. w Golubiu-Dobrzyniu w celu uzyskania informacji o działalności KSS KOR.

W dniu 22.09.2003. zakończono śledztwo wniesieniem aktu oskarżenia przeciwko Mieczysławowi K.

Sąd Rejonowy w Toruniu 06.07.2004. wydał wyrok, uznając Mieczysława K. za winnego popełnienia zarzucanego mu przestępstwa i skazał go na karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres 4 lat, grzywnę 100 stawek dziennych po 10 zł i nawiązkę w wysokości 1000 zł.

Wyrok zaskarżył oskarżony. Sąd Okręgowy w Toruniu 24.02.2005. utrzymał w mocy wyrok sądu I instancji.

– sygn. akt S 75/03/Zk

Materiały dotyczące fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od grudnia 1945 do maja 1946 r. w Rypinie przez funkcjonariuszy PUBP nad Janem T. zostały wyłączone do odrębnego prowadzenia 28.10.2003.

Pokrzywdzony był członkiem Tajnego Związku Krwawej Ręki, organizacji niepodległościowej prowadzącej walkę zbrojną z organami ówczesnego państwa komunistycznego na terenie powiatu rypińskiego i sąsiednich powiatów.

Prowadzone czynności dowodowe doprowadziły do ujawnienia sprawcy pobicia Jana T., funkcjonariusza PUBP w Rypinie Tadeusza G.

Przedstawiono mu zarzut, że w okresie od 20.12.1945. do 08.01.1946. w Rypinie, jako funkcjonariusz PUBP, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego znęcał się fizycznie i psychicznie nad Janem T., między innymi bijąc go pałką po głowie i całym ciele. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzuconego mu przestępstwa i odmówił złożenia wyjaśnień.

W dniu 12.05.2004. akt oskarżenia przeciwko Tadeuszowi G. wniesiono do Sądu Rejonowego Wydziału II Karnego w Rypinie. Sąd 14.01.2005. wydał wyrok, uznając oskarżonego za winnego popełnienia zarzuconego mu przestępstwa i skazał go na karę 1 roku pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres 3 lat. Orzeczenie jest prawomocne.

– sygn. akt S 19/04/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w dniach 25 i 26.04.1986. w Toruniu nad Arturem W. przez funkcjonariuszy WUSW wszczęto 10.03.2004. Prowadzone czynności dowodowe doprowadziły do ujawnienia sprawców fizycznego i psychicznego znęcania się nad Arturem W. funkcjonariuszy WUSW w Toruniu Witolda P. i Romana J., którym przedstawiono zarzut, że w dniach 25 i 26.04.1986. znęcali się nad pokrzywdzonym w ten sposób, że po uprzednim poleceniu rozebrania się do naga nakazali mu położyć się na krześle i w tej pozycji przesłuchiwali go, a następnie nagiemu kazali wykonywać przysiady oraz grozili pobiciem pałką milicyjną, pozbawieniem wolności, okaleczeniem powodującym niezdolność płodzenia i używali słów obelżywych w celu wymuszenia zeznań.

W dniu 29.11.2004. akt oskarżenia przeciwko Witoldowi P. i Romanowi J. wniesiono do Sądu Rejonowego w Toruniu.

Sąd wyrokiem z 07.09.2005. umorzył postępowanie na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z 07.12.1989. o amnestii. Od orzeczenia sądu I instancji prokurator IPN wniósł apelację 11.11.2005. Sąd Okręgowy w Toruniu nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy apelacyjnej.

– sygn. akt S 30/04/Zk

Śledztwo wszczęte 30.03.2004. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od 21.03.1984. do 31.05.1984. nad uczniami Liceum Ogólnokształcącego Nr I w Toruniu przez funkcjonariuszy WUSW w Toruniu w celu uzyskania informacji dotyczących okoliczności wywieszenia w dniach 20 i 21.03.1984. na terenie szkoły plakatów i krzyży.

Prowadzone czynności dowodowe doprowadziły do ujawnienia sprawców przestępstw, funkcjonariuszy WUSW w Toruniu Janusza N., Zbigniewa P., Andrzeja R. i Cyryła W.

Przedstawiono im zarzuty, że w okresie od 21.03.1984. do maja 1984 r. w Toruniu, działając wspólnie i w porozumieniu, znęcali się fizycznie i psychicznie nad Markiem B. i Wojciechem D., grożąc pozbawieniem wolności, rozebraniem do naga, pozbawieniem możliwości zdania matury i dostania się na studia oraz bili rękami po twarzy, ciągnęli za włosy i uderzali głową o ścianę celem uzyskania określonych informacji. Podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzuconych im przestępstw.

W dniu 28.02.2005. akt oskarżenia przeciwko Januszowi N., Zbigniewowi P., Andrzejowi R. i Cyryłowi W. wniesiono do Sądu Rejonowego w Toruniu.

Postępowanie sądowe w sprawie nie zostało jeszcze zakończone. Termin kolejnej rozprawy wyznaczono na 27.01.2006.

– sygn. akt S 34/04/Zk

Materiały w sprawie przekroczenia uprawnień w zakresie warunków użycia środków przymusu bezpośredniego i pobicia 01.05.1982. Cezarego M. i Mariusza G. przez funkcjonariusza KMMO w Toruniu wyłączono do odrębnego postępowania 18.03.2004.

Ustalono, że funkcjonariusz KMMO w Toruniu Roman S. 01.05.1982. bez powodu pobił pałką milicyjną po plecach i nogach zatrzymanego Cezarego M. oraz Mariusza G., którego także kopał po nogach. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw.

W dniu 18.10.2004. akt oskarżenia przeciwko Romanowi S. wniesiono do Sądu Rejonowego w Toruniu.

Sąd 23.11.2004. wydał wyrok w sprawie, umarzając postępowanie na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 7.12.1989. o amnestii. Od tego orzeczenia prokurator IPN wniósł apelację do Sądu Okręgowego w Toruniu, kwestionując zasadność umorzenia postępowania.

Sąd II instancji utrzymał w mocy zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego w Toruniu 08.07.2005.

– sygn. akt S 38/04/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy WUBP w Gdańsku nad Zygmuntem S. wszczęto 03.06.2004. Podstawą podjęcia tej decyzji były zeznania pokrzywdzonego, członka organizacji niepodległościowej Armia Krajowa – Syrena działającej wśród młodzieży szkolnej Trójmiasta w latach 1947–1949. W toku postępowania przygotowawczego ustalono jednego ze sprawców – b. funkcjonariusza WUBP w Gdańsku Mieczysława J., któremu przedstawiono zarzut, że w 1950 r. w Gdańsku znęcał się fizycznie i psychicznie nad Zygmuntem S. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa i odmówił składania wyjaśnień.

Akt oskarżenia przeciwko Mieczysławowi J. wniesiono do Sądu Rejonowego w Gdańsku 23.11.2004.

Sprawa została przekazana do rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Wrocławia Śródmieścia, gdzie mieszka pokrzywdzony. Pierwsza rozprawa wyznaczona na 06.05.2005. nie odbyła się z uwagi na usprawiedliwioną nieobecność oskarżonego. Następny termin wyznaczono na 26.06.2005., ale sprawa została zdjęta z wokandy. Na kolejny termin 09.12.2005. oskarżony nie stawiał się, usprawiedliwiając się złym stanem zdrowia i wnioskując o przesłuchanie go w Warszawie przez sąd właściwy według jego miejsca zamieszkania. Sąd wniosek ten uwzględnił.

– sygn. akt S 75/04/Zk

Materiały w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w dniach 11 i 13.03.1986. w Toruniu przez funkcjonariuszy WUSW nad Ryszardem R., Zbigniewem L. i Edwardem K. zostały wyłączone do odrębnego postępowania 29.06.2004.

Pokrzywdzeni byli członkami NSZZ „Solidarność” i zajmowali się kolportażem niezależnej prasy i książek w zakładzie oraz zbiórką pieniędzy dla rodzin internowanych i pozbawionych wolności. Zostali oni zatrzymani przez funkcjonariuszy SB, którzy znęcali się nad nimi fizycznie i psychicznie w celu wymuszenia zeznań i napisania nieprawdziwych oświadczeń mających uzasadnić ściganie karne jednego z działaczy opozycyjnych. Podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im przestępstw.

W dniu 07.06.2005. zakończono śledztwo wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Toruniu.

Odbyły się cztery rozprawy, a termin kolejnej wyznaczono na 26.01.2006.

– sygn. akt S 112/04/Zk

W dniu 18.10.2004. wyłączono do odrębnego postępowania materiały dotyczące fizycznego i psychicznego znęcania się w 1950 r. w Gdyni nad Adolfem Z. przez funkcjonariuszy MUBP w Gdyni.

Pokrzywdzony zeznał, iż w trakcie przesłuchań był wielokrotnie bity przez funkcjonariuszy UB. W ten sposób chciano go zmusić do przyznania się do usiłowania zmiany przemocą ówczesnego ustroju i nielegalnego posiadania amunicji. W dniu 16.12.2004. wydano postanowienie o przedstawieniu Kazimierzowi M. zarzutów, że w okresie od sierpnia do listopada 1950 r. w Gdyni, działając

jako funkcjonariusz MUBP, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Adolfem Z., m.in. bijąc go metalowym płaskownikiem, celem wymuszenia zeznań.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa.

Śledztwo zakończono skierowaniem 30.03.2005. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Gdyni. Sąd wydał wyrok 25.06.2005., uznając oskarżonego za winnego popełnienia zarzucanego mu przestępstwa i skazał go na karę 1 roku pozbawienia wolności, warunkowo zawieszając jej wykonanie na okres 3 lat, grzywnę w wysokości 70 stawek po 20 zł oraz zobowiązał do przeproszenia pokrzywdzonego.

Obrońca oskarżonego zaskarżył wyrok sądu I instancji. Sąd Okręgowy w Gdańsku nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy apelacyjnej.

– sygn. akt S 151/04/Zk

Materiały w sprawie fizycznego znęcania się 01.05.1982. w Toruniu nad Andrzejem Janem M. przez funkcjonariusza SB zostały wyłączone do odrębnego postępowania 20.12.2004.

W toku śledztwa ujawniono, iż Andrzej Jan M. został zatrzymany pod zarzutem udziału w nielegalnym zgromadzeniu podczas niezależnych obchodów święta 1 Maja w Toruniu, a następnie pobity w budynku komisariatu MO. Prowadzone czynności dowodowe doprowadziły do ujawnienia sprawcy przestępstwa – funkcjonariusza KWMO w Toruniu Zbigniewa P.

Przedstawiono mu zarzut, że w dniu 01.05.1982. znęcał się fizycznie w budynku KWMO w Toruniu nad Andrzejem Janem M. w ten sposób, że bez powodu uderzył go kilka razy pięścią w twarz. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa.

W dniu 11.04.2005. akt oskarżenia przeciwko Zbigniewowi P. wniesiono do Sądu Rejonowego w Toruniu.

Sąd umorzył postępowanie w sprawie na zasadzie art. 2 ust. 1 ustawy z 7.12.1989. o amnestii wyrokiem z 30.09.2005. Orzeczenie to jest prawomocne.

– sygn. akt S 46/05/Zk

Śledztwo wszczęte 15.06.2005. w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od stycznia do kwietnia 1982 r. w Gdańsku polegającego na wydawaniu z przyczyn politycznych decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy z dziennikarzami wychodzącego w Gdańsku tygodnika „Czas”.

Ustalono, że spośród 42 dziennikarzy poddanych weryfikacji 16 z nich zwolniono z pracy. Odbierane są obecnie ich relacje jako świadków – pokrzywdzonych. Zidentyfikowano członków 8-osobowego zespołu weryfikacyjnego stanowiącego część składową Wojewódzkiego Partyjnego Sztabu Informacji i Propagandy w Gdańsku (6 z nich nie żyje). W odnalezionym protokole poweryfikacyjnym z 25.01.1982 r. wnioskowano o zaprzestanie wydawania czasopisma „Czas” i rozwiązanie zespołu redakcyjnego. Z dokumentu oraz zeznania świadka wynika, że tygodnik „Czas” został rozwiązany decyzją polityczną podjętą w Wydziale Prasy, Radia i TV KZ PZPR w Warszawie. Równocześnie decyzja o zaprzestaniu wydawania „Czasu” i innych 22 tytułów została podjęta na podstawie uchwały zarządu spółdzielni wydawniczej. Przesłuchiwanie są kolejni świadkowie.

– sygn. akt S 52/05/Zk

Śledztwo wszczęte 06.09.2005 w sprawie dokonywania przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego bezprawnych zwolnień dziennikarzy z Rozgłośni Polskiego Radia w Bydgoszczy w marcu i kwietniu 1982 r.

Przyjęto zeznania trzech dziennikarzy radiowych, z których akt personalnych wynika, iż powodem ich zwolnienia była negatywna ocena komisji weryfikacyjnej uzasadniana względami czysto politycznymi. Poszukiwane są dokumenty z działalności komisji weryfikacyjnych oraz korespondencja w tej sprawie prowadzona przez instytucje państwowe partyjne i Komitet do spraw Radia i Telewizji.

2.3. ODDZIAŁOWA KOMISJA W KATOWICACH

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 5/00/Zn

W dniu 31.03.2005. umorzono śledztwo w sprawie zbrodni wojennej i zbrodni przeciwko ludzkości polegającej na przesiedleniu w okresie od 22.09.1940. do 14.12.1940. około 20 000 osób polskiej ludności cywilnej z następujących miejscowości powiatu żywieckiego: Brzuśnik, Bystra, Cięcina, Cisiec, Gilowice, Jeleśnia, Juszczyzna, Kamesznica, Kocoń, Krzeszów, Kuków, Lachowice, Las, Leśna, Lipowa, Łękawica, Milówka, Moszczanica, Rajcza, Radziechowy, Rycerka Dolna, Rychwałd, Stryszawa, Słotwina, Sopotnia Mała, Sól, Sucha, Szare, Ślemień, Trzebinia, Wieprz, Zadziele, Zwardoń i Żywiec do Generalnego Gubernatorstwa w ramach germanizacji terenów wcielonych do III Rzeszy.

Podstawą umorzenia była częściowo śmierć, a częściowo osądzenie w procesach norymberskich sprawców kierowniczych tej zbrodni. W ramach prowadzonego postępowania zebrano materiał archiwalny oraz przesłuchano 636 świadków. Umożliwiło to odtworzenie dramatycznych losów wysiedlonych oraz ustalenie ich imiennej listy w liczbie 5356 osób.

„Saybusch Aktion” objęła większość wsi powiatu żywieckiego. Ich mieszkańcy usuwani byli ze swoich domów w bardzo krótkim czasie, wyliczonym w minutach, wolno im było zabrać na ogół 25 kg (dzieciom 10 kg) najniezbędniejszych tylko rzeczy, pozbawiano ich wszystkiego, co stanowiło dorobek ich życia. Po przejściu przez punkty i obozy przesiedleńcze, w których przebywali w skrajnie złych warunkach sanitarnych i żywieniowych wysiedleni wywożeni byli do GG. Przez blisko cztery lata pozbawieni ludzkich warunków zamieszkania, często głodując, ginęli wskutek działań wojennych, represji i umierali wskutek chorób. Powracali do swoich wsi, gdzie czekały na nich zniszczone domy lub tylko plac po ich rozebraniu.

W świetle treści postanowienia zawierającej oparte na dokumentach ustalenia historyczne oraz ocenę prawną zbrodni, ukazują się zasadnicze różnice, a także pod wieloma względami nieporównywalność warunków, w których wypędzono Polaków, w stosunku do przesiedleń Niemców po II wojnie światowej z terenów włączonych do państwa polskiego.

Postanowienie końcowe o umorzeniu śledztwa rodzi także refleksję, że polskie ofiary tej zbrodni nie otrzymały żadnego odszkodowania, co sprawia, że treść uzasadnienia postanowienia końcowego ukazująca rozmiary wyrządzonych im krzywd została przyjęta przez osoby pokrzywdzone jako forma niematerialnego zadośćuczynienia. Żadna bowiem z 635 uprawnionych jako pokrzywdzone osób nie wniosła zażalenia na umorzenie postępowania. Dokumentacja zgromadzona w śledztwie została przekazana do Biura Edukacji Publicznej i zostanie opublikowana w formie „białej księgi”.

– sygn. akt S 36/01/Zn

Śledztwo wszczęte 15.05.2001. przeciwko Stanisławowi P., konfidentowi Gestapo, który 07.04.1944. w Zawierciu, Niegowonicach i Grabowej wziął udział w pacyfikacji przeprowadzonej przez żandarmerię niemiecką i Gestapo okręgu Zawiercie we wsiach Niegowonice i Grabowa i w zastrzeleniu w Niegowonicach: Józefa Barana, Stefana Guzego, Józefy Ludwikowskiej, Tadeusza Ludwikowskiego, Piotra Nowickiego, Stefana Skrzeka i Władysława Supernaka, a w Grabowej: Stanisława Bachowskiego, Zdzisława Dobrka, Bolesława Gduli, Piotra Jachny, Stefana Nowaka i Franciszka Waławczyka.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Stanisław P. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu. Wyjaśnił, iż nigdy nie był współpracownikiem Gestapo, natomiast należał do Batalionów Chłopskich. O działalność agenturalną pomawiany jest przez kobietę, która sama współpracowała w czasie okupacji z Niemcami.

Świadek Tadeusz R. zeznał, iż widział Stanisława P. towarzyszącego gestapowcom i żandarmom w czasie obławy, która miała miejsce w Niegowonicach, przed świętami wielkanocnymi w 1944 r. Sprawdzał on dane z „kenkart” zatrzymanych mężczyzn z listą, którą trzymał w rękach. Wskazał

Niemcom kilku mężczyzn. Zostali oni wyprowadzeni z budynku szkoły na podwórko. Potem świadek słyszał strzały. Zabito wówczas 7 lub 8 osób. Świadek z całą stanowczością rozpoznał podejrzanego, pomimo że ten zmienił się z wiekiem.

Zebrany materiał dowodowy pozwolił na przygotowanie przeciwko Stanisławowi P. aktu oskarżenia, jednak przed jego wniesieniem 31.10.2004. podejrzany zmarł, wobec czego postępowanie umorzono.

– sygn. akt S 51/01/Zn

W dniu 4.06.2001. podjęto z zawieszenia śledztwo w sprawie agenturalnej działalności Heleny Mateja vel Mathea, a w szczególności jej współpracy z Gestapo w latach 1940–1942 w Katowicach i innych miejscowościach, w wyniku której doszło do ujęcia członków Związku Walki Zbrojnej – Karola Kornasa, Jana Macha, Jana Anioła, Leona Kąckiego i innych, a następnie ich aresztowania i stracenia.

Szczególny charakter tego śledztwa polega na tym, że pomimo upływu 60 lat od zakończenia wojny sprawa Heleny Mateja vel Mathea pozostaje otwarta. Do chwili obecnej nie udało się ustalić miejsca jej pobytu, chociaż działania w tym zakresie podejmowane były już w 1949 r., kiedy to skierowano wnioski o ekstradycję podejrzaną do władz brytyjskich. Wniosek ten załatwiono wówczas odmownie.

Helena Mateja była najbliższą współpracownicą szefa Sztabu Okręgu Śląskiego ZWZ Karola Kornasa. Pełniła ona funkcję łączniczki i z tego tytułu знаła wielu członków ZWZ oraz sieć kontaktową. W maju 1940 r. H. Mateja została aresztowana przez Gestapo i po tygodniu zwolniona. Od tego momentu H. Mateję podejrzewano o podpisanie współpracy z Gestapo. W drugiej połowie 1940 r. aresztowani zostali: Kornas, Skorupa, Janicki, Kosiński, Anioł, Mazur, Preis i inni działacze ZWZ. Wszyscy następnie zostali straceni. Do Komendy Okręgu docierały grypsy od osób aresztowanych informujące o agenturalnej działalności H. Matei. W czasie okupacji Wojskowy Sąd Specjalny Okręgu Śląskiego wydał na nią wyrok skazujący na karę śmierci. Wobec wyjazdu H. Matei za granicę wyroku nie zdołano wykonać. Za podejrzeniem, że prowadziła ona agenturalną działalność może w pewnej mierze przemawiać również fakt, iż w czasie wojny uzyskała możliwość odbywania studiów medycznych w Wiedniu.

Celem ustalenia miejsca zamieszkania podejrzaną skierowano pisma do Biura Ataszatów Wojskowych MON w Warszawie oraz Komendy Głównej Policji w Warszawie. Biuro Ataszatów poinformowało, że wymieniona nie figuruje w zbiorach informacyjnych Wydziału Polonijnego w Konsulacie Generalnym w Londynie i brak jest jakichkolwiek dokumentów mających związek z tą osobą. Również jej nazwisko nie figuruje w rejestrze osób ubiegających się o wystawienie paszportu polskiego. Biuro Międzynarodowej Współpracy Policji w Warszawie udzieliło odpowiedzi, że H. Mateja nie figuruje w materiałach meldunkowych Niemiec i Wielkiej Brytanii. Policja austriacka przekazała informację, że Austriackie Ministerstwo Edukacji nie przechowuje danych dotyczących studentów medycyny, którzy rozpoczęli naukę w czasie wojny lub zaraz po jej zakończeniu.

Postanowieniem z 04.03.2005. śledztwo w przedmiotowej sprawie zostało zawieszono, gdyż wykonano wszystkie zaplanowane czynności, a mimo to nie udało się ustalić miejsca pobytu podejrzaną.

– sygn. akt S 4/02/Zn

Śledztwo wszczęte 25.02.2002. w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej naruszenie prawa międzynarodowego przez okupanta hitlerowskiego polegającej na pozbawieniu wolności w sierpniu 1943 r. cywilnych mieszkańców Sopotni Wielkiej. Przesłuchano w ramach śledztwa 48 świadków oraz odnaleziono w archiwach niemieckich dokumenty.

O świcie 09.08.1943. w Sopotni Wielkiej policja ochronna i żandarmeria powiatu żywieckiego aresztowała ponad 45 osób (39 mężczyzn i 6 kobiet). Akcja była poprzedzona prowokacją ze strony niemieckiej. Przesiedlony do Sopotni przez Niemców Michał Hulbój już od wiosny 1942 r. prowadził agitację wśród miejscowej ludności, namawiając ją do wyrażenia gotowości podjęcia walki

z okupantem i wpisania się na listę. Część z mieszkańców to uczyniła. Lista ta stała się dla Niemców podstawą do aresztowania umieszczonych na niej osób. Losów M. Hulbója dotychczas nie ustalono. Niemcy – żandarmeria powiatu żywieckiego, policja ochronna oraz czterech funkcjonariuszy grupy specjalnej Gestapo, łącznie 120 osób – przyjechali do wsi wczesnym rankiem sześcioma ciężarówkami. Korzystając z posiadanej listy, dokonywali rewizji w wyznaczonych domach, a następnie aresztowań. Aresztowanych początkowo przewieziono do więzienia w Mysłowicach, a następnie do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie część zginęła, a część została przewieziona do innych obozów w głąb Rzeszy. Większość z aresztowanych zginęła przed zakończeniem wojny. Rudolf Dobosz i Franciszek Chowaniec jako organizatorzy ruchu oporu zostali aresztowani razem z mieszkańcami Sopotni i po brutalnym śledztwie na mocy wyroku Sądu Doraźnego w Katowicach straceni w publicznej egzekucji w Żabnicy 03.09.1943. Ustalono również, iż aresztowania w Sopotni Wielkiej oraz egzekucja w Żabnicy były częścią akcji Gestapo prowadzonej wspólnie z żandarmerią i policją ochronną, zmierzającej do likwidacji podziemia na terenie powiatu żywieckiego. Przedmiot śledztwa poszerzono o egzekucję 11 osób w Kamesznicy 03.09.1943. Szerokie represje objęły członków rodzin straconych w Żabnicy i Kamesznicy. Objęto je śledztwem w więzieniu w Mysłowicach, skąd trafiły do obozu w Oświęcimiu. Większość z nich zginęła.

Śledztwo umorzono postanowieniem z 15.11.2004., w którym częściowo ustalono tożsamość nieżyjących sprawców, a opisane wyżej zbrodnie poddano prawnokarnej ocenie.

– sygn. akt S 34/03/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia w dniu 20.02.2002. w sprawie zabójstwa 09.09.1939. w Będzinie około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej przez policję i wojsko niemieckie.

Jak ustalono, 09.09.1939. w Będzinie, w godzinach wieczornych, niemieckie wojsko i policja otoczyły kordonem rejon, w którym znajdowała się synagoga oraz dzielnica zamieszkała w większości przez ludność narodowości żydowskiej. Niemcy podpalili synagogę i szereg okolicznych domów, a następnie zaczęli strzelać do wszystkich osób usiłujących uciekać z płonących budynków. Duża grupa Żydów zdołała uciec w okolice znajdującego się w pobliżu kościoła pod wezwaniem Świętej Trójcy. Tam proboszcz tej parafii, ks. Mieczysław Zawadzki, otworzył bramę w murze otaczającym kościół i umożliwił im ucieczkę na pobliską górę zamkową. Na miejsce pożarów przybyła ochotnicza straż pożarna, lecz Niemcy nie zezwolili na prowadzenie akcji ratowniczej. Jeszcze tej samej nocy Niemcy aresztowali i osadzili na terenie starostwa grupę około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej. Wszystkie te osoby zostały następnie rozstrzelane na tamtejszym dziedzińcu. Do budynku starostwa wezwany został później ks. Mieczysław Zawadzki, któremu Niemcy oświadczyli, że osoby te zostały rozstrzelane za spalenie synagogi i domów żydowskich.

Przebieg tych tragicznych wydarzeń udało się odtworzyć na podstawie zeznań 30 świadków, oględzin akt archiwalnych, treści opracowań i dokumentów, w tym dotyczących tych wydarzeń pisemnych relacji ks. Mieczysława Zawadzkiego oraz innego księdza z tej samej parafii – Leona Stasińskiego. Nie zdołano zweryfikować informacji, iż dowódcą akcji w Będzinie 09.09.1939. był niemiecki wojskowy komendant miasta o nazwisku von Hattko, który już 06.09.1939. otrzymał rozkaz o likwidacji ośrodków żydowskiego kultu religijnego na terenie Będzina. Ustalono tożsamość jedynie pięciu ofiar tej zbrodni.

Śledztwo umorzono 06.12.2004. wobec niewykrycia sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 56/03/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni wojennych będących zbrodniami przeciwko ludzkości stanowiących ludobójstwo popełnione przez żołnierzy Wehrmachtu oraz członków Freikorpsu we wrześniu 1939 roku w Katowicach na jego mieszkańcach podjęte z zawieszenia w dniu 03.10.2003.

W toku śledztwa zebrano materiał dowodowy w postaci zeznań świadków (łącznie 130) oraz nieznanymi dotychczas dokumentów, który pozwolił na ustalenie przebiegu obrony miasta w pierw-

szych dniach wojny oraz częściowe ustalenie ofiar. Najwięcej emocji od lat wśród mieszkańców Śląska budzi obrona wieży spadochronowej – dla jednych miejsce ofiary krwi harcerzy, dla innych literacka fikcja. Analiza zeznań świadków w zestawieniu z treścią niemieckich dokumentów w postaci raportu gen. Ferdinanda Neulinga oraz fragmentu Księgi Wojennej 3 Odcinka Oddziału Granicznego pozwoliły na ustalenie, iż wojska niemieckie wkraczające do Katowic zostały ostrzeżone z wieży spadochronowej oraz z zarośli znajdujących się w Parku Kościuszki. Obrona była na tyle skuteczna, że przerwał ją dopiero ogień z armaty przeciwpancernej. Część obrońców wówczas zginęła. Ich ciała, wobec awarii windy, żołnierze niemieccy zrzucili z wieży, a kilku poległo w wyniku strzelaniny w parku. Zwłoki około 10 osób zostały wywiezione platformą konną do kostnicy. Nie udało się ustalić tożsamości ofiar. W świetle zeznań świadków z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że byli to harcerze.

Dużą rolę w obronie Katowic odegrała wycofująca się z Kochłowic kompania kpt. Mariana Tułaka, która zatrzymała się w folwarku Załęże i tam oczekiwała dalszych rozkazów. Łącznicy z rozkazami nie dotarli do kapitana i mimo iż żołnierze 73 pp wycofali się ze Śląska, kompania Tułaka stacjonowała w Katowicach jeszcze 04.09.1939. rano, kiedy do miasta zaczęły wkraczać wojska niemieckie. Wokół kompanii zaczęły gromadzić się grupy śląskich powstańców i harcerzy, razem z żołnierzami prowadząc potyczki uliczne z Freikorpssem w czasie wycofywania się z miasta. Wraz z wycofującą się kompanią z miasta odeszła spora grupa powstańców śląskich i harcerzy, uniknęli oni prawdopodobnie w ten sposób późniejszej masowej egzekucji na ulicy Zamkowej.

Śledztwo zakończono postanowieniem o umorzeniu z 12.07.2005. wobec śmierci sprawców kierowniczych i niewykrycia pozostałych.

– sygn. akt S 58/02/Zn

Śledztwo wszczęte 16.01.2003. w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej zbrodnię przeciwko ludzkości, polegającej na bezprawnym pozbawieniu wolności, nieludzkim traktowaniu i zabójstwie Heleny i Jana Prześlaków oraz około 30 osób narodowości żydowskiej, popełnionej w okresie od 12.07.1942. do września 1942 r. w Jaworznie i Oświęcimiu.

Ustalono, iż Jan Prześlak – kierownik Szkoły Powszechnej nr 4 w Jaworznie, wraz z żoną Heleną, również nauczycielką, latem 1942 r. trzykrotnie, przez kilka dni, ukrywał na terenie budynku szkoły wieloosobowe rodziny żydowskie. Na początku lipca 1942 r. w godzinach nocnych Gestapo aresztowało małżonków Prześlaków oraz ukrywanych przez nich Żydów, których tożsamości i dalszych losów nie zdołano ustalić w toku śledztwa. Ustalono natomiast, iż na liście więźniów Policyjnego Więzienia Zastępczego w Mysłowicach w dokumentach dotyczących sierpnia 1942 r. znajduje się nazwisko „Johan Prześla”, co wskazuje, iż Prześlaków po aresztowaniu umieszczono w tamtejszym więzieniu. Więźniowie ci byli następnie osądzani przez policyjny sąd doraźny Gestapo z Katowic, którego posiedzenia odbywały się na terenie obozu koncentracyjnego KL Auschwitz w Oświęcimiu. Rozprawom przewodniczył szef katowickiej placówki Gestapo Rudolf Mildner. Z analizy Ksiąg Zgonów Państwowego Muzeum w Oświęcimiu wynika, iż Jan Prześlak został skazany przez policyjny sąd doraźny 10.09.1942. Wyrok wykonano tego samego dnia. W dokumentach obozowych odnotowano, iż przyczyną zgonu była niewydolność mięśnia sercowego. Jednakże z zeznań naocznego świadka Wincentego Maciejewskiego – byłego więźnia KL Auschwitz wynika, iż Jan Prześlak stał wraz z grupą innych więźniów w kolejce do komory gazowej.

Natomiast Helena Prześlak, w dokumentach obozowych oznaczona jako więźniarka polityczna z numerem 18444, została skazana przez policyjny sąd doraźny na posiedzeniu w Oświęcimiu 21.09.1942., zginęła pięć dni później. Jako oficjalną przyczynę zgonu obozowy lekarz Kremer wskazał posocznicę.

W toku śledztwa na podstawie materiałów postępowania prowadzonego przed Sądem Krajowym w Salzburgu ustalono, iż odpowiedzialny za zbrodnię zabójstwa Jana i Heleny Prześlaków szef policyjnego sądu doraźnego w Katowicach Rudolf Mildner urodzony w 1902 r. nie żyje.

Śledztwo umorzono 24.06.2005. wobec niewykrycia sprawców bezprawnego pozbawienia wolności i nieludzkiego traktowania podczas aresztowania Jana i Heleny Prześlaków oraz z uwagi na śmierć sprawcy ich zabójstwa – Rudolfa Mildnera.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 4/00/Zk

Z inicjatywy Związku Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1951–1956 „Jaworzniacy” w październiku 2000 r. podjęto śledztwo w sprawie przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy służby więziennej wobec młodocianych więźniów politycznych w latach 1951–1956 na terenie więzienia progresywnego w Jaworznie, w którym wdrożono eksperyment resocjalizacyjny wychowania przez pracę. Dotychczas ustalono, że przez więzienie w Jaworznie w ciągu pięciu lat przeszło ponad 10 tysięcy młodych mężczyzn w wieku 17–21 lat, skazanych najczęściej za przynależność do nielegalnych organizacji politycznych.

Z większości zeznań przesłuchanych dotychczas 480 świadków wynika, iż represje stosowane wobec nich przez funkcjonariuszy więziennych polegały głównie na zmuszaniu do katorżniczej pracy. Wygórowane normy pracy prowadzonej w systemie akordowym przy niedożywieniu więźniów i całkowitym braku środków ochronnych powodowały, iż warunki pracy były swoistym rodzajem dodatkowej kary dla pozbawionych wolności więźniów. Innymi stosowanymi wobec więźniów represjami były: wielokrotne namawianie do współpracy z UB, indoktrynacja i zmuszanie do stałego słuchania w celach audycji propagandowych. Ponadto w obozie stosowano rozbudowany system kar dyscyplinarnych. Szczególnie dotkliwa była na ogół nieprzewidziana w przepisach dyscyplinarnych kara zimnego, mokrego karceru znajdującego się w piwnicach więzienia, wymierzana za najbardziej błahę przewinienia, np. odmowę podjęcia pracy z powodu złego stanu zdrowia.

– sygn. akt S 8/00/Zk

Śledztwo w sprawie deportacji do ZSSR w 1945 r. mieszkańców Górnego i Opolskiego Śląska, podjęte z zawieszenia 06.11.2000.

Po zajęciu Śląska przez wojska radzieckie pojawiły się obwieszczenia wzywające mężczyzn w wieku od 17 do 50 lat do zgłaszania się na okres 14 dni w celu usuwania szkód wojennych. Większość zgłaszających się osób zatrzymano. Wszystkich osadzano w różnych obiektach pilnowanych przez żołnierzy sowieckich, skąd transportowano ich do obozów przejściowych, a następnie w głąb ZSRR. Dotychczasowe ustalenia pozwalają na uzasadnione przypuszczenie, iż ze Śląska w ten sposób wywieziono około 30 000 osób. Transportowano ich w bydłocych wagonach, nawet przez 6 tygodni. Panujące mrozy, nieopalone wagony, bardzo złe warunki sanitarne, brak pożywienia i opieki lekarskiej powodowały liczne zgony. Wywiezieni trafiali do obozów pracy usytuowanych na terenie całego Związku Radzieckiego. Wykonywali tam niewolniczą pracę w kopalniach, kamieniołomach, hutach, przy odgruzowywaniu miast i wyrębie lasów oraz w rolnictwie.

Władze polskie były świadome, że wielu spośród deportowanych posiada polskie pochodzenie. Latem 1945 r. komisja powołana przez wicewojewodę katowickiego gen. Ziętkę podjęła działania zmierzające do ich zwolnienia. Sporządzono „Spis wywiezionych górników polskich do ZSRR”, zawierający 9877 nazwisk. Jak wykazało niniejsze śledztwo, nie był to spis pełny. Ocenia się, iż do kraju wróciło nie więcej niż 20% deportowanych.

Celem śledztwa jest udokumentowanie dramatycznych losów tysięcy Ślązaków wywiezionych w 1945 r. w głąb Związku Radzieckiego oraz poznanie faktycznej skali zjawiska.

– sygn. akt S 10/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 13.11.2000. w sprawie przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Katowicach oraz innych jednostek powiatowych UB z terenów województwa śląskiego wobec członków organizacji Tajne Harcerstwo Krajowe oraz innych osób, przeciwko

którym prowadzono w latach 1953–1954 postępowania przygotowawcze, głównie o przestępstwa polityczne. Dokonywane przez sprawców przestępstwa polegały na stosowaniu wobec przesłuchi- wanych różnych form przemocy, gróźb oraz metod powodujących wyczerpanie fizyczne i psychiczne w celu zmuszenia ich do przyznania się do stawianych im zarzutów.

Z poczynionych ustaleń wynika, że funkcjonariusze UB wobec członków organizacji młodzieżo- wej o nazwie Tajne Harcerstwo Krajowe oraz wobec osób, którym zarzucano udzielanie pomocy tej organizacji, w czasie prowadzonego przeciwko nim śledztwa popełnili co najmniej 30 przestępstw wymuszenia wyjaśnień, a czyny te dotyczyły co najmniej 27 osób. W przypadku 7 przestępstw sprawa została umorzona wobec śmierci sprawców – 2 funkcjonariuszy WUBP w Katowicach, których tożsamość ustalono. W przypadku pozostałych 20 przestępstw śledztwo umorzono wobec niemożliwości ustalenia tożsamości sprawców poszczególnych czynów.

– sygn. akt S 14/00/Zk

Śledztwo przeciwko Barbarze W. – byłej funkcjonariuszce Wydziału Śledczego SB w Często- chowie prowadzone od 24.11.2000.

Wyrokiem z 05.12.2003. oskarżona została skazana przez Sąd Rejonowy w Częstochowie na karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący 2 lata oraz na karę grzywny za przypisane jej przestępstwa bezprawnego zmuszania pokrzywdzonych kobiet do składania wyjaśnień w prowadzonym przeciwko nim śledztwie doty- czącym druku i kolportażu wydawnictw bezdebitowych po ogłoszeniu stanu wojennego, za zmu- szanie dwóch internowanych kobiet do wyjazdu za granicę i do podjęcia współpracy z SB, a nadto za przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej jednej z pokrzywdzonych, w której mieszkaniu przeprowadzała rewizję. Od wyroku tego apelację wniósł obrońca Barbary W., a rozpoznający ten środek odwoławczy Sąd Okręgowy w Częstochowie wyrokiem z 12.01.2005. umorzył prowadzone wobec oskarżonej postępowanie na podstawie art. 1 ustawy z dnia 07.12.1989. o amnestii (Dz. U. nr 64, poz. 390).

– sygn. akt S 9/01/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się funkcjonariuszy Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie w latach 1945–1949 nad osadzonymi tam więźniami i jeńcami wojennymi, podjęte z zawieszenia 01.02.2001.

W 1945 r. zarząd nad filią obozu KL Auschwitz przejęło NKWD, a następnie WUBP w Krakowie, tworząc COP wraz z podobozami praktycznie przy wszystkich kopalniach i dużych zakładach prze- mysłowych. Umieszczano tam zatrzymanych Ślązaków, niemieckich cywili oraz jeńców. Jedynie w latach 1945–1947 w obozie tym zmarło 7000 osób. Śmiertelność spowodowana była przede wszystkim przez głód, ciężką, wyniszczającą pracę i złe warunki sanitarne. Szerzyły się choroby epidemiczne: tyfus i czerwonka. Ponadto część funkcjonariuszy obozowych znęcała się nad więzio- nymi, bijąc ich oraz zmuszając do wyczerpujących ćwiczeń fizycznych.

W dalszym ciągu poszukuje się osób, które były osadzone w tym obozie, lub członków ich ro- dzin.

Przesłuchiwani są też w charakterze świadków byli funkcjonariusze obozowi oraz żołnierze pełniący w nim służbę wartowniczą. Do chwili obecnej nie ustalono żadnej żyjącej osoby będącej w przeszłości członkiem kierownictwa obozu.

– sygn. akt S 55/01/Zk

Śledztwo w sprawie przekroczenia uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy ZOMO i MO w Częstochowie wobec młodzieży 01.09.1982. wszczęte 18.09.2001.

W dniu 01.09.1982. wracającą z nabożeństwa na Jasnej Górze młodzież zaatakowały oddziały ZOMO, strzelając pociskami z gazem łzawiącym. Działania te spowodowane zostały okrzykami antyrządowymi. Funkcjonariusze wyłapywali młodzież, bijąc pałkami służbowymi, doprowadzali

do radiowozów i samochodów konwojowych. Następnie zatrzymanych przewozili do budynków Komendy Miejskiej i Wojewódzkiej MO. Tam osoby zatrzymane były przesłuchiwane przez funkcjonariuszy milicji. Zarzucano im zakłócanie porządku publicznego. Następnego dnia masowo dowożono je do kolegium do spraw wykroczeń, gdzie po krótkich rozprawach karano grzywną i zwalniano do domu.

Ustalono nadto, że zdarzenie o podobnym charakterze miało miejsce 31.08.1982. Tym razem interwencja służb porządkowych podjęta została wobec osób dorosłych i wiązała się z przejściem manifestujących pod pomnik Nieznanego Żołnierza w Częstochowie.

Do chwili obecnej zdołano dotrzeć do 23 pokrzywdzonych, chociaż w zdarzeniach brało udział kilkaset osób. Akta Kolegium do Spraw Wykroczeń zostały zniszczone z uwagi na upływ okresu archiwizacji. Brak również dokumentów milicyjnych z czynności wykonywanych wobec ustalonych pokrzywdzonych.

Ustalono, na podstawie wypisu z akt osobowych, adresy zamieszkania pięciu funkcjonariuszy ZOMO, którzy zostali przesłuchani w charakterze świadków. Zeznali oni, że służba w oddziałach ZOMO odbywała się w ramach zasadniczej służby wojskowej i że uczestniczyli w interwencjach mających na celu przywrócenie porządku w mieście, ale poszczególnych interwencji nie pamiętają. Zaprzeczyli, by dokonywali zatrzymywania manifestantów.

– sygn. akt S 74/01/Zk

Śledztwo prowadzone od 10.10.2001. w sprawie dokonanego jesienią 1946 r. na Opolszczyźnie przez funkcjonariuszy MBP masowego zabójstwa około 200 żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych ze zgrupowania pod dowództwem „Bartka” działającego na terenach Podbeskidzia.

Jak ustalono, jedną z przyczyn tej zbrodni była przeprowadzona przez agentów MBP – por. Henryka Wendrowskiego (ps. „Lawina” – byłego żołnierza AK) oraz funkcjonariusza UB o ps. „Korzeń” prowokacyjna akcja „likwidacji” zgrupowania NSZ polegająca na zorganizowaniu serii wyjazdów jak największej liczby jego członków na Ziemię Zachodnie pod pretekstem ich konspiracyjnego przerzutu. Żołnierze NSZ byli zakwaterowywani na nocleg w budynkach poniemieckiego folwarku na terenie Opolszczyzny, do posiłku dodawano im środek nasenny, a następnie w nocy do pomieszczenia, w którym spali, wrzucono granaty ogluszające. Obezwładnionych rozbierano, prowadzono nad wcześniej przygotowany dół, a następnie pozbawiano życia strzałem w tył głowy.

Prowadzone w ostatnim czasie czynności skoncentrowano na ustaleniu dokładnych miejsc zbrodni oraz ukrycia zwłok pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 87/01/Zk

Postępowanie wszczęte 06.12.2001. przeciwko Markowi Ł. – b. funkcjonariuszowi Wydziału Śledczego SB w Częstochowie.

W dniu 30.09.2004. do Sądu Rejonowego w Częstochowie skierowano przeciwko Markowi Ł. akt oskarżenia o popełnienie 9 przestępstw polegających na przekroczeniu przysługujących mu jako funkcjonariuszowi publicznemu uprawnień w trakcie prowadzonych w latach 1982–1984 przez SB w Częstochowie przesłuchań osób podejrzanych o działalność opozycyjną w okresie po ogłoszeniu stanu wojennego. Oskarżony w celu zmuszenia ich do przyznania się do stawianych zarzutów oraz złożenia samoobciążających wyjaśnień stosował wobec nich przestępcze metody sprowadzające się do różnego rodzaju gróźb, np. pobicia, wyrządzenia krzywdy osobom najbliższym, pozbawienia wolności, umieszczenia dziecka przesłuchiwanej kobiety w domu dziecka, rozpowszechnienia kompromitujących wiadomości wśród znajomych osoby przesłuchiwanej, spowodowania zwolnienia z pracy, utraty mieszkania albo polegające na przekazaniu osobie przesłuchiwanej nieprawdziwych informacji o osobie najbliższej. Sąd umorzył postępowanie 28.06.2005. na podstawie art. 1 ustawy z dnia 7.12.1989 roku o amnestii (Dz. U. nr 64, poz. 390). Od postanowienia tego prokurator IPN wniósł sprzeciw. Sprawę skierowano na wokandę – termin rozprawy 12.01.2006.

– sygn. akt S 110/01/Zk

Śledztwo wszczęte 28.01.2002. w sprawie zbrodni popełnionych na osobach narodowości polskiej osadzonych przez władze radzieckie w więzieniu w Stanisławowie w latach 1939–1941. W toku postępowania przesłuchano kilkudziesięciu świadków, wśród nich osoby, które przebywały w tym czasie w więzieniu w Stanisławowie, oraz krewnych więźniów.

W latach 1939–1941 władze radzieckie dokonywały zorganizowanych aresztowań Polaków z określonych grup społecznych, głównie osób pracujących uprzednio w polskich urzędach i instytucjach państwowych. Aresztowano głównie mężczyzn, a ich rodziny wkrótce potem wywożono w głąb ZSRR. Aresztowani trafiali do więzienia w Stanisławowie. Dalsze losy większości z nich nie są znane, natomiast co do części z nich ustalono, że byli torturowani w trakcie śledztw i zostali skazani jako „zdrajcy” na kary wieloletnich ciężkich robót.

Ustalono także, że część więźniów została zamordowana na terenie więzienia lub poza nim, przy czym w czasie radzieckiej ewakuacji po wybuchu wojny z Niemcami w 1941 roku na terenie więzienia zamordowano – według różnych relacji – od 100 do kilkuset więźniów.

Kwerendy archiwalne w archiwach polskich, niemieckich i ukraińskich nie doprowadziły do odnalezienia dokumentacji fotograficznej tej zbrodni, jaką, według niektórych świadków, mieli sporządzić Niemcy po wkroczeniu w 1941 roku do miasta.

Dostępne czynności dowodowe w tej sprawie zostały już wyczerpane. W trzecim kwartale 2005 roku, po uprzednim wyłączeniu do odrębnych postępowań materiałów dotyczących innych zbrodni ujawnionych w toku śledztwa, sprawa zostanie umorzona.

– sygn. akt S 122/01/Zk

Śledztwo wszczęte 29.11.2001. w sprawie udzielania przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej sprawcom przestępstw popełnionych 15.12.1981. w Jastrzębiu Zdroju podczas pacyfikacji kopalni KWK „Manifest Lipcowy” (obecnie „Zofiówka”) i 16.12.1981. w Katowicach podczas pacyfikacji kopalni KWK „Wujek”, polegającego na utrudnianiu i udaremnianiu śledztw prowadzonych w tych sprawach przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową w Gliwicach.

Niedopełnienie obowiązków służbowych przez prokuratorów polegało na utrudnieniu postępowań prowadzonych na przełomie lat 1981 i 1982 w celu uniknięcia odpowiedzialności karnej przez sprawców. Zaniechano zabezpieczenia wszystkich wskazywanych przez świadków zdarzeń łusek z ostrej amunicji, wszystkich wyjmowanych z ciał zabitych i rannych pocisków, nie udokumentowano w jakich miejscach w chwili odniesienia obrażeń znajdowali się ranni (postrzeleńni) i zabici, nie zabezpieczono niezwłocznie po wydarzeniach broni używanej przez członków plutonu specjalnego ZOMO wskazywanych jako sprawców, nie ustalono ilości amunicji zużytej podczas akcji przez pluton specjalny ZOMO, nie zabezpieczono ani nie dokonano oględzin dokumentacji regulującej obrót bronią, nie ustalono kto z obecnych w rejonie zajęć funkcjonariuszy milicji i żołnierzy dysponował bronią palną wyposażoną w ostrą amunicję i nie udokumentowano, czy broń ta była w tym czasie używana, nie przesłuchano wielu istotnych świadków, m.in. części spośród pokrzywdzonych, osób kierujących akcją odblokowania kopalni oraz personelu medycznego kopalni, który udzielał pomocy rannym, nie zabezpieczono materiałów fonicznych (nagrań rozmów radiowych) i fotograficznych powstałych podczas i w związku z pacyfikacją kopalni, nie zabezpieczono ani nie dokonano oględzin dzienników sztabowych formacji uczestniczących w akcji oraz książki zdarzeń i dziennika korespondencji katowickiego ZOMO, nie zlecono uzupełniającej opinii sądowo lekarskiej ani balistycznej pod kątem ustalenia odległości, z jakiej oddano strzały do ofiar, położenia ofiar względem strzelających, lokalizacji konkretnych miejsc, z których oddawano strzały.

Zarzuty postawiono trzem byłym prokuratorom wojskowym i skierowano 25.11.2004. do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie akt oskarżenia przeciwko Witoldowi K., oraz wnioski o umorzenie śledztwa na podstawie ustawy z 7.12.1989. o amnestii wobec dwóch pozostałych

podejrzanych prokuratorów wojskowych: Janusza B. i Romana T., uznając, iż wymierzona przez sąd kara nie przekroczyłaby 2 lat pozbawienia wolności.

Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie na posiedzeniach 11.02.2005. i 24.02.2005. zakwestionował zakwalifikowanie przestępstw zarzuconych wszystkim trzem wojskowym prokuratorom jako zbrodni komunistycznych i wydał postanowienia o umorzeniu postępowań przeciwko nim z powodu przedawnienia. Postanowienia te zostały zaskarżone przez prokuratora IPN do Sądu Najwyższego – Izby Wojskowej, który postanowieniem z 05.07.2005. uchylił zaskarżone postanowienie.

Rozpoznając ponownie wnioski o umorzenie postępowania w sprawie przeciwko Januszowi B. i Romanowi T., Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie nie przychylił się do niego. Dlatego też skierowany zostanie przeciwko nim akt oskarżenia.

W sprawie przeciwko Witoldowi K. 07.12.2005. Wojskowy Sąd Okręgowy wydał postanowienie o skierowaniu sprawy na wokandę.

– sygn. akt 123/01/Zk

Śledztwo wszczęte 25.01.2002. przeciwko funkcjonariuszom milicji, którzy we wrześniu stworzyli fałszywe dowody celem doprowadzenia do wszczęcia postępowania karnego przeciwko Krzysztofowi W. – działaczowi „Solidarności” – o rzekomą czynną napaść na funkcjonariusza MO, co w konsekwencji doprowadziło do prawomocnego skazania go za niepopelnione przestępstwo.

Wyrokiem z 22.12.2004. Sąd Rejonowy w Częstochowie umorzył postępowanie przeciwko byłym funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej – Tadeuszowi O. i Arturowi P. na podstawie ustawy z 07.12.1989 o amnestii, uznając, że wymierzona oskarżonym kara nie przekroczyłaby dwóch lat pozbawienia wolności. Wyrok ten został zaskarżony zarówno przez prokuratora IPN, jak i przez obrońców obu oskarżonych.

Po rozpoznaniu apelacji Sąd Okręgowy w Częstochowie wyrokiem z 07.10. 2005. utrzymał w mocy wyrok Sądu Rejonowego.

– sygn. akt S 25/02/Zk

Śledztwo wszczęte 08.05.2002. w sprawie stosowania przemocy przez funkcjonariuszy PUBP w Żywcu oraz Komendy Powiatowej MO w Żywcu wobec Józefa D. i dziewięciu innych pokrzywdzonych w okresie od kwietnia do maja 1949 r. celem uzyskania od nich określonych wyjaśnień. Zarzucano im głównie nielegalne posiadanie broni. Z ustaleń postępowania wynika, że podczas śledztwa funkcjonariusze UB i MO stosowali wobec pokrzywdzonych różne formy przemocy, polegające głównie na biciu, chcąc wymusić w ten sposób od nich treść wyjaśnień.

Jak zeznał Józef D., 16.04.1949. został on pobity pięściami po głowie i całym ciele przez funkcjonariuszy MO Pawła B. i Władysława W., którzy chcieli w ten sposób uzyskać od niego informacje o miejscach ukrycia broni i amunicji.

Ustalono, że funkcjonariusz MO – Paweł B. – zmarł w 1990 r.

Natomiast Władysławowi W. przedstawiono 17.03.2004. zarzut znęcania się nad zatrzymanym w celu uzyskania od niego określonych wyjaśnień. Przesłuchany w charakterze podejrzanego nie przyznał się on do stawianego mu zarzutu i zaprzeczył by stosował przemoc. Dokonano konfrontacji pomiędzy podejrzanym a pokrzywdzonym Józefem D., który stanowczo podtrzymał swoje wcześniejsze zeznania i bez żadnych wątpliwości rozpoznał Władysława W. jako sprawcę pobicia.

W dniu 13.03.2005. podejrzany zmarł. Śledztwo zostało umorzone wobec śmierci obu zidentyfikowanych sprawców.

– sygn. akt S 38/02/Zk

Dnia 25.09.2002. wszczęto śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności w okresie od 03.08.1954. do grudnia 1956 r. w Gostyniu Wielkopolskim, Kobylinie i Dębowej Łące sióstr zakonnych ze Zgromadzeń św. Elżbiety i Jadwigi przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego.

Ustalono, że we wskazanym okresie ówczesne władze wysiedliły ogółem około 1800 i internowały 1500 sióstr zakonnych z dziewięciu zgromadzeń o charakterze kontemplacyjno-czynnym z terenu Dolnego Śląska, Śląska Opolskiego i części ówczesnego województwa stalinogrodzkiego. Siostry umieszczono w dziewięciu ośrodkach odosobnienia utworzonych na terenie uprzednio wysiedlonych klasztorów męskich i żeńskich w województwach krakowskim, bydgoskim i poznańskim.

Na podstawie materiałów wytworzonych przez wydziały IV urzędów bezpieczeństwa z terenów objętych akcją wysiedlenia ustalono, że jakkolwiek jej rozpoczęcie Józef Cyrankiewicz wyznaczył na 03.08.1954., to już pod koniec 1953 r. i w pierwszych tygodniach następnego roku funkcjonariusze UB przeprowadzali szczegółowe rozeznanie w poszczególnych placówkach zakonnych, które miały ulec likwidacji. Z dokumentów wynika, że skrupulatnie sporządzano tak zwane analizy obejmujące imienny i liczbowy wykaz sióstr z uwzględnieniem ich pochodzenia, informacji czy posługują się językiem polskim, jaką prowadzą działalność, jakie jest ich źródło utrzymania, gdzie są zatrudnione, czy prowadzą działalność antypaństwową, czy pozostają lojalne wobec władzy świeckiej. Rodzaj informacji zawarty w tych dokumentach wskazuje, iż w dużej mierze zostały one uzyskane w wyniku głębokiej inwigilacji środowiska zakonnicego.

W meldunkach UB z dnia rozpoczęcia akcji wysiedlenia znajdują się informacje, z których wynika, iż przejęte przez państwo placówki zakonne zostały uprzednio przez władze świeckie rozdysponowane i oddane m.in. funkcjonariuszom aktywu partyjnego jako pomieszczenia mieszkalne. Przejmowanie mienia zakonów w owym czasie nie zostało w żaden sposób prawnie usankcjonowane przez państwo.

– **sygn. akt S 2/04/Zk**

Śledztwo wszczęte 10.02.2004. w sprawie dokonanych przez żołnierzy radzieckich w styczniu 1945 r. na terenie powiatu Gliwice zabójstw ponad 800 osób ludności cywilnej i duchownych z obszaru, na którym toczyły się działania zbrojne.

Z poczynionych ustaleń wynika, iż w okresie ofensywy radzieckiej w styczniu 1945 r. powiat Gliwice i jego okolice, leżące przed wybuchem II wojny światowej w granicach państwa niemieckiego, zostały potraktowane jako terytorium wroga, a tamtejsza ludność uznana została za niemiecką. W okresie od 22.01. do 30.01.1945., tj. do chwili objęcia władzy przez Komendanturę Wojenną Armii Czerwonej, w trakcie trwających walk i tuż po ich zakończeniu zamordowanych zostało co najmniej 817 osób, głównie starców, kobiet i dzieci oraz osób duchownych. Liczba ta została ustalona na podstawie zapisów w parafialnych księgach zgonów wyłącznie parafii rzymskokatolickich, gdyż księgi parafii innych wyznań nie zachowały się.

W toku śledztwa wyczerpano możliwości poszukiwania żyjących świadków wydarzeń. Ustalono dane 33 osób zamordowanych przez żołnierzy Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. w Gliwicach. Znamienne dla orzeczeń sądowych o uznaniu za zmarłego jest, że jeszcze w okresie do 1947 r. wprost wskazywano przyczynę zgonu – zastrzelony przez żołnierzy radzieckich. Po tym okresie wbrew ustaleniom postępowania wskazywano „działania wojenne”.

W ramach czynności śledztwa dokonana zostanie także analiza zapisów w księgach zgonów gliwickich parafii.

– **sygn. akt S 15/04/Zk**

Śledztwo wszczęte 01.03.2004. w sprawie zbrodni przeciwko ludzkości polegającej na zabójstwie w okresie 26–28.01.1945. w Przyszowicach powiat Gierałtowiec przez żołnierzy radzieckich 68 osób ludności cywilnej z obszaru, na którym toczyły się działania zbrojne.

W trakcie intensywnych działań zbrojnych prowadzonych na terenie Przyszowic przez Armię Czerwoną jej żołnierze wymordowali w różnych okolicznościach 68 mieszkańców wsi i osób tam przebywających.

Przesłuchano 81 świadków mieszkańców Przyszowic i sąsiednich wsi. Zweryfikowano dane osobowe 68 osób, które poniosły śmierć z rąk żołnierzy radzieckich na terenie Przyszowic.

Jednocześnie ustalono, że w wyniku działań wojennych na ogólną liczbę 70 zmarłych tylko dwie poniosły śmierć jako przypadkowe ofiary trzydniowych zaciętych działań na terenie wsi.

Ustalono także, że w czerwcu 1945 samoloty radzieckie startujące z pobliskiego lotniska polowego zbombardowały dwóch rolników koszących trawę na polu położonym na granicy wsi z Paniówkami, w wyniku czego śmierć poniósł jeden z tych mężczyzn. W lipcu tego samego roku żołnierz radziecki zastrzelił gospodynię, która nie chciała pozwolić na zabranie jedynej żywicielki rodziny, mlecznej krowy.

W dniu 27.01.2005. na cmentarzu w Przyszowicach odsłonięto tablicę upamiętniającą zdarzenia sprzed 60 lat. Znajdująca się tam lista osób zamordowanych przez żołnierzy radzieckich weryfikowana była w oparciu o materiał dotychczas zgromadzony w niniejszym śledztwie.

Z uwagi na niemożność ustalenia danych osobowych żołnierzy radzieckich – sprawców zabójstw śledztwo zostanie umorzone w pierwszym kwartale 2006 roku.

– sygn. akt S 72/03/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni komunistycznych, jakich dopuścił się Józef B. w latach 1948–1949, gdy był zastępcą naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Katowicach.

W 1968 Józef B. wyjechał z Polski, a wcześniej zdołał zatrzeć ślady swej działalności, także dokumentacji związanej z jego pracą w WUBP w Katowicach.

Dopiero od pewnego czasu Józef B. koresponduje z różnymi instytucjami w Polsce, chcąc uzyskać zaświadczenie o zatrudnieniu w UB, które jest mu potrzebne do otrzymania wyższej emerytury w Szwecji, gdzie obecnie przebywa. Jak podaje wyżej wymieniony, za obecnie otrzymywaną jest mu ciężko przeżyć.

Wobec ustalenia miejsca pobytu Józefa B. wydano postanowienie o przedstawieniu mu pięciu zarzutów, m.in. pobicia, wybicia zębów i innych stanowiących znęcanie się w celu wymuszenia przyznania się do winy przesłuchiwanym osobom.

W toku śledztwa zwrócono się do Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej w Malmö o przesłuchanie Józefa B. w charakterze podejrzanego. Wezwany podejrzanym odmówił wzięcia udziału w tej czynności procesowej oraz podpisywania lub odbioru jakichkolwiek dokumentów. W tym stanie rzeczy wobec braku uprawnień Konsulatu RP do stosowania środków przymusu celem przeprowadzenia czynności z udziałem podejrzanego zwrócono się do Prokuratury Królestwa Szwecji o przeprowadzenie przesłuchania Józefa B. w charakterze podejrzanego w ramach pomocy prawnej.

Po uzyskaniu 02.12.2005. protokołu przesłuchania w charakterze podejrzanego Józefa B. zostanie zweryfikowana przyjęta przez niego linia obrony. Po przeprowadzeniu czynności końcowych śledztwa w drugim kwartale 2006 planowane jest sporządzenie aktu oskarżenia.

– sygn. akt S 37/04/Zk

Śledztwo w sprawie stosowania wobec Zbigniewa W. podczas przesłuchania 07.01.1982. w budynku Komendy Miejskiej MO w Katowicach gróźb bezprawnych przez funkcjonariusza MO w celu uzyskania od niego określonych zeznań, wszczęte 29.11.2001. w wyniku wyłączenia materiałów ze śledztwa przeciwko prokuratorom wojskowym.

Pokrzywdzony jest jednym z górników postrzelonych podczas pacyfikacji kopalni „Wujek” w Katowicach w dniu 16.12.1981. Po opuszczeniu szpitala został on wezwany na przesłuchanie do Komendy Miejskiej MO w Katowicach, gdzie gróźbami uwięzienia oraz pobicia wymuszono na nim nieprawdziwą treść zeznań. W sprawie tej planowane jest postawienie prowadzącemu przesłuchanie funkcjonariuszowi zarzutu popełnienia przestępstwa.

– sygn. akt S 101/04/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni komunistycznej popełnionej przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego – członków Rady Państwa – w dniu 13.12.1981. w Warszawie polegającej na przekroczeniu przysługujących im uprawnień i uchwaleniu dekretów wbrew treści art. 31 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 22.07.1952. wszczęte 18.10.2004.

Przedmiotem postępowania jest ustalanie kręgu osób – funkcjonariuszy państwa komunistycznego odpowiedzialnych za przygotowanie, wprowadzenie i administrowanie stanem wojennym. W toku śledztwa ustalono, że członkowie Rady Państwa 13.12.1981. na wniosek ówczesnego Prezesa Rady Ministrów gen. Wojciecha Jaruzelskiego uchwalili cztery dekrety z mocą ustawy, które stanowiły „prawo stanu wojennego”. Spośród obecnych na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Państwa jedynie Ryszard Reiff odmówił uchwalenia wymienionych dekretów, a Jan Szczepański wstrzymał się od głosowania. Zachowanie członków Rady Państwa, którzy świadomie złamali obowiązującą wówczas Konstytucję uchwalając dekrety z mocą ustawy w trakcie trwania sesji Sejmu, oceniono jako przekroczenie przysługujących im uprawnień. W konsekwencji tego zachowania pięciu żyjącym członkom Rady Państwa przedstawiono zarzuty popełnienia zbrodni komunistycznej. Wszyscy nie przyznali się do popełnienia tego przestępstwa.

W chwili obecnej zakończono czynności związane z oględzinami akt znajdujących się w Centralnym Archiwum Wojskowym. Trwają oględziny akt wytworzonych w związku ze stanem wojennym w ówczesnym Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

W pierwszym kwartale 2006 r. planowane jest przedstawienie zarzutów kolejnym osobom.

– sygn. S 39/05/Zk

Śledztwo wszczęte 23.06.2005. w sprawie dokonanego w okresie od stycznia do marca 1982 r. w Katowicach przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pełniących funkcje kierownicze w ośrodkach radiowych i telewizyjnych oraz wchodzących w skład komisji weryfikacyjnych przekroczenia uprawnień i złośliwego naruszania praw pracowniczych, co stanowiło przestępstwo w rozumieniu obowiązującego w czasie jego popełnienia art. 190 kk z 1969 r.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w wykonaniu decyzji Centralnego Sztabu Propagandy i Informacji KC PZPR o przeprowadzeniu w całym kraju weryfikacji dziennikarzy prasy, radia i telewizji, zwolniono w pierwszych miesiącach 1982 r. w Katowicach 14 dziennikarzy z ośrodka TVP oraz co najmniej 25 pracowników technicznych.

Z Rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach zwolniono 16 dziennikarzy oraz 2 osoby z działu technicznego. W okresie od marca do grudnia 1982 zwolniono 34 dziennikarzy prasowych. Planowane jest w miesiącu styczniu 2006 r. przedstawienie zarzutów jednemu ze sprawców bezprawnych zwolnień z pracy dziennikarzy, co umożliwiają zeznania przesłuchanych świadków i zgromadzone dokumenty.

2.4. ODDZIAŁOWA KOMISJA W KRAKOWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 9/01/Zn

Śledztwo wszczęte 06.06.2001. w sprawie wydania władzom niemieckim w kwietniu 1944 r. i lipcu 1944 r. w Makowie Podhalańskim i Grzechyni około 80 osób należących do Oddziału Armii Krajowej Wenancjusza Zycha ps. „Dziadek”, bądź z nim współpracujących, z których 8 zginęło 06.08.1944. w Krakowie Płaszowie.

Ustalono, że jeden z członków tego oddziału – Ślązak – dezerterski z armii niemieckiej z racji pochodzenia określany jako „Hanys” uczestniczył czynnie w akcji pacyfikacyjnej przeprowadzonej w dniu 04.07.1944. przez funkcjonariuszy Gestapo z Zakopanego w Makowie Podhalańskim i Grzechyni. Na podstawie zebranych w śledztwie dowodów został on zidentyfikowany jako Piotr W.

Po dokonaniu wszechstronnej analizy zebranego materiału dowodowego 29.04.2005. Piotrowi W. przedstawiono zarzut brania udziału w zabójstwie członków i współpracowników oddziału Armii Krajowej Wenancjusza Zycha ps. „Dziadek”.

Podejrzany 84-letni Piotr W. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu, potwierdzając jednak fakt przynależności do oddziału Wenancjusza Zycha.

W sprawie przeprowadzono konfrontację podejrzanego Piotra W. z bezpośrednimi świadkami tamtych wydarzeń, z których jeden rozpoznał go w sposób niebudzący wątpliwości.

W dniu 09.11.2005. skierowano do Sądu Okręgowego w Krakowie akt oskarżenia przeciwko Piotrowi W. o przestępstwo z art. 1 pkt 1 dekretu z 31.08.1944. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami, oraz dla zdrajców Narodu Polskiego. Zbrodnia ta zagrożona jest karą dożywotniego pozbawienia wolności.

Sąd wyznaczył 05.01.2006 termin pierwszej rozprawy.

– sygn. akt S 19/04/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 01.04.2004. dotyczy rozstrzelania 04.06.1943. 79 mieszkańców wsi Nasiechowice, Zagaje Zarogowskie, Pojałowice, Dziewięcioły i Muniakowice, powiat Miechów, oraz rozstrzelania 11.07.1943. 11 mieszkańców wsi Nasiechowice, powiat Miechów.

W okresie sprawozdawczym, przesłuchano 15 świadków, krewnych większości ofiar powyższych zbrodni, uzyskano obszerny materiał archiwalny w postaci wniosków odznaczeniowych funkcjonariuszy niemieckich dystryktu krakowskiego, dokumentów z kartoteki zbrodniarzy hitlerowskich, kwestionariuszy dotyczących masowych egzekucji na terenie powiatu miechowskiego oraz materiały z akt postępowań karnych prowadzonych w latach 1945–1950 przeciwko zbrodniarzom hitlerowskim.

W toku śledztwa ustalono jednostki niemieckie biorące udział w akcjach pacyfikacyjnych w dniach 04.06.1943. i 11.07.1943. oraz funkcjonariuszy, którzy nimi kierowali.

Aktualnie oczekuje się na udostępnienie materiałów z prokuratury niemieckiej, o które wystąpiono z wnioskiem w ramach międzynarodowej pomocy prawnej.

– sygn. akt S 81/04/Zn

Śledztwo wszczęte 21.09.2004. w sprawie dokonanych 12.09.1939. w Końskich zabójstw co najmniej dziewiętnastu polskich obywateli narodowości żydowskiej przez żołnierzy armii niemieckiej.

W dniu zdarzeń miasto było już zajęte przez różne rodzaje wojsk niemieckich. Niemcy spędzili około trzydziestu Żydów na skwer przy ul. Pocztowej i polecili im kopać tam dół łopatami. W dole tym miało być pochowanych kilku poległych żołnierzy niemieckich. Gdy Żydzi wykopali dół, Niemcy polecili im rozbiec się z tego miejsca. Do uciekających Żydów otworzyli ogień z broni maszynowej, w wyniku czego co najmniej dziewiętnastu Żydów poniosło śmierć, zaś kilku udało się ujść z życiem.

W toku śledztwa pomimo wykonania czynności nie zdołano ustalić personaliów sprawców tej zbrodni. Część zeznających świadków podaje, że byli to żołnierze Wehrmachtu, inni określili ich jako żandarmów czy esesmanów.

Śledztwo to umorzono 24.06.2005. wobec niewykrycia sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 49/05/Zn

Śledztwo wszczęte 17.10.2005. w sprawie zbrodni nazistowskiej popełnionej przez partyzanta oddziału „Jędrusie”, a polegającej na współpracy z Niemcami i wskazaniu miejsca ukrywania się partyzantów, co umożliwiło żołnierzom niemieckim dokonanie obławy, w następstwie której pod koniec listopada 1944 r. we wsi Tarczek został zastrzelony Gustaw Pustuły.

Dotychczasowy materiał dowodowy w postaci zeznań świadków, w tym Mieczysława Młudzika, oraz informacji zawartych w relacjach Michała Bossy dają podstawy do stwierdzenia, że były partyzant oddziału AK „Jędrusie” Henryk Z. ps. „Grab” współdziałał w dokonaniu nazistowskiej zbrodni zabójstwa Gustawa Pustuła.

Przesłuchanie pięciu świadków z rodziny nieżyjącego Michała Bossy oraz współpracujących przy wydaniu jego wspomnień partyzanckich umożliwi przedstawienie zarzutu Henrykowi Z., którego miejsce zamieszkania zostało ustalone.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt: S 23/00/Zk, S 24/00/Zk, S 25/00/Zk, S 26/00/Zk

Śledztwa o podanych wyżej sygnaturach podjęte 29.12.2000. prowadzone są w sprawach zbrodni sowieckich popełnionych przez funkcjonariuszy NKWD na obywatelach polskich – mieszkańcach województwa tarnopolskiego poprzez dokonanie ich masowych deportacji w głąb terytorium ZSRR w dniach: 10.02.1940, 13.04.1940, a także w maju i czerwcu 1940 r. oraz w maju i czerwcu 1941 r.

Celem śledztw jest wyjaśnienie okoliczności i przebiegu akcji deportacyjnej obywateli polskich zamieszkałych na terenie byłego województwa tarnopolskiego, tożsamości oraz losów osób deportowanych, liczby osób deportowanych, w tym liczby osób, które powróciły po zakończeniu wojny z ZSRR, oraz liczby osób, które w trakcie wysiedlenia zginęły lub zaginęły, miejsc, w których wysiedleńcy byli umieszczani. Celem tych postępowań jest również ustalenie osób odpowiedzialnych za zbrodnie polegające na deportacjach zarówno z kręgu decydentów, jak i wykonawców poszczególnych akcji wysiedleńczych.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano ustalanie dalszych osób pokrzywdzonych i ich aktualnych miejsc zamieszkania. Do 175 potencjalnych świadków skierowano pisma z prośbą o wskazanie, czy zostali deportowani w okresie okupacji sowieckiej. Przesłuchano 52 świadków oraz uzyskano materiały wyłączone ze śledztw prowadzonych przez inne oddziałowe Komisje, w których znajdują się protokoły przesłuchania kolejnych 44 świadków. Ze Związku Sybiraków uzyskano spis 160 członków Związku deportowanych w latach 1939–1941 z terenu b. woj. tarnopolskiego.

Kolejni przesłuchani świadkowie dostarczają informacji pozwalających na odnalezienie dalszych osób pokrzywdzonych i świadków. Do przesłuchania wielu osób konieczne jest korzystanie z pomocy prawnej.

– sygn. akt S 16/01/Zk

Śledztwo to podjęto z zawieszenia 20.03.2001. w sprawie zabójstw sądowych popełnionych w latach 1946–1955 przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie i prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano poszukiwania i przesłuchania świadków – osób skazanych przez WSR w Krakowie, a w przypadku śmierci – ich krewnych, osób przesłuchiowanych w ówczesnych procesach w charakterze świadków oraz osób obecnych na rozprawach jako publiczność. Dokonano analizy akt spraw Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie i prowadzono poszukiwania dokumentów archiwalnych.

Na obecnym etapie śledztwa pomimo intensywnych czynności śledczych w żadnym z kilkunastu wątków nie udało się zgromadzić pełnego materiału dowodowego, pozwalającego na jednoznaczne stwierdzenie zaistnienia zbrodni sądowej i przedstawienie zarzutów żyjącym sprawcom.

– sygn. akt S 28/01/Zk

Śledztwo podjęte 30.04.2001. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem w latach 1945–1956 polegającej na zabójstwach osób uznawanych za przedstawicieli opozycji politycznej, bezprawnym pozbawianiu wolności, w tym połączonym ze szczególnym udrczeniem, stosowaniu przestępczych metod śledczych, tortur fizycznych doprowadzających do uszkodzeń ciała i psychicznym znęcaniu się nad pokrzywdzonymi.

Czynności procesowe obejmują kilkadziesiąt wątków dotyczących postępowań karnych prowadzonych w PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem przeciwko osobom podejrzanym o współpracę z oddziałami partyzanckimi, głównie wchodzącymi w skład ugrupowania Józefa Kurasia ps. „Ogień”.

W okresie sprawozdawczym zakończono umorzeniem 9 postępowań wyłączonych ze śledztwa.

– sygn. akt S 30/01/Zk

Śledztwo podjęto z zawieszenia 30.04.2001. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Miechowie w latach 1945–1956.

Postępowanie ma wielowątkowy charakter, gdyż dotyczy działalności PUBP w Miechowie na przestrzeni jedenastu lat i przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy tego urzędu, w tym – zabójstw i usiłowań zabójstw 35 zidentyfikowanych osób oraz bezprawnych aresztowań i stosowania tortur wobec 60 ustalonych pokrzywdzonych.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano kolejnych 10 świadków i dokonano oględzin 9 tomów dokumentów archiwalnych i akt sądowych.

– sygn. akt S 33/01/Zk

Śledztwo wszczęte 07.04.2001. dotyczy prowokacyjnej działalności organów bezpieczeństwa w okresie od kwietnia 1948 r. do grudnia 1952 r. na terenie całej Polski, polegającej na podejmowaniu podstępnych zabiegów i tworzeniu fałszywych dowodów wobec członków i sympatyków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, w celu skierowania przeciwko nim ścigania karnego.

Ustalono kilkunastu funkcjonariuszach Departamentu III MBP, podejmujących decyzje w trakcie rozpracowania „Cezary”: Mariana Strużyńskiego/Reniaka oraz akta osobowe dalszych 7 funkcjonariuszy MBP. Ponadto zbadano kolejne 20 tomów materiałów rozpracowania operacyjnego „Cezary”.

– sygn. akt S 42/01/Zk

Śledztwo wszczęte 03.07.2001. w sprawie zastrzelenia 07.07.1947 w Poradowie pow. Miechów przez funkcjonariuszy PUBP w Miechowie Zenona K. – ucznia gimnazjum w Miechowie.

Szczegółowo odtworzono okoliczności zasadzki zorganizowanej przez funkcjonariuszy UB z Miechowa w lesie Gawroniec koło Poradowa na uczniów gimnazjum w Miechowie – członków organizacji Polski Związek Rycerzy Walczących o Wolność, zastrzelenia w tej zasadzce 16-letniego Zenona K. oraz przebieg śledztwa prowadzonego przeciwko aresztowanym członkom organizacji, w trakcie którego znęcano się nad aresztowanymi – bijąc ich, osadzając w karcerze i pozbawiając możliwości snu.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano kolejnych 13 świadków.

Świadkowie, którym okazano zdjęcia funkcjonariuszy PUBP w Miechowie, nie potrafili jednak rozpoznać na nich funkcjonariusza, który zastrzelił Zenona K., jak też funkcjonariuszy, którzy znęcali się nad nimi podczas ich pobytu w areszcie w Miechowie.

– sygn. akt S 58/01/Zk

Postanowieniem z 21.10.2004. zakończono śledztwo w sprawie tzw. „pogromu kieleckiego”. W końcowej merytorycznej decyzji odniesiono się do trzech aspektów rozstrzyganych w toku postępowania przygotowawczego.

Pierwszy dotyczył działania w celu wyniszczenia grupy narodowościowej Żydów, zamieszkującej przy ul. Planty 7, i dopuszczenia się 37 zabójstw oraz spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu u 35 osób narodowości żydowskiej. W tej części postępowanie umorzono wobec prawomocnego zakończenia postępowania karnego co do ustalonych sprawców i niewykrycia pozostałych sprawców przestępstwa. Drugi aspekt dotyczył sprowokowania wydarzeń mających na celu wyniszczenie grupy narodowościowej Żydów w Kielcach dnia 04.07.1946. przez kierowanie i podżeganie sprawców do działań, w następstwie których dokonano 37 zabójstw oraz spowodowano u 35 osób uszkodzenia ciała stanowiące ciężki uszczerbek na zdrowiu. W tej części postępowanie umorzono wobec braku danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu. Zebrany materiał dowodowy nie potwierdził w sposób jednoznaczny, że wydarzenia te zostały w sposób celowy sprowokowane.

W decyzji kończącej śledztwo odniesiono się również do faktu zabójstwa podczas zajęć antyżydowskich trzech osób narodowości polskiej. Analiza stanu faktycznego i ocena prawna tych

przestępstw popełnionych na szkodę obywateli narodowości polskiej prowadziła do wniosku, że w tym przypadku doszło do zbrodni zabójstwa nie mających cech ludobójstwa i przez to czyny te przedawniły się na zasadach ogólnych. Dlatego też w tej części za podstawę umorzenia śledztwa przyjęto przedawnienie ścigania.

W toku śledztwa ustalono żyjących osiem osób, będących bezpośrednio pokrzywdzonymi w tych wydarzeniach. Zgodnie z obowiązującymi procedurami osobom tym – obecnie obywatelom – Izraela przesłano odpisy postanowienia o umorzeniu postępowania. Od adresatów otrzymano w większości zwrotne poświadczenia odbioru przesyłki, w jednym przypadku okazało się, że adresat zmarł. Żadna z ustalonych osób pokrzywdzonych nie wniosła zażalenia na końcową decyzję w sprawie i w tej sytuacji postanowienie o umorzeniu śledztwa z końcem grudnia 2004 r. uznano za prawomocne.

– sygn. akt S 102/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 12.11.2001. w sprawie zbrodni popełnionych przez NKWD w latach 1939–1941 oraz 1944–1945 na obywatelach polskich – mieszkańcach powiatu czortkowskiego województwa tarnopolskiego.

Zgromadzony w trzydziestu trzech tomach akt obszerny materiał dowodowy dokumentuje dokonywane przez NKWD w latach 1939–1941 oraz 1944–1945 bezprawne aresztowania Polaków mieszkających w powiecie czortkowskim, ich pobyt w aresztach i więzieniach NKWD, prowadzone przeciwko nim śledztwa oraz dalsze losy aresztowanych. Jednym z wątków postępowania są represje stosowane przez władze sowieckie wobec uczestników stłumionej w styczniu 1940 r. akcji zbrojnej ludności polskiej, określanej jako Powstanie Czortkowskie.

W okresie sprawozdawczym uzyskano zeznania dalszych 60 świadków oraz kolejne materiały archiwalne w postaci akt spraw karnych i wyroków, jakie zapadły wobec uczestników Powstania Czortkowskiego.

Aktualnie w wyniku czynności śledczych ustalono dane 200 osób biorących udział w Powstaniu Czortkowskim, spośród których około 130 zostało aresztowanych, a wobec co najmniej 26 radzieckie sądy orzekły kary śmierci, które zostały wykonane.

Uzyskano również informacje odnośnie do 106 mieszkańców powiatu czortkowskiego aresztowanych w latach 1939–1941 i 27 aresztowanych w latach 1944–1945.

Materiał dowodowy dokumentuje także 9 przypadków zabójstw dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD i żołnierzy radzieckich.

Ustalono kolejnych 60 osób, które zostaną przesłuchane jako świadkowie.

– sygn. akt S 24/02/Zk

Śledztwo wszczęte 10.07.2002. w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych przez funkcjonariuszy WUBP w Krakowie w trakcie postępowania prowadzonego przeciwko księżom – Piotrowi Oborskiemu i Zbigniewowi Gadomskiemu w okresie od kwietnia 1950 r. do stycznia 1951 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków kolejnych 12 osób, w tym – skazanych w jednym procesie razem z księżmi, krewnych księży i krewnych pozostałych skazanych, osoby będące świadkami na procesie Piotra Oborskiego i Zbigniewa Gadomskiego oraz osoby będące członkami działającej na terenie Wolbromia organizacji Armia Podziemna, o współpracę z którą oskarżono obu księży.

Ustalono dane kilkunastu funkcjonariuszy UB prowadzących postępowanie przeciwko księżom.

Ustalono kolejnych 100 osób, podejrzewanych przez UB o działalność w Armii Podziemnej bądź o współpracę z tą organizacją.

– sygn. akt S 39/02/Zk

Śledztwo wszczęte 22.10.2002. w sprawie zabójstw w styczniu 1945 r. w Kryspinowie i Bielanych, woj. małopolskie, niemieckich jeńców wojennych, w tym odbywających służbę w tzw. „Ost-Legionach”, wziętych do niewoli przez jednostki Armii Czerwonej.

Ustalono, że 17.01.1945. do miejscowości Kryspinów, położonej kilka kilometrów na zachód od Krakowa, wkroczyły czołowe jednostki pancerne z 13 Brygady Pancerniej Gwardii, współdziałającej w zdobyciu Krakowa ze 115 Korpusem Armijnym W wyniku zajęcia Kryspinowa do sowieckiej niewoli dostało się 25 żołnierzy niemieckich. Część z nich została rozstrzelana przez sowieckich czołgistów bezpośrednio po wzięciu ich do niewoli. W miejscowości Bielany wziętych zostało do niewoli 100 żołnierzy niemieckich wycofujących się z Krakowa, wśród których byli Rosjanie służący u boku III Rzeszy w tzw. „Ost-Legionach”, a których dwa bataliony tzw. azerbejdżańskie stacjonowały w tym okresie w Krakowie. Jeńców tych prowadzono w kolumnie do Kryspinowa, a następnie do Balic. W czasie konwojowania żołnierze sowieccy oddawali pojedyncze strzały lub serie z broni maszynowej w kierunku jeńców, powodując ich śmierć lub postrzelenie. Ranni w takich przypadkach byli niezwłocznie dobijani strzałami z broni krótkiej. Po dotarciu do drogi z Cholerzyna do Bodzyna, przecinającej się z drogą do Balic, w pobliżu lasu doszło do masowej egzekucji. Egzekucję przeprowadzono poprzez oddanie strzałów w tył głowy, po uprzednim podzieleniu jeńców na mniejsze 10-osobowe grupy. Zamordowani jeńcy niemieccy zostali pochowani przez miejscową ludność w kilku miejscach.

Przeprowadzone badania sondażowo–ziemne nie doprowadziły do ustalenia miejsc pochówku zamordowanych jeńców.

Z uwagi na wyczerpanie dalszych możliwości dowodowych, a także wobec negatywnej odpowiedzi Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej w kwestii realizacji wniosku o pomoc prawną, skierowanego w niniejszej sprawie, śledztwo umorzono w dniu 09.12.2004. wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 12/04/Zk

W sprawie skierowano do Sądu Rejonowego w Bochni akt oskarżenia przeciwko b. funkcjonariuszowi PUBP w Bochni Stanisławowi D., oskarżonemu o znęcanie się fizyczne i psychiczne nad aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowych.

W dniu 15.02.2005. sąd ten skazał Stanisława D. na karę 3 lat pozbawienia wolności. Wyrok powyższy został utrzymany w mocy 12.07.2005. przez Sąd Okręgowy w Tarnowie i jest prawomocny.

– sygn. akt S 89/04/Zk

Śledztwo wszczęte 21.09.2004. w sprawie dokonanych 15.01.1945. w Jędrzejowie zabójstw siedmiu Polaków przez żołnierzy radzieckich.

Z zawiadomienia o zbrodni i zeznań świadka wynika, że w styczniu 1945 r. Franciszek Malkowski oraz 9 innych Polaków pracowali na lotnisku polowym koło Jędrzejowa jako robotnicy przymusowi. W dniu 15.01.1945. Armia Czerwona zatrzymała uciekającą niemiecką kolumnę samochodową, w której znajdowali się również polscy robotnicy przymusowi. Polaków oddzielono od Niemców i osadzono w jednej ze stodół w Jędrzejowie. W godzinach popołudniowych do miejsca tego przybył oficer NKWD i towarzyszący mu dwaj żołnierze radzieccy. Polakom polecono wyjęcie dokumentów i rzeczy osobistych, a następnie Rosjanie otworzyli do nich ogień z broni palnej. Od kul zginęło siedmiu Polaków, a trzem udało się zbiec. Jak ustalono, Polacy, którzy zdołali uciec, już nie żyją.

Przesłuchano kolejnych czterech świadków. Ustalono miejsce pochowania Franciszka Malkowskiego.

Wykonane czynności nie doprowadziły do wykrycia sprawców zabójstw.

– sygn. akt S 128/04/Zk

Śledztwo wszczęte 24.03.2005. w sprawie zabójstwa oficera Wojska Polskiego dokonanego 10.10.1945. w Krakowie przez żołnierzy Armii Czerwonej.

Jak ustalono, por. Piotr Białkowski został postrzelony przez dwóch żołnierzy sowieckich i w wyniku doznanych obrażeń ciała zmarł. Zwłoki porucznika przewieziono do Zakładu Medycyny

Sądowej z adnotacją „oficer służbowy zastrzelony przez patrol Armii Czerwonej”. Odtworzony został szczegółowy przebieg zdarzeń poprzedzający zabójstwo por. Białkowskiego, który jako oficer służbowy garnizonu interweniował w sprawie rozbrojenia polskiego patrolu przez żołnierzy Armii Czerwonej.

Ustalono, że Piotr Białkowski został pochowany na cmentarzu wojskowym w kwaterze 7, grób nr 21. Stwierdzono jednak, że obecnie pod tą lokalizacją nie ma uformowanej mogiły – miejsce jest puste. Piotr Białkowski, ur. 30.07.1901., był stanu wolnego i mieszkał w koszarach.

W związku z wyczerpaniem możliwości dowodowych śledztwo umorzono 24.06.2005. wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 15/05/Zk

Śledztwo wszczęte 18.02.2005. w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariusza SB w Nowym Sączu 07.03. i 28.07.1984 r. poprzez uderzenie ręką w twarz działacza NSZZ „Solidarność” Marka B.

Zgromadzony materiał dowodowy uzasadnił przedstawienie 26.04.2005. b. funkcjonariuszowi SB Andrzejowi M. zarzutu popełnienia przestępstwa. Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu.

W toku dalszych czynności ustalono kolejne osoby pokrzywdzone. Zebrano dodatkowy materiał dowodowy, który pozwolił na przedstawienie kolejnych zarzutów podejrzanemu, do których popełnienia Andrzej M. także się nie przyznał.

Do Sądu Rejonowego w Gorlicach 28.10.2005. skierowano wniosek o umorzenie postępowania na zasadzie ustawy z dnia 07.12.1989. o amnestii.

– sygn. akt S 70/05/Zk

Na wniosek prokuratora IPN, 02.09.2005. Prokuratura Okręgowa w Krakowie podjęła na nowo umorzone śledztwo w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udrczeniem oraz pobicia ks. Tadeusza Zaleskiego w dniach 6.04 i 4.12.1985. w Krakowie.

Śledztwo to zostało następnie przejęte do dalszego prowadzenia przez prokuratora IPN.

W toku postępowania odnaleziono materiał filmowy dokumentujący czynności procesowe wykonane przez funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej bezpośrednio po napadzie na księdza 04.12.1985.

Gromadzone są materiały dokumentujące stan osobowy Wydziału IV Służby Bezpieczeństwa w Krakowie oraz skład grupy specjalnej do zadań dezintegracyjnych. Analizowane są akta osobowe funkcjonariuszy.

Zwrócono się o dokumentację dot. rozkazów personalnych zawierających listę osób nagrodzonych w pionie SB i służb kryminalnych MO w latach 1985 – 1986.

Odnaleziono dokumentację dotyczącą rozdysponowania funduszy operacyjnych pionu SB.

Planowane jest przystąpienie do szczegółowych przesłuchań funkcjonariuszy SB.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 58/03/Zi

Śledztwo w sprawie dokonanych na początku maja 1945 r. w Starachowicach zabójstw siedmiu lub ośmiu osób narodowości żydowskiej.

W dalszej fazie śledztwa zdołano za pośrednictwem osób kierujących Ziomkostwem Żydów Starachowic i Wierzbnika ustalić, że faktycznie do zdarzenia opisanego przez Kazimierza Krzyżaka doszło na początku maja 1945 r. w rejonie starachowickiego rynku (dzielnica Wierzbnik). Z relacji świadków przesłuchanych w kraju i osób aktualnie zamieszkujących w Izraelu wynika, że w tym czasie w jednej z kamienic przy rynku w Starachowicach nieustaleni członkowie jednej z grasujących wówczas na tych terenach band rabunkowych zamordowali siedem lub osiem osób naro-

dowości żydowskiej. Zamordowanymi byli Żydzi, którzy kilka miesięcy wcześniej powrócili do Starachowic z obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Ustalono nazwiska części zamordowanych osób, natomiast nie zdołano ustalić personaliów sprawców tej zbrodni. Z poczynionych ustaleń wynika, iż mord miał wyłącznie podłoże rabunkowe. W dniu 22.06.2005. śledztwo zostało umorzone wobec przedawnienia karalności czynów będących przedmiotem postępowania.

2.5. ODDZIAŁOWA KOMISJA W LUBLINIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 7/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.12.2000. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej w czasie likwidacji tzw. II getta lubelskiego w dzielnicy Majdan Tatarski, w okresie od kwietnia 1942 r. do listopada 1942 r. w Lublinie.

W kwietniu 1942 r. niemieckie władze okupacyjne przystąpiły do likwidacji tzw. I getta lubelskiego, które usytuowane było w rejonie ul. Lubartowskiej i dzielnicy Stare Miasto. Akcją eksterminacyjną objęto stłoczonych na tym obszarze w okresie od marca 1941 r. około 40 000 Żydów, z których część przetransportowano z terenu Niemiec i Holandii. Osoby te rozstrzelowano na miejscu lub przewożono do obozów zagłady, głównie do Bełżca. Pozostałą po likwidacji I getta część ludności żydowskiej w liczbie około 6000, przeważnie rzemieślników, przemieszczono w dniach 17–20.04.1942. do wschodniej dzielnicy Lublina, Majdanu Tatarskiego. W dniu 20.04.1942. wyselekcjonowane w liczbie około 2000 osoby, nielegitymujące się przydatnymi armii niemieckiej zawodami, a także kobiety i dzieci, przewieziono do lasów krępieckich i rozstrzelano. W dniu 08.11.1942. rozstrzelano na terenie getta około 3000 osób. Pozostawionych przy życiu kilkuset Żydów transportowano do znajdującego się nieopodal obozu koncentracyjnego na Majdanku.

W odpowiedzi na stosowny wniosek strona niemiecka nadesłała trzynaście tomów akt procesu przeprowadzonego przed Sądem Krajowym w Wiesbaden, w wyniku którego skazano trzech z kilkudziesięciu zidentyfikowanych sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 94/02/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 14.10.2002. w sprawie dokonania masowego mordu na mieszkańcach wsi Karpiówka, woj. lubelskie, poprzez spalenie ich żywcem, przez żołnierzy niemieckich 31.12.1943.

Stwierdzono, iż 31.11.1943. wieś Karpiówkę otoczyli żołnierze niemieccy. Wypędzili z domów mężczyzn, kobiety i dzieci oraz zgromadzili wszystkich we wschodniej części wsi. Spośród nich wybrali 43 osoby, które zapędzili do zabudowań jednego z gospodarstw. Najpierw znęcali się nad sześcioma kobietami, bijąc je i zakopując w śniegu. Następnie osoby te wprowadzono do wnętrza budynku gospodarczego, który sprawcy ostrzeliwali z karabinów, po czym podpalili. Niektóre z ofiar bezpośrednio przed spaleniem zostały ranne lub zabite strzałami. Inne zginęły w wyniku eksplozji granatu, wrzuconego do wnętrza budynku.

Pozostałych mieszkańców Karpiówki wywieziono do obozu na Majdanku i tam zamordowano. Zabudowania wsi zostały spalone wraz z inwentarzem.

W śledztwie ustalono, iż żołnierzami niemieckimi dowodził Maks Ehrle z kompanii batalionu Schutzpolizei. W akcji uczestniczyli, ustaleni z nazwiska, 2 oficerowie i 3 podoficerowie SS. Odnaleziono niemieckie dokumenty archiwalne, z których wynika, że 31.12.1943. w Karpiówce niemieccy żołnierze I Regimentu Policji 4 „walczyli z bandami liczącymi 90–120 osób”. W wyniku walki miało zginąć 11 obywateli polskich oraz 1 żołnierz niemiecki.

Obecnie trwają poszukiwania dalszych dokumentów archiwalnych.

– sygn. akt S 106/02/Zn

Śledztwo wszczęte 05.03.2002. w sprawie zamordowania przez żołnierzy niemieckich od 54 do 68 osób narodowości polskiej, w tym prawdopodobnie 18 obywateli polskich narodowości żydowskiej, 13.09.1939. poprzez spalenie żywcem, po wcześniejszym spędzeniu ofiar do stodoły, a następnie podpaleniu, we wsi Cecylówka Głowaczowska, obecnie gmina Głowaczów, województwo mazowieckie.

Ofiarami zbrodni byli mieszkańcy Cecylówki Głowaczowskiej i okolicznych wsi. Zbrodni dokonano w ten sposób, że zgromadzono w stodole wszystkich obecnych we wsi mężczyzn, a następnie obrzucono stodołę granatami, wskutek czego część mężczyzn spłonęła, zaś pozostali zostali zastrzeleni w trakcie ucieczki z płonącej stodoły.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 60 świadków, zaś w celu ustalenia wszystkich sprawców zbrodni wystąpiono do Centrali w Ludwigsburgu.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 14/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 09.11.2000. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności bliżej nieokreślonej liczby żołnierzy Armii Krajowej i pozbawienia życia przez rozstrzelanie około 400 z nich w następstwie wykonania wyroków skazujących na karę śmierci orzeczonych przez Sąd Wojskowy II Armii Wojska Polskiego w latach 1944–1945, w Kąkolewnicy, woj. lubelskie, oraz w sprawie rozstrzelania około 200 żołnierzy Wojska Polskiego w celu wykonania kar śmierci orzeczonych wobec nich przez ten sam sąd wojskowy na terenie lasu o nazwie Kania, w 1944 r., w Trzebieszowie, woj. lubelskie.

Dotychczas ustalono, że żołnierze Armii Krajowej byli aresztowani przez Informację Wojskową NKWD. W toku śledztwa poddawani byli torturom.

W stosunku do tych osób kierowano następnie akty oskarżenia do Sądu Wojskowego II Armii Wojska Polskiego, na których podstawie zapadały z reguły wyroki śmierci.

W toku śledztwa przesłuchano 110 świadków. Z zeznań mieszkańców Kąkolewnicy wynika, iż w czasie stacjonowania w tej miejscowości sztabu II Armii Wojska Polskiego egzekucji skazanych dokonywano nocą w pobliskim lesie.

Przeprowadzono ekshumację szczątków 12 mężczyzn w wieku od 20 do 60 lat. Na ekshumowanych czaszkach stwierdzono obrażenia postrzałowe, przy czym otwory wlotowe pocisków znajdowały się w ich części tylnej lub bocznej. Niektóre z ekshumowanych czaszek nosiły ślady urazów mechanicznych zadanych z dużą siłą narzędziami tępymi i twardymi. Ofiarom wiązano przed egzekucją ręce i nogi.

Wytypowano 5 nowych miejsc, w których nie odnaleziono jednak zakopanych szczątków ludzkich.

– sygn. akt S 4/01/Zk

Śledztwo przeciwko Mieczysławowi W., byłemu oficerowi śledczemu PUBP w Zamościu, któremu postawiono 27 zarzutów popełnienia przestępstw polegających na tym, że w okresie od 01.08 do 03.11.1946. w Zamościu bezprawnie pozbawił wolności w sposób połączony ze szczególnym udęczeniem 26 żołnierzy AK.

Jak ustalono, szczególne udęczenie polegało na fizycznym i psychicznym znęcaniu się przez Mieczysława W. nad pokrzywdzonymi, a w szczególności na osadzaniu ich w nieludzkich i upokarzających warunkach, wielogodzinnych przesłuchaniach, często w porze nocnej, w celu wymuszenia przyznania się do niepopelnionych przestępstw, grożeniu pozbawieniem życia przy użyciu pistoletu, zadawaniu uderzeń kolbą karabinu po całym ciele, biciu rękami, drewnianą i drucianą pałką oraz kopaniu obutymi nogami, a także na porażaniu prądem elektrycznym oraz na wypaleniu paznokci u rąk pokrzywdzonemu Aleksandrowi P.

W dniu 27.11.2001. skierowany został akt oskarżenia przeciwko Mieczysławowi W. do Sądu Rejonowego w Zamościu.

Sąd ten 09.06.2004. uznał Mieczysława W. za winnego popełnienia wszystkich 27 zarzucanych mu aktów oskarżenia czynów i skazał na karę łączną 6 lat pozbawienia wolności.

Od powyższego wyroku apelacje wnieśli prokurator IPN i obrońca skazanego. W skardze odwoławczej prokurator domagał się zmiany kwalifikacji prawnej czynów przypisanych Mieczysławowi W. poprzez przyjęcie, iż zarzucane mu zbrodnie komunistyczne wyczerpały jednocześnie znamiona zbrodni przeciwko ludzkości. Sąd Okręgowy w Zamościu w wyroku z 06.10.2004. w pełni podzielił pogląd prokuratora i w tej części zmienił wyrok, stwierdzając, że Mieczysław W., popełniając zarzucane mu czyny, dopuścił się również zbrodni przeciwko ludzkości. W pozostałej części wyrok został utrzymany w mocy. Sąd odwoławczy podkreślił jednocześnie, że apelacja wniesiona przez obrońcę Mieczysława W. była oczywiście bezzasadna.

– sygn. akt S 70/01/Zk

Śledztwo wszczęte 05.02.2002. w sprawie funkcjonowania w okresie od 28.11.1956. do 31.12.1989. w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związku przestępczego.

Ustalono, że w strukturach resortu spraw wewnętrznych, w wyodrębnionej komórce organizacyjnej Departamentu IV MSW, funkcjonowała zorganizowana grupa funkcjonariuszy SB, która prowadziła przestępcze działania wymierzone przeciwko duchownym Kościoła rzymskokatolickiego i działaczom opozycji politycznej. Z jednej strony były to działania tzw. dezinformacyjno-dezintegracyjne, z drugiej strony działania tzw. specjalne, w zakres których wchodziło dokonywanie najcięższych przestępstw, w tym zabójstw, rozbojów, podpałek, uprowadzeń, kradzieży i innych przestępstw na szkodę wskazanych osób. Zakresem przedmiotowym śledztwa objęto poszczególne czyny przestępcze dokonane przez funkcjonariuszy SB, wchodzących w skład komórki organizacyjnej Departamentu IV MSW, określanej zamiennie w różnych okresach jako Sekcja D, Grupa D, Wydział VI.

Wątek śledztwa dotyczący kierowania wykonaniem zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz wyjaśnienia wszystkich okoliczności jego uprowadzenia i zabójstwa wyłączono z akt śledztwa i przekazano do Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach celem dalszego prowadzenia. Zgromadzone w śledztwie materiały, w oparciu o które sformułowana została w wypowiedziach prasowych opinia, że wskazują na późniejszą o kilka dni, aniżeli przyjęta w wyroku skazującym bezpośrednich wykonawców ks. Jerzego Popiełuszki datę popełnienia zbrodni (19.10.1984), przekazane zostały następnie z końcem 2005 r. z Oddziałowej Komisji w Katowicach do Prokuratury Okręgowej w Toruniu, która jest ustawowo właściwą dla sformułowania oceny, czy istnieją podstawy dowodowe do wznowienia procesu, o czym mogłby zdecydować Sąd Najwyższy.

Aktualnie śledztwo obejmuje 23 inne wątki, w tym sprawy: usiłowania zabójstwa Anny Walentynowicz w okresie od 1981 do 1985 r. w Radomiu przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, zabójstwa ks. Stefana Niedzielaka w nocy z 20 na 21.01.1989. w Warszawie, zabójstwa ks. Stanisława Suchowolca w nocy z 29 na 30.01.1989. w Białymstoku, spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu u Krzysztofa Jasińskiego, który zmarł w następstwie doznanych obrażeń w dniu 10.11.1984, w Elblągu, zabójstwa ks. Leona Błaszczaka w nocy z 26 na 27.12.1982. w Cieleńnikach koło Częstochowy oraz szeregu innych przestępstw, w tym w tym napadu dokonanego w nocy z 29. na 30.06.1988. na Jana Strzeleckiego, który w następstwie doznanych obrażeń zmarł 11.07.1988. w Warszawie.

W okresie sprawozdawczym skoncentrowano się na wyjaśnieniu okoliczności usiłowania zabójstwa Anny Walentynowicz, w zakresie którego przesłuchano 7 świadków, niektórych kilkakrotnie. Wystąpiono do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o udostępnienie na potrzeby śledztwa materiałów dotyczących dziesięciu funkcjonariuszy SB oraz o zwolnienie ich z obowiązku zachowania tajemnicy państwowej. Prowadzono również czynności procesowe w sprawie zabójstwa

ks. Stefana Niedzielaka, przesłuchano świadka, którego zeznania wskazują na jednego z prawdopodobnych, bezpośrednich wykonawców zbrodni.

Przesłuchani zostali także świadkowie w zakresie innych wątków objętych śledztwem. Podjęto czynności procesowe w celu wyjaśnienia okoliczności zabójstwa w dniu 09.05.1985 w Warszawie Małgorzaty T.-G. i zabójstwa 10.09.1989. Anieli P., a także zmierzające do wyjaśnienia okoliczności związanych z niszczeniem w resorcie spraw wewnętrznych akt archiwalnych.

– sygn. akt S 83/01/Zk

Śledztwo wszczęte 08.08.2001. w sprawie bezprawnego stosowania dekretu z dnia 12.12.1981 o stanie wojennym w stosunku do 3 osób i czynów popełnionych przed wejściem w życie dekretu, które wcześniej nie były czynami zabronionymi.

W trakcie postępowania zebrano materiał dowodowy stwierdzający bezprawne pozbawienie wolności w okresie od 20.12.1981. do 06.1983. Stanisława P., który został zatrzymany w dniu 17.12.1981., a następnie tymczasowo aresztowany w dniu 20.12.1981. na mocy postanowienia prokuratora Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Lublinie po upływie okresu zatrzymania, tj. 48 godzin. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie skazał Stanisława P. na karę 3 lat pozbawienia wolności.

Czyny zarzucane Stanisławowi P. – które stanowiły podstawę jego skazania i za które odbył karę pozbawienia wolności przez okres 1 roku i 6 miesięcy w zakładzie karnym – nie były przez prawo zabronione w chwili ich popełnienia ze względu na rzeczywistą datę opublikowania tekstu dekretu o stanie wojennym z 12.12.1981. w Dzienniku Ustaw, którego druk ukończono 18.12.1981.

Materiał dowodowy zgromadzono również w odniesieniu do bezprawnego pozbawienia wolności Józefa K. i Leszka G.

W toku obecnie prowadzonego śledztwa skierowano do właściwych sądów dyscyplinarnych wnioski o uchylenie immunitetu sędziowskiego w stosunku do 4 osób oraz immunitetu prokuratorckiego w stosunku do 2 osób. Wnioski te nie zostały uwzględnione.

Uchwały (dotyczące byłych sędziów wojskowych) i orzeczenia (dotyczące byłych prokuratorów wojskowych) sądów dyscyplinarnych I instancji zostały zaskarżone przez prokuratora IPN. W treści zażaleń przedstawiono zarzuty obrazy przepisów prawa materialnego oraz mające wpływ na treść zapadłych orzeczeń błędy w ustaleniach faktycznych.

Właściwe odwoławcze sądy dyscyplinarne nie uwzględniły żadnego z zażaleń, nie wyrażając – na mocy obecnie prawomocnych decyzji – zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej byłych sędziów i prokuratorów wojskowych. Dlatego też, po uzyskaniu pisemnych uzasadnień do wszystkich orzeczeń, postępowanie 24.06.2004. zostało umorzone wobec braku stosownych zezwoleń na ściganie.

Przedmiotowa decyzja została zaskarżona przez pokrzywdzonego Stanisława P. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie 07.09.2004. postanowił zażalenia nie uwzględnić i zaskarżone postanowienie o umorzeniu śledztwa utrzymać w mocy.

– sygn. akt S 164/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 06.06.2001. w sprawie zabójstw 3 członków oddziału Zrzeszenia WiN, dowodzonego przez Aleksandra M., ps. „Drażał”, dokonanych 25.08.1950. w Kolonii Wawrzyszów, obecnie gmina Wolanów, powiat radomski, przez funkcjonariuszy WUBP w Kielcach.

W śledztwie ustalono, że 23.07.1950. funkcjonariusze WUBP w Kielcach zatrzymali Mariana B., ps. „Zbych” – byłego członka oddziału „Drażala”. Wszedł on w skład grupy „likwidacyjnej” wraz z 3 funkcjonariuszami UB.

W dniu 25.08.1950. grupa likwidacyjna dokonała podstępnie zabójstw Aleksandra M., ps. „Drażał”, Zbigniewa E., ps. „Powstańczyk” i Zygmunta Ch., ps. „Lew”.

Ustaień tych dokonano na podstawie zeznań przesłuchanych w śledztwie świadków oraz materiałów archiwalnych WUBP w Kielcach. Odnaleziono raporty sporządzone przez funkcjonariuszy

WUBP w Kielcach opisujące przebieg zdarzeń 25.08.1950. Opinia biegłego z zakresu pisma ręcznego potwierdziła, iż autorem jednego z raportów był Zygmunt Ł., któremu 20.06.2005. przedstawiono zarzut zabójstwa 3 członków organizacji niepodległościowej Zrzeszenia WiN poprzez oddanie do śpiących żołnierzy strzałów z broni palnej.

W dniu 06.12.2005. skierowano do Sądu Okręgowego w Radomiu akt oskarżenia przeciwko Zygmuntovi Ł. Termin pierwszej rozprawy wyznaczony został na 28.12.2005.

– sygn. akt S 34/02/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.08.2001. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy PUBP w Radomiu w okresie od września 1948 r. do grudnia 1948 r. nad 5 pozbawionymi wolności osobami.

Pokrzywdzonymi byli aresztowani członkowie podziemia niepodległościowego, których funkcjonariusze PUBP podczas przesłuchań w celu zmuszenia ich do przyznania się do stawianych zarzutów bili po całym ciele rękami i przy użyciu skórzanego pejcza, kopali, szarpali za włosy, oślepiali silnym światłem lampy, znieważali słowami obelżywymi.

W toku śledztwa przesłuchano wszystkich pokrzywdzonych. Trzem z nich okazano tablice z wizerunkami funkcjonariuszy PUBP w Radomiu. Jednak nie rozpoznali oni funkcjonariuszy, którzy ich przesłuchiwali i stosowali przestępcze metody śledcze. W najbliższym czasie czynności rozpoznania będą przeprowadzone z udziałem pozostałych pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 84/02/Zk

Śledztwo wszczęte 09.11.2000. przeciwko Waławowi L., b. prokuratorowi wojskowemu, oskarżonemu o podżeganie członków składów orzekających sądów wojskowych do wymierzania kar śmierci w stosunku do żołnierzy AK i osób udzielającym im pomocy, w następstwie czego skazano na karę śmierci i wykonano ją w stosunku do 12 osób w latach 1944–1953 na terenie województw podlaskiego i lubelskiego.

W toku śledztwa zgromadzono materiał dowodowy uzasadniający przedstawienie b. prokuratorowi Waławowi L. zarzutów współdziałania w popełnieniu zabójstw sądowych.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie zastosował 17.01.2001. tymczasowe aresztowanie wobec Waława L., na które zażalenie wniósł jego obrońca. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie uchylił tymczasowe aresztowanie 25.01.2001. i zastosował łagodniejsze środki zapobiegawcze w postaci zakazu opuszczania kraju z zatrzymaniem paszportu.

Postępowanie przygotowawcze zakończono skierowaniem 24.01.2002. aktu oskarżenia przeciwko Waławowi L. do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie.

W dniu 27.03.2002. sąd zwrócił sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Powodem tej decyzji był brak sądowego uznania za nieważne wyroków sądów wojskowych – zakwalifikowanych w akcie oskarżenia jako zbrodnicze – w stosunku do części pokrzywdzonych.

W ostatnim okresie sprawozdawczym do właściwych sądów skierowano wnioski w przedmiocie uznania tych wyroków za nieważne. Do chwili obecnej nie uzyskano jeszcze wszystkich niezbędnych orzeczeń sądowych, stwierdzających nieważność wyroków objętych zarzutami. Po uzupełnieniu tych braków i wykonaniu czynności związanych z zamknięciem śledztwa ponownie zostanie skierowany do sądu akt oskarżenia przeciwko Waławowi L.

– sygn. akt S 43/03/Zk

Śledztwo przeciwko Bolesławowi K., b. sędziemu Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie oraz Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, w sprawie udziału w popełnieniu zbrodni sądowej.

Dowody zebrane w toku innych śledztw dostarczyły podstaw do wydania 11.02.2003. postanowienia o przedstawieniu zarzutów b. sędziemu Sądu Rejonowego w Lublinie i Sądu Wojewódzkiego w Lublinie – Bolesławowi K.

Po przeprowadzeniu czynności z udziałem podejrzanego, 25.02.2004. skierowano do Sądu Rejonowego w Lublinie akt oskarżenia przeciwko Bolesławowi K., w którym oskarżono go o to, że 03.03.1949. w Zamościu, woj. Lubelskie, jako sędziego Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie wraz z innymi członkami składu orzekającego nie dopełnił swoich obowiązków i przekroczył swoje uprawnienia, gdyż wbrew zebranym w sprawie dowodom bezprawnie pozbawił wolności Jana W., oraz o to, że w okresie od 23.04.1956. do 10.05.1956. w Lublinie jako sędzią Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, orzekający w sprawie prowadzonej przeciwko 6 oskarżonym, nie dopełnił obowiązków i przekroczył swoje uprawnienia, orzekając o nieuwzględnieniu wniosków o zmianę zastosowanego wobec jednego z podsądnych środka zapobiegawczego, wbrew znajdującej się w aktach sprawy dokumentacji leczenia oraz opiniom lekarzy więziennych o jego złym stanie zdrowia.

W dniu 07.06.2005. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie umorzył postępowanie wobec śmierci oskarżonego Bolesława K.

– sygn. akt S 58/03/Zk

Śledztwo wszczęte 09.02.2004. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności i pobicia 30.09.1978. w pomieszczeniach posterunku MO w Milejowie Janusza Rożka, członka Tymczasowego Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej .

W dniu 28.12.2004. zarzuty w tej sprawie przedstawiono Józefowi R., a 15.03.2005. – po ustaleniu drugiego sprawcy tego czynu – Zdzisławowi H. Zarzucono im, że 30.10.1978. w Milejowie bezprawnie pozbawili wolności w pomieszczeniach posterunku MO Janusza Rożka, a następnie pobili go, zadając uderzenia pięściami po twarzy i głowie.

W toku śledztwa ustalono, iż po założeniu KOR Janusz Rożek podjął inicjatywę zorganizowania na terenie województwa lubelskiego niezależnego ruchu chłopskiego.

Po utworzeniu w październiku 1978 r. Tymczasowego Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej grupa SB powołana do zwalczania ruchu chłopskiego na tym terenie dokonywała bezprawnych zatrzymań osób, przeszukiwań mieszkań działaczy opozycyjnych, w tym w szczególności Janusza Rożka, którego zatrzymano i pobito.

Jeden z podejrzanych – b. funkcjonariusz MO Józef R. – nie stawiał się na wezwanie 06.06.2005. Wobec ustalenia, iż ukrywa się on przed organami ścigania, Sąd Rejonowy w Lublinie zastosował wobec niego 09.06.2005. tymczasowe aresztowanie. Prokurator IPN, w dniu 10.06.2005. rozesłał za nim list gończy. Po ujęciu poszukiwanego zostały wykonane z jego udziałem czynności kończące postępowanie. W dniu 17.07.2005. do Sądu Rejonowego w Lublinie został wniesiony akt oskarżenia przeciwko Józefowi R.

Wcześniej, tj. 29.06.2005., do Sądu Rejonowego w Lublinie skierowano akt oskarżenia przeciwko drugiemu z podejrzanych, b. funkcjonariuszowi SB Zdzisławowi H. Postępowania przeciwko Józefowi R. i Zdzisławowi H. zostały przez sąd połączone. W toku rozprawy przed sądem złożyli wyjaśnienia oskarżeni oraz świadkowie, w tym pokrzywdzony Janusz Rożek.

– sygn. akt S 5/04/Zk

Śledztwo w sprawie pozbawienia wolności ze szczególnym udrczeniem uczestników protestu społecznego 25.06.1976. w Radomiu.

Śledztwo zostało przejęte 19.01.2004. z Prokuratury Okręgowej w Radomiu, po zwróceniu tej sprawy przez Sąd Okręgowy w Radomiu celem uzupełnienia.

Zgodnie z zaleceniami Sądu Okręgowego w Radomiu przystąpiono do ustalenia uczestników zdarzenia. Zapoznano się z aktami prawomocnie umorzonego śledztwa sygn. akt V Ds.27/00/S Prokuratury Okręgowej w Radomiu w sprawie tzw. ścieżek zdrowia, tj. stosowania w Radomiu i innych miejscowościach byłego województwa radomskiego przez funkcjonariuszy Komendy Wojewódzkiej MO w Radomiu, ZOMO z Warszawy, Łodzi, Lublina, Kielc, Wyższej Szkoły Oficerskiej MO w Szczytnie oraz funkcjonariuszy Służby Więziennej Aresztu Śledczego w Radomiu niedozwolonych środków przymusu bezpośredniego, polegającego na biciu pałkami i rękoma oraz

kopaniu po całym ciele osób zatrzymanych i osadzonych w związku z wydarzeniami zaistniałymi 25.06.1976. w Radomiu. Ocena prawnokarna czynów popełnionych przez funkcjonariuszy opierać powinna się na stwierdzeniu, że tzw. „ścieżki zdrowia” stanowiły szczególne udrczenie pozbawionych wolności pokrzywdzonych, co uzasadniać będzie oskarżenie sprawców odpowiedzialnych za bezprawne pozbawienie wolności uczestników protestu o popełnienie kwalifikowanego typu tego przestępstwa.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono kwerendy materiałów archiwalnych. Ustalono imiennie osoby, które wykonywały lub bezpośrednio nadzorowały czynności związane z zatrzymaniami uczestników protestu społecznego. Przystąpiono do wykonywania czynności procesowych z udziałem tych osób.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 1/00/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.11.2000. w sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych na terenie województwa wołyńskiego w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich, a w szczególności dopuszczenia się zabójstw kilkudziesięciu tysięcy mężczyzn, kobiet i dzieci narodowości polskiej, znęcania się fizycznego, psychicznego nad członkami polskiej grupy narodowej, zniszczenia lub kradzieży ich mienia oraz stosowania innych represji i czynów nieludzkich w celu stworzenia warunków życia grożących im biologicznym wyniszczeniem bądź zmuszających do opuszczenia swoich siedzib i ucieczki z terenów województwa wołyńskiego.

W okresie sprawozdawczym uzyskano dowody z zeznań 62 świadków.

Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o udzielenie pomocy prawnej, ponieważ ustalono, że niejednokrotnie na miejsce popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich zbrodni przyjeżdżały oddziały niemieckie, które sporządzały własne raporty o dokonywanych mordach oraz dokumentację fotograficzną.

Centrala w Ludwigsburgu uznała się za właściwą do wykonania odezwy, podkreślając, że jej załatwienie przekraczałoby kompetencje niemieckiej prokuratury powszechnej.

Skierowano również kolejny wniosek do organów wymiaru sprawiedliwości Ukrainy o udzielenie pomocy prawnej w sprawie karnej. Przedmiotem wniosku była prośba o sporządzenie uwierzytelnionych kopii i przekazanie wskazanych dokumentów archiwalnych dotyczących zbrodni ukraińskich nacjonalistów popełnionych na ludności narodowości polskiej, które wchodzi w skład ukraińskich archiwów. Zwrócono się także o przeprowadzenie kwerend w celu odnalezienia dokumentów dotyczących stronie polskiej nieznanymi, w tym list obejmujących skazanych członków OUN – UPA.

2.6. ODDZIAŁOWA KOMISJA W ŁODZI

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 15.12.2000. w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1942–1944 przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i białoruskiej – członków załogi obozu w Kołdyczewie k. Baranowicz, woj. nowogródzkie, na więźniach tego obozu.

Obóz w Kołdyczewie funkcjonował w latach 1942–1944. Podlegał on placówce SD w Baranowiczach. Załogę stanowili funkcjonariusze 4 Kompanii 13 Specjalnego Batalionu SS. Obóz ten od początku stał się ośrodkiem zagłady. Co pewien czas z obozu samochodami ciężarowymi wywożono grupy więźniów do pobliskiego lasu, gdzie ofiary rozstrzeliwano, zagazowywano bądź zabijano pałkami. W dniach 27–28.06.1944. obóz zlikwidowano. Przebywających tam kilkuset więźniów

wywieziono do lasu i rozstrzelano, zabudowania obozu spalono, a cały teren zrównano z ziemią. Łącznie w Kołdyczewie zabito ok. 22 tysięcy więźniów.

W trakcie likwidacji obozu zniszczono dokumentację, w tym również wykazy więźniów. Głównym celem śledztwa jest ustalenie, choćby niepełnej, listy ofiar. W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania świadków oraz analizę akt spraw karnych przeciwko strażnikom obozu oraz funkcjonariuszom SD z Baranowicz.

– sygn. akt S 3/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 18.12.2000. w sprawie egzekucji Polaków przeprowadzonych w 1944 r. w Piotrkowie Tryb. oraz okolicznych miejscowościach przez funkcjonariuszy Gestapo i innych formacji z Piotrkowa Tryb. Obejmuje ono pięć egzekucji dokonanych w okresie od lutego do czerwca 1944, w których rozstrzelanych zostało 140 Polaków.

W śledztwie nadal zgłaszają się świadkowie, podając nowe istotne informacje i przekazując dokumenty i fotografie. W toku śledztwa ustalono niemal pełną liczbę ofiar egzekucji oraz odtworzono ich przebieg.

– sygn. akt S 52/01/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 11.09.2001. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej dokonanych w okresie od czerwca 1941 do lipca 1944 na terenie woj. nowogródzkiego przez funkcjonariuszy niemieckich różnych formacji przy współudziale członków paramilitarnych formacji wojskowych oraz oddziałów policji białoruskiej, litewskiej i łotewskiej.

Przedmiotem śledztwa są zbrodnie ludobójstwa podjęte w ramach realizacji hitlerowskiej polityki eksterminacji, obliczonej na całkowitą zagładę Żydów, poprzez akcję likwidacji gett żydowskich w poszczególnych miastach i wsiach usytuowanych na Nowogródczyźnie, jak również indywidualne egzekucje na Żydach popełniane przed i po tej akcji. W ramach prowadzonej akcji zabito: w Dereczynie ok. 5500 osób, w Lidzie ok. 5600 osób, w Nowogródku – kilkanaście tysięcy osób, w Wołożynie i Nieświeżu – po ok. 3000 osób.

W toku dotychczasowego postępowania przesłuchano ponad 100 świadków, którzy zrelacjonowali przebieg i okoliczności masowych rozstrzeliwań Żydów w poszczególnych miejscowościach.

– sygn. akt S 76/01/Zn

Postępowanie podjęte z zawieszenia 28.12.2001. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich dokonanych latem 1943 r. przez funkcjonariuszy gestapo, żandarmerii niemieckiej i funkcjonariuszy innych niemieckich formacji oraz funkcjonariuszy policji i członków oddziałów białoruskich, litewskich i łotewskich współpracujących z Niemcami podczas pacyfikacji szeregu miejscowości w rejonie Puszczy Nalibockiej, woj. Nowogródzkie, w ramach akcji „Hermann”.

Antypartyzancka akcja „Hermann” miała na celu zlikwidowanie partyzanckich oddziałów leśnych stacjonujących w Puszczy Nalibockiej oraz odcięcie partyzantów od źródeł zaopatrzenia. Blokada Puszczy Nalibockiej polegała na spacyfikowaniu kilkudziesięciu wsi, osad i folwarków. Zdrowi i młodzi mieszkańcy tych miejscowości byli wywożeni na roboty przymusowe do Niemiec, chorzy i starzy – zostali rozstrzelani bądź spłonęli żywcem w podpalonych domostwach. Do chwili obecnej przesłuchano łącznie 125 naocznych świadków popełnionych zbrodni i osób najbliższych dla zamordowanych. W okresie sprawozdawczym sporządzono szczegółowy wniosek o pomoc prawną, adresowany do organów prokuratury Republiki Białoruś. W odpowiedzi uzyskano w ostatnim czasie materiały, które są obecnie tłumaczone.

– sygn. akt S 27/03/Zn

Postępowanie wszczęte 06.06.2003. w sprawie zabójstw obywateli polskich narodowości romskiej dokonanych w okresie od października 1939 do października 1942 r. na terenie getta w Piotrkowie Tryb. przez funkcjonariuszy okupacyjnej władzy niemieckiej.

Zawiadomienie o przestępstwie złożył Jan Rz., który podał, iż w okresie okupacji został umieszczony wraz z rodziną na terenie getta żydowskiego w Piotrkowie Tryb., gdzie osadzono również inne rodziny romskie. Warunki życia w getcie stworzone były w celu całkowitej eksterminacji tej grupy. Romowie, jak wynika z zeznań świadków, byli wywożeni z getta w nieustalonym kierunku. Części z nich, w tym rodzinie Jana Rz., udało się z niego zbiec.

W okresie sprawozdawczym zgromadzony materiał dowodowy został uzupełniony o zeznania przebywającej na terenie getta Melanii G., która potwierdziła relacje złożone przez wcześniej przesłuchanych w tej sprawie świadków. Związek Żydów Piotrkowskich w Nowym Jorku zanegował samą obecność Romów na terenie getta. W śledztwie wykorzystano opinie historyczne opisujące organizację, nadzór oraz proces likwidacji getta w Piotrkowie Tryb. Wobec wyczerpania możliwości gromadzenia kolejnych dowodów śledztwo umorzono 18.03.2005.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 5/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 16.10.2000. w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu w latach 1945–1956.

Postępowanie obejmuje zbrodnie popełnione przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu w całym okresie funkcjonowania tego urzędu. Celem postępowania jest ustalenie tożsamości sprawców, którzy znęcając się nad aresztowanymi żołnierzami oddziałów konspiracyjnych wymuszali na nich składanie zeznań określonej treści. Przemoc fizyczną stosowano również wobec przypadkowych osób, zatrzymanych w czasie organizowanych przez PUBP w Wieluniu licznych obław. Torturami usiłowano zmusić przesłuchiwanym do przyznania się do czynów, których w rzeczywistości nigdy nie popełnili.

W okresie sprawozdawczym wyjaśniano sprawę znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu, w okresie od listopada 1948 r. do stycznia 1949 r., nad pięcioma aresztowanymi, którym zarzucano współpracę z KWP. Materiały w tej sprawie wyłączono do odrębnego postępowania, które umorzono 30.06.2004. wobec śmierci zidentyfikowanych sprawców oraz niewykrycia pozostałych.

Wyjaśniano również sprawę znęcania się w okresie od listopada do grudnia 1948 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu nad pięciorgiem aresztowanych, którym zarzucano przynależność do oddziału KWP bądź udzielenie pomocy temu oddziałowi polegającej m.in. na „zezwoleniu napięcia się wody ze swojej studni”.

Obecnie żyje jeden ze zidentyfikowanych funkcjonariuszy, lecz zebrany materiał dowodowy nie daje wystarczających podstaw do przedstawienia mu zarzutów. Materiały w tej sprawie wyłączono do odrębnego postępowania, które umorzono 30.06.2004.

Aktualnie trwa wyjaśnianie kolejnych wątków śledztwa.

– sygn. akt S 12/00/Zk

Postępowanie podjęte z zawieszenia 28.10.2000. w sprawie przestępczych metod śledczych stosowanych przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie w latach 1945–1956, wobec osób zatrzymanych i osadzonych w areszcie tego urzędu, w następstwie czego śmierć ponieśli między innymi: Stefan D., Jerzy R., Ignacy D., Władysław S., Bolesław P.

Głównym wątkiem śledztwa jest ustalenie przebiegu zdarzeń z nocy 19/20.10.1945. – tzw. „krwawej nocy kępińskiej”, podczas której funkcjonariusze PUBP w Kępnie dokonali licznych aresztowań mieszkańców Kępna, osób niemających żadnych związków z walczącym podziemiem, po czym bez powodu zastrzelili siedmiu z zatrzymanych mężczyzn. Akcja ta była odwetem za zabójstwo dwóch funkcjonariuszy PUBP w Kępnie przez członków oddziału „Otto”.

Postanowieniem z 29.06.2005. wyłączono materiały w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie lipiec 1946 – luty 1947 przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie oraz KPMO i PUBP w Ostrowie Wlkp. nad aresztowanymi i osadzonymi w areszcie PUBP w Kępnie

i PUBP w Ostrowie Wlkp. – Józefem Ś., Franciszkiem M., Janem K., Czesławem O., Józefem M., Czesławem S., Szczepanem N., Piotrem L., Wojciechem N. – członkami oraz współpracownikami oddziałów „Waldemara” i „Groma”. Śledztwo umorzono postanowieniem z 11.07.2005. wobec śmierci sprawców i niewykrycia pozostałych.

W obecnie prowadzonym postępowaniu przesłuchano kolejnych świadków i ustalono kolejnych pokrzywdzonych. Planowane są następne wyłączenia, w których będą podejmowane decyzje merytoryczne.

– sygn. akt S 18/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 28.12.2000. w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi w latach 1945–1953, polegających na bezprawnym pozbawieniu wolności, stosowaniu tortur fizycznych i psychicznych, powodowaniu obrażeń ciała, wymuszaniu składania nieprawdziwych zeznań oraz pozbawieniu życia osób przesłuchiowanych w związku z zarzutem ich przynależności do organizacji antykomunistycznych.

Ustalane są dane osobowe funkcjonariuszy UB oraz opracowywane tablice poglądowe z ich zdjęciami, które następnie okazywane są pokrzywdzonym w celu identyfikacji sprawców. Wyjaśniane są także losy osób osadzonych w areszcie WUBP w Łodzi oraz poszukiwane miejsca pochowania zwłok ofiar. Spośród wyłączonych do tej pory trzynastu wątków obejmujących zbrodnie popełnione wobec członków organizacji konspiracyjnych wszechstronnie wyjaśniono i zakończono jedenaście śledztw. W wyniku przeprowadzonych postępowań zgromadzono materiał dowodowy pozwalający na ustalenie 27 sprawców – funkcjonariuszy WUBP. Jednakże z powodu śmierci ustalonych osób podejrzanych wydano postanowienia o umorzeniu. Systematycznie opracowywane są kolejne materiały śledztwa głównego. Na obecnym etapie nie jest możliwe określenie czasu zakończenia śledztwa sporządzeniem aktów oskarżenia przeciwko żyjącym sprawcom zbrodni.

– sygn. akt S 4/01/Zk

Postępowanie wszczęte 27.02.2001. w sprawie usiłowania zabójstwa sądowego Zdzisława Sz., członka organizacji WiN, polegającego na wymierzeniu mu przez skład orzekający Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi 14.01.1949. kary śmierci mimo, że zachowanie oskarżonego nie wyczerpywało ustawowych znamion zarzucanych mu przestępstw.

Zdzisław Sz., jako specjalista w dziedzinie prawa gospodarczego i ubezpieczeniowego, opracowywał na potrzeby WiN referaty o sytuacji gospodarczej kraju, w których kwestionował rzekome sukcesy gospodarki socjalistycznej. Był również współautorem memoriału, który Zrzeszenie WiN zamierzało przekazać Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Wyrokiem WSR w Łodzi został skazany na karę śmierci za „usiłowanie obalenia przemocą ustroju Państwa” oraz za szpiegostwo, chociaż jego zachowanie nie wyczerpywało ustawowych znamion tych przestępstw. W toku rozprawy naruszono również przepisy procedury karnej. Prezydent RP skorzystał z prawa łaski i zamienił wymierzoną Zdzisławowi Sz. karę śmierci na karę 15 lat więzienia. Nie budzi żadnych wątpliwości, że skazanie Zdzisława Sz. uwarunkowane było względami politycznymi i miało charakter zbrodni komunistycznej.

Uzyskano opinię sądowo-lekarską o stanie zdrowia jedyne żyjącego członka składu WSR w Łodzi orzekającego w przedmiotowej sprawie – sędziego Mieczysława W., z której wynika, że jego stan zdrowia nie pozwala na udział w czynnościach procesowych. Z tego powodu 07.07.2003. postępowanie zawieszono.

– sygn. akt S 13/01/Zk

Postępowanie wszczęte 08.03.2001. w sprawie pacyfikacji przez partyzantów sowieckich w styczniu 1944 r. wsi Koniuchy, gm. Bieniakonie, pow. Lida, woj. Nowogródzkie, i zabójstwa kilkudziesięciu mieszkańców tej wsi.

Wieś Koniuchy była dużą polską wsią, liczyła ok. 60 zabudowań i ponad 300 mieszkańców. Koniuchy usytuowane były na skraju Puszczy Rudnickiej, w której znajdowały się bazy party-

zantów sowieckich. Partyzanci w czasie powtarzających się napadów na tę wieś rabowali jej mieszkańcom żywność, odzież i bydło. Z tego powodu w Koniuchach utworzono oddział samoobrony, który skutecznie uniemożliwiał partyzantom dalszy rabunek. W nocy z 28 na 29.01.1944. grupa partyzantów sowieckich otoczyła wieś i ok. godziny 5 rano przystąpiła do ataku, który trwał 1,5–2 godziny. Pochodniami podpalano słomiane dachy domów, do wybudzonych, uciekających mieszkańców strzelano. W wyniku ataku zginęło co najmniej 38 osób, kilkanaście zostało rannych. Część ofiar spłonęła w swych domach, część zginęła od strzału z broni palnej. Wśród ofiar byli mężczyźni, kobiety i małe dzieci. Spalono większość zabudowań, ocalało tylko kilka domów. Atak na Koniuchy przeprowadziła 120–150 osobowa grupa partyzantów sowieckich pochodzących z różnych oddziałów stacjonujących w Puszczy Rudnickiej, do których należeli m.in. partyzanci żydowscy, uciekinierzy z gett w Kownie i Wilnie.

Uzyskano obszerny materiał dowodowy, nadesłany z Prokuratury Generalnej Republiki Litewskiej. Z kopii szyfrogramu z 31.01.1944. autorstwa Genrikasa Zimanasa (Henocha Zimana), I Sekretarza Południowego Obwodowego Komitetu KP Litwy, a jednocześnie dowódcy Południowej Brygady Partyzanckiej, do Naczelnika Litewskiego Sztabu Ruchu Partyzanckiego w Moskwie Antanasa Śnieckusa wynika, że: „29 stycznia połączona grupa oddziałów wileńskich, oddziału »Śmierć Okupantom«, »Margiris« i grupy specjalnej Sztabu Generalnego całkowicie spaliły najbardziej zagorzałą w samoobronie wieś powiatu ejszyskiego Koniuchy [...]”.

Uzyskano odpowiedź z Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej informującą, że w archiwach Federacji Rosyjskiej brak jest dokumentów dotyczących Koniuch. Widnieją tylko adnotacje o skazaniu dwóch członków samoobrony z Koniuch przez Trybunał Wojenny wyrokiem z 18.09.1947. Sporządzono szczegółowy wniosek o pomoc prawną, adresowany do organów ścigania Izraela.

– sygn. akt S 15/01/Zk

W sprawie przeciwko Adamowi G., funkcjonariuszowi PUBP w Jarocinie, oskarżonemu o fizyczne i moralne znęcanie się w okresie od października 1949 r. do kwietnia 1950 r. nad osadzonymi w areszcie PUBP w Jarocinie pięcioma członkami młodzieżowej organizacji niepodległościowej.

Śledztwo w tej sprawie zakończono 02.10.2001. skierowaniem przeciwko Adamowi G. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Jarocinie. Adama G. oskarżono o popełnienie zbrodni komunistycznych, polegających na fizycznym i moralnym znęcaniu się nad Henrykiem A., Czesławem M., Edwardem P., Marianem B. i Wincentym J. Oskarżony podczas wielokrotnych i wielogodzinnych przesłuchań, przeprowadzanych w nocy, kopał pokrzywdzonych oraz bił ich pięściami, bykowcem i prętem po głowie, łydkach i piętach, zmuszał do siedzenia na nodze od stołka oraz robienia jednorazowo kilkudziesięciu „żabek” i przysiadów, znieważał ich słowami wulgarnymi.

Żadna z wyznaczonych rozpraw sądowych nie odbyła się. Postanowieniem z 07.07.2003. sąd zawiesił postępowanie. Podstawą wydania takiej decyzji była opinia biegłych lekarzy, z której wynikało, iż ze względu na stan zdrowia Adam G. nie jest zdolny do brania udziału w rozprawie. Adam G. zmarł 19.10.2004. Postanowieniem z 15.03.2005. Sąd Rejonowy w Jarocinie umorzył postępowanie.

– sygn. akt S 17/01/Zk

Postępowanie podjęte z zawieszenia 20.03.2001. w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1942–1944 przez partyzantów sowieckich na żołnierzach AK i ludności cywilnej na terenie pow. Stołpce i Wołożyn, woj. nowogródzkie.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano kolejnych 28 świadków. Zeznania dotyczyły zabójstwa 08.05.1943 ponad 120 mieszkańców Naliboków, ataku partyzantów sowieckich na miejscowość Kamień w nocy z 14 na 15.05.1944, w wyniku którego zginęli żołnierze AK i bezbronna ludność cywilna, oraz zabójstwa co najmniej 9 osób, w tym żołnierzy AK, we wsi Borowikowszczyzna, gm. Pierszaje, pow. Wołożyn. Opracowano odezwę o pomoc prawną do Prokuratury Generalnej Republiki Białoruś.

– sygn. S 73/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 15.11.2001. w sprawie zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD na Polakach – mieszkańcach woj. nowogrodzkiego: żołnierzach AK i osobach cywilnych – polegających na zabójstwach, fizycznym i moralnym znęcaniu się, bezpodstawnym pozbawieniu wolności połączonym ze szczególnym udrczeniem i z oddaniem we władztwo obcego państwa po wkroczeniu na te tereny armii radzieckiej.

Na obecnym etapie śledztwa przesłuchano łącznie ponad 230 świadków (w tym w ostatnim okresie sprawozdawczym 43 osoby). Przeprowadzenie czynności z udziałem świadków w wielu przypadkach napotyka przeszkody, spowodowane stanem zdrowia pokrzywdzonych, stąd wiele przesłuchań odbywa się w miejscu zamieszkania świadków.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Śledztwo wszczęte 26.02.2002. w sprawie przeciwko funkcjonariuszom PUBP w Kaliszu: Marianowi S., Mieczysławowi Z. i Stanisławowi J.

Śledztwo zakończono 30.04.2004. skierowaniem do Sądu Rejonowego w Kaliszu aktu oskarżenia. Mariana S., Mieczysława Z. i Stanisława J. oskarżono o popełnienie zbrodni komunistycznych polegających na fizycznym i moralnym znęcaniu się nad osadzonymi w areszcie PUBP w Kaliszu 6 uczniami Technikum Budowlanego, niesłusznie podejrzewanymi o działalność antykomunistyczną. Oskarżeni w czasie przesłuchiwania uczniów bili ich pięściami, krzesłem i nogą od krzesła po całym ciele. Zmuszali do stania w czasie trwających kilkanaście godzin przesłuchań. Marian Z. groził jednemu z uczniów pistoletem twierdząc, że nigdy nie opuści on więzienia.

Wyrokiem z 01.02.2005. Sąd Rejonowy w Kaliszu uznał oskarżonych za winnych popełnienia zarzucanych im przestępstw i skazał: Mariana S. na 2 lata; Mieczysława Z. na 1 rok i 3 miesiące; Stanisława J. na 9 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania tych kar na 4 lata. Wyrok nie jest prawomocny. Prokurator IPN wniósł apelację od wyroku, w którym pominięto w kwalifikacji prawnej czynów stwierdzenie, że były one zbrodniami komunistycznymi, oraz wniósł o wymierzenie oskarżonym kar w wysokości orzeczonej przez sąd I Instancji bez warunkowego zawieszenia ich wykonania. Wyrok zaskarżył również oskarżony Mieczysław Z., wnosząc o uniewinnienie. Sąd Okręgowy w Kaliszu wyrokiem z 28.07.2005. uwzględnił apelację prokuratora IPN, przyjmując w kwalifikacji prawnej, że popełnione przez oskarżonych czyny były zbrodniami komunistycznymi, a w pozostałym zakresie zaskarżony wyrok utrzymał w mocy, uznając apelację oskarżonego Mieczysława Z. za oczywiście bezzasadną.

– sygn. akt S 26/02/Zk

Śledztwo wszczęte 26.07.2002. w sprawie przeciwko Sławomirowi P. i Henrykowi P., funkcjonariuszom UBP dla m. Łodzi, podejrzanym o fizyczne i moralne znęcanie się od września do grudnia 1952 r. nad Eugeniuszem T., przywódcą łódzkiej grupy organizacji Wolna Idea Polski oraz w okresie od lipca do września 1952 nad Henryką K., członkiem Polskiej Organizacji Podziemnej.

W toku postępowania pokrzywdzeni zeznali, że prowadzący śledztwo funkcjonariusze UBP dla m. Łodzi znęcali się nad nimi, i rozpoznali na tablicy poglądowej ze zdjęciami funkcjonariuszy UB jako sprawców Sławomira P. i Henryka P. Pierwotne ustalenia śledztwa pozwoliły na przedstawienie 16.04.2004. Sławomirowi P. zarzutu fizycznego znęcania się nad Eugeniuszem T. Po uzupełnieniu materiału dowodowego 28.12.2005. przedstawiono Sławomirowi P. zarzut znęcania się, wspólnie i w porozumieniu z Henrykiem P., nad Eugeniuszem T. i Henryką K. Tej samej treści zarzuty przedstawiono 27.12.2005. Henrykowi P. Podejrzani złożyli wyjaśnienia i nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im przestępstw, w związku z czym konieczne jest zweryfikowanie przedstawionej przez nich linii obrony. Planowane jest skierowanie do sądu aktu oskarżenia w tej sprawie w pierwszym półroczu 2006.

– sygn. akt S 33/02/Zk

Sledztwo podjęte 12.09.2000. w sprawie przeciwko Tadeuszowi K., funkcjonariuszowi PUBP w Piotrkowie Tryb., oskarżonemu o zbrodnie komunistyczne polegające na fizycznym i moralnym znęcaniu się na przełomie 1950 i 1951 r. nad członkami organizacji młodzieżowych Mała Dywersja i Słoneczko.

W dniu 14.03.2003. przeciwko Tadeuszowi K. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Piotrkowie Tryb. Oskarżono go o popełnienie czterech zbrodni komunistycznych polegających na fizycznym i moralnym znęcaniu się nad Andrzejem M., Wiesławem F., Jerzym B. i Witoldem B. Tadeusz K. w trakcie wielokrotnych i wielogodzinnych przesłuchań, przeprowadzonych w dzień i w nocy, bił pokrzywdzonych gumową pałką i nogą od stolika po nerkach, kręgosłupie i piętach oraz kopał ich po całym ciele i groził użyciem broni palnej.

Wyrokiem Sądu Rejonowego w Piotrkowie Tryb. z 13.07.2004. oskarżony Tadeusz K. został uznany za winnego wszystkich zarzucanych mu czynów i skazany na karę łączną dwóch lat pozbawienia wolności. Od powyższego orzeczenia środek odwoławczy złożył obrońca oskarżonego. Sąd Okręgowy w Piotrkowie Tryb. wyrokiem z 03.12.2004. uznał apelację za oczywiście bezzasadną i utrzymał zaskarżony wyrok w mocy.

– sygn. akt S 63/02/Zk

Sledztwo wszczęte 14.08.2002. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Łasku nad pozbawionymi wolności członkami niepodległościowej organizacji Skauting w okresie od kwietnia do maja 1953.

W dniu 11.05.2005. Edwardowi F., b. funkcjonariuszowi PUBP w Łasku, przedstawiono zarzut, że od kwietnia do maja 1953 znęcał się fizycznie i psychicznie nad Hieronimem K., Alfonsem B., Jerzym P., Henrykiem A. i Jerzym P. Podejrzany działał w ten sposób, że w czasie wielokrotnych, kilkugodzinnych przesłuchań przeprowadzanych o różnych porach dnia i nocy bił przesłuchiwanego bykowcem po plecach, a także pięścią i ręką po twarzy, groził umieszczeniem w komórce z wodą, a następnie śmiercią oraz znieważał słowami obelżywymi. Edward F. nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw.

Postanowieniem z 14.10.2005. zmieniono uprzednio wydane postanowienie o przedstawieniu zarzutów, rozszerzając okres popełnienia przestępstwa od kwietnia do października 1953 r. W dniu 14.11.2005. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Pabianicach. Rozprawę wyznaczono na 08.02.2006.

– sygn. akt S 67/03/Zk

Sledztwo wszczęte 01.12.2003. w sprawie przeciwko Janowi M., funkcjonariuszowi PUBP w Kraśniku, oskarżonemu o fizyczne i moralne znęcanie się nad 3 członkami tajnej młodzieżowej organizacji Skrusz Kajdany.

Sledztwo zakończono 07.10.2004. skierowaniem przeciwko Janowi M. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Jarocinie. Jana M. oskarżono o popełnienie zbrodni komunistycznych, polegających na fizycznym i moralnym znęcaniu się w kwietniu 1948 r. w Jarocinie i Kraśniku nad Mieczysławem H., Kazimierzem B. i Ignacym F. w ten sposób, że podczas wielokrotnych, wielogodzinnych przesłuchań, przeprowadzanych o różnych porach dnia i nocy, kopał i bił ich rękami, pięściami oraz różnymi twardymi przedmiotami (nogą od krzesła, pistoletem, kijem) po całym ciele, w tym po głowie.

Wyznaczona na 24.02.2005. rozprawa nie odbyła się z powodu choroby oskarżonego. W dniu 14.06.2005. sąd powołał biegłego lekarza medycyny sądowej celem ustalenia aktualnego stanu jego zdrowia i stwierdzenia, czy pozwala mu on na uczestniczenie w rozprawie. Oskarżony Jan M. zmarł 05.07.2005. Postanowieniem z 29.12.2005. Sąd Rejonowy w Jarocinie umorzył postępowanie wobec śmierci oskarżonego.

– sygn. akt S 1/05/Zk

Postępowanie wszczęte 09.05.2005. w sprawie dokonanego w okresie od stycznia do marca 1982 r. w Łodzi i regionie łódzkim przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w stosun-

ku do co najmniej 35 dziennikarzy, przekroczenia uprawnień i złośliwego naruszenia praw pracowniczych, przez podjęcie z przyczyn politycznych decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy, oraz pomocnictwa do tego czynu przez członków wojewódzkich komisji weryfikacyjnych, jak też przekroczenia swoich uprawnień przez osoby pełniące funkcje kierownicze w Łódzkim Ośrodku Telewizyjnym i Rozgłośni Polskiego Radia w Łodzi.

Sformułowanie o „złośliwym naruszeniu praw pracowniczych” wynika z konieczności wskazania treści przepisu obowiązującego wówczas kodeksu karnego z 1969 r., który w taki sposób opisywał przestępstwo przeciwko prawom pracowniczym (art. 190).

Zawiadomienia w tej sprawie złożone zostały przez Zarząd Główny SDP oraz zwolnionych w okresie stanu wojennego z pracy, dziennikarzy z Łodzi, Warszawy i Gdańska. Przeprowadzono w tej sprawie wszechstronne czynności sprawdzające mające na celu ustalenie, czy i jakiego przestępstwa dopuścili się zarówno członkowie komisji weryfikacyjnych, jak i ówcześni pracodawcy. W efekcie poczynionych ustaleń wszczęto śledztwo w sprawie weryfikacji dziennikarzy w regionie łódzkim. Pozostały zgromadzony materiał dowodowy przekazano według właściwości innym Oddziałowym Komisjom.

Jak ustalono, od dnia 13.12.1981. działalność Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR została podporządkowana Centralnemu Sztabowi Propagandy i Informacji KC PZPR. Podjął on decyzję o weryfikacji dziennikarzy prasy, radia i telewizji. Jako cel weryfikacji określono: „dokonanie oceny linii redakcyjnej poszczególnych zespołów, a także twórczości dziennikarskiej, aktywności i postawy poszczególnych dziennikarzy w okresie od sierpnia 1980 r. oraz określenie stosunku do decyzji z 13.12.1981”. Weryfikację przeprowadzać miały w Warszawie zespoły powołane przez Centralny Sztab Propagandy i Informacji KC PZPR, a w terenie przez Wojewódzkie Sztaby Propagandy i Informacji KW PZPR.

W styczniu i lutym 1982 r. odbyły się posiedzenia wojewódzkich komisji weryfikacyjnych, działających przy Komitetach: Łódzkim, Piotrkowskim i Skierniewickim PZPR. Obradami komisji kierował pełnomocnik KC PZPR do spraw Propagandy i Informacji, a w jej składach byli m.in. przedstawiciele KW PZPR, SB, WP, MO. Komisje wydały z przyczyn politycznych negatywne opinie co do możliwości dalszej pracy w miejscu dotychczasowego zatrudnienia wobec co najmniej 35 osób. Orzeczenia komisji w stosunku do konkretnych dziennikarzy były w różny sposób opisane, np.: „wydalić z szeregów PZPR, uniemożliwić pracę w instytucjach frontu ideologicznego i propagandowego kierowanych przez PZPR i państwo”, „nie zatrudniać w zawodzie dziennikarskim”, „nie zatrudniać w prasie RSW, PR i TV”. Konsekwencją negatywnych opinii wydanych przez wojewódzkie komisje weryfikacyjne w Łodzi, Piotrkowie Tryb. i Skierniewicach było rozwiązanie w lutym i marcu 1982 r. stosunku pracy z co najmniej 35 dziennikarzami. Wobec niejednoznacznych werdyktów komisji dot. zwalnianych dziennikarzy, jak też wobec różnych oficjalnych powodów rozwiązywania stosunków pracy, każdy przypadek podlega szczegółowym wyjaśnieniom w trakcie śledztwa.

W toku śledztwa uzyskano kilkaset protokołów obrad Prezydium Komitetu ds. Radia i Telewizji oraz innych dokumentów tego organu sporządzonych w okresie stanu wojennego i dotyczących weryfikacji dziennikarzy. Przesłuchano w charakterze świadków 8 osób, w tym 6 pokrzywdzonych. Ustalono aktualne dane personalne i adresy kolejnych 23 pokrzywdzonych, którzy zostaną w najbliższym czasie przesłuchani. Trwają czynności zmierzające do ustalenia aktualnych adresów następnych 36 osób typowanych do przesłuchania w śledztwie. Odnaleziono i poddano oględzinom akta personalne wszystkich 18 pracowników Oddziału Telewizji Polskiej w Łodzi zwolnionych z przyczyn politycznych w marcu 1982 r.

c) inne zbrodnie wojenne i przeciwko ludzkości

– sygn. akt S 68/01/Zi

Postępowanie wszczęte 19.10.2001. w sprawie zabójstwa ok. 30–48 obywateli polskich narodowości niemieckiej w miejscowości Michałopol w początkach 1945 r. przez nieustalonych sprawców.

Podstawą decyzji o wszczęciu śledztwa było pismo przekazane przez Jarosława K. informujące o wymordowaniu w początkach 1945 r. we wsi Michałopol kolonistów niemieckich. Na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego, na który składają się zeznania świadków, dokumentacja uzyskana w wyniku przeprowadzonych kwerend w aktach archiwalnych, informacje nadesłane z właściwych miejscowo dla miejsca zdarzenia USC i parafii – ustalono, iż osadnicy niemieccy zamieszkiwali we wsi Michałopol od XIX wieku. W okresie okupacji hitlerowskiej osoby te uzyskały volkslistę i zostały przeniesione do wsi Babczów, by bezpośrednio po wyzwoleniu ziem polskich w 1945 r. powrócić do rodzinnego Michałopola. Jak wynika z zeznań bezpośredniego uczestnika wydarzeń Bertholda F., 07.03.1945. niezidentyfikowana grupa mężczyzn wymordowała osoby pochodzenia niemieckiego przebywające w Michałopolu. Wśród co najmniej 48 zabitych osób byli – mężczyźni, kobiety i dzieci. W toku śledztwa zdołano ustalić nazwiska jedynie dziewięciu ofiar zbrodni. Przeprowadzone w tej sprawie czynności procesowe nie doprowadziły do ujawnienia jej sprawców. Wobec wyczerpania wszelkich możliwości uzyskania nowych źródeł dowodowych postanowieniem z 19.01.2005. postępowanie w tej sprawie umorzono.

2.7. ODDZIAŁOWA KOMISJA W POZNANIU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 3/00/Zn

Śledztwo w sprawie zamordowania w latach 1939–1945 przez hitlerowski aparat terroru pacjentów szpitali psychiatrycznych na terenie „Kraju Warty”, podjęte z zawieszenia 07.11.2000.

Wyjaśniane są okoliczności zamordowania przez hitlerowców umysłowo chorych pacjentów Zakładu Psychiatrycznego „Dziekanka” w Gnieźnie, Zakładu Specjalnego w Bojanowie oraz Oddziału dla Umysłowo i Nerwowo Chorych Szpitala Miejskiego w Poznaniu.

Do chwili obecnej nie uzyskano odpowiedzi na skierowany do Centrali w Ludwigsburgu wniosek o pomoc w ustaleniu, czy żyją i gdzie zamieszkuje osoby odpowiedzialne za zbrodnie popełnione na pacjentach szpitali psychiatrycznych.

– sygn. akt S 4/00/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1939–1945 wobec polskich robotników przymusowych na terenie III Rzeszy, podjęte z zawieszenia 08.11.2000.

Postępowanie ma charakter kompleksowy i wielowątkowy.

Zatrudnionych w III Rzeszy polskich robotników przymusowych poddano policyjnemu orzecznictwu sądowemu. Wprowadzono reguły tzw. „potraktowania szczególnego” (Sonderbehandlung), które zezwalały policji niemieckiej na szybkie uśmiercanie poszczególnych osób, a także całych grup, pod pozorem, że zagrażają bezpieczeństwu Rzeszy.

Zgromadzono obszerny materiał dowodowy w postaci zeznań wielu świadków, akt archiwalnych i dokumentów. Ustalane są dane dotyczące podstaw aresztowania polskich robotników przymusowych i procedury postępowania ze skazanymi na śmierć. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o udzielenie pomocy w wyjaśnieniu okoliczności popełnienia poszczególnych zbrodni.

– sygn. akt S 5/00/Zn

Śledztwo w sprawie eksterminacji dzieci polskich robotnic przymusowych przez niemiecki personel zakładu w Wąsoszu w okresie od czerwca 1943 do stycznia 1945 r., podjęte z zawieszenia 09.11.2000.

Celowo stworzone niezwykle trudne warunki bytowe spowodowały dużą śmiertelność wśród dzieci. Z zachowanej szczątkowo dokumentacji wynika, że przez ośrodek przeszło co najmniej 489 dzieci, zaś dnia wyzwolenia doczekało jedynie 39.

Celem śledztwa jest ustalenie składu osobowego personelu tego zakładu oraz liczby dzieci podanych eksterminacji. Podjęto także czynności mające na celu zlokalizowanie miejsca pochówku zwłok dzieci.

Oczekiwana jest odpowiedź na wniosek o pomoc prawną skierowany do Centrali w Ludwigsburgu.

– sygn. akt S 6/01/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy SS i Gestapo w latach 1939–1944 w Forcie VII w Poznaniu, podjęte z zawieszenia 21.02.2001.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 28 świadków, w tym byłych więźniów Fortu VII. Na podstawie ich relacji, kartoteki więźniów i zabezpieczonych dokumentów sporządzono listę więźniów oraz ustalonych ofiar zamordowanych w Forcie VII.

Obecnie kontynuowane jest ustalenie adresów żyjących byłych więźniów Fortu VII bądź ich najbliższych krewnych. Osoby te przesłuchane zostaną w charakterze świadków. Ustalono także nazwiska kilkunastu funkcjonariuszy Gestapo i SS, którzy w Forcie VII dopuścili się zbrodni ludobójstwa.

W wyniku współpracy z Centralą w Ludwigsburgu stwierdzono, że pełniący w Forcie VII funkcje kierownicze ustaleniu funkcjonariusze Gestapo i SS już nie żyją.

– sygn. akt S 18/02/Zn

Śledztwo wszczęte 18.02.2002. w sprawie zabójstwa dokonanego przez oddziały policji niemieckiej w okresie 22–27.09.1942. 289 mieszkańców narodowości polskiej wsi Zabłocie i Wiselka, województwo poleskie.

Śledztwo prowadzone było przy współpracy z Centralą w Ludwigsburgu, która przekazała obszerną dokumentację procesową dotyczącą zbrodni we wsiach Zabłocie i Wiselka. W dniu 31.01.2005. wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa wobec śmierci podejrzanego majora Bruno Hollinga oraz o prawomocnym zakończeniu postępowania co do tego samego czynu przeciwko Wernerowi Pöhlowski uniewinnionemu wyrokiem Sądu Krajowego w Kilonii 24.06.1977. i niewykrycia pozostałych sprawców zbrodni.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 12/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.10.2000. w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej na więźniach Centralnego Więzienia w Rawiczu w latach 1945–1956.

Wyjaśniane są fakty śmierci więźniów na skutek bicia i torturowania przez funkcjonariuszy SW w Rawiczu, a także z powodu złego wyżywienia, zimna i chorób. Kolejne wątki śledztwa dotyczą psychicznego i fizycznego znęcania się nad osadzonymi w tym więzieniu osobami. Dotychczas w toku postępowania przesłuchano 460 świadków, w tym 64 w okresie sprawozdawczym.

– sygn. akt S 23/00/Zk

Śledztwo w sprawie przestępczych działań funkcjonariuszy i organów władzy – sprowadzających się między innymi do pozbawienia życia wielu osób, spowodowania obrażeń ciała i bezprawnych pozbawień wolności – podczas „wydarzeń poznańskich” w dniach 28–29.06.1956. podjęte z zawieszenia 22.11.2000.

W toku prowadzonego postępowania gromadzony jest obszerny materiał dowodowy. W trakcie śledztwa przesłuchano w sumie 534 osoby, w tym 74 w okresie sprawozdawczym.

W ostatnich 18 miesiącach koncentrowano się między innymi na czynnościach mających na celu wyjaśnienie kwestii maltretowania zatrzymanych demonstrantów. Obecnie trwają czynności polegające m.in. na sporządzaniu tablic poglądowych z wizerunkami potencjalnych sprawców i okazywaniu ich pokrzywdzonym.

– sygn. akt S 24/00/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej na więźniach Centralnego Więzienia we Wronkach w latach 1945–1956, podjęte z zawieszenia 04.12.2000.

Ustalono, iż w latach 1945–1956 w więzieniu we Wronkach poniosło śmierć co najmniej 100 więźniów odbywających kary za przestępstwa polityczne. Część z nich zmarła w wyniku samobójstw spowodowanych znęcaniem się nad nimi lub warunkami odbywania kary, część została stracona w wyniku wykonywania wyroków śmierci.

W toku śledztwa przesłuchano ponad 970 świadków, w tym w okresie sprawozdawczym 70, w większości byłych więźniów politycznych więzienia we Wronkach.

Z zeznań przesłuchanych w tej sprawie świadków wynika, iż niektórzy funkcjonariusze tamtejszej służby więziennej oraz współwięźniowie, którzy podjęli współpracę z UB, fizycznie i moralnie znęcali się nad więźniami, a także dopuszczali się względem nich wielu innych przestępstw.

– sygn. akt S 26/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw i innych zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy Zarządu Informacji Wojskowej w Poznaniu w latach 1945–1956 podjęte z zawieszenia 04.12.2000.

Zgromadzono materiał dowodowy uzasadniający podejrzenie popełnienia przestępstw przez 5 zidentyfikowanych funkcjonariuszy Informacji Wojskowej. Materiały dotyczące tych funkcjonariuszy wyłączono do odrębnych postępowań, które aktualnie są kontynuowane.

W przypadku pozostałych pokrzywdzonych nie zdołano ustalić sprawców znęcania się nad nimi. Przesłuchani świadkowie nie zdołali bowiem podać danych umożliwiających ich jednoznaczną identyfikację. Jednocześnie ustalono, iż akta prowadzonych przeciwko nim śledztw zostały zniszczone, co uniemożliwia ustalenie funkcjonariuszy – sprawców znęcania się nad nimi. Dlatego też śledztwo w tej części umorzono 10.11.2004. wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 23/01/Zk

Śledztwo wszczęte 24.04.2001. w sprawie fizycznego i moralnego znęcania się w okresie od grudnia 1981 do 1985 w Koninie przez funkcjonariuszy SB nad Ewą B.-Z. oraz innymi działaczami „Solidarności”, wszczęte 24.04.2001.

W dniu 09.01.2003. wniesiono akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Koninie przeciwko czterem byłym funkcjonariuszom SB: Janowi D., Julianowi K., Mirosławowi T. oraz Henrykowi N. W akcie oskarżenia zarzucono im popełnienie łącznie 16 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad zatrzymanymi lub aresztowanymi piętnastoma działaczami „Solidarności” w Koninie.

Wyrokiem z 03.09.2004. Sąd Rejonowy w Koninie uznał oskarżonych za winnych piętnastu z szesnastu zarzuconych im w akcie oskarżenia czynów, uniewinniając jedynie Henryka N. od zarzutu znęcania się nad jednym z pokrzywdzonych. Sąd I instancji wymierzył oskarżonym za przypisane im przestępstwa kary łączne: Janowi D. – 2 lata i 6 miesięcy pozbawienia wolności, Mirosławowi T. – 2 lata pozbawienia wolności, Julianowi K. – 2 lata i 6 miesięcy pozbawienia wolności, Henrykowi N. – 1 rok pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 4 lat próby.

Wyrok został zaskarżony przez obrońców oskarżonych Jana D., Mirosława T., Juliana K. i Henryka N. do Sądu Okręgowego w Koninie.

W dniu 19.01.2005. Sąd Okręgowy w Koninie po rozpoznaniu apelacji obrońców oskarżonych zmienił zaskarżony wyrok poprzez złagodzenie orzeczonych kar pozbawienia wolności: wobec oskarżonego Jana D. do 2 lat, wobec Mirosława T. i Juliana K. do roku i 8 miesięcy.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się przez Franciszka B., funkcjonariusza WUBP w Szczecinie, 15.11.1950. nad Marianem D. prowadzone na podstawie materiałów wyłączonych 14.01.2002.

ze sprawy oznaczonej sygnaturą S 92/01/Zk dotyczącej bezprawnego skazania Mariana D. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Szczecinie.

Śledztwo w tej sprawie zakończone zostało 14.01.2003. skierowaniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Szczecinie, w którym oskarżono Franciszka B. o fizyczne i psychiczne znęcanie się w okresie od czerwca do sierpnia 1949 nad Waławem B., a nadto o to, że w listopadzie 1950 podczas czynności zaznajomienia Mariana D. z materiałami śledztwa uderzył go w kark drewnianą nogą od taboretu, w wyniku czego pokrzywdzony utracił przytomność.

Wyrokiem z 24.01.2005. Sąd Rejonowy w Szczecinie uznał oskarżonego Franciszka B. za winnego zarzuconych mu w akcie oskarżenia czynów. Jednocześnie Sąd Rejonowy, działając na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z 7.12.1989 o amnestii, umorzył postępowanie. Od powyższego wyroku apelację wniósł prokurator IPN.

Sąd Okręgowy w Szczecinie wyrokiem z 14.06.2005. uwzględnił apelację wniesioną przez prokuratora IPN i uchylił zaskarżony wyrok w całości, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Szczecinie.

Obecnie sprawa rozpoznawana jest przez Sąd Rejonowy w Szczecinie. W dniu 02.12.2005. odbyła się pierwsza rozprawa, która z uwagi na konieczność przeprowadzenia kolejnych dowodów została przerwana do dnia 09.01.2006.

– sygn. akt S 71/02/Zk

Śledztwo wszczęte 02.10.2002. w sprawie masowych represji stosowanych w październiku i listopadzie 1946 r. w Wielkopolsce przez funkcjonariuszy UB wobec członków Polskiego Stronnictwa Ludowego przed mającym się odbyć 03.11.1946. w Poznaniu Zjazdem Wojewódzkim PSL, wszczęte 02.10.2002.

Ustalono, że przed mającym się odbyć 03.11.1946. Zjazdem Wojewódzkim PSL w Poznaniu funkcjonariusze UBP stosowali masowo represje wobec członków i sympatyków Stronnictwa polegające na zatrzymaniach, aresztowaniach, rewizjach, zastraszaniu poprzez groźby, szantaże i pobicia.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano świadków znęcania się nad działaczami PSL w Warszawie. Materiały w tej części przekazano właściwej do prowadzenia sprawy Oddziałowej Komisji w Warszawie.

– sygn. akt S 145/02/Zk

Śledztwo przeciwko byłym funkcjonariuszom SB w Koninie Leonowi W. i Zbigniewowi G. prowadzone od 30.12.2002. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od 13.12.1981 do 1985 nad Ewą B.-Z. oraz innymi działaczami „Solidarności”.

W dniu 11.10.2004. przedstawiono Leonowi W. zarzuty, że w trakcie prowadzonych postępowań karnych znęcał się fizycznie i psychicznie nad działaczami NSZZ „Solidarność” w Koninie. Dnia 15.03.2005. przedstawiono Zbigniewowi G. zarzut znęcania się nad działaczem „Solidarności” w Koninie w okresie od 1 marca do kwietnia 1985 r. poprzez bicie go pięścią po głowie i brzuchu, kopanie obutą nogą w różne części ciała, bicie pałką milicyjną po piętach, wbijanie szpilek pod paznokcie, grożenie biciem i pozbawieniem życia, znieważanie. Podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzuconych im czynów.

Obecnie sprawdzana jest linia obrony podejrzanych.

– sygn. akt S 4/03/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 18.12.2002. w sprawie masowych zabójstw ponad 140 obywateli polskich osadzonych w więzieniach w Pińsku, dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD w czerwcu 1941 r.

Ustalono, iż krótko po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej funkcjonariusze NKWD, stanowiący obsadę trzech więzień w Pińsku, dokonali zabójstwa ponad 140 osadzonych w nich obywateli polskich. Zostali oni umieszczeni w tych więzieniach w ramach rozpoczętej na masową skalę

już pod koniec września 1939 r. akcji aresztowania przedstawicieli polskiej inteligencji. Po zajęciu Pińska przez wojska niemieckie tamtejsza ludność weszła do więzień opuszczonych przez funkcjonariuszy NKWD w poszukiwaniu swoich bliskich. W areszcie milicyjnym przy ul. Piłsudskiego uznano wtedy zwłoki co najmniej 20 mężczyzn z roztrzaskanymi głowami. W areszcie NKWD przy ul. Albrechtowskiej odnaleziono zwłoki ponad 60 mężczyzn i kobiet z ranami postrzałowymi lub klutymi od bagnetu. Ustalono ponadto, iż pod koniec czerwca 1941 r. Rosjanie wywieźli grupę więźniów z tego więzienia ciężarówkami z Pińska szosą w stronę Łunińca. Ciężarówki zatrzymały się w okolicy wsi Horodyszczce i Wólka, gdzie wyładowano więźniów. Kilka dni potem w tym miejscu okoliczni mieszkańcy znaleźli dwa groby, w których pochowano zwłoki co najmniej 60 ofiar.

Przeprowadzone czynności nie doprowadziły do ustalenia sprawców zbrodni, dlatego też 18.07.2005. śledztwo zostało umorzone wobec niewykrycia sprawców.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 72/01/Zi

Śledztwo w sprawie zamordowania 09.11.1943. w Rejmontówce i Lubieszowie, powiat Kamień Koszyrski, województwo poleskie, około 200 osób narodowości polskiej przez nieustalony oddział najprawdopodobniej OUN – UPA, podjęte z zawieszenia 07.11.2000.

Ustalono, że rankiem 09.11.1943. do Rejmontówki wtargnął uzbrojony oddział, którego członkowie za pomocą noży, bagnetów, wideł i siekier dokonali zabójstwa mieszkańców Rejmontówki – łącznie około 100 osób. Zebrany materiał dowodowy nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, czy sprawcami tej zbrodni była zorganizowana grupa UPA, czy też inna formacja. W tym samym dniu w oddalonym od Rejmontówki o około 7 km miasteczku Lubieszów zamordowano także grupę Polaków – co najmniej 100 osób. Sprawcy zgromadzili w jednym z budynków znajdujące się w mieście osoby narodowości polskiej, po czym budynek ten obłożyli słomą i podpalili. Zginęły wszystkie umieszczone tam osoby z wyjątkiem dwóch, którym udało się zbiec.

W toku śledztwa kontynuowano przesłuchanie świadków, często w ich miejscu zamieszkania z uwagi na wiek i stan zdrowia. Łącznie przesłuchano 135 osób, w tym w okresie sprawozdawczym 15 świadków.

Zwrócono się również do Centrali w Ludwigsburgu, ponieważ tereny należące do powiatu Kamień Koszyrski w listopadzie 1943 r. zajęte były przez wojska niemieckie. W odpowiedzi Centrala w Ludwigsburgu poinformowała, że nie posiada żadnych materiałów archiwalnych dotyczących tej zbrodni.

2.8. ODDZIAŁOWA KOMISJA W RZESZOWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 2/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 18.08.2000. w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich w obozie pracy przymusowej dla Polaków w Pustkowie w okresie od 1942 r. do lipca 1944 r.

Od 01.07.2004. w sprawie przesłuchano 81 świadków, w przeważającej części członków rodzin nieżyjących więźniów tegoż obozu. Potwierdzili oni w swoich zeznaniach długotrwałe pozbawienie wolności poprzez osadzenie w obozie pracy ich najbliższych, nie posiadali natomiast informacji dotyczących indywidualnych sprawców zbrodni popełnionych na terenie tego obozu.

– sygn. akt S 5/03/Zn

Śledztwo podjęte 25.02.2003. w sprawie zabójstwa przez niemieckich sprawców 25 polskich profesorów wyższych uczelni, 12 członków ich rodzin oraz 8 współmieszkańców we Lwowie w lipcu 1941 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 14 świadków, w tej liczbie 4 w drodze międzynarodowej pomocy prawnej. W realizacji wniosku o pomoc prawną uzyskano z Niemiec kopię dokumentu z 1943 r. informującego o policyjno-sądowym postępowaniu prowadzonym przeciwko Hansowi Krügerowi z powodu ujawnienia Polce Karolinie Lanckorońskiej, że w zajmowanych miejscowościach aresztowano, a następnie rozstrzeliwano Polaków. Treść dokumentu potwierdza okoliczności wskazane przez Karolinę Lanckorońską, której przesłuchujący ją w Stanisławowie Hans Krüger wyznał, iż brał udział w zabójstwie profesorów wyższych uczelni Lwowa. Analizowane są obecnie kolejne niemieckie dokumenty oraz wyniki kwerend dokonanych w archiwach na terenie Ukrainy.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 4/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.10.2000. w sprawie zabójstw sądowych dokonanych w okresie od 17 do 27.10.1944. w Rzeszowie poprzez wydanie przez Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego wyroków śmierci wobec żołnierzy AK oraz wykonanie tych orzeczeń.

Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że w okresie od 17 do 20.10.1944. na terenie Rzeszowa Najwyższy Sąd Wojskowy oraz Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego skazały na karę śmierci 20 osób, z których 17 zostało straconych.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 15 świadków, w tym członków rodzin skazanych żołnierzy AK.

– sygn. akt S 6/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 09.11.2000. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy Informacji Wojska Polskiego w Rzeszowie w latach 1944–1956.

Przesłuchano 18 świadków oraz przeprowadzono analizy 9 spraw karnych byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie i akt 2 spraw Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie.

Kontynuowano okazania uzyskanych fotografii oficerów WP, funkcjonariuszy BP i funkcjonariuszy MO pokrzywdzonym w celu zidentyfikowania sprawców, którzy stosowali przestępcze metody śledcze.

– sygn. akt S 7/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 09.11.2000. w sprawie zabójstwa przez żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza z placówki w Wołkowyi w lipcu 1946 r. około 33 osób narodowości ukraińskiej we wsi Terka, woj. podkarpackie.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano łącznie 23 świadków, z czego dwóch potwierdziło służbę w 8 Oddziale 36 Komendatury WOP. Jak ustalono, w dniach 7 i 8.07. 1946. żołnierze 8 Oddziału 36 Komendatury WOP w liczbie około 40 zatrzymywali mieszkańców Terki narodowości ukraińskiej. Osoby, które nie chciały opuścić dobrowolnie domów, były rozstrzeliwane. Część, głównie starszych osób spłonęła żywcem w podpalonych przez wojsko zabudowaniach. W wyniku tych działań zginęło co najmniej 12 osób narodowości ukraińskiej. W dniu 09.07.1946 żołnierze przyprowadzili do Terki zabrane wcześniej do Wołkowyi osoby narodowości ukraińskiej. Kilka osób, którym udało się udowodnić obywatelstwo polskie, zostało wypuszczonych. Zatrzymane 24 osoby zamknięto w opuszczonym domu, jego drzwi i okna zablokowano od zewnątrz, a następnie obrzucono granatami. Budynek spłonął razem z uwięzionymi w nim ludźmi. Z budynku udało się wydostać jednemu z pokrzywdzonych, którego nazwisko ustalono.

W toku śledztwa zgromadzono dowody wskazujące na udział w zbrodni trzech zidentyfikowanych sprawców. Jeden z nich, dowodzący grupą żołnierzy, nie żyje. Pozostałym dwóm osobom zostały przedstawione zarzuty popełnienia zbrodni zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem. Jednak wobec przyjętej przez podejrzanych linii obrony, której nie zdołano obalić, 25.10.2005. postępowanie przygotowawcze umorzono.

– sygn. akt S 55/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 14.12.2000. w sprawie zabójstwa w dniach 25.01., 28.93 i 13.04.1946. ok. 70 mieszkańców wsi Zawadka Morochowska, pow. Sanok.

W toku postępowania przygotowawczego przesłuchano łącznie 128 świadków, w tym również, w drodze międzynarodowej pomocy prawnej, osoby obecnie zamieszkałe na terenie Ukrainy i Niemiec. Na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego, 28.01.2005. wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa z uwagi na brak ustawowych znamion zbrodni komunistycznej i przedawnienie karalności. Rozpoznając zażalenie jednej z pokrzywdzonych, Sąd Okręgowy w Krośnie 27.07.2005. utrzymał w mocy zaskarżone postanowienie.

– sygn. akt S 2/02/Zk

Śledztwo wszczęte 11.04.2002. w wyniku zawiadomienia złożonego przez Prezesa Związku Ukraińców w Polsce w sprawie torturowania oraz pozbawienia życia 28 członków Ukraińskiej Powstańczej Armii przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego, po uprzednim wzięciu ich do niewoli w styczniu 1946 r. w Birczy woj. podkarpackie.

W toku postępowania przygotowawczego przesłuchano łącznie 82 świadków, zapoznano się z wynikami pracy zespołu archeologiczno-ekshumacyjnego oraz zasięgnięto opinii biegłego lekarza sądowego. Na podstawie zgromadzonego w ten sposób materiału dowodowego 11.10.2004. wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa wobec braku ustawowych znamion zbrodni.

– sygn. akt S 14/02/Zk

Śledztwo w sprawie deportacji obywateli polskich, głównie żołnierzy AK Obwód Krosno, dokonanych przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od sierpnia 1944 do 1955 na terenie byłego województwa rzeszowskiego i do łagrów ZSRR podjęte z zawieszenia 18.03.2002.

Odtworzono i zanalizowano szczegółowo stan prawny, na którego podstawie dokonywano deportacji, oraz ustalono losy deportowanych. Śledztwo umorzono 29.03.2005. wobec śmierci zidentyfikowanych sprawców odpowiedzialnych za bezprawne deportacje oraz niewykrycia wykonawców.

– sygn. akt S 24/03/Zk

Śledztwo wszczęte 13.05.2003. w sprawie złośliwego naruszania praw pracowniczych nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych w Sanoku, wynikających ze stosunku pracy, w związku z ich przynależnością do NSZZ „Solidarność”, przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w 1982 r.

Podstawą wszczęcia śledztwa było pisemne zawiadomienie nauczyciela z Sanoka, z którego treści wynikało, że w 1982 r. specjalna komisja powołana przez egzekutywę Komitetu Miejskiego PZPR w Sanoku przeprowadziła weryfikację nauczycieli.

Przesłuchano wszystkie ustalone osoby pokrzywdzone oraz żyjących członków Komisji weryfikującej nauczycieli.

Wykonywane są czynności zmierzające do zakończenia postępowania, wynikające z wniosków dowodowych złożonych przez pokrzywdzonego.

– sygn. akt S 40/03/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 29.09.2003. w sprawie zabójstw więźniów obozu NKWD w Jastkowicach, powiat stalowowolski, woj. Podkarpackie, dokonanych w latach 1944–1945 przez funkcjonariuszy NKWD.

W lipcu 1944 r. w Jastkowicach po wkroczeniu wojsk radzieckich utworzono tam obóz dla więźniów. Więźniowie byli przetrzymywani w kilku ziemiankach. Z zeznań jednego z przesłuchanych świadków wynika, że więźniami byli nieznani mu mężczyźni narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, polskiej i czeskiej uchylający się od służby wojskowej.

Z zeznań innych świadków wynika, że więźniowie byli wywożeni z obozu, a następnie rozstrzelani i grzebani na skraju kompleksu leśnego w Jastkowicach.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 21 świadków.

– **sygn. S 61/03/Zk**

Śledztwo przeciwko b. funkcjonariuszowi UB Stanisławowi S. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowych w latach 1944–1956 w PUBP w Nisku, prowadzone od 09.12.2003.

W dniu 22.09.2004. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego dla Miasta Stołecznego Warszawy przeciwko Stanisławowi S., któremu zarzucono popełnienie 67 zbrodni komunistycznych. Zarzucone czyny polegały na bezprawnym pozbawieniu wolności, fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad zatrzymanymi członkami różnych organizacji niepodległościowych w aresztach kierowanych przez siebie urzędów PUBP w Nisku i w Krośnie. Śledztwo wykazało, że oskarżony w czasie przesłuchań kopał i bił przesłuchiwanym, posługując się gumową pałką, kablem, deską, kolbą karabinu, łańcuchem, a także porażał ich prądem elektrycznym i zadawał rany klute szpadą.

W akcie oskarżenia zawnioskowano do wezwania i przesłuchania na rozprawie 192 świadków.

Do chwili obecnej proces nie rozpoczął się.

– **sygn. S 13/04/Zk**

Śledztwo przeciwko Ignacemu P. wyłączone 08.04.2004. do odrębnego prowadzenia ze sprawy sygn. S 8/00/Zk dotyczącej zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie w latach 1944–1956.

W dniu 07.01.2005. do Sądu Rejonowego w Rzeszowie skierowano akt oskarżenia przeciwko Ignacemu P., zarzucając mu dopuszczenie się łącznie 22 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie działaczami niepodległościowymi oraz bezprawnego pozbawienia wolności.

W toku śledztwa przesłuchano 101 świadków.

Do chwili obecnej przewod sądowy nie rozpoczął się. Sąd podjął czynności zmierzające do uzyskania opinii lekarskiej o stanie zdrowia oskarżonego.

– **sygn. akt S 31/04/Zk**

Śledztwo wszczęte 19.08.2003. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Stanisława T. w Rzeszowie od grudnia 1948 r. do grudnia 1949 r.

Jak ustalono, Stanisław T., pracownik KWMO w Rzeszowie, został zatrzymany 20.12.1948. przez funkcjonariuszy miejscowej KWMO pod zarzutem głoszenia, że Związek Radziecki w okresie od 1939 r. do 1944 r. wymordował polskich oficerów w Katyniu oraz szereg Polaków zlikwidował śmiercią głodową.

Józef Z., funkcjonariusz śledczy KW w Rzeszowie sporządził akt oskarżenia przeciwko aresztowanemu zarzucając mu, że: „przy obecności kilku funkcjonariuszy Służby Śledczej w Rzeszowie rozpowszechniał fałszywe wiadomości przeciwko jedności sojuszniczej Państwa Polskiego”. Jak ustalono w obecnie prowadzonym postępowaniu, Józef Z. sformułował powyższy zarzut pomimo tego, że miał pełną świadomość prawdziwości twierdzeń oskarżonego.

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie Stanisław T. skazany został na karę 5 lat pozbawienia wolności, która w wyniku skargi rewizyjnej uwzględnionej przez Najwyższy Sąd Wojskowy skrócona została do 1 roku.

Na podstawie zebranego w sprawie materiału dowodowego Józefowi Z. przedstawiono zarzut popełnienia zbrodni komunistycznej. Z uwagi na to, iż z okoliczności sprawy wynika, że Józefowi Z. grozi kara pozbawienia wolności w wymiarze nie przekraczającym dwóch lat, 05.10.2004. działając na zasadzie art. 1 ustawy z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii, skierowano do Sądu Rejonowego w Rzeszowie wnioski o umorzenie postępowania karnego.

W dniu 30.06.2005. sąd uwzględnił wniosek i umorzył postępowanie wobec Józefa Z.

– sygn. S 38/04/Zk i S 62/04/Zk

Śledztwa wyłączono (S 38/04/Zk – 23.09.2004., S 62/04/Zk – 21.12.2004.) ze sprawy S 5/02/Zk wszczętej 20.02.2002. przeciwko b. funkcjonariuszowi PUBP w Nisku w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad członkami organizacji niepodległościowych w latach 1944–1956.

Akt oskarżenia przeciwko Edwardowi P. skierowano do Sądu Rejonowego w Nisku 14.10.2004., zarzucając mu dopuszczenie się 8 przestępstw.

W akcie oskarżenia zawnioskowano przesłuchanie na rozprawie 42 świadków.

W dniu 04.01.2005. do Sądu Rejonowego w Nisku skierowano kolejny akt oskarżenia przeciwko Edwardowi P., zarzucając mu fizycznie i psychiczne znęcanie się nad żołnierzem AK – Wojciechem P.

Na wniosek prokuratora IPN Sąd Rejonowy w Nisku 24.01.2005. obie te sprawy połączył celem prowadzenia w ramach jednego postępowania.

Wyrokiem z 15.06.2005. Sąd Rejonowy w Nisku uznał oskarżonego Edwarda P. za winnego wszystkich zarzuconych mu czynów. Za jeden z czynów wymierzył karę 2 lat pozbawienia wolności, zaś za każdy z ośmiu pozostałych czynów kary po 3 lata pozbawienia wolności. Sąd wymierzył oskarżonemu karę łączną 4 lat pozbawienia wolności.

Po rozpoznaniu apelacji obrońcy oskarżonego Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu 17.10.2005. utrzymał w mocy wyrok sądu I instancji.

– sygn. akt S 56/04/Zk

Śledztwo w sprawie spalenia obrazu Zaśnięcia Matki Bożej w Kościele Parafialnym w Starej Wsi 06.12.1968.

W dniu 20.05.2004. wpłynęło pismo przedstawiciela Kolegium Księży Jezuitów w Starej Wsi z prośbą o przeprowadzenie śledztwa w sprawie spalenia obrazu Zaśnięcia Matki Bożej w kościele parafialnym w Starej Wsi 06.12.1968.

W zawiadomieniu o przestępstwie podano, że Stara Wieś to miejsce kultu religijnego związane z obecnością od XV wieku obrazu Zaśnięcia Matki Bożej.

Zdaniem zawiadamiającego księdza – podana oficjalna przyczyna pożaru, tj. zwarcie instalacji elektrycznej – była nieprawdziwa, gdyż okoliczności pożaru wskazywały na celowe działania, natomiast organom bezpieczeństwa zależało na spowodowaniu zaniku kultu maryjnego w Starej Wsi.

W toku śledztwa przesłuchano większość osób posiadających wiadomości o zdarzeniu. Są to głównie mieszkańcy domu zakonnego, funkcjonariusze straży pożarnej i MO w Brzozowie, którzy uczestniczyli w akcji ratowniczej w kościele. Ponadto dokonano oględzin miejsca zdarzenia, sporządzając dokumentację fotograficzną. Trwa poszukiwanie i gromadzenie dokumentacji archiwalnej, obrazującej działania służb bezpieczeństwa PRL wobec Kościoła na terenie pow. brzozowskiego w latach 1965–1970.

Prowadzone postępowanie ma na celu ustalenie, czy pożar obrazu był wynikiem celowego działania funkcjonariuszy państwa komunistycznego.

– sygn. akt S 61/04/Zk, S 56/05/Zk

Śledztwa przeciwko Romanowi K. wyłączone (S 61/04/ZK – 17.12.2004., S 56/05/Zk – 28.10.2005.) z postępowania sygn. S 5/02/Zk dotyczącego zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Nisku w latach 1944–1956.

Przesłuchano 31 świadków. Akt oskarżenia skierowano do Sądu Rejonowego w Nisku 03.01.2005., zarzucając Romanowi K. popełnienie 9 zbrodni komunistycznych, w tym pięciu przestępstw polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Nisku działaczami niepodległościowymi i czterech przestępstw polegających na bezprawnym pozbawieniu ich wolności.

Do chwili obecnej nie odczytano aktu oskarżenia, albowiem oskarżony nie zgłosił się na pierwszy termin rozprawy 14.03.2005., powołując się na zły stan zdrowia. Sąd powołał biegłych, którzy sporządzą opinię o stanie zdrowia oskarżonego.

W dniu 01.12.2005. do Sądu Rejonowego w Nisku skierowano kolejny akt oskarżenia przeciwko Romanowi K., zarzucając mu popełnienie zbrodni komunistycznej, polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad pozbawionym wolności żołnierzem AK.

Również w tej sprawie nie doszło jeszcze do rozpoczęcia procesu sądowego.

– sygn. akt S 34/05/Zk

Śledztwo przeciwko Józefowi O. wyłączone 09.06.2005. z postępowania sygn. S 8/00/Zk dotyczącego zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie w latach 1944–1956. Przesłuchano 20 świadków. W dniu 05.07.2005. skierowano do Sądu Rejonowego w Rzeszowie akt oskarżenia, zarzucając Józefowi O. popełnienie zbrodni komunistycznej, polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad pozbawionym wolności i przetrzymywanym w areszcie WUBP w Rzeszowie w 1950r. działaczem WiN.

Do chwili obecnej nie rozpoczął się proces sądowy w tej sprawie.

– sygn. akt S 36/05/Zk

Śledztwo przeciwko Tadeuszowi G. wyłączone 15.06.2005. z postępowania sygn. S 29/01/Zk dotyczącego zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Łańcucie w latach 1944–1956.

Przesłuchano 18 świadków. 08.07.2005. skierowano do Sądu Rejonowego w Łańcucie akt oskarżenia, zarzucając Tadeuszowi G. popełnienie w 1950 r. zbrodni komunistycznej, polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad pozbawionym wolności i przetrzymywanym w areszcie PUBP w Łańcucie Bolesławem Rz.

Od 26.09.2005. trwa w tej sprawie proces sądowy. Obecnie postępowanie znajduje się na końcowym etapie. W najbliższym czasie należy spodziewać się wydania wyroku.

– sygn. akt S 37/05/Zk

Śledztwo przeciwko Stanisławowi P. wyłączone z postępowania sygn. S 14/00/Zk dotyczącego zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Przeworsku w latach 1944–1956.

Przesłuchano 25 świadków. W dniu 18.07.2005. skierowano do Sądu Rejonowego w Przeworsku akt oskarżenia, zarzucając Stanisławowi P. popełnienie dwóch zbrodni komunistycznych, polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad dwoma pozbawionymi wolności i przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Przeworsku żołnierzami AK.

Proces sądowy rozpoczął się 03.10.2005. Obecnie nie można określić spodziewanego terminu jego zakończenia.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 52/01/Zi

Śledztwo wszczęte 20.09.2001. w sprawie zabójstwa ok. 360 mieszkańców Pawłokomy narodowości ukraińskiej w dniach 1–3 marca 1945 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 52 świadków. Ponadto od organów wymiaru sprawiedliwości Ukrainy, Białorusi i USA uzyskano protokoły przesłuchania dalszych 17 świadków – byłych mieszkańców Pawłokomy. Wystąpiono do organów wymiaru sprawiedliwości Kanady i Australii o przesłuchanie dalszych kilkunastu byłych mieszkańców Pawłokomy, obecnie zamieszkałych na terenie tych państw.

Dotąd nie zgromadzono materiału dowodowego pozwalającego na przedstawienie zarzutu brania udziału w zbrodni konkretnej żyjącej osobie.

– sygn. akt S 45/02/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943–1947 na terenie pow. lubaczowskiego na szkodę obywateli polskich narodowości polskiej i ukraińskiej, w wyniku których śmierć poniosła nieustalona bliżej liczba osób, podjęte z zawieszenia 23.04.2002.

W toku wielowątkowego śledztwa przesłuchano 30 świadków, bezpośrednich uczestników wydarzeń we wsiach: Stare Sioło, Żmijowiska, Wólka Żmijowska, Majdan Lipowiecki, Łukawiec, Wielkie Oczy, Bihale, Cieszanów, Nowy Lubliniec i Gorajec, w tym 2 w drodze międzynarodowej pomocy prawnej.

2.9. ODDZIAŁOWA KOMISJA W SZCZECINIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 126/05/Zn

Śledztwo podjęte 09.05.2005. w sprawie dokonania w okresie od maja 1944 r. do połowy lutego 1945 r. w Podborsku, powiat Białogard, przez strażników niemieckich zabójstwa Audrey Teague oraz dwóch innych jeńców amerykańskich i jednego brytyjskiego, przebywających na terenie obozu jenieckiego Stalag Luft IV w Podborsku.

W toku śledztwa przesłuchano czterech świadków, w tym jednego z amerykańskich lotników. Skierowano wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej o przesłuchanie kolejnego świadka zamieszkałego w Stanach Zjednoczonych. Ustalono, iż w Archiwum Wojskowym we Fryburgu znajdują się materiały dotyczące przedmiotowego śledztwa. Obecnie ustalane są okoliczności, czas i dokładne miejsce prawdopodobnej ekshumacji szczątków czterech lotników amerykańskich.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 37/04/Zk

Śledztwo wyłączone 24.05.2004. ze śledztwa o sygn. S 110/01/Zk w sprawie stosowania w latach 1948–1950 przestępczych metod przesłuchań przez oficerów śledczych PUBP w Świebodzinie wobec zatrzymanych i tymczasowo aresztowanych członków organizacji niepodległościowej WiN.

W dniu 10.01.2005. do Sądu Rejonowego w Świebodzinie skierowano akt oskarżenia przeciwko Marianowi P. oskarżonemu o to, że w okresie od października 1948 r. do stycznia 1950 r. w Świebodzinie, jako funkcjonariusz PUBP, znęcał się fizycznie i psychicznie nad 10 aresztowanymi.

Wyrokiem z 10.10.2005. Sąd Rejonowy w Świebodzinie skazał Mariana P. za zarzucane mu przestępstwa na karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres lat 4. Wyrok jest prawomocny.

– sygn. akt S 6/05/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27.12.2001. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad członkami młodzieżowej organizacji o charakterze niepodległościowym o nazwie Narodowy Front Młodzieży Polskiej działającej pod koniec lat czterdziestych na terenie Kamienia Pomorskiego.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy uzasadnił przedstawienie 19.11.2002. b. funkcjonariuszowi WUBP w Szczecinie Janowi S. zarzutu znęcania się fizycznego i psychicznego nad pozbawionym wolności Andrzejem K.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Jan S. nie przyznał się do zarzucanego mu czynu.

W dniu 17.05.2005. do Sądu Rejonowego w Szczecinie skierowano akt oskarżenia przeciwko Janowi S. Z uwagi na stan zdrowia oskarżonego sprawa została przekazana do rozpoznania do Sądu Rejonowego w Poznaniu. Aktualnie toczy się postępowanie sądowe i można przypuszczać, iż sprawa zakończy się w pierwszym kwartale 2006 r.

– sygn. akt S 16/05/Zk

Śledztwo wyłączone 20.02.2002. z postępowania o sygn. S 10/05/Zk w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych wobec aresztowanych członków młodzieżowej organizacji niepodległościowej o nazwie „Trzej Muszkieterowie” przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie, w okresie od lipca do grudnia 1950 r.

W toku śledztwa ustalono dane wszystkich aresztowanych członków organizacji i przesłuchano żyjących pokrzywdzonych. Jeden z pokrzywdzonych rozpoznał w sposób niebudzący wątpliwości, wśród okazanych mu wizerunków funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie, Jana C. jako sprawcę znęcania się. W dniu 11.02.2005. wydano postanowienie o przedstawieniu Janowi C. zarzutu znęcania się nad pozbawionym wolności Jerzym Z.

Postanowienie nie zostało ogłoszone podejrzanemu, który w 1978 r. wyjechał na stałe do Izraela. Obecnie Biuro Międzynarodowej Współpracy Policji KGP w Warszawie ustala aktualne miejsce pobytu podejrzanego.

– sygn. akt S 20/05/Zk

Śledztwo wszczęte 22.07.2002. w sprawie pobicia 13.02.1982. w Wierzchowie Pomorskim przez funkcjonariuszy Służby Więziennej czterdziestu internowanych osób.

W dniu 13.02.1982. grupa 40 internowanych została pobita przez strażników więziennych, którymi najpierw dowodził Kazimierz W., a później Edward A. Niektórzy z pobitych internowanych doznali poważnych obrażeń ciała.

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano w charakterze świadków kilkadziesiąt osób, w tym osoby pokrzywdzone przebywające na stałe za granicą. Sporządzono tablice poglądowe przedstawiające wizerunki funkcjonariuszy Służby Więziennej, podejrzewanych o udział w pobiciu internowanych.

W niniejszej sprawie – w okresie od 01.07.2005. do 24.11.2005. – przedstawiono zarzuty popełnienia przestępstwa brania udziału w pobiciu internowanych 13 funkcjonariuszom Służby Więziennej i przesłuchano ich w charakterze podejrzanych. Część z tych podejrzanych nie przyznała się do popełnienia zarzucanych im czynów i odmówiła złożenia wyjaśnień. Część złożyła wyjaśnienia, w których kategorycznie zaprzeczyła, że brała udział w pobiciu. Trzech podejrzanych częściowo przyznało się do popełnienia zarzucanych im czynów, a w wyjaśnieniach swoich podnieśli, że nie użyli siły fizycznej w stosunku do tak dużej grupy osób internowanych, jaka została wskazana w postawionych im zarzutach.

W okresie ostatnich 6 miesięcy przesłuchano 29 świadków. Wydano kolejne postanowienie o przedstawieniu zarzutów Jerzemu B. Podjęto też działania zmierzające do ustalenia kolejnych osób podejrzanych oraz świadków. Planowane jest zakończenie śledztwa w pierwszej połowie 2006 r.

– sygn. akt S 23/05/Zk

Śledztwo wszczęte 09.12.2002. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad osobami pozbawionymi wolności przez funkcjonariuszy KWMO w Szczecinie oraz służby więziennej Zakładu Karnego w Goleniowie w maju 1982 r.

Przesłuchano kilkadziesiąt osób zatrzymanych w czasie demonstracji 1–4.05.1982. w Szczecinie, które zeznały, że zostały przewiezione do budynku KWMO i pobite przy użyciu pałek przez funkcjonariuszy ustawionych w szpaler. Zgromadzono dokumentację lekarską, dotyczącą obrażeń ciała stwierdzonych u osób osadzonych w Zakładzie Karnym w Goleniowie, oraz przesłuchano lekarza przeprowadzającego badania. Nadto, przesłuchano byłych funkcjonariuszy KWMO w Szczecinie, pełniących funkcje oficera dyżurnego. Nadal prowadzone są czynności zmierzające do ustalenia osób odpowiedzialnych za bezprawne użycie przemocy wobec zatrzymanych.

– sygn. akt S 30/05/Zk

Śledztwo wyłączone 30.04.2003. ze śledztwa o sygn. S 40/01/Zk w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1952–1953 w Koszalinie przez funkcjonariuszy UB nad Stanisławem P. i innymi członkami organizacji niepodległościowej Polskie Podziemne Siły Zbrojne.

Ustalono, że w skład organizacji wchodziło 17 osób, spośród których przesłuchano 9 (pozostałe nie żyją – przesłuchano osoby najbliższe dla pokrzywdzonych). Wytypowano sprawców i sporządzono tablice pogładowe z ich wizerunkami. Żaden z pokrzywdzonych nie rozpoznał sprawców.

Postanowieniem z 09.11.2005. śledztwo zostało umorzone z powodu niewykrycia i śmierci sprawców.

– sygn. akt S 37/05/Zk

Śledztwo wszczęte 07.02.2005. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Wiesława S., działacza NSZZ „Solidarność” w Szczecinie.

W dniu 11.01.1982. Wiesław S. został zatrzymany, a następnie aresztowany na dwa miesiące decyzją prokuratora Bogusławy K. za to, że jako nauczyciel szkoły podstawowej wypowiedział się wobec uczniów krytycznie o wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce, a w szczególności o nakaźnie noszenia legitymacji przez uczniów.

Przesłuchana w charakterze podejrzanej Bogusława K. potwierdziła fakt zastosowania tymczasowego aresztowania wobec Wiesława S., jednakże nie potrafiła wyjaśnić, dlaczego podjęła taką decyzję.

W sprawie przesłuchano kolejnych świadków i zebrany materiał dowodowy, który uzasadnia postawienie zarzutów dwóm kolejnym osobom, tj. byłemu prokuratorowi rejonowemu w Gryfinie, który aprobował decyzję o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, oraz prokuratorowi, który przedłużył tymczasowe aresztowanie. Wykonanie tych czynności planowane jest w pierwszym kwartale 2006 r.

– sygn. akt S 58/05/Zk

Śledztwo wszczęte 17.09.2004. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1953 r. w Gorzowie Wlkp. nad członkami organizacji niepodległościowej, która wydawała ulotki wzywające do zrzucenia „jarzma moskiewskiego”.

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano w charakterze świadków żyjących pokrzywdzonych i członków rodzin zmarłych pokrzywdzonych. Okazano pokrzywdzonym tablice pogładowe ze zdjęciami funkcjonariuszy i ustalono, że rozpoznani jako sprawcy znęcania się nie żyją albo też nie figurują w rejestrze PESEL.

Postanowieniem z 24.06.2005. umorzono śledztwo wobec śmierci ustalonych sprawców oraz z powodu niewykrycia pozostałych sprawców.

– sygn. akt S 61/05/Zk

Śledztwo w sprawie zamordowania przez żołnierzy Armii Czerwonej 26.09.1939. w pobliżu wsi Mokrandy, powiat Kobryń, dawne województwo poleskie, obecnie terytorium Republiki Białoruś, około 30 obywateli polskich, oficerów i podoficerów Flotyli Pińskiej, podjęte z zawieszenia 29.07.2004.

Ustalono dotychczas tożsamość kilkunastu zabitych polskich jeńców. W Centralnym Archiwum Wojskowym odnalezione zostały dokumenty archiwalne, które obecnie są analizowane na potrzeby śledztwa.

– sygn. akt S 88/05/Zk

Śledztwo wszczęte 07.02.2005. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się 25.10.1984. w Koszalinie przez funkcjonariuszy SB nad Tadeuszem W.

Dnia 06.05.2005. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów b. funkcjonariuszom Służby Bezpieczeństwa, Dionizemu M. i Andrzejowi W., którzy nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im czynów.

Postanowieniem z 16.06.2005. wyłączono materiały przeciwko Dionizemu M. i Andrzejowi W. do odrębnego postępowania, w którym obecnie wykonywane są czynności kończące śledztwo z udziałem podejrzanych.

Dnia 16.06.2005. dokonano kolejnego wyłączenia materiałów do odrębnego postępowania dotyczących popełnienia zbrodni komunistycznej na szkodę Czesława U. przez funkcjonariuszy SB. Sprawa ta znajduje się od 05.12.2005. wraz z aktem oskarżenia w Sądzie Rejonowym w Koszalinie.

Obecnie wyjaśniane są kolejne wątki represjonowania działaczy podziemnej „Solidarności” w Koszalinie.

– **sygn. akt S 109/05/Zk**

Śledztwo wszczęte 19.04.2005. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1951 r. nad pozbawionymi wolności Sylwestrem D. i Janem A. przez funkcjonariuszy PUBP w Białogardzie.

W dniu 06.05.2005. skierowano akt oskarżenia przeciwko Edwardowi Ż. i Mieczysławowi W., b. funkcjonariuszom PUBP w Białogardzie, do Sądu Rejonowego w Białogardzie.

Sąd postanowieniem z 01.09.2005. wyłączył materiały dotyczące Mieczysława W. do odrębnego postępowania. W wyroku z 09.11.2005. uznał oskarżonego Mieczysława W. za winnego popełnienia zarzucanego mu aktem oskarżenia czynu i skazał go na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności, zawieszając jej wykonanie na okres 3 lat. Wyrok uznano za słuszny. W sprawie oskarżonego Edwarda Ż. sąd nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy.

– **sygn. akt S 123/05/Zk**

Śledztwo wyłączone 29.04.2005. ze śledztwa o sygn. S 5/05/Zk w sprawie stosowania przemocy fizycznej i gróźb bezprawnych wobec Jerzego J. od kwietnia do maja 1947 r. w Koszalinie przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej w celu zmuszenia go do podjęcia współpracy polegającej na przekazywaniu rozmów kolegów o treści politycznej.

Ustalono, że wskazywany przez pokrzywdzonego sprawca żyje. Planowane jest przedstawienie zarzutu b. funkcjonariuszowi Informacji Wojskowej – Michałowi K.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono obszernie kwerendy archiwalne i podjęto działania zmierzające do ustalenia składu osobowego placówki Informacji Wojskowej w Koszalinie.

– **sygn. akt S 133/05/Zk**

Śledztwo wszczęte 16.06.2005. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w październiku 1984 r. przez funkcjonariuszy SB w Koszalinie nad działaczem podziemnej „Solidarności” Czesławem U. przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w Koszalinie, poprzez zmuszanie go do wejścia do prywatnego samochodu osobowego, wywiezienie do lasu, kierowanie gróźb bezprawnych celem uzyskania określonych informacji.

Dnia 18.07.2005. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów Romanowi B. Przesłuchany w charakterze podejrzanego nie przyznał się do popełnienia zarzuczonych mu czynów.

Dnia 05.12.2005. skierowano przeciwko Romanowi B. akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Koszalinie. Sąd nie wyznaczył jeszcze terminu rozprawy.

– **sygn. akt 145/05/Zk**

Śledztwo wszczęte 18.07.2005. w sprawie popełnienia zbrodni komunistycznej polegającej na przekroczeniu uprawnień przez funkcjonariuszy SB w Koszalinie przez pobicie w czasie zatrzymania działacza podziemnej „Solidarności” Tadeusza W.

W dniu 28.07.2005. wydane zostały postanowienia o przedstawieniu zarzutów funkcjonariuszom SB Romanowi K. i Wiesławowi S. Obaj podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzuczonych im czynów, wyjaśniając, iż nie pobili w czasie zatrzymania Tadeusza W. Obecnie sprawdzana jest linia obrony podejrzanych.

2.10. ODDZIAŁOWA KOMISJA W WARSZAWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 48/01/Zn

Śledztwo wszczęte 04.02.2002. w sprawie akcji przeprowadzonej 17.02.1944. w Warszawie przez grupę żołnierzy AL, którzy współdziałając z Gestapo, opanowali tajne Archiwum Delegatury Rządu na Kraj i przekazali w ręce okupanta część materiałów zgromadzonych w tym archiwum oraz zatrzymali przedstawicieli Delegatury i AK, a następnie wydali ich Gestapo.

Z dotychczasowych ustaleń śledztwa wynika, iż Wacław Kupecki, wykonując swe obowiązki służbowe, prowadził m.in. rozmowy z przedstawicielami organizacji o nazwie „Miecz i Pług”, a w szczególności z Bogusławem Hrynkiewiczem, który od 21.09.1943. był jednym z członków zarządu tej organizacji i współpracował równocześnie z Abwehrą, Gestapo i wywiadem radzieckim. Bogusław Hrynkiewicz, jako przedwojenny komunista, nawiązał również kontakty z Marianem Spychalskim – członkiem Sztabu Głównego GL i AL, do którego zwrócił się o pomoc w przeprowadzeniu napadu, argumentując, iż chodzi o zdobycie ważnych dla partii dokumentów. Marian Spychalski przekazał do jego dyspozycji dwóch uzbrojonych członków AL – Wincentego R. i Jerzego W. Sam B. Hrynkiewicz zaplanował przeprowadzenie akcji również z udziałem Abwehry i Gestapo. W dniu 16.02.1944. wieczorem B. Hrynkiewicz udał się do mieszkania W. Kupeckiego. Uczestnicząc w spotkaniu towarzyskim, pozostał w mieszkaniu do rana. Około godziny 7 następnego dnia wyszedł z mieszkania i na ulicy spotkał się z umówionymi wcześniej uczestnikami akcji, z którymi wrócił do lokalu W. Kupeckiego. Realizując plan napadu, przed zapukaniem do drzwi, Wincenty R. przyłożył B. Hrynkiewiczowi do głowy pistolet. Wykorzystując zaskoczenie osoby otwierającej drzwi, mężczyźni wtargnęli do mieszkania, a za nimi uczestniczący w akcji funkcjonariusze Abwehry i Gestapo. Bogusław Hrynkiewicz i Wincenty R. udali się na strych, gdzie odszukali, zawarte w dwóch teczkach, dokumenty ukryte przez W. Kupeckiego. Po dokonaniu ich segregacji i odnalezieniu interesujących B. Hrynkiewicza opuścił on mieszkanie. W tym samym czasie funkcjonariusze Abwehry i Gestapo skrupowali W. Kupeckiego i jego gosposię. W mieszkaniu zaś urządzono „kocioł”, w którym zatrzymano 20–30 osób. Osoby te były rewidowane i przesłuchiwane. Przed godziną policyjną Wincenty R. i Jerzy W. opuścili lokal. Około godziny 20 z mieszkania wyprowadzono W. Kupeckiego, jego łączniczkę oraz 6 innych osób związanych z działalnością konspiracyjną. Na podstawie informacji zawartych w materiałach archiwalnych ponad wszelką wątpliwość należy przyjąć, iż W. Kupecki razem z innymi osobami zatrzymanymi w mieszkaniu przy Poznańskiej został zamordowany.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono oględziny 17 tomów akt archiwalnych pochodzących z archiwum KC PZPR oraz 45 tomów akt Archiwum Państwowego m.st. Warszawy. Przesłuchano także 3 świadków, w tym bezpośredniego świadka opisywanego zdarzenia. Zeznając, potwierdził on dotychczasowe ustalenia śledztwa. Podał, iż wraz z innymi osobami został zatrzymany w mieszkaniu W. Kupeckiego przez mówiących po polsku mężczyzn, ubranych w mundury SS. Zeznał, że w akcji tej brali także udział Niemcy w wojskowych mundurach oraz cywile, którzy między sobą prowadzili rozmowy w języku niemieckim.

W związku z wyczerpaniem już niemal wszystkich źródeł dowodowych, w najbliższym czasie podjęte zostaną końcowe rozstrzygnięcia procesowe.

– sygn. akt S 9/02/Zn

Śledztwo podjęte 22.01.2002. w sprawie dokonania przez niemieckie formacje wojskowe i policyjne zabójstw w okresie od 01.09.1939. do 17.01.1945. w Piasecznie i sąsiadujących miejscowościach, m.in. Raszynie, Słomczynie, Opaczu, Mrokowie, Lesznoli, Chylicach, Skolimowie, Konstancinie i Jeziornie wziętych do niewoli żołnierzy polskich oraz ludności cywilnej narodowości polskiej i żydowskiej.

Śledztwo obejmuje ponad 70 wypadków zabójstw Polaków i Żydów, w tym masowe egzekucje, w których zastrzelono do 500 osób. Badane są, w jednym z wątków, zabójstwa wziętych do niewoli we wrześniu 1939 r. żołnierzy polskich. Odrębny wątek obejmuje zbrodnie żandarmerii i żołnierzy niemieckich dokonane w czasie pacyfikacji i akcji odwetowych na ludności cywilnej w Piasecznie i okolicznych wsiach w okresie Powstania Warszawskiego. W ostatnim okresie ustalono i przesłuchano 9 świadków.

– sygn. akt S 12/02/Zn

Śledztwo prowadzone od 30.01.2002. w sprawie zbrodni popełnionych w niemieckim obozie koncentracyjnym w Warszawie (Konzentrationslager Warschau).

Z dotychczas zebranych materiałów śledztwa bezspornie wynika, że niemiecki obóz koncentracyjny KL Warschau zaczął funkcjonować od 19.07.1943. i obejmował obszar pomiędzy ulicami Zamenhofska, Okopowa, Ostrowska, Wołyńska, Gliniana wzdłuż ulicy Gęsiej – obecnie Anielewiczka. Obóz działał do dnia 05.08.1944., kiedy to został zdobyty przez żołnierzy Armii Krajowej – Batalionu „Zośka”. Okoliczności powstania obozu, a także zajmowanego przez niego obszaru potwierdził przesłuchany w sprawie świadek – prof. Władysław Bartoszewski, którego szczegółowa relacja pozwała na uznanie jako niebudzących wątpliwości wiele ustaleń śledztwa. Na terenie dawnego przedwojennego więzienia wojskowego u zbiegu ulic Gęsiej i Zamenhofska w getcie, w którym do lata 1942 r. przetrzymywano Żydów, w marcu 1943 r. utworzono obóz pracy pod nazwą Arbeitserziehungslager der Sicherheitspolizei Warschau. Po trzech miesiącach rozkazem Himmlera z 11.06.1943. obóz ten przekształcono w obóz koncentracyjny dla Żydów. Obóz ten na terenie dawnego getta zaczął funkcjonować od 19.07.1943. Pod koniec 1943 r. obóz koncentracyjny przy ulicy Gęsiej ulegał systematycznemu powiększeniu. Przybywały tam transporty więźniów – Żydów holenderskich, belgijskich, greckich i francuskich. Największy stan liczbowy z 1944 r. przekraczał 10 tysięcy. W pierwszych miesiącach 1944 r. na ulicy Gęsiej na tyfus umierało po kilkudziesięciu więźniów. W tym czasie Niemcy systematycznie uzupełniali stan więźniów dzięki transportom z obozu w Birkenau, liczącym od kilkuset do tysiąca więźniów każdy. W kwietniu 1944 r. zmieniono dotychczasową nazwę obozu Konzentrationslager Warschau na Konzentrationslager Lublin. W kwietniu, a potem w czerwcu 1944 r. przybyły do obozu transporty więźniów węgierskich, liczące razem około 3000 osób. W obozie znajdowała się stosunkowo niewielka liczba Żydów polskich, mężczyzn i kobiet. W drugiej połowie lipca 1944 r. obóz liczył około 4400 osób, z czego około 400 przebywało w izbie chorych. Zdaniem profesora Władysława Bartoszewskiego nazwa Konzentrationslager dotyczyła wyłącznie obozu dla Żydów z okresu pomiędzy latem 1943 r. a wiosną 1944 r.

Dotychczasowe ustalenia śledztwa nie dają podstaw do twierdzenia, że teren obozu KL Warschau obejmował obszar Warszawy Zachodniej, gdzie w tunelu pod torami wzdłuż ulicy Bema miały funkcjonować komory gazowe. Aktualnie zebrany w tym zakresie materiał dowodowy w postaci między innymi przesłuchań szeregu świadków, w tym osób mieszkających wówczas w rejonie stacji kolejowej Warszawa Zachodnia, jak również zeznania projektantów powojennej rozbudowy tunelu, a w szczególności zeznania projektanta budowli wentylacyjnych tego tunelu, które powstały w 1972 r., a nie w okresie okupacji niemieckiej, oraz ujawniona dokumentacja techniczna projektów rozbudowy węzła kolejowego Warszawa Zachodnia, przeczą wersji o istnieniu na tym terenie niemieckiego obozu koncentracyjnego i funkcjonowaniu we wspomnianym tunelu komór gazowych.

Poważne wątpliwości budzi kwestia istnienia obozu koncentracyjnego Warszawa Koło. I w tym przypadku zeznania obecnie przesłuchanych świadków i zebrana dokumentacja techniczna obiektów wskazanych przez niektóre osoby jako elementy obozu – (baraki, krematoria), jak również inne dowody, podają w wątpliwość usytuowanie na tym terenie obozu. W tym zakresie jednakże czynności śledcze będą kontynuowane.

Ze szczególną ostrożnością podchodzić należy też do rozważań na temat liczby ofiar KL Warschau. Na obecnym etapie śledztwa nie można potwierdzić, że w KL Warschau śmierć po-

niosło około 200 tys. ludzi, która to liczba wskazywana jest w wypowiedziach publicznych przedstawicieli niektórych zainteresowanych środowisk. Liczbę ofiar na obecnym etapie śledztwa oszacować można na kilkanaście – kilkadziesiąt tysięcy: Polaków, w tym obywateli polskich narodowości żydowskiej, oraz obywateli innych państw narodowości żydowskiej. Według szacunku prof. Władysława Bartoszewskiego „[...] suma strat w wyniku śmierci normalnej (epidemia, tyfus, wyczerpanie) oraz śmierci gwałtownie zadanej na terenie utworzonego i praktycznie czynnego od 19.07.1943. KL Warschau na ulicy Gęsiej, od kwietnia 1944 r. nazywanego Konzentrationslager Lublin Arbeitslager Warschau wynosi za okrągły rok kilka do 10 tysięcy Żydów, więźniów, głównie obywatele niepolskich. Szacunek ten nie obejmuje strat, jakie powstały przy przymusowej ewakuacji więźniów pieszo z Warszawy (docelowo do Dachau) w ostatnich dniach lipca 1944 r. Szacunek ten nie obejmuje egzekucji z Pawiaka Polaków mężczyzn i kobiet dokonywanych poza budynkami więzienia na okolicznych ulicach”.

Problematyka liczby ofiar będzie przedmiotem dalszych badań śledztwa.

W ostatnim okresie przesłuchano 25 osób.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 2/00/Zk

Śledztwo podjęte 12.10.2000. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności księdza Zygmunta Kaczyńskiego w latach 1949–1951.

Ks. Z. Kaczyński, w okresie międzywojennym poseł na Sejm RP, należał do najwyższych władz Chrześcijańskiej Demokracji i Stronnictwa Pracy oraz pełnił funkcję dyrektora Katolickiej Agencji Prasowej, w rządach emigracyjnych pełnił kolejno funkcje: wiceministra informacji i dokumentacji, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie wyrokiem z 29.08.1951. skazał ks. Z. Kaczyńskiego za działanie w zamiarze zmiany przemocą ustroju państwa oraz przyjęcie korzyści majątkowej od osoby działającej w interesie obcego rządu na karę 10 lat więzienia.

Wyrokiem z 05.03.1958. Sąd Wojewódzki w Warszawie uniewinnił ks. Z. Kaczyńskiego od popełnienia zarzucanych mu czynów.

Na podstawie zebranego materiału dowodowego w dniu 30.07.2004. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów wobec jedyne żyjącego sędziego z ówczesnego składu orzekającego WSR w Warszawie – Mieczysława W. Zarzucono mu przekroczenie uprawnień i niedopełnienie obowiązków podczas wykonywania czynności związanych z przedłużaniem tymczasowego aresztowania wobec Z. Kaczyńskiego, których konsekwencją było bezprawne pozbawienie go wolności. Postanowienia tego nie ogłoszono jednak podejrzanemu. Uzyskano bowiem opinię biegłych z zakresu medycyny sądowej, z której wynika, iż 93-letni obecnie Mieczysław W. z uwagi na zły stan zdrowia nie może obecnie ani też w przyszłości brać udziału w czynnościach procesowych.

Śledztwo pozwoliło także ustalić, że śmierć księdza Z. Kaczyńskiego 13.05.1953. w areszcie śledczym przy ulicy Rakowieckiej w Warszawie nie była skutkiem przestępczych działań osób trzecich.

– sygn. akt S 8/00/Zk

Śledztwo podjęte 04.12.2000. w sprawie przestępstw popełnionych w latach 1945–1956 na terenie całej Polski przez funkcjonariuszy UBP, członków PPR, MO i ORMÓ oraz funkcjonariuszy władz państwowych wobec rzeczywistych lub domniemych członków PSL.

Zadaniem śledztwa jest rekonstrukcja zakresu i sposobów prześladowań członków PSL przez władze państwa komunistycznego. Ustalane jest także, w jakiej mierze represje na członkach i działaczach PSL były dokonywane z inspiracji czy też na polecenie centralnych władz państwowych, w jakim stopniu zaś stanowiły wykonanie poleceń wydawanych na niższych poziomach struktur organizacyjnych, państwowych i partyjnych.

W okresie sprawozdawczym przeanalizowano materiały archiwalne zgromadzone w 18 tomach, obrazujące operacyjne rozpracowanie kierownictwa PSL zarówno szczebla centralnego, jak i ówczesnych struktur wojewódzkich. W szczególności materiały te dotyczyły struktur i działaczy PSL z województw: białostockiego, bydgoskiego, gdańskiego, katowickiego, kieleckiego, koszalińskiego, krakowskiego, lubelskiego i olsztyńskiego. Na ich podstawie podejmowane będą działania zmierzające do ustalenia wszystkich osób pokrzywdzonych. Poddane analizie materiały dokumentują, że wobec działaczy struktur emigracyjnego PSL – Wiktora Bazylewskiego, Antoniny Gordon-Góreckiej, Ludwika Frendla, Franciszka Króla oraz Jerzego Mikołaja Górszczyka – organy MBP podejmowały działania mające na celu osłabienie ruchu ludowego poza granicami Polski.

Termin zakończenia śledztwa nie jest możliwy do określenia z uwagi na obszerność materiału archiwalnego, który musi zostać poddany oględzinom w związku z szeroko zakreślonym przedmiotem śledztwa.

– sygn. akt S 1/01/Zk

Śledztwo podjęte 18.01.2001. zakończone skierowaniem 08.05.2003. aktu oskarżenia przeciwko Henrykowi O., b. funkcjonariuszowi Głównego Zarządu Informacji WP, do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie.

Henryka O. oskarżono o to, że od lutego do marca 1953 w Warszawie jako oficer śledczy znęcał się psychicznie nad przesłuchiwanym płk. rez. Franciszkiem Skibińskim. Wyrokiem z 08.07.2004. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie uznał Henryka O. za winnego zarzucanego mu aktem oskarżenia przestępstwa i skazał go na karę 1 roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 2 lat.

Od wyroku tego apelację na niekorzyść oskarżonego złożył prokurator IPN, który sformułował zarzut niewspółmiernie niskiego wymiaru kary w stosunku do stopnia społecznej szkodliwości zarzucanego oskarżonemu czynu, jak również zarzut obrazy przepisów prawa materialnego. Apelację z wnioskiem o uniewinnienie wniósł obrońca Henryka O.

Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 22.11.2004. utrzymał zaskarżone orzeczenie w części dotyczącej uznania oskarżonego za winnego i wymierzonej kary.

– sygn. akt S 5/01/Zk

Śledztwo wszczęte 31.01.2001. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Andrzeja Sołdrowskiego i innych osób poprzez bezpodstawne orzeczenie wobec nich z mocy wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z 06.09.1951. wieloletnich kar pozbawienia wolności za działalność w organizacji Sodalicja Mariańska Akademików w Gliwicach.

Ustalono, że obecnie z kręgu osób odpowiedzialnych za bezprawne aresztowanie, oskarżenie i skazanie Andrzeja Sołdrowskiego i czterech innych osób żyje jedynie Mieczysław W., były sędzia wojskowy, który orzekał w tej sprawie w I instancji. W dniu 07.04.2004. w stosunku do 93-letniego obecnie Mieczysława W. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Jak wynika z opinii biegłych powołanych w sprawie, zły stan zdrowia podejrzanego uniemożliwia mu udział w czynnościach procesowych.

– sygn. akt S 6/01/Zk

Śledztwo wszczęte 31.01.2001. w sprawie bezpodstawnego orzeczenia 15.03.1948. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie kary śmierci wobec Witolda Pileckiego i wykonania jej 25.05.1948.

Rotmistrz Witold Pilecki, który powrócił do Polski w 1945 r. z powierzoną mu przez dowództwo II Korpusu gen. Władysława Andersa misją zebrania dla niego informacji na temat panującej w kraju sytuacji społecznej i politycznej, został w maju 1947 r. zatrzymany przez MBP wraz z kilkunastoma osobami ze swego najbliższego otoczenia i oskarżony m.in. o szpiegostwo. WSR w Warszawie wyrokiem z 15.03.1948. bezpodstawnie orzekł karę śmierci wobec Witolda

Pileckiego, Marii Szelańskiej i Tadeusza Płuzańskiego, zaś Makarego Sieradzkiego, Witolda Rózyckiego, Maksymiliana Kauckiego, Ryszarda Jamontt-Krzywickiego i Jerzego Nowakowskiego bezpodstawnie pozbawił wolności – orzeczono kary dożywotniego więzienia oraz kary 15, 10 i 5 lat więzienia. Orzeczenie to zostało utrzymane w całości postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z 03.05.1948., na skutek czego 25.05.1948. wykonano wobec Witolda Pileckiego karę śmierci. Pozostałym skazanym na karę śmierci osobom, w drodze prawa łaski, zamieniono kary na dożywotnie więzienie.

Postępowanie przygotowawcze w niniejszej sprawie zostało zakończone skierowaniem do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie, 01.04.2003. aktu oskarżenia przeciwko ppłk. w stanie spoczynku Czesławowi Ł.

Czesławowi Ł. zarzucono to, że jako prokurator wojskowy nie dopełnił obowiązku złożenia wniosku o zmianę niezgodnego z prawem składu orzekającego, i że występując przed nieprawidłowo obsadzonym sądem, wniósł o uznanie wszystkich oskarżonych za winnych i o wymierzenie kary śmierci wobec czterech osób, kary dożywotniego więzienia wobec dwóch osób i wobec również dwóch osób o wymierzenie surowej kary więzienia, pomimo że oskarżeni swoim działaniem nie wyczerpali ustawowych znamion zarzucanych im przestępstw, czym nakłaniał sąd do bezprawnego orzeczenia kar śmierci i kar pozbawienia wolności.

Czesław Ł. zarówno w toku postępowania przygotowawczego, jak i przed sądem nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu, podczas przesłuchań składał obszernie wyjaśnienia. Wobec śmierci oskarżanego 06.12.2004. Czesława Ł. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie 11.01.2005. umorzył postępowanie karne.

– sygn. akt S 39/01/Zk

Materiały przeciwko Marianowi P., Czesławowi Ś., Zbigniewowi K., Kazimierzowi T. i Józefowi K. zostały wyłączone 12.07.2001. z akt śledztwa w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych w latach 1948–1955 przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji WP wobec oficerów Wojska Polskiego.

Po wykonaniu szeregu ekspertyz przez biegłych z zakresu badania pisma ręcznego zweryfikowano dotychczas wydane postanowienia o przedstawieniu zarzutów byłemu funkcjonariuszowi MBP Czesławowi Ś. oraz byłym funkcjonariuszom GZI WP Zbigniewowi K., Kazimierzowi T. i Marianowi K., zarzucając im, że w czasie śledztw prowadzonych w okresie od 3.11.1949. do 13.06.1952. w Warszawie przeciwko gen. dyw. Stefanowi Mossorowi, gen. bryg. Józefowi Kuropiesce, gen. bryg. Stanisławowi Tatarowi, płk. Stanisławowi Nowickiemu i ppłk. Marianowi Utnikowi znęcali się nad nimi fizycznie i psychicznie, w ten sposób, że wielokrotnie i przez wiele godzin w dzień i w nocy przesłuchiwali ich w systemie tzw. „konwejeru”, pozbawiając pokrzywdzonych w tym czasie snu i zmierzając w ten sposób do spowodowania u nich załamania fizycznego i psychicznego, do zmuszenia ich do przyznania się do udziału w dywersyjno-szpiegowskiej organizacji działającej w Wojsku Polskim, do uczestniczenia w działalności agenturalnej na rzecz państw zachodnich oraz do składania wyjaśnień zgodnych z koncepcją prowadzonego przeciwko wymienionym pokrzywdzonym śledztwa, uznając, że czyn ten stanowi zbrodnię przeciwko ludzkości.

Wymienionych funkcjonariuszy przesłuchano w charakterze podejrzanych.

Z uwagi na uzasadnione wątpliwości co do stanu zdrowia Czesława Ś. i Kazimierza T. przeprowadzono stosowne badania z udziałem biegłych sądowych. W ich wyniku ustalono, iż stan zdrowia wymienionych podejrzanych pozwala na ich uczestnictwo w postępowaniu karnym. Obecnie prowadzone są czynności zmierzające do zakończenia śledztwa.

– sygn. akt S 49/01/Zk

Śledztwo w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych wobec oficerów WP tworzących tzw. „grupę kierownictwa konspiracji Marynarki Wojennej”, prowadzone od 21.08.2001., wy-

łączone ze śledztwa w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji WP w latach 1948–1955 wobec oficerów Wojska Polskiego.

Na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego, byłym funkcjonariuszom Głównego Zarządu Informacji WP Tadeuszowi J., Józefowi K., Zdzisławowi P., Kazimierzowi T., Leonardowi K. i Henrykowi P. zarzucono, że w czasie śledztwa prowadzonego w okresie od października 1950 do lipca 1952 r. w Warszawie przeciwko kmdr. Stanisławowi M., kmdr. Marianowi W., kmdr. Kazimierzowi K. i kmdr. Robertowi K., znęcali się nad nimi fizycznie i psychicznie, w ten sposób, że wielokrotnie i przez wiele godzin w dzień i w nocy przesłuchiwali pokrzywdzonych, pozbawiając ich w tym czasie snu, zmierzając w ten sposób do spowodowania u nich załamania fizycznego i psychicznego, do zmuszenia ich do przyznania się do udziału w dywersyjno-szpiegowskiej organizacji działającej w Wojsku Polskim, do uczestniczenia w działalności agenturalnej na rzecz państw zachodnich oraz do składania wyjaśnień zgodnych z koncepcją prowadzonego przeciwko wymienionym pokrzywdzonym śledztwa, uznając, że czyn ten stanowi zbrodnię przeciwko ludzkości.

Wymienionych, b. funkcjonariuszy GZI WP, przesłuchano w charakterze podejrzanych.

Przeprowadzono także badania sądowo-medyczne celem ustalenia stanu zdrowia podejrzanych Zdzisława P., Tadeusza J. i Józefa K. Z treści uzyskanych opinii wynika, że wymienieni są zdolni do uczestniczenia w postępowaniu karnym. Obecnie biegły z zakresu badania pisma ręcznego prowadzi badania zmierzające do ustalenia, czy odnalezione w toku śledztwa dokumenty archiwalne zostały sporządzone przez podejrzanych Henryka P., Kazimierza T. i Leonarda K.

Po wykonaniu wyżej opisanych działań podjęte zostaną czynności zmierzające do zakończenia śledztwa.

– **sygn. akt S 51/01/Zk**

Śledztwo kontynuowane od 30. 08. 2001. swoim zakresem obejmuje:

– przekroczenie uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych działających na szkodę wymiaru sprawiedliwości w latach 1983–1984 w związku z prowadzonym przez Prokuraturę Wojewódzką w Warszawie śledztwem dotyczącym śmierci Grzegorza Przemyka;

– utrudnianie śledztwa Prokuratury Wojewódzkiej w Warszawie w sprawie śmierci Grzegorza Przemyka w latach 1983–1984 przez funkcjonariuszy MSW;

– kierowanie gróźb bezprawnych przez funkcjonariuszy MSW w celu wywarcia wpływu na czynności świadków występujących przed sądem w sprawie śmierci Grzegorza Przemyka.

Materiały prowadzonego śledztwa składają się z 59 tomów oraz szeregu materiałów historycznych o charakterze pomocniczym.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 59 świadków. Ustalany jest zakres odpowiedzialności poszczególnych, zidentyfikowanych osób biorących udział w przestępczych działaniach, których celem była ochrona rzeczywistych sprawców śmierci G. Przemyka – funkcjonariuszy MO.

– **sygn. akt S 61/01/Zk**

Śledztwo podjęte 27.09.2001. w sprawie zabójstw mieszkańców powiatu pułtuskiego, dokonanych w okresie od 26.06.1945. do 23.02.1946.

Przedmiotem postępowania jest pozbawienie życia 26.06.1945. w Bartodziejach członków rodziny Wiśniewskich, pozbawienie życia 18.02.1946. w Płocochowie Stefana Żurawińskiego, pozbawienie życia 23.02.1946. Jana Orłowskiego w Gładczynie Rządowym oraz szereg zabójstw innych osób zamieszkałych na terenie powiatu pułtuskiego.

Zbrodni tych, według części przesłuchanych w niniejszej sprawie świadków, dopuścić się mieli funkcjonariusze PUBP w Pułtuskach. Z zeznań niektórych świadków wynika, że funkcjonariusze PUBP w Pułtuskach utworzyli samorzutnie „bojówkę”, w ramach której mieli w latach 40. pozbawiać życia mieszkańców powiatu pułtuskiego „niewygodnych dla władzy ludowej”. Teza o utworzeniu przez funkcjonariuszy PUBP w Pułtuskach „bojówki” została uwiarygodniona po ujawnieniu pisma

Ministra Bezpieczeństwa Publicznego Stanisława Radkiewicza z 04.12.1945. nr S VIII 1233/172, adresowanego do Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego i placówek Urzędów Bezpieczeństwa, w którym polecił on kierownikom placówek UB przygotowanie w tajmnicy akcji mającej na celu „likwidowanie” czołowych działaczy stronnictw opozycyjnych, upozorowanej „jakby robiły to bandy reakcyjne”. S. Radkiewicz zalecił, aby do „tej akcji [...] użyć spec. bojówek, stworzonych latem ub. roku”.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano 17 świadków, w tym 7 pokrzywdzonych, wobec których funkcjonariusze PUBP stosowali przestępcze metody śledcze. Przesłuchano także 12 ustalonych b. funkcjonariuszy UB. Kontynuowano także działania zmierzające do uzyskania pełnych danych personalnych funkcjonariuszy PUBP w Pułtusku i posterunku MO w Obrytem oraz dokumentacji archiwalnej dotyczącej przedmiotu sprawy.

– sygn. akt S 60/02/Zk

Śledztwo wszczęte 20.08.2002. w sprawie tworzenia fałszywych dowodów i podejmowania innych podstępnych zabiegów przez funkcjonariuszy MBP w latach 1945–1952 w Warszawie i Brwinowie wobec Edmunda K. i Eugeniusza G., zmierzających do skierowania przeciwko nim postępowania karnego.

W dniach 10 i 18.07.2003. ogłoszono postanowienia o przedstawieniu zarzutów w stosunku do dwóch b. funkcjonariuszy MBP, którym zarzucono udział w przestępczym, „agenturalnym rozpracowaniu i kombinacji operacyjnej”, prowadzonym w 1952 r. w Warszawie i okolicach wobec dwóch żołnierzy AK i WiN, Edmunda K. i Eugeniusza G.

Śledztwo zakończone zostało skierowaniem 16.11.2005. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieścia. Oskarżeni nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im czynów, jeden z nich złożył obszernie wyjaśnienia, drugi zaś odmówił złożenia wyjaśnień. Postępowanie sądowe nie zostało ukończone.

– sygn. akt S 81/02/Zk

Śledztwo zainicjowane wyłączeniem 19.11.2002. z akt postępowania przygotowawczego w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1950–1952, przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji WP, materiałów dotyczących Leopolda S. W dniu 28.04.2004. do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie skierowano akt oskarżenia przeciwko Leopoldowi S., w którym zarzucono mu, że w czasie prowadzonego przeciwko mjr. rez. Władysławowi S. śledztwa, w okresie od 01.04.1952. do 25.07.1952. w Warszawie, działając wspólnie z dwoma innymi funkcjonariuszami Informacji, w celu zmuszenia Władysława S. do przyznania się do przestępstw, których nie popełnił, znęcał się nad nim fizycznie i psychicznie. Na skutek stosowanych niedozwolonych metod śledczych Władysław S. przyznał się do popełnienia zarzucanych mu przestępstw i został skazany przez Najwyższy Sąd Wojskowy w Warszawie 08.08.1952. na karę śmierci.

Wyrokiem z 5.10.2004. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu, któremu Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie przekazał sprawę do prowadzenia, uznał Leopolda S. za winnego popełnienia zarzucanego mu aktem oskarżenia przestępstwa i za czyn ten skazał go na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 3 lat. Wyrok jest prawomocny.

– sygn. akt 13/03/Zk

Śledztwo wszczęte 07.12.2003. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Leopolda Okulickiego, Jana Stanisława Jankowskiego, Kazimierza Pużaka, Adama Bienia, Antoniego Pajdaka, Stanisława Jasiukowicza, Aleksandra Zwierzyńskiego, Kazimierza Bagińskiego, Stanisława Mierzwy, Eugeniusza Czarnowskiego, Józefa Chacińskiego, Franciszka Urbańskiego, Stanisława Michałowskiego, Zbigniewa Stypułkowskiego, Kazimierza Kobylańskiego i Józefa

Stemlera-Dąbskiego, w okresie od 27.03.1945. do 13. 03.1953. będącego skutkiem bezpodstawnego ich zatrzymania 27 i 28.03.1945. w Pruszkowie przez funkcjonariuszy NKWD, a następnie osadzenia w więzieniu w Moskwie i bezprawnego skazania 21.06.1945. i 14.11.1945. wyrokiem Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRR w Moskwie na kary więzienia.

Ustalono, że 27 i 28.03.1945. do siedziby ekspozytury NKWD w Pruszkowie pod Warszawą – pod pozorem rozmów politycznych, z pełną gwarancją nietykalności – zostali zaproszeni członkowie kierownictwa „Polski Podziemnej” na czele z Leopoldem Okulickim i Janem Stanisławem Jankowskim, których następnie wraz z innymi czternastoma osobami bezprawnie zatrzymano i podstępnie, pod pozorem kontynuacji rozmów politycznych, przewieziono do Moskwy. Tu, po przeprowadzeniu wobec nich śledztwa i postępowania sądowego, Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRR skazało ich za zarzucone im czyny na kary więzienia od 4 miesięcy do 10 lat, zaś trzy osoby uniewinniono. Bezprawne zatrzymanie, pozbawienie wolności oraz skazanie stanowiło realizację z góry powziętego zamiaru najwyższych władz politycznych i wojskowych ZSRR – neutralizacji i uniemożliwienia działalności polskiej władzy państwowej. Do Polski nie wrócili (zmarli w ZSRR) Leopold Okulicki, Jan Jankowski i Stanisław Jasiukowicz.

W śledztwie podjęte zostały działania zmierzające do ujawnienia i procesowego zabezpieczenia dokumentacji mającej związek z przedmiotem tego postępowania, w tym akt sprawy archiwalnej, jak również przesłuchania osób najbliższych dla zatrzymanych i skazanych członków kierownictwa Polskiego Państwa Podziemnego.

Wystąpiono do polskich przedstawicielstw dyplomatycznych z wnioskiem o przesłuchanie osób wykonujących prawa pokrzywdzonych po zmarłych uczestnikach „procesu szesnastu”. Podjęto także korespondencję z władzami Federacji Rosyjskiej, które odpowiedziały, że nie posiadają aktów zgonu J. Jankowskiego i S. Jasiukowicza, nadesłały natomiast akt zgonu L. Okulickiego. Władze Federacji Rosyjskiej odmówiły pomocy w zakresie przekazania akt sprawy historycznej i innych materiałów, mających związek z „procesem szesnastu”.

Podczas przesłuchań krewni uczestników „procesu szesnastu” przekazali szereg bardzo istotnych materiałów, m.in. nagranie wspomnień A. Pajdaka i postanowienie Plenum Sądu Najwyższego ZSRR, na mocy którego wyrok Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRR z 14.11.1945. wobec A. Pajdaka uchylono, a sprawę umorzono wobec braku znamion przestępstwa.

– sygn. akt S 29/03/Zk

Śledztwo podjęte 29.04.2003. w sprawie zabójstw w miejscowości Przewodowo Majorat, pow. Pułtusk, Józefa Świerczewskiego oraz w miejscowości Gnojno pow. Pułtusk w nocy 20/21.09.1946. Jana Kwiatkowskiego, Janiny Kwiatkowskiej i Stefana Wierzbickiego.

Przeprowadzone w sprawie czynności uprawdopodobniły, że wymienionych zabójstw dokonali funkcjonariusze organów bezpieczeństwa. Taką ocenę uzasadnia ujawnienie pisma Ministra Bezpieczeństwa Publicznego Stanisława Radkiewicza z 04.12.1945. nr S VIII 1233/172, adresowanego do Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego i placówek Urzędów Bezpieczeństwa, w którym polecił on kierownikom placówek UBP przygotowanie w tajemnicy akcji mającej na celu „likwidowanie” czołowych działaczy stronnictw opozycyjnych, upozorowanej „jakby robiły to bandy reakcyjne”. Zalecił przy tym, aby do „tej akcji [...] użyć spec. bojówek, stworzonych latem ub. roku”. W niniejszej sprawie ustalono, że J. Kwiatkowski i J. Świerczewski byli działaczami PSL.

W ostatnim okresie śledztwa przesłuchano wszystkich ustalonych świadków. Analizowane są akta osobowe funkcjonariuszy PUBP w Pułtusku, którzy mogli wchodzić w skład bojówek.

– sygn. akt S 36/03/Zk

Śledztwo wszczęte 06.01.2004. swoim zakresem obejmuje groźby karalne i inne bezprawne działania funkcjonariuszy MSW wobec członków demokratycznej opozycji i ich rodzin w latach 1982–1983.

W odnalezionych wykazach i sprawozdaniach funkcjonariuszy Departamentu III MSW ujawniono opisy bezprawnych działań, podejmowanych w stosunku do członków Związku Artystów Scen Polskich, Polskiej Akademii Nauk oraz wykładowców szkół wyższych i innych osób ocenianych jako stwarzające potencjalne zagrożenie dla obowiązującego wówczas porządku prawnego.

Przesłuchano w charakterze świadków 36 osób. Czynnione są ustalenia identyfikacyjne funkcjonariuszy MSW bezpośrednio lub pośrednio uczestniczących w przestępczych działaniach.

– sygn. S 23/05/Zk

Śledztwo wszczęte 12.08.2005 w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pełniących funkcje kierownicze w Wydawnictwie Prasowym Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa – Książka – Ruch” i Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” złośliwego naruszania praw pracowniczych przez podejmowanie z przyczyn politycznych decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy z dziennikarzami prasowymi. Śledztwo obejmuje również zachowania funkcjonariuszy wchodzących w skład komisji weryfikujących dziennikarzy.

Dotychczas przesłuchano 32 osoby oraz zgromadzono obszerną dokumentację obejmującą m.in. akta personalne 242 dziennikarzy.

– sygn. akt S 38/04/Zk

Śledztwo wszczęte 30.11.2004. w sprawie Zbrodni Katyńskiej, tj. stanowiących zbrodnię wojenną i zbrodnię przeciwko ludzkości zabójstw nie mniej niż 21 768 obywateli polskich dokonanych w okresie od dnia 5 marca do bliżej nieustalonego dnia 1940 r. na terytorium ZSRR przez funkcjonariuszy tego państwa, działających w wykonaniu podjętej w Moskwie 05.03.1940. uchwały Biura Politycznego Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików).

Do prowadzenia śledztwa wyznaczono 5 prokuratorów – członków Międzyoddziałowego Zespołu Śledczego, powołanego zarządzeniem Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – 3 z Oddziałowej Komisji w Warszawie oraz po jednym z Oddziałowej Komisji w Łodzi i Katowicach. Ponadto czynności śledcze w niniejszej sprawie realizuje na bieżąco 14 prokuratorów w oddziałowych komisjach i ich delegaturach.

Celem powyższego śledztwa jest wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym m.in. imienne ustalenie wszystkich obywateli polskich – ofiar Zbrodni Katyńskiej, ustalenie nieznanych dotąd miejsc ich kaźni i pochówku, sporządzenie pełnej listy osób, którym w niniejszym postępowaniu przysługują prawa pokrzywdzonych, ustalenie wszystkich osób biorących udział zarówno w podjęciu, jak i w wykonaniu decyzji z 05.03.1940. oraz określenie zakresu odpowiedzialności każdej z nich. Realizacja tych zamierzeń uwarunkowana jest w dużej mierze możliwością zebrania pełnego materiału dowodowego, co z kolei uzależnione jest od dostępu do źródeł dowodowych za granicą, w tym zwłaszcza do całości akt nr 159 Naczelnej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej w sprawie Zbrodni Katyńskiej.

Dążąc do ustalenia osób najbliższych dla zamordowanych, którym przysługują w tym postępowaniu prawa pokrzywdzonych, zwrócono się m.in. o pomoc do kilkudziesięciu organizacji w Polsce i poza jej granicami, zrzeszających rodziny ofiar Zbrodni Katyńskiej. Apele te spotkały się z bardzo dużym odzewem społecznym.

Do chwili obecnej przesłuchano łącznie 1385 świadków, głównie członków rodzin zamordowanych, jednakże wśród przesłuchanych są także bezpośredni świadkowie tamtych wydarzeń – jeńiec obozu specjalnego w Starobielsku Józef Łokucjewski, zwolniony z obozu w listopadzie 1939 r., jeńiec obozu kozielskiego Bogdan Kowalski, zwolniony z obozu na początku grudnia 1939 r., oraz uratowany jeńiec obozu w Kozielsku ksiądz prałat Zdzisław Peszkowski.

W pierwszej kolejności przesłuchiwać są najstarsi wiekiem świadkowie – żony pomordowanych, rodzeństwo, dzieci lub inni żyjący krewni. Należy zaznaczyć, że znaczną liczbę przesłuchiwanych świadków stanowią osoby w podeszłym wieku, mające utrudnioną możliwość poruszania się. Przesłuchania w takich przypadkach odbywają się w miejscu ich zamieszkania.

Zakres przedmiotowy prowadzonego śledztwa obejmuje również zabójstwa obywateli polskich, których szczątki zostały odkryte w masowych mogiłach w 19–20 Rewirze w Dnieprowskim Leśnictwie obok osiedla Bykownia koło Kijowa, a także zamordowanie obywateli polskich, których zwłoki ujawniono w 1988 r. podczas ekshumacji w Kuropatach koło Mińska na Białorusi.

W dniu 04.08.2004. w Moskwie podczas spotkania z Prezesem i prokuratorami IPN Naczelny Prokurator Wojskowy Federacji Rosyjskiej generał Aleksander Sawienkow złożył deklarację udostępnienia prokuratorom Instytutowi Pamięci Narodowej całości akt śledztwa o nr. 159. Mając na uwadze tę deklarację, Prezes IPN skierował do Naczelnej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej kilka pism w tej sprawie. Starania te nie przyniosły pozytywnego rezultatu, stronie polskiej nie udostępniono wnioskowanych materiałów. Nie udostępniono też treści postanowienia o umorzeniu śledztwa nr 159, które zostało wydane we wrześniu 2004 r.

W tym stanie rzeczy 08.03.2005. przekazano stronie rosyjskiej formalny wniosek o udzielenie pomocy prawnej poprzez wykonanie uwierzytelnionych kopii lub odpisów całości akt śledztwa nr 159 Naczelnej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej oraz sporządzenie uwierzytelnionej kopii lub odpisu postanowienia o umorzeniu tegoż śledztwa. Po uzyskaniu w lipcu br. odpowiedzi Prokuratury Generalnej Federacji Rosyjskiej, iż strona rosyjska udostępni prokuratorom IPN część akt sprawy nr 159, w październiku do Moskwy udało się trzech prokuratorów – członków zespołu śledczego oraz historyk. Delegacja polska w dniach 10–21.10.2005. zapoznała się w Moskwie z udostępnionymi 67 tomami akt sprawy i dokonała ich oględzin, sporządzając stosowną dokumentację procesową. Poddane oględzinom tomy zawierały głównie materiały uzyskane w wyniku realizacji w latach 90. przez polską prokuraturę wniosku o udzielenie pomocy prawnej stronie rosyjskiej. Były nadto wśród nich materiały archiwalne wytworzone w toku prac tzw. Komisji Burdenki, materiały archiwalne dotyczące specjalnych obozów jenieckich w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkwie, listy z danymi zamordowanych obywateli polskich (w tym tzw. Ukraińska Lista Katyńska) oraz kilka protokołów przesłuchań w charakterze świadków b. funkcjonariuszy NKWD. Strona rosyjska nie wyraziła zgody na sporządzenie kserokopii dokumentów poddanych analizie. Prokuratorom IPN nie udostępniono całości materiałów niniejszego postępowania, liczących ponad 180 tomów, albowiem znaczna ich część opatrzona została klauzulą tajności. Taką klauzulą opatrzone zostało również postanowienie o umorzeniu śledztwa nr 159 z 21.10.2004. i z tego względu, pomimo złożenia ponownego wniosku o udostępnienie, nie zostało ono zaprezentowane stronie polskiej.

W toku śledztwa sporządzony został także wniosek do niemieckich organów wymiaru sprawiedliwości o udzielenie pomocy prawnej poprzez przeprowadzenie kwerend w archiwach niemieckich i o przekazanie poświadczonych za zgodność z oryginałem odpisów lub kserokopii odnalezionych dokumentów archiwalnych, w tym protokołu z ekshumacji w 1943 r. zwłok polskich oficerów, odkrytych w masowych grobach w Katyniu, protokołów przesłuchania obywateli radzieckich zamieszkałych w pobliżu Katynia, którzy byli świadkami transportu ofiar do lasu w Katyniu, sporządzonego przez lokalne dowództwo tajnej policji polowej 28.02.1943. raportu dotyczącego masowych grobów polskich oficerów odnalezionych w Katyniu, który został przekazany do Niemieckiego Dowództwa Wojsk Lądowych, oraz reprodukcji 20 zdjęć z ekshumacji zwłok polskich jeńców wojennych przeprowadzonej w 1943 r. w Katyniu. W odpowiedzi uzyskano z Prokuratury Generalnej w Koblencji kserokopie dokumentów pochodzących ze zbiorów Archiwum Politycznego MSZ w Berlinie i Archiwum Federalnego w Koblencji. Ponadto strona niemiecka wystąpiła z propozycją, aby prokuratorzy IPN osobiście dokonali wyboru istotnych dla śledztwa materiałów. W związku z tym w dniach 19–22.07.2005. prokuratorzy IPN zaznajomili się z materiałami archiwalnymi (26 tomów liczących po ok. 400 kart każdy), zgromadzonymi w Archiwum Politycznym MSZ w Berlinie, i wystąpili o przekazanie ich kopii, co zostało spełnione poprzez przekazanie mikrofilmów, w których wykonane zostały kopie, uwierzytelnione następnie przez Archiwum.

Z Prokuratury Generalnej Ukrainy uzyskano w lutym 2005 r. 77 kart dokumentów. Wśród nadesłanych, uwierzytelnionych kopii dokumentów znajduje się protokół przesłuchania świadka

Leonida M., który potwierdził fakt osadzenia w kijowskim więzieniu NKWD przy ul. Władymirskiej w lipcu 1940 r. polskiego prokuratora wojskowego gen. Stanisława Lubodzieckiego oraz fakt przetrzymywania polskich oficerów i osób cywilnych w więzieniu Łukjanowskim w 1940 r. Wśród przekazanych dokumentów są również uwierzytelnione odpisy dwóch ekspertyz wykonanych do śledztwa Prokuratury Wojskowej Północnego Regionu Ukrainy o sygn. 50-0092 dot. masowego rozstrzeliwania osób w latach 1937–1941, które następnie pochowano w zbiorowych mogiłach w 19-20 Rewirze, w Dnieprowskim Leśnictwie obok osiedla Bykownia koło Kijowa.

W sierpniu br. skierowano do Prokuratury Generalnej Ukrainy kolejny wniosek o udzielenie pomocy prawnej poprzez udostępnienie prokuratorom IPN akt postępowań karnych prowadzonych przez ukraińskie organy ścigania, mogących mieć związek z przedmiotem postępowania w sprawie Zbrodni Katyńskiej.

2.11. ODDZIAŁOWA KOMISJA WE WROCŁAWIU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 35/04/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstwa przez żołnierzy niemieckich na początku 1945 r. w Głogowie na Dolnym Śląsku około 40 dzieci, podjęte z zawieszenia 15.09.2004.

W toku postępowania przesłuchano 14 świadków. Z ich relacji wynika, że na początku 1945 r., na skutek nalotu alianckiego, doszło do zatrzymania na stacji kolejowej w Głogowie pociągu wiozącego do Niemiec transport dzieci. Najprawdopodobniej były to dzieci polskie, pochodzące z Polski centralnej. Część z nich zmarła w transporcie wskutek głodu i wyziębienia organizmu, natomiast około 40 dzieci zostało rozstrzelanych przez niemiecką eskortę pociągu. W świetle zeznań świadków najbardziej prawdopodobną przyczyną tej zbrodni był fakt unieruchomienia transportu wskutek zniszczenia torów przez alianckie.

Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu z wnioskiem o pomoc prawną.

Na podstawie materiałów uzyskanych z Centrali w Ludwigsburgu, w tym postanowienia prokuratury w Dortmundzie z 01.12.1999. o umorzeniu postępowania w tej samej sprawie, 30.09.2005. umorzono przedmiotowe śledztwo wobec ustalenia, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone. Nie zdołano ustalić tożsamości dzieci, ofiar zbrodni.

– sygn. akt S 24/05/Zn

Śledztwo w sprawie rozstrzelania latem 1943 r. w Chocianowicach, powiat Olesno Śląskie, 8 nieustalonych jeńców radzieckich przez żandarmerię niemiecką, podjęte z zawieszenia 12.05.2005.

W toku śledztwa przesłuchano 20 świadków, z których zeznań wynika, iż latem 1943 r. nieżyjący już mieszkaniec Chocianowic, członek NSDAP Wilhelm M., spotkał na swoim polu 8 jeńców radzieckich, którzy prosili go o dostarczenie jedzenia. Byli ubrani w radzieckie mundury i twierdzili, że zbiegli z niemieckiej niewoli. Wilhelm M. zaprowadził Rosjan do swojej stodoły, po czym zawiadomił żandarmerię. Przybyli po kilku godzinach żandarmi z Komendantury Żandarmerii w Oleśnie podzielili zbiegów na dwie czteroosobowe grupy, wyprowadzili ze wsi drogą prowadzącą wzdłuż lasu do Lasowic Małych i rozstrzelali. Zwłoki zastrzelonych pochowano na miejscowym cmentarzu.

Przeprowadzone czynności śledcze nie doprowadziły do ustalenia kolejnych świadków w niniejszej sprawie. Po uzyskaniu postanowienia o umorzeniu postępowania przez niemiecką prokuraturę w Hagen z 24.08.1977. przedmiotowe śledztwo zostało umorzone 25.07.2005. wobec ustalenia, iż postępowanie karne co do tego samego czynu samej osoby zostało prawomocnie zakończone.

– sygn. akt S 26/05/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstwa w październiku 1942 r. w Tworkowie, powiat głubczycki, polskiego robotnika przymusowego Brunona R., podjęte z zawieszenia 19.05.2005.

Z zeznań przesłuchanych w niniejszej sprawie 12 świadków wynika, że na początku października 1942 r. Brunon R. został powieszony w Tworkowie w czasie publicznej egzekucji, za utrzymywanie związku z Niemką Teresą K.

W dniu 18.07.2005. wpłynęły postanowienia prokuratury w Düsseldorfie z 31.08.1975. i prokuratury w Stuttgarcie z 03.05.1977., dotyczące sprawy Brunona R. Postanowieniem z 28.07.2005. śledztwo niniejsze zostało umorzone wobec ustalenia, iż postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 79/02/Zk

Śledztwo, prowadzone w oparciu o materiały wyłączone 15.11.2002. ze śledztwa S.40/01/Zk przeciwko Juliuszowi P. i Andrzejowi K., b. funkcjonariuszom SB KWMO w Wałbrzychu, podejrzanym o fizyczne i psychiczne znęcanie się w 1985 r. nad członkami NSZZ „Solidarność” Dariuszem G., Andrzejem S., Dariuszem G. i Arkadiuszem F.

Śledztwo zakończono skierowaniem 29.04.2005. do Sądu Rejonowego w Wałbrzychu aktu oskarżenia przeciwko Juliuszowi P. i Andrzejowi K.

Sąd wyznaczył terminy rozpraw na 14 i 27.10.2005. Sąd zezwolił mediom na relacjonowanie przebiegu rozprawy. W dniu 25.10.2005. rozprawa nie odbyła się wobec braku zgody oskarżonego Andrzeja K. na reprezentowanie go przed sądem przez pełnomocnika. W kolejnych terminach przesłuchano oskarżonych i pokrzywdzonych. Sąd odroczył rozprawę do 05.01.2006.

– sygn. akt S 19/04/Zk

Śledztwo wszczęte 16.08.2004. przeciwko Ryszardowi M., b. funkcjonariuszowi SB KWMO we Wrocławiu, podejrzanemu o znęcanie się psychiczne w latach 1982–1988 nad członkiem NSZZ „Solidarność” Eugeniuszem M.

W toku śledztwa przesłuchano 4 świadków. W dniu 04.04.2005. przedstawiono Ryszardowi M. zarzut psychicznego znęcania się nad Eugeniuszem M. Podejrzanym nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu.

W sprawie przesłuchano 5 świadków i kilkakrotnie podejrzanego Ryszarda M. Przeprowadzono również konfrontację między podejrzanym a pokrzywdzonym, w której obie strony podtrzymały swoje stanowiska.

W dniu 28.10.2005. do Sądu Rejonowego dla Wrocławia Śródmieścia skierowano akt oskarżenia przeciwko Ryszardowi M. Termin pierwszej rozprawy wyznaczony został na 20.01.2006.

– sygn. akt S 24/04/Zk

Śledztwo wszczęte 15.09.2004. w sprawie fizycznego znęcania się nad Jerzym G. w 1952 r. we Wrocławiu przez funkcjonariuszy WUBP.

Ustalono, iż Jerzy G. został oskarżony i skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu na karę 7 lat więzienia za przynależność do nielegalnej organizacji i przygotowanie do zakupu broni. W trakcie śledztwa znęcano się nad nim fizycznie, a jednym ze sprawców była kobieta.

Zdołano ustalić 7 świadków, którzy są przesłuchiwać.

Jednym ze świadków jest Hubert K. oskarżony wspólnie z Jerzym G. Ustalono tożsamość oraz odnaleziono fotografie funkcjonariuszy UB z okresu prowadzonego w 1952 r. śledztwa. W zależności od zeznań pokrzywdzonego Huberta K. wykonane zostaną dalsze czynności. Sporządzone zostaną tablice poglądowe z fotografiami funkcjonariuszy celem rozpoznania przez pokrzywdzonych sprawców znęcania się nad nimi.

sygn. akt S 30/04/Zk

Śledztwo wszczęte 14.10.2004. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się nad pozbawionym wolności Antonim P. w okresie od sierpnia do października 1952 r. we Wrocławiu przez funkcjonariuszy WUBP.

Stosowanie przestępczych metod śledztwa miało na celu zmuszenie Antoniego P. do przyznania się do nielegalnego posiadania broni. Broń taką w postaci pistoletu „Parabellum” Antoni P. rzeczywiście posiadał, jednakże 10.08.1952. przekazał ją Janowi P. Na skutek tortur Antoni P. przyznał się do posiadania broni.

Ustalono nazwiska dwóch funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu, przesłuchujących Antoniego P., których pokrzywdzony jednak nie rozpoznał na okazanej mu tablicy poglądowej z wizerunkami funkcjonariuszy UB. Postanowieniem z 28.04.2005. śledztwo umorzono wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 33/04/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw dokonanych na przełomie stycznia i lutego 1945 r. w miejscowościach Boguszyce i Żlinice, woj. opolskie, na robotnikach przymusowych narodowości polskiej i ukraińskiej, rdzennej ludności polskiej oraz osiadłej ludności niemieckiej przez żołnierzy Armii Czerwonej, podjęte z zawieszenia 31.08.2004.

W toku śledztwa przesłuchano 98 świadków, którzy zeznali, że pod koniec stycznia 1945 r., po zaciętych, kilkudniowych walkach z Niemcami, do wsi Boguszyce i Żlinice wkroczyli żołnierze Armii Czerwonej. W ciągu zaledwie kilku dni od zajęcia wsi Rosjanie rozstrzelali ponad 250 mieszkańców tych miejscowości oraz przebywających tam robotników przymusowych. Mieszkańcy wsi niejednokrotnie ginęli całymi rodzinami w piwnicach swoich domów. Rosjanie rozstrzelali wszystkie napotkane osoby, nie oszczędzając kobiet, dzieci i starców. Dokonywali także egzekucji robotników przymusowych z Polski i Ukrainy.

Postanowieniem z 30.05.2005. śledztwo umorzono wobec niewykrycia sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 44/04/Zk

Śledztwo wszczęte 13.04.2004. w sprawie zabójstwa Stanisława N. dokonanego przez śmiertelne postrzelenie w nocy z 16/17.03.1946. w miejscowości Bobrowice koło Jeleniej Góry.

Syn zamordowanego zeznał, że jego ojciec został zastrzelony przez funkcjonariuszy UB z powodu działalności w czasie wojny w ZWZ i AK w charakterze oficera dyspozycyjnego Komendy Głównej.

Poszukiwani są świadkowie zbrodni. Konsulat RP w Kanadzie, gdzie przebywa drugi syn zamordowanego Stanisława N., zrealizował wniosek o pomoc prawną i przesłuchał go jako naocznego świadka.

Przesłuchany Zbigniew N. w całości potwierdził dotychczasowe ustalenia i przedstawił okoliczności zbrodni. Czynności procesowe wykonywane na obecnym etapie zmierzają do zweryfikowania wersji pokrzywdzonych, według której zbrodni zabójstwa dokonali nieznani funkcjonariusze UB.

– sygn. akt S 45/04/Zk

Śledztwo wszczęte 17.03.2005. w sprawie znęcania się fizycznego i psychicznego w okresie od marca do czerwca 1952 r. przez nieustalonych funkcjonariuszy WUBP w Opolu nad tymczasowo aresztowanym Janem Z.

Pokrzywdzony Jan Z. był w okresie wojny i po jej zakończeniu członkiem AK i pod tym zarzutem został aresztowany oraz poddany śledztwu, w czasie którego torturowano go.

Przesłuchani świadkowie nie wnieśli istotnych informacji, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie sprawców znęcania się. Informacji o sposobach znęcania się nad nieżyjącym Janem Z. nie odnaleziono także w aktach sprawy Sądu Wojewódzkiego w Opolu w 1991 r. o unieważnienie wyroku i odszkodowanie dla członków rodziny Jana Z.

Postanowieniem z 22.11.2005. postępowanie umorzono wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 7/05/Zk

Śledztwo przeciwko b. funkcjonariuszowi PUBP w Nysie Bolesławowi K. i b. funkcjonariuszowi WUBP w Opolu Stanisławowi T., podejrzanym o fizyczne i psychiczne znęcanie się w 28 i 29.03.1952. nad zatrzymanym Janem Sz., w następstwie czego 29.03. 1952. Jan Sz. powiesił się w celi aresztu KPMO w Nysie, podjęte z zawieszenia 05.01.2005.

Z dokumentów, a także relacji przesłuchanych 45 świadków wynika, że 27.03.1952. w Nysie funkcjonariusze UB Bolesław K. i Stanisław T. dokonali zatrzymania dwóch pracowników Dworcowego Urzędu Poczтового, Kazimierza Sz. i Jana Sz., pod zarzutem rozpowszechniania fałszywych wiadomości mogących wyrządzić szkodę ustrojowi. Zatrzymani mieli utrzymywać, że Zbrodni Katyńskiej dokonali Rosjanie, a nie Niemcy. Jan Sz. został poddany wielogodzinnemu przesłuchaniu, po którym umieszczono go w pojedynczej celi aresztu KPMO w Nysie. W dniu 29.03.1952. w godzinach rannych funkcjonariusz UB Jan G. stwierdził, iż Jan Sz. znajduje się w celi z zadzierzgniętym na szyi paskiem od spodni, którego drugi koniec przywiązany był do kaloryfera. Przeprowadzona sekcja zwłok wykazała, że bezpośrednią przyczyną zgonu Jana Sz. było zadzierzgnięcie. Zwłoki Jana Sz. nie zostały wydane rodzinie.

W dniu 22.03.2005. b. funkcjonariuszowi UB Stanisławowi T. postawiono zarzut fizycznego i psychicznego znęcania się nad zatrzymanym Janem Sz., w następstwie czego pokrzywdzony targnął się na własne życie. Przesłuchany w charakterze podejrzanego, nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa.

Kontynuując śledztwo, przesłuchano w charakterze świadka b. funkcjonariusza WUBP w Opolu, Jana W. Jego zeznania nie wniosły żadnych zmian do zgromadzonego materiału dowodowego. Przeprowadzono także oględziny akt osobowych podejrzanych i innych funkcjonariuszy UB, mających styczność z Janem Sz. w okresie jego zatrzymania w 1952 r. nie natrafiono jednakże na informacje istotne dla znaczenia prowadzonego śledztwa.

Postanowieniem z 07.10.2005. umorzono śledztwo p-ko Stanisławowi T. wobec śmierci podejrzanego, natomiast przeciwko Bolesławowi K. z powodu niepopełnienia przestępstwa.

– sygn. akt S 12/05/Zk

Śledztwo wszczęte 01.07.2005. w sprawie zabójstw 138 więźniów w okresie od 05.04.1945. do 31.12.1946. na terenie więzienia karno-śledczego przy ul. Sądowej oraz nieistniejącego już budynku przy ul. Jagiellońskiej 1 w Opolu.

Przesłuchano 14 świadków, którzy, dysponując szczątkowymi informacjami, przyczynili się do zawężenia kręgu poszukiwań miejsca dokonania opisanej zbrodni oraz osób odpowiedzialnych za jej popełnienie. Poszukiwano informacji o użytkownikach nieistniejącego obecnie budynku więziennego mieszczącego się przy dawnej ulicy Jagiellońskiej w Opolu. Uzyskano również listę osób straconych w okresie od 05.04.1946. do 31.12.1946. w opolskim więzieniu oraz wykaz akt osobowych więźniów zwolnionych z tego zakładu karnego w latach 1945–1960. Poszukiwani są i ustalani kolejni świadkowie.

– sygn. akt S 45/05/Zk

Śledztwo wszczęte 29.12.2005. w sprawie dokonanego w 1982 r. przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pełniących funkcje kierownicze w Regionalnej Rozgłośni Polskiego Radia w Opolu przekroczenia uprawnień i zwolnienia ze służby dziennikarzy w zmilitaryzowanej rozgłośni. Przed wszczęciem śledztwa dyrektor Archiwum Państwowego w Opolu przekazał dokumenty ukazujące sposób i czysto polityczne kryteria weryfikacji zwolnień z pracy opolskich dziennikarzy. Przesłuchano kolejnych dwóch świadków, którzy ujawnili wyniki swoich własnych ustaleń dotyczących dziennikarzy poddanych weryfikacji w okresie stanu wojennego.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 13/00/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1942–1945 w powiecie Rawa Ruska, woj. lwowskie, na ludności narodowości polskiej, podjęte z zawieszenia 14.11.2000.

Śledztwo ma charakter wielowątkowy. W jego toku przesłuchano łącznie 155 świadków. Są to w większości osoby, które były bezpośrednimi świadkami zbrodni. Relacje świadków dotyczyły zabójstw, spowodowania obrażeń ciała, sprowadzenia pożarów, pozbawienia wolności i innych czynów popełnionych przez ukraińskich nacjonalistów na szkodę polskiej ludności w Chlewczanach, Tarnoszynie, Stajach, Worochcie, Rzyckach, Niemirowie Zdroju, Sidorowie, Bełzcu, Korczowie, Ułhówku i Ulicku Serekiewicz.

Ustalono m.in., że 15.10.1943. we wsi Staje ukraińscy nacjonaści wyprowadzili na pobliską łąkę i zastrzelili dziewięciu mężczyzn narodowości polskiej. W dniu 06.04.1944. (w Wielki Czwartek) w folwarku nieistniejącej już wsi Worochta zginęło nie mniej niż 30 osób. Ukraińcy strzelali do ofiar, po czym spychali ciała do przygotowanego wcześniej dołu. Mogiła ta znajduje się na terenie obecnego pasa granicznego między Polską a Ukrainą. W nocy 17/18.03.1944. w Tarnoszynie, gdzie w czasie okupacji niemieckiej zabijane były zarówno pojedyncze osoby, jak i całe rodziny, członkowie UPA i funkcjonariusze ukraińskiej policji zabili 51 osób. Tej samej nocy zginęło w pobliskim Ułhówku 10 osób.

W ostatnim okresie przesłuchano kolejnych 12 świadków – byłych mieszkańców powiatu Rawa Ruska.

– sygn. akt S 10/01/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943–1945 w powiecie Rohatyn, woj. stanisławowskie, na osobach narodowości polskiej, podjęte z zawieszenia 31.01.2001.

Zgromadzony w toku śledztwa osobowy materiał dowodowy potwierdza, że w latach 1943–1945 na terenie powiatu Rohatyn nacjonaści ukraińscy dopuścili się zabójstw i innych czynów przestępczych na osobach narodowości polskiej. Zbrodnie te miały miejsce w Korolówce, Łukowcu Żurowskim, Łukowcu Wiśniowieckim, Łukowcu Nowym, Słobodzie Bukaczowskiej, Firlejowie, Bukaczowcach, Nowoszynach, Byble, Chochoniowie, Dytiatynie i innych miejscowościach. Ustalono m.in., że 6.02.1943. w Słobódce Bołszowieckiej zginęło 25 mieszkańców tej wsi narodowości polskiej. Ofiarami tej zbrodni byli mężczyźni, kobiety i dzieci, a sprawcami mordu ich sąsiedzi narodowości ukraińskiej. W marcu 1944 r. w wyniku napadu dokonanego w Chochoniowie zabito nie mniej niż 34 osoby. Sprawcami zbrodni byli również mieszkańcy wsi narodowości ukraińskiej – sąsiedzi ofiar. Polacy, którzy ocalili, masowo uciekali do miast. W dniu 13.02.1944. na dworcu kolejowym w Podszumlańcach Ukraińcy zabili polskich uciekinierów z Bybła, Szumlan i innych wsi, oczekujących na pociąg do Stanisławowa.

W ramach prowadzonego śledztwa przesłuchano łącznie 150 świadków, w tym w okresie sprawozdawczym 44 osoby. Z uwagi na wiek i stan zdrowia świadków przesłuchania prowadzone są w wielu wypadkach w miejscach zamieszkania tych osób. Świadkowie podali szereg nazwisk ukraińskich sprawców zbrodni, mieszkańców narodowości ukraińskiej, którzy wskazywali napastnikom osoby narodowości polskiej, a nadto pojedyncze nazwiska osób, które udzieliły Polakom pomocy.

Ustalani są kolejni świadkowie i pokrzywdzeni.

– sygn. akt S 8/04/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1941–1945 w powiecie Stanisławów, woj. stanisławowskie, na obywatelach narodowości polskiej, podjęte z zawieszenia 05.02.2004.

Ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynika, że w krytycznym czasie ukraińscy nacjonałiści dopuścili się zabójstw osób narodowości polskiej w Wołczkowie, Mariampolu, Dubowcach, Bednarowie, Tyszmienicach, Wiktorowie, Wysoczance, Kąkolnikach, Medusze, Hnilczach i innych miejscowościach powiatu stanisławowskiego. Już jesienią 1941 r. w Mariampolu zabito ks. Marcina Bosaka. Wiosną 1944 r. ukraińscy nacjonałiści zabili 10 mieszkańców Wołczkowa – rolników jadących furmankami z obowiązkową dostawą zboża do Halicza, po czym zrabowali ich wozy ze zbożem i konie. W nocy 29/30.03.1944. w wyniku napadu dokonanego na Wołczków zginęło nie mniej niż 58 polskich mieszkańców wsi. Wśród szeregu popełnionych w tym czasie zbrodni brutalnością wyróżniło się dokonane w nocy 23/24.04.1944. w Wiktorowie zabójstwo Zofii Mazurkiewicz i jej pięciorga dzieci, których okaleczone zwłoki zostały zakopane przez sprawców zbrodni na pobliskim polu.

Powyższe fakty ustalono dzięki zeznaniom 130 świadków, w tym 39 przesłuchanych w ostatnim okresie sprawozdawczym. Czworo świadków przesłuchano w ramach pomocy prawnej udzielonej przez Prokuraturę Generalną Ukrainy.

Przygotowywany jest wniosek do władz ukraińskich o przesłuchanie w ramach pomocy prawnej kolejnych ustalonych świadków zbrodni.

3. Ekspertyzy i opracowania

Na potrzeby śledztw prowadzonych przez pion śledczy sporządzane są liczne opracowania i ekspertyzy. Wykonują je historycy – eksperci zatrudnieni w Wydziale Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz na samodzielnych stanowiskach do spraw ekspertyz i opracowań w Oddziałowych Komisjach, wspierający śledztwo wiedzą specjalistyczną, przekraczającą podstawowe wiadomości z zakresu zbrodni przeciwko ludzkości.

Poza przygotowaniem materiału historycznego (ekspertyz) dla śledztw, prowadzonych przez prokuratorów Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, do zakresu czynności historyków zatrudnionych w pionie śledczym należą także:

- kwerendy w zespołach archiwalnych na potrzeby śledztw;
- doniesienia o faktach zbrodni ludobójstwa na podstawie materiałów archiwalnych;
- przygotowanie opracowań z zakresu problematyki, którą zajmuje się komisja na polecenie kierownictwa Instytutu Pamięci Narodowej i Głównej Komisji oraz na wniosek innych wydziałów Instytutu;
- przygotowanie opinii na temat zbrodni ludobójstwa dla sądów, Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie oraz organizacji i osób zainteresowanych.

3.1. Wydział Ekspertyz i Opracowań

Wydział Ekspertyz i Opracowań zatrudnia 4 historyków.

W okresie sprawozdawczym, od lipca 2004 r. do grudnia 2005 r., w Wydziale zostały przygotowane ekspertyzy do 62 śledztw, 84 opinie na zlecenie innych wydziałów Instytutu Pamięci Narodowej oraz 393 opinie dla sądów, urzędów, organizacji i osób zainteresowanych.

Między innymi przygotowano:

3.1.1. Ekspertyzy

- w sprawie zabójstw polskich zakonników w miejscowości Trembowla we wrześniu 1939 r.; do śledztwa S 53/03/Zk;
- w sprawie zbrodni komunistycznych popełnionych w więzieniu w Berezwechu w okresie wrzesień 1939–czerwiec 1941 r.; do śledztwa S 72/03/Zk;

- w sprawie zabójstw ludności niemieckiej i polskiej ludności autochtonicznej w Bytowie przez żołnierzy Armii Czerwonej; do śledztwa S 27/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa obywateli polskich we wrześniu 1939 r. w miejscowości Zelwa, pow. Wołkowysk; do śledztwa S 52/03/Zk;
- w sprawie zamordowania przez oddziały Armii Czerwonej około 300 strażników więziennych obozu w Berezie Kartuskiej; do śledztwa S 30/04/Zk;
- w sprawie materiałów źródłowych mogących potwierdzić fakt istnienia w latach 1945–1947 w folwarku Winiary k. Płocka obozu dla Niemców; do śledztwa S 16/04/Zk;
- w sprawie aresztowań w gminie Mszczonów żołnierzy AK przez Sipo i przypuszczalnie zamordowania ich w więzieniu Sipo na Pawiaku; do śledztwa S 24/04/Zn;
- w sprawie rozstrzelania bliżej nieokreślonej liczby Żydów wiosną 1943 r. na stacji kolejowej w Drohiczynie poleskim; do śledztwa S 83/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa dokonanego 20 czerwca 1941 r. we wsi Sawino przez funkcjonariuszy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR; do śledztwa S 16/04/Zk;
- w sprawie zabójstw nieustalonej liczby obywateli polskich (więźniów więzienia w Oszmianie) w okresie wrzesień 1939–24 czerwca 1941 r. dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD; do śledztwa S 106/01/Zk;
- w sprawie zabójstwa 90 polskich jeńców września 1939 r. w obozie jenieckim Doessel 27 września 1944 r.; do śledztwa S 77/04/Zn;
- w sprawie historycznej części uzasadnienia wszczęcia śledztwa w sprawie Zbrodni Katyńskiej; do śledztwa S 38/04/Zk;
- w sprawie załogi obozu pracy przymusowej dla Żydów w Kołdyczewie; do śledztwa S/69/04/Zn;
- w sprawie represji obywateli polskich przez funkcjonariuszy NKWD w miejscowości Sieburczyn koło Łomży w październiku 1939 r.; do śledztwa S 53/03/Zk;
- w sprawie zabójstwa obywatela polskiego dokonanego w nocy z 14 na 15 sierpnia 1944 r. w Długolece przez żołnierza ZSRR; do śledztwa S 6/04/Zk;
- w sprawie zabójstw dokonanych 22 czerwca 1941 r. przez funkcjonariuszy NKWD ZSRR w więzieniu w Grodnie na kilkudziesięciu obywatelach polskich; do śledztwa S 41/01/Zk;
- w sprawie polskich harcerzy osadzonych w łagrach workuckich po II wojnie światowej; do śledztwa S 33/04/Zk;
- w sprawie zabójstw kilkudziesięciu obywateli polskich, którzy byli osadzeni w areszcie NKWD w Augustowie; do śledztwa S 17/01/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych jesienią 1942 r. na Polesiu w miejscowościach Małoryta, Żabinka i Dremlowo w powiecie Kobryń; do śledztwa S 86/04/Zn;
- w sprawie zabójstwa dokonanego 26 września 1939 r. w Mokranach na ok. 30 oficerach i podoficerach Flotylli Pińskiej; do śledztwa S 69/04/Zk;
- w sprawie zamordowania w dniach 25–26 czerwca 1941 r. w Drohiczynie poleskim około 30 Polaków przez funkcjonariuszy NKWD; do śledztwa S 84/04/Zk;
- w sprawie obozu dla internowanych Polaków podczas akcji „Tannenberg” w Działdowie; do śledztwa S 139/04/Zn;
- w sprawie pozbawienia wolności obywatela polskiego w latach 1939–1941 na terenie Łotwy; do śledztwa S 9/04/Zk;
- w sprawie zabójstw obywateli polskich dokonanych przez funkcjonariuszy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR w czerwcu 1941 r. w więzieniu w Łomży; do śledztwa S 28/04/Zk;
- w sprawie sędziów, ławników i prokuratorów radzieckich, którzy w latach 1939–1941 oskarżali i orzekali przed sądami powszechnymi Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i Trybunałami Wojskowymi; do śledztwa S 17/00/Zk;
- w sprawie zamordowania przez Niemców w Iławie we wrześniu 1939 r. około 40 polskich żołnierzy; do śledztwa S 32/05/Zn;

- w sprawie bombardowania przez Luftwaffe Sochaczewa i okolicznych wiosek w pierwszych dniach września 1939 r.; do śledztwa S 35/04/Zn;
- w sprawie zabójstw oraz usiłowania zabójstw na osobach narodowości polskiej popełnionych 3 listopada 1943 r. w Wałkach, woj. białostockie; do śledztwa S 23/04/Zi;
- w sprawie zamordowania 22 września 1939 r. w Antopolu, woj. poleskie, ok. 30 polskich jeńców wojennych przez żołnierzy Armii Czerwonej; do śledztwa S 60/05/Zk;
- w sprawie dziennika wojennego 3 kompanii 322 Batalionu Policji Heeresgruppe Mitte; do śledztwa S 74/03/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanej na obywatelach polskich we wrześniu 1939 r. przez żołnierzy Wehrmachtu w Cechówce, Miłosnej oraz Długiej Szlacheckiej koło Sulejówka; do śledztwa S 57/04/Zn;
- w sprawie zabójstw dokonanych przez żandarmów niemieckich na obywatelach polskich w latach 1942–1944 na terenie gminy Zabrodzie, powiat Wołomin; do śledztwa S 2/02/Zn;
- w sprawie skazania Mariana Kacprzaka na karę śmierci przez tzw. Sąd Doraźny niemieckiej policji bezpieczeństwa; do śledztwa S 60/03/Zn;
- na temat polskich jednostek stacjonujących we wrześniu 1939 r. w rejonie Wadowic; do śledztwa S 37/05/Zk;
- w sprawie obozu dla polskich jeńców w Orankach, obwód gorkowski; do śledztwa S 37/05/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych na obywatelach polskich w więzieniu w Wilejce w okresie wrzesień 1939–czerwiec 1941 r.; do śledztw: S 137/04/Zk, S 138/04/Zk;
- w sprawie aktualnego stanu wiedzy na temat:
  - 1/ istnienia, form i charakteru współpracy z Niemcami Komendy Głównej i oddziałów zbrojnych Narodowych Sił Zbrojnych w latach 1943–1945;
  - 2/ organizowania tzw. „trójek antykomunistycznych” i „sądów kapturowych”; likwidacji J. Makowieckiego i L. Widerszala;
  - 3/ prowadzenia przez kierownictwo Narodowych Sił Zbrojnych planowych działań przeciwko oddziałom partyzanckim Armii Ludowej i Armii Czerwonej w ramach Brygady Świętokrzyskiej;
  - 4/ rozpracowywania działaczy komunistycznych przez wywiad NSZ i przekazywanie materiałów za pośrednictwem oficera Komendy Głównej NSZ ps. „Tom” do Gestapo;
  - 5/ aresztowanie przez Gestapo Dąb-Kocioła, łączniczki AL. z Częstochowy, H. Krahelskiej i M. Handelsmana; do śledztwa S 56/03/Zk;
- określenia charakteru obozu w miejscowości Pillau (Pilawa) w Prusach Wschodnich; do śledztwa S 11/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych zawierających informacje na temat rozstrzelania w listopadzie 1939 r. w Warszawie-Natolinie kilkunastu Polaków; do śledztwa S 43/04/Zn;
- na temat materiałów archiwalnych zawierających dane osobowe Janusza Kobylańskiego; do śledztwa S 14/05 Zn;
- na temat materiałów archiwalnych zawierających informacje dotyczące weryfikacji dziennikarzy prasy, radia i telewizji w stanie wojennym zatrudnionych na terenie województwa mazowieckiego oraz struktury organizacyjnej kierownictwa Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”; do śledztwa S 23/05/Zk;
- w sprawie materiałów na temat zbrodni popełnionych przez żandarmów niemieckich na terenie miasta i gminy Sochaczew w latach 1939–1944; do śledztwa S 45/04/Zn;
- na temat danych osobowych 3 funkcjonariuszy Gestapo; Jednostka Zichenau/Schrottersburg; do śledztwa S 59/02/Zn;
- na temat wyroków Sądu Doraźnego Stapostelle Zichenau, wydanych na sesji w Forcie III w Pomiechówku w grudniu 1943 r., do śledztwa S 37/04/Zn;
- w sprawie materiałów na temat zbrodni dokonanych na obywatelach polskich w latach 1939–1944 w miejscowości Kawęczyn-Wygoda; do śledztwa S 50/03/Zn;

- na temat składu Rady Komisarzy Ludowych ZSRR w okresie grudzień 1943–marzec 1940; do śledztwa S 41/05/Zk;
- na temat danych personalnych boksera Stanisława Nowoczyńskiego, zamordowanego w zbiorowej egzekucji w Warszawie-Natolinie, w listopadzie 1939 r.; do śledztwa S 43/04/Zk.

3.1.2. Opinie

Do złożonych i bardziej pracochłonnych opinii, które można porównać z opracowaniami lub ekspertyzami, należały opinie:

- w sprawie przejściowego obozu policji bezpieczeństwa w Działdowie; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- na temat egzekucji dokonanych w Celestynowie przez żandarmów z Celestynowa i z Otwocka w 1939 r. oraz 1944 r.; dla Gminnego Ośrodka Kultury w Celestynowie;
- w sprawie formacji „Wachmannschaften des SS- und Polizeifurere im Distrikt Lublin”; dla Pierre’a C. T. Verheye;
- w sprawie obozu w miejscowości Dreetz; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie obozu mieszczącego się przy ul. Lipowej w Lublinie, w którym byli umieszczeni i zamordowani we wrześniu 1939 r. jeńcy pochodzenia żydowskiego; dla Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
- w sprawie przymusowego wynarodowienia potomstwa robotnic przymusowych; dla Biura Prawnego IPN;
- w sprawie obozów sowieckich: Saratow Jelszanka PF Ł Nr 0321; Kutaisi PF Ł nr 0231, Astrachań Nr 7204, Brześć Nr 284; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie organizacji Todta (OT); dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie Państwowego Zakładu dla Chorych Umysłowo we Lwowie-Kulpaskowie; dla Gedenkstätte Hadamar;
- na temat „Werk Posen Lager 1”; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- na temat wywiezienia i wynarodowienia rodziny mieszkającej pod Łodzią; dla Biura Prawnego IPN;
- na temat niemieckiego ciężkiego więzienia karnego typu „Zuchthaus”; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku;
- na temat obozu fortyfikacyjnego utworzonego w 1944 r. na linii umocnień „Venus” (Linia A1); dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- na temat wynaradawiania dzieci przez okupanta niemieckiego; dla Stowarzyszenia Urodzonych w Niewoli Niemieckiej;
- na temat masowych wysiedleń w latach 1939–1944 z powiatu sierpeckiego; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- na temat obozu w Sochaczewie przy ul. 1 Maja, w którym przebywali Żydzi węgierscy, zatrudnieni przy rozbudowie lotniska wojskowego w Balicach koło Sochaczewa; dla Prezesa IPN;
- w sprawie zakładu psychiatrycznego w Kluczborku i zakładu psychiatrycznego Dziekanka; dla Dietmara Schulze;
- w sprawie okoliczności rozstrzelania polskich jeńców w lasach pod Ciepielowem, pow. Lipsko, przez Wehrmacht w 1939 r.; dla Heinricha Beltza;
- w sprawie przymusowego odebrania rodzicom i wynarodowienia dzieci matek przebywających na robotach przymusowych w III Rzeszy; dla Biura Prawnego IPN;
- w sprawie dokumentacji po dr. J. Sehnice; dla Fritz Bauer Institut;
- na temat zagadnienia kolaboracji w związku z pismem prof. dr. hab. Mariana Wojciechowskiego o kolaboracji niektórych pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego; dla Prezesa IPN;

- w sprawie punktu zbornego w klasztorze w Gostyniu dla wysiedlonych z okolicy osób; dla Prezesa IPN;
- w sprawie strat wojennych poniesionych przez Polskę w latach 1939–1945; dla Bożeny Piwkowskiej;
- w sprawie obozów, do których byli kierowani wysiedleni w listopadzie 1944 r. mieszkańcy wsi Lipianki; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie ulicznej egzekucji przeprowadzonej przez hitlerowców 14 grudnia 1943 r. przy ul. Wierzbowej 11 w Warszawie; dla Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy;
- w sprawie współpracy z okupantem hitlerowskim, którą zarzucały żołnierzom AK trybunały i sądy ZSRR; dla kancelarii adwokackiej;
- w sprawie podobozy KL Lublin (Majdanek), jaki miał się znajdować w Hrubieszowie; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie Ericha Ehrlingera, szefa SD na dystrykt warszawski; dla Petera Stadlbauera;
- w sprawie aresztu Gestapo w Forcie III w Pomiechówku; dla Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
- w sprawie Zbrodni Katyńskiej; dla Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach;
- 190 opinii na temat akcji wysiedleńczych przeprowadzanych przez niemieckiego okupanta na północnym Mazowszu; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie przymusowego odebrania rodzicom dziecka w celu wynarodowienia; dla Biura Prawnego IPN;
- w sprawie przymusowego odebrania rodzicom dziecka w celu eksterminacji; dla Biura Prawnego IPN;
- w sprawie obozów zorganizowanych przez Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR-NKWD w Rembertowie; dla Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów;
- w sprawie obozu w Sułowie, gdzie miały być osadzone kobiety-żołnierze AK z Powstania Warszawskiego; dla Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- w sprawie zbrodni Wehrmachtu popełnionych w 1939 r. w miejscowościach: Bircza, Kajetanowice, Kluczewsko, Kruszyna, Równe, Siewierz, Pilica, Wolbrom i Wyszanów; dla Biura Edukacji Publicznej IPN;
- w sprawie egzekucji ludności polskiej w miejscowości Kryniczki, pow. Krasnystaw, 20 maja 1942 r. oraz charakteru obozu w Trawnikach; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie nazistowskiego obozu karnego w Sjøvegan w Norwegii; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie;
- w sprawie represji wobec członków Komunistycznej Partii Polski w ZSRR; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie;
- w sprawie okoliczności śmierci marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie;
- w sprawie odmowy zgody władz ZSRR na udostępnienie lotnisk samolotom alianckim na terytorium państwa polskiego w czasie trwania Powstania Warszawskiego; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie;
- w sprawie obozów pracy Neue Heimat w Katowicach-Załężu; dla Sekretariatu Prezesa IPN;
- w sprawie okoliczności śmierci generała Stefana Roweckiego "Grota"; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie;
- w sprawie obozu dla więźniów francuskich w Rawie Ruskiej, w którym mieli przebywać także Polacy; dla Wydziału Nadzoru nad Śledztwami Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego; dla Prezesa IPN;

- na temat obozu przejściowego w Bergen-Belsen; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- w sprawie okoliczności śmierci generała Władysława Sikorskiego; dla Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie;
- na temat obozów w Raciborzu dla osób ewakuowanych ze Wschodu; dla osoby zainteresowanej;
- na temat wysiedleń z terenów przyłączonych do III Rzeszy; dla osób zainteresowanych;
- na temat obozów przejściowych w Pile; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- na temat materiałów w sprawie wysiedleń z Zamojszczyzny; dla Telewizji Polskiej Oddział w Lublinie;
- na pytanie adwokata w sprawie o odszkodowania za niesłuszne represjonowanie przez radzieckie organa; dla Sądu Okręgowego w Łodzi, XVIII Wydział Karny;
- na temat obozu dla internowanych i obozu przesiedleńczego w Szczeglinie, pow. Mogilno, woj. poznańskie;
- na temat Landes-Pflege-und Erziehungsanstalt Bergstadt i Jugendpsychiatrische Klinik Loben; dla Biura Prawnego IPN;
- na temat akt z zespołu Najwyższego Trybunału Narodowego, jako podstawy dla wniosku o medal „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”; dla Dyrektora Głównej Komisji ŚZpNP;
- na temat domu dziecka Modling w Austrii; dla Biura Prawnego IPN;
- na temat Zakładu Leczniczo-Opiekuńczego Sonnenstein w Pirnie pod Dreznem, w którym w latach 1940–1941 funkcjonował nazistowski ośrodek eutanazji; dla prokuratora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

3.1.3. Opracowania

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotował w okresie sprawozdawczym następujące opracowania:

- *Estonia pod okupacją niemiecką*; dla Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- *Prawne konsekwencje pomocy Żydom w czasie II wojny światowej*; referat przygotowany na konferencję dla nauczycieli „Polscy Wallenbergowie – pomoc Żydom w okupowanej Polsce 1939–1945”;
- *Sonderaktion Krakau*; referat przygotowany w związku z Uniwersyteckim Dniem Pamięci w Krakowie;
- Sprawozdanie z kolokwium w Niemieckim Instytucie Historycznym na temat „Konzentrationslager Warschau”; dla Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- Uzupełnienie i weryfikacja listy posłów na Sejm II Rzeczypospolitej, którzy zostali zamordowani przez okupanta niemieckiego i sowieckiego; dla Marszałka Sejmu RP;
- Instrukcja w sprawie opinii i orzeczeń sporządzonych na potrzeby śledztw przez historyków zatrudnionych na samodzielnych stanowiskach do spraw ekspertyz i opracowań w Oddziałowych Komisjach Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu; dla historyków-ekspertów;
- Uwagi do projektu umowy pomiędzy Fundacją „Karta” a Instytutem Pamięci Narodowej o wykonanie programu „Indeks Represjonowanych”; dla Biura Edukacji Publicznej IPN;
- *Katyń po 65 latach. Zbrodnia. Droga do prawdy. Kara?*, opracowanie na temat stanu badań nad Zbrodnią Katyńską; dla Biura Edukacji Publicznej;
- *Obozy hitlerowskie i ich rola w polityce okupacyjnej III Rzeszy*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;
- *Zbrodnie sowieckie 1939–1956. Kategorie i liczby*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

- na temat zbrodni w Katyniu; dla Hudson Institute, USA;
- na temat pracy: *Wilm Hosenfeld- usiłuję ratować każdego. Życie oficera niemieckiego w listach i dziennikach*, wydanej przez Thomasa Vogla na zlecenie Urzędu do Badań Historii Wojskowości, Monachium 2004; dla wydawcy aspirującego do wydania pracy po polsku;
- na temat ekshumacji jako źródła wiedzy o zbrodniach dokonanych przez okupanta sowieckiego na obywatelach państwa polskiego; na konferencję „Archeology of Terror”, Tallin 20–21 października 2005 r.

3.2. Prace ekspertów Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zatrudniają 9 historyków na samodzielnych stanowiskach pracy do spraw ekspertyz i opracowań. W okresie sprawozdawczym historycy z Oddziałowych Komisji sporządzili ekspertyzy, opinie i notatki służbowe z przeprowadzonych kwerend w 288 sprawach.

3.2.1. Ekspertyzy i notatki służbowe z kwerend przygotowane dla prowadzonych śledztwo

Oddziałowa Komisja w Białymstoku

- w sprawie potyczki zbrojnej pomiędzy funkcjonariuszami UB a oddziałem niepodległościowym w nocy z 7 na 8 czerwca 1946 r. w miejscowości Prawy Las; do śledztwa S 95/03/Zk; S 94/03/Zk;
- w sprawie zamordowania rodziny właściciela majątku ziemskiego w Jaryłówce we wrześniu 1939 r.; do śledztwa S 103/03/Zk;
- w sprawie zatrzymania przez funkcjonariuszy UB we wrześniu 1949 r. mieszkańca Grabówka; do śledztwa S 45/04/Zk;
- w sprawie zaginięcia około 600 osób, zatrzymanych przez żołnierzy Armii Radzieckiej, jednostek NKWD, funkcjonariuszy UB i MO w lipcu 1945 r. na terenie powiatów Augustów i Suwałki; do śledztwa S 69/01/Zk;
- w sprawie zabójstwa mieszkańca wsi Tybory Kamionka, pow. Wysokie Mazowieckie, 14 lipca 1945 r.; do śledztwa S 49/04/Zk;
- w sprawie zabójstw oficerów Wojska Polskiego we wrześniu 1939 r. w miejscowości Uroczysko Pechowo-Kletne, pow. Bielsk Podlaski; do śledztwa S 46/03/Zk;
- w sprawie zatrzymania przez PUBP w Nidzicy 10 osób w marcu 1946 r.; do śledztwa S 70/01/Zk;
- w sprawie zabójstwa 12 żołnierzy Armii Czerwonej dokonanego w maju 1945 r. w pobliżu wsi Jeziorek, pow. Sokółka; do śledztwa S 63/04/Zi;
- w sprawie zbrodni nazistowskich dokonanych w latach 1941–1944 w Grodnie przez funkcjonariuszy III Rzeszy Niemieckiej; do śledztwa S 70/04/Zn;
- w sprawie aresztowania 6 lutego 1946 r. w miejscowości Olszewo Góra i uwięzienia żołnierzy NSZ przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży; do śledztwa S 52/02/Zk;
- w sprawie oddziału Armii Krajowej działającego w 1943 r. w powiecie Bielsk Podlaski, dowodzonego przez Stanisława Korzeniewskiego ps. „Jastrzębiec”; do śledztwa S 23/04/Zi;
- w sprawie zbrodni popełnionej w Wołkowysku i w Wysokiem Litewskim w latach 1941–1944; zamordowania zastępcy dowódcy obwodu Armii Krajowej w Drohiczyń, Tadeusza Barszczewskiego, ps. „Szczęk” w dniu 6 listopada 1944 r. na terenie kolonii „Białe Góry” w Putkowicach Nadolnych, gmina Drohiczyń; do śledztwa S 20/04/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów niemieckich z posterunku w Jedwabnem w okresie od 1941 r. do 1944 r.; do śledztwa S 50/04/Zn;
- w sprawie pacyfikacji w czerwcu 1941r. wsi Jałówka, gm. Szyszki, i 21 lipca 1943 r. wsi Wnory-Wandy, gm. Kulesze Kościelne; do śledztwa S 44/03/Zn;

- w sprawie zabójstw ludności cywilnej oraz jeńców wojennych z karnego obozu pracy w Bielsku Podlaskim dokonanych w okresie 1942–1944 przez funkcjonariuszy niemieckiego aparatu okupacyjnego; do śledztwa S 79/04/Zn;
- w sprawie zabójstwa Tadeusza Taleckiego koło wsi Kozinice 13 czerwca 1946 r. przez funkcjonariuszy UB lub żołnierzy Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego; do śledztwa S 95/04/Zk;
- w sprawie zabójstw obywateli polskich popełnionych na terenie Grajewa i okolicznych wsiach oraz danych o funkcjonariuszach nazistowskich oraz jednostkach Wehrmachtu przebywających na terenie powiatu Grajewo w okresie 1941–1945; do śledztwa S 52/04/Zn;
- w sprawie masowych zabójstw w latach 1941–1944 obywateli polskich przez funkcjonariuszy III Rzeszy Niemieckiej w lesie Giełczyn pod Łomżą i innych okolicznych miejscowościach; do śledztwa S 92/04/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych w Suwałkach przez funkcjonariuszy nazistowskich w okresie 1939–1945; do śledztwa S 58/03/Zn;
- w sprawie członków Armii Krajowej działających w okolicach Augustowa w 1945 r.; do śledztwa S 55/04/Zk;
- w sprawie osób zamordowanych w latach 1941–1944 w okolicach Grabówki; do śledztwa S 4/05/Zn;
- w sprawie oddziału Alfreda Filipowicza, ps. „Przelotny”, działającego w okresie 1945–1946 na terenie gmin: Goniądz, Mońki, Knyszyn; do śledztwa S 95/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa 6 obywateli polskich, narodowości żydowskiej w Wólce Wygonowskiej, pow. Bielsk Podlaski, w 1943 r.; do śledztwa S 2/05/Zn;
- w sprawie zabójstwa mieszkańców Gniazdowa w listopadzie i grudniu 1946 r.; do śledztwa S 6/05/Zk;
- w sprawie funkcjonariuszy zatrudnionych w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w okresie od 19 listopada 1949 r. do 1 stycznia 1950 r.; do śledztwa S 1/05/Zk;
- w sprawie funkcjonariuszy zatrudnionych w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Augustowie w styczniu 1949 r.; do śledztwa S 75/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa Stanisława Bieńko, ps. „Czarny” członka oddziału „P-8” dokonanego 23 marca 1947 r.; do śledztwa S 23/05/Zk;
- w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich przez funkcjonariuszy hitlerowskich w miejscowości Jeziorko w latach 1941–1944; do śledztwa S 92/04/Zn;
- w sprawie zabójstwa rodziny Wasilewskich, Zabielskich oraz Młodzianowskich we wrześniu 1943 r. w miejscowości Szczuczyn; do śledztwa S 5/03/Zn;
- w sprawie zabójstw ludności cywilnej na terenie Wąsosza i okolic przez funkcjonariuszy posterunku żandarmerii niemieckiej w Wąsoszu; do śledztwa S 105/03/Zn;
- w sprawie zabójstw i innych przestępstw dokonanych przez funkcjonariuszy III Rzeszy w Łomży i innych miejscowościach ziemi łomżyńskiej w latach 1941–1944; do śledztwa S 103/03/Zn;
- w sprawie zabójstwa 6 osób narodowości żydowskiej jesienią 1942 r. w miejscowości Wólka Wygonowska; do śledztwa S 2/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących:
  - 1/ oddziałów NKWD stacjonujących w kwietniu 1945 r. w Augustowie;
  - 2/ funkcjonariuszy zatrudnionych w PUBP w Augustowie w kwietniu 1945 r.;
  - 3/ osób zatrzymanych w 1945 r. przez PUB;
  - 4/ osób straconych na terenie więzienia w Białymstoku w grudniu 1950 r.;
  - 5/ zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy UBP i strażników na terenie więzienia w Białymstoku w latach 1945–1956; (do śledztwa S 21/00/Zk);
- w sprawie działaczy i członków organizacji niepodległościowych aresztowanych przez PUBP w Bielsku Podlaskim w 1949 r.; do śledztwa S 46/02/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w latach 1941–1944 przez hitlerowskich funkcjonariuszy ze Szczuczyna; do śledztwa S 36/03/Zn;

- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących aresztowań we wsi Żubronajcie w okresie 1946–1950 przez funkcjonariuszy PUBP w Suwałkach; do śledztwa S 48/05/Zk;
- w sprawie ewakuacji przez Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych łomżyńskiego więzienia w czerwcu 1941 r., ze szczególnym uwzględnieniem osadzonych w nim osób; do śledztwa S 28/04/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni dokonanej w 1946 r. w Gniazdowie na członkach polskich organizacji niepodległościowych; do śledztwa S 6/05/Zk;
- w sprawie działań bojowych jednostek niemieckich w woj. białostockim we wrześniu 1939 r.; do śledztwa S 77/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących aresztowań w Ełku w latach 1952–1954 dokonanych przez funkcjonariuszy PUBP w Ełku; do śledztwa S 32/05/Zk;
- w sprawie przeprowadzonej w grudniu 1981r. w Białymstoku akcji internowania 59 osób; do śledztwa S 44/05/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni dokonanych w latach 1941–1944 w lesie pod Łomżą; do śledztwa S 93/03/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania 100 mieszkańców wsi Borusówka, pow. Białystok, w okresie 1941–1944; do śledztwa S 4/05/Zn;
- w sprawie organizacji ruchu oporu na terenie gminy Boćki; do śledztwa S 25/4/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących aresztowań w Łomży w latach 1944–1956 dokonanych przez funkcjonariuszy PUBP; do śledztwa S 52/02/Zk;
- w sprawach przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy PUBP w Suwałkach w latach 1945–1952 oraz materiałów archiwalnych zawierających informacje o osobach zatrzymanych przez funkcjonariuszy powyższego PUBP; do śledztwa S 30/01/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez żołnierzy Armii Czerwonej na dwóch żołnierzach KOP w Lipinach we wrześniu 1939 r.; do śledztwa S 84/04/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących funkcjonariuszy Komendy Powiatowej MO w Bielsku Podlaskim, zatrudnionych tam w 1952 r.; do śledztwa S 40/05/Zk;
- w sprawie żołnierzy WiN, wchodzących w skład oddziału „P-8”, dowodzonego przez Leona Suszyńskiego; do śledztwa S 23/05/Zk;
- w sprawie likwidacji gett żydowskich w listopadzie 1942 r. przeprowadzonej przez Niemców w Okręgu Białostockim w ramach akcji „Reinhardt”; do śledztwa S 53/01/Zn;
- w sprawach potyczki zbrojnej podziemia niepodległościowego 12 sierpnia 1943 r. w pobliżu wsi Okółek, obecnie gm. Giby, pow. Sejny, z żandarmerią niemiecką oraz zbrodni dokonanej przez tę żandarmerię na około 20 osobach we wsi Serwy; do śledztwa S 63/05/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanej na mieszkańcach wsi Jamiołki, Roszki i Kowale, pow. Wysokie Mazowieckie, w latach 1942–1943 na terenie zwirowni w Kuleszach Kościelnych, pow. Wysokie Mazowieckie; do śledztwa S 51/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni dokonanej na mieszkańcach Białegostoku w 1941 r.; do śledztwa S 8/05/Zn.

Oddziałowa Komisja w Gdańsku

- w sprawie wydarzeń grudniowych w 1970 r. na Wybrzeżu Gdańskim; do śledztwa S 17/04/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na terenie KL Stutthof; do śledztwa S 153/04/Zn;
- w sprawie obsady posterunku w Dziemianach w okresie okupacji hitlerowskiej; do śledztwa S 22/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych na Żydach w Generalnym Komisariacie Łotwy i Generalnym Komisariacie Litwy; do śledztw S 1/00/Zn; S 2/00/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących wysiedlenia, na mocy postanowienia Rady Ministrów ZSRR z 1949 r., z terytorium Litwy, Łotwy i Estonii osób uznanych za kułaków oraz

rodzin osób osądzonych na mocy dekretu prezydium Rady Najwyższej ZSRR o karaniu niemiecko-faszystowskich złoczyńców z 1943 r.; do śledztwa S/96/01/Zk;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących udziału Emanuela Biera w eksperymentach pseudomedycznych w KL Stutthof; do śledztwa S 56/05/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych na temat sytuacji aryjsko-żydowskich małżeństw mieszanych w Komisariacie Rzeszy Ostland oraz na temat administrowania gett w Rydze, Kownie, Wilnie i Mińsku; do śledztwa S 2/00/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych zawierających informacje na temat osób zamordowanych lub zmarłych w więzieniu karno-śledczym przy ul. Kurkowej w Gdańsku w okresie II wojny światowej; do śledztwa S 74/02/Zn;

– w sprawie prokuratorów i sędziów zatrudnionych w Sondergericht w Bydgoszczy i Inowrocławiu; do śledztw S 25/05/Zn, S 148/04/Zn;

– w sprawie zamordowania przez okupanta niemieckiego 2 Polaków na terenie koszar w Tczewie; do śledztwa S 66/05/Zn

Oddziałowa Komisja w Katowicach

– w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy ZSRR na więźniach w Stryju i Stanisławowie w 1941 r.; do śledztw S 48/03/Zk; S 110/01/Zk;

– w sprawie składu 6 batalionu górniczego w latach 1953–1956; do śledztwa S 30/04/Zk;

– w sprawie zdarzeń w pierwszych dniach września 1939 r. w Katowicach; do śledztwa S 56/03/Zn;

– w sprawie składu osobowego Państwowego Komitetu Obrony ZSRR; do śledztwa S 8/00/Zk;

– w sprawie działań wojennych w rejonie Rud Raciborskich i Raciborza w 1945 r.; do śledztwa S 104/04/Zk;

– w sprawie budowy lotniska w Rudnikach w latach 1943–1944; do śledztwa S 86/04/Zn;

– w sprawie wydarzeń we wrześniu 1939 r. w obrębie działań 19 DP; do śledztwa S 29/01/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących działalności K. Seemana i funkcjonowania PPR na obszarze rejencji katowickiej w 1944 r.; do śledztwa S 86/04/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych zawierających informacje na temat obozu w Nieborowicach; do śledztwa S 69/02/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących więzienia w Mysłowicach; do śledztwa S 58/02/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących wysiedleń Polaków z powiatu blachowieńskiego; do śledztwa S 113/04/Zn;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w Gliwicach w styczniu 1945 r.; do śledztwa S 02/04/Zk;

– w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta niemieckiego w gminie Pilica; do śledztwa S 55/03/Zn;

– w sprawie jednostek niemieckich operujących we wrześniu 1939 r. w rejonie Urycza; do śledztwa S 84/04/Zn;

– w sprawie jednostek radzieckich stacjonujących w Gierałtowicach, w związku ze wskazaniem miejsca pochówku żołnierzy radzieckich; do śledztwa S 11/04/Zk;

– w sprawie funkcjonowania Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w strukturach Układu Warszawskiego; do śledztwa S 101/04/Zk;

– w sprawie przebiegu służby wojskowej obywatela polskiego we wrześniu 1939 r.; do śledztwa S 37/05/Zk.

Oddziałowa Komisja w Krakowie

– w sprawie rozstrzelania w Olkuszu 20 osób 16 lipca 1940 r.; do śledztwa S 65/04/Zn;

– w sprawie zbrodni nazistowskiej dokonanej na dwóch mieszkańcach Miechowic Wielkich; do śledztwa S 108/01/Zn;

- w sprawie pacyfikacji wsi Zawada w 1944 r.; do śledztwa S 81/04/Zn;
- w sprawie niemieckich jednostek stacjonujących w Limanowej i Sowlinach w 1944r; do śledztwa S 115/04/Zn;
- w sprawie żołnierzy niemieckich rozstrzelanych w Rzeszotarach, gm. Świątniki Górne w styczniu 1945 r. przez nieznaną żołnierzy Armii Czerwonej; do śledztwa S 95/04/Zk;
- w sprawie zamordowania oficera Wojska Polskiego w Krakowie w drugiej połowie 1945 r. przez nieznaną żołnierzy Armii Czerwonej; do śledztwa S 128/04/Zk;
- w sprawie zamordowania przez nieznaną żołnierzy niemieckich dwóch osób w 1941 r. w Przemyślanach; do śledztwa S 68/04/Zn;
- w sprawie akcji „AB” na terenie Górnego Śląska; do śledztwa S 33/03/Zn;
- w sprawie jednostek wojskowych operujących w rejonie Gierałtowic i Gostynia w okresie 1–4 września 1939 r.; do śledztwa S 60/03/Zn;
- w sprawie represji hitlerowskich w Olkusz w 1940 r.; do śledztwa S 90/04/Zn;
- w sprawie sprawców odpowiedzialnych za przeprowadzenie 11 grudnia 1942 r. w Puszczy Niepołomickiej masowej egzekucji, w której rozstrzelano wiceprezydenta miasta Krakowa; do śledztwa S 77/04/Zn;
- w sprawie danych personalnych osób odpowiedzialnych za rozstrzelanie 70 osób narodowości żydowskiej podczas masowej egzekucji w Zakliczynie 22 grudnia 1943 r.; do śledztwa S 120/04/Zn;
- w sprawie informacji o oficerach Armii Czerwonej i NKWD stacjonujących w styczniu 1945 r. w okolicach Niepołomic; do śledztwa S 103/01/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania w maju 1944 r. czterech Polaków w miejscowości Nowosiółki, powiat złoczowski; do śledztwa S 56/05/Zn;
- w sprawie kompetencji hitlerowskich władz cywilnych i policji bezpieczeństwa na terenach wcielonych do III Rzeszy; do śledztwa S 90/04/Zn;
- w sprawie oddziału partyzanckiego o kryptonimie „Gorce”, działającym w latach 1945–1947, w okolicach Ochotnicy Górnej; do śledztwa S 28/01/Zk;
- w sprawie akcji „AB” na terenie Małopolski Wschodniej, przeprowadzonej w 1941 r.; do śledztwa S 68/04/Zn;
- w sprawie przekroczenia uprawnień i niedopełnienia obowiązków przez funkcjonariuszkę SB, kpt. G. Garboś-Jędrał, podczas pełnienia przez nią służby w latach 80.; do śledztwa S 39/05/Zk;
- w sprawie śledztw dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta niemieckiego na Żydach w byłym woj. tarnopolskim w latach 1941–1943, prowadzonych dotychczas przez Oddziałową Komisję w Krakowie; do śledztwa S 58 /05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych na temat SS-Galizien; do śledztwa S 50/03/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących funkcjonowania w latach 1945–1948 obozu pracy w Oświęcimiu; do śledztwa S 24/05/Zk.

Oddziałowa Komisja w Lublinie

- w sprawie pozbawienia życia kilku osób w nocy z 3 na 4 stycznia 1946 r. w Pawłowicach; do śledztwa S 165/01/Zk;
- w sprawie zabójstw co najmniej 2000 osób narodowości żydowskiej na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki; do śledztwa S 2/01/Zn;
- w sprawie zastrzelenia żołnierza Armii Krajowej w lasach leśnictwa Lipniak, pow. Lubartów, w dniu 14 listopada 1945 r. przez funkcjonariuszy NKWD oraz Urzędu Bezpieczeństwa; do śledztwa S 18/03/Zk;
- w sprawie zamordowania kilku członków oddziału partyzanckiego przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego dnia 24 maja 1945 r. w Majdanie Siostrzytowskim; do śledztwa S 19/00/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmów niemieckich z posterunku w Sokołowie Podlaskim w latach 1941–1944; do śledztwa S 72/02/Zn;

- w sprawie mjr. Sokołowskiego, ps. „Rolnik” oraz prowadzonej przez niego działalności niepodległościowej; do śledztwa S 11/04/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na osobach narodowości żydowskiej w Izbicy, Janowie Podlaskim, Dąbrowie, Majdanie Kasztelańskim, Aleksandrowie, Mordach oraz Podhajcu; do śledztw S 84/04/Zn; S 68/04/Zn; S 88/04/Zn; S 89/02/Zn; S 46/04/Zn;
- w sprawie wysiedlenia w ramach akcji „Wisła” mieszkańców wsi Błotków w 1947 r.; do śledztwa S 29/04/Zk;
- w sprawie akcji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie (ekspertyza obejmuje wyjaśnienie celu tej akcji i wskazanie jej realizatorów, zawiera informacje o istniejącej dokumentacji i postępowaniach śledczych); do śledztwa S 30/03/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w Krasnymstawie w 1944 r., 1945 r. i 1946 r.; do śledztw S 122/04/Zk; S 123/04/Zk; S 125/04S 128/04/Zk; S 129/04/Zk; S 31/03/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących egzekucji przeprowadzonej przez Niemców latem lub jesienią 1943 r. lub 1944 r.; do śledztwa S 103/04/Zn;
- w sprawie materiałów dotyczących zbrodni ludobójstwa popełnionych na terenie woj. wołyńskiego w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich; do śledztw S 1/00/Zi; S 29/04/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących likwidacji w czerwcu 1955 r. VIII Prywatnego Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Urszulanek w Lublinie; do śledztwa S 1/03/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących aresztowań przeprowadzonych przez funkcjonariuszy PUBP w Krasnymstawie w latach 1946, 1950, 1952; do śledztw: S 131/04/Zk; S 121/04/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania 10 grudnia 1939 r., przy drodze między Radzicem Starym a Rozkopaczewem, pow. Lubartów, 8 Polaków; do śledztwa S 15/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących organizacji aresztów wewnętrznych Urzędów Bezpieczeństwa; do śledztwa S 51/02/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania 20 września 1939 r. we wsi Majdan Wielki, powiat Zamość, 40 jeńców polskich przez żołnierzy Wehrmachtu i zamordowania w tym samym czasie przez żołnierzy Armii Czerwonej w Wytycznie 100 żołnierzy KOP; do śledztwa S 20/03/Zn;
- w sprawie usytuowania więzienia na Zamku w Lublinie w strukturach niemieckich władz okupacyjnych; do śledztwa S 112/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni dokonanej w listopadzie 1942 r. w Mostach, woj. wołyńskie; do śledztwa S 16/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionej w lesie w pobliżu wsi Borek, gm. Halinów, w bliżej nieustalonym czasie; do śledztwa S 134/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących znęcania się ze szczególnym okrucieństwem nad żołnierzami AK w więzieniu Informacji Wojskowej w Lublinie w latach 1944–1956; do śledztwa S 11/01/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących pacyfikacji wsi Borów, 2 lutego 1944r.; do śledztwa S 52/03/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni na 200 Żydach, która miała zostać dokonana w Sokołówce koło Kraśnika; do śledztwa S 89/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących pacyfikacji wsi Szczecyn, Wólka Szczeka, Borów, Łążek Zaklikowski, Łążek Chwałowski i Karasiówka; do śledztwa S 52/03/Zn.

Oddziałowa Komisja w Łodzi

- w sprawie zbrodni popełnionej przez żołnierzy Wehrmachtu na ludności cywilnej powiatów: wieluńskiego, kępińskiego i ostrzeszowskiego w dniach 1–3 września 1939 r.; do śledztwa S 13/02/Zn;
- w sprawie zabójstwa około 200 osób narodowości polskiej i żydowskiej w Złoczewie w dniach 3–4 września 1939 r.; do śledztwa S 28/04/Zn;

- w sprawie zabójstwa około 10 osób w Łuszczanowicach, pow. Bełchatów, w latach 1940–1944 przez hitlerowskich funkcjonariuszy straży granicznej w Łuszczanowicach; do śledztwa S 45/04/Zn;
- w sprawie jednostek Wehrmachtu przebywających w rejonie Sieradza w dniach 23 i 24 stycznia 1945 r.; do śledztwa S 55/04/Zn;
- w sprawie zabójstwa polskich jeńców wojennych wiosną 1940 r., którego mieli się dopuścić żołnierze radzieccy pomiędzy wsiami Adachowszczyzna i Darewo, pow. baranowicki; do śledztwa S 51/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa 16 obywateli polskich w Łęczycy na przełomie kwietnia i maja 1946 r. przez żołnierzy radzieckich; do śledztwa S 77/04/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na terenie powiatu szczuczyńskiego, woj. nowogrodzkie przez sowiecki oddział partyzancki im. Kotowskiego; do śledztwa S 74/04/Zk;
- w sprawie zabójstwa 7 osób w miejscowości Drzewica w nocy z 22 na 23 stycznia 1943 r. przez oddział GL „Lwa”; do śledztwa S 75/04/Zi;
- w sprawie zamordowania około 100 Polaków przez żołnierzy niemieckich w Piaskach 4 września 1939 r. oraz w Kajetanowicach 5/6 września 1939 r.; do śledztwa S 34/03/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez Niemców w latach 1940–1943 na terenie obozu przesiedleńczego w Konstancynie Łódzkim; do śledztwa S 19/04/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych na terenie gminy Gidle w latach 1940–1944 przez żandarmerie hitlerowskie z posterunku w Gidlach; do śledztwa S 72/01/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych na terenie gmin: Brudzice, Kruszyna, Woncierzów i Mykanów; do śledztwa S 53/01/Zk;
- w sprawie popełnienia zbrodni w Tomaszowie Mazowieckim w okresie 1939–1945 przez funkcjonariuszy Gestapo z Tomaszowa; do śledztwa S 10/02/Zn;
- w sprawie zabójstwa w nieokreślonych okolicznościach 3 mężczyzn, których zwłoki zostały powieszane przez funkcjonariuszy niemieckich w dniu 11 listopada 1939 r. w Łodzi na Rynku Bałuckim; do śledztwa S 49/03/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanych na żołnierzach niemieckich i cywilach pochodzenia niemieckiego przez żołnierzy Armii Czerwonej oraz Polaków na początku 1945 r. na terenie obecnych powiatów Radomsko i Tomaszów Mazowiecki; do śledztwa S 118/04/Zi;
- w sprawie zbrodni na Romach popełnionej w lesie chrzanowickim koło Radomska; do śledztwa S 25/03/Zn;
- w sprawie lotniczego ataku bombowego na obiekty kolejowe PKP w Kutnie 1 września 1939 r.; do śledztwa S 2/05/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez żandarmerie z posterunku w Jeżowie na obywatelach narodowości żydowskiej; do śledztwa S 87/04/Zn;
- w sprawie śmierci Kazimierza Skalskiego, ps. „Zapora” w 1948 r. podczas akcji prowadzonej przez Urząd Bezpieczeństwa w pow. Turek; do śledztwa S 4/05/Zk;
- w sprawie poboru do 5 Batalionu Budowlanego Marynarki Wojennej; do śledztwa S 112/04/Zk;
- w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności osoby narodowości polskiej przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie w okresie lato 1946–wiosna 1947; do śledztwa S 82/02/Zk;
- w sprawie struktury organizacyjnej PUBP w Łasku, z siedzibą w Pabianicach; do śledztwa S 63/02/Zk;
- w sprawie okoliczności i ofiar bombardowania przez Luftwaffe Sochaczewa oraz powiatu sochaczewskiego, w tym szczególnie miejscowości Kąty koło Sochaczewa; do śledztwa S 35/04/Zn;
- w sprawie posterunku niemieckiej żandarmerii w Giżycach, pow. Ostrzeszów; do śledztwa S 6/05/Zn;
- w sprawie posterunku niemieckiej żandarmerii i placówki Gestapo w Radomsku; do śledztwa S 16/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania w czerwcu 1944 r. w lesie bugajskim, gmina Piotrków Trybunalski, 61 Polaków; do śledztwa S 19/04/Zn;

- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionej na studentce Uniwersytetu Łódzkiego w grudniu 1945 r.; do śledztwa S 27/05/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania przez okupanta niemieckiego kilku mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego 27–28 czerwca 1942 r., do śledztwa S 15/05/Zn;
- w sprawie funkcjonowania posterunku żandarmerii niemieckiej w miejscowości Zamoście, pow. Wieluń; do śledztwa S 44/05/Zn;
- w sprawie działalności jednostek AK: „Zośka”, „Groty”, „Giewont”, „Kamilew” na terenie powiatu łowickiego po zakończeniu II wojny światowej; do śledztwa S 32/04/Zk;
- w sprawie działalności polskich oddziałów partyzanckich na terenie powiatu radomszczańskie i tomaszowskiego na początku 1945 r.; do śledztwa S 118/04/Zi;
- w sprawie osób zamordowanych w areszcie Gestapo przy ul. Zapiecek oraz w więzieniu przy ul. Św. Antoniego w Tomaszowie Mazowieckim w latach 1939–1945; do śledztwa S 10/02/Zn;
- w sprawie przesiedleń obywateli polskich z dawnego województwa nowogródzkiego na teren byłego ZSRR w okresie 17 września 1939r.–21 czerwca 1941 r.; do śledztwa S 2/02/Zk;
- w sprawie funkcjonowania PUBP w Piotrkowie Trybunalskim oraz funkcjonariuszy zatrudnionych w nim momencie jego powstania; do śledztwa S 39/05/Zk.

Oddziałowa Komisja w Poznaniu

- w sprawie Antoniego Kruka straconego 26 marca 1941 r. w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu; do śledztwa S 27/04/Zn;
- w sprawie zamordowania na terenie Austrii osób narodowości polskiej w okresie II wojny światowej; do śledztwa S 64/04/Zn;
- w sprawie Zygmunta Szpeta, członka Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym; do śledztwa S 44/03/Zk;
- w sprawie powieszenia na rynku w Stolinie 7 mężczyzn w 1942 r.; do śledztwa S 90/04/Zn;
- w sprawie ustalenia funkcjonariuszy Oddziału Informacji Wojska Polskiego przy 5 Dywizji Piechoty Wojska Polskiego; do śledztwa S 30/03/Zk;
- w sprawie zamordowania 12 tys. Żydów w Stolinie w 1943 r. (byłe województwo poleskie); do śledztwa S 91/04/Zn;
- w sprawie masowych egzekucji ludności żydowskiej i cygańskiej w Kamieniu Koszyrskim w latach 1942–1943; do śledztwa S 79/04/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych na funkcjonariuszach Korpusu Ochrony Pogranicza dokonanej w 1939 r. w pobliżu Dawigródka (Pińskie Błota); do śledztwa S 106/04/Zk;
- dotyczy istniejącego w czasie II wojny światowej polskiego 306 Dywizjonu Myśliwskiego oraz służby w nim pilota Czesława Oberdaka; do sprawy S 70/04/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych w okresie okupacji niemieckiej na terenie Prużany, woj. polskie; do śledztwa S 30/05/Zn;
- w sprawie jednostek 2 armii Wojska Polskiego oraz jednostek niemieckich biorących udział w walkach w okolicy Budziszyna w kwietniu 1945 r.; do śledztwa S 6/05/Zn;
- w sprawie wykonywania kar śmierci orzeczonych w 1946 r. przez Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu; do śledztwa S 135/04/Zk;
- w sprawie procesów funkcjonariuszy załogi hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Sachsenhausen; do śledztwa S 33/05/Zn;
- w sprawie hitlerowskiego karnego obozu pracy Steinbenzberger Arbeitsstraflager w pobliżu Kolonii; do śledztwa S 44/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących kary śmierci orzeczonej przez Sąd Rzeszy w lipcu 1942 r.; do śledztwa S 57/03/Zn;
- w sprawie procesów funkcjonariuszy załogi obozu koncentracyjnego w Dachau; do śledztwa S 43/05/Zn;
- w sprawie procesów załogi KL Auschwitz-Birkenau; do śledztw S 56/04/Zn; S 57/04/Zn;

- w sprawie więzień sowieckich na terenie byłego województwa poleskiego w okresie 1939–1942, ze szczególnym uwzględnieniem więzienia w Stolinie; do śledztwa S 105/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych na temat zamordowania przez Niemców we wrześniu 1939 r. w miejscowości Skoki obywatela polskiego; do śledztwa S 17/05/Zn;
- w sprawie literatury na temat zbrodni dokonanej przez Niemców na kilkunastu żołnierzach Wojska Polskiego w miejscowości Wielkoryta; do śledztwa S 37/05/Zn.

Oddziałowa Komisja w Rzeszowie

- w sprawie zabójstwa 9 obywateli polskich narodowości ukraińskiej w Brzozowcu 29 marca 1946 r.; do śledztwa S 56/03/Zk;
- w sprawie zabójstw jeńców niemieckich w obozie w Pustkowie w okresie od jesieni 1944 do wiosny 1945 r. przez NKWD; do śledztwa S 18/04/Zk;
- w sprawie zbrodni nazistowskich popełnionych na Polakach w miejscowości Dobrowlany, woj. lwowskie; do śledztwa S 17/04/Zn;
- w sprawie zamordowania dwóch członków oddziału „Majki”, E. Mandeckiego i F. Schonborga; do śledztwa S 28/04/Zk;
- w sprawie zamordowania 41 osób w 1944 r. w Baligrodzie; do śledztwa S 3/00/Zi;
- w sprawie zbrodni nacjonalistów ukraińskich w byłej gminie Dynów, popełnionej na mieszkańcach; do śledztwa S 28/02/Zi;
- w sprawie pacyfikacji wsi Czerмна i Jabłonica; do śledztwa S 37/04/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych w obozie pracy przymusowej w Dębie; do śledztwa S 39/04/Zn;
- w sprawie rozstrzelania osób narodowości żydowskiej w Przychojcu w 1943 r. oraz w Starym Mieście w 1942 r.; do śledztwa S 35/04/Zn;
- w sprawie zabójstw przy użyciu broni palnej przez funkcjonariuszy NKWD w obozie w Jastkowicach w latach 1944–1945; do śledztwa S 40/03/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej w Dobrej Szlacheckiej, pow. Sanok, latem 1946 r.; do śledztwa S 60/04/Zk;
- w sprawie deportacji obywateli polskich z pasa nadgranicznego byłego województwa lwowskiego; do śledztwa S 12/04/Zk;
- w sprawie zbiorowych zabójstw przez nacjonalistów ukraińskich na terenie powiatu sanockiego; do śledztwa S 3/00/Zi;
- w sprawie deportacji żołnierzy AK z obwodów Krosno, Kolbuszowa, Łańcut; do śledztw S 14/02/Zk; S 15/02/Zk; S 18/02/Zk;
- w sprawie zabójstwa dwóch osób w 1943 r.; do śledztwa S 54/04/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanej na około 500 obywatelach polskich narodowości żydowskiej i 30 Polakach w 1942 r. w miejscowości Mosty Wielkie, woj. lwowskie; do śledztwa S 6/05/Zn;
- w sprawie zbrodni na ludności żydowskiej w Rawie Ruskiej, woj. lwowskie; do śledztwa S 5/05/Zn;
- w sprawie zbrodni na ludności ukraińskiej w Dobrej Szlacheckiej; do śledztwa S 58/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Tarnobrzegu; do śledztwa S 50/01/Zk;
- w sprawie obozu pracy przymusowej w Dębie; do śledztwa S 17/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Przeworsku w latach 1944–1956; do śledztw S 27/05/Zk; S 14/00/Zi;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich na terenie powiatów: brzozowskiego, jarosławskiego, przemyskiego, sanockiego i leskiego; do śledztw: S 33/03/Zi; S 14/01/Zi; S 2/00/Zi; S 3/00/Zi;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zabójstw ludności cywilnej na terenie powiatów sanockiego i leskiego; do śledztwa S 9/00/Zk;

- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w 1942 r. na terenie getta w Krośnie na Romach osadzonych w tym getcie; do śledztwa S 69/02/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w obozie pracy przymusowej w Żurawicy; do śledztwa S 66/02/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących metod śledczych stosowanych przez funkcjonariuszy PUBP w Przemyślu w latach 1944–1956; do śledztwa S 43/01/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych na ludności polskiej i żydowskiej w Rzeszowie i okolicach; do śledztwa S 55/04/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego na ludności ukraińskiej w miejscowościach Stary i Nowy Lubliniec oraz na terenie powiatu lubaczowskiego; do śledztw: S 55/03/Zk, S 3/03/Zk, S 5/03/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych w październiku 1944 r. w Bielawach i Gębiczynie; do śledztwa S 50/05/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionej na jeńcach radzieckich w obozie w Rymanowie; do śledztwa S 58/05/Zn;
- w sprawie materiałów archiwalnych zawierających informacje na temat zabójstwa 36 więźniów więzienia w Rzeszowie; do śledztwa S 60/05/Zn.

Oddziałowa Komisja we Wrocławiu

- w sprawie zabójstwa dr. Jana Biłka, prezesa Zarządu Powiatowego PSL w Wałbrzychu i burmistrza Zdrojowca, w dniu 1 kwietnia 1946 r. w Zdrojowcu; do śledztwa S 53/03/Zk;
- w sprawie zbrodni dokonanych w latach 1939–1945 przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej zamieszkującej powiat Dobromil; do śledztwa S 66/01/Zi;
- w sprawie pozbawienia wolności dwóch księży profesorów Wrocławskiego Seminarium Duchownego; do śledztwa S 6/05/Zk;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących nielegalnej organizacji „Wolne Niemcy” działającej w 1946 r. na Dolnym Śląsku, jej powstania, struktury i członków tej organizacji; do śledztwa S 3/05/Zk.

3.2.2. Opinie na zlecenie IPN oraz na zlecenie podmiotów zewnętrznych

- w sprawie 19 polskich duchownych ze Zgromadzenia Słowa Bożego (werbistów), którzy zginęli w hitlerowskich obozach koncentracyjnych w okresie II wojny światowej; do sprawy Ko 4/05;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez hitlerowców w obozie dla dzieci i młodzieży polskiej w Łodzi; do sprawy Ko 98/04;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez hitlerowców w Przedborzu; do sprawy Ko 88/04;
- w sprawie zabójstwa 7 mężczyzn na rynku w Stolnie, woj. poleskie, w 1942 r.; do sprawy Ko 121/04;
- w sprawie aresztowania, a następnie rozstrzelania 7 Żydów we wsi Wólka Wygonowska, pow. Bielsk Podlaski, jesienią 1942 r.; do sprawy Ko 104/4;
- w sprawie rozstrzelania przez funkcjonariuszy NKWD polskich jeńców wojennych z obozu w Olsznicy, byłe województwo tarnopolskie; do sprawy Ko 61/04;
- w sprawie wysiedlenia osób narodowości polskiej w 1944 r. z miejscowości Grabów Szlachecki; do spraw Ko 87/04 i Ko 89/04;
- w sprawie odnalezienia szczątków ludzkich na terenie byłego poligonu w Hrubieszowie; do sprawy Ko 64/04;
- w sprawie kary śmierci orzeczonej przez hitlerowski Sąd Doraźny, wykonanej w dniu 30 kwietnia 1942 r. w Radomiu na dwóch polskich księżach; do sprawy Ko 56/04;
- w sprawie zbrodni dokonanej przez hitlerowców na 10 Polakach przywiezionych z więzienia w Łodzi na Radgoszczu; do sprawy Ko 60/04;

- w sprawie skazania osoby narodowości polskiej przez Sąd Powiatowy w Zielonej Górze w 1956 r.; do sprawy Ko 154/04;
- w sprawie traktowania jeńców włoskich przez wojska hitlerowskie w 1943 r.; do sprawy Ko 74/04;
- w sprawie osadzenia i śmierci księdza polskiego w obozie w Żabikowie; do sprawy Ko 130/04;
- w sprawie obozu pracy przymusowej w Rzeszowie przy ul. Dąbrowskiego; do sprawy Ko 71/04;
- w sprawie obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen; do sprawy Ko 53/04;
- w sprawie organizacji „Biała Róża”, działającej w Żerkowie, pow. Jarocin, w latach 1947–1949; do sprawy Ko 6/05;
- w sprawie rozstrzeliwania Polaków we wrześniu 1939 r. w Kościanie; do sprawy Ko 23/05;
- w sprawie zbrodni dokonanych przez okupanta niemieckiego na Polakach w lasach bytyńskich w czasie II wojny światowej; do sprawy Ko 5/05;
- w sprawie obozu pracy w Żywcu; do sprawy Ko 0/05;
- w sprawie członka Selbstschutzu zaangażowanego we wrześniu 1939 r. w akcję zagłady Polaków na terenie powiatu tczewskiego; do sprawy Ko 28/05;
- w sprawie zamordowania nieznanego żołnierza brytyjskiego w sierpniu 1944 r. na terenie Chmielna, pow. Kartuzy; do sprawy Ko 36/05;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez hitlerowców w Piaśnicy; do sprawy Ko 38/05, Ko 40/05;
- w sprawie osób uwięzionych w obozie w Gniewie; do sprawy Ko 46/05;
- w sprawie obsady personalnej KL Stutthof; do sprawy Ko 49/05;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez żołnierzy Wehrmachtu 8 grudnia 1939 r.; do sprawy Ko 33/05;
- w sprawie ekshumacji zwłok ofiar zbrodni NKWD-MWD LSRR na terenie dawnego majątku Tuskulanum pod Wilnem; dla GKŚZpNP;
- w sprawie prowadzonych przez Oddziałową Komisję w Gdańsku śledztw dotyczących zbrodni popełnionych na Żydach – obywatelach polskich, na terenie Komisariatu Rzeszy Ostland; do filmu dokumentalnego M. Wiślickiej;
- na temat historii Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (NSKK), której członkiem był prof. R. Spanner; na wykład inauguracyjny roku akademickiego na Akademii Medycznej w Gdańsku;
- w sprawie zbrodni popełnianych w obozie policji bezpieczeństwa w Działdowie; do sprawy Ko 73/05;
- na temat ewakuacji około 600 więźniów z KL Stutthof do podobozu KL Natzweiler koło Echterdingen w związku z robotami na lotnisku oraz zbrodni popełnionych na terenie tegoż podobozu; do sprawy Ko 82/05;
- w sprawie pacyfikacji osiedla Za Górą w Makowie Podhalańskim w nocy z 3 na 4 kwietnia 1944 r.; do sprawy Ko 43/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących aresztowania w 1944 r. Jana Rogozińskiego z Tuchowa; do sprawy Ko 42/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących rozstrzelania w Krakowie N. Szydłowskiego; do sprawy Ko 61/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących jeńca polskiego w ZSRR, rozstrzelanego w trakcie likwidacji polskich oficerów wiosną 1940 r.; do sprawy PP 346/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących więzienia niemieckiej policji bezpieczeństwa na Radogoszczu w Łodzi; do sprawy Ko 34/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących więzienia niemieckiej policji w Łodzi przy ulicy Gdańskiej; do sprawy Ko 25/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy NKWD na więźniach więzień i aresztów na Kresach Wschodnich II RP; dla GKŚZpNP;

- na temat egzekucji dokonanej w grudniu 1939 r. w Lasku Bukowieckim koło wsi Bukowiec; dla Urzędu Gminy w Wągrowcu oraz do sprawy Ko 122/05;
- na temat wyroków wydanych przez sądy polskie na zbrodniarzach hitlerowskich, którzy dokonali zbrodni na terenie Warthegau; dla GKŚZpNP;
- na temat publikacji dotyczących zbrodni na Żydach – obywatelach polskich, popełnionych w miejscowości Święta Wola, pow. Iwacewicz, woj. poleskie; do sprawy Ko 41/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących ekshumacji ciał pomordowanych w 1948 r. przez funkcjonariuszy UB członków nielegalnej organizacji działającej w Kaliszu; do sprawy Ko 86/05;
- w sprawie obozu przesiedleńczego Poznań-Górczyn; do sprawy Ko 82/05;
- na temat działalności dr. Franciszka Witaszka oraz jego zabójstwa przez funkcjonariuszy III Rzeszy w styczniu 1943 r. w Poznaniu; dla Dyrektora GKŚZpNP;
- na temat funkcjonowania obozu NKWD w Bakończycach koło Przemyśla; do sprawy Ko 42/05;
- w sprawie pacyfikacji miejscowości powiatu jarosławskiego w marcu 1942 r. przez hitlerowców; do sprawy Ko 43/05;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących ludobójstwa na terenie Wołynia w latach 1939–1945; do sprawy Ko 40/05;
- w sprawie uprowadzania i germanizacji dzieci polskich w latach 1939–1945 w ramach programu Lebensborn; do filmu dokumentalnego telewizji angielskiej;
- w sprawie materiałów archiwalnych dotyczących Niemieckich Zakładów Kiel w Gdyni Chyloni oraz zatrudnionych w nich w latach 1942–1944 robotników; do sprawy Ko 89/05;
- w sprawie pobytu w zakładzie „Lebensborn” w Połczynie Zdroju w latach 1940–1945 S. Witkowskiej oraz jej dwóch synów; do sprawy Ko 33/05;
- w sprawie działalności oddziału zbrojnego pod dowództwem G. Romanowskiego ps. „Raksom” w okolicach Wilna, w rejonie Sarkowszczyzny i Widze w latach 1941–1949; do sprawy Ko 97/05;
- w sprawie funkcjonowania oraz charakteru hitlerowskiego obozu przesiedleńczego w Pabianicach; do sprawy Ko 42/05;
- w sprawie zbrodni popełnionej 19 marca 1940 r. przez okupanta niemieckiego na harcerzach 16 ŁDH (członkach „Legionu Wyzwolenia”); do sprawy Ko 44/05;
- w sprawie postępowań karnych dotyczących zbrodni nazistowskich popełnionych na terenie KL Lublin; do sprawy Ko 31/05;
- w sprawie radzieckiego obozu jenieckiego dla Niemców w Polsce; do sprawy Ko 77/05;
- w sprawie potwierdzenia istnienia gospodarstwa ogrodniczego podlegającego zakładom zbrojeniowym „Lignoza” w Pustkowie w latach 1940–1945; do sprawy Ko 82/05;
- w sprawie losów mieszkańców wsi Markowa koło Rzeszowa pochodzenia żydowskiego; do sprawy Ko 84/05;
- w sprawie aresztowania przez Niemców w listopadzie 1941 r. i osadzenia w KL Auschwitz-Birkenau Janusza Rudnickiego; do śledztwa Ko 23/05;
- w sprawie losów w okresie II wojny światowej Walentego Kluski, zamieszkałego w 1939 r. w Ruhocicach, pow. Grodzisk Wielkopolski; do sprawy Ko 120/05;
- w sprawie zlokalizowania w okresie II wojny światowej w Poznaniu na terenie Zielińca obozu i pochówku na tym terenie więźniów żydowskich; do sprawy Ko 130/05;
- w sprawie śledztw dotyczących zbrodni popełnionych przez okupanta niemieckiego w obozach koncentracyjnych Mauthausen oraz Sachsenhausen, prowadzonych dotychczas przez Oddziałową Komisję w Poznaniu; do sprawy PP 193/05.

3.2.3. Opracowania

– *Okupacja sowiecka na Białostocczyźnie i Grodzieńszczyźnie z lat 1939–1941 oraz 1944–1945, wybrane problemy, skala opracowania problemu, literatura, źródła archiwalne; referat przygo-*

towany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

– *Wysiedlenia ludności polskiej z Pomorza Gdańskiego, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. pierwszego planu krótkofalowego (IX 1939–III 1940), skala opracowania problemu, literatura, źródła archiwalne*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze

– *Zakres tematyczny ekspertyz i opinii, eksperta w OK Kraków*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

– *Problemy związane z badaniem historii obozów koncentracyjnych na przykładzie KL Lublin*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

– *Specyfika okupacji w Kraju Warty*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

– *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich w województwie tarnopolskim w latach 1939–1945*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków-ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze;

– *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich na terenie województwa rzeszowskiego, historiografia i źródła archiwalne*; referat przygotowany na sesję szkoleniową historyków ekspertów w dniach 2–3 czerwca 2005 r. w Jastrzębiej Górze.

– *Oblawa augustowska w lipcu 1945 r.*; na obchody 60. rocznicy oblawy augustowskiej – Augustów–Giby, 16–17 lipca 2005 r.;

– *Getta żydowskie w miejscowościach Plissa i Druja*; dla „Encyklopedii Holokaustu”, w ramach programu badawczego Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie.

II. BIURO UDOSTĘPNIANIA I ARCHIWIZACJI DOKUMENTÓW

1. Gromadzenie i opracowywanie

1.1. Gromadzenie zasobu

Według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r. zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej liczył 85 341,25 m.b., z czego 31 686,31 m.b. (37,13%) zgromadzono w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, a 53 654,94 m.b. (62,87%) w dziesięciu oddziałowych biurach udostępniania i archiwizacji dokumentów (OBUIAD) łącznie z delegaturami IPN (zob. tabela nr 1). W stosunku do roku ubiegłego, kiedy to w dniu 30 czerwca 2004 r. zasób wynosił 79 920,65 m.b., wzrósł on o 5420,60 m.b., to jest o 6,78%.

Tab. nr 1. Zasób archiwalny IPN-KŚZpNP – stan na dzień 31.12.2005 r.

Jednostka IPN	Zasób ogółem w m.b.	ABW	Policja	Akta paszportowe przejęte z		Więzienictwo	Sądy, Prokuratury, kolegia ds. wykroczeń	Straż Graniczna	Archiwa państwowe	Archiwa wojskowe	b. OKB ZpNP	INNE
				Policji	UW							
OBUIAD Białystok z Delegaturą Olsztyn	3320,72	532,14	228,84	1796,62	149	126,16	168,03	24,88	62,43	197,61	34,08	0,93
OBUIAD Gdańsk z Delegaturą Bydgoszcz i Koszalin	7334,93	1222,02	451,08	4195,5	154	72,85	295,24	14,60	13,63	830	71,91	14,1
OBUIAD Katowice	11318,67	1325,12	382,78	9038	7	20,60	207,45	20,00	76,31	217,81	17,25	6,35
OBUIAD Kraków z Delegaturą Kielce	7271,11	1053,22	450,18	4850,4	302,6	25,60	97,42	13	83,04	270,35	70,6	54,70
OBUIAD Lublin	2640,7	462,3	272	1306	21,4	13,7	108,20	6,5	11	128,20	15	296,4
OBUIAD Łódź	3952,92	369,31	331,77	2855,57	95	3,70	128,86	0	20,65	2,07	143,94	2,05
OBUIAD Poznań	6642,73	993,13	400,12	4496,6	402,90	44,72	172,62	27,54	11,30	11	51,10	31,7
OBUIAD Rzeszów	2614,35	349	136,5	1913,35	0	23,25	55,25	5,2	60	43,20	14,26	14,34
OBUIAD Szczecin	1,82	0	0	0	0	0	0	0,4	0	0	1,42	0
OBUIAD Wrocław	8556,99	1524,48	415,16	5689	220	39,45	219,71	29,23	20	330,35	65,87	3,74
SUMA	53654,94	7830,72	3068,43	36141,04	1351,9	370,03	1452,78	141,35	358,36	2030,59	485,43	424,31
BUiAD	31686,31	6683,32	758,03	6805,56	1891,77	24,47	275,21	328,03	144,5	1560,01	3458,69	9756,72
RAZEM	85341,25	14514,04	3826,46	42946,6	3243,67	394,5	1727,99	469,38	502,86	3590,6	3944,12	10181,03

Zasób IPN nie wzrastał już tak intensywnie jak w latach ubiegłych, tj. w okresie 2001–2003. W okresie sprawozdawczym jednostki pionu archiwalnego IPN jedynie uzupełniały swój stan posiadania o dopływy akt do przejętych już zespołów lub zbiorów archiwalnych. W niektórych tylko przypadkach przyjęto do zasobu nowe zespoły, np. z archiwum Straży Granicznej czy kartotekę ewidencyjno-adresową z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego. Do IPN są przekazywane także sprawy, które wcześniej zostały wypożyczone przez ówczesnego dysponenta, a nie zostały dostarczone z całością dokumentacji.

O wywiązaniu się z ustawowego obowiązku przekazania materiałów poszczególne urzędy poinformowały Prezesa IPN następującymi pismami:

– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji z 11 lipca 2005 r., znak DGK/Ar-0167-2-567/05,

– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego z 14 czerwca 2005 r., znak Ec-847/2005,

– Agencja Wywiadu z 14 czerwca 2005 r., znak P-3-Z-248/2005,

– Ministerstwo Obrony Narodowej z 7 czerwca 2005 r., nr 1711/Fax,

– Ministerstwo Sprawiedliwości z 22 czerwca 2005 r., znak DK-II-127-15/05.

Do przyjęcia do IPN jest jeszcze niewielka ilość akt, akta cudzoziemców z archiwów Straży Granicznej oraz akta osobowe policjantów pozostających nadal w czynnej służbie, którzy pracowali w strukturach SB okresowo do 1990 r.

Poza BUiAD najwięcej archiwaliów zgromadziły, podobnie jak w latach ubiegłych, oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji dokumentów w Katowicach, Wrocławiu, Gdańsku, Krakowie i Poznaniu. Ich zbiory mieszczą się w granicach 6600–11 320 m.b. Łącznie zgromadziły one 41 124,43 m.b., co stanowi 76% dokumentacji zgromadzonej przez wszystkie dziesięć OBUiAD. Zbiory pozostałych OBUiAD mieszczą się w przedziale 2600–4000 (Łódź, Białystok, Lublin i Rzeszów). Osobnego potraktowania wymaga Oddział IPN w Szczecinie, który rozpoczął działalność 1 stycznia 2005 r., wcześniej zaś funkcjonował jako delegatura Oddziału IPN w Poznaniu. W związku z tym, że wciąż znajduje się on w stadium organizacji, nie zakończył jeszcze procesu przejmowania dokumentów organów bezpieczeństwa państwa pertynencji szczecińskiej z oddziałów IPN w Poznaniu i Gdańsku (z uwagi na remont mógł przyjąć jedynie 1,82 m.b.).

1.1.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Zasób BUiAD w okresie sprawozdawczym wzrósł o 3226,80 m.b. i wynosi – według stanu na dzień 30 czerwca 2005 r. – 31 686,31 m.b. (łącznie z Delegaturą IPN w Radomiu, bezpośrednio podporządkowaną BUiAD). W stosunku do stanu z dnia 30 czerwca 2004 r. wzrósł on o 11,3% przy uwzględnieniu ubytków z zasobu BUiAD (m.in. w związku z przekazaniem według zasad pertynencji, tj. zgodnie z właściwością terytorialną akt UB i SB do niektórych OBUiAD, np. dokumentację WUSW w Kielcach w ilości 317,44 m.b. przekazano do OBUiAD w Krakowie (szczegółowa informacja poniżej). Ilość archiwaliów zgromadzona przez BUiAD w Warszawie sytuuje je na czołowej pozycji wśród archiwów krajowych gromadzących narodowy zasób archiwalny.

W okresie sprawozdawczym zasób ten wzrósł o następujące ilości akt przejętych przede wszystkim z następujących instytucji:

– z Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego – 109,28 m.b. i 61147 mikrofilmów oraz 10 worków (ilość po uwzględnieniu wyłączeń akt SB i przekazaniu ich do właściwych OBUiAD),

– z Agencji Wywiadu – 266,25 m.b. i 2681 mikrofilmów,

– z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego – łącznie z delegaturami (akta paszportowe) – 1829,77 m.b.,

– z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego (kartoteka ewidencyjno-adresowa) – 969 m.b.,

– z Archiwum Komendy Głównej Straży Granicznej – 326,43 m.b.,

– z sądów i prokuratur – 80,91 m.b.,

– z Policji – 38,67 m.b. akt osobowych i administracyjnych oraz 22,82 m.b. paszportowych.

W okresie sprawozdawczym do zasobu IPN przyjęto 1,11 mb. materiałów w formie darowizny. Podobnie jak w latach ubiegłych napływały one przede wszystkim od osób prywatnych, nadsyłane także za pośrednictwem placówek dyplomatycznych RP.

Przekazywane do Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów materiały najczęściej związane są z własnymi przeżyciami ofiarodawców, często bardzo boleśnie doświadczanych przez zbrodnicze systemy lub działających w opozycji. Zaliczyć do nich należy wspomnienia Heleny Literackiej, repatriantki z Wołynia, opisujące okres II wojny światowej i tułaczki rodziny, czy też relację obywatela Litwy Jonasa Venckeviciusa, zesłanego przez oddziały „Smiersz” w latach 1944–1946 razem z polskimi jeńcami do Kalinina (obecnego Tweru) – materiały nadesłane za pośrednictwem Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie.

Osobną grupę stanowią napływające w omawianym okresie materiały dotyczące zbrodni niemieckich dokonywanych podczas okupacji, np. protokół z ekshumacji zwłok osób zabitych w czerwcu 1942 r. w Bärenwalde wraz z 3 fotografiami oraz wspomnienia z pobytu w Auschwitz i Sachsenhausen przesłane przez Jana Nowickiego.

Dzięki coraz większej popularyzacji zasobu oraz rozszerzającej się działalności edukacyjnej Instytutu zaczęły napływać uzupełnienia do konkretnych materiałów znajdujących się w zasobie. Wymienić tutaj można notatki pisane podczas przemarszu Brygady Świętokrzyskiej z Polski do Niemiec nadesłane przez żołnierza Stefana L. Władykę, obecnie mieszkającego w South River w stanie Nowy Jork w USA (autor wskazuje konkretną sygnaturę akt IPN BU 024/132), czy też uzupełnienie do własnych akt osobowych nadesłane przez gen. bryg. Norberta Michtę.

Kolejną grupę stanowią ciekawe materiały związane z działalnością zakładowych komitetów NSZZ „Solidarność”. Są to przede wszystkim druki ulotne, plakaty, różnorodna prasa związkowa wydawana w zakładach pracy oraz kolekcja bardzo charakterystycznych dla lat osiemdziesiątych plastikowych znaczków-plakietek (materiały przekazane przez Andrzeja K. Kunerta, dotyczące Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Biurze Projektowania Technologii i Organizacji Produkcji BIPROTOR w Warszawie, oraz przez Ryszarda Kołodzieja – dotyczące związku działającego w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku).

Na szczególną uwagę spośród darów, które napłynęły w omawianym okresie, zasługują materiały dotyczące Haliny Sosnowskiej przekazane przez Alicję Maciejowską. Halina Sosnowska była do 1939 r. dziennikarką radiową, podczas okupacji zaangażowała się czynnie w działalność AK, potem WiN, sądzona w tzw. IV procesie WiN, została skazana na dożywotnie pozbawienie wolności, więzienie opuściła po dziesięciu latach w 1956 r. Materiały zawierają kopie dokumentów (m.in. fragment stenogramu wyroku sądowego), wycinki prasowe z dzienników na temat toczącego się procesu, stanowiące jego swoistą kronikę pisaną oczywiście zgodnie z obowiązującą linią ideologiczną, oraz osobiste pamiątki, na które składają się bardzo ciekawe, bo ukazujące więzienną rzeczywistość lat stalinowskich, listy Haliny Sosnowskiej pisane kolejno z Rakowieckiej na warszawskim Mokotowie, następnie z Fordonu i z Inowrocławia do męża Zbigniewa, a także fotografie.

Należy również wspomnieć o ubytkach z zasobu archiwalnego BUiAD. W wyniku dokonanego przeglądu dokumentacji przejętej z archiwum MSWiA zostały wyłączone akta MSW wytworzone po 6 maja 1990 r. i zwrócone do tegoż archiwum (ponad 30 m.b.) oraz akta repatriacji (m.in. ankiety repatriacyjne i kartoteki repatriantów), które na mocy porozumienia z NDAP z dnia 16 kwietnia 2002 r. zostały przekazane do Archiwum Akt Nowych w Warszawie (ok. 490 m.b. dokumentów, w tym 356,5 m.b. kartotek). Do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych przekazano także księgi metrykalne odnalezione podczas prac porządkowych (0,15 m.b.) oraz zespoły (wytworzone przed 1939 r.) wyłączone z archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, a także archiwalia WOP (1,40 m.b.), które po przeglądzie zwrócono do Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie. Do tego ostatniego archiwum przekazano również akta wytworzone przed 1939 r., które podczas prac inwentaryzacyjnych wyłączono z zasobu (0,05 m.b.), i dokumenty z tego samego okresu przekazane do Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie (0,01 m.b.).

Zgodnie z właściwością terytorialną, BUiAD przekazał do OBUiAD w Rzeszowie, Białymstoku i Krakowie dokumentację UB i SB (o łącznej ilości ponad 323 m.b.) przejętą w latach 2001–2004, do OBUiAD w Gdańsku, Lublinie, Poznaniu i Wrocławiu oraz Delegatury IPN w Olsztynie akta spraw osób represjonowanych z motywów politycznych przejęte z niektórych sądów i prokuratur (ok. 1,50 m.b.) oraz do OBUiAD w Gdańsku akta z zakładu karnego (0,55 m.b.). Z archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przekazano do OBUiAD akta administracyjne b. okręgowych komisji (w ogólnej ilości ponad 38 m.b.) oraz do OBUiAD w Łodzi – celem scalenia – akta Tajnej Policji Państwowej w Łodzi (0,30 m.b.). W tym przypadku akta przemieszczono w ramach pionu archiwalnego i nie miało to wpływu na stan ilościowy całego zasobu IPN.

Liczba zgromadzonych przez BUiAD archiwaliów przedstawia się następująco (stan na dzień 12 grudnia 2005 r.):

- z archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego przejęto 6371,52 m.b.,
- z Agencji Wywiadu – 311,80 m.b.,
- z Policji – 758,03 m.b.,
- akt paszportowych – 8697,33 m.b., w tym przejętych z organów administracji rządowej – 1891,77 m.b.,
- z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego (kartoteka ewidencyjno-adresowa) – 969 m.b.,
- z jednostek podległych Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej – 24,47 m.b.,
- z sądów i prokuratur – 275,21 m.b.,
- z archiwów Wojskowych Służb Informacyjnych – ok. 955 m.b. akt i 138 m.b. kartotek,
- z Centralnego Archiwum Wojskowego – ok. 935 m.b.,
- z Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie – 603,54 m.b.,
- z Archiwum Instytucji MON – 14 m.b.,
- z Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej – 7 m.b.,
- z archiwów b. Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – ok. 182 m.b.,
- z archiwów Straży Granicznej – ok. 328 m.b.,
- z innych archiwów wojskowych, np. z Biura Ochrony Rządu – 5,33 m.b.,
- z archiwum MSWiA – ok. 7458 m.b. (razem z kartotekami),
- z Archiwum Państwowego m.st. Warszawy – 144,50 m.b.,
- akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – ok. 3458 m.b.,
- z innych urzędów i instytucji oraz osób fizycznych (w tym dary) – ok. 48 m.b.

W okresie sprawozdawczym przejmowano przede wszystkim akta paszportowe z urzędów wojewódzkich i akta przekazywane przez Straż Graniczną oraz materiały z archiwów ABW i AW. W pozostałych przypadkach, np. z archiwów sądowych, były to dopływy akt do posiadanych już zespołów i zbiorów archiwalnych. Z archiwów ABW i AW przejmowano do magazynów IPN poza dokumentacją aktową także mikrofilmy oraz filmy. Należy dodać, iż w przygotowaniu akt do przekazania przez Straż Graniczną uczestniczyło stale 2 archiwistów z BUiAD.

W 2005 r. archiwum zakładowe w Warszawie prowadzone przez sekcję gromadzenia pionu gromadzenia i opracowania przyjęło 349 j.a. 8,93 m.b., w tym akt kat. A w ilości 241 j.a. i 6,47 m.b.

1.1.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W omawianym okresie zasób oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów w stosunku do stanu na koniec poprzedniego okresu sprawozdawczego powiększył się o 2193,8 m.b. i w dniu 31 grudnia 2005 r. wynosił 53 654,94 m.b. Najwięcej archiwaliów zostało zgromadzonych w oddziałach w Katowicach, Wrocławiu, Gdańsku i Krakowie. Największy wzrost w stosunku do stanu sprzed roku, bo aż o 692,90 m.b. odnotował zasób OBUiAD w Krakowie, następnie w Poznaniu (o 344,98 m.b.) i we Wrocławiu (o 318,89 m.b.). W pozostałych oddziałach wzrost nie był już tak duży, np. do OBUiAD w Gdańsku (razem z Delegaturą w Bydgoszczy) przyjęto 266,12 m.b., a w Białymstoku – 227,7 m.b.

Stosunkowo niewielki wzrost zasobu w okresie sprawozdawczym świadczy o tym, że oddziałowe biura zakończyły proces gromadzenia zasobu archiwalnego IPN na swoim obszarze. Natomiast w wyniku dokonanych przeglądów materiałów miały miejsce zarówno ich przemieszczenia w obrębie Instytutu, jak też zwroty do archiwów, głównie państwowych, ale także resortowych (np. delegatur ABW).

W okresie sprawozdawczym łącznie z zasobu oddziałowych biur ubyło 3986 j.a., tj. 41,8 m.b., z czego 114 j.a. (1,92 m.b.) przemieszczono w ramach IPN natomiast 3872 j.a. (39,88 m.b.) zwrócono do dotychczasowych dysponentów. Najwięcej, 2959 j.a. (32,17 m.b.) wyłączono z OBUiAD Gdańsk, przekazując do Archiwum Państwowego w Gdańsku (akta prokuratorskie i zakładów karnych), najmniej z OBUiAD w Łodzi – 18 j.a. wyłączono do zasobu Archiwum Państwowego w Łodzi. Z OBUiAD Wrocław wyłączono akta wytworzone po 6 maja 1990 r. przejęte z delegatur UOP, przekazując je do delegatur ABW w Opolu i Wrocławiu (41 j.a. – 0,88 m.b.).

Wszystkie oddziały IPN wraz z delegaturami zgromadziły do 31 grudnia 2005 r. 53 654,94 m.b. akt, z czego 2193,8 m.b. w okresie sprawozdawczym. Najwięcej przejęto akt paszportowych – ponad 1202 m.b., następnie z Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego – 483,75 m.b., z organów sądownictwa – ok. 119 m.b., z archiwów Policji – 116,18 m.b., z archiwów wojskowych – 45,13 m.b. oraz po b. OKBZpNP – 34,06 m.b. Z pozostałych archiwów organów i instytucji dziesięć OBUiAD przejęło od kilku do kilkudziesięciu m.b. akt. Oddziałowe Biura przejmowały także dokumenty z archiwów Straży Granicznej, ogółem zgromadziły 141,35 m.b.

Najmniejszy dopływ w OBUiAD to akta paszportowe z Policji przejęte przez Oddziały w Łodzi, Wrocławiu, Białymstoku i Katowicach, łącznie przejęły zaledwie 6,66 m.b. Z jednostek więziennictwa wpłynęło – ok. 21 m.b., w tym 15,5 m.b. przejął OBUiAD w Gdańsku. Większość oddziałów rozpoczęła w okresie sprawozdawczym przejmowanie akt paszportowych z urzędów wojewódzkich. Najwięcej zgromadził ich OBUiAD w Poznaniu (ponad 402 m.b.), następnie w Krakowie (ponad 302 m.b.) i we Wrocławiu (ok. 220 m.b.), najmniej w Katowicach (7 m.b.) i w Lublinie (21,4 m.b.).

Mogą jeszcze nastąpić przemieszczania akt między poszczególnymi oddziałami, szczególnie w związku z organizowaniem OBUiAD w Szczecinie. Do zasobów poszczególnych biur mogą także napływać pojedyncze akta wcześniej wypożyczone przez dotychczasowych dysponentów bądź odnajdywane w wyniku przeglądów.

Dokumentacja audiowizualna i elektroniczna występuje głównie w materiałach przejętych z Delegatur ABW. Są to zdjęcia, mikrofilmy, taśmy filmowe i płyty CD.

1.2. Problemy związane z gromadzeniem akt

Szczegółowe zasady i tryb przejmowania dokumentów archiwalnych przez IPN określiły uchwały Kolegium IPN (nr 9/00 z dnia 24 sierpnia 2000 r. oraz nr 1/01 z dnia 16 maja 2001 r.). Ostateczne przejęcie akt z archiwów Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu odbywa się w magazynach IPN. Następuje to po otwarciu pudeł zabezpieczonych na czas transportu pieczęciami ABW lub AW i plombami IPN. Po wyjęciu akt z pudeł i sprawdzeniu ich zawartości nadaje się sygnaturę archiwalną IPN. Czynność ta, wykonywana komisyjnie w obecności funkcjonariuszy ABW lub AW, kończy proces przejęcia przez IPN każdej z partii dokumentów UB i SB. Stan ilościowy otwartych pudeł na dzień 31 grudnia 2005 r. przedstawiono w tabeli nr 2.

W okresie sprawozdawczym otwarto 15 955 pudeł przekazanych przez archiwa ABW i Policję. Z ilości tej 4053 pudła (25,40 %) otwarto w samym BUiAD.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r., od rozpoczęcia procesu przejmowania dokumentów z ABW i Policji, otwarto ogółem 95 704 pudła. W BUiAD i OBUiAD zakończono proces otwierania pudeł. Napływające do zasobu zapakowane materiały będą otwierane na bieżąco.

Tab. nr 2. Statystyka otwierania pudeł z aktami niejawnymi przejmowanymi z archiwów ABW i AW oraz Policji

Jednostka IPN	Liczba pudeł	
	Otwartych w okresie sprawozdawczym	Ogółem otwartych na dzień 31.12.2005 r.
Białystok	198	4625
Gdańsk	215	11 407
Katowice	3271	7631
Kraków	35	7702
Lublin	0	6116
Łódź	0	5184
Poznań	1090	9026
Rzeszów	0	3068
Wrocław	7093	11 227
SUMA	11 902	65 986
BUiAD	4053	29 718
RAZEM	15 955	95 704

1.3. Opracowywanie przejętego zasobu

Akta przekazywane są do IPN na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Tylko część zasobu jest uporządkowana pod względem archiwalnym i posiada inwentarze kartkowe. W związku z tym zasób IPN wymaga systematycznego porządkowania i opracowywania.

W celu udostępniania osobom pokrzywdzonym i badaczom jak największej liczby dokumentów organów bezpieczeństwa państwa zastosowano opracowanie uproszczone, ograniczające się do sporządzenia dokładniejszych pod względem informacji spisów akt w postaci elektronicznej. Są również tworzone inwentarze kartkowe.

Bieżący okres sprawozdawczy, podobnie jak poprzedni, charakteryzował się zintensyfikowaniem prac porządkowych. Przede wszystkim opracowywano archiwalia najczęściej udostępniane osobom pokrzywdzonym lub do celów naukowo-badawczych, śledczych i innych kwerend, w tym spraw płacowo-emerytalnych.

1.3.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W roku sprawozdawczym kontynuowano prace porządkowe nad zespołem Ministerstwo Spraw Wewnętrznych II 1956–1990. W uporządkowanej części zespołu, przyjętego z Archiwum MSWiA, przeprowadzono skontrum. Na podstawie inwentarza kartkowego skontrolowano 12 120 j.a. oraz opracowano 16 528 j.a. Podczas tych prac wydzielono i sporządzono spisy zdawczo-odbiorcze dla dokumentów wytworzonych po 6 maja 1990 r. celem ich zwrotu do archiwum MSWiA.

Opracowano też inne akta:

– MSW II Departament II: [1945] 1956–1990 – sporządzono inwentarz kartkowy – 5526 kart, ok. 69 m.b. oraz 48 worków,

– MSW II Departament III [1945] 1956–1990 – sporządzono 2568 kart, ok. 20 m.b.

– MSW II Departament I [1945] 1956–1990 – sporządzono 6638 kart, ok. 90 m.b.

Inwentaryzowano dopływy do opracowanych już zespołów:

– Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945–1954, 708 j.a.,

– Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego 1954–1956, 45 j.a.,

– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych I 1954–1956, 75 j.a.

Oprócz tego przystąpiono do porządkowania (skontrum i sporządzenie kart inwentarzowych) m.in. następujących zespołów:

- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Siedlcach 1975–1990 (akta operacyjne), 874 j.a.,
- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Ciechanowie 1975–1990 (akta operacyjne), 122 j.a.,
- Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych 1975–1990 (akta operacyjne), 588 j.a.

Zinventaryzowano także zespoły:

- Komisariat Policji Polskiej we Włochach pow. warszawski 1939–1944, 3 j.a., 0,06 m.b.,
- Komisariat Policji Polskiej w Piasecznie 1940–1944, 2 j.a., 0,05 m.b.,
- Szkoła Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa w Nowym Sączu 1942, 1 j.a., 0,01 m.b.,
- Kolekcja prof. dr. hab. Czesława Pilichowskiego 1945–1984, 1684 j.a., 20 m.b.

W okresie sprawozdawczym zinventaryzowano 484 j.a., tj. 5,75 m.b. akt Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, które dołączono do części już uporządkowanej (sygn. 2696–3179).

W trakcie porządkowania niezewidencjonowanego materiału wyłączono jednostki archiwalne należące do następujące zespołów:

- Główny Urząd Bezpieczeństwa III Rzeszy 1939, 1 j.a., 0,10 m.b.,
- Rząd RP na Emigracji w Londynie 1939–1952, 3 j.a., 0,03 m.b.,
- Główny Zarząd Informacji MON 1948–1954, 2 j.a.,
- Sztab Generalny WP II Oddział 1946 2 j.a.,
- Stołeczne Państwowe Przedsiębiorstwo Handlowe „Konsumy” w Warszawie 1957–1960, 2 j.a.

Uporządkowano zbiór akt AK i WiN o łącznej ilości 164 j.a. 0,7 mb. oraz zewidencjonowano 55 j.a. materiałów z b. GKBZpN dotyczących niemieckiej listy narodowej, a także kasacje Prokuratora Generalnego z lat 90. dotyczące osób represjonowanych z motywów politycznych – 3312 pozycji.

Dodatkowo przeprowadzono skontrum w zespole Rząd RP na Emigracji 1939–1952 (w sumie, po zewidencjonowaniu dopływów liczy on 451 j.a., 0,83 m.b.) oraz skontrum w zespole „Miecz i Pług” ze sporządzeniem kart inwentarzowych dla 22 j.a.

Porządkowano akta będące dopływami do opracowanego już zespołu archiwalnego i sporządzono inwentarz kartkowy, w tym akta dotyczące stanu wojennego – 62 j.a., 1,21 m.b.

W okresie sprawozdawczym zakończono opracowanie zbioru: „Akta sprawy gen. Henryka Dankowskiego dotyczącej niszczenia dokumentów (prowadzonej przez prokuratury warszawskie I i II instancji w latach 1990–1992 oraz Wydział Karny Sądu Rejonowego w Piotrkowie Trybunalskim w 1993 r.). Dokumentacja dotyczy lat 1970–1989. Po uporządkowaniu zbiór liczy 198 j.a., 835 szt. fotografii, 383 szt. (16,5 cm) kartoteki działaczy SKS w Gdańsku, Krakowie, Poznaniu, Warszawie, Wrocławiu i Szczecinie (w tym 4 szt. kartoteki w aktach postępowania prokuratorskiego) i 4 pudła z aktami zniszczonymi (pociętymi i podartymi). Rozszyfrowano ok. 1600 kryptonimów spraw obiektowych, SOS, SOR i KEO.

W związku z licznymi kwerendami dotyczącymi spraw związanych z wydawaniem zaświadczeń w sprawie tożsamości danych osobowych osób wnioskujących z danymi katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa uzupełniono informacje do wykazów materiałów z mikrofilmowanych, tzw. jedynek MSW, SUSW, WUSW Kielce. Mikrofilmy zostały zabezpieczone w osobne koperty. Łącznie uszczegółowiono zapisy dotyczące 33 122 j.a. Rozszyfrowano kryptonimy i sporządzono karty inwentarzowe dla akt operacyjnych w ilości 2925 j.a., tj. 42,20 m.b. Ponadto sporządzono karty inwentarzowe dla normatywów znajdujących się w aktach opracowywanych przez sekcję opracowania akt operacyjnych w ilości 2082 szt. Rozpoczęto ewidencjonowanie wtórników normatywów resortowych (MSW, MON) wyłączonych przy opracowaniu (zewidencjonowano odrębnie zarządzenia – 300 rekordów, decyzje – 125 rekordów i inne normatywy – 155 rekordów). Porządkowano również dary. Na uwagę zasługuje Kolekcja Elizy Temler zawierająca korespondencję z byłymi więźniami niemieckich obozów koncentracyjnych licząca 19 j.a. i 0,15 m.b.

Uporządkowano 3277 j.a., tj. ok. 7,75 m.b. akt ORMO z lat 1946–1989 z czterech b. województw (leszczyńskiego – 592 j.a., ostrołęckiego – 768 j.a., plockiego – 125 j.a. i skierniewickiego – 1719 j.a.). Ponadto uporządkowano 9,93 m.b. kartoteki członków ORMO: Katowice (Będzin)

w ilości ok. 0,25 m.b., Katowice (Dąbrowa Górnicza) 0,6 m.b., Elbląg 0,03 m.b., Kalisz 0,65 m.b., Radom 2,30 m.b., Ostrołęka 0,13 i Opole 5,70 m.b.

Kontynuowano sporządzanie elektronicznej ewidencji do ksiąg więźniów śledczych i karnych Więzienia Warszawa I (Mokotów) za rok 1945. Wprowadzono 1021 rekordów. Według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r. baza ta liczy 13 833 rekordów. Prace nad zespołem są kontynuowane. Do bazy danych charakterystyk wprowadzono 254 rekordy (KW MO Kraków). Przygotowano projekt informatora o organizacjach działających w okresie od 1944/45 do 1976 r.

W bieżącym roku sprawozdawczym opracowano i częściowo zaprezentowano na stronach internetowych IPN, uzyskane wcześniej w formie darów, dwie kolekcje negatywów obrazujące szlak bojowy Kompanii Lotniczej AK por. Tadeusza Gaworskiego, ps. „Lawa”, autorstwa żołnierzy tej kompanii – Lecha Gąszewskiego i Eugeniusza Widlickiego. Zbiór Lecha Gąszewskiego liczy 189 klitek na 6 negatywach, natomiast zbiór Eugeniusza Widlickiego 226 klitek na 8 negatywach. Negatywy te – po ich odpowiedniej konserwacji – zostały zeskanowane, a uzyskany w ten sposób materiał zdjęciowy zapisany w postaci cyfrowej. Ponadto z każdego zdjęcia wykonano odbitki fotograficzne. Dodatkowo wszystkie zdjęcia uzupełniono opisem postaci na nich występujących lub sytuacji, w których je wykonano. Wybrane fotografie (ponad 25% zbioru) opublikowano na stronie internetowej IPN. Dokonano przeglądu 210 tomów repertoriów, z których wykonano kserokopie zapisów dotyczących osób represjonowanych z motywów politycznych. Całość materiałów uwierzytelniono i zewidencjonowano.

Reasumując, należy stwierdzić iż w okresie sprawozdawczym opracowano merytorycznie 24 782 j.a. i zewidencjonowano 58 482 materiałów archiwalnych. Ponadto zszyto, spaginowano lub sfoliowano 4950 teczek aktowych.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono skontrum, czyli skontrolowano całość przechowywanych akt poprzez porównanie stanu faktycznego (liczby jednostek archiwalnych) z odpowiednimi zapisami w środkach ewidencyjnych w aktach paszportowych:

- EAGU Warszawa (IPN BU 908) – 69 m.b.,
- EAGW (IPN BU 1004) – 276 m.b.,
- EAWA (IPN BU 1010) – 71 m.b.,
- EAGB (IPN BU 1002) – 221 m.b.,
- EAWN (IPN BU 714) – 18,50 m.b. (przekazanych przez Komendę Powiatową Policji w Wołominie).

Skontrum objęło łącznie 655,50 m.b. akt paszportowych.

Do bazy danych SEZAM – System Ewidencji Zasobu Archiwalnego – wprowadzono zespoły archiwalne przejęte przez IPN po byłej Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Ponadto dokonano przeglądu materiałów przejętych z Archiwum WSI w ilości ogólnej 160,65 m.b. oraz przepakowano akta paszportowe przejęte z Archiwum Straży Granicznej w ilości 326,43 m.b. Wspólnie z żołnierzami WSI dokonano przeglądu 10 675 j.a. ujętych w 41 spisach zdawczo-odbiorczych. Przepakowano również materiały archiwalne użyczone przez Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie. Zewidencjonowano książki i czasopisma wyłączane przy opracowaniu. Publikacje te są sukcesywnie przekazywane do biblioteki IPN.

W Delegaturze IPN w Radomiu kontynuowano opracowywanie akt sądowych przekazanych przez Sąd Okręgowy w Radomiu. W okresie sprawozdawczym uzupełniono również elektroniczne spisy zdawczo-odbiorcze dla 9 zespołów zawierających w sumie 1069 pozycji (w okresie sprawozdawczym wprowadzono 603 pozycje). Zszyto, spaginowano lub sfoliowano 350 j.a.

1.3.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Praca w zakresie opracowania zasobu przez poszczególne oddziały i delegatury koncentrowała się przede wszystkim na kontynuowaniu opracowywania zespołów archiwalnych rozpoczętego w po-

przednim okresie sprawozdawczym oraz rozbudowywaniu wcześniej utworzonych komputerowych baz danych. Opracowano również dużą ilość akt przed udostępnieniem. Przebiegała ona następująco:

OBUIAD W BIAŁYMSTOKU

W ramach opracowywania zasobu archiwalnego wykonano prace:

1. Przygotowano technicznie do udostępnienia 18 651 j.a. (w tym 18 482 – OBUiAD Białystok i 169 – Delegatura IPN w Olsztynie).

2. Przeprowadzono skontrum i uzupełniono na potrzeby Referatu Ewidencji spisy zdawczo-odbiorcze łącznie 10 005 j.a., między innymi akta zespołów:

- Zakład Karny w Kamińsku – 3915 j.a.,
- Areszt Śledczy w Olsztynie – 2522 j.a.,
- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie – 562 j.a.,
- Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku – 780 j.a.

3. Uporzędkowano paszporty – 67,65 m.b.

4. Opracowano w całości 7 zespołów archiwalnych, natomiast w opracowywaniu pozostaje 5 zespołów, głównie akt paszportowych.

5. Kontynuowano uzupełnianie komputerowych baz danych, w okresie sprawozdawczym do 11 istniejących w OBUiAD Białystok wprowadzono 104 075 rekordów, w tym utworzono 5 nowych baz dotyczących posiadanych materiałów oraz bazę danych SEZAM zawierającą dane na temat 198 zespołów.

OBUIAD W GDAŃSKU

Liczba jednostek archiwalnych zszytych, spaginowanych lub sfoliowanych przed udostępnieniem: 4847 j.a., w tym:

OBUiAD w Gdańsku – 3819 j.a.,

WUiAD w Bydgoszczy – 1028 j.a.

Liczba jednostek opracowanych merytorycznie (sporządzenie inwentarzy elektronicznych lub kartkowych): 12 771 j.a. – 232,22 m.b., w tym:

OBUiAD w Gdańsku – 5072 j.a. – 129,10 m.b.,

WUiAD w Bydgoszczy – 1028 j.a. – 103,12 m.b.

Opracowano akta następujących zespołów:

1) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Elblągu (akta operacyjne) 1957 – 1990 w ilości 36 j.a. – 0,80 m.b.,

2) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku. Materiały historyczne. 1945 – 1981 w ilości 323 j.a. – 1,80 m.b.,

3) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku. Słupsk „IV” 1967 – 1990 w ilości 73 j.a. – 2,20 m.b.,

4) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku (akta operacyjne) 1945 – 1990 w ilości 519 j.a. – 7,3 m.b.,

5) Urząd Wojewódzki w Gdańsku – Wydział ds. Wyznań 1945 – 1989 w ilości 206 j.a. – 4,50 m.b.,

6) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku „IV” 1945 – 1990 w ilości 692 j.a. – 21,60 m.b.,

7) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Elblągu „III” 1976 – 1989 w ilości 209 j.a. – 2,60 m.b.,

8) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Słupsku „III” 1975 – 1990 w ilości 239 j.a. – 3,40 m.b.,

9) Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku (akta administracyjne) 1945 – 1990 w ilości 3193 – 84,30 m.b.,

10) Urząd Wojewódzki w Gdańsku. Wojewódzki Komitet Obrony 1972 – 1992 w ilości 23 j.a. – 0,60 m.b.,

razem 5513 j.a. (129,10 m.b.).

Trwają prace nad 8 zespołami w OBUiAD Gdańsk oraz 46 w WUiAD Bydgoszcz, dotychczas opracowano 14 678 j.a. (196,92 m.b.).

Kontynuowano uzupełnianie komputerowych baz danych, wprowadzono do nich 92 681 rekordów, w tym utworzono 7 nowych baz dotyczących opracowanych materiałów w OBUiAD Gdańsk i jedną zawierającą ewidencję zasobu w WUiAD Bydgoszcz. Opracowano 56 inwentarzy kartkowych oraz 75 spisów zdawczo-odbiorczych.

OBUIAD W KATOWICACH

Trwają prace nad opracowywaniem 10 zespołów archiwalnych, dotychczas opracowano 76 537 j.a., tj. 322,10 m.b. Zszyto, spaginowano lub sfoliowano 2500 j.a. przed udostępnieniem, natomiast 78 113 j.a. (402,50 m.b.) opracowano poprzez wpisanie danych do szczegółowych baz elektronicznych, sporządzenie spisów zdawczo-odbiorczych i kart.

Do 14 istniejących komputerowych baz danych wprowadzono łącznie 68 142 rekordy, w tym 12 962 do 6 nowo utworzonych baz.

OBUIAD W KRAKOWIE

W roku sprawozdawczym wykonano następujące prace:

OBUiAD w Krakowie:

1) Prowadzono prace nad 8 zespołami archiwalnymi, opracowano 11 320 j.a., co stanowi 101,48 m.b.

2) Sporządzono 38 spisów zdawczo-odbiorczych (5647 rekordów), 56 087 indeksów osobowych.

3) Do 4 istniejących komputerowych baz danych łącznie wprowadzono 82 610 rekordów, z czego 19 910 do 2 nowo utworzonych baz: ewidencji wniosków pokrzywdzonych oraz ewidencji i topografii akt paszportowych w magazynie.

WUiAD w Kielcach:

1) Opracowano 21 zespołów archiwalnych, głównie akt zakładów karnych i sądów rejonowych, łącznie 98 968 j.a. (357,29 m.b.), z czego 69 318 j.a. (299,1 m.b.) obejmuje zespół książeczek paszportowych przejętych ze Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach.

2) Trwają prace nad opracowywaniem 6 zespołów (głównie akta paszportowe); ich wielkość szacuje się na 223 770 j.a. (537,60 m.b.).

3) Sporządzono 8 spisów zdawczo-odbiorczych.

OBUIAD W LUBLINIE

W okresie sprawozdawczym przygotowano do udostępnienia (paginacja, szycie, aktualizacja klauzul) 9877 j.a. oraz rozpoczęto prace nad 2 zespołami archiwalnymi (Wydział Śledczy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego/Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie i Wydział IV Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej Lublin/Wydział IV/Wydział Studiów i Analiz Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych Lublin) – dotychczas opracowano 27 j.a. Sporządzono 2 inwentarze elektroniczne i spis zdawczo-odbiorczy. Do 12 baz danych wprowadzono łącznie 78 328 rekordów, z czego 74 447 do 10 utworzonych w okresie sprawozdawczym (dotyczących głównie posiadanych akt paszportowych). Dokonano również 1000 uzupełnień w istniejących rekordach komputerowej bazy „Wydział Śledczy WUBP/WUdsBP Lublin”.

OBUIAD W ŁODZI

W okresie sprawozdawczym pracownicy pionu gromadzenia i opracowywania kontynuowali prace nad zespołami archiwalnymi, łącznie opracowano 3178 j.a. (28,38 m.b.) z czego zespół „Zasób biblioteczny b. Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Łodzi” opracowano w całości – 1379 j.a. (12,10 m.b.), natomiast nad 8 trwają prace (dotychczas opracowano 1809 j.a., tj. 16,28 m.b.). Przygotowano także do udostępnienia (zszyto, spaginowano lub sfoliowano) 3548 j.a.

Sporządzono 8 inwentarzy kartkowych oraz kontynuowano uzupełnianie komputerowych baz danych, wprowadzając 63 813 rekordy do 8 spośród 12 istniejących baz.

OBUIAD W POZNANIU

W roku sprawozdawczym kontynuowano prace nad zespołami archiwalnymi, opracowano 4249 j.a., tj. 84,98 m.b. oraz 4417 mikrofilmów. Sporządzono 3012 kart inwentarzowych, 13 spisów zdawczo-odbiorczych oraz uzupełniono indeksy o 40 216 rekordów. Nie utworzono żadnej nowej komputerowej bazy danych, do istniejącej wpisano 46 694 rekordy.

OBUIAD W RZESZOWIE

Opracowywanie zasobu koncentrowało się głównie na przygotowaniu akt do udostępniania w czytelni, opracowano 3050 j.a. Merytorycznie opracowano poniżej wymienione zespoły przekazane do OBUiAD w formie darowizny:

- Archiwum prof. Gabriela Brzęka, ps. „Dewajtis” – 159 j.a. (1,40 m.b.),
  - Archiwum Marka Wójcika – 42 j.a. (0,30 m.b.),
  - Kolekcja Jana Partyki – 71 j.a. (0,50 m.b.),
- łącznie 272 j.a. (2,20 m.b.).

Sporządzono 4 spisy zdawczo-odbiorcze oraz rozbudowywano komputerowe bazy danych. W okresie sprawozdawczym do 5 istniejących baz danych wprowadzono 105 160 rekordów, w tym utworzono jedną nową bazę liczącą 54 757 rekordów.

OBUIAD WE WROCŁAWIU

W okresie sprawozdawczym opracowano merytorycznie i wykonano inwentarze elektroniczne dla 9034 j.a. (129,60 m.b.), do udostępnienia przygotowano 10 678 j.a. (zszyto, spagino- wano lub sfoliowano). Prowadzono również prace nad 25 zespołami, łącznie opracowano 7.229 j.a. (125,60 m.b.). Sporządzono 28 inwentarzy kartkowych, 5 spisów zdawczo-odbiorczych oraz 16 wykazów podręcznych przydatnych w bieżącej pracy OBUiAD: między innymi akt wypożyczanych z magazynu, zwróconych poprzednim dysponentom, nie wypożyczanych ze względu na zły stan zachowania. Uzupełniano 2 istniejące komputerowe bazy danych, wprowadzając do nich 139 742 rekordów oraz utworzono 3 nowe zawierające łącznie 1082 rekordy, czyli razem w okresie sprawozdawczym wprowadzono 140 824 rekordy.

1.4. Działalność naukowa i popularyzatorska

1.4.1. Działalność naukowa i popularyzatorska Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym w ramach prac wspólnej Grupy Roboczej Polsko-Ukraińskiej BUiAD zakończyły się w pełni prace redakcyjne nad dwujęzyczną publikacją polsko-ukraińską pt. *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945 t. 4* (tytuł roboczy brzmiał „Tragedia Wołynia”). Obszerna pozycja dwutomowa zawiera 194 dokumenty polskie, rosyjskie oraz ukraińskie z epoki i jest zaopatrzona w merytoryczne przypisy, indeksy, jak również wykaz skrótów. Publikacja dotyczy tragicznych wydarzeń rozgrywających się na Wołyniu, w Małopolsce Wschodniej, Chełmszczyźnie i w Hrubieszowskim. Książka ma charakter naukowy. Uroczysta promocja odbyła się 23 listopada 2005 r. w siedzibie IPN w Warszawie z udziałem autorów ukraińskich.

W drugiej połowie 2005 r. dokonano redakcji 5 tomu polsko-ukraińskiego pt. *Akcja Wisła*. Książka dotyczy wydarzeń związanych z wysiedlaniem Ukraińców z terenów południowo-wschodniej Polski na tzw. Ziemię Odzyskane oraz walk z UPA w 1947 r. Obecnie w przygotowaniu jest strona graficzna tego wydawnictwa.

W ramach prac Wspólnej Grupy Roboczej Polsko-Rosyjskiej w lutym 2005 r. miało miejsce spotkanie w Moskwie na temat podstawowych ustaleń redakcyjnych i selekcji dokumentów

z archiwów IPN i Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji do przygotowywanej publikacji pod roboczym tytułem „Powstanie Warszawskie w zeznaniach powstańców i jeńców niemieckich”. Strona rosyjska zaakceptowała wykaz materiałów zaproponowany do publikacji przez IPN, natomiast strona polska zakwalifikowała 47 dokumentów zaproponowanych przez archiwistów rosyjskich. W 2005 r. zostało wyselekcjonowanych w BUiAD około 600 własnych dokumentów, a strona rosyjska przysłała 47 wytypowanych wcześniej dokumentów. Wybrano także fotografie z archiwum IPN, Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji i z Archiwum Federalnego w Koblencji. Obecnie rozpoczęły się prace redakcyjne.

BUiAD współorganizował wraz z OBUiAD Wrocław „Konferencję Archiwalną” IPN, która odbyła się 17–19 listopada 2004 r. w Szklarskiej Porębie. W czasie trzydniowych obrad wygłoszono szereg referatów poświęconych wykorzystaniu materiałów znajdujących się w archiwum IPN do konkretnych tematów badawczych, np. *Przydatność archiwaliów Oddziału IPN w Lublinie do badań nad historią Wołynia w latach II wojny światowej*. Dyrektor BUiAD omówiła aktualne problemy i zadania pionu archiwalnego IPN, a jej zastępca problematykę ochrony informacji w IPN. Z referatami na temat zasobu wrocławskiego wystąpiło 7 pracowników Oddziałowego Biura. Omówiono między innymi proces gromadzenia materiałów, akta OKBZpNP w Opolu (1965–1999) i dokumentację fotograficzną znajdującą się w zasobie Oddziału. Materiały z sesji zostały zamieszczone na stronach internetowych IPN i opublikowane w serii „Materiały pomocnicze Instytutu Pamięci Narodowej” poz. 7, pt. „Z Archiwum IPN” t. 2.

Bernadetta Gronek, dyrektor BUiAD, wystąpiła z trzema wykładami w Polskim Towarzystwie Historycznym Oddział w Ostrołęce, przedstawiając zasób i działalność Instytutu oraz historię organów bezpieczeństwa państwa. Podobną problematykę poruszyła na spotkaniu z archiwistami w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie. Wzięła również udział w międzynarodowej konferencji pt. „Solidarność Wielkopolska w dokumentach aparatów bezpieczeństwa 1980–1981”, która odbyła się w Poznaniu, i wygłosiła referat na temat źródeł do dziejów NSZZ „Solidarność” w zasobie BUiAD.

Leszek Postołowicz, zastępca dyrektora BUiAD, wygłosił prelekcję pt. *ABC teczek* podczas prezentacji multimedialnej OBEP IPN w Gdańsku pt. „Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać! Pod okiem bezpieki 1956–1989” oraz wziął udział w dyskusji panelowej pt. „Teczki bezpieki jako źródło historyczne. Szansa czy pułapka historyków” zorganizowanej w Słupsku 25 lutego 2005 r.

Pracownik BUiAD – J. Sawicki brał udział w sesjach i odczytach naukowych na tematy dotyczące powstania warszawskiego (udział w konferencji naukowej zorganizowanej w Muzeum Powstania Warszawskiego – referat pt.: *KC PPR i PZPR wobec pamięci powstania*) oraz postaci historycznych z okresu II wojny światowej, między innymi w ramach „Dnia książki IPN na Pradze” wygłosił wykład *Legenda Powstania Warszawskiego* a na sesji pt. „Z dziejów kawalerii polskiej” przedstawił postać gen. Stanisława Grzmot-Skotnickiego.

Pracownicy BUiAD przygotowywali archiwalia na wystawę pt. „Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu” zorganizowaną przez Ośrodek KARTA, która została otwarta 16 września 2005 r. w „Domu spotkań z historią” w Warszawie, łącznie udostępniono w formie cyfrowej 203 j.a. (w tym 100 z zasobu BUiAD i 103 z OBUiAD i z Delegatury w Bydgoszczy). Wystawa ma być następnie eksponowana w Berlinie i w Moskwie.

W wyniku kwerendy przeprowadzonej dla Studium Polski Podziemnej sporządzono 72 skany z 3 j.a. na potrzeby wystawy archiwalnej dotyczącej powstania warszawskiego pt. „Aresztowane powstanie”. Była ona eksponowana w Londynie, między innymi w Instytucie Polskim, Muzeum im. gen. Sikorskiego oraz Polskich Szkołach Sobotnich.

Pracownicy Delegatury IPN w Radomiu w ramach działalności popularyzatorskiej odbyli spotkania z młodzieżą szkół średnich, na których prezentowano zasób i działalność Instytutu oraz omawiano zasady udostępniania akt. Zorganizowano również spotkanie w radomskim oddziale Klubu Inteligencji Katolickiej na temat „Archiwa Instytutu Pamięci Narodowej – problem wiarygodności teczek”.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano współpracę archiwalną nawiązaną w latach ubiegłych. Odbyły się spotkania ze studentami Uniwersytetu Kard. Stefana Wyszyńskiego oraz ucznia-

mi LXXV LO im. Jana III Sobieskiego w Warszawie, w czasie których przedstawiono zasób i zasady działalności Instytutu oraz przeprowadzono ciekawe dyskusje.

W okresie od lipca do października 2005 r. odbywały się w BUiAD praktyki archiwalne dla studentów Uniwersytetu Kard. S. Wyszyńskiego w Warszawie. Studenci zapoznawali się z działalnością IPN, poznawali strukturę i zadania BUiAD oraz brali udział w prostych pracach archiwalnych (sygnowanie książeczek paszportowych, szycie, paginacja lub foliacja akt).

Znacznie rozbudowano stronę internetową BUiAD poprzez umieszczenie na niej szeregu dokumentów i zdjęć, dotyczących m.in. wypadków grudniowych 1970 r. w Gdańsku i Gdyni, działań operacyjnych SB wobec uczestników Festiwalu Muzyki Rockowej w Jarocinie czy też pomocy Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie w latach II wojny światowej. Ponadto w internecie opublikowano referaty z Ogólnopolskiej Konferencji Archiwalnej zorganizowanej przez BUiAD 21 kwietnia 2004 r. w Warszawie oraz zapoczątkowano zamieszczanie artykułów przygotowanych przez pracowników BUiAD i OBUiAD.

W dalszym ciągu na stronach internetowych BUiAD publikowano wybrane materiały archiwalne ukazujące sposoby działań aparatu bezpieczeństwa wobec zarówno opozycji, jak i szerszych grup społecznych. Przykładem może być tu umieszczenie na stronach internetowych dokumentów dotyczących represjonowanego przez UB księdza Władysława Findysza, który został w ubiegłym roku ogłoszonym pierwszym kanonicznie potwierdzonym męczennikiem systemu komunistycznego. Ciekawe są również materiały Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Radomiu obrazujące kombinację operacyjną tamtejszej SB przeciw działaczom Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej z księdzem Czesławem Sadłowskim na czele. Największą wagę mają jednak – jak się wydaje – inne dokumenty z KWMO w Radomiu, pochodzące z połowy lipca 1976 r. informacje od tajnych współpracowników dla funkcjonariuszy SB, w których wprost jest mowa o „ścieżkach zdrowia” jako jednym ze sposobów represji wobec uczestników wypadków czerwcowych w Radomiu, których stosowania SB stanowczo się wypierała.

Ponadto w internecie opublikowano referaty z Ogólnopolskiej Konferencji Archiwalnej zorganizowanej przez BUiAD 21 kwietnia 2004 r. w Warszawie (prezentowane do końca 2005 r.), z „Konferencji Archiwalnej” w Szklarskiej Porębie, która odbyła się w dniach 17–19 listopada 2004 r., oraz konferencji naukowej „Wielkopolska w dokumentach aparatu represji”, zorganizowanej 20 kwietnia 2005 r. przez poznański Oddział IPN. Zamieszczono również sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji metodyczno-archiwalnej „Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans dotychczasowych dokonań” zorganizowanej przez OBUiAD w Łodzi w dniach 9–10 listopada 2005 r.

1.4.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Działalność naukowa i popularyzatorska przez OBUiAD i WUiAD przedstawiała się następująco:

OBUiAD W BIAŁYMSTOKU

1. Udział w następujących wystawach:

– „Wbrew władzy ludowej. Czekając na akcję (1944–1954)”, kontynuacja z poprzedniego okresu sprawozdawczego – ekspozycja w szkołach w Łomży, Radziłowie i Białymstoku,

– „Wypędzeni, przypędzeni... Kształtowanie się nowego społeczeństwa na Warmii i Mazurach (1945–1948)”, kontynuacja z poprzedniego okresu sprawozdawczego, prezentacja zasobu i zasad korzystania z niego przez pracownika oddziału, objazd po miastach regionu (Mrągowo, Ostróda, Lidzbark Warmiński, Gołdap),

– „Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat... Pomoc ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką w woj. białostockim”, kontynuacja z poprzedniego okresu sprawozdawczego, prezentowana w okresie 15.07.2004 – 08.10.2004 kolejno w Białowieży, Drohiczynie i Lipsku,

– „Rdzawe druty od Ojczyzny dzielą nas... Internowani w latach 1944–1947” (współpraca z OBEP w Białymstoku), eksponowana w wielu miastach regionu, między innymi w Białymstoku, Wigrach, Elku, Olecku, Gołdapi,

– „Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR (1939–1941)”, wrzesień 2004 – czerwiec 2005, prezentacja w wielu miastach regionu (Kętrzyn, Gołdap, Nidzica, Olsztynek, Bielsk Podlaski),

– „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w woj. białostockim”, wrzesień 2004 – czerwiec 2005,

– „Sługa Boży ks. Jerzy Popiełuszko (1947–1984)”, honorowy patronat ks. arcybiskup gen. dyw. dr Sławoj Leszek Głódź, otwarcie w kościele p.w. Św. Wojciecha w Białymstoku 14.10.2004 r., następnie ekspozycja w miastach regionu poczynając od Suchowoli,

– „Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski Metropolita Wileński 1876–1955”, otwarcie 15.06.2005 r. w siedzibie Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku.

– „Zaginieni w obławie augustowskiej (lipiec 1945)”, otwarcie 17.07.2005 r. w siedzibie Urzędu Gminy w Gibach, honorowy patronat nad wystawą objął Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski, dotychczas prezentowana była w Studzienicznej i Sejnach,

– „Walka UB z opozycją polityczną”, wystawa zorganizowana we współpracy z BUiAD Warszawa i Dyrekcją Lasów Państwowych w Białymstoku, otwarcie 21.09.2005 r. w siedzibie Oddziału IPN w Białymstoku, następnie była eksponowana w Zespole Szkół Mechanicznych oraz w siedzibie Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku.

Wszystkie wystawy (oprócz ostatniej) zorganizowane zostały przez OBEP Białystok przy współpracy OBUiAD. W związku z ich otwarciem i prezentacjami ogłoszono odczyty na temat działalności Oddziału IPN w Białymstoku i Delegatury w Olsztynie, zasad korzystania z zasobu oraz dokumentów znajdujących się w zasobie przez pracowników pionu archiwalnego oraz zorganizowano dyskusje związane z tematyką prezentowaną na wystawach.

2. W Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 w Białymstoku miała miejsce multimedialna prezentacja gromadzenia, wyszukiwania i selekcjonowania informacji w IPN wykonana przez pracownika Referatu Ewidencji.

3. Zostały ogłoszone następujące wykłady:

– 10.08.2004 r. w ramach VI Letniej Szkoły Języka Polskiego w Petersburgu dla studentów pochodzenia polskiego z Rosji odbył się odczyt pracownika Referatu Udostępniania P. Czyżewskiego nt. „Sytuacja międzynarodowa Polski w trakcie II wojny światowej”.

– „Pamięć września 1939” ogłoszony przez dr. hab. N. Kasparka, naczelnika Delegatury IPN w Olsztynie, na spotkaniu z kombatantami w Olsztynie.

4. 25.05.2005 r. podczas spotkania ze studentami historii Uniwersytetu w Białymstoku referat na temat zasobu Oddziału IPN w Białymstoku i zasad korzystania z niego wygłosił kierownik referatu ewidencji.

5. 13 i 22 października 2004 r. przeprowadzono zajęcia lekcyjne z uczniami Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 w Białymstoku pt. „Tradycyjne i elektroniczne pomoce ewidencyjne” i „Wyszukiwanie, selekcjonowanie i gromadzenie informacji w Instytucie Pamięci Narodowej”.

6. W marcu odbyły się wystąpienia Daniela Białuńskiego oraz naczelnika Delegatury w Olsztynie zachęcające do składania wniosków od osób pokrzywdzonych i wniosków naukowo-badawczych podczas uroczystości otwierających wystawę „Wypędzeni, przepędzeni...” w Braniewie, Górowie Haweckim, Budrach, Baniach Mazurskich.

7. Nagrano liczne audycje radiowe, w tym kilkanaście wystąpień dr. hab. N. Kasparka, naczelnika Delegatury IPN w Olsztynie, w Radio Olsztyn, Radio WA-MA, Radio UWM; dotyczyły one statutowej działalności IPN. Dłuższe wywiady emitowane były 12.08, 17.11, 24.11, 13.12, 17.12, 20.12., 22.12.2004 r. W pierwszym półroczu 2005 r. nagrano 6 audycji radiowych z udziałem naczelnika OBUiAD w Białymstoku.

8. Naczelnik OBUiAD Białystok Eugeniusz Korneluk brał udział w 5 programach telewizyjnych na temat działalności oddziału.

9. Wzięto udział w następujących sesjach naukowych:

– 24.11.2004 r. – dr hab. N. Kasperek – odczyt „Statystyka wyjazdów mieszkańców Warmii i Mazur do Niemiec po roku 1956” na spotkaniu „Stosunki polsko-niemieckie – nowy etap we wspólnej Europie” podczas wizyty ministra spraw zagranicznych W. Cimoszewicza w Olsztynie. Organizatorem spotkania był wojewoda warmińsko-mazurski,

– 21.10.2004 r. – A. Wojciulik – referat „Dyplomaci francuscy i brytyjscy odwiedzający Białystok i okolice w świetle dokumentów służb specjalnych z lat 70 XX wieku” na sympozjum „Anglosasi, Francuzi i Polacy – wzajemny wizerunek dawniej i dziś”, zorganizowanym przez Uniwersytet w Białymstoku,

– 05.11.2004 r. – Ł. Lubicz-Łapiński – referat „Genealogia i krąg rodzinny ppłk. Stanisława Łapińskiego z Łap w XV–XX w.”, wygłoszony na sesji naukowej poświęconej pamięci ppłk. Stanisława „Nilskiego” Łapińskiego, zorganizowanej przez Zespół Szkół Mechanicznych w Łapach,

– 09.11.2005 r. – A. Wojciulik – referat – „Obieg dokumentów oraz ich archiwizacja w UBP województwa białostockiego w latach 1944–1956”, wygłoszony podczas konferencji metodyczno-archiwalnej „Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans dotychczasowych dokonań” zorganizowanej przez OBUiAD w Łodzi w dn. 9–10.11.2005 r.

OBUIAD W GDAŃSKU

1. Udostępniono archiwalia na następujące wystawy:

– 09.11. – 10.11.2004 r. zorganizowaną wspólnie z Muzeum Tradycji Pomorskiego Okręgu Wojskowego z okazji konferencji pt.: „Tajemnice Enigmy” organizowanej przez Urząd Miasta Bydgoszczy i Delegaturę IPN w Bydgoszczy,

– 15.10.– 25.10.2004. zorganizowaną przez Urząd Miasta we Włocławku „W dwudziestą rocznicę tragicznej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki”,

– styczeń – marzec 2005 r. – zorganizowaną przez Stowarzyszenie Osób Represjonowanych w Stanie Wojennym we Włocławku w Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku pt.: „25 lat »Solidarności« na Kujawach i Ziemi Dobrzyńskiej”,

– wrzesień – październik 2005 r. zorganizowaną przez NSZZ „Solidarność” w Muzeum Okręgowym w Bydgoszczy pt.: „25 lat »Solidarności«”,

– przygotowano skanogramy 15 fotografii na wystawę zorganizowaną przez Ośrodek KARTA w Warszawie pt.: „Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu” (otwarcie 16.09.2005 r.).

2. 13.12.2004 r. odbyło się 1 spotkanie ze studentami IV roku historii Akademii Bydgoskiej na temat: „Możliwości prowadzenia prac badawczych z wykorzystaniem zasobu archiwalnego Delegatury IPN w Bydgoszczy”.

3. Wzięto udział w konferencji metodyczno-archiwalnej zorganizowanej przez IPN Oddział w Łodzi w dniach 9–10 listopada 2005 r., wygłoszono referaty pt.: „Charakterystyka zbioru akt Archiwum Wojsk Lądowych w Toruniu – fragment przewodnika po zasobie Delegatury IPN w Bydgoszczy” oraz „Zagadnienie wyodrębnienia zespołów archiwalnych na przykładzie zasobu archiwum Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Gdańsku”.

OBUIAD W KATOWICACH

1. Udostępniono materiały na wystawę zorganizowaną we współpracy z Górnośląskim Centrum Kultury w Katowicach pt. „Uciekinierzy z PRL-u” otwartą 31.05.2005 r.

2. Opracowywano atlas organizacji niepodległościowych z terenu Opolszczyzny (b. rejencja Opolska) 1945 – 1950, we współpracy z OBEP Katowice,

3. Wygłoszono następujące referaty:

– „Podziemie poakowskie w powiecie Zawiercie w latach 1945–1947” na sesji OBEP w Zawierciu – 28.04.2005 r.,

– „Grodków w latach przełomu 1945–1947” Grodków 28.04.2005 r.,

– „Aparat bezpieczeństwa a konspiracja na Górnym Śląsku”. Sesja Uniwersytetu im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18.05.2005 r.,

- „Podziemie polskie na Opolszczyźnie w latach 1945–1950”. Konferencja naukowa na Uniwersytecie Opolskim 23.05.2005 r.,
- „Konspiracja narodowa czasów okupacji i okresu powojennego”, Tychy, 31.05. 2005 r.
- „Kwestia wiarygodności. Refleksja po analizie statystycznej akt 150 t.w. aparatu bezpieczeństwa w województwie śląskim i katowickim z lat 1945–1956”. Konferencja metodyczno-archiwalna Archiwum IPN 9–10.11.2005 r.

OBUIAD W KRAKOWIE

1. Wzięto udział w następujących sesjach:
  - „Różne aspekty spraw katyńskich”, Zakład Medycyny Sądowej w Krakowie, 13.05.2005 r.,
  - „European Cities during the World War II. The everyday life in occupied city Prague 1939–1945 in the European comparison” zorganizowana przez Muzeum Miasta Pragi 11–12.10.2005 r., wygłoszono referat „The official cultural life in occupied Cracow in the opinions of its inhabitants”,
  - „25 rocznica powstania NSZZ »Solidarność« w Wieliczce i okolicy (1980–2005)”, 92 spotkanie z cyklu „Wieliczka i Wieliczanie” zorganizowane 24.08.2005 r., wygłoszono referat „Małopolska Solidarność w dokumentach Krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej – KŚZpNP”.
2. Brano udział w 4 audycjach radiowych i 3 programach telewizyjnych dotyczących działalności Oddziału.
3. 15.09.2005 r. wygłoszono wykład pt.: „Zadania i działalność kapelanów Armii Krajowej na przykładzie wybranych kapelanów Okręgu Krakowskiego AK” dla Komisji Historycznej Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej w Krakowie.
4. W siedzibie OBUiAD w Wieliczce odbyło się spotkanie z uczniami Liceum Ogólnokształcącego w Rabce, na którym omówiono zasób oddziału oraz przedstawiono jego działalność.

OBUIAD W LUBLINIE

1. Wzięto udział w sesjach naukowych:
  - 14.04.2005 r. w Skrobowie wygłoszono referat „Obóz internowanych w Skrobowie 1945”,
  - 02.09.2005 r. w Radzynie Podlaskim na sesji pt. „Lubelskie i południowe Podlasie wobec komunizmu 1918–1939” wygłoszono referaty: „Propaganda komunistyczna przed referendum i wyborami do Sejmu Ustawodawczego na Lubelszczyźnie 1946–1947. Kampanie propagandowe w »Sztandarze Ludu«, „Krajowa Rada Narodowa 1944–1947”, „Rozpracowywanie struktur Lubelskiego Okręgu AK-WiN i grup partyzanckich przez funkcjonariuszy WUBP w Lublinie po 1947 roku w świetle wybranych dokumentów”,
  - 22–23.09.2005 r. na sesji zorganizowanej przez Oddział IPN Kraków oraz Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” wygłoszono referat pt. „Kontrwywiad AK-WiN w latach 1944–1947”,
  - 09.11.2005 r. w Łodzi na konferencji metodyczno-archiwalnej IPN wygłoszono referat pt. „Zasady prowadzenia, funkcjonowanie oraz rola ewidencji operacyjnej SB – z uwzględnieniem przydatności zachowanych materiałów ewidencyjnych w bieżącej pracy Instytutu Pamięci Narodowej”,
  - 18.11.2004 r. w Szklarskiej Porębie wygłoszono referat pt. „Przydatność archiwaliów Oddziału IPN w Lublinie do badań nad historią Wołynia w latach II wojny światowej”,
  - 21.10.2005 r. na międzynarodowym sympozjum naukowym organizowanym przez Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL, wygłoszono referat pt. „Działalność duszpasterska księży z diecezji na Ukrainie po 1945 roku”.
2. 11.04.2005 r. we Włodawie odbył się wykład nt. „Rozpracowanie grupy Edwarda Taraszkiewicza przez funkcjonariuszy WUBP w Lublinie w latach 1947–1951” (współpraca z OBEP Lublin).
3. Wygłoszono odczyt dla uczniów szkół średnich w Domu Chemika w Puławach nt. „Geneza i skutki agresji sowieckiej na Polskę 17 września 1939 roku”.
4. Udział w panelu w ramach cyklu „Przekraczać mury” nt. „Jak pisać historię współczesną” zorganizowanym przez Centrum Kultury UMCS w połączeniu z wystawą zorganizowaną przez IPN (01.03.2005 r.).

5. Wygłoszono wykład o materiałach archiwalnych dot. „Solidarności” w zbiorach IPN (sala DOKP w Lublinie), 08.02.2005 r.

6. Wykład wygłoszony w Katolickim Liceum w Białej Podlaskiej pt. „Źródła do dziejów opozycji na Lubelszczyźnie w latach 70. w zbiorach lubelskiego oddziału IPN” (18.02.2005 r.).

7. W ramach programu „Historii mówionej” Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” nagrano relację pracownika OBUiAD jako świadka – uczestnika opozycji lubelskiej w latach 70. i 80. (dwie sesje nagraniowe: 17.05. i 01.06.2005 r.).

8. Konsultacja merytoryczna wystawy w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie poświęconej „Solidarności 1980–1989” (29.06.2005 r.).

9. Zorganizowano spotkania z młodzieżą popularyzujące działalność IPN:

– wykład „IPN Oddział Lublin – rola i zadania” wygłoszony 12.05.2005 r. dla studentów Wyższej Szkoły Dziennikarstwa im. M. Wańkowicza w Lublinie,

– wykład „Rola IPN w kształtowaniu historii” wygłoszony dla uczniów z XX LO w Lublinie 11.04.2005 r.,

– wykład dot. funkcjonowania IPN, podstaw prawnych działania Instytutu oraz zasobu archiwalnego oddziału wygłoszony dla studentów II roku historii UMCS.

10. Wzięto udział w programach radiowych i telewizyjnych, między innymi w filmach dokumentalnych pt. *Teczki* oraz *Proboszcz Majdanka* (reż. Grzegorz Linkowski).

OBUIAD W ŁODZI

1. Wzięto udział w następujących sesjach:

– na seminarium poświęconym życiu i związkom z „Solidarnością” ks. J. Popiełuszki, wygłoszono referat pt. „Prześladowania księży przez SB i MO w okresie PRL-u, a w szczególności akcja, która doprowadziła do męczeńskiej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki” (Łódź, 11.10.2004 r.),

– na sesji naukowej zorganizowanej w Bełchatowie z okazji obchodów 80 rocznicy ponownego nadania Bełchatowowi praw miejskich wygłoszono referat pt. „Działania”, opozycji politycznej na terenie Bełchatowskiego Okręgu Przemysłowego w latach 1980–1989 w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa” (26.04.2005 r.),

– na sesji popularnonaukowej pt. „Biblioteki i niezależny ruch wydawniczy wobec cenzury czasów PRL – w 25 rocznicę powstania »Solidarności«” wygłoszono referat „Materiały IPN w Łodzi jako źródło do badań drugiego obiegu wydawniczego” (Łódź, 11.05.2005 r.).

2. W dniach 9–10.11.2005 r. zorganizowano ogólnopolską konferencję metodyczno-archiwalną pionu archiwalnego IPN pt. „Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans dotychczasowych dokonań”, na której pracownicy OBUiAD wygłosili ich przydatność do badania historii najnowszej Polski”, „Groźny i jego żołnierze w świetle materiałów aparatu represji. Przykład dokumentacji przez organy bezpieczeństwa państwa dziejów powojennej konspiracji antykomunistycznej”).

3. Udostępniono materiały do następujących wystaw:

– „Nieobecni” przygotowanej przez OBEP w Łodzi (26.08. – 10.09.2004 r.),

– „Skazani na karę śmierci w czasach stalinowskich i ich losy” przygotowanej przez OBEP we Wrocławiu (Łódź, 02.12.2004 – 14.01.2005 r.),

– „Swoi i obcy – rok 1945 w Wielkopolsce” przygotowanej przez Wielkopolskie Muzeum Walk Niepodległościowych, otwarcie 10.03.2005 r.,

– „Uciekinierzy z PRL-u” przygotowanej przez OBEP w Katowicach (Katowice 31.05. – 30.06.2005 r.),

– „Jarocin w obiektywie bezpieki” – przygotowanej przez OBEP w Łodzi, Jarocin, od 03.06.2005 r.,

– „Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu” – przygotowanej przez Fundację Ośrodka „Karta” i pion archiwalny IPN; otwarcie i prezentacja od 17 IX 2005 r.,

– „Ocaleni z »niehumanitarnej ziemi«. Losy uchodźstwa polskiego z ZSRS w latach 1942–1950” – przygotowanej przez OBEP w Łodzi; otwarcie i prezentacja w Łodzi od 6.09.2005 r.

4. Przeprowadzono zajęcia z młodzieżą:
  - lekcja historii z uczniami szkół łódzkich i bełchatowskich w Grocholicach w 65. rocznicę bitwy w obronie Gór Borowskich (03.09.2004 r.),
  - zajęcia z uczniami gimnazjum na temat zadań i pracy pionu archiwalnego IPN (11.05.2005 r.),
  - zajęcia ze studentami Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego na temat zasobu archiwalnego IPN oraz zasad korzystania z archiwaliów (3.12.2004 r. i 13.05.2005 r.).
5. Wygłoszono następujące wykłady:
  - 23.11.2005 r. w Śródmiejskim Forum Kultury w Łodzi na temat: „Zbrojna konspiracja antykomunistyczna w województwie łódzkim (1945–1954). Wybrane problemy”,
  - 12.12.2005 r. na posiedzeniu łódzkiego oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich na temat: „Charakterystyka zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej”.
6. W związku z wydaniem albumu pt. *Jarocin w obiektywie bezpieki* zorganizowano liczne spotkania promujące publikacje, między innymi w Radomsku i Łodzi oraz audycje radiowe (13) i programy telewizyjne (11), a także ukazywało się wiele artykułów i notatek prasowych, głównie w „Dzienniku Łódzkim” (razem 51).

OBUIAD W POZNANIU

1. Zorganizowano wystawę pt. „Wielkopolska w dokumentach aparatu represji” (20.04.2005 r.).
2. Wystąpienia pracowników OBUiAD na konferencji zorganizowanej w związku z wyżej wymienioną wystawą:
  - E. Ruta-Solarska – „Zasób OBUiAD w Poznaniu i jego gromadzenie”,
  - R. Leśkiewicz – „Dokumentacja wojskowego wymiaru sprawiedliwości jako źródło do badań nad historią aparatu represji”,
  - R. Kościański – „Dokumentacja archiwalna WUBP w Poznaniu na przykładzie wybranych serii akt”,
  - B. Kuświk – „Stan zasobu przejętego z byłych Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu, Szczecinie i Zielonej Górze”,
  - S. Makowski – „Akta sądownictwa powszechnego w zbiorach archiwalnych poznańskiego OBUiAD. Próba charakterystyki”,
  - M. Szczepaniak-Nawrot, W. Chałupka – „Colegium – przykład sprawy obiektowej prowadzonej przez KWMO w Poznaniu”.
3. Przeprowadzono warsztaty źródłoznawcze dla studentów historii UAM w Poznaniu (19.05.2005 r.).
4. Wygłoszono wykład pt. „Co o IPN wiedzieć należy” na zebraniu Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej przy Archidiecezji Poznańskiej (18.06.2005 r.).

OBUIAD W RZESZOWIE

1. Zorganizowano wystawę pt. „Błogosławiony ksiądz Władysław Findysz – kapłan i męczennik (1907–1964)” prezentowaną 20.06–22.08.2005 r. w siedzibie oddziału a następnie w innych miastach regionu (współpraca OBEP Rzeszów).
2. Udostępniono archiwalia na wystawę pt. „Tarcza i miecz władzy ludowej – SB na Rzeszowszczyźnie w latach 1957–1989” zorganizowaną przez OBEP w Rzeszowie przy współpracy OBUiAD w Rzeszowie i prezentowaną w siedzibie Oddziału IPN w Rzeszowie od 6.12.2005 r.
3. Zorganizowano spotkania ze studentami Wyższej Szkoły Zawodowej w Przemyśle na temat prezentacji zbiorów archiwalnych Oddziału (26.10.2004 r.) oraz studentami historii Uniwersytetu Rzeszowskiego (24.10.2005 r.).
4. 25.11.2005 r. wygłoszono prelekcję na otwarciu wystawy „Sprawiedliwi wśród Narodów Świata” w Sokołowie Małopolskim.
5. Wzięto udział w następujących sesjach:
  - w Mielcu 15.10.2004 r. wygłoszono referaty: „Proces Jana Krówki przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Rzeszowie na sesji wyjazdowej w Mielcu w 1950 r.” i „Młodzieżowa or-

ganizacja niepodległościowa pod kryptonimem »Zastęp Rysiów«, »Stalowi Polacy«, »Wolność i Sprawiedliwość« w latach 1940–1951”;

– w Szklarskiej Porębie 17.11.2004 r. wygłoszono referat „Akta wojskowego wymiaru sprawiedliwości jako źródło do badań nad komunistycznym systemem represji w latach 1944–1956 na podstawie zbiorów archiwalnych Oddziału IPN w Rzeszowie”.

OBUIAD WE WROCŁAWIU

1. Zorganizowano ogólnopolską konferencję archiwalną IPN w Szklarskiej Porębie 17–19.11.2004 r. (współpraca BUiAD), na której wygłoszono siedem referatów dotyczących materiałów znajdujących się w zasobie OBUiAD Wrocław.

2. Wzięto udział w następujących konferencjach:

– „Archiwa samorządowe wczoraj i dziś” zorganizowanej przez Zarząd Główny i wrocławski Oddział Stowarzyszenia Archiwistów Polskich we Wrocławiu (23–25.05.2005 r.),

– „Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/1945–1989” zorganizowanej przez IPN-KŚZpNP w Warszawie (16–18.06.2005 r.),

– „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/1939–1945–1989” zorganizowanej przez OBEP Wrocław (4–5.11.2004 r.).

3. W ramach współpracy z Domem Spotkań im. Angelusa Silesiusa we Wrocławiu zorganizowano prezentacje magazynów archiwalnych połączone z omówieniem zasobu dla studentów Uniwersytetu Wrocławskiego i uczniów szkół średnich – laureatów olimpiady historycznej (17.08.2004, 09.12.2004, 08.03.2005, 01.04.2005).

2. Ewidencja i informacja

Wydział Ewidencji i Informacji oraz referaty ewidencji i informacji w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów zgodnie z zarządzeniem nr 12/00 Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 19 grudnia 2000 roku w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu realizuje zadania w zakresie:

- gromadzenia, porządkowania i opracowywania ewidencji zasobu archiwalnego,
- współpracy z wydziałem i referatami udostępniania w zakresie udzielania informacji na podstawie pomocy ewidencyjnych,
- udzielania informacji innym jednostkom IPN oraz podmiotom prawnym na podstawie pomocy ewidencyjnych,
- współpracy z Rzecznikiem Interesu Publicznego w zakresie udzielania informacji na podstawie zbiorów ewidencyjnych, udostępniania materiałów bądź ich kopii, koordynacji prac na rzecz RIP prowadzonych przez Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

2.1. Wydział Ewidencji i Informacji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

2.1.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i o elektronicznych bazach danych

W okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. prowadzono proces przejmowania kolejnej partii kartotek z następujących instytucji: Archiwum Agencji Wywiadu i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego.

Obecny stan posiadania zbiorów kartotecznych przedstawia się następująco:

- kartoteka osobowa pracowników resortu spraw wewnętrznych – około 350,59 m.b.,
- kartoteka ogólnoinformacyjna WSW – około 138,7 m.b.,

- kartoteka faktologiczna WSW – około 6,73 m.b.,
- kartoteka osobowa z MON – około 3,5 m.b.,
- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – około 1700,36 m.b.,
- kartoteka osób, które podpisały narodowościową listę niemiecką – około 102 m.b.,
- kartoteka faktologiczna SB – około 2 518,57 m.b.,
- kartoteka paszportowa – około 1894 m.b.,
- kartoteka pomocnicza poszczególnych departamentów i biur b. MSW – około 274,97 m.b.,
- kartoteka ewidencyjno-adresowa – 969 m.b.

Ogółem zasób kartoteczny znajdujący się w dyspozycji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wynosi około 7607,68 metrów bieżących. W okresie sprawozdawczym przyjęto około 973,83 m.b. kartotek, natomiast do Archiwum Akt Nowych przekazano 356,50 m.b. kartoteki, a do OBUiAD Kraków ponad 50 m.b.

W omawianym okresie sprawozdawczym pracownicy Wydziału Ewidencji i Informacji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie przeprowadzili prace porządkowe w zasobie kartotecznym polegające na układaniu, dokładaniu do całości oraz sprawdzaniu układu alfabetycznego kart, ponadto prowadzono prace zabezpieczające karty przed zniszczeniem (uszytowanie – koszulki).

W dniu zamykającym okres sprawozdawczy Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów posiadało zbiór elektronicznej ewidencji obejmujący 1 544 647 rekordów. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru ewidencji elektronicznej Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wzrosła o 926 971 rekordów.

2.1.2. Sprawdzenia i kwerendy zrealizowane przez pracowników Wydziału

W omawianym okresie sprawozdawczym zrealizowano kwerendy, m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego, pionu prokuratorskiego, redakcji „KARTY”, Archiwum Akt Nowych, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Biura Edukacji Publicznej IPN, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu i Wojskowych Służb Informacyjnych, osób prywatnych (sprawy repatriacyjne).

Wydział Ewidencji i Informacji prowadził szereg zadań związanych ze współpracą z Rzecznikiem Interesu Publicznego, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencją Wywiadu i Wojskowymi Służbami Informacyjnymi. Realizacja tych zadań polegała na wykonywaniu sprawdzeń w związku z zapytaniami wpływającymi od tych instytucji, udostępnianiu i wypożyczaniu oraz wykonywaniu kserokopii materiałów archiwalnych na żądanie tychże instytucji. Wszystkie materiały, które były udostępniane w toku realizacji kwerend, były przez pracowników Wydziału Ewidencji i Informacji poddawane ocenie pod kątem spełnienia kryterium art. 25 ust. 2 pkt 2 ustawy o ochronie informacji niejawnych, jak również wykonywał inne czynności, jak szycie, foliacja materiałów archiwalnych.

Dla ww. instytucji zrealizowano 132 030 sprawdzeń, w tym:

- 27 687 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 6181 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 84 302 dla wydziału i referatów udostępniania oraz innych jednostek.

W pierwszym i drugim półroczu 2005 roku główny nacisk położono na realizację sprawdzeń związanych z wnioskami złożonymi w trybie art. 29a ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. Od dnia 20 kwietnia, tj. od dnia wejścia w życie nowelizacji ustawy, Wydział Ewidencji i Informacji zrealizował 13 860 sprawdzeń.

W okresie sprawozdawczym udostępniono i wypożyczono 6106 jednostek archiwalnych, w tym:

- 4209 jednostek archiwalnych Rzecznikowi Interesu Publicznego,
- 1096 jednostek archiwalnych Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu,
- 801 jednostek archiwalnych innym instytucjom, w tym między innymi sądom cywilnym i wojskowym.

Dodatkowo w okresie od lipca 2004 r. do października 2005 r. Sekcja do spraw Repatriacji Wydziału Ewidencji i Informacji otrzymała do zrealizowania m.in. 2959 kwerend związanych z umową pomiędzy IPN a Ośrodkiem KARTA oraz IPN a Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych. Kwerenda dla Ośrodka KARTA dotyczyła realizacji programu naukowo-badawczego „Indeks Represjonowanych”, którego celem jest analiza i weryfikacja danych Polaków i obywateli polskich oraz innych narodowości represjonowanych w b. ZSRR w latach 1939–1956. Wymienione kwerendy zawierały łącznie 2169 nazwisk, z czego sprawdzono i udzielono informacji dot. 1390 nazwisk. Wynikiem współpracy jest wydana przez Ośrodek KARTA publikacja „Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich”, tom XIV Indeksu Represjonowanych pt. „Deportowania w obwodzie archangielskim” – część II, III oraz Tom XVI Indeksu Represjonowanych pt. „Internowani na Uralu”. W październiku 2005 r. została ukończona praca nad realizacją programu badawczego.

Ponadto Sekcja do spraw Repatriacji realizowała – w ramach uczestnictwa w trwającym od maja 2003 roku w projekcie „Nachweisbeschaffung für ehemalige NS-Zwangsarbeiter” – poszukiwania dokumentacji archiwalnej dla byłych robotników przymusowych w III Rzeszy w okresie II wojny światowej. Niniejszy projekt był realizowany w ramach umowy pomiędzy Archiwum Federalnym w Koblencji a Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych w Warszawie oraz uzgodnień pomiędzy Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych a Instytutem Pamięci Narodowej – Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Uczestniczyły w nim następujące organizacje partnerskie: białoruska, czeska, polska, rosyjska, ukraińska oraz IOM (Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji) w Genewie.

Projekt ten został pomyślnie zakończony w okresie sprawozdawczym.

2.2. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku

2.2.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 154,92 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka materiałów archiwalnych b. OKBZpNP w Białymstoku – 4,00 m.b.,
- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 83,10 m.b.,
- kartoteka ewidencji operacyjnej KPMO Mrągowo – 0,30 m.b.,
- kartoteka osobowa SB – 15,8 m.b.,
- kartoteki paszportowe – 51,50 m.b.,
- kartoteka osobowa pracowników wojska – 0,22 m.b.,

W okresie sprawozdawczym przyjęto 1,6 m.b. kartotek.

W sumie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną obejmującą 539 842 rekordy. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 157 271 rekordów.

2.2.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 17 327 sprawdzeń, w tym:

- 607 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 6615 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 10 105 dla wydziału i referatów udostępniania oraz innych instytucji.

2.3. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku

2.3.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 220,01 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka WUSW SB Gdańsk – 81,05 m.b.,
- kartoteka KWMO Gdańsk – 36,89 m.b.,

- kartoteka KWMO Elbląg – 3,09 m.b.,
- kartoteki WUSW Koszalin – 21,60 m.b.,
- kartoteka KWMO Koszalin – 12,15 m.b.,
- kartoteka WUSW SB Bydgoszcz – 65,23 m.b.

W okresie sprawozdawczym przyjęto 1,40 m.b. kartotek.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 505 669 rekordów. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 136 888 rekordów.

2.3.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 24536 sprawdzeń, w tym:

- 1518 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 6317 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 16 701 dla wydziału i referatów udostępniania.

2.4. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach

2.4.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 299,7 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 52,7 m.b.,
- kartoteka odtworzeniowa – 89,4 m.b.,
- kartoteka faktologiczna – 11,5 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB i MO – 25,1 m.b.,
- kartoteka pomocnicza SB – 89,4 m.b.,
- kartoteka MOB – 49,7 m.b.,
- kartoteka rejestracyjna SB – 5,3 m.b.,
- kartoteka mieszkaniowa SB – 0,2 m.b.,
- kartoteka paszportowa – 40,0 m.b.

Ponadto trwa ewidencjonowanie akt paszportowych, w planie jest przejęcie dalszych 250 m.b. kartotek paszportowych.

W OBUiAD Katowice funkcjonuje Informator o zasobie OBUiAD Katowice, będący zintegrowaną bazą danych, zawierającą informacje o materiałach przejętych po określonych instytucjach PRL. Informator obejmuje wszystkie wykonane rekordy dotyczące zasobu i jest na bieżąco uzupełniany o nowe dane. Obecnie obejmuje 362 067 rekordów (stan na 31.12.2005). Większość baz danych wykazywanych w poprzednich sprawozdaniach została zakończona i zintegrowana.

Całość ewidencji elektronicznej w posiadaniu Referatu Ewidencji i Informacji zawiera 447 739 rekordów. W stosunku do poprzedniego sprawozdania bazy danych powiększono o 207 739 rekordów.

2.4.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 20 571 sprawdzeń, w tym:

- 103 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 7622 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 12 846 dla wydziału i referatów udostępniania i innych instytucji.

2.5. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie

2.5.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 461,29 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 97,8 m.b.,
- kartoteka odtworzeniowa – 9,7 m.b.,

- kartoteka faktologiczna – 9,45 m.b.,
- kartoteka paszportowa – 243,5 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB i MO – 19,3 m.b.,
- kartoteka OKBZpNP – 4,34 m.b.,
- kartoteka z Aresztu Śledczego w Krakowie – 1,1 m.b.,
- pozostałe kartoteki pomocnicze i kartoteczne – 76,1 m.b.

W okresie sprawozdawczym przejęto 63,82 m.b. kartotek.

W OBUiAD do 30.06.2005 r. utworzono własną bazę komputerową, która obecnie stanowi podstawową pomoc archiwalną i ewidencyjną dla przejętego zasobu. Baza ta jako „Zintegrowany System Zarządzania Informacją Archiwalną” liczy 532 079 rekordów i została opracowana przez Referat Gromadzenia i Opracowywania i Obsługi Magazynów.

2.5.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 49 304 sprawdzeń, w tym:

- 379 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 248 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 48 677 dla wydziału i referatów udostępniania.

2.6. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie

2.6.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 285,60 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 38,5 m.b.,
- kartoteka odtworzeniowa – 12 m.b.,
- kartoteka ujawnień – 7 m.b.,
- kartoteka faktologiczna – 56,5 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB i MO – 21,5 m.b.,
- kartoteka więźniów więzień w Lublinie, Chełmie i Zamościu – 44 m.b.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 336 842 rekordy. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 102 822 rekordy.

2.6.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 11 588 sprawdzeń, w tym:

- 202 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 4543 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 6843 dla wydziału i referatów udostępniania.

2.7. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi

2.7.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 193,80 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 11,5 m.b.,
- kartoteka odtworzeniowa – 10,5 m.b.,
- kartoteka faktologiczna – 31,8 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB i MO – 50 m.b.,
- kartoteka volksdeutschów – 90 m.b.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 674 778 rekordów. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 75 393 rekordy.

2.7.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 11 796 sprawdzeń, w tym:

- 79 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 4753 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 6964 dla wydziału i referatów udostępniania i innych instytucji.

2.8. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu

2.8.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi około 193,2 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 96,7 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 11,1 m.b.,
- kartoteka faktologiczna – 41,8 m.b.,
- kartoteka odtworzeniowa – 4,7 m.b.,
- kartoteka do paszportów z byłych UW w Lesznie, Koninie, Poznaniu – 38,9 m.b.

W okresie sprawozdawczym przejęto około 80,9 m.b. kartotek oraz około 12,0 m.b. inwentarzy (oryginały oraz kserokopie oryginałów) oraz 6,9 m.b. rejestrów do kartotek paszportowych.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 450 760 rekordów. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 170 760 rekordów.

2.8.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 18 169 sprawdzeń, w tym:

- 7 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 6636 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 11 526 dla wydziału i referatów udostępniania.

2.9. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Rzeszowie

2.9.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 200,32 metrów bieżących.

W okresie sprawozdawczym przyjęto 90,95 m.b. kartotek.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmujących 435 369 rekordów. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 189 725 rekordów.

2.9.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 18 480 sprawdzeń, w tym:

- 6700 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 11 780 dla wydziału i referatów udostępniania.

2.10. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu

2.10.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 272,6 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna – 95,05 m.b.,
- kartoteka faktologiczna (pomocnicza) – 84,38 m.b.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy UB, SB i MO – 24,19 m.b.,
- kartoteka paszportowa – 50,3 m.b.,

- kartoteka osobowa Śląskiego Okręgu Wojskowego – 4,5 m.b.,
- kartoteka tematyczna dotycząca II wojny światowej i okresu powojennego – 13,5 m.b.,
- rozsypana kartoteczna – 0,68 m.b.

W omawianym okresie przejęto 3,41 m.b. kartotek.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 616 034 rekordy.

W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego wielkość zbioru wzrosła o 264 275 rekordów.

2.10.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 44 962 sprawdzeń, w tym:

- 438 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 9452 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 35 072 dla wydziału i referatów udostępniania i innych instytucji.

2.11. Delegatura IPN w Bydgoszczy – Sekcja Ewidencji i Informacji

2.11.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym i elektronicznych bazach danych

Posiadany zasób kartoteczny wynosi 45,36 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka paszportowa akt paszportowych emigracyjnych – 0,85 m.b.,
- kartoteka MOB – 6,00 m.b.,
- kartoteka personalna zbrodniarzy niemieckich – 21,5 m.b.,
- kartoteka funkcjonariuszy i pracowników MO – 12,76 m.b.,
- kartoteka osób aresztowanych – 0,5 m.b.,
- inwentarze kartoteczne – 3,75 m.b.

W okresie sprawozdawczym przejęto 4,25 m.b. kartotek.

OBUiAD posiada obecnie ewidencję elektroniczną obejmującą 294 627 rekordów. W porównaniu z zeszłym rokiem wzrosła o 40 813 rekordów.

2.11.2. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 2926 sprawdzeń, w tym:

- 2926 dla wydziału i referatów udostępniania i innych instytucji.

Tab. nr 3. Realizacja sprawdzeń przez Wydział i referaty ewidencji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w okresie od 1 lipca 2004 roku do 31 grudnia 2005 r.

Jednostka IPN	Liczba zrealizowanych kwerend	Wielkość zbioru kartotecznego w metrach bieżących	Wielkość baz danych w rekordach
BUiAD	132 030	7607,83	1 544 647
OBUiAD w Białymstoku	17 327	154,92	539 842
OBUiAD w Gdańsku	24 536	220,01	505 669
OBUiAD w Katowicach	20.571	299,7	362 067
OBUiAD w Krakowie	49 304	461,29	532 079
OBUiAD w Lublinie	11 588	285,60	336 842
OBUiAD w Łodzi	11 796	193,80	674 778
OBUiAD w Poznaniu	18.169	193,2	450.760
OBUiAD w Rzeszowie	18 480	200,32	435 369
OBUiAD we Wrocławiu	44 962	272,6	616 034
Del. IPN w Bydgoszczy	2926	45,36	294 627
RAZEM	351 689	9 934,63	6 292 714

3. Udostępnianie zasobu archiwalnego

Zasady i zakres działania Wydziału Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów reguluje Regulamin Organizacyjny Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wydział Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Referaty Udostępniania Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów zajmują się udostępnianiem dokumentów znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu. Odbywa się to poprzez udostępnianie materiałów archiwalnych, jak również uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów. Te podstawowe zadania, jakie spełnia pion udostępniania IPN, zostaną omówione szczegółowo w dalszej części sprawozdania, według następującej kolejności:

- wnioski wpływające od osób fizycznych i prawnych zrealizowane przez Wydział Udostępniania BUiAD i Referaty Udostępniania OBUiAD;
- realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- realizacja wniosków naukowo-badawczych;
- realizacja wniosków składanych do Instytutu Pamięci Narodowej o ustalenie tożsamości z danymi osobowymi, które znajdują się w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 5, oraz innych osób, udostępnionych w Instytucie Pamięci od dnia 26 listopada 2004 r.;
- udostępnianie zasobu archiwalnego znajdującego się w Instytucie Pamięci Narodowej przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN.

3.1. Wnioski wpływające od osób fizycznych i prawnych zrealizowane przez Wydział Udostępniania BUiAD i Referaty Udostępniania OBUiAD

Pion udostępniania realizuje wiele rodzajów wniosków składanych przez osoby fizyczne i prawne. Wśród nich najwięcej jest wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, wniosków o udostępnienie dokumentów do celów naukowo-badawczych oraz wniosków realizowanych w trybie art. 29a ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. O ile dwa pierwsze wynikają z podstawowych zadań Instytutu Pamięci Narodowej, który oprócz udostępniania społeczeństwu materiałów wytworzonych przez służby aparatu bezpieczeństwa państwa ma także wyjaśniać i upowszechniać najnowszą historię Państwa Polskiego przez ukazywanie metod działania organów bezpieczeństwa państwa, o tyle ostatni ma związek z wydarzeniami z przełomu stycznia i lutego 2005 r. – pojawieniem się w internecie tzw. „listy Wildsteina”. Ich realizacja zostanie szczegółowo przedstawiona w kolejnych częściach niniejszego sprawozdania.

Spośród innych rodzajów wniosków kierowanych do Instytutu Pamięci Narodowej i realizowanych należy wymienić:

- wnioski służbowe instytucji, które z racji swoich zadań ustawowych występują o udostępnienie materiałów archiwalnych, m.in. Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, sądów powszechnych i wojskowych, urzędów miast, urzędów wojewódzkich, ambasad, konsulatów RP i państw obcych;
- wnioski urzędów wojewódzkich prowadzących postępowania w sprawie stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego;
- wnioski urzędów wojewódzkich prowadzących postępowania w sprawie wywłaszczeń nieruchomości na rzecz skarbu państwa;
- wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu przebywania w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski w latach 1944–1956 bez wyroku, za działalność poli-

tyczną lub religijną związaną z walką o suwerenność i niepodległość oraz po 31 grudnia 1956 r. za działalność polityczną;

- wnioski osób, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu eksterminacji lub przymusowego wynarodowienia;
- wnioski osób występujących o potwierdzenie pobytu na robotach przymusowych w III Rzeszy;
- wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu internowania w stanie wojennym;
- wnioski osób represjonowanych i przebywających w więzieniach i aresztach w okresie represji stalinowskich;
- wnioski o potwierdzenie deportacji w głąb ZSRR oraz repatriacji do Polski;
- wnioski osób fizycznych dotyczące pozostawionego mienia na terenach byłej II RP;
- wnioski o potwierdzenie represji hitlerowskich i stalinowskich w okresie II wojny światowej;
- wnioski o potwierdzenie wpisania na volkslistę;
- wnioski osób fizycznych o potwierdzenie przynależności do polskich organizacji niepodległościowych i represji związanych z tym faktem;
- wnioski sądów i prokuratur związane z prowadzonymi przez nie postępowaniami w sprawie osób aresztowanych w latach 40. przez NKWD i wywiezionych do obozów na terenie b. ZSRR;
- wnioski realizowane na podstawie ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1118 z późn. zm.);
- wnioski byłych pracowników i funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa określonych w art. 35 ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej;
- wnioski służbowe pracowników IPN.

W okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. do pionu udostępniania wpłynęło ogółem 80 865 wniosków w ww. sprawach. Dla porównania w poprzednim okresie sprawozdawczym od 1.07.2003 do 30.06.2004 wszystkich wniosków złożonych do pionu udostępniania było 28 314. Ponad dwukrotny wzrost liczby złożonych wniosków należy wiązać przede wszystkim z tzw. „listą Wildsteina”.

Rodzaje wniosków¹ – z podziałem na wnioski od osób fizycznych, podmiotów prawnych, podziałem wpływających do pionu archiwalnego oraz z rozbiciem na poszczególne jego jednostki przedstawiają poniżej tabele nr 4 i 5.

Tab. nr 4. Zestawienie wniosków wpływających od osób fizycznych i podmiotów prawnych

Jednostka IPN	Wnioski wpływające od osób fizycznych	Wnioski wpływające od osób prawnych	Suma wniosków wpływających do jednostki IPN
BUiAD	14 308	7043	21 351
Delegatura w Radomiu	859	117	976
OBUiAD Białystok	2644	807	3451
Delegatura w Olsztynie	163	81	244
OBUiAD Gdańsk	3366	1179	4545
Delegatura w Bydgoszczy	1349	950	2299
Delegatura w Koszalinie	370	0	370
OBUiAD Katowice	4331	1886	6217
OBUiAD Kraków	5874	1888	7762
Delegatura w Kielcach	692	526	1218
OBUiAD Lublin	3938	1312	5250
OBUiAD Łódź	4242	1767	6009
OBUiAD Poznań	4197	1802	5999
OBUiAD Rzeszów	2654	1100	3754

¹ Wniosek/sprawa jest to pisemne podanie złożone przez osobę fizyczną bądź prawną do Instytutu Pamięci Narodowej.

Jednostka IPN	Wnioski wpływające od osób fizycznych	Wnioski wpływające od osób prawnych	Suma wniosków wpływających do jednostki IPN
OBUiAD Szczecin	164	0	164
OBUiAD Warszawa	3551	73	3624
OBUiAD Wrocław	4148	3484	7632
Razem	56 850	24 015	80 865

Tab. nr 5. Zestawienie liczby wniosków wpływających z rozróżnieniem na rodzaje wnioskodawców

Jednostka IPN	Osoby fizyczne		Podmioty prawne						
	Wnioski krajowe	Wnioski zagraniczne	Pion śledczy IPN	Pion edukacyjny IPN	OBUiAD IPN	Organy wymiaru sprawiedliwości	Organy ochrony państwa i porządku prawnego	Inne instytucje krajowe	Instytucje zagraniczne
BUIAD	13 940	368	1355	520	1.789	332	246	2592	209
Delegatura w Radomiu	855	4	94	0	6	13	0	4	0
OBUiAD Białystok	2635	9	253	28	180	86	24	234	2
Delegatura w Olsztynie	163	0	52	1	16	5	0	7	0
OBUiAD Gdańsk	3360	6	434	67	376	51	66	184	1
Delegatura w Bydgoszczy	1345	4	244	156	139	56	50	305	0
Delegatura w Koszalinie	370	0	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	4308	23	416	312	225	52	143	734	4
OBUiAD Kraków	5841	33	421	148	203	122	139	852	3
Delegatura w Kielcach	689	3	60	5	393	28	4	32	4
OBUiAD Lublin	3930	8	257	53	256	309	52	384	1
OBUiAD Łódź	4233	9	496	369	231	111	18	538	4
OBUiAD Poznań	4184	13	551	209	262	87	151	541	1
OBUiAD Rzeszów	2643	11	471	62	260	88	62	156	1
OBUiAD Szczecin	164	0	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Warszawa	3550	1	0	73	0	0	0	0	0
OBUiAD Wrocław	4123	25	212	612	207	103	149	2199	2
Razem	56 333	517	5316	2615	4543	1443	1104	8762	232
Łącznie	56 850		12 474			11 541			

W porównaniu z poprzednimi okresami sprawozdawczymi w omawianym okresie znacząco wzrosła liczba wniosków wpływających do pionu udostępniania, co obrazuje tabela nr 6.

Tab. nr 6. Zestawienie liczby wpływających wniosków od osób fizycznych i prawnych w okresie sprawozdawczym 1.07.2002 – 30.06.2003, 1.07.2003 – 30.06.2004 oraz 1.07.2004 – 31.12.2005

Okres sprawozdawczy	Ogółem wpływające wnioski od osób fizycznych	Ogółem wpływające wnioski od osób prawnych	Suma wniosków wpływających do jednostki IPN
1.07.2002 – 30.06.2003	11 511	14 552	26 063
1.07.2003 – 30.06.2004	8881	19 433	28 314
1.07.2004 – 31.12.2005	56 850	24 015	80 865

Z zestawienia w tabeli nr 6 wynika, że najwięcej wniosków do Instytutu Pamięci Narodowej złożyły osoby fizyczne – 56 850. Podmioty prawne złożyły 24 015 wniosków. W ramach IPN poszczególne piony: śledczy, edukacyjny oraz archiwalny (pomiędzy jednostkami organizacyjnymi pionu udostępniania) skierowały 12 474 sprawy. Pozostała część – 11 541 – przypada na wnioski innych instytucji, np. wymiaru sprawiedliwości, ochrony państwa i porządku publicznego. W liczbie wpływających do pionu archiwalnego wniosków zawierają się również wnioski kierowane przez osoby i instytucje z zagranicy, jest ich 749. Spośród spraw wpływających w okresie sprawozdawczym poszczególne jednostki Biura zrealizowały ogółem 57 188, co obrazuje tabela 7.

Tab. nr 7. Wnioski zrealizowane w zestawieniu z wnioskami skierowanymi do pionu udostępniania IPN

Jednostka IPN	Sprawy wpływające do jednostki IPN	Suma wniosków zrealizowanych w okresie sprawozdawczym
BUiAD	21 351	17 522
Delegatura w Radomiu	976	638
OBUiAD Białystok	3451	3476
Delegatura w Olsztynie	244	281
OBUiAD Gdańsk	4545	2981
Delegatura w Bydgoszczy	2299	1928
Delegatura w Koszalinie	370	0
OBUiAD Katowice	6217	2479
OBUiAD Kraków	7762	4560
Delegatura w Kielcach	1218	1176
OBUiAD Lublin	5250	4950
OBUiAD Łódź	6009	4784
OBUiAD Poznań	5999	4490
OBUiAD Rzeszów	3754	2406
OBUiAD Szczecin	164	55
OBUiAD Warszawa	3624	3012
OBUiAD Wrocław	7632	5431
Razem	80 865	57 188

W ramach zrealizowanych wniosków w pionie archiwalnym wykonano ogółem 91 472 kwerendy², co przedstawia tabela nr 8.

² Kwerenda jest to zbieranie informacji/poszukiwanie dokumentów w archiwum do wyjaśnienia danego problemu. We wpływających do Instytutu sprawach/wnioskach może zawierać się kilka problemów, odnośnie do których przeprowadzane są kwerendy.

Tab. nr 8. Kwerendy zrealizowane w okresie sprawozdawczym przez pion udostępniania IPN

Jednostka IPN	Ogółem kwerendy na wnioski osób fizycznych w jednostce	Ogółem kwerendy na wnioski podmiotów prawnych w jednostce	Liczba kwerend wykonanych w poszczególnych jednostkach Biura
BUiAD	11 348	10 047	21 395
Delegatura w Radomiu	539	58	597
OBUiAD Białystok	2755	2269	5024
Delegatura w Olsztynie	3	23	26
OBUiAD Gdańsk	7058	1983	9041
Delegatura w Bydgoszczy	1275	1183	2458
Delegatura w Koszalinie	0	0	0
OBUiAD Katowice	4356	2667	7023
OBUiAD Kraków	1070	1749	2819
Delegatura w Kielcach	164	297	461
OBUiAD Lublin	8545	3581	12 126
OBUiAD Łódź	4850	2142	6992
OBUiAD Poznań	4302	4917	9219
OBUiAD Rzeszów	2572	3180	5752
OBUiAD Szczecin	53	0	53
OBUiAD Warszawa	3832	0	3832
OBUiAD Wrocław	2701	1953	4654
Razem	55 423	36 049	91 472

Kolejna tabela ilustruje liczbę zrealizowanych kwerend z podziałem na rodzaje wnioskodawców:

Tab. nr 9. Zestawienie zrealizowanych kwerend z podziałem na rodzaje wnioskodawców

Jednostka IPN	Kwerendy osób fizycznych		Kwerendy podmiotów prawnych						
	Kwerendy na wnioski krajowe	Kwerendy na wnioski zagraniczne	Kwerendy na wnioski pionu śledczego IPN	Kwerendy na wnioski pionu edukacyjnego IPN	Kwerendy na wnioski OBUiAD IPN	Kwerendy na wnioski organów wymiaru sprawiedliwości	Kwerendy na wnioski organów ochrony państwa i porządku publicznego	Kwerendy na wnioski innych instytucji krajowych	Kwerendy na wnioski instytucji zagranicznych
BUiAD	11 075	273	3810	372	407	371	253	4283	551
Delegatura w Radomiu	537	2	34	0	9	9	0	6	0
OBUiAD Białystok	2746	9	1735	188	32	64	13	236	1
Delegatura w Olsztynie	3	0	18	0	3	2	0	0	0
OBUiAD Gdańsk	7052	6	1009	151	335	46	54	387	1
Delegatura w Bydgoszczy	1269	6	538	206	78	41	39	281	0
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	4293	63	974	375	358	52	149	755	4

OBUiAD Kraków	1053	17	244	155	265	96	147	840	2
Delegatura w Kielcach	161	3	38	1	219	2	0	33	4
OBUiAD Lublin	8543	2	887	394	330	326	973	671	0
OBUiAD Łódź	4838	12	393	387	50	35	10	1264	3
OBUiAD Poznań	4272	30	1269	2590	231	81	163	582	1
OBUiAD Rzeszów	2560	12	1419	1031	291	95	63	278	3
OBUiAD Szczecin	53	0	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Warszawa	3831	1	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Wrocław	2687	14	183	93	124	65	116	1370	2
Razem	54 973	450	12 551	5943	2732	1285	1980	10 986	572
Łącznie	55 423		21 226			14 823			

W omawianym okresie sprawozdawczym w porównaniu z poprzednim wyraźnie wzrosła liczba zrealizowanych kwerend, co przedstawia tabela nr 10.

Tab. nr 10. Zestawienie liczby kwerend zrealizowanych przez pion udostępniania w okresie sprawozdawczym 1.07.2002 – 30.06.2003, 1.07.2003 – 30.06.2004 oraz 1.07.2004 – 31.12.2005

Okres sprawozdawczy	Ogółem kwerendy na wnioski osób fizycznych	Ogółem kwerendy na wnioski podmiotów prawnych	Liczba kwerend wykonanych w jednostkach Biura
1.07.2002 – 30.06.2003	11 511	14 552	26 063
1.07.2003 – 30.06.2004	14 026	21 890	35 916
1.07.2004 – 31.12.2005	55 423	36 049	91 472

Z zestawień w tabeli nr 10 wynika, że dla osób fizycznych zrealizowano 55 423 kwerendy. W ramach IPN dla poszczególnych pionów: śledczego, edukacyjnego oraz dla jednostek terenowych samego Biura Udostępniania wykonano 21 226 kwerend. Dla pozostałych instytucji zrealizowano 14 823 kwerendy archiwalne. W liczbach tych zawarte są również kwerendy wykonane na podstawie wniosków osób i instytucji zagranicznych – ogółem 1 022.

W większości przypadków kwerendy są skomplikowane, wymagają dokładnego sprawdzenia zasobu w celu uzyskania wyniku jak najbardziej odpowiadającego rzeczywistemu stanowi posiadania przez Instytut materiałów archiwalnych dotyczących danego tematu. Dlatego też kwerenda archiwalna przeprowadzana jest nie tylko w zasobie jednostki, do której został wystosowany wniosek, ale również w zasobach innych oddziałów IPN. W związku z tym Instytut Pamięci Narodowej kieruje się zasadą przekazywania sprawy tam, gdzie znajdują się (bądź mogą znajdować się) odpowiednie dokumenty archiwalne. Szczególnie jest to konieczne przy realizacji wniosków osób fizycznych, które często nie mają rozeznania w panujących w polskiej archiwistyce regułach gromadzenia i przechowywania materiałów archiwalnych (zasada pertynencji i proveniencji). Ponadto wnioskodawcy nie zawsze dysponują pełnymi informacjami, które są istotne przy poszukiwaniu dokumentów dotyczących interesującego ich problemu. Często w wyniku pierwszych sprawdzeń udaje się uzyskać dodatkowe wiadomości, które pozwalają na pogłębienie kwerendy archiwalnej. Odpowiedź, jaką otrzymuje wnioskodawca, jest wynikiem sprawdzenia całego zasobu archiwalnego IPN.

Na zakończenie przedstawiania realizacji wszelkich wniosków wpływających do pionu udostępniania należy dodać, iż udostępnianie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej nie ogranicza się tylko do udostępniania jednostek archiwalnych – teczek. Również gdy brak jest dokumentów rozumianych jako „teczka”, wnioskodawcom są przekazywane informacje odnalezione w zasobie ewidencyjnym w formie wypisów, wyciągów lub odpisów. Ogółem w okresie sprawozdawczym zostało sporządzonych oraz wydanych 11 031 wyciągów i wypisów. Ponadto pracownicy dokonali przeglądu ok. 36 tysięcy jednostek archiwalnych mającego na celu określenie aktualnej klauzuli materiałów na podstawie art. 86 ust. 3 ustawy o ochronie informacji niejawnych. Natomiast podczas realizacji wniosków zostało przejrzanych ok. 156 tysięcy jednostek archiwalnych.

3.2. Realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Do ustawowych zadań Instytutu Pamięci Narodowej należy m.in. ukazanie prawdy historycznej o roli, jaką odgrywał aparat bezpieczeństwa w okresie Polski Ludowej. Realizacja tego zadania odbywa się poprzez umożliwienie społeczeństwu dostępu do dokumentów archiwalnych wytworzonych przez organa bezpieczeństwa państwa. Osobom, które wyrażą wolę zapoznania się z materiałami wytworzonymi na nie przez służby aparatu bezpieczeństwa, są one udostępniane na mocy art. 30 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej w formie realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Szczegółowy sposób postępowania regulują przepisy wewnętrzne, a mianowicie zarządzenie nr 15/01 Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 2 października 2001 r. w sprawie regulaminu określającego tryb i formę rozpatrywania wniosków i żądań osób pokrzywdzonych oraz funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa oraz zarządzenie nr 1/04 Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 16 stycznia 2004 r. zmieniające zarządzenie w sprawie regulaminu określającego tryb i formę rozpatrywania wniosków i żądań osób pokrzywdzonych oraz funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa.

Pierwsze wnioski zostały przyjęte w dniu 7 lutego 2001 r. Od tego czasu do dnia 31 grudnia 2005 r. 51 997 osób wyraziło chęć wglądu do materiałów, jakie zgromadziły na nie służby bezpieczeństwa. Z tej liczby w okresie sprawozdawczym 31 589 osób złożyło stosowne wnioski. Tak znaczący wzrost zainteresowania wglądem do materiałów wytworzonych przez służby bezpieczeństwa jest związany z pojawieniem się na stronach internetowych na przełomie stycznia i lutego 2005 r. tzw. „listy Wildsteina”. Szczegółowo skalę tego zjawiska przedstawia tabela nr 11.

Tab. nr 11. Statystyka złożonych wniosków o udostępnienie dokumentów archiwalnych

Jednostka IPN	WP* przyjęte od 7.02.2001 do 30.06.2002	WP przyjęte od 1.07.2001 do 30.06.2002	WP przyjęte od 1.07.2002 do 30.06.2003	WP przyjęte 1.07.2003 do 30.06.2004	WP przyjęte 1.07.2004 do 31.12.2005
BUiAD	1144	523	234	228	5369
Delegatura w Radomiu	38	38	36	33	666
OBUiAD Białystok	703	659	100	107	1412
Delegatura w Olsztynie**	0	0	42	26	0134
OBUiAD Gdańsk	1261	658	268	166	1306
Delegatura w Bydgoszczy	535	425	84	115	464
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	406

OBUiAD Katowice	1032	378	317	252	2692
OBUiAD Kraków	1175	481	280	199	2680
Delegatura w Kielcach	85	72	13	14	994
OBUiAD Lublin	561	202	86	117	1875
OBUiAD Łódź	645	198	89	88	1831
OBUiAD Poznań	1221	370	193	156	3177
OBUiAD Rzeszów	805	197	124	144	1904
OBUiAD Szczecin***	0	0	0	0	1058
OBUiAD Warszawa	1323	463	187	171	3247
OBUiAD Wrocław	793	259	143	152	2374
Razem	11 321	4923	2196	1968	31 589

* WP – wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego.

** Działła od listopada 2002 r.

*** Działła od stycznia 2005 r.

Wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego rozpatrywane są według kolejności wpływu do BUiAD i OBUiAD z uwzględnieniem zasad pierwszeństwa ustalonych przez Kolegium IPN i wyszczególnionych w formularzu wniosku. Podstawę pierwszeństwa wyznaczają:

- podeszły wiek;
- stan zdrowia;
- cele rehabilitacyjne lub odszkodowawcze;
- uzyskanie dokumentów zaprzeczających rzekomej współpracy z organami bezpieczeństwa;
- skazanie za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub praw człowieka;
- ochrona dóbr osobistych wnioskodawcy/pytającego.

Obecnie realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego trwa od kilku do kilkunastu miesięcy. Zależy to przede wszystkim od dużej liczby złożonych wniosków oraz od stopnia złożoności sprawy – szerokiego zasięgu poszukiwań materiałów archiwalnych, obejmujących często zasób kilku oddziałów Instytutu.

Na podstawie wyników kwerendy archiwalnej prowadzonej w zasobie Instytutu wydawane jest zaświadczenie określające status wnioskodawcy. Osobom, którym został przyznany status pokrzywdzonego, udostępniane są materiały zgromadzone na nie przez organy bezpieczeństwa państwa.

Jak wspomniano wyżej, efektem finalnym przeprowadzonej kwerendy archiwalnej jest wydanie zaświadczenia określającego status wnioskodawcy. Zgodnie z ustawą o IPN na podstawie tylko i wyłącznie dokumentów znajdujących się w zasobie IPN wydaje się zaświadczenie, iż osoba jest pokrzywdzoną przez organy bezpieczeństwa państwa (gdy zbierano na nią informacje w sposób celowy i tajny), lub zaświadczenie, iż osoba nie jest pokrzywdzoną. W przypadku wydania tego drugiego zaświadczenia zachodzą dwie przesłanki. Pierwsza wynikająca z art. 6 ust. 1, w którym jest mowa o braku w zasobie IPN dokumentów zbieranych w sposób tajny przez służby bezpieczeństwa, druga zaś z art. 6 ust. 3, zgodnie z którym osoba nie jest pokrzywdzoną z uwagi na odnalezione dokumenty bądź informacje świadczące o podjętej przez nią współpracy z organami bezpieczeństwa. Wydanie zaświadczenia nie oznacza, że realizacja danej sprawy jest zakończona. Jeżeli w wyniku kontynuowania kwerendy odnalezione zostaną nowe dokumenty, będą one udostępnione pokrzywdzonemu.

Fakt wydawania zaświadczeń o takiej samej treści, tj., że dana osoba nie jest pokrzywdzonym w sytuacji, gdy brak jest w zasobie IPN dokumentów, oraz gdy znajdują się dokumenty potwierdzające fakt współpracy, został zakwestionowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Rzecznik, który bierze udział w postępowaniu sądowo-administracyjnym w sprawie ze skargi Antoniego K. (sygn. akt II S.A. 4182/03), stoi na stanowisku, iż w przypadku gdy w zasobie IPN brak jest dokumentów dotyczących wnioskodawcy, nie można zaświadczać, iż wnioskodawca nie jest osobą pokrzywdzoną, skoro nie znajduje to oparcia w materiałach.

Postępowanie sądowe w niniejszej sprawie jest nadal w toku i od ostatecznego rozstrzygnięcia sądowego zależy, czy procedura stosowana w Instytucie zostanie zachowana, czy też będzie należało ją zmienić.

W ww. sprawie ze skargi Antoniego K. Naczelny Sąd Administracyjny wyrokiem z dnia 23 lutego 2005 r. sygn. akt OSK 1184/04 uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę ze skargi kasacyjnej Rzecznika Praw Obywatelskich od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z dnia 22 kwietnia 2004 r. (sygn. akt: II S.A. 4182/03) do ponownego rozpoznania. Z uwagi natomiast na wniosek Rzecznika (sygn. akt K 31/04) do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności niektórych przepisów ustawy o IPN, Wojewódzki Sąd Administracyjny zawiesił postępowania w sprawach ze skarg dotyczących uzyskania statusu osoby pokrzywdzonej do czasu rozstrzygnięcia Trybunału.

Kontrowersje budzi sytuacja osób, które były współpracownikami, a następnie znalazły się w operacyjnym zainteresowaniu organów bezpieczeństwa, np. w związku z działalnością opozycyjną. Zgodnie z przyjętą w IPN wykładnią przepisów ustawy dotychczas wydawane było zaświadczenie, że osoba taka nie jest pokrzywdzonym. Orzecznictwo sądowe wskazuje na to, iż wykładnia przepisu stosowana w IPN winna być zmieniona.

W okresie sprawozdawczym pion udostępniania IPN zrealizował 9623 wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, w tym 2602 osoby uznano za pokrzywdzone, 5935 za osoby niepokrzywdzone w związku z brakiem dokumentów zbieranych przez organa bezpieczeństwa państwa w sposób celowy i tajny, w stosunku do 1086 osób odnaleziono dokumenty świadczące o współpracy z organami bezpieczeństwa.

Szczegółowo realizację wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego przedstawia tabela nr 12.

Tab. nr 12. Liczba wydanych zaświadczeń w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego osób w myśl ustawy o IPN

Jednostka IPN	Liczba wydanych zaświadczeń w okresie od 1.07.2004 do 31.12.2005 r.		
	a	b	c
BUiAD	508	878	689
Delegatura w Radomiu	74	247	26
OBUiAD Białystok	94	327	25
Delegatura w Olsztynie*	0	0	0
OBUiAD Gdańsk	159	409	22
Delegatura w Bydgoszczy	79	146	17
Delegatura w Koszalinie*	0	0	0
OBUiAD Katowice	276	585	12
OBUiAD Kraków	500	594	103
Delegatura w Kielcach*	0	0	0
OBUiAD Lublin	251	661	36
OBUiAD Łódź	158	551	29
OBUiAD Poznań	76	544	39
OBUiAD Rzeszów	177	294	35
OBUiAD Szczecin*	0	0	0
OBUiAD Warszawa	170	245	26
OBUiAD Wrocław	80	454	27
Razem	2602	5935	1086
Razem a+b+c	9623		

a. wydano zaświadczenie, że osoba jest pokrzywdzona,

b. wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzona – brak dokumentów,

c. wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzona – funkcjonariusz, pracownik, współpracownik.

* Wnioski WP składane w delegaturach w Olsztynie, Koszalinie, Kielcach oraz OBUiAD Szczecin są realizowane odpowiednio w OBUiAD: Gdańsk, Kraków oraz Poznań i są wykazywane w ich statystykach.

Poniższa tabela pokazuje realizację wniosków w zestawieniu z poprzednimi okresami sprawozdawczymi.

Tab. nr 13. Zestawienie liczby wydanych zaświadczeń w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego osób w myśl ustawy IPN

Okres sprawozdawczy	Liczba wydanych zaświadczeń			Liczba wydanych zaświadczeń wydanych ogółem (a+b+c)
	a	b	c	
1.07.2002 – 30.06.2003	1241	1612	229	3082
1.07.2003 – 30.06.2004	2658	5063	484	8205
1.07.2004 – 31.12.2005	2602	5935	1086	9623

Osobom pokrzywdzonym są udostępniane wszystkie materiały, które zostały odnalezione w zasobie (pozostającym wciąż w trakcie porządkowania, w wyniku którego mogą zostać odnalezione kolejne dokumenty) Instytutu Pamięi Narodowej, bez zastosowania ograniczeń dotyczących okresu ich wytworzenia i klauzuli niejawności. Materiały archiwalne wytworzone przez b. organy bezpieczeństwa są udostępniane w takiej formie, w jakiej zostały przekazane do jego zasobu. IPN dokonuje starań, aby jak najwięcej materiałów archiwalnych było udostępnianych w oryginale. W tych, które są udostępniane w formie kopii, zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy o IPN, przed udostępnieniem są anonimizowane (zaczerniane) dane osobowe innych pokrzywdzonych oraz innych osób występujących w dokumentach, w tym również dane osobowe funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa.

W celu przedstawienia pracy wykonywanej przez archiwistów pionu udostępniania, której efektem finalnym jest wydanie zaświadczenia i udostępnienie akt osobom pokrzywdzonym, należy przytoczyć następujące liczby:

- przeprowadzono 39 352 kwerendy,
- 39 835 j.a. przejrano wskazanych w wyniku kwerendy,
- w stosunku do 9128 j.a. został dokonany przegląd pod kątem ustalenia aktualnej klauzuli zgodnie z art. 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 1999, nr 11, poz. 95 z późn. zm.).

W okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów udostępniły 13 868 jednostek archiwalnych 3353 osobom uznanym za pokrzywdzone w rozumieniu art. 6 ustawy o IPN.

Szczegółowo dane te przedstawia tabela nr 14.

Tab. nr 14. Zestawienie ilości jednostek archiwalnych udostępnionych w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego i liczby osób, którym te materiały udostępniono

Jednostka IPN	Liczba j.a. udostępnionych osobom pokrzywdzonym od 1.07.2004 do 31.12.2005	Liczba osób pokrzywdzonych, którym udostępniono materiały w wym. okresie
BUiAD	1556	491
Delegatura Radom	265	68
OBUIAD Białystok	339	86
Delegatura Olsztyn	49	20
OBUIAD Gdańsk	1161	250
Delegatura Bydgoszcz	380	115
Delegatura w Koszalinie	10	7
OBUIAD Katowice	792	356
OBUIAD Kraków	2299	464

Jednostka IPN	Liczba j.a. udostępnionych osobom pokrzywdzonym od 1.07.2004 do 31.12.2005	Liczba osób pokrzywdzonych, którym udostępniono materiały w wym. okresie
Delegatura w Kielcach	33	21
OBUiAD Lublin	1206	302
OBUiAD Łódź	1400	281
OBUiAD Poznań	2411	368
OBUiAD Rzeszów	614	187
OBUiAD Szczecin	399	83
OBUiAD Warszawa	546	158
OBUiAD Wrocław	408	96
Razem	13 868	3 353

W zestawieniu z poprzednimi okresami sprawozdawczymi, po znaczącym, blisko dwukrotnym wzroście liczby osób, którym udostępniono akta, zaobserwowano, że na każde 6 miesięcy przedstawianego okresu sprawozdawczego (1.07.2004–31.12.2005) przypada średnio ok. 1000 wnioskodawców. Wzrosła natomiast liczba udostępnionych osobom pokrzywdzonym jednostek archiwalnych. Zależności te przedstawia tabela nr 15.

Tab. nr 15. Zestawienie ilości jednostek archiwalnych udostępnionych w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego i liczby osób, którym te materiały udostępniono w okresach sprawozdawczych od 1.07.2002 do 30.06.2003, od 1.07.2003 do 30.06.2004 oraz od 1.07.2004 do 31.12.2005 r.

Okres sprawozdawczy	1.07.2002 – 30.06.2003	1.07.2003 – 30.06.2004	1.07.2004 – 31.12.2005
Liczba osób pokrzywdzonych, którym udostępniono akta	1208	2475	3353 (2400 do 30.06.2005)
Liczba j.a. udostępnionych osobom pokrzywdzonym	4716	8454	13 868

Na żądanie osoby pokrzywdzonej wydawane są kopie dokumentów. W omawianym okresie w skali całego pionu zostało złożonych 2285 wniosków, z czego zostało zrealizowanych 1880 oraz wydano osobom pokrzywdzonym 166 831 kopii kart dokumentów. Należy dodać, że w przypadku, gdy nie zachowały się akta, osoby pokrzywdzone otrzymują wyciągi i odpisy z zapisów kartotecznych wytworzonych przez b. organy bezpieczeństwa państwa. W omawianym okresie sprawozdawczym zostało wydanych 3210 odpisów i wyciągów.

Osoby pokrzywdzone mają również prawo do uzyskania informacji o nazwiskach oraz dalszych danych osobowych funkcjonariuszy, pracowników oraz współpracowników organów bezpieczeństwa, którzy znajdują się w dokumentach ich dotyczących. Zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy o IPN nie są podawane nazwiska osób, które udzielały informacji o przestępstwach pospolitych. W omawianym okresie złożono 1085 wniosków o podanie bliższych danych funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, z czego zostały zrealizowane w całości 764. Dane identyfikujące informatorów służby bezpieczeństwa (imię, nazwisko, data urodzenia, imię ojca, pseudonim, miejsce pracy) są podawane zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy o IPN tylko wówczas, gdy IPN może jednoznacznie stwierdzić ich tożsamość na podstawie posiadanych dokumentów. Jest to ważne ze względu na posiadanie niepodważalnych dowodów, które będzie można przedstawić w trakcie ewentualnie toczących się procesów sądowych z powództwa osób, których dane Instytut podał osobom pokrzywdzonym. Na podstawie zrealizowanych wniosków wydano 1546 noty z danymi funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników, odpowiadającymi numerom nazwisk zaczernionych w udostępnionych dokumentach.

Odmowa podania danych odbywa się w drodze wydania przez dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów lub upoważnionej przez niego osoby, na podstawie art. 104 kpa, decyzji odmawiającej podania nazwisk oraz innych danych osobowych osób, których dane zostały zanonimizowane w udostępnionych materiałach. W omawianym okresie sprawozdawczym wydano 394 takie decyzje.

Szczegółowo dane te przedstawia tabela nr 16.

Tab. nr 16. Zestawienie liczby wniosków o podanie nazwisk i dalszych danych osobowych funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, liczby not podających te dane i liczby decyzji odmawiających podania danych

Jednostka IPN	Liczba złożonych wniosków	Liczba osób, o których dane wystąpiono	Liczba zrealizowanych wniosków	Liczba wydanych not	Liczba osób, których dane podano	Liczba decyzji o odmowie podania danych	Liczba osób, których dane nie zostały podane
BUiAD	133	3866	54	96	1056	45	686
Delegatura Radom	25	387	10	15	205	3	7
OBUiAD Białystok	17	89	17	9	30	24	105
Delegatura Olsztyn	4 *	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Gdańsk	63	1371	48	63	619	44	343
Delegatura Bydgoszcz	77	407	67	50	241	34	80
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	86	477	54	37	61	62	229
OBUiAD Kraków	202	1334	84	457	491	11	41
Delegatura w Kielcach	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Lublin	62	461	3	145	149	0	0
OBUiAD Łódź	104	452	72	97	400	15	39
OBUiAD Poznań	88	725	53	47	333	35	231
OBUiAD Rzeszów	105	1274	203	405	2592	68	218
OBUiAD Szczecin	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Warszawa	107	1561	67	88	1222	31	57
OBUiAD Wrocław	12	132	32	37	292	22	107
Razem	1085	12 536	764	1546	7691	394	2143

* Realizacja przez OBUiAD Białystok.

W omawianym okresie sprawozdawczym, w porównaniu z poprzednim, odnotowano nieznaczny wzrost liczby wniosków o podanie nazwisk i dalszych danych funkcjonariuszy, pracowników

i współpracowników organów bezpieczeństwa państwa. Natomiast dwukrotnie wzrosła liczba wydanych not na podstawie dokumentów w związku ze złożeniem wyżej wymienionych wniosków.

Funkcjonariusze, pracownicy i współpracownicy na podstawie art. 35 ust. 1 mogą otrzymać jedynie kopię świadectwa służby albo pracy oraz kopię opinii o służbie albo pracy.

3.3. Realizacja wniosków naukowo-badawczych

Oprócz udostępniania społeczeństwu dokumentów wytworzonych przez organy bezpieczeństwa państwa, podstawowym zadaniem Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu jest umożliwienie historykom i badaczom dostępu do materiałów archiwalnych, które z uwagi na ich autora – organy bezpieczeństwa, były przez dziesiątki lat niedostępne. Te zadania IPN wykonuje na mocy art. 36 ust. 5 ustawy o IPN, z uwzględnieniem art. 37 i 41 przywołanej ustawy, ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, ustawy o ochronie informacji niejawnych oraz ustawy o ochronie danych osobowych.

Warto zwrócić uwagę, że akta zgromadzone w IPN stają się podstawą źródłową bardzo wielu projektów badawczych dotyczących nie tylko bezpośrednio struktury i działalności organów bezpieczeństwa, ale także dziejów nauki, sportu czy zjawisk kulturowych.

Należy zaznaczyć, że realizując wniosek, pracownicy Biura kierują się przepisami ustawy o IPN – KŚZpNP oraz ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. Nr 11, poz. 95 z późn. zm.). Po przygotowaniu do udostępnienia wybranych materiałów Prezes IPN wydaje decyzję administracyjną, w której rozstrzyga o wyrażeniu zgody na wykorzystanie dokumentów w celu prowadzenia badań naukowych.

Procedura udostępniania materiałów archiwalnych do celów naukowych i badawczych w Instytucie Pamięci Narodowej przedstawia się następująco. Każdy wnioskodawca jest zobowiązany do złożenia na przyjętym w Instytucie formularzu wniosku o wyrażenie zgody na udostępnienie i wykorzystanie w celu badań naukowych dokumentów, o których mowa w art. 36 ustawy o IPN. Wniosek ten jest sprawdzany, czy został prawidłowo wypełniony, a zwłaszcza czy zostały podane informacje dotyczące sposobu wykorzystania udostępnionych materiałów, czy są podpisane wszystkie oświadczenia (dotyczące odpowiedzialności karnej za zatajenie faktu bycia funkcjonariuszem, pracownikiem, współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa w celu uzyskania dostępu do dokumentów udostępnianych osobom pokrzywdzonym oraz ochrony danych na temat osób trzecich, o których informacje znajdują się w materiałach archiwalnych) oraz czy są dołączone rekomendacje potwierdzające fakt prowadzenia badań naukowych (dotyczyły to studentów, pracowników placówek naukowych – z wyjątkiem pracowników samodzielnych, dziennikarzy). W przypadku stwierdzenia braków wnioskodawca proszony jest o ich usunięcie. Prawidłowo złożony wniosek jest wdrażany do realizacji. Wyrażano także zgodę na zapoznanie się ze znajdującymi w czytelni pomocami ewidencyjnymi (dotyczy to wykazów spisów, kopii spisów zdawczo-odbiorczych, komputerowych baz danych, katalogu). Po dokonaniu wyboru interesujących wnioskodawcę materiałów archiwalnych pracownik pionu udostępniania przystępował do przygotowania wybranych materiałów archiwalnych. Polegało ono w pierwszym rzędzie na przeglądzie pod kątem określenia aktualnej klauzuli – zgodnie z art. 86 ust. 3 ustawy o ochronie informacji niejawnych oraz zgodności zawartości/informacji znajdujących się we wskazanej teczce z podanym tematem badawczym. Te czynności były najbardziej czasochłonne. Chronologia tematu badawczego (decydujący jest fakt, czy temat dotyczył problematyki sprzed dnia 19.07.1983 r. czy późniejszej) ma zasadnicze znaczenie w procesie przygotowywania wskazanych materiałów do udostępnienia. Zgodnie z przyjętą w Instytucie interpretacją art. 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 11, poz. 95 z późn. zm.) – w jej brzmieniu przed zmianami, które weszły w życie 16 czerwca 2005 r. – dokumenty wytworzone przez organy bezpieczeństwa państwa przed tą datą są w całości jawne. Natomiast

wytworzone po dniu 19.07.1983 r. wymagały dokładnego czytania niezbędnego do stwierdzenia, czy znajdowały się w nich informacje dotyczące danych identyfikujących osoby, które udzieliły pomocy w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych organom, służbom i instytucjom uprawnionym do ich wykonywania na podstawie ustawy. Dla porównania w archiwach państwowych obowiązuje znacznie prostszy tryb udostępniania dokumentów. Materiały archiwalne znajdujące się tam, w przeciwieństwie do tych z IPN, nie podlegają przeglądowi pod kątem zgodności z tematem badawczym oraz art. 86 ust. 3 ustawy o ochronie informacji niejawnych. Inne czynniki mające wpływ na czas realizacji wniosków to: liczba zamówionych materiałów, ich objętość oraz forma ich nośnika (forma papierowa czy zmikrofilmowana), konieczność wykonania foliacji, szycia i konserwacji materiałów aktowych.

Etapem końcowym jest przygotowanie projektu decyzji administracyjnej wyrażającej zgodę/bądź nie na wykorzystanie materiałów w celu prowadzenia badań naukowych. Po podpisaniu decyzji przez osobę uprawnioną wnioskodawca jest informowany pisemnie o możliwościach zapoznania się z przygotowanymi dokumentami.

Do pionu udostępniania w okresie sprawozdawczym wpłynęło ogółem 6515 wniosków naukowo-badawczych. Najwięcej, 3298 wniosków, zostało skierowanych do IPN przez osoby fizyczne, 2640 wystąpienia złożyli pracownicy pionu badawczego Instytutu Pamięci Narodowej w związku z wykonywanymi projektami badawczymi. 273 wnioski skierowały instytucje i placówki naukowe. Ponadto 304 wnioski wpłynęły od przedstawicieli środków masowego przekazu; polskich i zagranicznych stacji telewizyjnych, gazet, czasopism. Dane te zawierają 255 wniosków z zagranicy. Liczba wpływających wniosków przedstawiają tabele nr 17 i 18.

Tab. nr 17. Wnioski naukowo-badawcze, które wpłynęły do pionu udostępniania

Jednostka IPN	Wnioski osób fizycznych	Wnioski pionu edukacyjnego IPN	Wnioski innych instytucji	Wnioski przedstawicieli środków masowego przekazu	Ogółem
BUiAD	1178	582	146	138	2044
Delegatura w Radomiu	0	0	0	0	0
OBUiAD Białystok	150	15	2	8	175
Delegatura w Olsztynie*	25	3	0	0	28
OBUiAD Gdańsk	124	67	3	10	204
Delegatura w Bydgoszczy	69	155	1	10	235
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	175	189	23	12	399
OBUiAD Kraków	691	134	25	37	887
Delegatura w Kielcach	6	3	0	0	9
OBUiAD Lublin	201	297	17	13	529
OBUiAD Łódź	97	271	17	15	399
OBUiAD Poznań	205	146	32	19	402
OBUiAD Rzeszów	254	93	0	17	364
OBUiAD Szczecin**	2	0	0	0	2
OBUiAD Warszawa	2	73	0	0	75
OBUiAD Wrocław	119	612	7	25	763
Razem	3298	2640	273	304	6515

* Działa od listopada 2002 r.

** Działa od stycznia 2005 r.

Tab. nr 18. Statystyka wniosków naukowo-badawczych, które wpłynęły do pionu udostępniania, z rozbiem na rodzaje wnioskodawców

Jednostka IPN	Osoby indywidualne		Placówki/instytucje naukowe		Pion edukacyjny IPN	Przedstawiciele środków masowego przekazu	
	Krajowe	zagraniczne	Krajowe	zagraniczne		z Polski	z zagranicy
BUiAD	1011	167	97	49	582	130	8
Delegatura w Radomiu	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Białystok	150	0	2	0	15	8	0
Delegatura w Olsztynie	25	0	0	0	3	0	0
OBUiAD Gdańsk	124	0	3	0	67	10	0
Delegatura w Bydgoszczy	68	1	1	0	155	10	0
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	162	13	23	0	189	12	0
OBUiAD Kraków	687	4	25	0	134	37	0
Delegatura w Kielcach	6	0	0	0	3	0	0
OBUiAD Lublin	200	1	17	1	297	13	0
OBUiAD Łódź	95	2	15	1	271	15	0
OBUiAD Poznań	203	2	32	0	146	19	0
OBUiAD Rzeszów	251	3	0	0	93	17	0
OBUiAD Szczecin	2	0	0	0	0	0	0
OBUiAD Warszawa	1	1	0	0	73	0	0
OBUiAD Wrocław	117	2	7	0	612	25	0

W okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 grudnia 2005 r. zostało zrealizowanych ogółem w pionie archiwalnym 4317 wniosków badawczych, wydano 2497 decyzji wyrażających zgodę na udostępnienie dokumentów do celów naukowych i badawczych i 333 decyzje niewyrażające zgody, co obrazuje tabela nr 19.

Tab. nr 19. Zestawienie liczby wniosków skierowanych i zrealizowanych

Jednostka IPN	Wnioski skierowane	Wnioski zrealizowane	Liczba decyzji wydanych w związku z realizacją wniosków naukowo-badawczych	
			pozytywne	negatywne
BUiAD	2044	1348	1239	179
Delegatura w Radomiu	0	0	0	0
OBUiAD Białystok	175	102	152	1
Delegatura w Olsztynie	28	24	0	0
OBUiAD Gdańsk	204	165	81	27
Delegatura w Bydgoszczy	235	191	88	12
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	399	77	17	1
OBUiAD Kraków	887	727	306	91
Delegatura w Kielcach	9	7	7	0
OBUiAD Lublin	529	237	206	7
OBUiAD Łódź	399	403	96	1
OBUiAD Poznań	402	268	142	7
OBUiAD Rzeszów	364	231	119	7
OBUiAD Szczecin	2	0	0	2

OBUiAD Warszawa	75	74	0	0
OBUiAD Wrocław	763	463	109	5
Razem	6515	4317	2497	333

W omawianym okresie sprawozdawczym, w porównaniu z poprzednimi, znacznie wzrosła liczba wpływających wniosków naukowo-badawczych, co przedstawia tabela nr 20.

Tab. nr 20. Zestawienie wniosków naukowo-badawczych, które wpłynęły do pionu udostępniania w okresie sprawozdawczym 1.07.2002 – 30.06.2003, 1.07.2003 – 30.06.2004 oraz 1.07.2004 – 31.12.2005

Okres sprawozdawczy	Wnioski osób fizycznych	Wnioski pionu edukacyjnego IPN	Wnioski innych instytucji (w tym przedstawicieli środków masowego przekazu)	Ogółem
1.07.2002 – 30.06.2003	799	767	144	1710
1.07.2003 – 30.06.2004	1518	1491	276	3285
1.07.2004 – 31.12.2005	3298	2640	577	6515

W ramach realizacji wniosków naukowo-badawczych w pionie udostępniania jego pracownicy zrealizowali 9670 kwerend, w tym dla osób fizycznych 4775 oraz dla pionu edukacyjnego IPN 4294, dla innych instytucji 412 oraz dla przedstawicieli środków masowego przekazu 189 kwerend. Szczegółowo przedstawia te dane tabela nr 21.

Tab. nr 21. Zestawienie zrealizowanych kwerend naukowo-badawczych

Jednostka IPN	Wnioski osób fizycznych	Wnioski pionu edukacyjnego IPN	Wnioski innych instytucji	Wnioski przedstawicieli środków masowego przekazu	Ogółem
BUiAD	796	529	251	52	1628
Delegatura w Radomiu	0	0	0	0	0
OBUiAD Białystok	438	75	2	6	521
Delegatura w Olsztynie*	37	0	0	0	37
OBUiAD Gdańsk	298	222	15	5	540
Delegatura w Bydgoszczy	121	206	1	2	330
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	169	151	15	9	344
OBUiAD Kraków	440	203	25	43	711
Delegatura w Kielcach	4	3	0	0	7
OBUiAD Lublin	470	667	4	36	1177
OBUiAD Łódź	712	278	41	13	1044
OBUiAD Poznań	250	900	56	9	1215
OBUiAD Rzeszów	978	973	0	12	1963
OBUiAD Szczecin**	0	0	0	0	0
OBUiAD Warszawa	1	0	0	0	1
OBUiAD Wrocław	61	87	2	2	152
Razem	4775	4.294	412	189	9670

* Działa od listopada 2002 r.

** Działa od stycznia 2005 r.

Reasumując, Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w okresie od 1.07.2004 r. do 31.12.2005 r. zrealizowały mniej kwerend (9670) niż w poprzednim okresie sprawozdawczym (10494). Ten spadek wynika z faktu

większej dostępności do materiałów archiwalnych Instytutu poprzez środki ewidencyjne do dnia 31.08.2005 r., gdy weszła w życie decyzja Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Uniemożliwiła ona dostęp do środków ewidencyjnych innym osobom niż pracownicy Instytutu.

Przedstawia to tabela nr 22.

Tab. nr 22. Zestawienie zrealizowanych kwerend naukowo-badawczych w okresie sprawozdawczym 2002–2003, 2003–2004 oraz 2004–2005

Okres sprawozdawczy	Osoby indywidualne	Pion edukacyjny IPN	Placówki/instytucje naukowe (w tym przedstawiciele środków masowego przekazu)	Ogółem zrealizowane kwerendy w jednostkach pionu udostępniania
1.07.2002 – 30.06.2003	1968	3180	352	5500
1.07.2003 – 30.06.2004	3815	6094	585	10 494
1.07.2004 –31.12.2005	4775	4294	601	9670

W ramach realizacji naukowo-badawczych kwerend archiwalnych udostępnione były między innymi akta Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, materiały postępowań prowadzonych przez urzędy bezpieczeństwa publicznego, akta postępowań prokuratorskich i sądowych, akta więzienne z okresu stalinowskiego, materiały dotyczące jednostek Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Informacji Wojskowej oraz akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

W okresie sprawozdawczym do celów naukowo-badawczych zostało przygotowanych do udostępnienia 71 659 jednostek archiwalnych. W poprzednim okresie sprawozdawczym przygotowano i udostępniono do celów naukowo-badawczych 49 164 jednostki archiwalne. Liczbę udostępnionych/ przygotowanych do udostępnienia materiałów archiwalnych przedstawia tabela nr 23.

Tab. nr 23. Liczba materiałów udostępnionych w związku z realizacją wniosków naukowo-badawczych

Jednostka IPN	Liczba j.a. materiałów archiwalnych przygotowanych do udostępnienia
BUiAD	21 351
Delegatura w Radomiu	0
OBUiAD Białystok	7681
Delegatura w Olsztynie	146
OBUiAD Gdańsk	1212
Delegatura w Bydgoszczy	4960
Delegatura w Koszalinie	0
OBUiAD Katowice	523
OBUiAD Kraków	4365
Delegatura w Kielcach	951
OBUiAD Lublin	8267
OBUiAD Łódź	5966
OBUiAD Poznań	6287
OBUiAD Rzeszów	7293
OBUiAD Szczecin	0
OBUiAD Warszawa	0
OBUiAD Wrocław	2657
Razem	71 659

Warto przytoczyć przykładowe tematy kwerend, które zostały zrealizowane w pionie udostępniania IPN, dla pokazania różnorodności materiałów znajdujących się w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej.

Tematy realizowane przez BUiAD:

- Model kariery naukowej w PRL w latach 1957–1990;
- Obchodzenie Święta Niepodległości 1918–1990;
- Działalność SB na pielgrzymkach warszawskich na Jasną Górę 1960–1989;
- Kościół na Dolnym Śląsku w okresie stanu wojennego;
- Życie i twórczość Czesława Miłosza;
- Działalność Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie;
- Ludność ukraińska na Dolnym Śląsku 1945–1990;
- Polityka i propaganda na przykładzie kolarskiego Wyścigu Pokoju 1949–1989;
- Osoby skazane na karę śmierci 1956–1989;
- Walka z pamięcią Powstania Warszawskiego. Inwigilacja środowiska akowskiego 1945–1989;
- Szkoła Sióstr Zmartwychwstanek w Warszawie;
- Okrągły stół i zmiana ustroju w Polsce;
- Uciekinierzy z polskich służb specjalnych;
- Eksterminacja mniejszości narodowych i jeńców koalicji antyhitlerowskiej we wschodniej części dystryktu warszawskiego 1939–1944;
- Niemieckie badania wschodnie w zakresie historii sztuki w okresie narodowego socjalizmu;
- Niemieccy archiwiści i ich polityka archiwalna podczas okupacji w Generalnym Gubernatorstwie i w Komisariacie Rzeszy Ukraina;
- Procesy zbrodniarzy wojennych w Norymberdze.

Tematy realizowane przez OBUiAD w Białymstoku:

- Siatka terenowa, współpracownicy V Brygady Wileńskiej AK;
- Historia kinematografii amatorskiej na Warmii i Mazurach po 1954 r.;
- Polityczna biografia Franciszka Szlachcica;
- Kaci-ofiary. System manipulacji w resortach siłowych PRL 1979–1989;
- Procesy sądowe w stanie wojennym;
- NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1989.

Tematy realizowane przez OBUiAD w Gdańsku:

- Nielegalne pochody pierwszomajowe w Gdańsku w latach 80.;
- Wizyty i występy Marleny Dietrich;
- Ziemie Odzyskane 1945–2005;
- Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1956;
- Wizerunek funkcjonariuszy UB w piśmiennictwie PRL w latach 1945–1956;
- Życie i działalność Franciszki Cegielskiej.

Tematy realizowane przez Delegaturę IPN w Bydgoszczy:

- Kwestia niemiecka na Kujawach Wschodnich 1939–1950;
- Losy funkcjonariuszy policji państwowej po II wojnie światowej;
- Duszpasterstwo Akademickie w Toruniu;
- Życie i działalność Mariana Rejewskiego;
- Obóz hitlerowski na Błoniu w Inowrocławiu 1940–1945;
- Manifestacja w dniach 1 i 3 maja 1983 r. w Bydgoszczy.

Tematy realizowane przez OBUiAD w Katowicach:

- Biała i czarna legenda Ryszarda Riedla;
- Idea trzech nawróceń w życiu Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego;
- Infiltracja SB w struktury podziemnej „Solidarności” w Regionie Śląsko-Dąbrowskim;
- Tajny współpracownik policji na tle porównawczym;

- „Wielka Gra” jako przedmiot zainteresowania SB;
- Służba Bezpieczeństwa wobec Milenium w województwie katowickim.
- Tematy realizowane przez OBUiAD w Krakowie:
- Front Jedności Narodu w systemie politycznym PRL 1956–1982;
- Marzec 1968 w Krakowie;
- Monografia rodu Bajarów z okolic Łańcuta;
- Wypadki nadzwyczajne w więzieniach polskich w latach 1970–2004;
- Krakowska KPN w latach 1979–1989;
- Działania SB wobec Zakonu Służebniczek.
- Tematy realizowane przez Delegaturę IPN w Kielcach:
- Społeczeństwo Kielecczyny wobec władz komunistycznych 1945–1956;
- Losy ludności żydowskiej w Polsce Ludowej;
- Milicja Obywatelska w województwie kieleckim w latach 1945–1956;
- Rozbicie więzienia kieleckiego w sierpniu 1945 r.;
- Działalność niemieckiego koncernu Hasag w czasie II wojny światowej;
- Wojskowy Sąd Rejonowy w Kielcach w latach 1945–1955.
- Tematy realizowane przez OBUiAD w Lublinie:
- Historia wsi lubelskiej w latach 1944–1956;
- Niezależny ruch wydawniczy w Lublinie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku;
- Inwigilacja środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie PRL 1945–1989;
- Zbrodnie komunistyczne na ludności miasta Lublina (1844–1956);
- Cud w Katedrze Lubelskiej – represje wobec uczestników, cud lubelski w raportach UB;
- Stosunek władz politycznych i służb bezpieczeństwa w okresie PRL do kierownictwa (rektorów) UMCS 1944–1990.
- Tematy realizowane przez OBUiAD w Łodzi:
- Marsze głodowe na terenie Łodzi i województwa łódzkiego w 1981 r.;
- Festiwal Muzyki Rockowej w Jarocinie;
- Działania władz i organów bezpieczeństwa wobec Świadków Jehowy w regionie łódzkim w latach 1945–1960;
- Wizyta Jana Pawła II w 1987 r.;
- Represje za ujawnienie prawdy o zbrodni katyńskiej. Wyrok na Hieronima Majewskiego z dn. 1.08.1950 r.;
- Służba zdrowia w Warthegau w latach 1939–1945.
- Tematy realizowane przez OBUiAD w Poznaniu:
- Poznański Czerwiec’ 56 – straty osobowe i ich analiza;
- Życie i twórczość Janusza Pajewskiego;
- Działalność współpracowników organów bezpieczeństwa w kurii poznańskiej 1970–1989;
- Ruch Narodowy w Wielkopolsce;
- Jeden dzień w Peerelu;
- Niezależne Zrzeszenie Studentów na UAM 1980–1983;
- Harcerstwo lubuskie w latach 1945–1989.
- Tematy realizowane przez OBUiAD w Rzeszowie:
- Represje Urzędu Bezpieczeństwa wobec duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1944–1956;
- UPA na terenie Polski 1945–1949;
- Techniki działania komunistycznych służb specjalnych 1944–1989;
- Mechanizmy presji i manipulacji psychologicznych wykonywane w prowadzeniu TW;
- Zakres i funkcje więziennictwa na ziemiach polskich po II wojnie światowej;
- Działalność PSL w Przemysłu w latach 1944–1956.

Tematy realizowane przez OBUiAD w Warszawie:

- Opozycja i opór społeczny w powiecie i województwie płockim 1945–1989;
- Operacja „Cezary” 1949–1952;
- Próby wytoczenia procesu Marianowi Spychalskiemu i Władysławowi Gomułce w latach 1944–1957;
- X Departament MBP;
- Opozycja polityczna w Polsce 1955–1983;
- Spór o polskie Milenium 1965–1967.

Realizowane przez OBUiAD we Wrocławiu:

- Społeczeństwo Legnicy a Armia Radziecka w latach 1980–1993;
- Działalność Radia Solidarność na Dolnym Śląsku;
- Działalność kardynała Bolesława Kominka;
- Pomarańczowa Alternatywa;
- Wyjazdy na stałe mieszkańców Opolszczyzny;
- Losy depozytów muzealnych i bankowych Wrocławia po II wojnie światowej.

3.4. Realizacja wniosków składanych do Instytutu Pamięci Narodowej w trybie art. 29a ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej

Na przełomie stycznia i lutego 2005 roku na stronach internetowych pojawił się katalog funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa oraz innych osób, zwany powszechnie „listą Wildsteina”. Jest to spis imion i nazwisk oraz przyporządkowanych im sygnatur akt, który od dnia 26.11.2005 roku był udostępniony w formie elektronicznej w czytelni jawnej IPN w Warszawie. Katalog ten był jawny i dostępny do wglądu dla osób prowadzących badania naukowe, o których mowa w art. 36 ust. 5 ustawy o Instytucie Pamięci.

Upublicznienie tej listy oraz nazwanie jej przez niektórych przedstawicieli środków masowego przekazu „listą esbeków” lub agentów wywołało duże emocje w mediach i wstrząs społeczny. Wiele osób, nie tylko z Warszawy i okolic, ale również z całej Polski, które odnalazły na liście imię i nazwisko jednobrzmiące z ich własnym, zwróciło się osobiście lub pisemnie do IPN o wyjaśnienia w sprawie zarzucania im współpracy z b. służbami bezpieczeństwa.

Początkowo osoby które przychodziły do Instytutu Pamięci Narodowej i chciały się przekonać, czy na liście figuruje rzeczywiście ich nazwisko, czy to tylko przypadkowa zbieżność danych, składały wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytania o status pokrzywdzonego, co było jedynym możliwym wówczas trybem, w którym Instytut mógł realizować ich sprawy. Pod koniec stycznia i w lutym 2005 r. siedzibę Instytutu przy ul. Towarowej 28 odwiedzało dziennie do 300 wnioskodawców. Zwiększoną liczbę wnioskodawców odnotowały również Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w całym kraju.

Przyjmowaniem wniosków zajmowali się niemal wszyscy pracownicy wydziału/referatów udostępniania, wspomagani przez przeszkolonych do przyjmowania wniosków pracowników innych wydziałów/referatów. W tych dniach działalność pionu udostępniania sprowadzała się jedynie do przyjmowania wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego. W związku z tym realizacja innych wniosków musiała zostać ograniczona.

Z uwagi na zwiększoną liczbę wnioskodawców w lutym 2005 r. wnioski przyjmowano nie tylko w godzinach pracy Instytutu, ale również na dyżurach trwających w godzinach od 16¹⁵ do 18⁰⁰, w których brali udział wyłącznie pracownicy pionu udostępniania.

Wydarzenia w Instytucie Pamięci Narodowej rejestrowały na bieżąco kamery dziennikarskie wielu polskich i zagranicznych stacji. Przez kilka pierwszych tygodni informacje o Instytucie dominowały w większości wydań programów informacyjnych i publicystycznych.

Z uwagi na fakt, że procedura rozpatrywania wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego trwa kilka miesięcy Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej przyjęło na posiedzeniu w dniu 2 lutego 2005 r. stanowisko, iż osobom pokrzywdzonym, których nazwiska znajdują się w bazie danych „Akta osobowe”, należy udostępniać materiały archiwalne w trybie przyspieszonym.

Prezes Instytutu powołał zespół ds. przygotowania projektu stosownej nowelizacji ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. W dniu 16.02.2005 r. projekt nowelizacji został przesłany do Sejmu, a w marcu zaakceptowany przez parlament, który uchwalił nowelizację ustawy.

Zgodnie z art. 29a znowelizowanej ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. Nr 64, poz. 567), która weszła w życie z dniem 20.04.2005 r., każda osoba, która wyraża chęć sprawdzenia, czy jej dane są tożsame z danymi znajdującymi się w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 5 ustawy, oraz innych osób, udostępnionym w Instytucie Pamięci Narodowej od dnia 26 listopada 2004 r., może zwrócić się do Prezesa IPN z wnioskiem w tejże sprawie. Wnioski w tej sprawie można przysyłać drogą pocztową bądź składać w kancelarii Instytutu.

Wniosek rozpatrywany w trybie art. 29a ust. 1 znowelizowanej ustawy powinien zawierać imię i nazwisko wnioskodawcy, datę i miejsce urodzenia, imiona rodziców, nazwisko panięskie w przypadku mężatek, nr PESEL. Dane te są niezbędne do wszczęcia postępowania.

Do dnia 31.12.2005 r. do Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie wpłynęły łącznie 18 722 wnioski weryfikacyjne. Na realizację wniosku zgodnie z ustawą, jak również zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami Prezesa IPN, przewidziano termin 14 dni.

Podczas realizacji każdego wniosku o weryfikację niezbędna jest ścisła współpraca pomiędzy Wydziałem Udostępniania i Wydziałem Ewidencji i Informacji, który udziela odpowiedzi na zapytanie, czy dane osobowe wnioskodawcy są tożsame z danymi osobowymi znajdującymi się w katalogu. Po zakończeniu postępowania weryfikacyjnego wnioskodawca otrzymuje zaświadczenie stwierdzające, czy dane wnioskodawcy są tożsame z danymi zawartymi w katalogu IPN. Zaświadczenia takie otrzymały również osoby, które złożyły wnioski przed dniem wejścia w życie art. 29a. Były one im wydawane w ciągu 14 dni, licząc od dnia wejścia w życie tego przepisu, tj. od dnia 20.04.2005 r. Od tego dnia do 31.12.2005 r. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie wydało 17 218 zaświadczeń, w tym 15 800 stwierdzających, że dane osobowe wnioskodawcy nie są tożsame z danymi osobowymi znajdującymi się w katalogu oraz 1418 stwierdzających, że dane osobowe wnioskodawcy są tożsame z danymi osobowymi znajdującymi się w katalogu IPN. Różnica między wnioskami zrealizowanymi (17 235) oraz sumą wydanych zaświadczeń (17 2180) wynika stąd, iż wielu wnioskodawców wystąpiło z zapytaniem dotyczącym swoich krewnych, znajomych czy też osób trzecich. Zgodnie z uregulowaniami przyjętymi w Instytucie w przypadku zapytań dotyczących nieżyjących członków najbliższej rodziny wnioski realizowane są w trybie art. 30 ust. 2 w związku z art. 6 ust. 2. Natomiast w pozostałych przypadkach Instytut odpowiada, że podmiotom innym niż wymienione w art. 36 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej nie udziela informacji na temat osób trzecich.

Na stronach internetowych pojawiły się nie tylko nazwiska i sygnatury akt, ale również interpretacja znaczenia zapisanych w indeksie sygnatur. Według niej akta, których sygnatury zaczynały się od jednego „0”, to akta/teczki pracowników i funkcjonariuszy b. służb bezpieczeństwa, a te, które zawierały dwa „0”, to akta/teczki tajnych współpracowników. Interpretacja ta przyjęła się powszechnie, pomimo iż przedstawiciele Instytutu niejednokrotnie na łamach prasy i w telewizji podawali właściwe znaczenie oznaczeń sygnatur oraz wyjaśniali, iż na podstawie sygnatury nie można wywnioskować, czy wymieniona osoba była tajnym współpracownikiem służb bezpieczeństwa, czy w nich pracowała lub służyła, czy też jest to osoba, którą próbowano zwerbować – według ter-

minologii, jaką posługiwała się w czynnościach operacyjnych służba bezpieczeństwa – „kandydat na tajnego współpracownika”.

Liczbę składanych i zrealizowanych wniosków zrzegółowo przedstawia tabela nr 24.

Tab. nr 24. Zestawienie wniosków realizowanych w trybie art. 29a

Jednostka IPN	Wnioski w trybie art. 29a przyjęte	Wnioski w trybie art. 29a zrealizowane	Liczba wydanych zaświadczeń	
			Pozytywne (osoba tożsama)	Negatywne (osoba nie tożsama)
BUiAD	4317	3536	599	2924
Delegatura w Radomiu	187	186	27	159
OBUiAD Białystok	702	680	17	663
Delegatura w Olsztynie	0	0	0	0
OBUiAD Gdańsk	1381	1.371	15	1352
Delegatura w Bydgoszczy	655	623	13	610
Delegatura w Koszalinie	0	0	0	0
OBUiAD Katowice	1249	1248	18	1230
OBUiAD Kraków	16 40	1636	149	1487
Delegatura w Kielcach	402	0 *	0	0
OBUiAD Lublin	1006	1001	10	991
OBUiAD Łódź	1140	1137	12	1124
OBUiAD Poznań	1476	1435	36	1399
OBUiAD Rzeszów	582	582	9	573
OBUiAD Szczecin	166	63	1	63
OBUiAD Warszawa	2568	2497	497	2000
OBUiAD Wrocław	1251	1240	15	1225
Razem	18 722	17 235	1418	15 800

* Delegatura w Kielcach przyjmuje jedynie wnioski. Są one realizowane przez OBUiAD Kraków.

Ustawa daje możliwość osobom, które otrzymały zaświadczenie, publikacji jego treści w Biuletynie Informacji Publicznej Instytutu Pamięi Narodowej. W okresie do 30 czerwca 2005 r. nie odnotowano takiego przypadku. Wnioski takie wpłynęły po dniu 30 czerwca 2005 r.

Wraz z zaświadczeniem wnioskodawca otrzymuje pismo informujące, iż zgodnie z powyższą nowelizacją zaświadczenia nie ustalają statusu wnioskodawcy jako osoby pokrzywdzonej ani nie uprawniają do wglądu w dokumenty znajdujące się w zasobie IPN.

Udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy wnioskodawca jest osobą pokrzywdzoną w rozumieniu art. 6 cytowanej ustawy, jak również udostępnienie dokumentów, następuje wyłącznie po złożeniu wniosku o ustalenie statusu pokrzywdzonego bądź wniosku o udostępnienie dokumentów osobie pokrzywdzonej, który składa się osobiście w siedzibie IPN.

Wynikiem pojawienia się na stronach internetowych tzw. „listy Wildsteina” była kontrola Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych przeprowadzona m.in. w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie w dniach od 2 do 23 lutego 2005 r. Kontrolą w zakresie przetwarzania danych osobowych zostały objęte między innymi pomoce ewidencyjne znajdujące się w czytelnicy akt jawnych: w formie elektronicznej, kopie spisów zdawczo-odbiorczych oraz karty inwentarzowe. Kontrola zakończyła się wydaniem w dniu 15 lipca br. decyzji nr GI-DEC-DIS-191/05/525 nakazującej Prezesowi Instytutu Pamięi Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu usunięcie uchybień w procesie przetwarzania danych osobowych poprzez m.in.:

- zaprzestanie udostępniania osobom korzystającym z czytelni akt jawnych, niebędącym pracownikami Instytutu, pomocy ewidencyjnych, opracowanych w celu usprawnienia przeszukiwania zasobu,
- zastosowanie środków technicznych i organizacyjnych w czytelni akt jawnych znajdującej się przy ul. Towarowej 28 w Warszawie uniemożliwiających wgląd do danych osobom nieuprawnionym,
- opracowanie ewidencji osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych,
- zmodyfikowanie programów wykorzystywanych do opracowywania pomocy ewidencyjnych ułatwiających przeszukiwanie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej oraz zmodyfikowanie systemów informatycznych wykorzystywanych w Instytucie do przetwarzania danych osobowych.

Realizacja wniosków pokontrolnych, a zwłaszcza nieudostępnianie osobom innym niż pracownicy Instytutu pomocy ewidencyjnych, opracowanych w celu usprawnienia przeszukiwania zasobu, skutkuje uniemożliwieniem badaczom prowadzenia badań naukowych. Tworzone przez Instytut pomoce elektroniczne miały być narzędziem służącym do łatwiejszego dostępu do dokumentów archiwalnych będących spuścizną po organach bezpieczeństwa PRL. Wprowadzenie tego zalecenia spowodowało utrudnienie realizacji zapisów art. 36 ust. 5 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. Zawężenie dostępu do środków ewidencyjnych tylko do historyków zatrudnionych w Instytucie spotkało się z dużą falą krytyki ze strony innych naukowców zajmujących się okresem komunistycznym. Odczytali oni te działania jako próbę ograniczenia ich wolności w prowadzeniu badań naukowych.

3.5. Udostępnianie zasobu archiwalnego znajdującego się w Instytucie Pamięci Narodowej przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN udostępniają materiały archiwalne z zasobu Instytutu, jak również ich uwierzytelnione odpisy, wypisy, wyciągi, reprodukcje.

Materiały archiwalne udostępniane są w czytelniach akt jawnych i niejawnym pionu udostępniania oraz wypożycza się je jednostkom organizacyjnym Instytutu oraz instytucjom, takim jak np. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, sądy, prokuratury, Rzecznik Interesu Publicznego, urzędy wojewódzkie.

Dokumenty udostępnia się w stanie uporządkowanym i opracowane pod względem archiwalnym. W okresie sprawozdawczym udostępniono w czytelniach akt BUiAD i OBUiAD ogółem 111 368 j.a. W okresie tym czytelnie pionu udostępniania odwiedziło 7838 osób, składając 21 566 wizyt.

Tab. nr 25. Zestawienie liczb jednostek archiwalnych udostępnionych w czytelniach, użytkowników i wizyt

Jednostka IPN	Liczba j.a. udostępnionych	Liczba osób korzystających z czytelni	Liczba wizyt złożonych w czytelniach
BUiAD	43 578	3710	7312
Delegatura w Radomiu	578	216	258
OBUiAD Białystok	8005	167	1301
Delegatura w Olsztynie	740	55	145
OBUiAD Gdańsk	3881	248	603
Delegatura w Bydgoszczy	7500	144	955

Delegatura w Koszalinie	209	10	46
OBUiAD Katowice	3632	508	1583
OBUiAD Kraków	7473	591	1880
Delegatura w Kielcach	713	73	175
OBUiAD Lublin	7823	479	1866
OBUiAD Łódź	7947	455	1453
OBUiAD Poznań	5320	212	719
OBUiAD Rzeszów	6629	436	1903
OBUiAD Szczecin	399	83	87
OBUiAD Warszawa	3510	187	667
OBUiAD Wrocław	3431	264	613
Razem	111 368	7838	21 566

Najwięcej jednostek archiwalnych udostępniono w czytelniach Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie (43 578 j.a.), OBUiAD w Białymstoku (8005 j.a.), Delegaturze w Bydgoszczy (7500 j.a.), OBUiAD w Łodzi (7947 j.a.). Najmniej jednostek archiwalnych udostępniły Delegatury Instytutu w Radomiu (578 j.a.), Kielcach (713 j.a.) i Olsztynie (740 j.a.) oraz OBUiAD w Szczecinie (399 j.a.).

Najwięcej użytkowników gościło w czytelniach BUiAD IPN w Warszawie (3710) i OBUiAD w Krakowie (591).

Największą liczbę odwiedzin w czytelniach odnotowały BUiAD w Warszawie (7312), OBUiAD w Rzeszowie (1903), OBUiAD w Krakowie (1880).

W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym nadal odnotowywana jest tendencja wzrostowa zainteresowania zasobem Instytutu, co obrazuje poniższa tabela nr 26.

Tab. nr 26. Zestawienie udostępnionych jednostek archiwalnych w okresach sprawozdawczych 1.07.2001 r. – 30.06.2002 r. oraz 1.07.2002 r. – 30.06.2003 r., 1.07.2003 r. – 30.06.2004 r. oraz 1.07.2004 – 31.12.2005 r.

Ogółem jednostki IPN	1.07.2001 r. – 30.06.2002 r.	1.07.2002 r. – 30.06.2003 r.	1.07.2003 r. – 30.06.2004 r.	1.07.2004 r. – 31.12.2005 r.
Liczba j.a. udostępnionych w czytelniach	24 016	55 056	66 381	111 368
Liczba osób korzystających z czytelni	2016	2517	2541	7838
Liczba wizyt złożonych w czytelniach	brak danych	7456	11 464	21 566

W porównaniu z okresem poprzednim obserwuje się wzrost udostępnianych materiałów, więcej osób korzysta z czytelni akt działających w pionie udostępniania, co tłumaczy się większym zainteresowaniem badaczy najnowszą historią Polski (w trakcie realizacji wniosków naukowo-badawczych przygotowano i udostępniono 71 659 j.a.).

Do dnia 31.08.2005 r. osoba, która prowadzi badania naukowe, mogła również za pomocą znajdujących się w pracowniach pionu udostępniania katalogów, inwentarzy, spisów zdawczo-odbiorczych sama wytypować materiały, które ją interesują. Niestety Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych zablokował dostęp do pomocy ewidencyjnych znajdujących się w czytelniach Instytutu, utrudniając tym samym prowadzenie badań naukowych z zakresu historii PRL.

W czytelniach istnieje możliwość złożenia zamówienia na kopie interesujących badacza dokumentów, skanów, czy też przegrania na płyty CD. Charakter udostępnianego zasobu spowodował, iż w tej samej jednostce funkcjonują czytelnie akt jawnych i niejawnych. Zbyt mała liczba miejsc w stosunku do ilości udostępnianego zasobu spowodowała przedłużenie pracy czytelni, aby sprostać potrzebom czytelników.

Czytelnie akt jawnych funkcjonują trzy dni w tygodniu w godzinach 9⁰⁰–15⁰⁰, w pozostałe dni w godzinach 9⁰⁰–19⁰⁰, czytelnia BUiAD przy ul. Towarowej 28 funkcjonuje codziennie w godzinach 9⁰⁰–19⁰⁰. Czytelnia ta dysponuje 17 stanowiskami pracy, 2 stanowiskami komputerowym, 6 czytnikami do przeglądania mikrofilmów. Stanowiska pracy zaopatrzone są w lampki i wtyczki do laptopów (notebooków). Ponadto w czytelni znajdują się inwentarze i spisy zdawczo-odbiorcze.

Druga czytelnia BUiAD IPN znajduje się na pl. Krasieńskich 2/4/6. Dysponuje ona 11 stanowiskami pracy, 2 czytnikami do przeglądania mikrofilmów i mikrofilmów. Pozostałe wyposażenie jak w czytelni przy ul. Towarowej 28.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w omawianym okresie sprawozdawczym wypożyczyły ogółem 31 333 j.a. Większą część z tej liczby – 27 648 j.a. – stanowią wypożyczenia w obrębie samego Instytutu – dla pionu edukacyjnego i śledczego w celach służbowych związanych z prowadzeniem badań naukowych oraz prowadzonymi śledztwami, jak również dla jednostek pionu udostępniania w oddziałach IPN dla realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o IPN. Zasady udostępniania materiałów archiwalnych do celów służbowych pracowników BEP/OBEP i GKŚZpNP/OKŚZpNP normuje Regulamin udostępniania dokumentów znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do celów służbowych.

Pozostałe 3685 j.a. stanowi wypożyczenia do celów służbowych uprawnionych organów bądź instytucji, np. Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, sądów, prokuratur, Rzecznika Interesu Publicznego, urzędów wojewódzkich.

Tab. nr 27. Zestawienie jednostek archiwalnych wypożyczonych w obrębie i poza IPN

Jednostka IPN	Liczba j.a. wypożyczonych w obrębie IPN	Liczba j.a. wypożyczonych innym instytucjom
BUiAD	11 070	746
Delegatura w Radomiu	9	10
OBUiAD Białystok	922	160
Delegatura w Olsztynie	572	43
OBUiAD Gdańsk	894	92
Delegatura w Bydgoszczy	1054	162
Delegatura w Koszalinie	0	0
OBUiAD Katowice	1127	324
OBUiAD Kraków	1280	612
Delegatura w Kielcach	641	19
OBUiAD Lublin	2022	216
OBUiAD Łódź	880	176
OBUiAD Poznań	4531	738
OBUiAD Rzeszów	723	162
OBUiAD Szczecin	0	0
OBUiAD Warszawa*	26	0
OBUiAD Wrocław	1897	225
Razem	27 648	3685
Łącznie	31 333	

* OBUiAD nie dysponuje własnym zasobem aktowym.

Porównując dane z trzech ostatnich okresów sprawozdawczych, można zauważyć stałą tendencję wzrostową liczby jednostek wypożyczonych, co obrazuje poniżej tabela nr 28.

Tab. nr 28. Zestawienie jednostek archiwalnych wypożyczonych w okresach sprawozdawczych 1.07.2001 r.–30.06.2002 r., 1.07.2002 r.–30.06.2003 r. oraz 1.07.2004–31.12.2005 r.

Ogółem jednostki IPN	1.07.2001 r. –30.06.2002 r.	1.07.2002 r. –30.06.2003 r.	1.07.2003 r. –30.06.2004 r.	1.07.2004 r. –31.12.2005 r.
Liczba j.a. wypożyczonych w obrębie IPN	8429	17 479	17 713	27 648
Liczba j.a. wypożyczonych poza IPN	836	1520	1674	3685
Liczba j.a. wypożyczonych ogółem	9265	18 999	19 387	31 333

Wyszczególnienie		Ogółem
Liczba zrealizowanych wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytania o status pokrzywdzonego w okresie 1.07.2004–31.12.2005		9623
Kwerendy zrealizowane przez pion archiwalny w okresie 1.07.2004–31.12.2005	Osób fizycznych	55 423
	Osób prawnych	36 049
	Razem	91 472
Kwerendy naukowo-badawcze zrealizowane przez pion udostępniania w okresie 1.07.2004–31.12.2005	Osoby indywidualne	4775
	Pion edukacyjny	4294
	Placówki/instytucje naukowe	412
	Przedstawiciele środków masowego przekazu	189
	Razem	9670
Liczba j.a. udostępnionych w czytelnich w okresie 1.07.2004–31.12.2005		111 368
Liczba osób korzystających z czytelni w okresie 1.07.2004–31.12.2005		7838
Liczba wizyt złożonych w czytelnich w okresie 1.07.2004–31.12.2005		21 566
Liczba j.a. wypożyczonych w okresie 1.07.2004–31.12.2005 (w ramach Instytutu)		27 648
Liczba j.a. wypożyczonych w okresie 1.07.2004–31.12.2005 (na zewnątrz)		3685
Liczba j.a. wypożyczonych w okresie 1.07.2004–31.12.2005		31 333

Reasumując, tendencja wzrostowa w udostępnianiu zasobu archiwalnego uzyskana została nakładem przede wszystkim ogromnej pracy archiwistów pionu udostępniania, bez której realizacja kwerend w oparciu o niekompletny zbiór pomocy ewidencyjnych nie byłaby możliwa. Charakter przejętego zasobu wymaga od pracowników nie tylko opracowania akt, ale również ich przeglądu (o ile poprzedni dysponent tego nie uczynił) dotyczącego dostosowania klauzuli do przepisu artykułu 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 roku o ochronie informacji niejawnych, zgodnie z którym po upływie 36 miesięcy od dnia wejścia w życie tej ustawy dokumenty, w stosunku do których nie dokonano przeglądu, stają się jawne z wyjątkiem dokumentów odpowiadających kryteriom określonym w art. 25 ust. 2 p. 1 i 2 rzeczonyj ustawy. W związku z przejętym, najczęściej nieopracowanym zasobem, realizacja jednej sprawy wymaga przeprowadzenia kwerendy w aktach liczących od kilkunastu do kilkudziesięciu jednostek archiwalnych. Pracownicy pomimo istniejących trudności dokładają wszelkich starań, aby każda sprawa, która wpływa do Instytutu, była załatwiana w sposób rzetelny i zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi.

Na dzień 31 grudnia 2005 r. w pionie archiwalnym zatrudnionych było łącznie 544 archiwistów (542,1 etatów), w tym w BUiAD 202 archiwistów (200,5 etatów). W BUiAD oraz w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN pracuje 19 archiwistów ze stopniem naukowym doktora oraz jeden ze stopniem doktora habilitowanego.

4. Magazyny, reprografia, konserwacja

4.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

4.1.1. Inwestycje

W okresie sprawozdawczym zakończono prace ziemne mające na celu izolację i drenaż obiektu przy ul. Kłobuckiej 21.

4.1.2. Magazyny archiwalne

Obecnie BUiAD dysponuje 35 pomieszczeniami magazynowymi w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21, trzema przy ul. Towarowej 28, dwoma przy pl. Krasińskich 2/4/6 i dwoma w Delegaturze w Radomiu. Pomieszczenia te są wyposażone w regały stacjonarne, regały przesuwne, szafki kartoteczne oraz klasery.

Stan zgromadzonego zasobu aktowego i kartotecznego na dzień 31 grudnia 2005 r. wynosił 31 686,31 m.b. (w tym Delegatura w Radomiu 80,9 m.b.).

W okresie sprawozdawczym przyjęto do magazynów 3226,80 m.b. materiałów archiwalnych.

Pracownicy Sekcji Obsługi Magazynów zajmowali się w szczególności porządkowaniem i wypożyczaniem materiałów archiwalnych. Przez porządkowanie należy rozumieć fizyczne umieszczanie akt w regałach po ich usystematyzowaniu zgodnie z sygnaturami archiwalnymi. W okresie sprawozdawczym prowadzono również prace organizacyjno-porządkowe, w wyniku których przesunięto 400 m.b. akt. Prace te miały na celu skomasowanie akt przejętych w różnych okresach.

W okresie sprawozdawczym wypożyczono z magazynów 130 709 jednostek archiwalnych. Wypożyczenia realizowano na podstawie wypełnionych rewersów lub zastawników oraz po wpisaniu poszczególnych jednostek archiwalnych do rejestru wypożyczeń. Prowadzono również ewidencję elektroniczną „baza wypożyczeń i zwrotów”.

W okresie sprawozdawczym przewieziono do magazynu „C” przy ul. Towarowej 28 1180 m.b. akt z magazynu przy ul. Kłobuckiej 21 i magazynu przy pl. Krasińskich 2/4/6 w ramach dalszego zagospodarowywania magazynu „C”, który został oddany do użytku w lutym 2004 r. Przewożenie materiałów z pl. Krasińskich miało na celu wygospodarowanie miejsca na utworzenie Archiwum Zakładowego. Prace polegały na przygotowaniu akt do transportu, sporządzeniu bieżącej ewidencji magazynowej informującej o przewożonych zespołach. Przewożenie zasobu odbywało się tak, aby nie zakłócić bieżącego funkcjonowania magazynów.

4.1.3. Stan akt pod względem konserwacji

Praktycznie całość zasobu archiwalnego IPN stanowią dokumenty na nietrwałym, tzw. kwaśnym papierze. Masowe odkwaszanie i zabezpieczanie dokumentów będzie w przyszłości nieuniknione.

W ramach działań profilaktycznych prowadzono nadzór techniczny w celu zachowania właściwych warunków przechowywania archiwaliów.

Spośród przyjętych materiałów część wymagała pilnych zabiegów konserwatorskich ze względu na zniszczenia mechaniczne i postępującą kruchość papieru. Prowadzono prace związane z zabezpieczaniem akt. Wykonywano ich oprawianie, zakładanie nowych obwolot, umieszczanie w nowych teczках i kartonach. Na bieżąco prowadzono czynności konserwatorskie takie jak podklejanie dokumentów i laminowanie. Trudniejsze (specjalistyczne) zabiegi wykonywano w pracowni konserwacji, w tym m.in. wykonano konserwację 5522 kart dokumentów, 261 egzemplarzy afiszów, 76 rolek mikrofilmów oraz wykonano 331 kopii cyfrowych kart.

Jak wykazały dotychczasowe badania, często następuje skażenie mikrobiologiczne gromadzonych akt, niewłaściwie przechowywanych u dotychczasowych dysponentów. W związku z powyższym akta poddawane są koniecznym zabiegom dezynfekcji. W okresie sprawozdawczym w komorze fumigacyjnej zdezynfekowano ok. 730 m.b. akt.

4.1.4. Mała poligrafia

Pracownia Kserograficzna Wydziału Reprografii, Konserwacji oraz Obsługi Magazynów realizuje zadania w zakresie sporządzania kopii kserograficznych oraz foto- i fonograficznych materiałów archiwalnych. Kopie są wykonywane na potrzeby Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, do wniosków pokrzywdzonych oraz z materiałów niejawnych. W okresie sprawozdawczym wykonano ogółem 674 767 kserokopii, w tym: 155 647 druków, 505 117 kopii z 3092 akt oraz 14 003 kopii z 156 zmikrofilmowanych akt. Wykonano również 93 skany do realizacji bieżących zadań. W Delegaturze w Radomiu wykonano 33 000 kserokopii z akt oraz 32 skany.

W celu zabezpieczenia oryginałów dokumentów prowadzony jest proces mikrofilmowania i skanowania archiwaliów.

W okresie sprawozdawczym zmikrofilmowano 45 j.a. z archiwaliów pozyskanych w archiwach państw b. ZSRR dotyczących represji po 1 września 1939 r.

4.1.5. Zbiory audiowizualne

W okresie sprawozdawczym rozpoczęła się realizacja prac zgodnie z przyjętymi założeniami dotyczącymi opracowania zasobu dokumentacji audiowizualnej IPN. Skupiały się one na rozpoznaniu i ocenie materiałów audiowizualnych pod kątem stanu technicznego oraz zawartości merytorycznej.

Opracowano wewnętrzny wykaz filmów w zasobie BUiAD IPN wg tematów.

Kontynuowane były prace konserwacyjne oraz przegrania materiału filmowego na nowoczesne nośniki elektroniczne.

Na mocy umowy podpisanej pomiędzy IPN a Telewizją Polską S.A. podjęto rozmowy o możliwościach wsparcia prac archiwizacyjnych i przygotowaniu zasobu do udostępnienia. Całość powyższych działań pozwoliła na wykonanie zadania głównego w zakresie produkcji filmowej, tj. realizację godzinnego filmu dokumentalnego pt. „Bezpieka” we współpracy z telewizją publiczną.

W ramach realizacji wniosków naukowo-badawczych wykonywane były kwerendy tematyczne oraz organizowane pokazy filmowe, m.in. na potrzeby Biura Edukacji Publicznej IPN oraz osób ze środowiska naukowego i dziennikarskiego.

Przeprowadzono rozpoznanie techniczne i merytoryczne zasobu filmowego przechowywanego w magazynach przy pl. Krasińskich 2/4/6, po byłej Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Niezbędne okazało się dokonanie konkordancji w ramach zespołu, następnie w ramach posiadanych środków przeprowadzono prace konserwacyjne i digitalizację materiału.

Przeprowadzono rozpoznanie zasobów audiowizualnych w oddziałach IPN. Oprócz zbadani ilości, stanu technicznego i wstępnego ustalenia zawartości merytorycznej wyodrębniono 4 taśmy na podłożu palnym, które wymagają innych warunków zabezpieczenia i przechowywania.

W okresie sprawozdawczym wykonano ekspertyzy i przedstawiono opinię w sprawach:

- wykorzystania powierzchni magazynowych WFDiF do celów archiwizacyjnych IPN,
- wypracowania zasad udostępniania materiałów filmowych z zasobu IPN do celów własnych, naukowych oraz publicystycznych – emisji w stacjach telewizyjnych,
- opracowania dokumentu tzw. umowy licencyjnej umożliwiającej ewentualne udostępnianie materiałów filmowych wnioskodawcom spoza IPN,
- potrzeb technicznych BUiAD w zakresie opracowania i archiwizacji zasobu ikonograficznego.

4.1.6. Obsługa kancelaryjna

W okresie sprawozdawczym ilość korespondencji wpływającej do BUiAD wyniosła 79 832 pozycje (w tym Delegatura w Radomiu – 1738), a korespondencji wysłanej 50 683 pozycje (Radom – 3025).

4.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

4.2.1. Inwestycje

W okresie sprawozdawczym zakończono remont i wyposażenie budynku na potrzeby nowego Oddziału IPN w Szczecinie, natomiast w Delegaturze IPN w Bydgoszczy zakończono wymianę instalacji elektrycznej w pomieszczeniach magazynowych, zainstalowano całodobowy elektroniczny system ochrony pomieszczeń. W Białymstoku zmodernizowano wyposażenie magazynów, m.in. zainstalowano system klimatyzacyjny.

W Katowicach oddano do użytku budynek archiwum OBUiAD. We Wrocławiu położono dodatkową sieć elektryczną umożliwiającą podłączanie przejezdnych lamp ultrafioletowych do naświetlania ultrafioletem kartoteki po zakończeniu pracy i w dni wolne.

4.2.2. Obsługa magazynów

Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dysponują 71 pomieszczeniami magazynowymi (w tym 3 użyczone). W okresie sprawozdawczym przyjęto do nich 2193,8 m.b. zasobu archiwalnego. W tym samym okresie wypożyczono 169 719 jednostek archiwalnych.

Po zsumowaniu wypożyczeń BUiAD oraz OBUiAD okazuje się, że w okresie sprawozdawczym dokonano łącznie 300 428 wypożyczeń jednostek archiwalnych.

4.2.3. Mała poligrafia

W oddziałowych BUiAD wykonano 615 577 kserokopii materiałów archiwalnych.

Tab. nr 29. Liczba kserokopii wykonanych w oddziałowych BUiAD w okresie 1.07.2004 r. – 31.12.2005 r.

Jednostka IPN	Liczba wykonanych kserokopii
OBUiAD w Białymstoku	31 913
OBUiAD w Gdańsku	19 181
OBUiAD w Katowicach	45 872
OBUiAD w Krakowie	217 325
OBUiAD w Lublinie	42 985
OBUiAD w Łodzi	58 566
OBUiAD w Poznaniu	130 389
OBUiAD w Rzeszowie	47 784
OBUiAD w Warszawie	9872
OBUiAD we Wrocławiu	11 690
Razem	615 577

Zakup dodatkowego specjalistycznego sprzętu (czytniko-kopiarek) umożliwił wykonywanie kserokopii z mikrofilmu we wszystkich oddziałach. W okresie sprawozdawczym wykonano łącznie 35 486 kserokopii z mikrofilmu. W celu zabezpieczenia akt o złym stanie technicznym skanowano dokumenty oraz wykonywano kopie zabezpieczające. W oddziałach wykonano 37 008 kopii zabezpieczających.

4.2.4. Kancelaria

W Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w okresie sprawozdawczym ilość korespondencji wpływającej wyniosła 115 842, a korespondencji wysłanej 155 320 pozycji.

Wydział Reprografii, Konserwacji oraz Obsługi Magazynów zajmował się ponadto zapewnieniem właściwych warunków technicznych prawidłowego funkcjonowania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, w tym:

- zabezpieczaniem potrzeb materiałowo-technicznych,
- zabezpieczeniem pomieszczeń magazynowo-biurowych,
- nadzorem nad sprzętem i wyposażeniem biura,
- współpracą z komórkami organizacyjnymi IPN (obsługa finansowa i kadrowa).

ZAŁĄCZNIK NR 1: WYKAZ PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW PIONU ARCHIWALNEGO IPN

BUIAD

1. *Z najnowszej historii Kościoła. Walka o krzyże Miętne – Włoszczowa 1984*, red. U. Głowacka-Maksymiuk, B. Gronek, T. Krawczak, Warszawa 2004.

2. „Z Archiwum IPN”, t. 1 w serii *Materiały pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN*, poz. 6, red. B. Gronek, Warszawa 2005.

3. *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004. Trzech archiwistów współuczestniczyło w opracowywaniu tekstów źródłowych.

4. J. Kuligowski:

– *Kościół rzymskokatolicki w świetle „Informacji Dziennych” Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych grudzień 1981–maj 1982* [w:] *Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego*, red. W.J. Wysocki, Warszawa 2004, s. 279–288,

– *Drukarnie i drukarze Mińska Mazowieckiego do 1989 roku* [w:] *Prasa Podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. 2 red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 2004 r., s. 11–17.

5. J. Sawicki:

– *Aresztowane powstanie*, Warszawa 2004,

– *Antologia tekstów nieobecnych*, Toruń 2004,

– *Wymazać pamięć powstania. Kilka uwag o stosunku do powstania warszawskiego* [w:] *Propaganda PRL*, red. P. Semków, Gdańsk 2004,

– *Bitwa o prawdę. Historia zmagania o pamięć Powstania Warszawskiego 1944–1989*, Warszawa 2005,

– *Film historyczny w dobie transformacji. Tematyka II wojny światowej w polskim filmie dokumentalnym w latach 1989–2000* [w:] *Dokument filmowy i telewizyjny*, red. M. Sznurowski, Toruń 2004, s. 170–175,

– *Najdłuższa bitwa Peerelu. Powstanie Warszawskie w propagandzie i pamięci*, „Więź” 2004, nr 8–9 (sierpień – wrzesień), s. 89–103.

6. *Zbrodnia katyńska* [Rozmowa z J. Tucholskim i W. Wasilewskim] „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6(52–53), s. 4–21.

OBUIAD BIAŁYSTOK

1. N. Kasperek – recenzja – B. Łukasiewicz, „Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955, Szkice do monografii” [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004, s. 213–215.

2. A. Wojciulik:

– *Rola UB w kampanii przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego (19 I 1947) na terenie miasta i powiatu Białystok* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004, s. 123–133,

– *Dyplomaci francuscy i brytyjscy odwiedzający Białystok i okolice w świetle dokumentów służb specjalnych z lat 70. XX wieku*, [w:] *Anglosasi, Francuzi i Polacy – wzajemny wizerunek dawniej i dziś*, red. P. Guzowski, M. Kamecka, Białystok 2005, s. 305–311.

3. W.F. Wilczewski:

– *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec dyplomatów brytyjskich odwiedzających Białowieżę w latach siedemdziesiątych* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J. J. Milewski, Białystok 2004, s. 173–199,

– „Albion” i żubry, „Biuletyn IPN” 2004, nr 11(46), s. 62–66,

– *Propaganda komunistyczna w prasie pszczelarskiej w latach 1950–1956*, „Pasięka” 2004, nr 4(8), s. 58–61,

– Odpowiedź autora [na tekst polemiczny *Czy pszczelarze propagowali komunizm? Refleksje nad artykułem W. F. Wilczewskiego*, „Paseka”, 3 (11) 2005, s. 56]”, „Paseka” 2005, nr 3 (11), s. 56–57.

4. P. Czyżewski, cykl artykułów na temat Wasilkowa: Wasilków dawniej: *Podczas II wojny światowej, W Polsce Ludowej, Wasilków w dokumentach: Walka polskiego podziemia z wojskami sowieckimi* zamieszczony w Internecie, adres strony: <http://www.polska.pl/miasta/wasilkow/historia/article>.

5. A. Chmielewska, *akta Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku w zasobie białostockiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* [w:] „Opracowanie i konserwacja zasobu archiwalnego. Materiały z konferencji archiwalnej w białostockim Oddziale IPN – Białowieża 2003 r.”, red. E. Korneluk, Białystok 2005, s. 9–44.

6. B. Kietlińska, *akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie (1945–1955) w zasobie białostockiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* [w:] ibidem, s. 93–120.

7. J. Gogolewska, *akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku w zasobie białostockiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* [w:] ibidem, s. 45–92.

OBUIAD KRAKÓW

1. E. Jakimek-Zapart i A. Zagórski, *Materiały do bibliografii Zrzeszenia WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 22, Kraków 2004, s. 281–311.

2. E. Jakimek-Zapart, Recenzja książki: *Akcja „Burza” w Inspektoracie AK Rzeszów*, Prace Historyczno-Archiwalne t. XIV, Rzeszów 2004 (wydawnictwo Archiwum Państwowego w Rzeszowie i Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Rzeszowie), s. 248–252.

3. E. Jakimek-Zapart i A. Zagórski, *Materiały do bibliografii Zrzeszenia WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005, s. 371–373.

4. E. Jakimek-Zapart, *Przekazanie Inspektoratu AK Rzeszów w likwidacji I III 1945 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005, s. 267–278.

5. E. Jakimek-Zapart, *Józef Stefański (1903–1985)*, Polski Słownik Biograficzny, z. 177, Kraków – Warszawa, s. 239–241.

6. E. Jakimek-Zapart, *Sprawozdanie z całokształtu działalności Inspektoratu AK Rzeszów, 8 maja 1945*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 24, Kraków 2005, s. 183–207.

7. E. Jakimek-Zapart, A. Zagórski, *Materiały do bibliografii Zrzeszenia WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 24, Kraków 2005, s. 333–337.

8. E. Zając, *Głos w sprawie akt operacyjnych w pracy historyka*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005, s. 215–227.

9. M. Komaniecka, *Organizacja i funkcjonowanie kartotek ogólnoinformacyjnej i zagadnieniowej aparatu bezpieczeństwa*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005, s. 187–214.

10. M. Kapusta, *Przebrani za harcerzy*, „Dziennik Polski”, maj 2005 r.

11. K. Nowakowski, *Oddział Wareckiego na Podhalu. Nieznany epizod z działań Brygady Świętokrzyskiej NSZ w roku 1945*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 24, Kraków 2005.

12. *Incydenty graniczne polsko-słowackie w świetle dokumentów KPMO w Nowym Targu*, oprac. K. Mowakowski i M. Depczyński, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 24, Kraków 2005.

13. A. Czocher, *Jawne polskie życie kulturalne w okupowanym Krakowie 1939–1945 w świetle wspomnień*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7), s. 227–252.

OBUIAD LUBLIN

1. B. Bernacki:

– *Organizacja i funkcjonowanie sowieckiego rynku prasowego na ziemiach północno-wschodnich II RP w latach 1939–1941*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2004, nr 22,

- *Prasowa kampania propagandowa na rzecz kolektywizacji rolnictwa w zachodnich obwodach ZSRR w latach 1939–1941*,
- recenzja książki: T. Strzembosz, *Antysowiecka partyzantka i konspiracja nad Biebrzą X 1939–VI 1941*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
- 2. J. Kopiński:
  - *Rozpracowanie Grupy Edwarda Taraszkiewicza przez funkcjonariuszy WUBP w Lublinie w latach 1947–1951*, „Pro Patria” 2005.
  - *Dwa doniesienia agenta Departamentu III MBP o kryptonimie „333”*, „Zeszyty Historyczne Win-u”, nr 24, Kraków 2005.
- 3. M. Sobieraj:
  - *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1944–1989, Dokumenty*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.
  - *Źródła do dziejów opozycji na Lubelszczyźnie w latach siedemdziesiątych XX w. w zbiorach lubelskiego oddziału IPN [w:] Z archiwum IPN*, t. 1, Warszawa 2005.

OBUIAD ŁÓDŹ

- 1. J. Bednarek:
  - *Likwidacja oddziału Stanisława Panka „Rudego” i procesy jego żołnierzy przed sądami wojskowymi [w:] Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004, s. 88–111,
  - *Początki kępińskiej bezpieki*, „Tygodnik Kępiński” 2005, R. XVI, nr 40 i 41,
  - *Okoliczności zbrodni z 19/20 X 1945 r.*, „Tygodnik Kępiński” 2005, R. XVI, nr 42 i 43,
  - *Zacieranie śladów zbrodni*, „Tygodnik Kępiński” 2005, R. XVI, nr 44 i 45,
  - *W kręgu Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Oddział ppor. Alfonsa Olejnika „Babinicza”, „Romana” i jego likwidacja przez aparat bezpieczeństwa*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, R. XIV, nr 24, s. 5–25.
- 2. M. Jasiński:
  - *Działalność Służby Bezpieczeństwa w stosunku do działaczy NSZZ „Solidarność” w Bełchatowie po wprowadzeniu stanu wojennego (grudzień 1981–kwiecień 1982)*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2005, t. 6, s. 273–193,
  - *Działania opozycji politycznej na terenie Bełchatowskiego Okręgu Przemysłowego w latach 1980–1989 w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa [w:] Bełchatów. Szkice z dziejów miasta*, red. D. Rogut, Bełchatów 2005, s. 235–261.
- 3. P. Perzyna (współautor z K. Lesiakowskim i T. Toborkiem), *Jarocin w obiektywie bezpieki*, Warszawa 2004.
- 4. R. Peterman:
  - *Duchowni katolicy przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Łodzi [w:] Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004, s. 112–118,
  - *Działalność aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu bełchatowskiego [w:] Bełchatów. Szkice z dziejów miasta*, red. D. Rogut, Bełchatów 2005, s. 219–234,
  - *Materiały IPN w Łodzi jako źródło do badań drugiego obiegu wydawniczego*, „Biuletyn Informacji Bibliotecznych i Kulturalnych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi” 2005, nr 2, s. 4–6,
  - *Prześadowania księży*, „Solidarność. Regionalny Informator Związkowy” 2004, nr 11, s. 11–15,
  - Współdziałal w edycji tekstów źródłowych w opracowaniu: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.
  - *Działalność aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Łódzkiem w latach 1945–1956 [w:] Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. L. Próchniak, J. Wróbel, Warszawa 2005, s. 49–55,

– *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego* [w:] *Z Archiwum IPN*, t. 1, red. B. Groniek, Warszawa 2005, s. 35–39.

OBUIAD POZNAŃ

1. W. Handke:

– *Oddział Armii Krajowej Gedymina Rogińskiego ps. „Dzielny” (1945–1946) i jego żołnierze*, „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 20/2004, s. 108–124,

– *Oczami żołnierza „Łupaszk” (Z. Błażejewicz, W walce z wrogami Rzeczypospolitej. Partyzanckie wspomnienia z Wileńszczyzny...*, [recenzja] „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 21/2004, s. 167–169,

– *Pomoce potrzebne, wręcz niezbędne (Wołyń, Galicja Wschodnia 1943–1944. Przewodnik po polskich i ukraińskich zbiorach archiwalnych t. I)*, [recenzja] „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 22/2004, s. 123–126,

– *Dobry początek... (W. Popioł, Indoktrynacja w Wojsku Polskim w latach 1949–1989. Na przykładzie II Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego)*, [recenzja] „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 22/2004, s. 136–139,

– *Tytuł niestety ponad zawartość... (Stan wojenny w Wielkopolsce pod red. S. Jankowia i J. Miłosza, Poznań 2004)*, [recenzja] „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 23/2005, s. 101–105.

2. R. Kościański, R. Leśkiewicz:

– *Przyczynę do historii Armii Czerwonej w Wielkopolsce*, „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 23/2005, s. 80–92,

– *Wciąż mało znane – Enigma i polski wywiad w II wojnie światowej* (Wykład dr. J. Ciechanowskiego w Klubie „Grot” w Poznaniu), „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 23/2005, s. 116–118,

– *Organizacje antykomunistyczne na terenie Poznania w latach 1945 – 1956 w świetle materiałów aparatu represji*, „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 22/2004.

3. R. Kościański:

– *W sprawie morderstwa sądowego w Lesznie w maju 1947 r. – Głos Partii*, „Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość” (Leszno), nr 23/2005, s. 68–71,

– *Kryptonim „Tobruk”. WUBP w Poznaniu wobec żołnierzy PSZ na Zachodzie*. [w:] V Konferencja Naukowa „Bitwa o Monte Cassino 1944. Geneza – Przebieg – Opinie”, Leszno 2004.

OBUIAD RZESZÓW

1. *Zagłada Żydów na Rzeszowszczyźnie. Album pamięci* red. E. Rączy i I. Witowicz, Rzeszów–Warszawa 2004.

2. J. Borowiec:

– *Areszt śledczy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie*, „Dzieje Podkarpacia” t. VII, Krosno 2003, s. 73–80,

– *Areszt PUBP w Tarnobrzegu*, [w:] *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005, s. 73–84.

3. D. Byszuk:

– *Wojewódzka Komenda Milicji Obywatelskiej w Rzeszowie. Struktura organizacyjna i obsada personalna w latach 1944–1954*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 71–100,

– *Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej w Tarnobrzegu w latach 1944–1954*, [w:] *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005, s. 85–106.

4. P. Fornal, M. Krzysztofiński, *Między UB a partią*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2, s. 91–97.
5. R. Witalec:
– *Sprawozdanie z akcji czoty „Czumaka” przeprowadzonej w powiecie przemyskim od 28 czerwca do 7 lipca 1947 r.*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 319–334,
– „*Kos*” kontra *UPA*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 11 (46), s. 72–75.
6. J. Borowiec, D. Byszuk, J. Maternia i R. Witalec – współautorzy *Encyklopedii Rzeszowa*, red. J. Draus, Rzeszów 2004.
7. G. Kołwa, *Niżański Oddział „ORLĄT” Kryptonim „Reduta” w latach 1947–1949*, [w:] *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005, s. 199–222.
– E. Rączy, *Przygotowanie do deportacji Żydów z Holandii do KL Auschwitz-Birkenau w latach 1940–1942*, „*Studia Judaica*” 2005, nr 1–2 (15–16), s. 101–143.
– E. Rączy, recenzja pracy W. Wierzbieńca, *Żydzi w Dynowie*, „*Kwartalnik Historii Żydów*” 2005, nr 1 (213), s. 107–109.

OBUIAD WARSZAWA

- P. Ceranka, *Klub Krzywego Koła. Opozycja bzykającego komara*, „*Gazeta Polska*” 2005, nr 17(614) z 27.04.2005, s. 21–22.
- P. Ceranka, *Sprawa o kryptonimie „Kwadrat”*, „*Zeszyty Historyczne*” 2005, z. 152, s. 86–100.

OBUIAD WROCŁAW

1. *Z Archiwum IPN t. 2*, Referaty wygłoszone na konferencji archiwalnej w Szklarskiej Porębie 17–19 listopada 2004 roku (seria *Materiały Pomocnicze Instytutu Pamięci Narodowej 7*), red. L. Smółka, Warszawa–Wrocław 2005:
– R. Bednarz, *Akta Służby Więziennej w zbiorach archiwalnych Oddziału IPN we Wrocławiu*, s. 38–42,
– S. Białek, *Gromadzenie materiałów archiwalnych przez Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN we Wrocławiu. Próba podsumowania*, s. 8–11, 70 fot.,
– D. Kuchar, *Wydawanie i przyjmowanie wniosków – spostrzeżenia po trzech latach pracy*, s. 59–60, tabl.,
– P.M. Napora; *Problemy i charakterystyka archiwaliów Oddziału IPN we Wrocławiu*, s. 54–58, 76–77 fot.,
– M. Polakowska, *Zespół archiwalny Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu (1945–1998) w zasobie Oddziału IPN we Wrocławiu*, s. 33–37, 71–72 fot.,
– L. Smółka, *Dokumentacja fotograficzna w zbiorach Archiwum IPN we Wrocławiu*, s. 43–53, 73–75 fot.,
– J. Oszytko, *Akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Opolu (1965–1999) w zasobie Oddziału IPN we Wrocławiu*, s. 23–32.

III. BIURO EDUKACJI PUBLICZNEJ

Zgodnie z art. 53 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do zadań Instytutu należy informowanie społeczeństwa o strukturach i metodach działania instytucji, w ramach których zostały popełnione zbrodnie nazistowskie i komunistyczne, oraz o sposobach działania organów bezpieczeństwa państwa; upowszechnianie w kraju i za granicą wyników swojej pracy oraz badań innych instytucji, organizacji i osób nad problematyką stanowiącą przedmiot jego działania, prowadzenie działalności wystawienniczej i formułowanie wniosków dotyczących edukacji historycznej.

Zadania te realizuje Biuro Edukacji Publicznej, na które składają się trzy wydziały:

- Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych (wraz z podległymi mu referatami w 11 oddziałach, w tym w nowo powołanym oddziale w Szczecinie)
- Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej (wraz podległymi mu referatami w 11 oddziałach)
- Wydział Wydawnictw.

1. Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych Pion Badań Naukowych

Pion badań naukowych BEP obejmuje Wydział Badań Naukowych, Dokumentacji i Zbiorów Bibliotecznych, w którym w okresie sprawozdawczym pracowało czternastu historyków, oraz referaty badań naukowych istniejące we wszystkich OBEP, w których łącznie pracuje blisko pięćdziesięciu historyków. Realizowane przez nich projekty badawcze, dotyczące różnych zagadnień dziejów najnowszych Polski w latach 1939–1989, zostały określone w „Programie działań Biura Edukacji Publicznej na rok 2004 i lata następne”, zatwierdzonym przez Kolegium IPN. Na posiedzeniu w dniu 13 lipca 2005 r. Pluralistyczne Kolegium IPN jednogłośnie bardzo wysoko oceniło dotychczasowy stan realizacji wspomnianego programu działalności BEP, zarówno w sferze naukowo-badawczej, jak i edukacyjnej.

W okresie sprawozdawczym BEP kontynuowało realizację czterech ogólnopolskich projektów badawczo-edukacyjnych. Największym z nich był „Aparat represji i opór społeczny 1944–1989”. Składał on się z kilku projektów, pierwszy z nich dotyczył struktur i metod działania aparatu represji, kolejne działań aparatu bezpieczeństwa wobec podziemia politycznego i zbrojnego (1944–1956), walce z Kościołem i wolnością wyznania oraz stosunkowi władz PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989. Pozostałe programy realizowane przez pracowników naukowych BEP dotyczyły konspiracji i oporu społecznego 1944–1956 (słownik biograficzny), wojny i okupacji (1939–1945) i zagłady Żydów na ziemiach polskich.

Pracownicy BEP utrzymują kontakty z placówkami naukowymi w całej Polsce (m.in. Instytutem Historii PAN, Instytutem Studiów Politycznych PAN oraz większością uniwersytetów), zagranicznymi instytucjami badawczymi (m.in. Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie), współpracują też z organizacjami kombatanckimi. Wyrazem tego jest udział w licznych konferencjach i sympozjach naukowych, a także współudział w ich organizacji. BEP uczestniczyło w organizacji XVII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, który odbył się we wrześniu 2004 r. w Krakowie. W okresie, który obejmuje sprawozdanie, Biuro Edukacji Publicznej przygotowało samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi kilkadziesiąt konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Te ostatnie (zamiennie z dyskusjami panelowymi) zwykle towarzyszyły otwarciom wystaw IPN w różnych miastach. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (rocznice, uroczystości lokalne itp.). Trzy konferencje miały charakter międzynarodowy.

Do najważniejszych konferencji należały:

- „Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/45–1989” (Warszawa, 16–18 czerwca 2005) – międzynarodowa konferencja naukowa z udziałem ponad trzydziestu badaczy z kilkunastu krajów.

- „Zagłada ludności żydowskiej na polskich terenach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej” (Katowice, 15–17 września 2005) – międzynarodowa konferencja naukowa z udziałem kilkunastu zagranicznych historyków.

- „Rok 1945. Między wojną a pokojem. W 60. rocznicę zakończenia II wojny światowej” (Olsztyn, 5–6 maja 2005).

- „Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945” (Poznań, 24–25 lutego 2005) – międzynarodowa konferencja naukowa.

- „Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy – postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL” (Katowice, 17 listopada 2004).

- „Tajemnice Enigmy – 65. rocznica przekazania Enigmy przez polski wywiad Państwu Sprzymierzonym” (Bydgoszcz, 9–10 listopada 2004).

- „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989” (Wrocław, 4–6 listopada 2004) – międzynarodowa konferencja naukowa.

- „Książd Jerzy Popiełuszko – zbrodnia i jej społeczne oddźwięki” (Toruń, 19 października 2004).

- „Fenomen getta łódzkiego 1940–1944” (Łódź, 11–12 października 2004).

- „Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego” (Chełm, 21–22 lipca 2004).

- „Akcja »Burza« na ziemiach północno-wschodnich II RP (okręgi: wileński, nowogródzki, białostocki)” (Białystok, 3 lipca 2004).

Pełny wykaz konferencji, sesji oraz seminariów zorganizowanych przez BEP w okresie sprawozdawczym znajduje się w załączniku nr 1 do niniejszego sprawozdania.

Książki i inne publikacje wydane staraniem Biura Edukacji Publicznej zostały szczegółowo omówione w części poświęconej pracom Wydziału Wydawnictw BEP IPN (zob. niżej). Listę naukowych publikacji pracowników BEP zawiera załącznik 2 do niniejszego sprawozdania.

W okresie sprawozdawczym pracownicy naukowcy BEP realizowali następujące ogólnopolskie programy badawczo-edukacyjne:

1.1. Aparat represji i opór społeczny 1944–1989

Program stanowiący największe przedsięwzięcie naukowo-badawcze BEP, składa się z czterech podstawowych projektów, w których realizację zaangażowani są pracownicy naukowcy BEP oraz wszystkich OBEP.

1.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej

W okresie sprawozdawczym zakończono prace nad obszernym opracowaniem *Obsada personalna aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1989*. Tom I: *Obsada personalna UB 1944–1956*, które ukazało się drukiem w końcu 2005 r. Książka zawiera nazwiska ponad 3 tysięcy funkcjonariuszy UB, zajmujących kierownicze stanowiska w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa lat 1944–1956. Za kierownicze stanowiska, których obsada znajdzie się w informatorze, uznano: w MBP – ministra BP, jego zastępców, dyrektorów i zastępców dyrektorów departamentów oraz naczelników wydziałów; w siedemnastu WUBP – kierowników/szefów wojewódzkich UBP, ich zastępców, naczelników i zastępców wydziałów; w ponad trzystu powiatowych UBP – kierowników/szefów i ich zastępców; w kilkudziesięciu więzieniach i obozach – naczelników i komendantów. Przy przygotowaniu obsady personalnej UB z lat 1944–1956 wykorzystano przede wszystkim materiały archiwalne IPN, uzupełnione o dokumenty Centralnego Archiwum Wojskowego, Ministerstwa Sprawiedliwości, Centralnego Zarządu Zakładów Karnych oraz Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej.

Równoległe z zakończeniem prac nad tomem I informatora rozpoczęto prace nad jego kolejną częścią, obejmującą lata 1956–1975. Pierwsza cezura wiąże się z reorganizacją terenowych struktur organów bezpieczeństwa. MSW w nowych strukturach rozpoczęło działalność 28 listopada 1956 r. i z tą datą powołano nowych komendantów wojewódzkich MO oraz ich zastępców ds. Bezpieczeństwa Publicznego (później zmieniono nazwę na ds. Służby Bezpieczeństwa). Reorganizacja struktur Komend Wojewódzkich przeprowadzono natomiast od 1 stycznia 1957 r. i z tą datą powołano nowych naczelników wydziałów (wyjątkowo już od 28 listopada 1956 r.) oraz zastępców komendantów powiatowych ds. BP (SB). Data końcowa tomu II przypada na dzień 31 maja 1975 r. i wiąże się z przeprowadzoną wówczas reorganizacją podziału administracyjnego kraju. Do tego dnia jednostki terenowe funkcjonowały w starych strukturach. Od 1 czerwca 1975 r. powołano nowych komendantów wojewódzkich oraz naczelników wydziałów. W tomie II informatora, którego edycja jest przewidziana na koniec roku 2006, znajdzie się obsada kierowniczych stanowisk w MSW, a także funkcji komendantów wojewódzkich MO, zastępców komendanta wojewódzkiego ds. SB, naczelników Wydziałów SB Komend Wojewódzkich MO, zastępców naczelników wydziałów Komend Wojewódzkich MO oraz zastępców komendantów powiatowych (Miejskich) MO ds. SB.

Swoiste uzupełnienie pierwszego tomu informatora stanowi monografia autorstwa Krzysztofa Szwagrzyka *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944–1956*, która ukazała się w końcu 2005 r. Jej integralną część stanowią biogramy 420 funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości PRL.

We współpracy z pionem archiwalnym IPN kontynuowano prace nad weryfikacją i uzupełnieniem przygotowanego w drugiej połowie lat 70. przez zespół Biura „C” MSW informatora personalnego o funkcjonariuszach centrali MBP i MSW. W okresie sprawozdawczym opracowano blisko trzysta biogramów funkcjonariuszy MSW z lat 1979–1990 do sześciu zastępcy naczelnika wydziału włącznie.

Równoległe trwały też indywidualne prace badawcze nad różnymi aspektami funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa. W ich ramach m.in. opublikowano duży tom studiów *Zwyczajny resort. Ludzie i metody bezpieki 1944–1956*, pod redakcją Tomasza Łabuszewskiego i Kazimierza Krajewskiego, w którym znalazły się zarówno analizy wybranych PUBP, jak i różnych operacji prowadzonych przez funkcjonariuszy resortu bezpieczeństwa. Wydano też obszerny wybór biuletynów informacyjnych MBP z lat 1950–1951 w opracowaniu Łukasza Kamińskiego. Była to pierwsza publikacja IPN zaopatrzona w płytę CD, na której w postaci zeskanowanych obrazów znajdują się wszystkie biuletyny MBP z tego okresu (łącznie około 3000 stron maszynopisu).

Kontynuowano też prace nad obszernym tomem dokumentów normatywnych MBP i KdsBP z lat 1944–1956 oraz kolejnym tomem dokumentów ilustrujących działalność aparatu bezpieczeństwa, tym razem w latach 1954–1956. Obie te publikacje zostaną zaopatrzone w płyty CD, na których znajdują się duże ilości zeskanowanych dokumentów.

Kontynuowane były, podjęte w poszczególnych OBEP, prace nad monografiami poszczególnych WUBP i wybranych PUBP, których pierwszym zwiastunem jest opublikowana w okresie sprawozdawczym książka Dariusza Iwaneczki *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*. W rzeszowskim OBEP powstała też obszerna publikacja źródłowa *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*.

Ważnym impulsem służącym rozwojowi badań w ramach tego projektu stało się opublikowanie pierwszego numeru periodyku „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, który wypełniły krytycznie opracowane dokumenty UB i SB oraz wspomnienia ich funkcjonariuszy, a także analizy wybranych struktur bezpieki oraz studia nad problemami metodologicznymi, jakie rodzi praca nad źródłami policyjnymi. Przygotowane zostały dwa kolejne numery „Aparatu represji...”, które ukażą się na początku 2006 r.

W ramach przygotowań do międzynarodowej konferencji „Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/45–1989”, w BEP przygotowano, pod redakcją Łukasza Kamińskiego i Krzysztofa Persaka, pionierską pracę *A Handbook of the Communist Security Apparatus 1944–1989*, w której znalazły się rozdziały poświęcone dziejom bezpieki sowieckiej, polskiej, cze-

chosłowackiej, enerdowskiej, bułgarskiej i rumuńskiej. Ich autorami są historycy z sześciu krajów. W 2006 r. planowane jest wydanie poszerzonej wersji tej książki w językach polskim i rumuńskim. Trwają też – wspólnie z naszym niemieckim partnerem Federalnym Instytutem ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa (Stasi) b. NRD (tzw. Instytutem Gaucka) – prace nad wersją niemiecką.

Metod działalności aparatu bezpieczeństwa w obszarze międzynarodowym dotyczą trzy ważne książki wydane w drugiej połowie 2005 r.: *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii* pod red. Ryszarda Terleckiego; *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989)* pod red. Grzegorza Motyki (jej współautorami są czescy historycy) oraz monografia Igora Hałagidy *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*.

1.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

Celem projektu jest opisanie różnorodnych organizacji polskiego podziemia zbrojnego i politycznego działającego na ziemiach dzisiejszej Polski oraz jego zwalczania przez polski i radziecki aparat bezpieczeństwa. W jego ramach najważniejsze przedsięwzięcie zespołowe stanowi *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*. Ma on na celu opracowanie dziejów podziemia w formie przydatnej zarówno badaczom specjalizującym się w tej tematyce, jak też osobom zainteresowanym historią najnowszej Polski w wymiarze lokalnym i ogólnopolskim. Jego forma i treść mają sprawić, by był również przydatnym narzędziem edukacyjnym na poziomie licealnym oraz uniwersyteckim.

Atlas zawierać będzie mapy, opis struktur i ważniejszych form aktywności wszystkich polskich organizacji niepodległościowych działających na terenach powojennej Polski oraz II RP (od momentu wkroczenia na dane terytorium Armii Czerwonej do roku 1956). W kilku przypadkach prezentowane wydarzenia wykrócą poza rok 1956. W pierwszej części atlasu przedstawione zostaną wszystkie organizacje ogólnopolskie, zaś w następnych organizacje (struktury i dowódcy) oraz najważniejsze wydarzenia (rozbitcia PUBP, posterunków MO, ważniejsze starcia zbrojne) w poszczególnych województwach. Całość uzupełnią będą mapy i opisy prezentujące działalność polskiego podziemia na terenach II RP włączonych do ZSRR. Atlas zawierać będzie około 300 map umieszczonych na 150 kartach, którym towarzyszyć będzie ponad 300 stron opisów i 200 zdjęć. Całość poprzedzona zostanie dwoma wstępami redakcyjnymi: historycznym i kartograficznym. Atlas powstaje we współpracy z Zakładem Kartografii Instytutu Nauk o Ziemi Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Merytorycznego opracowania opisów map oraz przygotowania roboczych wersji map na podkładach w skali 1 do 1 000 000 dokonał zespół 32 badaczy ze wszystkich oddziałów IPN. Wykonaniem elektronicznych wersji podkładów kartograficznych, nanoszeniem na nie zmiennych oraz opracowaniem graficznym danych ilościowych zajmuje się zespół kartografów UMCS.

Została zakończona wstępna redakcja części opisowej. Dotychczas zakończono prace kartograficzne nad województwami: białostockim, katowickim, kieleckim, lubelskim, rzeszowskim, warszawskim. W trakcie opracowywania kartograficznego znajdują się województwa: łódzkie, olsztyńskie. W dalszej kolejności zostaną opracowane województwa: gdańskie, krakowskie, poznańskie, szczecińskie, wrocławskie oraz Kresy Wschodnie (złożony został gotowy materiał, który oczekuje na redakcję kartograficzną). Ostateczne zakończenie prac powinno nastąpić jesienią 2006 r. Publikacja atlasu jest planowana na przełom 2006 i 2007 r.

Efektom indywidualnych prac badawczych prowadzonych w ramach projektu „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956” były m.in. obszerne monografie Zdzisława Zblewskiego *Okręg Krakowski Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość 1945–1948. Geneza, struktury, działalność* i Tomasza Balbusa *O Polskę Wolną i Niezawisłą (1945–1948). WiN w południowo-zachodniej Polsce (geneza – struktury – działalność – likwidacja – represje)* oraz praca zbiorowa *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956* pod redakcją Tomasza Danileckiego. Powstało też wiele artykułów poszczególnych pracowników IPN, które były publikowane na łamach „Pamięci i Sprawiedliwości”, a także w wielu innych wydawnictwach, również niezwiązanych z IPN (np. „Zeszyty Historyczne WiN-u”).

1.1.3. Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania

W styczniu 2005 r. opublikowany został tom dokumentów *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1945–1989*, przygotowany przez kilkunastuosobowy zespół badaczy działający pod kierunkiem Adama Dziuroka. W publikacji znalazły się instrukcje, raporty, plany działań operacyjnych, materiały szkoleniowe oraz korespondencja wewnętrzna pionu IV MSW i jego poprzedników. Efektem konferencji naukowej z 2004 r. jest z kolei publikacja *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem* pod redakcją Janusza Wróbla i Leszka Próchniaka. Ukazała się również bogato ilustrowana, zwięzła synteza dziejów Kościoła katolickiego w PRL autorstwa Jana Żaryna, która zapoczątkowała cykl publikacji IPN o charakterze popularnonaukowym.

Uczestnicy projektu prowadzili też indywidualne badania dotyczące różnych problemów związanych z problematyką represji antykościelnych. Pierwsze ich efekty zostały opublikowane m.in. w siódmym numerze periodyku „Pamięć i Sprawiedliwość”. Znalazł się w nim m.in. artykuł Bartłomieja Noszczaka – stanowiący fragment większego opracowania jego autorstwa – dotyczący najtrudniejszego okresu w dziejach Kościoła katolickiego w PRL, czyli działań aparatu bezpieczeństwa po uwięzieniu prymasa Stefana Wyszyńskiego, a także opracowanie Małgorzaty Chomy-Jusińskiej poświęcone roli duszpasterstwa akademickiego w działalności opozycji przedsierniowej w Lublinie.

W drugiej połowie 2005 r. rozpoczęto prace nad bogato ilustrowanym wydawnictwem pod roboczym tytułem „Millenium kontra Tysiąclecie”, które w popularnonaukowej formie przybliżyć ma najnowsze ustalenia na temat przebiegu konkurencyjnych obchodów tysiąclecia chrześcijaństwa i polskiej państwowości w różnych regionach Polski w 1966 r. Jego edycja jest zaplanowana na drugą połowę 2006 r.

Tematyka zwalczania Kościoła katolickiego przez władze komunistyczne była przedmiotem kilku organizowanych przez IPN sesji oraz konferencji naukowych. Dwie z nich dotyczyły – w związku z dwudziestą rocznicą śmierci – roli ks. Jerzego Popiełuszki.

1.1.4. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w l. 1956–1989

Podstawowym celem projektu jest opis i analiza reakcji władz PRL na pojawiające się cyklicznie kryzysy społeczne, a także odtworzenie dziejów opozycji antysystemowej, w tym zwłaszcza metod jej zwalczania przez SB i inne służby specjalne. Z uwagi na bardzo obszerny zakres czasowy i tematyczny projektu został on zdominowany przez monograficzne tematy badawcze podejmowane przez poszczególnych pracowników pionu edukacyjnego IPN.

Tematy realizowane w ramach projektu układają się w dwa główne wątki. W ramach pierwszego, dotyczącego opozycji politycznej, przygotowano kilka książek oraz dużą liczbę studiów i artykułów. Są wśród nich opublikowane w wydawnictwach zewnętrznych prace historyków IPN Sławomira Cenckiewicza *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL* (Kraków 2004) oraz Henryka Głębokiego *Policja tajna przy robocie. Z dziejów państwa policyjnego w PRL* (Kraków 2005). Pod patronatem naukowym IPN powstała też obszerna publikacja rocznicowa *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005* (Warszawa 2005), którą niemal w całości wypełniły eseje i artykuły napisane przez pracowników naukowych Instytutu. W centrali IPN kontynuowane były badania nad zwalczaniem przez SB struktur NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1981. Prace nad różnymi aspektami działalności opozycji są też prowadzone w poszczególnych OBEP.

Szczególony charakter – publikacji łączącej w sobie elementy albumu, monografii i wyboru dokumentów – ma wydawnictwo *Jarocin w obiektywie bezpieki*, przygotowane przez historyków z łódzkiego OBEP. Publikacja ta spotkała się ze szczególnym zainteresowaniem mediów, a w ślad za tym również czytelników, a jej nakład osiągnął poziom 5 tysięcy egzemplarzy.

W zakresie badań nad przebiegiem kryzysów społeczno-politycznych w dziejach PRL opublikowano m.in. pionierską monografię Dariusza Iwaneczki *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989* oraz tomy studiów: *Wokół Praskiej Wiosny* pod redakcją Łukasza Kamińskiego oraz *Stan wojenny w Wielkopolsce* pod redakcją Stanisława Jankowiaka i Jana Miłosza. W ramach tego

projektu ukazał się też pokonferencyjny tom *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, pod redakcją Piotra Semkówa (Gdańsk 2004). Na ukończeniu są prace nad monografiami poświęconymi wydarzeniom marcowym 1968 r. oraz przebiegowi kryzysów społeczno-politycznych na Dolnym Śląsku.

Podobnie jak minionych latach, liczne artykuły i dokumenty dotyczące dziejów opozycji oraz przebiegu peerelowskich kryzysów były publikowane na łamach „Biuletynu IPN”.

1.2. Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”

Słownik wydawany jest w systemie holenderskim (każdy tom od A do Ż), w rytmie jeden tom co dwa lata, a wśród postaci w nim prezentowanych znajdują się żołnierze Polskich Sił Zbrojnych w Kraju oraz organizacji podziemnych, pozostający w konspiracji niepodległościowej po 1944 roku, przedstawiciele konspiracyjnej i jawnej opozycji (np. z SN, PSL i SP), a także osoby z najmłodszego pokolenia konspiratorów, które w latach 50. zakładały kółka samokształceniowe czy też przeciwstawiły się kolektywizacji wsi. W 2004 r. ukazał się tom II słownika, liczący blisko 700 stron druku i zawierający 147 haseł biograficznych.

W okresie sprawozdawczym trwały prace redakcyjne nad tomem III słownika koordynowane przez OBEP we Wrocławiu. Do redakcji zostało nadesłanych ponad 200 biogramów opracowanych przez 82 badaczy. Biogramy zostały przygotowane zarówno przez pracowników IPN, jak i ponad 20 historyków z różnych ośrodków zewnętrznych (Olsztyna, Siedlec, Zielonej Góry, Poznania, Krakowa, Lublina, Rzeszowa, Gdańska, Opola, Piotrkowa Trybunalskiego, Warszawy, Katowic, Krotoszyna, Tarnobrzega, Jasła i Krosna).

Życiorysy, które zostaną zamieszczone w tomie III, ukazują żołnierzy i działaczy niepodległościowych wywodzących się z podziemia poakowskiego (AK-WiN), konspiracji narodowej (NSZ/NZW, SN) i piłsudczykowskiej, ruchu ludowego (PSL) i socjalistycznego (PPS), organizacji młodzieżowych, oddziałów partyzanckich – ze wszystkich regionów Polski, w tym Kresów Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej (Wileńszczyzna, Lwowskie). Są wśród nich zarówno czołowi przywódcy i działacze podziemia, jak i też szeregowi żołnierze, harcerze oraz księża i rolnicy zaangażowani w działalność niepodległościową. Każdy tom słownika zawiera indeks osób i pseudonimów. Tom III ukaże się drukiem w 2006 r.

W drugiej połowie 2005 r. rozpoczęto wstępne prace nad tomem IV słownika, które będą koordynowane przez OBEP w Warszawie.

1.3. Wojna i okupacja 1939–1945 r.

Zakończono prace nad redakcją materiałów z konferencji naukowej „Organa bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego”, które ukazały się drukiem w końcu 2005. Równoległe prowadzono przygotowania do kolejnej sesji naukowej, dotyczącej „Akcji czynnej Polskiego Państwa Podziemnego”, która odbyła się we wrześniu 2005 r. Trwają przygotowania do edycji materiałów międzynarodowej konferencji „Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945” pod redakcją Stanisława Jankowiaka.

W ramach badań nad dziejami okupacji sowieckiej opublikowano dwie prace zbiorowe: *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941* pod redakcją Piotra Chmielowca oraz *Stosunki polsko-białoruskie w województwie białostockim w latach 1939–1956* pod redakcją Jana Milewskiego i Anny Pyżewskiej. Rozpoczęto też dwa duże projekty badawcze, których realizacja jest obliczona na dwa kolejne lata (2006–2007). Pierwszy dotyczy obrazu Polskiego Państwa Podziemnego w oczach funkcjonariuszy hitlerowskiego aparatu okupacyjnego, natomiast drugi dziejów kłamstwa katyńskiego po II wojnie światowej. Trwają też prace nad monografiami emigracyjnego Ministerstwa Informacji i Dokumentacji (w latach 1939–1990), Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, czyli policji Polskiego Państwa Podziemnego, oraz Szefostwa Biur Wojskowych ZWZ-AK. Pośrednio tematyki tego programu ba-

dawczego dotyczy też opublikowana wiosną 2005 r. obszerna monografia Stanisława Jankowiaka *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*.

W rezultacie badań prowadzonych nad innymi aspektami historii II wojny światowej opublikowano m.in. tom studiów *Deportacje Górnolązaków do ZSRR w 1945 roku* (Katowice 2004), pod redakcją Adama Dziuroka i Marcina Niedurnego, oraz trzy książki związane z sześćdziesiątą rocznicą Powstania Warszawskiego: *Aresztowane Powstanie* pod redakcją Jacka Sawickiego oraz reedycje prac Janusza Zawodnego *Uczestnicy i świadkowie Powstania Warszawskiego. Wywiady i Powstanie Warszawskie w walce i dyplomacji*. Sześćdziesiątej rocznicy Powstania Warszawskiego został też poświęcony podwójny numer „Biuletynu IPN” (nr 8–9/2004).

Na ukończeniu są prace nad przygotowaniem księgi dokumentującej przejawy pomocy udzielanej Polakom przez niektórych Ukraińców podczas antypolskiej akcji OUN-UPA w latach 1943–1947 oraz Polaków ratujących Ukraińców przed akcjami odwetowymi. W „Kresowej księdze sprawiedliwych” odnotowane będą przypadki udzielania pomocy Polakom w ponad 500 miastach i wsiach. Bardzo zaawansowane są też prace nad książką dotyczącą roli Ukraińskiej Powstańczej Armii w prześladowaniach ludności polskiej na Kresach.

W okresie sprawozdawczym kontynuował działalność, powołany do życia z inicjatywy BEP w listopadzie 2003 r., zespół historyków zajmujących się problemem tzw. – przez hitlerowską propagandę – bydgoskiej „krwawej niedzieli” (wydarzeń w Bydgoszczy w dn. 3 i 4 września 1939 roku). Przewodniczy mu dyrektor BEP dr hab. Paweł Machcewicz. W pracach zespołu uczestniczą przedstawiciele: Akademii Bydgoskiej, Archiwum Państwowego w Bydgoszczy oraz Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, UMK w Toruniu, PAN w Toruniu, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, UAM w Poznaniu i Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. Na podstawie dokumentów historycy spróbują odtworzyć najbardziej prawdopodobne przyczyny i przebieg wydarzeń z 3 i 4 września, oszacować liczbę zabitych po polskiej i po niemieckiej stronie, a także stworzyć imienną ich listę.

1.4. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W okresie sprawozdawczym zakończono prace merytoryczne (uzupełnienia, nanoszenie uwag recenzentów) nad przygotowywaną od kilku lat obszerną publikacją *Stosunki polsko-żydowskie w latach drugiej wojny światowej*. Książka – pomyślana jako wstęp do dyskusji specjalistów wokół tej niezwykle kontrowersyjnej problematyki – składać się będzie z kilku autorskich części oraz towarzyszących im aneksów źródłowych, dotyczących następujących tematów: stosunek Polskiego Państwa Podziemnego do zagłady ludności żydowskiej; stosunek podziemia narodowego do Zagłady, stosunki polsko-żydowskie w Warszawie oraz powstanie i działalność Rady Pomocy Żydom „Żegota”; stosunki polsko-żydowskie w Krakowie; pomoc dla ukrywającej się ludności żydowskiej w Okręgu Białostok; dzieje getta łódzkiego; położenie ludności żydowskiej w rejencji katowickiej; stosunki polsko-żydowskie na wsi małopolskiej; poruszona została również problematyka szmalcownictwa i szantażu wobec ukrywającej się ludności żydowskiej. Dwutomowa, bardzo obszerna praca została skierowana do redakcji językowej. Ukaże się w druku w 2006 r.

W okresie sprawozdawczym opublikowane zostały, pod redakcją Dariusza Libionki, materiały z międzynarodowej konferencji „Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”. Kontynuowano też prace nad biografią Adama Czerniakowa oraz monografią poświęconą roli granatowej policji w polityce władz nazistowskich wobec ludności żydowskiej.

W dniach 15–17 września 2005 r. w Katowicach odbyła się międzynarodowa konferencja poświęcona zagładzie ludności żydowskiej na ziemiach wcielonych do III Rzeszy. Współorganizatorem tej konferencji był Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Oprócz historyków z BEP IPN i NIH oraz wiceprezesa IPN prof. Witolda Kuleszy referaty wygłosili tacy badacze problemu jak: Peter Longerich, Avihu Ronen, Klaus Michael Mallmann, Peter Klein i Gerhard L. Weinberg. Przygotowywana jest publikacja pokonferencyjna.

1.5. „Indeks Represjonowanych” – nadzór merytoryczny nad realizacją dotacji celowej IPN dla Fundacji Ośrodka KARTA

Sejm RP uchwalił w ramach budżetów IPN na lata odpowiednio 2004 i 2005 dotację celową z przeznaczeniem na wykonanie – na rzecz Instytutu i w celu udostępnienia szerokiej opinii publicznej – zadania polegającego na pozyskaniu, weryfikacji i udostępnieniu danych o obywatelach polskich prześladowanych przez ZSRR w latach 1939–1959 w ramach projektu „Indeks Represjonowanych”. W okresie sprawozdawczym realizowana była umowy w tej sprawie zawarte z Fundacją Ośrodka KARTA w dniach odpowiednio 13 maja 2004 r. i 16 czerwca 2005 r. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że w przypadku dotacji na rok 2005 w związku ze zmienionymi uwarunkowaniami prawnymi (wejście w życie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) zaistniała konieczność rozpisania konkursu, w wyniku którego miał być wyłoniony wykonawca wyżej opisanego zadania. W wyniku rozpisania wspomnianego konkursu (ogłoszonego w prasie) zgłosił się jeden wykonawca, który podjął się wykonania wyżej opisanych zadań. Była to ponownie Fundacja Ośrodka KARTA. Oferta ta została zaakceptowana przez odpowiednią komisję powołaną przez Dyrektora Generalnego IPN, w skład której weszli przedstawiciele BEP IPN, GKŚZpNP a także przedstawiciele Biura Zamówień Publicznych Mienia i Inwestycji oraz Biura Budżetu, Finansów i Kadr.

Program „Indeksu Represjonowanych” jest największą w kraju inicjatywą zmierzającą do imiennego udokumentowania losów obywateli polskich — ofiar represji ze strony ZSRR. „Indeks” powstaje od 1988 roku. Przedsięwzięcie zostało zainicjowane w – działającym wówczas jako ruch społeczny – Archiwum Wschodnim. Dokumentowanie losów Polaków i obywateli polskich II RP innych narodowości represjonowanych przez organa państwowe ZSRR po 17 września 1939 stało się też od początku jednym z podstawowych zadań Fundacji Ośrodka KARTA. Dane dotyczące ofiar sowieckich represji — zastrzelonych, uwięzionych, deportowanych — gromadzone są w komputerowej bazie danych „Indeksu Represjonowanych”.

Od 1993 roku program stał się przedsięwzięciem międzynarodowym dzięki nawiązaniu przez Ośrodek KARTA ścisłej współpracy z Ośrodkiem Badań, Informacji i Upowszechniania (NIPC) „Memoriał” w Moskwie, a dzięki niemu także z lokalnymi stowarzyszeniami zrzeszonymi w „Memoriale” (m.in. w Syktywkarze, Workucie, Archangielsku, Permie). Potem dołączyły się inne środowiska partnerskie w Rosji, na Litwie, Ukrainie oraz na Białorusi.

Nadzór merytoryczny nad pracami Fundacji Ośrodka KARTA refinansowanymi ze środków pochodzących z dotacji celowej zapisanej w budżecie IPN sprawowała komisja koordynowana przez zastępcę dyrektora BEP dr. Władysława Bułhaka. W jej skład wchodzi przedstawiciele pozostałych pionów merytorycznych IPN (BUiAD i GKŚZpNP).

Prace wykonane w ramach realizacji ww. umów w okresie sprawozdawczym obejmowały m.in. kwerendy archiwalne, a także tłumaczenie, komputeryzację i udostępnienie poprzez Internet oraz w postaci kolejnych tomów drukowanej wersji „Indeksu” (t. XIV-XVII), danych odnośnie:

- deportowanych z obwodu wołogodzkiego,
- deportowanych z obwodu brzeskiego do obwodu archangielskiego,
- deportowanych z obwodu pińskiego do obwodu archangielskiego,
- deportowanych z obwodu lwowskiego do obwodu archangielskiego,
- internowanych w obozach „uralskich”;
- przetrzymywanych w obozie w Kałudze;
- ofiar konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 40. XX w.

* * *

Niezależnie od zaangażowania w realizację ogólnopolskich oraz lokalnych programów pracownicy naukowcy BEP prowadzą indywidualne prace badawcze mieszczące się w problematyce przewidzianej ustawą o IPN. W tym w okresie sprawozdawczym 6 z nich otrzymało stopień doktorski, jeden przeprowadził przewód habilitacyjny (dr Stanisław Jankowiak na Uniwersytecie Adama

Mickiewicza w Poznaniu) i oczekuje na zatwierdzenie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Zatwierdzone zostały natomiast stopnie doktora habilitowanego Jana Żaryna i Antoniego Dudka, uzyskane w 2004 r. Na ukończeniu jest kilka kolejnych dysertacji habilitacyjnych i doktorskich, a wielu pracowników planuje w najbliższej przyszłości otwarcie przewodów. Ogółem w BEP pracuje obecnie jeden profesor zwyczajny, 4 doktorów habilitowanych i 46 doktorów nauk humanistycznych w zakresie historii i innych nauk.

2. Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej

2.1. Działania popularyzatorskie i edukacyjne

Zgodnie z art. 53 pkt 3–6 ustawy o IPN do zadań Instytutu należy informowanie społeczeństwa o strukturach i metodach działania instytucji, w ramach których zostały popełnione zbrodnie nazistowskie i komunistyczne, oraz o sposobach działania organów bezpieczeństwa państwa, upowszechnianie w kraju i za granicą wyników swojej pracy oraz badań innych instytucji, organizacji i osób nad problematyką stanowiącą przedmiot jego działania, prowadzenie działalności wystawienniczej i formułowanie wniosków dotyczących edukacji historycznej. Obowiązki te realizuje Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej Biura Edukacji Publicznej poprzez szeroko rozumianą edukację historyczną, w tym:

- opracowywanie i prezentowanie wystaw historycznych, a także prowadzenie związanych z nimi wykładów i lekcji muzealnych;
- ogłaszanie różnorodnych konkursów historycznych dla uczniów, nauczycieli, studentów i innych adresatów;
- współpracę ze szkołami i nauczycielami;
- organizowanie różnorodnych form doskonalenia zawodowego dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego;
- współpracę z innymi instytucjami zainteresowanymi popularyzacją historii najnowszej takimi jak radio, telewizja, prasa, samorządy lokalne, muzea czy stowarzyszenia kombatanckie.

2.1.1. Współpraca z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu oraz instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli

Podstawą do podejmowania wspólnych działań z MENiS jest podpisane 11 września 2001 r. Porozumienie o współpracy pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej i Ministerstwem Edukacji Narodowej. W okresie objętym sprawozdaniem minister edukacji objął honorowy patronat nad ogólnopolskim konkursem historycznym zorganizowanym przez BEP IPN.

Rozszerza się współpraca BEP z Ośrodkami Doskonalenia Nauczycieli i Ośrodkami Metodycznymi w całym kraju. Wspólnie organizujemy różnorodne formy doskonalenia zawodowego związane z historią najnowszą dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego, m.in. wymienić możemy konferencje, sesje, wykłady, warsztaty i kursy, w tym metodyczne, wśród których ważne miejsce zajmują cykle seminaryjno – warsztatowe realizowane jako ponad dwudziestogodzinne kursy doskonalenia podnoszące kwalifikacje zawodowe.

Teren obejmowany przez oddziały IPN wykracza poza obszar jednego województwa, co powoduje, że Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej współpracują z instytucjami zajmującymi się doskonaleniem nauczycieli z wielu województw i powiatów, np. OBEP w Białymstoku z białostockimi, suwalskimi, łomżyńskimi i olsztyńskimi, OBEP w Lublinie z lubelskimi i zamojskimi, OBEP w Warszawie z warszawskimi i płockimi, itd.

Godne podkreślenia jest, że współpraca z Ośrodkami Doskonalenia Nauczycieli ma charakter stały, a w trakcie konferencji metodycznych organizowanych dla nauczycieli przez doradców me-

todycznych historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego regularnie informujemy o naszych propozycjach edukacyjnych oraz promujemy działania.

Utrzymujemy współpracę z Rzecznikiem Praw Obywatelskich.

Kontynuujemy współpracę z instytucjami zajmującymi się doskonaleniem nauczycieli międzynarodowymi i zagranicznymi, m.in. z polsko-niemiecką Fundacją „Krzyżowa” (poprzez systematyczne uczestnictwo w organizowanej przez Fundację konferencji „Miejsca Pamięci”). Przygotowywane są ponadto wspólne polsko-niemieckie konferencje i warsztaty dla nauczycieli.

2.1.2. Współpraca ze szkołami wyższymi

IPN współpracuje z uczelniami. BEP, wspólnie z BUiAD i GKŚZpNP, wspierają szkoły wyższe w ich działaniach statutowych. Na prośbę i z udziałem przedstawicieli kadry uniwersyteckiej odbywają się pokazy, wykłady, warsztaty i prelekcje dla studentów, m.in. z UJ i UW. Przedsięwzięcia te przyjmują różnorodne formy, zgodne z możliwościami i uwarunkowaniami IPN, ale uwzględniające potrzeby naszych partnerów. Uczestniczymy również w organizowanych przez środowiska naukowe działaniach popularyzujących naukę, m.in. w Festiwalach Nauki w Warszawie, Białymstoku i Gdańsku.

Oddziały IPN współpracują ze szkołami wyższymi na swoim terenie, które wyraziły chęć podjęcia współpracy. Wspólnie organizowane są wystawy, konferencje naukowe, dyskusje panelowe, seminaria i warsztaty dla nauczycieli, naukowcy biorą udział w pracach komisji konkursów organizowanych przez BEP.

2.1.3. Współpraca z samorządami

Kontynuujemy i rozszerzamy współpracę z samorządami lokalnymi. Wspólnie organizujemy konferencje historyczne, cykle wykładów, promujemy związki z „Małą Ojczyzną”, m.in. poprzez przybliżanie historii najnowszej. Wyróżnić w tych działaniach można propozycje skierowane do wszystkich mieszkańców oraz środowisk szkolnych znajdujących się w gestii władz lokalnych, tak miejskich, gminnych, jak powiatowych. Współpraca jest realizowana poprzez różnorodne instytucje samorządowe, np. Bibliotekę Dzielnicy Warszawa Praga-Południe. W październiku 2004 r. w Bibliotece Dzielnicy Warszawa Praga-Południe zorganizowaliśmy Dzień Książki IPN, w grudniu 2004 r. włączyliśmy się w obchody 65. rocznicy zbrodni wawerskiej organizowane przez Dzielnicę Warszawa Wawer, jesienią 2005 r. rozpoczęliśmy w Bibliotece Warszawa Wawer cykl spotkań „Wawerskie piątki z historią”, kontynuowaliśmy prezentację wystaw, spotkania z młodzieżą i nauczycielami szkół Mokotowa, Pragi-Południe (m.in. w Dniu Pamięci o Holokauście i przeciwdziałaniu zbrodniom przeciwko ludzkości eksponowaliśmy wystawę „Zagłada Żydów na Rzeszowszczyźnie” i prezentowaliśmy pakiet „KL Auschwitz”).

2.1.4. Działania edukacyjne skierowane do nauczycieli

W roku szkolnym 2004/2005 oraz jesienią 2005 r. centrala i oddziały BEP IPN podjęły różne formy działań edukacyjnych skierowane bezpośrednio do nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego obejmujące:

- cykle seminaryjno-warsztatowe, prowadzone m.in. w Gdańsku, Krakowie, Wrocławiu i Warszawie (np. 70 – godzinny „Trudne pytania w nauczaniu najnowszej historii Polski”, 50 – godzinny „Rok 1946–56–66–76–86”, 30 godzinny „Solidarność 1980–1989”);

- kursy doskonalenia zawodowego przygotowujące do pracy z pakietami edukacyjnymi wydanymi przez IPN (np. „Prymas Tysiąclecia”, „KL Auschwitz”, „Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej”);

- warsztaty przedmiotowo-metodyczne przygotowujące do prowadzenia lekcji muzealnych w powiązaniu z eksponowanymi przez BEP wystawami (np. „Szesnaście...”, „Zbrodnie Wehrmachtu...”);

- cykle tematyczne warsztatów przedmiotowo-metodycznych m.in. „Lata 1939–1989 w obrazach – film jako źródło informacji historycznej”;

- warsztaty przedmiotowo-metodyczno-tematyczne, m.in. „Marzec '68”, „Wypadki grudniowe 1970 r.”, „Kryzysy PRL-u”;
- wykłady i cykle wykładów, np. „Z materiałów IPN” w Gdańsku, „Wykłady otwarte” w Katowicach czy „Poniedziałki z historią najnowszą” w Warszawie;
- projekty edukacyjne, m.in. „Wizja lokalna” w Warszawie;
- wykłady podczas konferencji metodycznych;
- udział nauczycieli i ich uczniów w sesjach naukowych organizowanych przez IPN;
- konferencje popularnonaukowe organizowane specjalnie z myślą o nauczycielach, m.in. „Fakty i mity wokół Powstania Warszawskiego”, „Życie codzienne w PRL”.

Cenną pomocą dla nauczycieli są materiały źródłowe przekazywane w postaci kserokopii jako tematyczne zestawy źródeł (dokumenty, ikonografia, itp.) uczestnikom form doskonalenia (konferencje, kursy, wystawy itp.).

Z myślą o nauczycielach historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego przygotowywane są tzw. pakiety edukacyjne wydawane w serii „Teki edukacyjne IPN”. Wzbogacają one i poszerzają wiedzę określoną w podstawach programowych, programach i zawartą w podręcznikach szkolnych o najnowsze ustalenia badaczy. Pakiety zawierają szczegółowe omówienie problemu, bibliografię, propozycje metodyczne oraz bogaty wybór źródeł, w tym ikonograficznych, dzięki czemu stanowią cenną pomoc dydaktyczną do nauczania najnowszej historii Polski. W okresie lipiec 2004 – grudzień 2005 BEP wydało „KL Auschwitz” oraz „Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej”, w przygotowaniu są m.in. „Rok 1956”, „Marzec 1968”. Niestety z powodu niewielkich środków, jakimi dysponujemy, jesteśmy w stanie rocznie publikować jeden/dwa pakiety – zakładaliśmy wydawanie co najmniej sześciu/ośmiu.

Ważnym, naszym zdaniem, uzupełnieniem powyższych wydawnictw są warsztaty przedmiotowo-metodyczne przygotowujące nauczycieli do pracy z pakietami na lekcjach. Zajęcia te, tak jak wszystkie formy metodyczne adresowane do nauczycieli, przeprowadzane są zgodnie z dwoma podstawowymi założeniami: po pierwsze wspólnie z uczestnikami warsztatu zastanawiamy się, jak najlepiej można uczyć o danym procesie historycznym, po drugie bardzo dużą wagę przywiązujemy do wzajemnej wymiany doświadczeń.

W ostatnim roku zostały przeprowadzone warsztaty-kursy doskonalenia (tzw. okołopakietowe) wykorzystujące wszystkie dotychczas wydane pakiety edukacyjne. Kontynuowane są cykle spotkań i wykładów otwartych, m.in. „Poniedziałki z najnowszą historią Polski”. Szczególną uwagę zwracamy na pracę z różnorodnymi źródłami ikonograficznymi (także prezentowanymi w formie multimedialnej).

2.1.5. Konkursy historyczne

W roku szkolnym 2004/2005 Biuro Edukacji Publicznej IPN zorganizowało II ogólnopolski konkurs historyczny **„«Budujemy nowy dom...» Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii”**. Przeprowadzony był na dwóch poziomach: gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Wzięło w nim udział około tysiąca uczniów szkół ponadpodstawowych. Poprzez finały oddziałowe (II etap) do III etapu zakwalifikowanych zostało 60 uczniów z całej Polski. Trzyetapowy konkurs został zakończony i podsumowany w marcu 2005 r. w Warszawie. Patronat nad konkursem objął Minister Edukacji Narodowej i Sportu.

20 maja 2005 r. rozstrzygnięto konkurs organizowany wspólnie z Województwem Małopolskim „Z rodzinnych albumów. Budowanie Niepodległej 1914–1939” (OBEP Kraków), 28 czerwca uroczyste zakończenie ogłoszony na początku 2005 r. konkurs „Dzieje Wielkopolski – Robotniczy bunt. Poznań w czerwcu 1956 roku” (OBEP Poznań). Jesienią 2005 r. zostały ogłoszone konkursy oddziałowe, kończące się wiosną 2006 r.: „»Zbudowałem pomnik trwalszy od spiżu...« (Horacy). Mój kandydat na cokolwiek pamięci – zbiorowy lub indywidualny bohater przeszłości 1939–1989” (OBEP Katowice), „Z rodzinnych albumów. Od »Solidarności« do Niepodległości 1980–1989” (OBEP Kraków), „»Solidarność – jeden drugiego ciężary noście...« Polska i Polacy w latach 1980–1981” (OBEP

Łódź), IV edycja konkursu „Ocalić od zapomnienia” (OBEP Rzeszów), „Powojenna »wędrówka ludów«”. Migracje ludności na Pomorze Zachodnie w latach 1945–1956” (OBEP Szczecin).

Szczególny charakter przyjmują konkursy historyczne realizowane w formie imprez turystycznych. Ich wagę i znaczenie podkreśla udział w nich „świadków” historii oraz przebywanie w miejscach z historią związanych. m.in. organizowane przez OBEP w Gdańsku, Lublinie i Rzeszowie (zob. też niżej).

2.1.6. Praca edukacyjna z młodzieżą

W okresie sprawozdawczym pracownicy BEP organizowali i brali udział w rozmaitych działaniach edukacyjnych skierowanych bezpośrednio do młodzieży szkolnej, wiele kontynuując, m.in. takich jak:

- wykłady dla gimnazjalistów i licealistów, organizowane również na terenie szkół;
- lekcje i warsztaty przeprowadzane w siedzibie BEP i OBEP oraz w szkołach; tematy wynikały z bezpośrednich ustaleń pomiędzy nauczycielami a pracownikami BEP lub należały do stałej listy propozycji, wynikającej z dotychczasowej tematyki badań i działań;
- lekcje muzealne połączone ze zwiedzaniem wystaw IPN prezentowanych w kilkudziesięciu miejscach w Polsce;
- przeglądy filmowe poprzedzone wprowadzającymi wykładami, a podsumowywane różnymi formami dyskusji (formuła Dyskusyjnych Klubów Filmowych) – w Białymstoku, Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Rzeszowie, Warszawie;
- wykłady otwarte i cykle wykładów prowadzone przez historyków z BEP (w siedzibie BEP, a także na zaproszenie domów kultury, muzeów, klubów, stowarzyszeń i innych placówek oświatowych w całym kraju);
- różnorodne formy turystyczne, np. „terenowe lekcje historii” organizowane przez OBEP w Łodzi, Historyczny Klub Turystyczny „Wędrówki po historii” zorganizowany przez OBEP w Gdańsku, Klub Turystyczny zorganizowany przez centralę BEP w Warszawie.

Media relacjonowały zwłaszcza szeroko również największą imprezę, jaką do tej pory zrealizował IPN, a mianowicie przeprowadzony w ramach Festiwalu Nauki 25 września 2004 r. Rajd szlakiem batalionu „Zośka” w Powstaniu Warszawskim. W Rajdzie wzięło udział około dwóch tysięcy osób, głównie młodzieży. Oddziały w Białymstoku i Gdańsku również uczestniczyły w regionalnych Festiwalach Nauki w ścisłej współpracy z lokalnymi mediami.

Przypomnieć tutaj również należy o formach rajdów-konkursów omówionych w części dotyczącej poszczególnych OBEP.

2.2. Działania wystawiennicze, współpraca z mediami

2.2.1. Wystawy historyczne

Tematyka wystaw, na których jest prezentowana bogata, często unikatowa dokumentacja fotograficzna i materiały archiwalne, jest bardzo różnorodna. Wystawy przygotowane przez BEP mają charakter objazdowy i są eksponowane z dużym powodzeniem zwłaszcza w niewielkich miejscowościach na terenie całego kraju. Pełny wykaz wystaw prezentowanych przez Centralę BEP i OBEP w okresie sprawozdawczym zawiera załącznik nr 3 do niniejszego sprawozdania.

Ekspozycje poprzedzane są szeroką akcją informacyjną prowadzoną w lokalnych mediach i skierowaną m.in. do szkół. Niemal wszędzie wystawy są odbierane jako ważne wydarzenie kulturalne i medialne, oczywiście na skalę lokalną. Często powstają przy współudziale regionalnych placówek muzealnych, organizacji kombatanckich, szkół czy uczelni, samorządów. Ekspozycje uzupełniają lekcje muzealne dla młodzieży prowadzone przez pracowników IPN oraz formy doskonalenia skierowane do nauczycieli. Na ogół otwarcia wystaw połączone są z przygotowaniem sesji naukowych, w których obok pracowników IPN biorą udział przedstawiciele środowisk naukowych i „świadkowie” historii.

1 września 2004 r., w 65. rocznicę wybuchu II wojny światowej, w Bibliotece Stanisławowskiej w Zamku Królewskim w Warszawie otwarta została wystawa „»Z największą brutalnością...«.

Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień–październik 1939 r.”, przygotowana przez Biuro Edukacji Publicznej IPN i Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Wystawa ukazuje zbrodnie armii niemieckiej popełnione na ziemiach polskich w okresie pierwszych dwóch miesięcy II wojny światowej. Jej celem jest także uzupełnienie wystaw hamburskiego Instytutu Badań Społecznych „Wojna na wyniszczenie. Zbrodnie Wehrmachtu 1941–1944”. Wiele środowisk w Niemczech uznało te ekspozycje za szarganie świętości i zamach na dobre imię niemieckiego żołnierza. Wywołały one szeroką dyskusję na temat roli Wehrmachtu w drugiej wojnie światowej. Wykazały jednoznacznie, iż w niemieckiej pamięci historycznej dominuje stereotyp, według którego zbrodnie popełniali członkowie SS i funkcjonariusze formacji policyjnych, żołnierze frontowi zaś walczyli przestrzegając prawa wojennego i z szacunkiem dla przeciwnika. Podważając ów stereotyp, hamburskie wystawy przyczyniły się do utrwalenia innego fałszywego mitu, jakoby działania Wehrmachtu nabrały zbrodniczego charakteru dopiero od czerwca 1941 r., po ataku na Związek Sowiecki. Tymczasem armia niemiecka od pierwszego dnia wojny prowadziła działania z pogardą dla międzynarodowych konwencji, a „rycerscy” żołnierze Wehrmachtu dopuszczali się licznych przestępstw na jeńcach wojennych i ludności cywilnej. Na wystawie pokazano przykłady zbrodni, za które bezspornie odpowiedzialni są żołnierze niemieccy. Popełnili je od 1 września do 25 października 1939 r., a więc w czasie funkcjonowania tzw. administracji wojskowej, kiedy to Wehrmacht sprawował władzę zwierzchnią nad okupowanymi terenami i ponosił pełną odpowiedzialność prawną za działania wszystkich formacji i instytucji Trzeciej Rzeszy na zajętych przez Niemców terytorium II Rzeczypospolitej. W maju 2005 r. w Berlinie otwarta została niemiecka wersja wystawy, która eksponowana będzie przez najbliższe lata w Republice Federalnej Niemiec.

W maju 2005 r., w 60. rocznicę wydarzeń otwarta została wystawa „Szesnastu...” przygotowana przez dra Andrzeja K. Kunerta i Instytut Pamięci Narodowej poświęcona pamięci Szesnastu Przywódców Polskiego Państwa Podziemnego sądzonych w tzw. procesie moskiewskim w 1945 r., podczas którego oskarżonym postawiono fałszywe zarzuty, m.in. prowadzenia przez AK współpracy z Niemcami, wywiadu i dywersji na tyłach Armii Czerwonej. Proces miał zdyskredytować legalne władze RP w społeczeństwie i światowej opinii publicznej. Jednocześnie z procesem odbywała się w Moskwie konferencja w sprawie utworzenia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Wydarzenia te są niezmiernie ważnym świadectwem sytuacji Polski i Polaków po zakończeniu II wojny światowej. Wystawa ukazuje sylwetki 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, historię aresztowania i proces oraz pamięć o tej tragedii i jej uczestnikach w latach 1945–2005.

2.2.2. Współpraca z telewizją

Już poprzedni rok sprawozdawczy zaowocował wielką ilością materiałów realizowanych zarówno we współpracy z Telewizją Publiczną, jak i nadawcami prywatnymi. W tym okresie sprawozdawczym historycy BEP uczestniczyli w około 210 krótszych i dłuższych programach i filmach dokumentalnych. Nawet uwzględniając fakt, że pewna część komentarzy dotyczyła tzw. „listy Wildsteina” i sprawy lustracji, można uznać, że jest to liczba rekordowa.

Kontynuowaliśmy stałą współpracę z redakcją katolicką TVP 3 w ramach cyklu „Wierzę, wątpię, szukam”. Również w programach TVP I i TVP II pojawialiśmy się często. Nie tylko „Panorama”, ale i „Wiadomości” poświęcały dużo czasu naszym działaniom.

Osobną kwestią są nasze kontakty z przedstawicielami TVP będące efektem realizacji umowy podpisanej przez prezesów obydwu instytucji. W ich trakcie zrealizowaliśmy dwa otwarte seminaria historyczne IPN – TVP. Wzięło w nich udział w sumie ponad 120 osób (scenarzyści, reżyserzy, producenci, pisarze etc.). Wykłady o pracy BEP i naszych propozycjach tematycznych do realizacji filmowych wygłosili: przedstawiciele kierownictwa IPN i BEP, a także eksperci od poszczególnych – interesujących medialnie – tematów i zagadnień (prof. Jerzy Eisler, dr Łukasz Kamiński, dr Igor Hałagida, Janusz Kotański, Grzegorz Majchrzak, dr Janusz Marszałec i prof. Ryszard Terlecki). Spotkania te zaowocowały realizacją kilkunastu filmów i programów dokumentalnych zarówno w centrali, jak i OBEP.

W wyniku współpracy z TVP udało się zrealizować kilkadziesiąt notacji filmowych, dzięki którym ocalono wspomnienia odchodzących szybko świadków historii. Prace te są sukcesywnie realizowane. Dzięki nim powstanie archiwum, z którego korzystać będzie mogła zarówno TVP, jak i historycy IPN.

Rozmowy z przedstawicielami kierownictwa TVP doprowadziły do wstępnego ustalenia umieszczenia w jesiennej ramówce TVP cyklicznego programu historycznego pod tytułem „Zwrotnica”. Emisja ruszyła w grudniu 2005 r. Realizowane są pierwsze odcinki, których scenariusze powstały we współpracy z historykami BEP (zaznaczyć jednak należy, że zmieniająca się sytuacja w samej TVP nieco opóźniła harmonogram prac nad tymi audycjami).

Również w ramach współpracy z TVP powstał film dokumentalny „Bezpieka – pretorianie komunizmu” w reżyserii Bogdana Łoszewskiego o resorcie bezpieczeństwa, jego funkcjonariuszach i ich metodach.

Nawiązaliśmy stałą współpracę z Teatrem Telewizji TVP. Już w ramówce zimowej mają znaleźć się dwa spektakle teatralne zrealizowane we współpracy z BEP.

Oslabieniu uległy za to nasze kontakty z TV „Polsat”, która poza programami informacyjnymi nie realizowała już osobnych filmów dokumentalnych we współpracy z BEP IPN. Należy mieć nadzieję, że w 2006 r. znajdzie się znów na nie miejsce.

2.2.3. Współpraca z radiem

Współpraca z radiem wypada również imponująco, nie tylko w ujęciu statystycznym. Pomijając udzielane telefonicznie, krótkie a trudne do uchwycenia i zsumowania wypowiedzi, wzięliśmy udział w około 200 audycjach, dyskusjach i programach.

Z zalem jednak musimy odnotować, że nasz stały partner, Polskie Radio „Bis”, przechodził przez trudny okres zmian programowych i zawirowań personalnych i współpraca z nim nieco kulała – audycji było mniej niż w latach ubiegłych. Jednakże VIII Piknik Naukowy, realizowany jak zawsze we współpracy z radiem „Bis” w dniu 4 czerwca 2005 r., był wielkim sukcesem.

Wszystkie pozostałe programy PR współpracowały z nami systematycznie, zwłaszcza PR I i „Radio dla Ciebie”.

Współpracujemy również z „Radiem Józef”, Radiem TOK-FM, Radiem Praga a novum było nawiązanie kontaktów – mamy nadzieję, że nie tylko incydentalnych, z opiniotwórczym niemieckim radiem Deutschlandfunk. Także poszczególne OBEP systematycznie współpracują z rozgłośniami lokalnymi radiowymi.

2.2.4. Współpraca z prasą

BEP IPN nigdy jeszcze nie miało tak ożywionych kontaktów z prasą jak w roku sprawozdawczym. Stałą współpracę nawiązaliśmy z miesięcznikiem „Mówią Wieki” i tygodnikiem „Gazeta Polska”. Tradycyjnie dobrze układa się współpraca z „Tygodnikiem Solidarność”, jak również z tygodnikami: „Gościem Niedzielnym”, „Niedziela”, „Wprost”, „Newsweekiem”, „Głosem”, „Polityką”, „Przekrojem” i nowo powstałym „Ozonem”.

Do dotychczasowych kontaktów z miesięcznikami „Nowe Państwo”, „Karta” i „Więź” doszła współpraca z popularnym wysokonakładowym miesięcznikiem „Sukces”. Nasi historycy publikowali również w kwartalnikach „Christianitas” i „Fronda”, a także w opiniotwórczym półroczniku „Teologia Polityczna”.

Tradycyjnie dużo miejsca poświęcały naszym działaniom i osiągnięciom dzienniki (czasem zgodnie z poglądami redakcji w nie zawsze sprawiedliwym krytycznym tonie), zwłaszcza „Rzeczpospolita”, „Życie Warszawy”, „Nasz Dziennik”, „Fakt”, „Superexpress”, wreszcie „Gazeta Wyborcza” i „Trybuna”.

Wielkonakładowa prasa lokalna chętnie informowała o naszych wystawach czy konferencjach i współpracowała z odpowiednimi OBEP.

Podobnie nadal współpracowaliśmy z przedstawicielami prasy zagranicznej. O naszej pracy sporo pisały tak znane tytuły, takie jak brytyjski „The Economist”, niemieckie „Die Welt”, „Der

Spiegel” i „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, a zwłaszcza włoska „La Repubblica”, z którą nawiązaliśmy stały kontakt.

3. Wydział Wydawnictw

Wydział Wydawnictw zajmuje się redakcją naukową i przygotowaniem do wydania (projekt graficzny, skład komputerowy) wyników pracy badaczy z IPN w postaci książek oraz artykułów naukowych i popularnonaukowych. W okresie sprawozdawczym wydano ze środków IPN 42 publikacje (w tym jedną angielskojęzyczną poza seriami) i dodatkowo 8 pozycji w kooedycjach z naszymi partnerami. W poszczególnych seriach ukazały się:

„Dokumenty” – 4 pozycje, w serii „Relacje i wspomnienia” – 3, w serii „Konferencje” – 13, w serii „Monografie” – 9, w serii „Studia i materiały” – 2, w serii „Albumy” – 2, w serii „39/89” – 1, w serii „Materiały edukacyjne” – 1, w serii „Materiały pomocnicze IPN” – 5. Ponadto ukazały się trzy tomy półrocznika naukowego „Pamięć i Sprawiedliwość”, 12 numerów „Biuletynu IPN” (w tym 6 numerów podwójnych), wreszcie dwa pierwsze numery nowego specjalistycznego periodyku IPN – „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”.

3.1. Periodyki wydawane przez BEP

3.1.1. „Biuletyn IPN”

„Biuletyn IPN” ukazuje się od lutego 2001 r. jako miesięcznik. Publikowane są w nim artykuły poświęcone historii Polski lat 1939–1989 i wywiady z badaczami i świadkami historii, a także informacje o działaniach poszczególnych pionów IPN (w tym zwłaszcza edukacyjnych). Biuletyn, wydawany w nakładzie 3 tys. egzemplarzy, jest kierowany do wybranych instytucji państwowych, mediów, bibliotek i indywidualnych osób (w tym nauczycieli i metodyków nauczania historii), które są zainteresowane problematyką danego numeru. Od numeru 8–9/2003 jest dostępny w normalnej sprzedaży w wybranych księgarniach i w salonach prasowych przedsiębiorstw EMPiK S.A. i RUCH S.A. W wersji elektronicznej „Biuletyn” dostępny jest również na stronach internetowych Instytutu (z trzymiesięcznym opóźnieniem w stosunku do wersji drukowanej).

Numer „Biuletynu” mają zazwyczaj temat wiodący, takimi tematami w okresie sprawozdawczym były:

- Śląsk (nr 6–7, 2004 r.),
- Powstanie warszawskie (nr 8–9, 2004 r.),
- Ks. Jerzy Popiełuszko (nr 10, 2004 r.),
- Korespondenci zachodni w PRL (nr 11, 2004 r.),
- Kresy Wschodnie (nr 12, 2004 r.),
- Represje przeciwko komunistom w Polsce Ludowej i Związku Sowieckim (nr 1–2, 2005 r.),
- Tajni współpracownicy aparatu bezpieczeństwa PRL (nr 3, 2005 r.),
- Jan Paweł II (nr 4, 2005 r.),
- Zbrodnia katyńska i tzw. proces „szesnastu” (nr 5–6, 2005),
- 25. rocznica powstania „Solidarności” (nr 7–8, 2005, z dołączoną płytą CD z faksymile 37 numerów Tygodnika „Solidarność”),
- Polskie ziemie zachodnie (nr 9–10, 2005),
- Żydzi w PRL (nr 11, 2005).

3.1.2. „Pamięć i Sprawiedliwość”

Periodyk „Pamięć i Sprawiedliwość” prezentuje wyniki działalności IPN ze szczególnym uwzględnieniem jego osiągnięć w pracach badawczych. W skład Rady Programowej pisma wcho-

dzą: prof. dr hab. J.W. Borejsza, prof. dr hab. W. Borodziej, prof. dr hab. J. Draus, prof. dr hab. J. Eisler, prof. dr hab. A. Friszke, A. Galiński, dr J. Gmitruk, dr A. Grajewski, B. Gronek, prof. dr hab. J. Holzer, prof. dr hab. L. Kieres, prof. dr hab. C. Kuklo, prof. dr hab. M. Kula, prof. dr hab. W. Kulesza, dr hab. J. Kurtyka, prof. dr hab. G. Mazur, dr Z. Nawrocki, prof. dr hab. A. Paczkowski, dr S. Radoń, prof. dr hab. W. Roszkowski, prof. dr hab. T. Strzembosz, prof. dr hab. W. Suleja, prof. dr hab. T. Szarota, prof. dr hab. R. Terlecki, J. Tucholski, prof. dr hab. W. Wrzesiński. Od nr. 1 (7), 2005, z grona Rady ubył zmarły prof. T. Strzembosz, natomiast dołączyli prof. dr hab. Czesław Brzoza, dr Franciszek Gryciuk i prof. dr hab. Janusz Wrona.

W okresie sprawozdawczym ukazały się 3 numery półrocznika: nr 6 poświęcony mniejszościom narodowym na ziemiach polskich w latach 1939–1989, nr 7 skupiający się na Kościele katolickim w PRL i nr 8 na Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego i sytuacji w Polsce do początku lat pięćdziesiątych.

3.1.3. Nowy periodyk IPN „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”

Ukazały się pierwsze dwa numery [nr 1 (1)/2004 i nr 1(2)/2005] nowego periodyku wydawanego przez IPN. Głównym jego celem jest pogłębienie, skoordynowanie oraz upowszechnienie prac badawczych dotyczących aparatu represji w PRL. Przyjęta formuła pisma zakłada, iż zamieszczane w nim będą materiały dotyczące następujących instytucji aparatu represji: Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wojskowych i granicznych służb specjalnych, służb więziennych, Milicji Obywatelskiej, sądownictwa i prokuratury oraz jednostek paramilitarnych.

Pismo podzielone jest na kilka działów obejmujących: metodologię, struktury, dokumenty, wspomnienia funkcjonariuszy (w publikacji pod nazwą „w oczach własnych”), biogramy, recenzje i materiały bibliograficzne.

Redaktorem naczelnym periodyku jest dr Zbigniew Nawrocki, dyrektor Oddziału IPN w Rzeszowie.

2.1. Publikacje książkowe

2.1.1. Poza seriami ukazały się:

A Handbook of the Communist Security Apparatus, red. Krzysztof Persak i Łukasz Kamiński, Warszawa 2005, ss. 352.

Aparat bezpieczeństwa, „tarcza i miecz partii”, był jednym z najważniejszych elementów systemu komunistycznego. To dzięki niemu totalitarna dyktatura przetrwała tak wiele lat. Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej pozostawił za sobą dziesiątki tysięcy zabitych, miliony więzionych i prześladowanych na różne sposoby. Bez poznania jego dziejów nie jest możliwe zrozumienie nie tylko przeszłości, ale i współczesności tej części kontynentu. Niniejsza książka opublikowana w języku angielskim jest pierwszą próbą syntezy dziejów komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w europejskich państwach bloku sowieckiego. 10 autorów z 7 krajów przedstawia aktualny stan badań i wyznacza jednocześnie perspektywy dalszych poszukiwań. Wydawcy mają nadzieję, że książka ta zapoczątkuje szerszą debatę na temat roli, jaką w najnowszej historii odegrał komunistyczny aparat bezpieczeństwa.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944–1956, red. Krzysztof Szwarzgrzyk, Warszawa 2005, ss. 603.

Książka jest efektem trzyletniej pracy zespołu historyków IPN, którzy korzystając z szerokiej bazy źródłowej, starali się odtworzyć obsadę kierowniczych stanowisk aparatu bezpieczeństwa

w Polsce w latach 1944–1956. Poza strukturami centrali Resortu/Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego autorzy objęli badaniami także kadre kierowniczą kilkunastu wojewódzkich, kilkuset powiatowych i miejskich UB oraz naczelników więzień i komendantów obozów. Tą drogą zdołali zidentyfikować ok. 3 tys. osób.

2.1.2. W serii „Dokumenty” ukazały się:

Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944–lipiec 1945), red. Dariusz Iwaneczko i Zbigniew Nawrocki, Rzeszów 2005, ss. 726 (tom 14 serii)

Tom dokumentów jest drugą publikacją ukazującą organizację i działalność komunistycznych organów bezpieczeństwa w pierwszym roku Polski Ludowej.

Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989, wstęp, wybór dokumentów, redakcja Adam Dziurok, Warszawa 2004, ss. 620 (tom 13 serii)

Tom zawiera niepublikowane dotychczas dokumenty „pionu kościelnego” aparatu bezpieczeństwa (są wśród nich m.in. instrukcje, raporty, plany działań operacyjnych, materiały szkoleniowe, korespondencja wewnętrzna). Materiały, które zachowały się po kilku akcjach niszczenia dokumentów byłego Departamentu IV MSW, pokazują wachlarz środków i metod stosowanych przeciwko Kościołowi katolickiemu i innym związkom wyznaniowym w Polsce.

Biuletyny dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950, wybór i opracowanie Łukasz Kamiński, Warszawa 2004, ss. 956 (tom 11 serii)

Biuletyny dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z lat 1949–1950 zawierają dokładne informacje o sytuacji w Polsce widzianej z perspektywy centrali „bezpieki” w Warszawie. Jest to obraz zdeformowany nieustannym poszukiwaniem wroga klasowego, ale niezwykle cenny, dzięki szczegółowości podawanych faktów, często skądinąd nieznanych. Informacje z biuletynów wpływały też na politykę wewnętrzną państwa.

Wersja drukowana zawiera wybór fragmentów, skupiając się na opisach nastrojów i oporu społeczeństwa oraz na aresztowaniach z powodów politycznych. Cenne są również dodatki specjalne odnotowujące reakcje ludności na wydarzenia polityczne i społeczno-gospodarcze. Na dołączonej płycie CD znajduje się zeskanowany pełny zbiór biuletynów z lat 1949–1950.

Kryptonim „Orzeł”. Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego w dokumentach 1947–1954, wybór i opracowanie: Kazimierz Krajewski, Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz i Leszek Żebrowski, Warszawa 2004, ss. 755, koedycja z wydawnictwem „Rytm” (tom 9 serii)

Tom zawiera 260 dokumentów „XVI” Okręgu NZW (Warszawa) z lat 1947–1949 oraz wywodzących się zeń struktur podziemia niepodległościowego z lat 1950–1952. Zamieszczone dokumenty wszystkich szczebli organizacyjnych – Komendy Okręgu, komend powiatów, dowódców oddziałów partyzanckich i niższych struktur terenowych – pokazują program ideowy oraz dorobek organizacyjny i bojowy tej najdłuższej działającej konspiracji na północnym Mazowszu. Uzupełnieniem jest 55 dokumentów UBP, KBW i MO, które przedstawiają stan wiedzy resortu oraz metody walki z konspiracją NZW. Materiał dokumentacyjny dopełniają fotografie, w większości dotychczas niepublikowane.

2.1.3. W serii „Relacje i wspomnienia” ukazały się:

Zdzisław Broński „Uskok”, Pamiętnik, red. Sławomir Poleszak, Warszawa 2004, ss. 342 (tom 8 serii)

Zdzisław Broński „Uskok” (1912–1949) od jesieni 1943 r. dowodził oddziałem partyzanckim

w Obwodzie AK Lubartów, brał udział w akcji „Burza”. Po „wyzwoleniu” walczył z komunistami. Zginął otoczony w bunkrze, gdzie przez dwa lata ukrywał się przed UB.

Ukrywając się, spisywał wspomnienia. Jest to źródło unikatowe, gdyż pozwala poznać motywy, jakie skłoniły żołnierzy wyklętych do pozostania w konspiracji. Ze wspomnień przebija zdumiewająca wyobraźnia społeczna i polityczna autora, który trafnie analizował zmieniającą się sytuację międzynarodową i wewnętrzną w Polsce.

Aresztowane powstanie, wybór i redakcja naukowa Jacek Sawicki, wstęp Bernadetta Groniek, Warszawa 2004, ss. 218 (tom 7 serii)

Prezentowana książka to zbiór relacji i wspomnień żołnierzy podziemia i mieszkańców walczącej Warszawy. Dzięki nim poznajemy nie tylko szlak bojowy batalionu „Zośka” i przebieg działań w Śródmieściu, na Starym Mieście, Mokotowie i Żoliborzu, ale także postawy ludności cywilnej, zachowującej hart ducha mimo niebezpieczeństwa. Tekst wzbogacają liczne zdjęcia, wprowadzające w atmosferę bohaterskich dni powstania warszawskiego.

Wszystkie teksty skonfiskowane zostały przez funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa podczas rewizji jako materiał obciążający i przez lata spoczywały w archiwum MSW.

Janusz Kazimierz Zawodny, **Uczestnicy i świadkowie Powstania Warszawskiego. Wywiady**, Warszawa 2004, ss. 428 (tom 6 serii)

Aby opisać to ważne wydawnictwo (będące reedycją pierwszego wydania PWN z 1994 r.), najlepiej sięgnąć tutaj do przedmowy Autora: „Książka stanowi zbiór wywiadów przeprowadzonych przeze mnie osobiście. Respondenci to ludzie odpowiedzialni za decyzje rozpoczęcia powstania podjęte zarówno w Londynie, jak i w Warszawie, m.in. premier Stanisław Mikołajczyk i gen. Tadeusz »Bór«-Komorowski; uczestnicy walk z bronią w rękę; lotnicy pod brytyjską komendą niosący pomoc Warszawie; dyplomaci w Waszyngtonie i Moskwie, w Rzymie i Londynie. Jako uczestnik powstania, a później politolog i profesor amerykańskich uniwersytetów, zbierałem te wywiady w sześciu krajach w latach 1965–1972 (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, w Anglii, Francji, Niemczech i Włoszech). W Polsce w okresie PRL obiektywne zbieranie materiałów na temat Powstania Warszawskiego nie było możliwe. Od 1944 roku żyję na emigracji. Wywiady z Polakami nie były łatwe. Jak zwykle w sytuacjach kontrowersyjnych mieli »pasję do prawdy, ale odmienne percepcje dowodów«”.

2.1.4. W serii „Konferencje” ukazały się:

Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967, red. Janusz Wróbel i Leszek Próchniak, Warszawa 2005, ss. 187 (tom 28 serii)

Prezentowany tom zawiera referaty przedstawione na konferencji naukowej poświęconej historii Kościoła katolickiego w Łódzkiem w latach 1945–1967. Zawarte w książce referaty mają w większości charakter pionierski, gdyż zostały opracowane na podstawie udostępnionych niedawno archiwów partyjnych oraz archiwów aparatu bezpieczeństwa i ukazują kulisy antykościelnej polityki komunistycznego państwa.

Stosunki polsko-białoruskie w województwie białostockim, red. Jan J. Milewski i Anna Pyżewska, Warszawa 2005, ss. 150 (tom 27 serii)

Niniejszy tom poświęcony jest stosunkom polsko-białoruskim od końca lat trzydziestych do 1956 r., ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w województwie białostockim. Prezentowane teksty starają się przedstawić ważne wydarzenia we wzajemnych relacjach zarówno z punktu widzenia Polaków, jak i mniejszości białoruskiej w Polsce.

Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego, red. Waldemar Grabowski, Warszawa 2005, ss. 168 (tom 26 serii)

Tom poświęcony organom bezpieczeństwa oraz wymiarowi sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego. Autorzy analizują struktury organizacyjne oraz metody ich działania zarówno na szczeblu centralnym, jak i w poszczególnych okręgach konspiracyjnego państwa, zwłaszcza na Kresach Zachodnich i Wschodnich.

Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL, red. Jarosław Neja, Warszawa 2005, ss. 170 (tom 25 serii)

Niniejszy tom zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej 17 listopada 2004 r. przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Katowicach i jest próbą przedstawienia ewolucji różnorodnych postaw robotników oraz stosunku władzy do środowisk robotniczych.

Aparat represji a opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956, red. Piotr Niwiński, Warszawa 2005, ss. 121 (tom 24 serii)

Tom jest rezultatem współpracy Instytutu Pamięi Narodowej z Centrum Badania Eksterminacji i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy (Lietuvos Gyventojų Genocido ir Rezistencijos Tyrimo Centras) i zawiera materiały z drugiej już wspólnej konferencji, która odbyła się w listopadzie 2003 r., poświęconej sprzeciwowi społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie oraz aparatowi represji w latach 1944–1956.

Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941, red. Piotr Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, ss. 248 (tom 23 serii)

W niniejszym tomie zamieszczono referaty przedstawione we wrześniu 2003 r. podczas konferencji zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Rzeszowie. Ukazują one różne aspekty polityki sowieckiej na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939–1941, a także życia społeczno-gospodarczego i walki Polaków z okupantem. Problematyka ta była świadomie omijana bądź zafałszowywana przez historiografię Polski Ludowej.

Stan wojenny w Wielkopolsce, red. Stanisław Jankowiak i Jan Miłoś, Poznań 2004, ss. 146 (tom 22 serii)

W serii „Konferencje IPN” publikowane są materiały będące plonem spotkań naukowych organizowanych przez Instytut Pamięi Narodowej.

Prezentowany tom jest zbiorem referatów dotyczących okoliczności wprowadzenia i przebiegu stanu wojennego w Wielkopolsce.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi, red. Janusz Wróbel i Joanna Żelazko, Warszawa 2004, ss. 189 (tom 21 serii)

Niniejszy tom zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Łodzi i Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

Tom poświęcony jest Wojskowemu Sądowi Rejonowemu w Łodzi – jego powstaniu, prawnym podstawom działania, strukturom organizacyjnym oraz orzecznictwu. Wiele miejsca poświęcono również skazanym przez WSR działaczom podziemia niepodległościowego.

Deportacje Górnolązaków do ZSRR w 1945 roku, red. Adam Dziurok i Marcin Niedurny, Katowice 2004, ss. 119 (tom 20 serii)

Niniejszy tom zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej w lutym 2004 r. przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Katowicach oraz Muzeum Górnoląskie w Bytomiu.

Tom poświęcony jest deportacjom mieszkańców Górnego Śląska do ZSRR w 1945 r. Autorzy tekstów przedstawiają przebieg wywózek, ich skalę, kategorie osób wywiezionych na Wschód, warunki, w jakich tam żyli, analizują wpływ deportacji na funkcjonowanie górnośląskiego przemysłu oraz sytuację rodzin wywiezionych. Prezentują także dotychczasowe ustalenia śledztwa w sprawie tamtych dramatycznych wydarzeń.

Wokół Praskiej Wiosny, red. Łukasz Kamiński, Warszawa 2004, ss. 199 (tom 19 serii)

W 1968 r. dzieje Czechosłowacji i Polski spłotyły się w szczególny sposób. Z jednej strony zanotowano przykłady wzajemnej solidarności społeczeństw, z drugiej zaś Wojsko Polskie uczestniczyło w inwazji Układu Warszawskiego, która położyła kres przemianom Praskiej Wiosny.

Teksty w niniejszym tomie przynoszą wiele nowych ustaleń, opartych na odnalezionych niedawno materiałach archiwalnych. Tom zawiera materiały z czesko-polskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Biuro Edukacji Publicznej IPN oraz Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej we Wrocławiu w dniach 4–5 września 2003 r. w Warszawie.

Propaganda w PRL – wybrane problemy, red. Piotr Semków, Gdańsk 2004, ss. 104 (tom 18 serii)

W październiku 2002 r. Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku oraz Uniwersytet Gdański zorganizowały konferencję „Propaganda PRL”. Autorzy referatów przedstawili wieloaspektowość działań propagandy w powojennej Polsce i jej dzisiejszych reperkusji. Dokonali też analizy działań aparatu propagandowego komunistycznego państwa i jego roli w kreowaniu rzeczywistości. Podjęli także próbę odpowiedzi na pytanie, jak dalece w świadomości Polaków zakorzeniły się tworzone przez peerelowską propagandę stereotypy i mity.

Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie, red. Dariusz Libionka, Warszawa 2004, ss. 376 (tom 17 serii)

Na niniejszy tom złożyły się teksty referatów wygłoszonych podczas międzynarodowej konferencji naukowej w 2002 r. Upamiętniła ona 60. rocznicę rozpoczęcia akcji eksterminacji Żydów w Generalnym Gubernatorstwie znanej jako „Aktion Reinhardt”.

Ta doskonale zaplanowana operacja miała na celu wymordowanie całej ludności żydowskiej Generalnego Gubernatorstwa, a później Okręgu Białostok, wykorzystanie pracy ofiar oraz grabież ich mienia. Autorzy starali się wszechstronnie przedstawić zagadnienia związane z „ostatecznym rozwiązaniem”, poruszając kwestie mało znane i prezentując nowe spojrzenie na trudne problemy historyczne.

Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956, red. Tomasz Danilecki, Warszawa 2004, ss. 181 (tom 16 serii)

Prezentowana publikacja zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Białymstoku w listopadzie 2002 r. Zamieszczone w niej artykuły podsumowują kolejny etap badań nad polskim powojennym podziemiem niepodległościowym w województwie białostockim w latach 1944–1956. Ukazują dzieje tamtejszej partyzantki poakowskiej i narodowej na tle działalności ugrupowań zbrojnych na Litwie, Grodzieńszczyźnie i Nowogródzczyźnie. Przedstawiają dzisiejsze spojrzenie na przeszłość tych ziem, zarówno z perspektywy historyków, jak i miejscowej ludności.

2.1.5. W serii „Monografie” ukazały się:

Igor Hałagida, *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, Warszawa 2005, ss. 318 (tom 20 serii)

W pracy ukazano genezę, kulisy i skutki trwającej w latach 1950–1954 operacji o kryptonimie „C-1”. Była to jedna z największych prowokacji prowadzonych w tym okresie przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wspólnie z sowieckimi organami bezpieczeństwa przeciwko banderowskiej frakcji Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i wywiadowi brytyjskiemu. Główną rolę w operacji „C-1” odegrał Leon Łapiński „Zenon” – członek OUN, który w 1948 r. został zwerbowany przez MBP do współpracy jako agent „Bogusław”. Prezentowana monografia jest pierwszą próbą źródłowego opracowania tego zagadnienia.

Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii, red. Ryszard Terlecki, Warszawa 2005, ss. 369 (tom 19 serii)

Komunistyczna władza traktowała powojenną emigrację polską jako niebezpiecznego wroga, dlatego od początku swego istnienia czynnie ją zwalczała. Książka przedstawia najważniejsze operacje tajnych służb skierowane przeciwko opiniotwórczym środowiskom Polaków na Zachodzie, a także politykę wobec repatriantów z Zachodu. Autorzy sięgnęli do zasobów archiwalnych IPN, co pozwoliło im rzucić nowe światło na ten mało znany aspekt działań aparatu bezpieczeństwa.

Śłużby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych, red. Grzegorz Motyka, Warszawa 2005, ss. 380 (tom 18 serii)

Prezentowany tom jest efektem badań nad działalnością komunistycznych służb specjalnych wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce i Czechosłowacji. Autorzy tekstów zajmują się z jednej strony sposobami zwalczania podziemia nacjonalistycznego, a z drugiej działaniami zmierzającymi do poddania środowisk ukraińskich pełnej kontroli totalitarnego państwa. Artykuły przynoszą wiele nowych ustaleń opartych na szerokiej kwerendzie w źródłach archiwalnych i najnowszej literaturze przedmiotu.

Janusz Kazimierz Zawodny, **Powstanie Warszawskie w walce i dyplomacji**, Warszawa 2005, ss. 310 (tom 17 serii)

Wydanie drugie polskie na podstawie diapozytywów wydania pierwszego, PWN, Warszawa 1994. Jest to klasyczna monografia, tłumaczenie polskie wydania angielskiego z 1978 r. „Nothing but Honour. The Story of Warsaw Uprising, 1944”. Nadal cieszy się ona bardzo dużym zainteresowaniem czytelników.

Adam Strzembosz, Maria Stanowska, **Sędziowie warszawscy w czasie próby 1981–1988**, Warszawa 2005, ss. 340 (tom 16 serii)

Głównym przedmiotem zainteresowania autorów pracy jest orzecznictwo sądów warszawskich w sprawach karnych o charakterze politycznym od grudnia 1981 r. do grudnia 1988 r. Autorzy skupili się więc nie tylko na działaniu aparatu sprawiedliwości PRL w stanie wojennym, lecz także pokazali, jak pewne instytucje i rozwiązania prawne trwały do końca systemu komunistycznego w Polsce.

W książce przedstawiono wyniki żmudnych badań, przeprowadzonych nie tylko na podstawie aktów oskarżenia i wyroków, lecz także całej dokumentacji sądowej. Wskazują one na znaczące zróżnicowanie postaw sędziów – od wielkiej odwagi do skrajnego oportunistu.

Dariusz Iwaneczko, **Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989**, Warszawa 2005, ss. 518 (tom 15 serii)

Książka ukazuje wzajemne relacje między społeczeństwem a władzą w Polsce południowo-wschodniej w ostatniej dekadzie PRL. Autor scharakteryzował główne nurty zinstytucjonalizowanego oraz niezorganizowanego sprzeciwu społecznego, począwszy od struktur powstałych przed sierpniem 1980 r. na komitetach obywatelskich „Solidarność” w 1989 r. skończywszy, przedstawił również rolę Kościoła katolickiego. Szczególnej analizie poddał działania organów bezpieczeństwa przeciwko opozycji i oporowi społecznemu.

„Zwyczajny” resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956, red. Kazimierz Krajewski i Tomasz Łabuszewski, Warszawa 2005, ss. 600 (tom 14 serii)

Prezentowany tom jest efektem prowadzonych przez IPN badań nad działalnością resortu bezpieczeństwa w latach 1944–1956. W osiemnastu artykułach przedstawiono pierwsze lata działalności UB, zwłaszcza problemy związane z doбором kadr, wrogim stosunkiem społeczeństwa do władz komunistycznych oraz pełną zależnością resortu od sowieckich mocodawców. Omówiono także działania wymierzone w polityczną i zbrojną opozycję, m.in. największe prowokacje MBP skierowane przeciw WiN i podziemi ukraińskiemu (operacje „Cezary” i „C-1”). Po raz pierwszy odsłonięto też kulisy działalności jednego z pepeerowskich „szwadronów śmierci”, likwidującego na Mazowszu żołnierzy podziemia i działaczy

PSL. Całość dopełniają teksty ukazujące prowokacyjne metody pracy śledczej, których symbolem może być działalność X Departamentu MBP. „Zwyczajny” resort nie jest wprawdzie próbą całościowego opisu funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa, jednak dzięki wielości poruszonych wątków stanowi dobry punkt wyjścia do dyskusji o jego roli w ugruntowywaniu systemu komunistycznego w Polsce.

Stanisław Jankowiak, *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005, ss. 555 (tom 13 serii)

Autor omawia problematykę wysiedleń i emigracji ludności z Polski do obu państw niemieckich w latach 1945–1970. Początkowo proces ten dotyczył głównie Niemców, natomiast od końca lat pięćdziesiątych w coraz większym stopniu także i ludności polskiej, dla której wyjazd z Polski był ucieczką od niechcianego systemu politycznego lub formą poprawy swego bytu. Prezentowana monografia stanowi pierwszą w literaturze polskiej próbę całościowego ujęcia tego zagadnienia.

David Morgan, *Konflikt pamięci. Narracje radomskiego Czerwca 1976*, Warszawa 2004, ss. 183 (tom 12 serii)

Amerykański badacz podjął próbę opisanie trwającego już ćwierć wieku procesu kształtowania społecznej pamięci o robotniczym proteście w Radomiu 25 czerwca 1976 r. Poddał analizie różne, często sprzeczne, sposoby rozumienia sensu czerwcowej rewolty, czyniąc to na tle ewoluujących wciąż opinii Polaków o systemie komunistycznym. Opisał też próby włączania tradycji Czerwca '76 w świadomość obywatelską po 1989 r. W swoich badaniach autor wykorzystał dokumenty archiwalne, prasę, relacje uczestników i świadków wydarzeń.

2.1.6. W serii „Studia i materiały” ukazały się:

Dariusz Iwaneczko, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*, Rzeszów 2004, ss. 122 (tom 7 serii)

Opracowanie przedstawia dzieje powiatowego aparatu bezpieczeństwa w Przemyślu od jego utworzenia w 1944 r. do reorganizacji dokonanej w 1956 r. Autor opisuje zachodzące w tym czasie zmiany strukturalne, skład personalny, sylwetki osób tworzących UB w Przemyślu, ze szczególnym uwzględnieniem kadry kierowniczej, a także poziom wykształcenia i dyscypliny oraz stan moralny funkcjonariuszy. W opracowaniu znalazła się ponadto charakterystyka sieci agenturalnej przemyskiego aparatu bezpieczeństwa. Istotną część pracy stanowi opis metod i kierunków działań podejmowanych przez UB wobec różnych środowisk i grup społecznych: polskiego podziemia niepodległościowego, legalnej opozycji, Kościoła, a także podziemia ukraińskiego i środowisk wiejskich.

Autor korzystał przede wszystkim z zasobów archiwalnych rzeszowskiego Oddziału IPN, ale także z opracowań historyków resortu bezpieczeństwa i z dorobku badawczego historyków rzeszowskich. Praca Dariusza Iwaneczki jest pierwszą próbą naukowego, całościowego przedstawienia działalności Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (późniejszego Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego) w Przemyślu w latach 1944–1956, a zarazem ukazania jego wkładu w proces instalacji, utrwalania i ochrony porządku komunistycznego w Polsce. Istotnym uzupełnieniem zasadniczej treści są: wykaz skrótów, indeks nazwisk i pseudonimów, bibliografia oraz lista pracowników PUBP/PUds.BP w Przemyślu zatrudnionych w okresie, który obejmuje książka.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 1946–1955, wstęp i opracowanie Tomasz Kurpierz, Katowice 2004, ss. 143 (tom 6 serii)

Prezentowana publikacja jest efektem prac prowadzonych w katowickim oddziale IPN w ramach ogólnopolskiego projektu „Skazani na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe w latach 1946–1955” realizowanego przez Biuro Edukacji Publicznej. Zakres badań objął wyłącznie osoby skazane za faktyczną lub przypisaną działalność polityczną. We wstępie zaprezentowano podstawowe dane dotyczące orzecznictwa Wojskowego Sądu Rejonowego w Katowicach, który – obok urzędów bezpieczeństwa w latach 1946–1955 – odegrał na Górnym Śląsku, Zagłębiu i Pod-

beskidziu podstawową rolę w zwalczaniu podziemia antykomunistycznego. W części zasadniczej przedstawiono noty biograficzne osób skazanych przez katowicki sąd na najwyższy wymiar kary z przyczyn politycznych. Uwzględniono zarówno osoby stracone, jak i te przypadki, w których, w wyniku kolejnych rozpraw lub aktu łaski, kara śmierci została zamieniona na wieloletnie więzienie. Poza danymi osób represjonowanych noty zawierają informacje o zarzutach stawianych przez prokuraturę, faktycznych powodach represji oraz nazwiska funkcjonariuszy, prokuratorów i sędziów uczestniczących w śledztwach i procesach. Opracowanie uzupełniają aneksy oraz ilustracje przedstawiające typowe dokumenty z akt sądowych (m.in. protokół przesłuchania, akt oskarżenia, wyrok, protokół wykonania kary śmierci).

2.1.7. W serii „Albumy” ukazały się:

Zagłada Żydów na Rzeszowszczyźnie. Album pamięci, oprac. Elżbieta Rączy i Igor Witowicz, Rzeszów–Warszawa 2004, ss. 183 (tom 3 serii)

Album zawiera fotografie archiwalne, przedstawiające życie codzienne żydowskiej ludności Rzeszowszczyzny przed wojną i w czasie okupacji niemieckiej, oraz współczesne, ukazujące miejsca masowych mordów i zbiorowe mogiły, niekiedy zapomniane. Większość zdjęć z okresu wojny została wykonana przez Niemców, którzy nie wahali się rejestrować dokonywanych przez siebie zbrodni. Polaków obowiązywał zakaz fotografowania, więc w albumie znalazły się tylko nieliczne zdjęcia robione z ukrycia. Wielu wydarzeń i miejsc związanych wojennymi losami Żydów nie utrwalono podczas okupacji na fotografiach, do wielu materiałów zapewne nie udało się dotrzeć autorom albumu. Luki te mają uzupełniać relacje świadków, plany i dokumenty. Znaczna część zdjęć i dokumentów ukazuje się po raz pierwszy.

Jarocin w obiektywie bezpieki, Krzysztof Lesiakowski, Paweł Perzyna i Tomasz Toborek, projekt graficzny Andrzej Rosołek, Warszawa 2004, ss. 210 (tom 2 serii)

Prezentowany album stanowi katalog wystawy „Jarocin w obiektywie bezpieki” przygotowanej według koncepcji graficznej i artystycznej Andrzeja Rosołka przez OBEP IPN w Łodzi we współpracy z Muzeum Regionalnym w Jarocinie. W albumie opublikowane zostały zdjęcia ze zbiorów Archiwum IPN w Łodzi i Muzeum Regionalnego w Jarocinie, wykorzystano także prace niezależnego fotografa Tomasza Barasińskiego oraz zdjęcia ze zbiorów prywatnych. Oprócz materiałów ikonograficznych w albumie opublikowano 21 dokumentów ze zbiorów Archiwum IPN.

2.1.8. W serii „Materiały edukacyjne” ukazały się:

Region łódzki po II wojnie światowej. Wybór tekstów źródłowych z historii dla szkół ponadpodstawowych, wybór i opracowanie Paweł Kowalski, Łódź 2004, ss. 137 (tom 2 serii)

Niniejszy wybór tekstów źródłowych został przygotowany przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Łodzi jako pomoc w nauczaniu historii najnowszej w szkołach ponadpodstawowych. Ma stanowić uzupełnienie istniejących wydawnictw źródłowych z historii powojennej Polski, w których mieszkańiec Łodzi czy innych miast województwa łódzkiego rzadko ma do czynienia z dokumentami związanymi z wydarzeniami historycznymi w regionie łódzkim po II wojnie światowej. Czytelnik znajdzie tu np. dokumenty dotyczące referendum z 1946 r., wydarzeń marcowych 1968 r., strajków łódzkich włóknarzy w 1971 r. czy działalności opozycji w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Duża część źródeł – dotychczas nieprezentowanych szerszemu odbiorcy – została wytworzona przez aparat bezpieczeństwa. Pozwala to na spojrzenie na najnowszą historię Polski przez pryzmat działalności tajnych służb – zapoznanie się z metodami funkcjonowania, ich wpływem na przebieg niektórych wydarzeń. Prezentowane źródła mogą być wykorzystywane na lekcjach historii, fakultetach, kółkach historycznych oraz w samodzielnej pracy ucznia.

2.1.9. W popularnej serii „39/89” ukazały się:

Jan Żaryn, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004, ss. 208 (tom 1 serii)

W serii „39/89” ukazują się popularnonaukowe opracowania historyczne dotyczące wydarzeń i tematów istotnych dla tego – najdramatyczniejszego w dziejach Polski – półwiecza. Seria została przygotowana z myślą o licealistach, studentach i wszystkich miłośnikach historii najnowszej.

Kościół w PRL to próba przybliżenia czytelnikowi ważnego tematu z najnowszych dziejów Polski. Autor opowiada o niezmiennych warunkach formalno-prawnych działalności Kościoła katolickiego obowiązujących w państwie komunistycznym, zarządzanym w sposób totalitarny przez ateistyczną partię, o polityce wyznaniowej tego państwa, zależnej m.in. od oporu Kościoła i słabości rządzących, w końcu o rzeczywistej pozycji katolicyzmu w Polsce w tym okresie. Z biegiem lat władza stawała się coraz mniej odporna na oddziaływanie nauki Kościoła i coraz bardziej bezsilna – mimo stosowania represji – wobec jego autorytetu, a także ekspansywności i atrakcyjności dla kolejnych pokoleń. W książce opisano także próby angażowania się katolików świeckich w legalne życie polityczne, ze szczególnym uwzględnieniem – pomijanych do tej pory w tego typu publikacjach – środowisk chadeckich i narodowych, które w latach 1944–1989 były systematycznie bądź cyklicznie inwigilowane i represjonowane przez aparat bezpieczeństwa. Pracę wzbogacają liczne zdjęcia i dokumenty do niedawna skrywane przed opinią publiczną, pochodzące m.in. z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

2.1.10. W serii „Materiały pomocnicze IPN” ukazały się:

Z archiwum IPN, t. 2, red. Leonard Smółka, Warszawa–Wrocław 2005, ss. 77 (tom 7 serii)

Tom zawiera referaty wygłoszone na konferencji archiwalnej, która odbyła się w Szklarskiej Porębie w dniach 17–19 listopada 2004 r.

Z archiwum IPN, t. 1, red. Bernadetta Gronek, Warszawa 2005, ss. 78 (tom 6 serii)

Materiały prezentowane w niniejszej publikacji to prace archiwistów z Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN. Pozwalają one zorientować się w organizacji i zasobach archiwów IPN, poznać zasady udostępniania akt i pomoce ułatwiające poruszanie się po zasobie. Autorzy kilku artykułów przedstawili zagadnienia bardziej szczegółowe, pokazując różnorodne możliwości wykorzystania dokumentów z archiwum IPN.

Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów, red. Alicja Paczoska, Bydgoszcz 2005, ss. 83+6 (tom 5 serii)

W niniejszej publikacji zaprezentowano najnowszy stan badań, będący pokłosiem konferencji naukowej na temat obozu funkcjonującego w latach 1941–1950 w Potulicach, zorganizowanej 27 maja 2004 r. W czasie okupacji obóz podlegał Centrali Przesiedleńczej w Gdańsku i umieszczano w nim polskie rodziny, wysiedlone ze swych gospodarstw. Od lutego 1945 r. NKWD, a potem władze bezpieczeństwa kierowały do obozu w Potulicach Niemców i volksdeutsche.

Skazani za działalność w organizacjach niepodległościowych na Dolnym Śląsku. Wyroki Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu (1946–1955), red. Monika Kała i Krzysztof Szwaagrzyk, Wrocław 2005 (tom 4 serii)

Publikacja jest kontynuacją wydanej w 2002 r. książki *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu*. Ten tom zawiera opartą na bogatej bazie źródłowej dokumentację licznych przypadków represjonowania przez ten sąd w latach 1946–1955 członków podziemia niepodległościowego. W wyniku podjętych na szeroką skalę badań stworzono obszerną listę skazanych na najwyższy wymiar kary więźniów politycznych okresu stalinowskiego z Dolnego Śląska, na której, obok danych ofiar, umieszczono także nazwiska oficerów śledczych UB, sędziów i prokuratorów wojskowych.

Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim, red. Stanisław Janowski i Jan Miłosz, Poznań 2004 (tom 3 serii)

W serii „Materiały pomocnicze BEP IPN” publikowane są źródła i opracowania stanowiące pomoce warsztatowe dla badaczy dziejów Polski w latach 1944–1989. Zamieszczone w prezentowanej publikacji teksty są jedną z pierwszych prób przedstawienia stosunków między państwem a Kościołem w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim. Opisana tu została wizja Kościoła w programie dwóch systemów totalitarnych, a także zanalizowano różnorodne problemy z pierwszego okresu istnienia tzw. Polski Ludowej. Dzięki temu publikacja może służyć jako pomoc naukowa dla nauczycieli historii.

2.1.11. W koedycjach z naszymi partnerami ukazały się:

Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989), t. 2, red. Janusz Gmitruk i Zbigniew Nawrocki, Warszawa 2004

Książka pokazuje różne działania represyjne władz PRL w okresie tzw. realnego socjalizmu wobec wsi i środowiska chłopskiego (parterem był tutaj Zakład Badania Historii Ruchu Ludowego przy NK PSL).

Zagłada Żydów Zagłębiowskich, red. Aleksandra Namysł, Będzin 2004

Publikacja ta jest pokłosiem sesji naukowej, która odbyła się we wrześniu 2003 r., w ramach obchodów 60. rocznicy zagłady Żydów będzińskich, zorganizowanych przez Biuro Edukacji Publicznej Instytutu Pamięi Narodowej Oddział w Katowicach, Urząd Miejski w Będzinie i Muzeum Zagłębia w Będzinie (będących jednocześnie współwydawcami).

Zaprezentowane podczas sesji referaty dotyczyły nie tylko samego procesu eksterminacji Żydów zagłębiowskich, ale dotyczyły również problemów bardziej ogólnych, symptomatycznych dla sytuacji wszystkich żydowskich mieszkańców rejencji katowickiej. Bez przedstawienia kolejnych etapów antyżydowskiej polityki władz niemieckich czy odtworzenia warunków, w jakich znaleźli się miejscowi Żydzi, nie można bowiem zrekonstruować przebiegu zagłady Żydów Będzina czy Sosnowca.

Jarosław Schabieński, Krzysztof Sychowicz, **Marzenia o orle w koronie. Nauczyciele i młodzież Polski północno-wschodniej wobec władzy w latach 1980–1986**, Białystok 2004

Praca opisuje postawy, działalność polityczną i społeczną nauczycieli oraz młodzieży szkolnej (po części akademickiej) w latach 1980–1986. Punktem odniesienia jest powstanie i działalność na terenie trzech ówczesnych województw (suwalskie, białostockie, łomżyńskie) struktur NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania. Zasadniczą treść książki tworzy opis szykan i represji wobec nauczycieli oraz młodzieży, podejmowanych przez administrację oświatową (dyrekcje, kuratoria), partyjną (PZPR), prokuraturę i sądownictwo powszechne, MO i SB oraz aparat wojskowy (wojskowi komisarze, sądy wojskowe). Opracowanie ma charakter regionalny i faktograficzny, przynosi pokaźną ilość informacji szczegółowych, odnoszących się do środowiska oświatowego na tym obszarze, tworzących istotną treść pracy i stanowiących o jej wartości. Jest to pierwsza tego typu publikacja opisująca losy i postawy młodzieży oraz nauczycieli na tym terenie.

Helena Kubica, **Zagłada w KL Auschwitz Polaków wysiedlonych z Zamojszczyzny w latach 1942–1943**, Oświęcim–Warszawa 2004

Z 1. rozdziału: „Tragedia ludności Zamojszczyzny w okresie okupacji hitlerowskiej wiązała się z szeroko zakrojoną polityką Trzeciej Rzeszy germanizacji ziem wschodnich, które były traktowane jako niemiecka przestrzeń życiowa (Lebensraum). Polityka ta znalazła odzwierciedlenie m.in. w tzw. Generalnym Planie Wschodnim (...)”

Łącznie, od listopada 1941 roku do sierpnia 1943 roku, wysiedlono z terenu Zamojszczyzny około 110 tysięcy osób mieszkających w 297 wsiach, co stanowiło 31% ogólnej liczby Polaków tam zamieszkałych, planowanych do wysiedlenia. W liczbie wysiedlonych było ok. 30 tysięcy dzieci.

W lipcu i sierpniu 1943 roku wywieziono do Niemiec na zniemczenie 4500 dzieci pochodzących z Zamojszczyzny”.

Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej 1942–1947, red. Adam Dziurok, Rybnik 2004.

Publikacja stanowi pokłosie sesji popularnonaukowej, która odbyła się 22 kwietnia 2004 r. w Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej w Rybniku. Losy mieszkańców ziemi rybnickiej w okresie okupacji hitlerowskiej i w pierwszych latach po zakończeniu wojny przedstawił dr Bogdan Kloch (Muzeum w Rybniku). Tomasz Miler (IPN w Katowicach) zaprezentował sylwetki inspektorów rybnickiego AK na podstawie materiałów odnalezionych w archiwum IPN w Katowicach. Zagadnienie działalności struktur inspektoratu rybnickiego w latach 1945–1947 przedstawił w swoim artykule Adam Dziuba (IPN w Katowicach). Z kolei prokurator Tomasz Rojek (prokurator IPN we Wrocławiu) przedstawił przebieg i dotychczasowe ustalenia śledztwa w sprawie zabójstwa inspektora Pawła Cierpióła i Antoniego Staiera. Ostatni artykuł autorstwa Adama Dziuby przedstawia zasób odnalezionego archiwum rybnickiego inspektoratu AK (tzw. „archiwum »Makopola«”).

Publikacje, których wydanie wsparł finansowo IPN:

„Ateneum Kapłańskie” nr 1 (575)/2005

Numer poświęcony represjom wobec Kościoła katolickiego na Kujawach i Pomorzu w czasach PRL.

Kwartalnik Stowarzyszenia „Łagierników” nr 2 (35) 2005

Bogusław Kazimierz Gołąb, Władysław Kałudziński, *Kwidzyn. W niewoli brata mego*, Olsztyn 2005, ss. 390

Książka poświęcona wydarzeniom 14 sierpnia 1982 r. w obozie internowania w Kwidzynie.

Ojczyzna wielu. Przemiany kulturowo-etniczne na Pomorzu Zachodnim w XX wieku. Pamiętnik wystawy, Szczecin 2004, ss. 130

Katalog wystawy zorganizowanej przez Muzeum Narodowe w Szczecinie wraz z dodatkowymi opracowaniami o charakterze historycznym i etnograficznym na temat przemian kulturowych i etnicznych na Pomorzu Zachodnim.

4. Działalność naukowo-badawcza Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej

4.1. OBEP BIAŁYSTOK

4.1.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

W okresie lipiec 2004 – grudzień 2005 r. OBEP Białystok realizował kilkanaście programów i projektów badawczych. Największy nacisk położono na realizację centralnego programu „**Aparat represji i opór społeczny**” (podprojekty: „Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa”, „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956”, „Władze PRL wobec kryzysów”), oraz projektów związanych z problemami mniejszości narodowych na Białostocczyźnie w latach 1939–1956. W ramach prowadzonych prac badano też następujące zagadnienia: „Sytuacja społeczno-polityczna w Okręgu Mazurskim w 1945 r.”, „Jakub Prawin

– Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Mazurski”, „Życie społeczno-polityczne Kętrzyna i powiatu kętrzyńskiego w latach 1945–1948”.

4.1.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

W ramach programu kontynuowano realizację następujących projektów:

- „Informator personalny aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej”. Projekt realizowano w odniesieniu do województw białostockiego, olsztyńskiego (lata 1944–1975) oraz suwalskiego i łomżyńskiego (od 1975 r.). W okresie sprawozdawczym wykonano poprawki redakcyjne oraz indeks nazwisk obsady personalnej kierownictwa UBP do I tomu „Informatora...” (lata 1944–1956) i zestawiono obsadę personalną kierownictwa SB do II tomu „Informatora...” (1956–1975). Ponadto rozpoczęto kwerendę w materiałach Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku oraz rozpoznano zbiór kart ewidencyjnych b. funkcjonariuszy SB do III tomu „Informatora...” (1975–1990).

- „Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku w latach 1944–1956”. W ramach projektu wszyscy pracownicy OBEP przygotowują artykuły do publikacji „Zarys dziejów WUBP w Białymstoku”, prowadzone są kwerendy archiwalne i biblioteczne. Do centralnego planu wydawniczego na rok 2006 zgłoszono wydawnictwo pod ww. tytułem.

- „Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie wobec ludności rodzimej”. Projekt jest realizowany przez Delegaturę IPN w Olsztynie i stanowi temat rozprawy doktorskiej jednego z pracowników. Prowadzone są kwerendy archiwalne i biblioteczne.

Ponadto podjęto badania nad projektem „Dzieje PUBP w Suwałkach w latach 1945–1956” planowanym jako praca doktorska jednego z pracowników i kontynuowano badania w ramach projektu „Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku 1946–1955”, również planowanego jako praca doktorska jednego z pracowników.

4.1.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym w latach 1944–1956

W ramach projektu:

- Zrealizowano przygotowaną w poprzednim okresie sprawozdawczym sesję popularnonaukową „Akcja »Burza« na ziemiach północno-wschodnich II RP” (3 VII 2004 r.).

- zakończono realizację projektu: *atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956* – zbierano, opracowywano materiały i teksty, wykonano mapy oraz dokonano poprawek redakcyjnych.

- opracowano osiem biogramów do III tomu słownika biograficznego *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956* (Bolesław Bubieńczyk, Marian Godlewski, Stanisław Grabowski, Florian Lewicki, Edward Polak, Zygmunt Poniatowski, Leon Suszyński, Władysław Żwański) i kontynuowano zbieranie materiałów do kolejnych edycji.

4.1.1.3. Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania

W ramach programu powstaje rozprawa habilitacyjna jednego z pracowników OBEP na temat stosunków państwo–Kościół w północno-wschodniej Polsce w latach 1944–1989. W okresie sprawozdawczym kontynuowano kwerendy archiwalne i biblioteczne. Opublikowano cztery artykuły dotyczące polityki władz komunistycznych wobec duchowieństwa archidiecezji wileńskiej i diecezji łomżyńskiej w latach 1945–1949, diecezji warmińskiej lat 1954–1959, bpa Stanisława Kostki Łukomskiego i cudu w Zabłudowie oraz przygotowano cztery biogramy duchownych represjonowanych przez władze komunistyczne. Zorganizowano też konferencję naukową: „Kościoły a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim. Źródła i stan badań” oraz współorganizowano konferencję dot. działalności abpa Romualda Jałbrzykowskiego. Pod koniec 2004 r. ukazał się również materiał dotyczący likwidacji kościelnej organizacji „Caritas” w woj. białostockim i publikacja *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, w której znalazły się dokumenty opracowane przez pracownika OBEP. Prace nad

tym zagadnieniem kontynuowane były także w 2005 r., a ich efektem stały się rozdziały dotyczące polityki władz wobec Kościoła katolickiego w książkach K. Sychowicza *Ziemia łomżyńska i jej mieszkańcy w latach 1944–1956* oraz T. Dudzińskiego i K. Sychowicza „Grajewo w XX wieku”. Ukazały się też w ostatnim okresie artykuły dotyczące stosunku Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej na Białostocczyźnie do NSZZ „Solidarność”, biskupa łomżyńskiego Czesława Falkowskiego i postawy duchownych katolickich na tym terenie wobec podziemia antykomunistycznego w latach 1945–1953.

4.1.1.4. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej

W ramach projektu powstaje praca doktorska jednego z pracowników OBEP, której celem jest opisanie stosunku społeczności lokalnych Polski północno-wschodniej wobec władz komunistycznych w latach 1957–1967. W okresie sprawozdawczym kontynuowano kwerendy archiwalne i biblioteczne.

Ponadto prowadzono badania nad dziejami NSZZ „Solidarność” w województwie białostockim, których plonem była konferencja naukowa „Początki »Solidarności« w północno-wschodniej Polsce (1980–1981)” oraz publikacja pod tym samym tytułem. Prowadzone są też prace nad wydawnictwem źródłowym dotyczącym NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok.

4.1.1.5. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W ramach programu podjęto badania nad następującymi zagadnieniami:

- „Pomoc ludności żydowskiej w Okręgu Białystok w latach okupacji niemieckiej” (zbierano relacje i materiały fotograficzne, dotyczące pomocy niesionej ludności żydowskiej przez Polaków w latach okupacji niemieckiej; przygotowano też dwa artykuły naukowe dotyczące powyższej tematyki).
- „Stosunek podziemia niepodległościowego do ludności żydowskiej”.
- „Problem udzielania pomocy ludności żydowskiej przez mieszkańców w Białymstoku i okolicy Niemców”.

Ponadto przygotowano artykuł na temat pamięci o Holokauście w Polsce, który został opublikowany w „Gistarycznym Almanachu” t. 11, Grodno 2005. Opracowano relację Wacława Białowarczuka dotyczącą ratowania Żydów w Tykocinie. Wprowadzono poprawki redakcyjne (po recenzjach) do tekstów, które będą opublikowane w wydawnictwie „Wokół Żegoty”.

4.1.1.6. Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”

Trwają prace nad kolejnymi biogramami (zob. pkt 4.1.1.2).

4.1.1.7. Represje wobec wsi i ruchu ludowego

W ramach projektu jeden z pracowników OBEP przygotowuje rozprawę doktorską pt. *Kolektywizacja rolnictwa w województwie białostockim 1948–1956*. Prowadzone są kwerendy archiwalne i biblioteczne. Opublikowano dwa artykuły naukowe na ww. temat.

4.1.1.8. Kwestie mniejszości narodowych i ich stosunków z Polakami w ujęciu regionalnym

W ramach realizacji tematu w dn. 5–7 IX 2004 r. w Wigrach zorganizowano seminarium, w którym uczestniczyli historycy z Instytutu Historii Litwy, Nord-Ost Institut z Lüneburga oraz Białegostoku. Podczas seminarium wygłoszono 8 referatów.

Ponadto w związku z konferencjami w Kielcach, Pisz i Poznaniu przygotowano artykuły i referaty na temat: „Losów ludności żydowskiej na ziemiach byłego woj. białostockiego latem 1941 r.” (Kielce, 25–27 X 2004); „Stosunków polsko-żydowskich w l. 1939–1941 na obszarze b. woj. białostockiego” (Pisz, 3 XII 2004); „Kolaboracji na Kresach wschodnich II Rzeczypospolitej w l. 1939–1941” (Poznań, 24–26 II 2005).

Kontynuowano też badania nad zagadnieniem „Dzieje Żydów w Białostockiem w latach 1944–49”. Przygotowano dwa artykuły na temat stosunku ludności polskiej w regionie do Żydów

i pamięci o Żydach w okresie powojennym (*Tragedia w Sokolach – 17 II 1945 r. oraz Krajobraz po dyskusji*).

Przygotowano też artykuł na temat podziemia litewskiego na Suwalszczyźnie w drugiej połowie lat czterdziestych.

OBEP IPN był również współorganizatorem:

- konferencji naukowej pt. „Kościoły a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim” (Białystok, 25–26 XI 2004)

- dyskusji panelowej na temat: II wojna światowa w pamięci zbiorowej Polaków, Białorusinów i Litwinów z udziałem także historyków białoruskich i litewskich (Białystok, 7 V 2005).

4.1.1.9. Kalendarium 1939–1956

Opracowano kalendarium najważniejszych wydarzeń w regionie ze szczególnym uwzględnieniem problematyki badanej przez IPN.

4.1.1.10. Informator o miejscach walk i represji w woj. białostockim (1939–1956)

Celem programu jest ustalenie i upamiętnienie miejsc walki i męczeństwa przede wszystkim z okresu 1944–1956, a także tych z okresu II wojny światowej, które nigdy nie zostały upamiętnione – głównie z powodów politycznych. Materiał do informatora jest zbierany przy okazji wszystkich programów badawczych prowadzonych przez pracowników OBEP.

4.1.1.11. Więzienie w Białymstoku w latach 1939–1956.

Celem programu badawczego „Więzienie w Białymstoku w latach 1939–1956” jest opracowanie i opublikowanie monografii historyczno-socjologicznej. W okresie 1 lipca 2004 r. – 31 grudnia 2005 r. doprowadzono do końca kwerendy biblioteczne i archiwalne oraz uzyskano około trzydziestu relacji. Opublikowano także częściowo wyniki badań w pięciu artykułach naukowych, jednym popularnonaukowym oraz dwóch prasowych.

Najbliższe plany kontynuowania programu są związane z ukończeniem i obroną rozprawy doktorskiej *Więzienie w Białymstoku w latach 1944–1956 (studium historyczno-socjologiczne)*, przygotowywanej przez pracownika OBEP. Planowane jest także przygotowanie wydawnictwa monograficznego publikującego całościowe efekty pracy nad programem.

4.1.2. Działania edukacyjne

4.1.2.1. Warsztaty metodyczne

W okresie sprawozdawczym prowadzono warsztaty metodyczne wokół następujących tematów:

- **„Kształtowanie się nowego społeczeństwa Warmii i Mazur w latach 1945–1948”.** Warsztaty odbyły się 5 X 2004 r. w Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Ełku. Uczestniczyło w nich 39 nauczycieli historii wszystkich typów szkół, z terenu pow. Ełk, Olecko, Gołdap.

- **„UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim”.** Kolejne warsztaty z całego cyklu zajęć organizowanych w latach poprzednich, zostały zorganizowane 22 X 2004 r. w Grajewie. Wzięło w nich udział 16 uczestników, pracujących w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych na terenie pow. grajewskiego. Warsztaty te zostały zorganizowane także w Domu Kultury w Sokółce (19 XI 2004 r.), wzięło w nich udział 24 nauczycieli historii z terenu tego powiatu.

- **„Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR w latach 1939–1945”.** Zorganizowane one zostały 5 XI 2004 r. w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach, a ich uczestnikami było 17 nauczycieli z wszystkich typów szkół z terenu pow. suwalskiego i augustowskiego. Kolejne poświęcone tej tematyce warsztaty odbyły się w siedzibie Białostockiego Oddziału IPN (10 XII 2004 r.). Uczestniczyło w nich 29 nauczycieli historii wszystkich typów szkół z Białegostoku i pow. Hajnówka, Sokółka, Siemiatycze. Tematyka ta była też realizowana podczas zajęć w Ełckim Ośrodku

Doskonalenia Nauczycieli (18 II 2005 r.). Uczestniczyło w nich 33 nauczycieli wszystkich typów szkół z pow. Ełk, Gołdap i Olecko.

• **„Stosunki państwo-Kościół w PRL. Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego i Prymasa Stefana Wyszyńskiego”**. Zostały one zorganizowane po raz pierwszy 11 III 2005 r. w Wyższej Szkole Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego w Łomży. Uczestniczyło w nich 26 nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z Grajewa, Kolna, Nowogrodu, Zbójnej, Wizny i Łomży. Kolejne zajęcia odbyły się w siedzibie Oddziału IPN w Białymstoku (22 IV 2005 r.) i uczestniczyło w nich 19 nauczycieli historii i religii z Białegostoku i okolic. 18 XI 2005 r. w warsztatach w Augustowskim Centrum Edukacyjnym w Augustowie, uczestniczyło 17 osób.

• „Polskie Państwo Podziemne”. Warsztaty przeprowadzono 28 X 2005 r. w siedzibie Oddziału IPN w Białymstoku; uczestniczyło w nich 32 nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu pow. białostockiego.

• Prezentacja pakietu edukacyjnego „Polskie Państwo Podziemne”. Odbyła się 21 X 2005 r. w Olsztynie, uczestniczyli w niej nauczyciele szkół ponadpodstawowych.

4.1.2.2. Rajd historyczny „Śladami żołnierzy Polski Podziemnej po Puszczy Knyszyńskiej”

Odbył się 27 IX 2005 r. z udziałem harcerzy z gimnazjum i uczniów LO w Knyszynie. Przewodnikami i wspominającymi byli członkowie AK, moderatorem dyskusji był pracownik OBEP Marcin Zwolski. Szlak rajdu wiódł od Knyszyna przez Ogóły i uroczysko Bielawa, a kończył się w Kopisku w kościele p.w. NMP Królowej Polski, gdzie odmówiono modlitwę za poległych żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego.

4.1.2.3. Edukacyjny Przegląd Filmowy „Dokumenty o PRL-u”

Projekt był kontynuacją cyklów filmowych, prezentowanych od 2001 roku. Przegląd przeznaczony był dla uczniów klas maturalnych szkół ponadgimnazjalnych z Białegostoku i okolic. Filmy prezentowano w siedzibie białostockiego Oddziału IPN. Projekcje poprzedzone były wykładem historyków z IPN i Uniwersytetu w Białymstoku, po każdym filmie odbywała się dyskusja, podczas której młodzież mogła zadawać pytania czy zaprezentować własne stanowisko. W pokazach uczestniczyła stała grupa młodzieży z dziewięciu szkół, na każdym pokazie było średnio około trzydziestu osób. W każdym z pokazów uczestniczyli też przedstawiciele środowisk kombatanckich, którzy także włączali się do dyskusji. Zaprezentowano następujące filmy:

• **„Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać! Pod okiem bezpieki 1956–1989”** – prezentacja multimedialna OBEP w Gdańsku. Prelekcję „ABC teczek” wygłosił Leszek Postołowicz, zastępca dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN – 15 XI 2004 r.

• **„W obronie socjalizmu”**, film w reż. Mariana Duszyńskiego. Prelekcję „Stan wojenny – prawdziwe oblicze” wygłosił dr Krzysztof Sychowicz z OBEP – 13 XII 2004 r.

• **„Wyklęci – Narodowe Siły Zbrojne”**, film w reż. Iwony Bartólewskiej. Prelekcję wygłosił Piotr Łapiński z OBEP – 7 II 2005 r.

• **„Sikorski”**, film w reż. Leszka Wiśniewskiego. Prelekcję wygłosił prof. dr Adam Dobroński z Uniwersytetu w Białymstoku – 20 III 2005 r.

4.1.2.4. Cykl edukacyjny „Świadkowie historii”

Celem cyklu jest umożliwienie bezpośredniego kontaktu młodzieży z osobami uczestniczącymi w wydarzeniach historycznych. Spotkania pozwalają osobom zainteresowanym historią na kontakt nieraz z jednymi z ostatnich świadków historii, znanej im tylko z łamów książek lub z telewizji.

• Cykl zainaugurowało 6 IX 2005 r. spotkanie z mieszkającą w Londynie Eugenią Maresch, sybiraczką, której rodzinie udało się opuścić ZSRR wraz z armią gen. Andersa. Eugenia Maresch jest też współautorką pracy „Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza w czasie II wojny światowej”.

• 4 X 2005 r. młodzież uczestniczyła w spotkaniu pt. „Płynie, płynie Oka jak Wisła szeroka... O czym przez pół wieku nie mogli mówić żołnierze I Dywizji im. Tadeusza Kościuszki”, którego bohaterem był płk A. Urbanowski.

4.1.2.5. Konkursy

OBEP w Białymstoku organizował w roku sprawozdawczym następujące konkursy:

• II ogólnopolski konkurs BEP IPN „*»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii*”. W II etapie (ponadwojewódzkim), zorganizowanym w siedzibie Oddziału IPN w Białymstoku 28 lutego 2005 r., wzięły udział 22 osoby. Zostały one do niego zakwalifikowane przez Komisję Konkursową (przewodniczący dr Jan Jerzy Milewski, sekretarz dr Krzysztof Sychowicz), która pozytywnie oceniła nadesłane przez nie prace pisemne. Decyzją Oddziałowej Komisji Konkursowej do III etapu (ogólnopolskiego) zostali zakwalifikowani: Łukasz Rejszel, Gimnazjum w Wieliczkach, Anna Danilczuk, Gimnazjum w Zabłudowie i Elżbieta Frąckowiak, Gimnazjum nr 9 w Olsztynie oraz ze szkół ponadgimnazjalnych: Aneta Karpowicz, ZSKŚ i A w Giżycku i Emilia Niemyjska, ZSO i Z w Czyżewie. Podczas finału konkursu przeprowadzonego 22 marca 2005 r. w siedzibie IPN w Warszawie najlepszy w pionie gimnazjalnym okazał się zwycięzca etapu oddziałowego rozegranego w Białymstoku, uczeń Gimnazjum w Wieliczkach – Łukasz Rejszel.

• Konkurs oddziałowy „Moja pierwsza „Solidarność”. Konkurs na wspomnienia działaczy NSZZ „S” z okresu 1980–1981 ogłoszono w dniu 1 lutego 2005 r. **pod patronatem Dyrektora Oddziału IPN w Białymstoku prof. Cezarego Kukła oraz Przewodniczącego Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” Józefa Mozolewskiego.** Przyjmowanie prac zakończono w dniu 30 czerwca. Celem konkursu było wzbogacenie wiedzy historycznej dotyczącej powstania NSZZ „S” w regionie o autentyczne świadectwa działaczy i upowszechnienie tej wiedzy. Mimo znacznego rozpropagowania konkursu w mediach oraz skierowania osobistych listów przez Dyrektora oddziału IPN do kilkudziesięciu byłych działaczy „S” odzew był stosunkowo niewielki. Podczas finału, który rozstrzygnięto w dniu 4 września w Auli Wielkiej Pałacu Branickich w Białymstoku, przyznano trzy nagrody ex æquo. Laureatami konkursu zostali: Raisa Sokołowska z Siemiatycz oraz Bernard Bujwicki i Kazimierz Skobodziński z Białegostoku. Prace konkursowe laureatów zostały opublikowane w wydawnictwie *Początki „Solidarności” w północno-wschodniej Polsce (1980–1981)*, red. T. Danilecki, Białystok 2005.

• Międzyszkolny konkurs historyczny „Epoka Prymasa Tysiąclecia”. Jego trzecia edycja odbyła się 31 maja 2005 r. w Zespole Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Czyżewie. Patronat nad konkursem sprawował m.in. Dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku prof. dr hab. Cezary Kukło, który jako członek Komisji Konkursowej uczestniczył aktywnie w jej pracach. Ponadto OBEP opracowało pytania na poszczególne etapy konkursu, a dr Krzysztof Sychowicz kierował pracami komisji jako przewodniczący. Skierowany on był do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, a jego celem było upowszechnianie wiedzy o osobie i dziedzictwie Stefana Kardynała Wyszyńskiego oraz rozbudzenie zainteresowań uczniów najnowszą historią Polski. Konkurs przeprowadziła Komisja Konkursowa, w skład której wchodził nauczyciele przedmiotów humanistycznych oraz przedstawiciele instytucji sprawujących honorowy patronat. W rozgrywkach finałowych wzięło udział 39 uczniów, w tym 17 ze szkół ponadgimnazjalnych i 22 ze szkół gimnazjalnych. Cieszył się on dużym zainteresowaniem, o czym świadczy liczny udział przedstawicieli szkół z Białegostoku, Jedwabnego, Krzyżewa, Łomży, Nura, Szepietowa, Wysokiego Mazowieckiego i Zambrowa. Jego uczestnicy wykazali się obszerną wiedzą na temat działalności Prymasa Stefana Wyszyńskiego oraz powojennej historii Polski. Szczególne zainteresowanie postacią Prymasa Tysiąclecia w woj. podlaskim wynika także z tego, że znaczna część jego życia związana była z tym regionem.

• 13 XII 2005 r., w 24 rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w Polsce, w Publicznym Gimnazjum nr 2 w Grajewie odbył się VII Międzygimnazjalny Konkurs Historyczny pod hasłem „Żeby Pol-

ska była Polską... Historia Polski po roku 1945". Honorowy patronat nad konkursem objął Dyrektor IPN Oddział w Białymstoku prof. dr hab. Cezary Kukło. W pracach komisji konkursowej brał udział przedstawiciel OBEP dr Krzysztof Sychowicz. W konkursie uczestniczyli uczniowie wyłonieni w przeprowadzonych wcześniej eliminacjach szkolnych. Nad przebiegiem konkursu i pracami komisji czuwała nauczycielka Publicznego Gimnazjum nr 2 w Grajewie Maria Szymanowska.

• 13 XII 2005 r. w IV LO im. M. Skłodowskiej-Curie w Olsztynie odbył się finał Konkursu Historycznego im. M. Antonowicza, zorganizowanego przez Stowarzyszenie Represjonowanych w Stanie Wojennym „PRO PATRIA”, Delegaturę IPN w Olsztynie oraz IV LO, którego absolwentem był Marcin Antonowicz zamordowany w stanie wojennym. W pracach komisji konkursowej uczestniczyła Renata Gieszczyńska z Delegatury IPN w Olsztynie.

4.1.2.6. Współpraca z organizacjami kombatanckimi

Utrzymywano stałą łączność z przedstawicielami organizacji kombatanckich, zapraszano ich przedstawicieli na wszystkie pokazy filmów dokumentalnych, prezentowane w ramach „Edukacyjnego Przeglądu Filmowego – Dokument o PRL” oraz na wszystkie promocje wydawnictw zorganizowane w okresie sprawozdawczym przez OBEP. Przedstawiciele środowisk kombatanckich uczestniczyli również we wszystkich uroczystych otwarciach wystaw zorganizowanych przez OBEP w okresie sprawozdawczym. Pogłębiono i wzbogacono kontakty ze wszystkimi środowiskami kombatanckimi. Pracownicy OBEP wygłosili szereg referatów w środowiskach kombatanckich na ich zaproszenie, uczestniczyli też w licznych uroczystościach współorganizowanych przez organizacje kombatanckie.

Ponadto do zbiorów OBEP pozyskano zbiory (archiwalia oraz księgozbiór) śp. Zdzisława Gwozdka – byłego żołnierza Armii Krajowej i badacza dziejów AK na Białostoczczyźnie. Uroczystość (z udziałem rodziny Z. Gwozdka oraz przedstawicieli ŚZŻAK Okręgu Białystok) odbyła się w 63. rocznicę utworzenia AK w siedzibie Białostockiego Oddziału IPN 14 lutego 2005 r.

10 X 2005 r. Renata Gieszczyńska z Delegatury IPN w Olsztynie zorganizowała i poprowadziła spotkanie „Kobiety prowadzące działalność niepodległościową w latach 1939–1989”, na które zaprosiła uczestniczki wydarzeń mających miejsce w tym czasie.

4.2. OBEP GDAŃSK

4.2.1. Realizacja programów badawczych – inne działania naukowe

OBEP Gdańsk koordynuje – w skali ogólnokrajowej – projekt badań nad stosunkami polskolitewskimi w epoce naznaczonej przez totalitaryzmy: nazistowski i komunistyczny.

OBEP Gdańsk uczestniczy we wszystkich centralnych projektach badawczych, prowadzonych przez Biuro Edukacji Publicznej, realizuje też projekty regionalne. Widoczny jest wkład OBEP Gdańsk w program badań nad stosunkami polsko-ukraińskimi w latach 1939–1989, w grudniu w serii „Monografie” ukazała się książka Igora Hałagidy *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu*. W bieżącym okresie sprawozdawczym w pracach OBEP Gdańsk największy nacisk, podobnie jak w latach poprzednich, położono na realizację następujących programów badawczo-edukacyjnych mieszczących się w projekcie „Aparat represji i opór społeczny”:

- działalność Informacji Marynarki Wojennej – do druku przekazano maszynopis książki *Informacja Marynarki Wojennej 1945–1957*, która ukaże się w serii „Monografie” w I kwartale 2006 roku;
- odtwarzanie struktury personalnej i organizacyjnej UBP na terenie woj. koszalińskiego, bydgoskiego i gdańskiego;
- działalności podziemia antykomunistycznego w latach 1945–1956; m.in. w ramach projektu *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*;

- operacje specjalne służb bezpieczeństwa PRL, w tym wspomniana wyżej Akcja C-1 – skierowana przeciwko środowiskom ukraińskim, Akcja X i następne – skierowane przeciwko środowisku wileńskiemu, akcje MSW wobec środowisk byłych żołnierzy AK;
- Opór społeczny i działalność opozycji demokratycznej lat 70. i 80, m.in. RMP, Wolne Związki Zawodowe, duszpasterstwo akademickie, działania MSW wobec uczestników Grudnia 1970;
- Działania władz komunistycznych wobec „Solidarności”.

4.2.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

W ramach projektu badane są:

- Struktury i metody działania NKWD, WUBP, PUBP, MUBP, KBW, MO, OZI, WOP (1945–1956)
- Obsada personalna stanowisk kierowniczych w terenowych strukturach Służby Bezpieczeństwa (1956–1975)
- Działalność służb specjalnych PRL wobec emigracji i Polonii amerykańskiej (1945–89)
- Strategia i taktyka działania aparatu bezpieczeństwa w walce z opozycją w 1976–1989 na obszarze obecnego województwa kujawsko-pomorskiego
- Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania w latach 1945–1989 na Pomorzu i Kujawach
- Działania aparatu represji wobec środowisk kombatanckich 1945–1989
- Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

4.2.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym

W ramach projektu badane są:

- Działalność podziemia niepodległościowego na Kujawach
- Działalność zbrojna 5 Wileńskiej Brygady Armii Krajowej

4.2.1.3. Wojna i okupacja

W ramach projektu badane są:

- Okręg Wileński Armii Krajowej
- Polskie Państwo Podziemne wobec komunistów

4.2.1.4. Stosunki polsko-litewskie (1939–89)

W ramach projektu badane jest podziemie antysowieckie na Wileńszczyźnie (1944–56)

4.2.1.5. Stosunki polsko-ukraińskie (1939–89)

W ramach projektu badane są działania UB i SB wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce (1944–89)

4.2.1.6. Współpraca ze środowiskiem akademickim

Obejmuje ona następujące formy:

- organizacja konferencji naukowych i dyskusji panelowych. W okresie sprawozdawczym zorganizowano konferencje we współpracy z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu i Akademią (obecnie już Uniwersytetem) im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy; Pomorską Akademią Pedagogiczną w Słupsku, z udziałem naukowców z Muzeum Stutthof, UMK, Akademii Bydgoskiej, KUL, UG, i innych ośrodków w konferencjach naukowych i popularnonaukowych organizowanych przez IPN Gdańsk
- prace w ramach zespołu badawczego zajmującego się wyjaśnieniem wydarzeń bydgoskich z 3 i 4 września 1939 roku, nazwanych przez propagandę Trzeciej Rzeszy „bydgoską krwawą niedzielą”. W skład zespołu oprócz historyków IPN wchodzi: przedstawiciele Akademii Bydgoskiej, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Archiwum Państwowego w Byd-

goszczy oraz Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polskiej Akademii Nauk w Toruniu i Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie

• praktyki studentów UG, UMK i AB. W ramach praktyk studenci angażowani są do projektów edukacyjnych OBEP IPN w zależności od profilu studiów. Studenci dziennikarstwa zajmują się opracowaniem materiałów dla mediów (relacje, informacje, a także montaż filmów z imprez organizowanych przez IPN); studenci historii i politologii angażowani są do opracowania zbiorów relacji, materiałów konkursowych etc. Ponadto wszyscy praktykanci uczestniczą w bieżących przedsięwzięciach OBEP IPN, szczególnie Referatu Wystaw, Wydawnictw i Edukacji Historycznej, wspomagając organizacyjnie pracę biura.

4.2.1.7. Międzynarodowa współpraca naukowa

W 2005 r. sfinalizowano rozmowy z przedstawicielem Ministerstwa Edukacji i Sportu w Brandenburgii w sprawie ustalenia warunków opracowania projektu edukacyjnego dla młodzieży polskiej i niemieckiej, który zakłada wspólne kształcenia historyczne nauczycieli. Osnową tego programu będą dzieje Gdańska w czasie wojny oraz po wojnie, a także wybrane aspekty dziejów Gdańska przed 1939 r.

Współpraca zagraniczna zaowocowała wspólnym projektem edukacyjnym dla młodzieży polskiej i niemieckiej z Ministerstwem Edukacji i Sportu w Brandenburgii. Do realizacji przedsięwzięcia, mającego na celu opracowanie materiałów do wycieczek edukacyjnych zaproszono również inne instytucje; Muzeum Stutthof oraz Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku.

W ramach współpracy z Ministerstwem Edukacji i Sportu w Brandenburgii przedstawiciel OBEP Gdańsk uczestniczył w seminarium szkoleniowym dla nauczycieli z Polski i Niemiec. Pierwsza część odbyła się w Polsce, w Kazimierzu Dolnym w październiku 2004, drugą zorganizowano w Niemczech, w Berlinie i Poczdamie, we współpracy z BStU, w październiku 2005 roku. W ramach drugiej części uczestnictwo obejmowało również prowadzenie warsztatu dla nauczycieli „Nadzór i inwigilacja w życiu codziennym PRL”.

W listopadzie 2005 roku w Gdańsku odbyło się trzydniowe, robocze seminarium pracowników Muzeum Stutthof, CEN, OBEP IPN i MEiS w Brandenburgii, bezpośrednio zaangażowanych w przygotowanie materiałów w ramach wspólnego projektu edukacyjnego.

4.2.2. Działania edukacyjne i partnerzy BEP

4.2.2.1. Ogólne informacje o aktywności edukacyjnej OBEP

Obszar działania Oddziału Gdańskiego IPN obejmuje województwa pomorskie i kujawsko-pomorskie oraz część województwa mazursko-warmińskiego. Ta sytuacja decyduje o strategii w zakresie działalności edukacyjnej. Oferta edukacyjna obejmuje nie tylko największe ośrodki miejskie Oddziału (Trójmiasto, Bydgoszcz, Toruń, Słupsk), lecz także małe miasta.

Wystawy, konferencje naukowe i popularnonaukowe, dyskusje panelowe, wykłady i prelekcje odbyły się w ponad 20 miejscowościach na terenie Oddziału: Gdańsk, Gdynia, Sopot, Bydgoszcz, Toruń, Słupsk, Starogard Gdański, Chojnice, Nakło, Sztum i inne miejscowości.

W 2004 oraz 2005 r. rozwinięto pomysł edukacji poprzez film w ramach DKF oraz przeglądów filmów dokumentalnych organizowanych w sali OBEP IPN im. gen „Nila” i – we współpracy z Akademickim Centrum Kultury UG – w salach projekcyjnych Uniwersytetu Gdańskiego i innych uczelni wyższych Trójmiasta. Kontynuowano również edukację poprzez rekonstrukcje historyczne. Ta ostatnia forma, odwołując się do „historii żywej” w wykonaniu stale współpracującej z IPN Trójmiejskiej Grupy Rekonstrukcji Historycznych, w sposób zamierzony budzi silne emocje i pozwala zrozumieć realia sprzed kilkudziesięciu lat. Mniej abstrakcyjne stają się relacje np. świadków Grudnia, nastolatków przed 35 laty bitych i brutalnie prześladowanych przez bezpiekę. Współczesna młodzież na tak przekazywaną historię spogląda z większym zainteresowaniem i często – z większym zrozumieniem.

W roku 2005 roku sceny rekonstrukcji włączone zostały do filmu edukacyjnego zrealizowanego we współpracy z Akademicką Telewizją Edukacyjną przez OBEP Gdańsk, pt. „Pamiętajcie Gru-

dzień” – scenariusz i reżyseria dr Janusz Marszałec. Premiera filmu odbyła się podczas sesji popularnonaukowej zorganizowanej przez IPN pod patronatem Prezydentów Gdańska i Gdyni w 35. rocznicę grudniowej rewolty na Wybrzeżu.

W okresie sprawozdawczym OBEP IPN w Gdańsku wielokrotnie wspierało merytorycznie, czasami też organizacyjnie, swoich partnerów: placówki kulturalne, oświatowe, szkoły i stowarzyszenia realizujące projekty edukacyjno-naukowe w zakresie historii najnowszej.

W sposób ciągły rozbudowywane jest grono współpracowników OBEP IPN w Gdańsku, aby z ich pomocą docierać do bardzo szerokiego grona odbiorców. Lista nauczycieli-animatorów i innych stałych współpracowników (kombatantów, naukowców itp.) stale jest wzbogacana i obejmuje ponad 100 nazwisk. Są to osoby występujące z własnymi pomysłami edukacyjnymi (wystawy szkolne, konkursy, spotkania, cykle edukacyjne dla uczniów szczególnie zainteresowanych historią), które wspieramy poprzez naszą obecność i pomoc merytoryczną. W roku 2004 i 2005 wysoko cenioną przez stale współpracujące z OBEP grono nauczycieli formą współpracy były regularnie organizowane warsztaty dla nauczycieli, związane tematycznie z serią „Teki edukacyjne IPN”. Szkolenia obejmowały zagadnienia omawiane w pakietach „Stan wojenny”. „Stosunki polsko-ukraińskie”, „Polskie Państwo Podziemne cz. I”, „Prymas Polski – kardynał Stefan Wyszyński”.

W poszukiwaniu współpracowników nawiązaliśmy kontakty z instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi, których zakres działalności dotyka częściowo naszych zadań.

Wiele ciekawych przedsięwzięć edukacyjnych (instalacje wystaw połączone z okolicznościowymi konferencjami, cykle konferencyjne etc.) pochodzi od liderów organizacji pozarządowych (w tym związków kombatanckich), których działalność również wspieramy merytorycznie oraz inspirujemy do dalszych inicjatyw.

Wśród grona instytucji pozarządowych wspierających OBEP Gdańsk pojawiły się: Fundacja Konrada Adenauera w Polsce oraz Fundacja Ettersberg, przy pomocy których zorganizowano debatę „Polacy – Niemcy a Solidarność” z udziałem historyków i byłych opozycjonistów z Polski i Niemiec oraz wernisaż wystawy „Polacy i Niemcy przeciwko komunistycznej dyktaturze”. Obydwie imprezy wpisywały się w kalendarz Bałtyckiego Festiwalu Nauki i stanowiły początek organizowanych przez IPN obchodów Sierpnia 80. Nawiązywały jednocześnie do 60. rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem i początku okupacji komunistycznej. Fundacja Konrada Adenauera w Polsce kontynuowała współpracę z OBEP IPN w Gdańsku, była bowiem jednym z najważniejszych partnerów w przygotowaniach do obchodów Sierpnia 80.

W roku 2005 zainicjowano współpracę ze Stowarzyszeniem „Razem w Europie”, Centrum Współpracy Młodzieży, Domem Spotkań dla Młodzieży Polskiej i Niemieckiej im. św. Maksymiliana w Gdańsku. Formy współpracy z powyższymi organizacjami obejmują spotkania i prelekcje filmowe dla studentów np. z Ukrainy, Białorusi, Obwodu Kaliningradzkiego, Niemiec etc. na temat działalności Instytutu Pamięci Narodowej.

W 2005 r. najszerszą i najpoważniejszą formę przybrała współpraca z Urzędem Miasta w Gdańsku w ramach przygotowań do obchodów 25. rocznicy Strajku Sierpniowego i powstania „Solidarności”. OBEP IPN w Gdańsku wspierał merytorycznie większość przedsięwzięć edukacyjnych i naukowych organizowanych w Trójmieście. Z UM w Gdańsku opracowano wspólną koncepcję międzynarodowej konferencji „Solidarność dla przyszłości”, która odbyła się w ostatnich dniach sierpnia 2005 roku oraz koncepcję prezentacji multimedialnej „Zacząło się w Gdańsku”. Praca nad prezentacją będzie kontynuowana i realizowana w następnym okresie sprawozdawczym.

W ramach obchodów 25-lecia Solidarności podjęto również szeroko współpracę z Urzędem Miasta i Muzeum Miasta Gdyni. Efektem tej współpracy była wystawa plenerowa „Mowa murów”, ulokowana w centrum Gdyni. Upamiętniała ona przede wszystkim determinację gdyńskich stoczniovców oraz ich rolę w tworzeniu Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w sierpniu 1980 roku.

W ciągu całego roku realizowano cykliczne, długoterminowe projekty edukacyjne „Historyczny Klub Turystyczny”, obejmujący wycieczki historyczne i spotkania ze świadkami historii, „Historie

w słowie i piosence”, związany z poezją i pieśnią represjonowaną w PRL oraz cykle edukacyjne, oparte na filmach fabularnych i dokumentalnych: „Dyskusyjny Klub Filmowy” oraz „Wojna i PRL w dokumencie”.

W ramach działalności wydawniczej uporządkowano i przygotowano do wydania w ramach serii „Materiały pomocnicze IPN” materiały z konkursów „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”. „Legenda AK”, „Społeczeństwo i władza pod okupacją sowiecką i niemiecką”.

W grudniu 2005 r. na sali OBEP odbyło się spotkanie wigilijne z przedstawicielami ważniejszych instytucji, stale współpracującymi z IPN Gdańsk. Miało ono charakter podsumowujący dotychczasową działalność naukowo-edukacyjną. Ponadto przedstawiono założenia dotyczące planowanych projektów oraz uwagi odnośnie dalszej współpracy.

Oferta programowa wynika z założeń programowych koordynowanych przez BEP w Warszawie, ale jest często uzupełniana o tematy lokalne, które szczególnie interesują miejscowe społeczności.

W wyniku współpracy z Fundacją Ośrodka KARTA OBEP IPN w Gdańsku w lipcu 2005 r. odbył się wernisaż wystawy „Dni Solidarności”. Wystawa szczegółowo, dzień po dniu, przypomina sierpniowe dni z 1980 r. Otwarcie wystawy towarzyszyła dyskusja panelowa pt. „Geneza Sierpnia '80. Destrukcja systemu komunistycznego w Polsce”. Uczestnicy dyskusji, historycy i socjologowie, odnieśli się do charakteru protestów przeciwko systemowi komunistycznemu, problematyki oporu i opozycji, pomorskiego modelu obrony czynnej oraz społecznego i politycznego-ustrojowego sensu porozumień sierpniowych.

Ważnym uzupełnieniem uroczystości poświęconych powstaniu Solidarności była przestrzenna ekspozycja „Mowa murów”, przypominająca solidarność gdyńskich, zbuntowanych w Sierpniu, robotników Stoczni im. Komuny Paryskiej.

W 25. rocznicę podpisania porozumień sierpniowych, w dniach 28–29 sierpnia 2005 r., OBEP IPN w Gdańsku we współpracy z Urzędem Miasta Gdańska zorganizował dwudniową międzynarodową sesję naukową „Solidarność dla przyszłości”. Wzięli w niej udział wybitni przedstawiciele antykomunistycznej opozycji z krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Konferencja zgromadziła znanych polskich historyków i socjologów oraz osoby, które z Zachodu wspomagały działania opozycji. Wśród nich znalazł się min. profesor Richard Pipes, amerykański sowietolog, współtwórca polityki Ronalda Reagana.

W okresie sprawozdawczym OBEP intensywnie współpracował z Fundacją Centrum „Solidarności”. Współpraca merytoryczna obejmowała opracowanie tekstów do wystawy realizowanej wspólnie przez FCS i MSZ, opracowanie narracji do filmu „Efekt echa” na temat wkładu Solidarności do upadku komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej wraz z rozszerzoną wersją tekstu do folderu oraz opracowanie tekstów historycznych do albumu „Obrazki z historii”, opartego na uczniowskich pracach plastycznych sprzed 25 lat. Prace uczniów sopockich były częścią wystawy, towarzyszącej Kongresowi Kultury Polskiej, którego obrady przerwało wprowadzenie stanu wojennego w Polsce.

W ramach współpracy z Urzędem Miasta w Gdyni pracownicy OBEP konsultowali scenariusz, opracowali folder obchodów 25–lecia Solidarności w Gdyni, m.in. do wystaw „Gdyński sierpień” i „Mowa murów” realizowanych we współpracy z UM i Muzeum Miasta Gdyni.

Ważnym elementem w działalności edukacyjnej OBEP są warsztaty dla nauczycieli, które cieszą się wysokim, niezmiennym od dwóch lat zainteresowaniem. W okresie sprawozdawczym odbyły się dwukrotnie warsztaty dotyczące tematu „Polskie Państwo Podziemne cz. I” oraz warsztaty „Prymas Tysiąclecia – kardynał Stefan Wyszyński”.

Z okazji 35. rocznicy wydarzeń Grudnia '70 OBEP IPN w Gdańsku zorganizował konferencję naukową „Grudzień '70. Manipulacje i walka o pamięć” poświęconą głównie społeczno-politycznym następstwom „Grudnia '70”. Sesja odbyła się pod patronatem Prezydentów Miast Gdańska i Gdyni. Podczas sesji wygłoszono referaty „Ofiary Grudnia – niezamknięta statystyka” (Wiesława Kwiatkowska), „Władza komunistyczna w Grudniu. Dzieje spisku w dokumentach i literaturze” (dr Henryk Kula), „Partia a rozliczenie z Grudniem” (prof. Jerzy Eisler), „Walka

z legendą. SB wobec ludzi i pamięci Grudnia” (dr Janusz Marszałec), „Wpływ Grudnia 70 na tworzenie i działalność środowisk antykomunistycznych w Trójmieście” (dr Sławomir Cenciekiewicz). Podczas konferencji miała miejsce premiera filmu dokumentalnego „Pamiętajcie Grudzień” (scenariusz i reżyseria dr Janusz Marszałec), zrealizowanego we współpracy z Akademicką Telewizją Edukacyjną Uniwersytetu Gdańskiego. Dokument ten jest pierwszą całościową próbą opowieści o przebiegu kilku dni grudniowego zrywu w 1970 roku na Wybrzeżu Gdańskim oraz o pomijanych dotąd w literaturze historycznej i publicystyce jego tragicznych konsekwencjach. Autorzy filmu wykorzystali wiele nieznanych dotąd zdjęć i dokumentów ze zbiorów archiwalnych IPN, które odsłaniają kulisy działań bezpieki. Jej zadaniem było zatarcie, zniszczenie pamięci Grudnia. Oryginalne materiały dokumentalne (filmowe i fotograficzne) oraz relacje świadków współgrają ze scenami odtwarzanymi przez Trójmiejską Grupę Rekonstrukcji Historycznych. Grudzień wspominają: Andrzej Gwiazda (uczestnik szturm na siedzibę KW PZPR w Gdańsku), Arkadiusz Rybicki (w 1970 uczeń zatrzymany przez MO) oraz Adam Gotner (robotnik postrzelony w Gdyni sześcioma kulami przez wojsko). Film ma charakter edukacyjny – przeznaczony jest głównie dla młodzieży, ale jednocześnie jest bardzo ciekawy i wzruszający dla tych, którzy Grudzień znają z własnych doświadczeń. Interesujące dla nich okazywały się zwłaszcza kulisy wielkiej esbeckiej operacji „Jesień ‘70”, rozpoczętej w grudniu 1970, a zakończonej w lutym 1978 r., której celem było zduszenie pamięci Grudnia.

Kontynuując współpracę z Biurem Bałtyckiego Festiwalu Nauki, OBEP opracowało koncepcję uczestnictwa w kolejnej edycji festiwalu. W roku 2006, w ramach obchodów Roku Giedroycia, któremu patronuje Ministerstwo Kultury i Sztuki, planowane jest przygotowanie wystawy na temat represji w stosunku do osób, które w okresie PRL-u kontaktowały się z paryską „Kulturą”.

OBEP kontynuuje stałe, cykliczne elementy swojej oferty edukacyjnej. Należą do nich Dyskusyjny Klub Filmowy, Historyczny Klub Turystyczny, a także cykle „Historia w słowie i w piosence” oraz „Wojna i PRL w dokumencie”. Ponadto jedna środa w miesiącu poświęcona jest otwartym wykładom popularnonaukowym, które od trzech lat odbywają się w rocznym cyklu pt. „Z materiałów IPN – Wykłady – świadkowie – dokumenty – filmy”. Od listopada 2004 r. OBEP prowadzi również seminarium pt.: „Fakty i źródła”, skierowane do grona trójmiejskich naukowców i historyków oraz studentów szczególnie zainteresowanych historią najnowszą. Spotkania mają charakter dyskusyjny, prezentowane są na nich najnowsze wyniki badań źródłowych, diskutowane są problemy, które musi rozwiązywać historyk, zajmujący się badaniem totalitaryzmów.

Pracownicy Delegatury OBEP IPN w Bydgoszczy angażowali się m.in. w spotkania promujące książkę Anne Applebaum *Gulag*. Podczas spotkań przedstawiano również wyniki badań naukowych, dotyczące obozów sowieckich usytuowanych po wojnie na terenie Polski. Innym aspektem działalności był merytoryczna konsultacja wystawy „Rejs ku Wolności. NSZZ »Solidarność« 1980–1989” organizowanej pod patronatem Zarządu Regionu Bydgoskiego NSZZ „Solidarność” i Komitetu Obchodów XXV-lecia NSZZ „Solidarność”.

4.2.2.2. Współpraca ze środowiskami kombatanckimi, samorządem i organizacjami pozarządowymi

Żywe i częste kontakty ze środowiskiem kombatanckim dotyczą przede wszystkim ŚZŻAK, Związku Więźniów Obozu w Potulicach, środowiska żołnierzy mjr. „Łupaszkii” oraz członków konspiracji młodzieżowej lat 40. i 50. Przejawiają się one nie tylko obecnością kombatanatów na uroczystościach i imprezach IPN, lecz również na bieżących konsultacjach i merytorycznej pomocy ze strony naukowców i edukatorów BEP.

OBEP na bieżąco współpracuje z administracją rządową na naszym terenie – tj. kuratoriami oświaty i ich delegaturami w terenie. Formy współpracy:

- przekazywanie materiałów informacyjnych o celach i formach działalności IPN;
- wykorzystanie kanałów informacyjnych kuratoriów do przekazywania informacji dla szkół.

OBEP współpracuje z samorządami Trójmiasta i innymi samorządami z terenu działalności Oddziału gdańskiego. Formy współpracy:

- ekspedycja przez samorzady miejskie i powiatowe materiałów informacyjnych nt. przedsięwzięć edukacyjnych Oddziału Gdańskiego IPN (w tym materiały o konferencjach, wystawach, prelekcjach itp.);
- współorganizacja wystaw, konferencji itp. (pomoc w znalezieniu odpowiedniej sali, inna pomoc materiałowa i logistyczna).
- aktywny udział przedstawicieli samorządów w organizowanych przez IPN akcjach edukacyjnych (przed wszystkim wystawy i konferencje, w tym w szkołach publicznych).

Rok 2005, obfitujący w ważne rocznice” Sierpień ‘80, Grudzień ‘70, spowodował nasilenie kontaktów i współpracy z prezydentami Gdańska i Gdyni. Zaowocowały one wielkimi przedsięwzięciami zrealizowanymi już w lipcu i sierpniu 2005 r. Kolejnym czołowym partnerem pracy edukacyjnej OBEP Gdańsk jest samorząd Sopotu, z którym zrealizowano sesję popularnonaukową oraz koncepcje i zaplecze techniczne trzech wielkich przedsięwzięć o charakterze plenerowym i wystawienniczym, planowanych na drugą połowę roku 2005 oraz pierwszą połowę roku 2006.

Ponadto OBEP w Gdańsku współpracował z:

- Fundacją Centrum „Solidarności” w Gdańsku i Wystawą „Drogi do wolności” (w organizacji Dyskusyjnego Klubu Filmowego, konkursów historycznych oraz wystaw);
- z ośrodkami akademickim w Polsce – w organizacji cyklu wykładów otwartych „Z materiałów IPN”;
- Urzędem Miasta Gdańska, Komisją Krajową NSZZ „Solidarność” – w organizacji obchodów 25. rocznicy Solidarności;
- Video Studio Gdańsk – Rada Programowa w zakresie funkcjonowania Fundacji Archiwum Filmowe „Drogi do Niepodległości” oraz udostępniania kopii filmowych na przeglądy filmowe IPN;
- Centrum Edukacji Nauczycieli – w zakresie ustalenia warunków opracowania projektu edukacyjnego dla młodzieży polskiej i niemieckiej – wspólnego kształcenia historycznego;
- muzeami państwowymi, miejskimi i innymi; w zakresie ekspozycji na terenie Oddziału Gdańskiego IPN;
- archiwami państwowymi i wojskowymi (w sprawie bieżącego szerokiego udostępniania materiałów na potrzeby działalności edukacyjno-badawczej IPN);
- Stowarzyszeniem Trójmiejska Grupa Rekonstrukcji Historycznych;
- Stowarzyszenie „Razem w Europie” oraz Centrum Współpracy Młodzieży, Domem Spotkań dla Młodzieży Polskiej i Niemieckiej im. św. Maksymiliana;
- Aresztem Śledczym w Gdańsku oraz Muzeum Stutthof.

4.2.2.3. Konkursy historyczne i zbliżone formy pracy edukacyjnej

W okresie sprawozdawczym OBEP Gdańsk uczestniczył w realizacji następujących konkursów

- październik 2004 – II edycja konkursu ogólnopolskiego dla nauczycieli we współpracy z Fundacją Centrum „Solidarności” **„Drogi do wolności”** – finał konkursu;
- III kw. 2004 – Udział w jury oraz praca nad koncepcją konkursu dot. Powstania Warszawskiego – organizowanych przez środowiska kombatanckie Szarych Szeregów oraz harcerzy w Gdańsku;
- marzec 2005 – uroczysty finał ogólnopolskiego konkursu historycznego BEP IPN **„»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii”**;
- maj 2005 – Udział w pracach jury konkursu historycznego organizowanego przez środowiska kombatanckie Szarych Szeregów oraz ZHP w Gdańsku **„Czy Polska wygrała II wojnę światową?”**;
- wrzesień 2005 – finał Ogólnopolskiego Konkursu Historycznego „Drogi do Wolności – XXV Rocznica Podpisania Porozumień Sierpniowych”, organizowanego przez Fundację Centrum Solidarności;
- październik 2005 – uczestnictwo w jury konkursu „25 lat »Solidarności«” zorganizowanego przez Ogólnokształcące Liceum Programów Indywidualnych;

- listopad 2005 – jury II Wojewódzkiego Konkursu Piosenki i Poezji Patriotycznej, organizowanego przez Kuratorium Oświaty oraz Zespół Szkół Zawodowych nr 7 pod patronatem IPN Oddział Gdańsk;
- listopad 2005 – pomoc w przygotowaniu konkursu „Narodziny Solidarności”, organizowanego przez II LO w Gdańsku pod patronatem IPN Oddział Gdańsk.

4.2.4.4. Dyskusyjny Klub Filmowy i inne projekcje

OBEP Gdańsk uczestniczy w Dyskusyjnym Klubie Filmowym; we współpracy z Fundacją Centrum „Solidarności” i Kinem Kameralnym w Gdańsku. Program przeglądu pozwala poznać najlepsze polskie filmy drugiej połowy XX wieku, a zarazem umożliwia zrozumienie meandrów najnowszej historii naszego kraju. Widz, słabo jeszcze obeznany z dziejami PRL-u, nie pozostaje pozostawiony sam sobie. Przewodnikami po tym okresie są naukowcy Instytutu Pamięi Narodowej, którzy przedstawiają tło historyczne fabuły filmowej i wyjaśniają wszystkie trudno czytelne niuanse. Kulisy powstania filmu i dorobek twórcy prezentuje filmoznawca, który moderuje dyskusję.

- III edycja – „Młodzi w PRL” (2004)
- wrzesień 2004 – „**Jak żyć?**”, reż. M. Łoziński
- październik 2004 – „**Przypadek**” reż. K. Kieślowski
- listopad 2004 – „**Skarga**” reż. J. Wójcik
- grudzień 2004 – „**Ostatni dzwonek**” reż. M. Łazarkiewicz
- IV edycja – „W drodze do sierpnia” (2005)
- kwiecień 2005 – „**Wanda Gościńska. Włóknarka**” oraz „**Opowieść o człowieku, który wykonał 552% normy**” reż. W. Wiszniewski
- maj 2005 – „**Poznań 56**” reż. F. Bajon
- czerwiec 2005 – „**Skarga**” reż. J. Wójcik
- wrzesień 2005 – „**Solidarność, Solidarność**”, przygotowany na XXV-lecie „Solidarności”
- październik 2005 – „**Robotnicy '80**”, reż. A. Chodakowski, A. Zajączkowski
- listopad 2005 – „**Człowiek z żelaza**”, reż. A. Wajda

Poza pracami w ramach DKF OBEP zorganizował filmowy cykl edukacyjny „Wojna i PRL w dokumencie”. OBEP IPN Gdańsk posiada bogatą kolekcję filmów dokumentalnych o tematyce historycznej (lata 1939–1989), przekazaną przez Video Studio Gdańsk, a także filmów wyprodukowanych przez Telewizję POLSAT z udziałem historyków IPN. W okresie sprawozdawczym odbyły się następujące pokazy:

- sierpień 2005 – pokaz filmów o Powstaniu Warszawskim, połączony z wykładem na temat fenomenu Powstania 1944 – prezentacja dla osadzonych w Areszcie Śledczym w Gdańsku
- październik, listopad 2004 – prezentacja filmów dla zorganizowanych grup młodzieży
- grudzień 2004 – pokaz filmów „**Spotkania z komunizmem**” dla nauczycieli uczestniczących w warsztatach „Podstawy prawne PRL-u”
- grudzień 2004 – pokaz fragmentów filmu „**Solidarność**” w reż. J.M. Meurice oraz wykład nt. wprowadzenia stanu wojennego w Trójmieście dla nauczycieli i młodzieży
- styczeń 2005 – pokaz filmów Iwony Bartólewskiej: „**Plakać można wszędzie, rzecz o statku Gustloff**”, „**List do syna**”, „**...i wjechał czolg**” w Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku; dyskusja z udziałem autorki filmu i bohaterem filmu – Januszem Niemcem – synem Antoniego Żubryda
- luty 2005 – pokaz prezentacji multimedialnej „**Stan wojenny w Polsce**” oraz wykład nt. wprowadzenia stanu wojennego w Trójmieście we współpracy z Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kartuzach
- marzec 2005 – pokaz filmu „**Przykręcanie śruby**” w reż. M. Ziętkiewicz oraz prelekcja o Marcu '68 dla uczniów – laureatów etapu oddziałowego II Ogólnopolskiego konkursu BEP IPN

- marzec 2005 – pokaz prezentacji multimedialnej „**Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać!**” oraz filmów instruktażowych MSW połączony z wykładem „**Tak wygląda nasz świat – aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1956–1989**” we współpracy z Akademickim Centrum Kultury UG
- kwiecień 2005 – pokaz filmu „**D jak dezintegracja**” w reż. M. Ziętkiewicz dla nauczycieli – uczestników warsztatów dotyczących pakietu edukacyjnego „Prymas Tysiąclecia”
- maj 2005 – pokaz prezentacji multimedialnej „**Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać!**” połączona z dyskusją panelową „**Teczki bezpieki**” we współpracy z UMK i Muzeum Okręgowym w Toruniu w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki w Toruniu
- czerwiec 2005 – projekcja filmów „**...i wjechał czołg**” oraz „**List do syna**” oraz spotkanie z reżyserem Iwoną Bartólewską „**Tak wygląda nasz świat – skrzywione sumienie PRL**” w ramach współpracy z Akademickim Centrum Kultury UG.

4.2.2.5. Historyczny Klub Turystyczny

W nawiązaniu do idei aktywnego poznawania najnowszej historii Polski, a szczególnie Pomorza, OBEP Gdańsk w grudniu 2004 r. zapoczątkował działalność w nowej, bogatszej formule Historycznego Klubu Turystycznego. Wędrówki historyczne, których trasę wyznaczają konkretne wydarzenia historyczne, zaprojektowane zostały w cyklu dwumiesięcznym. Ważnym elementem edukacyjnym Historycznego Klubu Turystycznego jest obecność w czasie spotkań z młodzieżą świadka historii. Wiedza ta jest podstawą do napisania pracy związanej z tematem poszczególnej wędrówki. Zdobyte w ten sposób oceny „częstkowe” stanowią podstawę do przyznania odpowiedniej odznaki na koniec cyklu. Warunkiem zdobycia srebrnej lub złotej odznaki jest uczestnictwo w warsztatach merytorycznie związanych z tematem wędrówki. Szczegółowe zasady i warunki zdobycia Odznaki Historycznego Klubu Turystycznego zawarte są w regulaminie OHKT, zamieszczonym w książeczce Klubu.

W ramach pierwszego cyklu HKT zrealizowano cztery wędrówki historyczne: grudzień 2004: „**Śladami stocniowców. Grudzień '70**”, luty 2005: „**Śladami kaźni hitlerowskich**”, kwiecień 2005: „**Śladami zbrodni komunistycznych**”, czerwiec 2005: „**Tropami »Solidarność«**”.

W czerwcu 2005 odbył się ponadto **Rajd szlakiem żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej – Powiśle (powiat sztumski)**. Po wędrówce w terenie i po wykonaniu zaplanowanych zadań o tematyce historycznej młodzież harcerska z Trójmiasta uczestniczyła w uroczystości i w ognisku harcerskim w miejscowości Czernin koło Sztumu, gdzie na ścianie kościoła znajduje się od zeszłego roku pamiątkowa tablica ppor. Zdzisława Badochy „Żelaznego” (1923–1946). Młodzież uczestnicząca w rajdzie odwiedziła podczas wędrówki miejsca związane z działalnością partyzantów mjr. „Łupaszkę”: m.in. miejsce starcia z UB i KBW w Tulicach pod Sztumem; miejsce zakwaterowania mjr. Szendzielarza i jego sztabu w Jodłówce; miejsce śmierci „Żelaznego”. Organizatorom Rajdu przyświecały następujące założenia: zdobycie przez uczestników rajdu wiedzy faktograficznej na temat działalności zgrupowania mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę” oraz innych oddziałów partyzantki niepodległościowej na terenach Wileńszczyzny i Pomorza w latach 1939–1946; poznanie specyfiki dziejów Powiśla (zwłaszcza okresu wojennego i pierwszych lat powojennych); kształtowanie zasad etyki i postawy obywatelskiej (ofiarność, braterstwo, dyscyplina, praca nad sobą); sprawdzenie sprawności samodzielnego poruszania się i orientacji w terenie.

W grudniu 2005 r. odbyło się uroczyste zakończenie I cyklu Historycznego Klubu Turystycznego, a także uroczyste rozpoczęcie II cyklu. Podobnie jak w zeszłym roku pierwsza wędrówka poświęcona była rocznicowym wydarzeniom „Grudnia '70”. W związku z dużym zainteresowaniem projektem OBEP zdecydował o podwojeniu liczby uczestników HKT.

4.2.2.6. Działania skierowane dla nauczycieli

W okresie sprawozdawczym realizowano trzeci cykl „Z materiałów IPN” skierowany przede wszystkim do nauczycieli (ale w formule otwartej dla studentów, młodzieży szkół średnich oraz wszystkich osób zainteresowanych najnowszą historią Polski). Wykładom towarzyszyły prezentacje multimedialne dokumentów i fotografii, pokazy filmowe. Uzupełnieniem wykładu były też spotkania ze świadkami historii.

W okresie sprawozdawczym odbyło się 10 wykładów:

- wrzesień 2004 – „**Walka z legendą Powstania Warszawskiego**” – dr Jacek Sawicki
- październik 2004 – „**Kaszubowski i inni. Gestapo gdańskie w czasie wojny i po jej zakończeniu**” – dr hab. Andrzej Gąsiorowski
- listopad 2004, „**Przestępczość popolita. Obraz powojennego Gdańska**” – dr Piotr Semków
- grudzień 2004 – „**Świński wywiad. SB na »froncie zabezpieczenia gospodarki narodowej«**” – Kamil Rutecki
- styczeń 2005 – „**Kujbyszewiacy. Awangarda polskiej bezpieki**” – dr Zbigniew Nawrocki
- luty 2005 – „**Brudna statystyka. Tajni współpracownicy SB w Polsce w latach 1956–1989**” – Tadeusz Ruzikowski
- marzec 2005 – „**Niemiecka dywersja w 1939 r. w Polsce. Mit czy rzeczywistość?**” – dr Tomasz Chincinski
- kwiecień 2005 – „**Działania operacyjne SB wobec masonerii**” – dr Krzysztof Kaczmarski
- maj 2005 – „**Gestapo w walce z polskim podziemiem 1939–1945**” – dr hab. Bogdan Chrzanowski
- czerwiec 2005 – „**Okupacja sowiecka wschodnich ziem Rzeczypospolitej w latach 1939–1941**” – dr Marek Wierzbicki
- wrzesień 2005 – „**Ojczyzna na obczyźnie. Armia gen. Andersa**” – dr hab. Marek Ney-Krwawicz
- październik 2005 – „**Piękne mity. Spór o kształtowanie zbiorowej pamięci Polaków**” – dr Dariusz Gawin
- listopad 2005 – „**W oczekiwaniu na czerwoną zarazę. Relacje między Armią Krajową a GL/AL**” – dr Janusz Marszalec

Ponadto odbyły się następujące warsztaty i seminaria skierowane do nauczycieli:

- wrzesień, październik, listopad 2004 – warsztaty merytoryczne dla nauczycieli na temat pracy z pakietami edukacyjnymi IPN „**Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947**” oraz „**Stan wojenny w Polsce 1981–1983**” połączone z wykładami dr. Igora Hałagidy i dr. Sławomira Cenckiewicza
- grudzień 2004 – warsztaty dla nauczycieli – opiekunów uczniów biorących udział w konkursie historycznym: „**»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii**” połączone z wykładem prof. Grzegorza Górskiego „**Podstawy prawne PRL**” oraz „**PPR – droga do władzy**” – sala OBEP Gdańsk
- grudzień 2004 – spotkanie edukacyjne poświęcone wprowadzeniu stanu wojennego na Pomorzu i w Polsce połączone z prezentacją publikacji z serii: „**Materiały pomocnicze BEP IPN**” – „**Stan wojenny na Pomorzu w relacji świadków. Materiały konkursu historycznego**”, Gdańsk 2004
- luty 2005 – warsztaty dla nauczycieli „**Prymas Tysiąclecia**” – wykład dr. hab. Jana Żaryna
- kwiecień 2005 – warsztaty dla nauczycieli: „**Stan wojenny w Polsce 1981–1983**”, Delegatura IPN w Bydgoszczy
- październik 2005 – warsztaty dla nauczycieli: „**Polskie Państwo Podziemne**”
- październik 2005 – udział w konferencji dla nauczycieli polskich i niemieckich w Poczdamie, warsztaty nt. „**Obywatel pod nadzorem tajnych służb w NRD i PRL**”
- listopad 2005 – warsztaty dla nauczycieli: „**Polskie Państwo Podziemne**”
- listopad 2005 – warsztaty dla nauczycieli: „**Prymas Tysiąclecia – kardynał Stefan Wyszyński**”
- III kwartał 2005 – udział w **konferencji Prezydenta Gdańska** zorganizowanej dla nauczycieli historii i wos.

4.2.2.7. Działania skierowane do młodzieży i innych osób zainteresowanych tematyką historyczną

W okresie sprawozdawczym odbyły się następujące prelekcje:

- sierpień 2004 – wykład dla osadzonych w Areszcie Śledczym w Gdańsku na temat fenomenu Powstania Warszawskiego, połączonej z prezentacją filmów na temat Powstania

- wrzesień 2004 – prelekcja dla młodzieży gimnazjalnej z Gdyni Witomina „**Powstanie Warszawskie – 63 dni walki**”
- wrzesień, październik, listopad 2004 – Powstanie Warszawskie. Lekcje dla zorganizowanych grup szkolnych (80 grup – razem 1 999 uczniów szkół licealnych i gimnazjalnych z Pomorza) – na bazie wystawy „**Powstanie Warszawskie**” (z materiałów dr. hab. Marka Ney-Krwawicza)
- listopad 2004 r. – wykład „**Służba Bezpieczeństwa wobec porwania i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki**” w ramach XXIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej, Bydgoszcz
- grudzień 2004 – warsztaty dla członków Historycznego Klubu turystycznego w ramach wędrówki „Śladami stoczniovców. Grudzień '70” pt.: „**Jesień '70**”, OBEP Gdynia
- grudzień 2004 – lekcja otwarta dla uczniów XI LO w Bydgoszczy: „**Stan wojenny w Polsce 1981–1983**” z udziałem świadka historii Jana Rulewskiego
- listopad 2004, wykład „**Reakcje społeczne na śmierć i porwanie księdza Jerzego Popiełuszki**”, w ramach XXIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej
- luty 2005 – prelekcja dla uczestników kursu przewodników PTTK na temat zadań ustawowych IPN oraz działalności edukacyjnej IPN na terenie Gdańska, sala OBEP Gdańsk
- luty 2005 – warsztaty dla członków Historycznego Klubu Turystycznego w ramach wędrówki „**Śladami kaźni hitlerowskiej**”, podczas których pracownicy Muzeum Stutthof zapoznali młodzież z teczkami personalnymi więźniów, Muzeum Stutthof
- marzec 2005 – lekcje otwarte dla uczniów szkół średnich: „**Bydgoskiego Marca 1981**” (z wykorzystaniem filmu Katarzyny Marcysiak „Marzec '81”), Delegatura IPN w Bydgoszczy
- marzec 2005 – warsztaty dla młodzieży: „**Materiały archiwalne UB-SB jako źródło historyczne**” – sala OBEP Gdańsk
- kwiecień 2005 – warsztaty dla studentów z Białorusi, Ukrainy oraz Obwodu Kaliningradzkiego w ramach programu „Study tours to Poland”, „**Instytut Pamięci Narodowej i jego zasób archiwalny**”, sala OBEP Gdańsk
- kwiecień 2005 – warsztaty dla członków Historycznego Klubu turystycznego w ramach wędrówki „Śladami zbrodni komunistycznych” pt.: „**Początki działalności Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku**”, sala OBEP Gdańsk
- maj 2005 – warsztaty dla młodzieży na temat „**Początki władzy komunistycznej na Pomorzu**” w Kwidzyńskim Centrum Kultury oraz w Gimnazjum nr 3 w Kwidzynie
- maj 2005 r. – wykład „**Komuniści wobec Kościoła katolickiego na Kujawach – rok pierwszy**”, podczas konferencji nt. *Rok 1945 – zakończenie II wojny światowej i początek nowej rzeczywistości*, zorganizowanej przez Instytut Historii Akademii Bydgoskiej, Instytut Stosunków Międzynarodowych UMK w Toruniu i Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Bydgoszcz
- maj 2005 r. wykład „**Komunistyczne państwo policyjne w PRL – stracone szanse dialogu**” w ramach konferencji *Dialog w polityce. Od Okrągłego Stołu do Pomarańczowej Rewolucji*, zorganizowanej przez Instytut Politologii i Koło Naukowe Studentów Politologii UMK w Toruniu, Toruń
- maj 2005 – lekcje otwarte dla uczniów XVI Gimnazjum w Bydgoszczy na temat badań nad wydarzeniami z 3 września 1939 r., Bydgoszcz
- maj 2005 – prelekcja dla młodzieży licealnej **Podziemie zbrojne na Kujawach po 1945 r.**, Biblioteka Pedagogiczna, Bydgoszcz
- czerwiec 2005 – warsztaty dla członków Historycznego Klubu turystycznego w ramach wędrówki „Tropami Solidarności” pt.: „**Sierpień '80 w materiałach SB**”, sala OBEP Gdańsk
- czerwiec 2005 – wykłady „**Przed Sierpniem był Grudzień**” oraz „**Solidarność**” wygłoszone na konferencji organizowanej przez Stowarzyszenie „Razem w Europie”, Nadbałtyckie Centrum Kultury, Gdańsk
- III kwartał 2005 – wykład „**Sierpień w materiałach bezpieki**” dla młodzieży we współpracy z Nadbałtyckim Centrum Kultury
- wrzesień 2005 – pokaz multimedialny oraz prelekcja na temat **buntów robotniczych, poprzedzających powstanie NSZZ „Solidarność**”, LO nr 1 w Starogardzie Gdańskim

- wrzesień – grudzień – prelekcje dla młodzieży „**Polacy na obczyźnie 1939–1947**” w połączeniu ze zwiedzaniem wystawy „**Prasa polska na obczyźnie 1939–1947**”, Sala Rady Miasta Sopotu
- październik 2005 – wykład nt. **niezależnego ruchu wydawniczego w Polsce po II wojnie światowej**, we współpracy ze stowarzyszeniem „Civitas Christiana”
- listopad 2005 – prelekcja „**Święto Niepodległości – tradycja i współczesność**” dla młodzieży oraz osadzonych w Areszcie Śledczym w Gdańsku
- październik – listopad 2005 – spotkania dla studentów z Litwy, Ukrainy i Obwodu Kalinińskiego na temat działalności IPN
- wrzesień 2005 – referat „**Niemiecka dywersja w Polsce we wrześniu 1939 r.**” podczas panelu związanego z otwarciem wystawy „Z największą brutalnością...” w Wąbrzeźnie
- listopad 2005 – Prelekcje w Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Symbarku dla uczniów ze Starogardu Gd. i kombatantów nt. **tradycji „Gryfa Pomorskiego”** – we współpracy ze Starostą Starogardzkim
- grudzień 2005 – prelekcja i pokaz multimedialny „**Korzenie »Solidarności«**”, I LO w Starogardzie Gdańskim
- grudzień 2005 – referat „**Problemy młodzieży akademickiej w literaturze ulotnej**” w sesji „Rola wolnego słowa w kształtowaniu najnowszej historii Polski” zorganizowanej w 25. rocznicę powstania „Solidarności” przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Gdyni
- grudzień 2005 – referat „**Rehabilitacja ludności rodzimej w województwie gdańskim 1945 – 1946**” podczas sesji „Kociewie w latach 1939–1945. Polityka władz niemieckich i reakcja społeczeństwa niemieckiego”, zorganizowanej przez Pomorską Wyższą Szkołę Polityki Społecznej i Gospodarczej
- grudzień – warsztaty dla członków Historycznego Klubu Turystycznego n/t „**Grudzień ‘70**”, sala OBEP Gdańsk

Ponadto w listopadzie 2004 r. OBEP Gdańsk uruchomił nowy cykl edukacyjny „Historia w słowie i piosence”. Idea spotkań polega na tym, by przypominać młodzieży pieśni narodowe, ukazując je w kontekście wydarzeń historycznych, z którymi są związane. Do tego literackie, zwłaszcza poetyckie słowo, wzbogacające emocjonalnie przekaz i przesłanie ideowe pieśni. Przedstawiciele młodzieży ze szkół współpracujących z IPN, przedstawiciele środowisk harcerskich oraz kombatanci będą śpiewali wspólnie, pod kierunkiem muzyków – animatorów. Teksty poszczególnych pieśni, pokazywane za pomocą środków audiowizualnych na ekranie, będą się utrwały w pamięci młodych uczestników spotkań. Do tego komentarz historyczny, odnoszący się do śpiewanych pieśni, związane z nimi zdjęcia czy fragment dokumentu.

Przy tej formule spotkań organizatorzy mają nadzieję na utrwalenie w świadomości młodzieży utworów dziś zapominanych, przypomnienie i uratowanie od niepamięci pięknych, lecz od dawna nie śpiewanych pieśni, pobudzenie wyobraźni i zainteresowania najnowszą historią. W okresie sprawozdawczym odbyły się 4 spotkania.

- listopad 2004 – uczestnicy spotkania śpiewali piosenki legionowe, harcerskie, powstańcze i powojenne, związane z „Solidarnością”
- styczeń 2005 – **Legenda Armii Krajowej**
- marzec 2005 – **Zakazane piosenki**
- maj 2005 – **Za waszą i naszą wolność**
- sierpień 2005 – „**Solidarni, nasz jest ten dzień...**”
- wrzesień 2005 – „**Polskie Państwo Podziemne**”
- listopad 2005 – „**Tradycja i współczesność**”

4.2.2.8. II Bałtycki Festiwal Nauki

Dnia 20 maja 2005 r. w Gdańsku w ramach **III Bałtyckiego Festiwalu Nauki** w sali konferencyjno-wystawienniczej im. gen. A. E. Fieldorfa „Nila” w Gdańsku Oliwie odbyło się uroczy-

ste otwarciu wystawy „Polacy i Niemcy przeciwko komunistycznej dyktaturze” przygotowanej przez Fundację Ettersberg w Weimarze, Oddział Instytutu Pamięi Narodowej w Krakowie oraz Fundację Konrada Adenauera w Polsce. Otwarciu wystawy towarzyszyła dyskusja panelowa „Polacy i Niemcy a »Solidarność«”, w której udział wzięli: Zbigniew Romaszewski, Senator RP, dr Gabriela Lesser, korespondentka „Die Tageszeitung”, dr Kazimierz Wóycicki, Dyrektor Oddziału IPN w Szczecinie, Wolfgang Templin, filozof, niezależny publicysta z Berlina, prof. dr Jerzy Eisler, Dyrektor Oddziału IPN w Warszawie; moderatorem był Piotr Semka, publicysta i dziennikarz.

4.2.2.9. Współpraca z mediami

Pracownicy OBEP współpracują z Radiem Gdańsk, Radiem Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy, Radiem Głos w Pelplinie oraz TVP Gdańsk i Bydgoszcz, uczestnicząc w historycznych audycjach monograficznych z okazji różnych rocznic.

- październik 2004 – TVP Bydgoszcz, audycja nt. ks. J. Popiełuszki
- październik, listopad – 04 – Radio Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy, audycja nt. ks. J. Popiełuszki
- styczeń 2005 – Radio Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy, audycja poświęcona problematyce „teczek bezpieczeństwa”
- styczeń 2005 – TVP Bydgoszcz, audycja poświęcona wydarzeniom bydgoskim z 3 i 4 września 1939 r.
- luty 2005 – Radio Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy, audycja poświęcona problematyce „teczek bezpieczeństwa” i lustracji
- luty 2005 – TVP Bydgoszcz – audycja nt. sowieckich deportacji w 1940 r.
- marzec 2005 – Radio Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy, TVP Bydgoszcz – audycja poświęcona wydarzeniom Bydgoskiego Marca 1981 r.
- lipiec 2005 – TVP Bydgoszcz, Telewizja Kablowa Toruń, Radio PiK, prasa lokalna toruńska („Nowości”, „Gazeta Wyborcza”) – udzielenie informacji nt. wystawy „Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać!”
- lipiec 2005 – TVP Gdańsk, audycja „Punkt”, wypowiedź nt. wystawy „Dni »Solidarności«”
- lipiec 2005 – Konsultacja serii zeszytów „Narodziny Solidarności” przygotowywanych przez „Gazetę Wyborczą”
- sierpień 2005 – TVP Bydgoszcz, Udzielenie wypowiedzi programowi informacyjnemu „Zbliżenia” na temat strajku w bydgoskiej „Telfie”
- sierpień 2005 – TVP Bydgoszcz, Udzielenie wywiadu na żywo w programie informacyjnym „Zbliżenia” na temat konferencji gdańskich: „Solidarność dla przyszłości”, „Od Solidarności do wolności”
- sierpień 2005 – Dziennik Bałtycki, konsultacja merytoryczna artykułu D. Abramowicza dotyczącego odnalezionych fotografii z walk na Kępie Oksywskiej w 1939 r.
- wrzesień 2005 – TVP Bydgoszcz, Udzielenie wypowiedzi programowi informacyjnemu „Zbliżenia” na temat prac prowadzonych przez zespół badawczy nad „bydgoską krwawą niedzielą”
- wrzesień 2005 – Polskie Radio Pomorza i Kujaw, Udzielenie wypowiedzi do programu informacyjnego na temat prac prowadzonych przez zespół badawczy nad „bydgoską krwawą niedzielą”
- wrzesień 2005 – Udzielenie informacji o bydgoskiej „Solidarności” do artykułów prasowych Hanka Sowińskiej: „W kadrze SB zatrzymane” („Gazeta Pomorska” 7 VII 2005) „25 lat temu pierwsza przerwała pracę Telfa Telekom” („Gazeta Pomorska” 18 VIII 2005), „Taki dobry zdrajca” („Gazeta Pomorska” 19 IX 2005), „Pierwsze ostrzeżenie »S«” („Gazeta Pomorska” 29 IX 2005)
- wrzesień 2005 – TVP Gdańsk, audycja „Punkt”, wypowiedź nt. sesji pracowników Solidarności Oświaty i Wychowania
- wrzesień 2005 – Udzielenie informacji o pracach zespołu badawczego zajmującego się „bydgoską krwawą niedzielą” do artykułu Hanka Sowińskiej „Dwa tomy prawdy”, „Gazeta Pomorska”

- wrzesień 2005 – Udzielenie informacji o „bydgoskiej krwawej niedzieli” do artykułu Krzysztofa Błazejewskiego „Kto wydał rozkaz »Bromberg«”, „Express Bydgoski”
- wrzesień 2005 – Udzielenie wywiadu Jackowi Kowalskiemu na temat „bydgoskiej krwawej niedzieli”, „Gazeta Wyborcza” – Bydgoszcz
- wrzesień 2005 – Radio Gdańsk, audycja na temat wystawy grafik Jacka Fedorowicza
- wrzesień 2005 – Radio PiK, TV Kablowa Wąbrzeźno – udzielenie informacji nt. wystawy „»Z największą brutalnością«. Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce”, (wrzesień–październik 1939 r.)
- listopad 2005 – TV Kablowa Wąbrzeźno – wystąpienie nt. wystawy „Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać!”
- grudzień 2005 – Informacje dla „Dziennika Bałtyckiego” oraz TVP Gdańsk nt. życia i działalności politycznej Dariusza Kobzdeja (1954–1995)

Ponadto pracownicy IPN udzielili kilkudziesięciu wypowiedzi na tematy historyczne, komentowali też bieżące przedsięwzięcia Instytutu Pamięci Narodowej, takie jak wystawy, konferencje i dyskusje panelowe.

Ponadto pracownicy OBEP Gdańsk konsultowali i występowali w filmach dokumentalnych:

- Katarzyny Marcysiak pt. „3 września 1939 r. w Bydgoszczy”, wyemitowanym przez TVP Bydgoszcz
- Anny Kowalewskiej i Anny Ferens „Żydzi w Powstaniu Warszawskim”, TVP 1
- Andrzeja Trzosa-Rastawieckiego „Konfrontacja”, TVP 1
- Pawła Zbierskiego, „Niezależne Zrzeszenie Studentów”, TVP 2

4.3. OBEP KATOWICE

4.3.1. Realizacja programów badawczych

4.3.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W pracach OBEP Katowice w okresie sprawozdawczym największą uwagę skupiono na realizacji programu „Aparat represji i opór społeczny”, w ramach którego realizowano następujące zadania:

- „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa PRL” – prowadzono prace nad utworzeniem bazy danych kierownictwa Służby Bezpieczeństwa w woj. katowickim 1956–1975 oraz dokonano uzupełnień obsady personalnej w latach 1945–1956. Opublikowano artykuły o kadrze kierowniczej UB w województwie śląskim w latach 1945 i 1946 oraz funkcjonariuszach PUBP w Zawierciu w latach 1945–1947.

- „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956” przygotowano regionalną część (Górny Śląsk, Opolszczyzna, Podbeskidzie, Zagłębie Dąbrowskie, Ziemia Częstochowska) *Atlasu polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*. Przygotowano biogramy do III tomu słownika *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*.

- „Władze PRL wobec kryzysów społecznych” – 17 listopada 2004 r. zorganizowano konferencję naukową pt. „Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL”; ukazała się publikacja pokonferencyjna (w tym tekst „Robotnicy województwa katowickiego w lecie 1980 r. w świetle materiałów SB”); przeprowadzono kwerendę archiwalną i biblioteczną dotyczącą problematyki postaw robotników śląskich zakładów przemysłowych wobec władzy komunistycznej w latach 70. i 80. oraz wydarzeń Sierpnia 1980 r. na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim; opracowano biogramy działaczy NSZZ „Solidarność” Regionu Śląsko-Dąbrowskiego do przygotowanego przez Oficynę Wydawniczą „Volumen” albumu z okazji 25-lecia związku.

- *Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolności wyznania* – opublikowano *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa w walce z Kościołami i związkami wyznaniowymi 1945–1989* (w pracach nad tą publikacją z katowickiego Oddziału IPN brali udział: Adam Dziurok,

Kornelia Banaś i Łucja Marek). Kontynuowano kwerendę dotyczącą pielgrzymek oraz budownictwa sakralnego. Przygotowywano biogramy do *Leksykonu duchowieństwa represjonowanego w PRL*.

- *Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci* – wydano publikację *Skazani na karę śmierci przez WSR w Katowicach*.

4.3.1.2. Wojna, okupacja, państwo podziemne

W ramach projektu *Wojna, okupacja, państwo podziemne* realizowano następujące zadania:

- Kontynuowano prace nad tekstem *Rybnicki Inspektorat AK*.
- Kontynuowano kwerendę biblioteczną i archiwalną, dot. sytuacji Górnego Śląska pod okupacją niemiecką (w tym w Bundesarchiv-Militärarchiv we Fryburgu, dotyczącą wydarzeń z września 1939 roku na Górnym Śląsku).
- Kontynuowano prace nad publikacją źródłową *Wrzesień 1939 r. w Katowicach* (współpraca z prokuratorami OKŚZpNP).
- Rozpoczęto nowy projekt badawczy „Deportacje ludności polskiej z Żywiecczyzny w 1940 r.”

4.3.1.3. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W ramach realizacji projektu w okresie sprawozdawczym:

- Wydano publikację posesyjną *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*; oddano do druku dwa artykuły dotyczące zagłady Żydów w rejencji katowickiej oraz opracowania dziejów gett w Zawierciu, Dąbrowie Górniczej i Czeladzi do „Encyklopedii gett” dla USHMM. Kontynuowano prace nad odtworzeniem dziejów gett w Olkuszu, Chrzanowie, Będzinie i Sosnowcu oraz przygotowaniem obszernego tekstu *Dzieje żydowskich mieszkańców Będzina w okresie okupacji*.
- Zorganizowano międzynarodową konferencją naukową (we współpracy z NIH) „Zagłada Żydów na ziemiach wcielonych” – 15–17 września 2005 r.

4.3.1.4. Projekty regionalne

Pracownicy OBEP IPN w ramach prac nad projektami regionalnymi wydali publikacje posesyjne *Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej w latach 1942–1947* oraz *Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r.* Kontynuowano również prace nad publikacją *Aparat bezpieczeństwa wobec Stronictwa Pracy na Górnym Śląsku*. Rozpoczęto tworzenie bazy danych Górnoszlązaków deportowanych do ZSRR w 1945 r. (sporządzono ponad 14 tys. rekordów z danymi pochodzącymi z różnego rodzaju dokumentacji – m.in. ze spisów archiwalnych, akt śledztwa, aktów zgonów). Trwały prace historyków z IPN oraz Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nad artykułami do przygotowywanej monografii województwa śląskiego w latach 1945–1950.

4.3.1.5. Konferencje naukowe

Pracownicy OBEP Katowice zorganizowali w okresie sprawozdawczym następujące sesje naukowe:

- Ogólnopolska konferencja naukowa „Dla władzy, przeciw władzy, obok władzy – postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL” – Biblioteka Śląska w Katowicach, 17 XI 2004 r.
- Sesja naukowa „Pierwsze lata komunizmu – powiat zawierciański w latach 1945–1947” – Katolickie Liceum Ogólnokształcące SPSK im kard. Stefana Wyszyńskiego w Zawierciu, 28 IV 2005 r.
- Międzynarodowa konferencja naukowa (wraz z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie), „Zagłada ludności żydowskiej na polskich terenach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej” – Katowice, 15–17 września 2005 r.

4.3.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.3.2.1. Działalność wystawiennicza

Dnia 31 maja 2005 r. w Górnośląskim Centrum Kultury w Katowicach miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy „Uciekinierzy z PRL-u”, przygotowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Katowicach. Licznie zebranych gości powitali Tomasz Janikowski, Dyrektor Górnośląskiego Centrum Kultury, oraz Andrzej Sikora, Dyrektor Oddziału IPN w Katowicach. Następnie głos zabrał dr hab. Paweł Machcewicz, Dyrektor Biura Edukacji Publicznej IPN. Zwiedzający mieli okazję poznać różnorodne formy ucieczek z komunistycznej Polski oraz metody stosowane przez władze w celu przeciwdziałania temu zjawisku. Oprawę dźwiękową stanowią fragmenty archiwalnych audycji Radia Wolna Europa z udziałem osób, którym udało się zbiec z kraju, w tym m.in. wypowiedzi płk. Józefa Światły o okolicznościach jego ucieczki w grudniu 1953 r. Wernisażowi towarzyszyła prelekcja dr. Piotra Semkówa z Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku na temat ucieczek z Polski w latach 1945–1956 oraz projekcja filmu pt. *Ucieczka na Bornholm*, opowiadającego historię porwania samolotu rejsowego PLL „LOT” do Danii w grudniu 1949 r. W ciągu miesiąca (do 30 czerwca 2005 r.) wystawę w Górnośląskim Centrum Kultury odwiedziło 1 040 osób.

W okresie sprawozdawczym zaprezentowano następujące wystawy własne:

- „Uciekinierzy z PRL-u”
  - Górnośląskie Centrum Kultury w Katowicach – 31 V–30 VI 2005 r.;
- „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947”
  - Gminny Ośrodek Kultury w Świnnej – 13–26 VII 2004 r.
  - Ośrodek Promocji Gminy w Węgierskiej Górcie 1–30 IX 2004 r.
  - Gimnazjum w Istebnej – 14 X–15 XI 2004 r.
- „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956”
  - Parafia św. Krzysztofa w Tychach – 7–31 X 2004 r.;
  - Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie – 16 XI–16 XII 2004 r.
  - Miejski Ośrodek Kultury w Jastrzębiu Zdroju – 31 III–30 VI 2005 r.
- „Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 r.”
  - Muzeum Śląskie w Katowicach – 8 VI–29 VIII 2004 r.
  - Sanktuarium św. Jacka w Kamieniu Śląskim – 28 IX–29 X 2004 r.
  - Muzeum w Chorzowie – 16 XI 2004 r.–13 I 2005 r.;
  - Muzeum Miejskie w Zabrze – 27 I–10 IV 2005 r.;
  - Muzeum Miejskie im. M. Chroboka w Rudzie Śląskiej – 13 V–30 VI 2005 r.;
  - Miejska Biblioteka Publiczna w Piekarach Śląskich – 21 VII–25 IX 2005 r.
  - Centrum Edukacyjne im. Jana Pawła II w Gliwicach – 25 X–27 XI 2005 r.
  - Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Rybniku – 1 XII 2005 r.

4.3.2.2. Działania skierowane do środowiska nauczycielskiego

Pracownicy OBEP Katowice zorganizowali w okresie sprawozdawczym warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla 22 grup nauczycieli liczących łącznie 417 osób.

- „Marzec ’68 w województwie katowickim” – 25 nauczycieli z Dąbrowy Górniczej, 18 nauczycieli z Wodzisławia Śl., 18 nauczycieli z Bielska-Białej, 17 nauczycieli z Zawiercia;
- „Kościół katolicki w Polsce wobec nazizmu i komunizmu 1939–1989” – 13 nauczycieli z Bielska-Białej, 19 nauczycieli z Tarnowskich Gór, 14 nauczycieli z Radzionkowa, 20 nauczycieli z Czechowic-Dziedzic, 9 nauczycieli z Cieszyna;
- „Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 r.” – 20 nauczycieli z Tychów, 13 nauczycieli z Chorzowa; 19 nauczycieli z Pszczyny;
- „Życie i zagłada Żydów – Zagłębie Dąbrowskie i Górny Śląsk (1939–1945)” – 21 nauczycieli z Wodzisławia Śl.;
- „Obozy pracy w Polsce 1944–1950” – 25 nauczycieli z Dąbrowy Górniczej;

- „Jak uczyć o stanie wojennym?” – 37 nauczycieli z Siemianowic i Chorzowa, 31 nauczycieli z Częstochowy;
- „Jak uczyć o Holokauście?” – 18 nauczycieli z Dąbrowy Górniczej;
- „Polska rewolucja. *Solidarność* 1980–1981” – 33 nauczycieli z Katowic, 13 nauczycieli z Siemianowic i Chorzowa, 26 nauczycieli z Dąbrowy Górniczej;
- „Antykomunistyczne podziemie zbrojne w Polsce w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku” – 12 nauczycieli z Bielska-Białej.

4.3.2.3. Ogólnopolski konkurs historyczny

Zorganizowano ogólnopolski konkurs historyczny pt. „»Budujemy nowy dom«. Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii”. W II etapie konkursu wzięło udział:

- na poziomie gimnazjalnym 23 uczniów z 13 gimnazjów,
- na poziomie ponadgimnazjalnym 16 uczniów z 14 szkół.

4 III 2005 r. w siedzibie Oddziału odbyło się uroczyste ogłoszenie wyników II etapu oraz wręczenie nagród.

Z początkiem roku szkolnego 2005/2006 OBEP ogłosił II Regionalny Konkurs Historyczny dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych pt. „»Zbudowałem pomnik trwalszy od spiżu...« (Horacy) Mój kandydat na cokół pamięci – zbiorowy lub indywidualny bohater przeszłości 1939–1989”. Termin nadsyłania prac upływa 17 lutego 2006 r.

4.3.2.4. Działania skierowane bezpośrednio do młodzieży szkolnej

W siedzibie IPN w Katowicach lub bezpośrednio w szkołach przeprowadzono lekcje dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych na następujące tematy:

Historia Polski:

- „Śladami ludzkich łez – losy Polaków wywiezionych do ZSRR w latach 1939–1950” – 161 uczniów z 5 szkół Świętochłowic, Pawłowic, Jastrzębia Zdroju, Poraja i Opatowa.
- „Żołnierze wyklęci – antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 r.” – 128 uczniów z 5 szkół Czechowic-Dziedzic, Dąbrowy Górniczej, Siemianowic Śl., Zabrze i Chorzowa;
- „Czerwiec ’76 – lekcja demokracji socjalistycznej” – 118 uczniów z 5 szkół Łędzin, Bytomia, Chorzowa, Bierunia i Gliwic;
- „Stan wojenny – czy był nieunikniony?” – 207 uczniów z 9 szkół Bierunia, Dąbrowy Górniczej, Czechowic-Dziedzic, Bytomia, Zabrze, Myszkowa, Koziegłów, Żywca i Katowic;
- „Zabijanie słowa – oblicza cenzury w PRL” – 341 uczniów z 11 szkół Zabrze, Chorzowa, Gliwic, Dąbrowy Górniczej, Katowic, Sosnowca, Tychów, Tarnowskich Gór, Mysłowic, Pawłowic;
- „Przełomowy rok 1956” – 83 uczniów z 2 szkół z Siemianowic i Rybnika;
- „Konfrontacja 1966 roku – Milenium chrztu a Tysiąclecie Państwa” – 83 uczniów z 2 szkół z Sosnowca i Radzionkowa.

Historia regionu:

- „Śląski wrzesień 1939 roku” – 482 uczniów z 16 szkół Gliwic, Pszczyny, Tarnowskich Gór, Zabrze, Świętochłowic, Sosnowca, Katowic, Poraja, Tychów, Dąbrowy Górniczej;
- „Wojenne losy Górnoślązaków 1939–1945” – 200 uczniów z 8 szkół Katowic, Tychów, Świętochłowic, Zabrze, Mysłowic, Siemianowic Śl., Bytomia i Gliwic;
- „Życie codzienne i zagłada Żydów Zagłębia Dąbrowskiego 1939–1945” – 208 uczniów z 6 szkół Katowic, Świętochłowic, Knuruwa i Wojkowic;
- „Końca wojny nie było – Armia Czerwona na Górnym Śląsku w 1945 r.” – 263 uczniów z 9 szkół Świętochłowic, Pszczyny, Radzionkowa, Katowic, Gliwic, Sosnowca i Bytomia, Pszowa;
- „»ZOMO ruszyło!« – 16 grudnia 1981 r. na kopalni »Wujek«” – 157 uczniów z 5 szkół Świętochłowic, Sosnowca, Katowic, Pszowa;

- „Porzućcie nadzieję, którzy tu wchodzicie” – katowickie więzienie w latach 1939–1953” – 146 uczniów z 7 szkół Czerwionki-Leszczyn, Chorzowa, Tychów, Tarnowskich Gór, Gliwic, Sosnowca, Katowic.

- W związku z prezentacją wystawy „Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku” zorganizowano zajęcia na ten temat dla 250 uczniów z gliwickich szkół ponadpodstawowych.

- W związku z prezentacją w Rydułtowach wystawy „Skazani na karę śmierci w czasach stalinowskich i ich losy” zorganizowano zajęcia dla 140 uczniów ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z Rydułtów.

4.3.2.5. Rajd „Szlakami miejsc pamięci – Żywiecczyzna i Śląsk Cieszyński 1939–1947”

II Rajd Turystyczno-Historyczny „Szlakami miejsc pamięci – Żywiecczyzna i Śląsk Cieszyński 1939–1947”. Rajd dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych na trasie Węgierska Górka-Hala Lipowska, połączony z konkursem wiedzy historycznej i konkurencjami sprawnościowymi. W rajdzie zorganizowanym we współpracy z samorządem Węgierskiej Górki i Żywca wzięło udział jednaście 4-osobowych drużyn wraz z nauczycielami ze szkół ponadgimnazjalnych województwa śląskiego. Trasa rajdu prowadziła z Węgierskiej Górki do schroniska PTTK na Hali Lipowskiej. Honorowy patronat zgodzili się objąć dyrektor Oddziału IPN w Katowicach, Andrzej Sikora, starosta żywiecki, Andrzej Zieliński oraz wójt gminy Węgierska Górka, Piotr Tyrlik – 19–20 V 2005 r.

4.3.2.6. Rajd „Szlakiem pamięci – deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 r.”

21 X 2005 r. Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Katowicach we współpracy ze szkołami z Piekar Śląskich, Bytomia, Gliwic i Knuruwa zorganizowało rajd historyczny „Szlakiem pamięci – deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku”. Celem rajdu było uczenie przypadającej w tym roku 60. rocznicy deportacji poprzez upowszechnienie wiedzy o tym wydarzeniu wśród młodego pokolenia, zapoznanie uczestników rajdu z miejscami pamięci znajdującymi się na terenie regionu, a także wymianę doświadczeń. Uczniowie pod kierunkiem nauczycieli przygotowali m.in. prezentację multimedialną wprowadzającą w tematykę deportacji, na terenie Bytomia i Gliwic wskazywali miejsca związane z wywózkami do ZSRR. Na bytomskim dworcu kolejowym młodzież oraz członkowie Stowarzyszenia „Pro Fortalicium” zaprezentowali rekonstrukcję historyczną wydarzeń, jakie rozgrywały się w tym miejscu przed 60 laty. W Gimnazjum nr 5 w Gliwicach chwilą zadumy i przejmującej refleksji stała się „Śląska droga krzyżowa”, w czasie której mieszkańcy Gliwic i okolicznych gmin podzielili się tragicznymi wspomnieniami dotyczącymi wkroczenia Armii Czerwonej na te tereny oraz deportacji członków ich rodzin. Młodzież Knuruwa zorganizowała spotkanie z ks. Rajmundem Stachurą, wywiezionym do ZSRR w 1945 roku. Uczestnicy rajdu otrzymali na pamiątkę wydawnictwo IPN poświęcone deportacjom Górnoślązaków do ZSRR, płytę CD z prezentacją multimedialną pokazującą postacie związane z deportacjami oraz miejsca pamięci. Swoją rolę w rajdzie uczestnicy mogli udokumentować specjalną pieczęcią i okolicznościowym datownikiem. Radio Katowice upamiętniło rajd reportażem, który przygotował red. Józef Wycisk.

4.3.2.7. Wykłady otwarte

Od października 2004 do maja 2005 w siedzibie IPN w Katowicach odbywał się cykl wykładów dotyczących wybranych aspektów historii PRL pod nazwą „Od września do maja. Polska 1939–1945”. Prelekcje wygłosili: prof. dr hab. Paweł Wieczorkiewicz: „Kampania wrześniowa 1939 r.”; dr Jochen Boehler: „Wehrmacht w Polsce”; prof. dr hab. Piotr Madajczyk: „Okupacja niemiecka na ziemiach polskich”; dr Marek Wierzbicki: „Okupacja sowiecka na ziemiach polskich”; dr Andrzej Krzysztof Kunert: „Polska racja stanu w okresie II wojny światowej”; dr Waldemar Grabowski: „Polskie Państwo Podziemne”; dr Sławomir Poleszak: „Początki władzy ludowej w Polsce”.

Od października 2005 trwa kolejna edycja wykładów otwartych dotyczących aparatu represji w PRL. Prelekcje wygłosili: Kazimierz Krajewski: „Rola i znaczenie aparatu bezpieczeństwa w systemie władzy w Polsce Ludowej 1944–1956”; dr hab. Jan Żaryn: „Działalność aparatu bez-

pieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce 1944–1989”; dr Adam Dziuba: „Podziemie poakowskie w województwie śląskim 1945–1947” (połączone z promocją książki).

4.3.2.8. Współpraca z organizacjami kombatanckimi, uczelniami, organizacjami pozarządowymi i mediami

W okresie sprawozdawczym OBEP IPN w Katowicach współpracował m.in. z:

- Okręgiem Śląskim Świątowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej – udział w posiedzeniach Komisji Historycznej Okręgu Śląskiego ŚZZAK; udział w pracach i posiedzeniach Klubu Historycznego im. gen. „Grota” Roweckiego.

- Urzędami Miasta:

- w Mysłowicach w sprawie wydania monografii W. Dubiańskiego *Obóz pracy w Mysłowicach 1945–1946*;

- w Będzinie w sprawie wydania materiałów posesyjnych *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*;

- w Katowicach w sprawie wydania publikacji *Skazani na karę śmierci przez WSR w Katowicach*; w sprawie organizacji międzynarodowej konferencji o zagładzie Żydów na ziemiach wcielonych do III Rzeszy, a także wójtem gminy Węgierska Górka i starostą żywieckim w sprawie organizacji rajdu turystyczno-historycznego,

- w Rybniku (oraz z Muzeum w Rybniku) w sprawie wydania publikacji *Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej w latach 1942–1947*.

- instytucjami kulturalnymi (a także np. Domem Współpracy Polsko – Niemieckiej w Gliwicach) w ramach organizacji wystaw.

- Biblioteką Śląską w Katowicach – współpraca przy przygotowaniu ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. „Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy – postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL” (17 listopada 2004 r.), zawarcie porozumienia w sprawie stałej ekspozycji wydawnictw IPN na terenie Biblioteki.

- Uniwersytetem Śląskim w Katowicach – trwały prace kilkunastu historyków z IPN oraz US nad artykułami do przygotowywanej monografii województwa śląskiego 1945–1950.

- Terenowym Kołem Związku Górnośląskiego w Radzionkowie – organizacja obchodów 60. rocznicy deportacji mieszkańców Radzionkowa do ZSRR w 1945 r.; udział w pracach jury konkursu poświęconego deportacjom.

- Urzędem Gminy Węgierska Górka, Ośrodkiem Promocji Gminy w Węgierskiej Górcie oraz Starostwem Powiatowym w Żywcu podczas organizacji rajdu Turystyczno-Historycznego „Szlakami miejsc pamięci – Żywiecczyzna i Śląsk Cieszyński 1939–1947”.

- Stowarzyszeniem „Pro Fortalicium”, którego członkowie wzięli udział w rekonstrukcji historycznej wydarzeń związanych z deportacją Górnoślązaków do ZSRR z Dworca PKP w Bytomiu w 1945 r.

- Współpraca z mediami:

Współpraca z „Nową Gazetą Opolską” i Radiem Opole w związku z prezentacją w Kamieniu Śląskim wystawy o deportacjach Górnoślązaków. Współpraca z Radiem Katowice, Radiem eM oraz TVP Katowice – wypowiedzi na temat Września 1939 roku w Katowicach w świetle prac OBEP IPN w Katowicach; wypowiedzi podczas konferencji „Dla władzy, obok władzy...”; udział w debacie zorganizowanej przez Radio Katowice z okazji rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Wypowiedź dla „Aktualności” TVP 3 na temat deportacji do ZSRR w 1945 r. Współpraca z katowickim ośrodkiem telewizyjnym w sprawie przeprowadzenia kwerendy w kronikach filmowych dot. ucieczek obywateli polskich za granicę. Konsultacje z przedstawicielami TVP3 Katowicach w sprawie filmu dokumentalnego poświęconego bohaterom Sierpnia 1980 r. na Górnym Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim oraz filmu poświęconego działalności podziemia niepodległościowego na Podbeskidziu w l. 1939–1947. Wypowiedź dla programu „Czarno na białym” realizowanym przez TVP 3 Katowice. Nawiazanie współpracy z Telewizją TVN, w sprawie prezentacji filmu pt. *Ucieczka na Bornholm* na wystawie „Uciekinierzy z PRL”. Wypowiedzi dla „Dziennika Zachodniego” na temat obozów pracy w Pol-

sce funkcjonujących po 1945 r. Wypowiedzi dla Telewizji Polskiej, TVN, TVN 24, Radia Piekary, Tok FM, RMF, Radia Katowice, „Gazety Wyborczej”, „Superexpressu” i „Dziennika Zachodniego” w związku z wystawą „Uciekinierzy z PRL-u”. Współpraca z „Dziennikiem Zachodnim”, „Gościem Niedzielnym” i Radiem Katowice w związku z rajdem historycznym „Szlakiem pamięci – deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r.” – media przygotowały reportaże z tego wydarzenia. Udzielenie informacji red. Teresie Sejmik z „Dziennika Zachodniego” do artykułu poświęconego działaniom aparatu bezpieczeństwa wobec pielgrzymów do Piekar Śląskich oraz budownictwa sakralnego.

W okresie sprawozdawczym organizowano promocje wydawnictw będących plonem badań naukowych pracowników IPN. Najważniejsza odbyła się w siedzibie Oddziału 16 lutego 2005 r. – promocja czterech najnowszych publikacji przygotowanych przez pracowników OBEP IPN w Katowicach (*Skazani na karę śmierci przez WSR w Katowicach, Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r., Zagłada Żydów Zagłębiowskich, Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej 1942–1947*). Spotkanie, w którym wzięła udział liczna grupa słuchaczy zainteresowanych działalnością naukową IPN, poprowadził prof. Ryszard Kaczmarek z Uniwersytetu Śląskiego, wskazując na rosnącą pozycję naukową IPN w Katowicach oraz jego rolę integracyjną środowisk naukowych w regionie.

4.4. OBEP KRAKÓW

4.4.1. Realizacja projektów badawczych

4.4.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP IPN w Krakowie koncentrowali się na realizacji programu „Aparat represji i opór społeczny”. W ramach tego programu realizowano następujące projekty badawcze:

- „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w latach 1945–1956”. W ramach projektu „Informator personalny aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej 28 XI 1956 – 31 V 1975” trwało ustalanie obsady personalnej stanowisk kierowniczych pionu SB w Komendach Wojewódzkich MO w Krakowie i Kielcach, a także obsady personalnej zastępców komendantów powiatowych MO do spraw SB na terenie województw krakowskiego i kieleckiego w latach 1956–1975.

- „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956”. opublikowano książkę *Okręg Krakowski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” 1945–1948. Geneza, struktury, działalność*, Kraków 2005, przygotowywana jest edycja dokumentów „Rozpracowanie i rozbicie struktur Zrzeszenia WiN w woj. krakowskim w dokumentach UB 1946–1952”; trwają prace badawcze nad funkcjonowaniem prowokacyjnej tzw. V Komendy WiN. W ramach tego projektu badawczego kontynuowano pracę i opublikowano opracowanie na temat rozbicia tarnowskich struktur Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w latach 1946–1950.

- „Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji”. W ramach tego projektu kontynuowano prace nad monografiami o działaniach UB i SB wobec emigracji politycznej, a także o rozpracowaniu środowiska paryskiego Instytutu Literackiego przez służby bezpieczeństwa PRL. Przygotowano do druku tomu studiów *Operacje UB i SB przeciwko polskiej emigracji i Polonii 1945–1989*.

- „Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania”. W ramach projektu zorganizowano sesję „...Do prześladowania nie daliśmy powodu... Proces Kurii Krakowskiej 21–27 1953 r.”; wydano monografię procesu kurii krakowskiej *Kościół zraniony. Proces ks. J. Lelity i sprawa kurii krakowskiej*; trwały prace nad książką *Karol Wojtyła w dokumentach UB i SB*, prowadzona jest kwerenda w sprawie inwigilacji środowiska „Tygodnika Powszechnego” przez SB.

- „Władze PRL wobec kryzysów społecznych”. W ramach tego projektu wydano książkę: Szarek Jarosław, Solak Zbigniew, współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków i dokumentach*, Kraków 2005.

Ponadto pracownicy OBEP IPN w Krakowie uczestniczyli w realizacji innych centralnych programów badawczych:

Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci. W druku znajduje się książka *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955* – podsumowująca pierwszy etap programu dla Krakowa.

Pracownicy OBEP IPN w Krakowie uczestniczyli w zbieraniu materiałów trzeciego tomu słownika biograficznego *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*.

W okresie sprawozdawczym w OBEP IPN w Krakowie realizowano również program *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, wykonując ostateczne wersje map aktywności konspiracji niepodległościowej na terenie województw krakowskiego i kieleckiego.

4.4.1.2. Wojna, okupacja, państwo podziemne 1939–1945

W ramach tego projektu badawczego kontynuowano prace nad monografią Obwodu AK Przeworsk. W tym celu prowadzono szeroko zakrojoną kwerendę archiwalną, obejmującą m.in. zbiory IPN, Muzeum AK oraz kolekcje prywatne. Zbierano zwłaszcza relacje żyjących świadków.

4.4.1.3. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W okresie sprawozdawczym zakończono wprowadzanie poprawki do tekstu „Pomoc Żydom krakowskim” wraz z wykazem źródeł do tomu *Wokół Żegoty*, opublikowano artykuł *Stracili życie – uratowali świat. Rozstrzelanie 24 marca 1944 r. Józefa i Wiktorii Ulmów i ich sześciorga dzieci za ukrywanie Żydów*.

4.4.1.4. Projekty regionalne

W okresie sprawozdawczym kontynuowane były kwerendy archiwalne i praca nad monografią poświęconą postaci prof. Wacława Felczaka (1916–1993), wybitnego działacza niepodległościowego i historyka.

4.4.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.4.2.1. Działalność wystawiennicza

W okresie sprawozdawczym przygotowano dwie nowe wystawy: „Powstańczy zryw w Czortkowie w 1940 roku” i „Polacy i Niemcy przeciwko komunistycznej dyktaturze”.

Na obszarze oddziału i w innych oddziałach eksponowano nadal wystawy z lat ubiegłych:

- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”
- „Wielkie procesy pokazowe w Krakowie”
- „Nowa Huta – miasto walki i pracy”
- „Ruch ludowy w służbie Rzeczypospolitej”
- „Polacy na Syberii”
- „Komenda Główna Armii Krajowej”
- „Małopolskie w katyńskich dokumentach dra Jana Robla”

4.4.2.2. Działania skierowane do środowiska nauczycielskiego

W okresie sprawozdawczym odbywały się wykłady ramach studiów podyplomowych organizowanych wspólnie z Instytutem Historii UJ. Kontynuowano współpracę z:

- Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie i Kielcach;
- dyrekcjami szkół;
- Małopolskim i Świętokrzyskim Kuratorium Oświaty.

Odbyły się cztery konferencje metodyczne związane z pakietami edukacyjnymi IPN, a także konferencje dla nauczycieli: „Nowa Huta – miasto walki i pracy” i „Literatura w okowach cenzury”.

Prowadzone były też zajęcia seminaryjno-metodyczne dla nauczycieli historii i języka polskiego wokół tematów:

- Wielkie procesy pokazowe w Krakowie.
- Karol Wojtyła w dokumentach aparatu represji PRL.
- Nowa Huta – powstawanie miasta, kształtowanie społeczności.
- Sprawa Stanisława Pyjasa i środowiska opozycyjne w Krakowie.
- Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków.
- Literatura i sztuka na usługach ideologii.

4.4.2.3. Konkursy dla młodzieży szkolnej

W okresie sprawozdawczym OBEP Kraków zorganizował następujące konkursy dla młodzieży szkolnej:

- konkurs pt.: „Z rodzinnych albumów. Budowanie Niepodległej 1914–1939” dla uczniów szkół województwa małopolskiego. Honorowy patronat nad konkursem objął Prezes IPN i Marszałek Województwa Małopolskiego.
- konkurs „»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” (etap oddziaływy);

4.4.2.4. Wykłady otwarte dla uczniów

W ramach programu zaprezentowano podstawowe zjawiska i pojęcia związane z historią 1939–1989 oraz przeprowadzono cykl cotygodniowych wykładów otwartych wokół poniższych tematów:

- Kampania wrześniowa w Małopolsce. Armia „Kraków”;
- Polskie Państwo Podziemne. Kraków i Małopolska;
- Polska w polityce Stalina 1939–1945;
- Polska w latach 1944–1948;
- Społeczeństwo w okowach aparatu bezpieczeństwa. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Sytuacja na świecie w latach 1946–1953;
- Polska emigracja polityczna do 1989 r.;
- Kościół katolicki w PRL;
- Świat po Stalinie;
- Odwilż po polsku. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Polska Gomułki. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Kryzys marcowy. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Od grudnia do czerwca. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Opozycja nielegalna, lecz jawna. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Fenomen Solidarności. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Stan wojenny i schyłek reżimu. (Z uwzględnieniem Krakowa i Małopolski);
- Odprężenie w latach 70. i 80. oraz rozpad bloku sowieckiego;
- Na drodze do III Rzeczypospolitej.

Podobna tematyka realizowana była na lekcjach historii prowadzonych przez OBEP w liceach w Kielcach. Na podkreślenie zasługuje stała współpraca z V LO oraz LO XX. Pijarów w Krakowie.

4.4.2.5. Współpraca z mediami

W „Dzienniku Polskim”, w ramach cyklu *Krakowski IPN i Dziennik Polski przypominają*, w każdy piątek ukazują się artykuły autorstwa pracowników OBEP, dotyczące interesujących epizodów z powojennych dziejów regionu.

Bieżące prace OBEP prezentowane są w lokalnej rozgłośni Radio Kraków – Małopolska w ramach stałego cyklu programów historycznych.

Trwa stała współpraca z „Gościem Niedzielnym” oraz „Tygodnikiem Powszechnym”.

Nawiązany jest stały kontakt z wszystkimi lokalnymi redakcjami czasopism, rozgłościami radiowymi i stacjami telewizyjnymi.

4.4.2.6. Współpraca ze środowiskami kombatanckimi i pozarządowymi oraz samorządem

Utrzymywany był stały kontakt roboczy z następującymi organizacjami kombatanckimi, pozarządowymi i samorządowymi:

- Komisja Historyczna Związku Sybiraków oddział w Krakowie.
- Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej.
- Obszar Południowy Stowarzyszenia Społeczno-Kombatanckiego Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.
- Związek Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego.
- Związek Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944–1956 „Jaworzniacy”.
- Małopolski Związek Batalionów Chłopskich.
- Związek Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych
- Towarzystwo Miłośników Historii.
- Stowarzyszenie „Civitas Christiana”.
- Instytut „Tertio Millenio”.
- Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie.
- Ośrodek Myśli Politycznej w Krakowie.
- Marszałek Województwa Małopolskiego i Urząd Marszałkowski.

4.4.2.7. Współpraca edukacyjna ze szkołami wyższymi

Trwała współpraca, w ramach studium podyplomowego, z Instytutem Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wyższą Szkołą Filozoficzno-Pedagogiczną „Ignatianum” w Krakowie i Akademią Świętokrzyską w Kielcach.

4.5. OBEP LUBLIN

4.5.1. Realizacja programów badawczych

4.5.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W wyniku prac prowadzonych w okresie sprawozdawczym realizowano następujące projekty:

„Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej”

Ukazał się drukiem tom dokumentów pt. *Rok pierwszy. Aparat bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie lipiec 1944–czerwiec 1945*, red. dr Rafał Wnuk, dr Sławomir Poleszak, Leszek Pietrzak i Mariusz Zajączkowski.

W ramach wydawnictwa IPN *Aparat bezpieczeństwa w Polsce – kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Schwagrzyk, ukazała się część poświęcona aparatowi bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie oprac. przez dr. Sławomira Poleszaka.

Dr Sławomir Poleszak oraz Małgorzata Choma-Jusińska zakończyli prace nad drugim etapem opracowania obsady personalnej SB województwa lubelskiego w ramach *Informatora personalnego aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej w latach 1956–1975*.

Dr Sławomir Poleszak oraz Małgorzata Choma-Jusińska rozpoczęli pracę nad trzecim etapem obsady personalnej SB województwa lubelskiego w ramach *Informatora personalnego aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej w latach 1956–1975*.

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat nt. *Początki UB* w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – Chełm*, 21 lipca 2004 r.

Dr Sławomir Poleszak wziął udział w panelu dyskusyjnym nt. *Początki Polski Ludowej* zorganizowanym we współpracy z Zakładem Historii UMCS – Lublin, 25 listopada 2004 r.

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat nt. *Wprowadzenie i funkcjonowanie ustroju totalitarnego w Polsce w latach 1944–1956* dla związkowców z Japan Confederation od Railway Workers’ Unions – Lublin, 1 września 2005 r.

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat pt. *Pierwsze lata Polski Ludowej* w ramach cyklicznych wykładów *Poniedziałki z historią najnowszą Polski* zorganizowanych przez BEP Warszawa – Warszawa, 28 listopada 2005 r.

„Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989”

W ramach projektu Małgorzata Choma-Jusińska kontynuuje prace nad przygotowaniem monografii pt. *Środowiska niezależne i opozycja demokratyczna na Lubelszczyźnie przed sierpniem 1980 r.* – planowany termin zakończenia pracy styczeń 2006 r.

Małgorzata Choma-Jusińska opublikowała w periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, 1(7) artykuł pt. *Rola duszpasterstwa akademickiego o. Ludwika Wiśniewskiego w działalności opozycji przedsolidarnościowej w Lublinie.*

Małgorzata Choma-Jusińska opublikowała w periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, 1(7), dokument pt. *Sprawozdanie pokontrolne z pracy Wydziału IV Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Lublinie w 1988 roku.*

Małgorzata Choma-Jusińska oddała do druku w wydawnictwie „Pro Patria” artykuł pt. *Służba bezpieczeństwa wobec Janusza Rożka i Tymczasowego Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej (1977–1980).*

Małgorzata Choma-Jusińska oddała do druku w periodyku Instytutu Historii UMCS artykuł pt. *Redakcja i współpracownicy Niezależnego Pisma Młodych Katolików „Spotkania” jako obiekt działań Służby Bezpieczeństwa (1977–1979).*

Małgorzata Choma-Jusińska wygłosiła wykład nt. *Marzec 1968 w Lublinie* dla Studium Historii Mówionej Ośrodka Brama Grodzka – Teatr „NN” w Lublinie – 7 czerwca 2005 r.

Małgorzata Choma-Jusińska wygłosiła wykład pt. *Opozycja demokratyczna na Lubelszczyźnie w latach 1979–1980* – Puławy, 13 grudnia 2005 r.

Małgorzata Choma-Jusińska wygłosiła wykład nt. *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec opozycji przedsierpniowej na Lubelszczyźnie* – Chełm, Miejska Biblioteka Publiczna, 28 kwietnia 2004 r.

„Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956”

Prowadzone są prace redakcyjne nad *Atlasem polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956* (dr Rafał Wnuk, dr Sławomir Poleszak, Agnieszka Jaczyńska, Magdalena Śladecka).

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Aparat bezpieczeństwa wobec podziemia zbrojnego 1944–1956* w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/45–1956* – Warszawa, 16–18 czerwca 2005 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Polskie podziemie niepodległościowe na Lubelszczyźnie* w trakcie sesji popularnonaukowej we Włodawie – 12 kwietnia 2005 r.

Dr Rafał Wnuk opublikował artykuł pt. *Polityczne i ideowe oblicze podziemia antykomunistycznego w Polsce* w ramach wydawnictwa posesyjnego pt. *Aparat represji a opór społeczny w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956*, red. P. Niwiński, Warszawa 2005.

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat nt. *Aparat represji wobec podziemia niepodległościowego na Lubelszczyźnie w latach 1944–1956* w trakcie sesji popularnonaukowej we Włodawie – 12 kwietnia 2005 r.

Dr Sławomir Poleszak opublikował w periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2005, 2(8) artykuł pt. *Kryptonim „Pożar”. Rozpracowanie i likwidacja ostatniego żołnierza polskiego podziemia niepodległościowego Józefa Franczaka „Lalka”, „Lalusia” (1956–1963).*

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat nt. *Polityka i propaganda Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość* w trakcie sesji naukowej *O wolność obywatela i niezawisłość państwa... W 60. rocznicę powstania Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”* – Kraków, 22–23 września 2005 r.

Dr Sławomir Poleszak wygłosił referat pt. *Urząd bezpieczeństwa a polskie podziemie niepodległościowe* w ramach sesji zorganizowanej wspólnie przez OBEP Lublin z Kołem Naukowym Historyków Studentów KUL – Lublin, 23 listopada 2005 r.

Dr Jacek Wołoszyn kontynuuje prace nad przygotowaniem monografii poświęconej konspiracyjnym organizacjom młodzieżowym na Lubelszczyźnie w latach 1944–1956 – planowane zakończenie grudzień 2005 r.

Dr Jacek Wołoszyn opublikował w periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2005 1(7) artykuł pt. *Członkowie Związku Młodzieży Polskiej w województwie lubelskim wobec Kościoła katolickiego – przyczynek do dziejów mentalności młodzieży*.

Dr Jacek Wołoszyn wygłosił odczyt nt. *Agentura w środowisku młodzieżowym w woj. lubelskim w latach 1944–1956 – próba charakterystyki* dla słuchaczy Uniwersytetu III Wieku w Lublinie – 26 kwietnia 2005 r.

4.5.1.2. Wojna i okupacja

W ramach realizacji tego programu pracowano nad zagadnieniami związanymi z Polskim Państwem Podziemnym i Zagładą Żydów na ziemiach polskich. Dr Rafał Wnuk opublikował artykuł pt. *Polski wywiad a niemieckie „tajne bronie”* w ramach wydawnictwa pt. *Współpraca wywiadowcza między Polską a Wielką Brytanią w okresie drugiej wojny światowej*, red. T. Sterling, D. Nałęcz, T. Dubicki, t. 1, Warszawa 2005.

Dr Rafał Wnuk opublikował artykuł pt. *Polski wywiad we Francji (1940–1945)* w ramach wydawnictwa pt. *Współpraca wywiadowcza między Polską a Wielką Brytanią w okresie drugiej wojny światowej*, red. T. Sterling, D. Nałęcz, T. Dubicki, t. 1, Warszawa 2005.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Polski wywiad w walce z „cudownymi broniami Hitlera”* w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Tajemnice Enigmy* – Bydgoszcz, 9 listopada 2004 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił wykład nt. *Kiedy powstało Polskie Państwo Podziemne* w trakcie sesji naukowo-edukacyjnej pt. *Polskie Państwo Podziemne* zorganizowanej przez Radę Miejską Miasta Lublina – 27 września 2004 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Polska konspiracja na Kresach 1939–1941* w trakcie sesji naukowej Towarzystwa Przyjaciół Wilna i Grodna z okazji 65. rocznicy ataku Sowieców na Polskę – 18 września 2004 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Polska konspiracja na Kresach 1939–1941* w ramach działalności Klubu Historycznego im. gen. „Grotę” Roweckiego – Warszawa, 17 listopada 2004 r.

Dr Rafał Wnuk Wygłosił referat pt. *Kresy pod okupacją sowiecką* – Puławy, 25 listopada 2005 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Polish conspiracy in the Soviet occupied territories of Poland (Sept. 1939 – June 1941)* w trakcie warsztatów *Interethnic Relations in Soviet-Occupied Territories of Poland 1939–1941* w ramach projektu *History, Memory and Polish-Jewish Relations* zorganizowanego przez The Institute on Historical Justice and Reconciliation oraz Carnegie Council on Ethics and International Affairs we współpracy z Simon Dubnow Institute for Jewish History and Culture at the University of Leipzig – Lipsk, 21–23 stycznia 2005 r.

Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. *Ruch oporu na Kresach Wschodnich II RP (1939–1941)* w trakcie międzynarodowej konferencji przygotowanej przez OBEP Poznań we współpracy z NIH pt. *Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką* – Poznań, 24–25 lutego 2005 r.

Dr Grzegorz Motyka wygłosił referat nt. *Prawdy i mity wokół udziału Ukraińców w tłumieniu Powstania Warszawskiego* w trakcie konferencji pt. *Fakty i mity wokół Powstania Warszawskiego* – Warszawa, 30 września 2004 r.

Dr Grzegorz Motyka wygłosił referat nt. *Kolaboracja na Kresach Wschodnich II RP (1941–1944)* w trakcie międzynarodowej konferencji przygotowanej przez OBEP Poznań we współpracy z NIH pt. *Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką* – Poznań, 24–25 lutego 2005 r.

Adam Puławski wygłosił referat nt. *Istota Polskiego Państwa Podziemnego* w trakcie sesji naukowo-edukacyjnej pt. *Polskie Państwo Podziemne* zorganizowanej przez Radę Miejską Miasta Lublina – 27 września 2004 r.

Adam Puławski wygłosił wykład nt. *Polskie Państwo Podziemne* w trakcie uroczystości *Dnia Polskiego Państwa Podziemnego* – Zamość, 26 września 2004 r.

Adam Puławski wygłosił wykład otwarty nt. *Istota Polskiego Państwa Podziemnego* – Chełm, Miejska Biblioteka Publiczna, 17 lutego 2005 r.

Adam Puławski przygotował oraz przesłał do redakcji periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość” artykuł pt. *Sowiecki partyzant – polski problem*, który ukaże się w czerwcu 2006 r.

Dr Jacek Wołoszyn prowadzi kwerendę archiwalną w zasobach Archiwum Państwowego w Lublinie zbioru Urząd Okręgu Lublin, w archiwum Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – IPN w Lublinie, zbiorach Muzeum Lubelskiego w Lublinie – Muzeum Historii Miasta Lublina „Brama Krakowska”, Muzeum Lubelskiego w Lublinie – Oddział Martyrologii „Pod Zegarem” oraz w zasobach Muzeum Zamojskiego w Zamościu w poszukiwaniu materiałów do przygotowywanej przez BEP IPN Warszawa wystawy poświęconej *Ausserordentliche Befriedungsaktion* oraz zbrodni katyńskiej.

4.5.1.3. Realizacja programu „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”

Dr Dariusz Libionka wygłosił referat nt. *Polacy wobec eksterminacji Żydów – problem źródłowy* w trakcie konferencji naukowej pt. *Wojna i jej archiwa* – Warszawa, 3 listopada 2004 r.

Dr Dariusz Libionka wygłosił referat nt. „*Aktion Reinhardt*” – *zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie* w trakcie warsztatów przedmiotowo-metodycznych dla nauczycieli historii, języka polskiego w ramach cyklu *Śladami Holocaustu* – Warszawa, 1 grudnia 2004 r.

Dr Dariusz Libionka wygłosił referat nt. *Le Delagatura et la question juive* w trakcie konferencji pt. *Les Juifs et la Pologne 1939–2004* organizowanej pod egidą Fondation pour la Memorie de la Shoah, Ambasadę Francji w Warszawie, Instytut Adama Mickiewicza i l’Institut Polonais et la BnF – Paryż, 13–15 stycznia 2005 r.

Ukazało się drukiem wydawnictwo posesyjne pt. *Akcja Reinhardt. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, red. D. Libionka, Warszawa 2004.

Dr Dariusz Libionka wydał drukiem artykuł pt. *Anti-Semitism, anti-Judaism and the Polish Catholic Clergy during the II World War*, który ukazał w wydawnictwie pt. *Anti-Semitism and its Opponents in Modern Poland*, red. Robert Blobaum, Cornell University Press, 2005.

Dr Dariusz Libionka opublikował artykuł pt. *Apokryfy na temat Żydowskiego Związku Wojskowego i ich autorzy* w periodyku pt. „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2005, t. 1.

Dr Dariusz Libionka przygotował oraz wygłosił referat nt. *Polskie Państwo Podziemne wobec eksterminacji Żydów* w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Zagłada ludności żydowskiej na polskich terenach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej* – Katowice, 15–16 września 2005 r.

Dr Dariusz Libionka oddał do druku książkę przygotowaną wspólnie z Barbarą Engelking pt. *Żydzi w powstańczej Warszawie*, która ukaże się nakładem Muzeum Powstania Warszawskiego w połowie 2006 r.

Dr Dariusz Libionka wygłosił referat nt. *Polskie Państwo Podziemne, kościół i społeczeństwo wobec zagłady Żydów* w trakcie konferencji naukowo-edukacyjnej pt. *Zagłada Żydów – nauczanie z perspektywy świadka* – Lublin, 6–8 października 2005 r.

Dr Dariusz Libionka wspólnie z Pawłem Reszką opublikował artykuł pt. *Święto zmarłych w Reichu – epizod okupacyjny* na łamach periodyku „Karta” 2005, t. 46.

Dr Dariusz Libionka przygotował i oddał do druku wspólnie z Larrym Weinbaumem artykuł pt. *Martyrdom and Memory, Reconstruction and Deconstruction: The ZZW in the Narrative of the Warsaw Ghetto Uprising*, który ukaże się wiosną 2006 r. w periodyku „Jewish Political Studies Review”.

Adam Puławski wziął udział w zorganizowanym przez Yad Vashem *Summer Seminar for Educators* nt. *Teaching The Shoah and Anti-Semitism* – lipiec 2004 r.

Adam Puławski wygłosił wykład „*Aktion Reinhardt*” – *Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, Hrubieszów, Muzeum im ks. St. Staszica, 22 września 2004 r.

Adam Puławski wygłosił referat „*Aktion Reinhardt*” – *Zagłada Żydów w dystrykcie lubelskim 1942–1943* podczas konferencji w ramach 61. rocznicy likwidacji hitlerowskiego obozu pracy

i rozstrzelania jego więźniów 4 listopada 1943 roku w Poniatowej – Poniatowa, Ośrodek Kultury, 4 listopada 2004 r.

Adam Puławski wygłosił referat nt. *Zagłada Żydów – zarys historyczny* w trakcie zorganizowanej przez siebie konferencji naukowo-edukacyjnej pt. *Zagłada Żydów – nauczanie z perspektywy świadka* – Lublin, 6–8 października 2005 r.

Ukazał się przygotowany przez Adama Puławskiego oraz Agnieszkę Jaczyńską pakiet edukacyjny pt. *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, Warszawa 2005.

Polacy i inne narody

W ramach realizacji programu OBEP Lublin koordynuje (w skali kraju) prace nad tematem „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1989”. W ramach tego projektu:

Dr Grzegorz Motyka wygłosił wykład nt. *Od Wołynia do akcji Wisła – z dziejów stosunków polsko-ukraińskich* – Chełm, Miejska Biblioteka Publiczna, 28 października 2004 r.

Dr Grzegorz Motyka brał udział w międzynarodowym *workshopie* pt. *Cywilne metody zapobiegania agresji etnicznej* zorganizowanym przez Centrum im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego – Wrocław, 21 grudnia 2004 r.

Mariusz Zajączkowski wygłosił wykład otwarty nt. *Akcja „Wisła” w powiatach Chełm, Włodawa, Biała Podlaska* – Chełm, Miejska Biblioteka Publiczna, 31 marca 2005 r.

Dr Grzegorz Motyka wygłosił referat nt. *Konflikt polsko-ukraiński 1939–1945 – geneza, przebieg, konsekwencje* w trakcie Światowego Zjazdu Ukrainoznawców – Donieck, 29 czerwca – 1 lipca 2005 r.

Dr Grzegorz Motyka jest członkiem zespołu redakcyjnego czwartego tomu z cyklu *Polska i Ukraina w latach trzydziestych-czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych* na podstawie źródeł z archiwum IPN oraz SBU.

Dr Grzegorz Motyka jest członkiem zespołu redakcyjnego wydawnictwa pod roboczym tytułem *UB i SB wobec mniejszości ukraińskich*.

Ukazał się drukiem redagowany przez dr. Grzegorza Motykę tom pt. *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców*, Warszawa 2005.

Mariusz Zajączkowski wydał artykuł pt. *Sprawa agenturalno-śledcza kryptonim „Zabiła”*. *Kulisy procesu Jana Szpontaka „Zalizniaka”*, który ukazał się ramach tomu studiów IPN pt. *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.

Dr Grzegorz Motyka oraz Mariusz Zajączkowski wydali artykuł pt. *Jak w PRL historię poprawiano*, który ukazał się w ramach tomu studiów pt. *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.

Dr Grzegorz Motyka wydał artykuł pt. *Od operacji „C-1” do akcji „Bumerang”*, który ukazał się w ramach tomu studiów pt. *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.

Mariusz Zajączkowski prowadzi kwerendę archiwalną w zasobach archiwów IPN w Rzeszowie, Lublinie oraz Warszawie dotyczącą zwalczania podziemia ukraińskiego przez aparat bezpieczeństwa w województwie lubelskim w latach 1944–1948

Mariusz Zajączkowski rozpoczął pracę nad artykułem poświęconym wydarzeniom w Wierzchowinach 6 czerwca 1945 r., który ukaże się w periodyku IPN „Pamięć i Sprawiedliwość” w czerwcu 2006 r.

Aparat represji wobec emigracji politycznej i Polonii

Dr Sławomir Łukasiewicz wydał artykuł pt. *Próby inwigilacji środowisk naukowych polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych (do początku lat 70.) – zarys problemu* w ramach wydawnictwa IPN pt. *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. R. Terlecki, Warszawa 2005.

Dr Sławomir Łukasiewicz wygłosił referat nt. *Jan Wszelaki o gospodarczych aspektach federacji państw Europy Środkowo-Wschodniej* w trakcie sesji naukowej nt. *Emigracja polska wobec pro-*

blemów odbudowy i sowietyzacji kraju po zakończeniu II wojny światowej – Ciechocinek, 24–26 listopada 2005 r.

4.5.1.4. Konferencje, sesje, seminaria, panele dyskusyjne, wystawy zorganizowane i współorganizowane przez OBEP Lublin

Zorganizowana została międzynarodowa konferencja naukowa we współpracy z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie nt. *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – Chełm*, 21–22 lipca 2004 r. (koordynacja ze strony OBEP Lublin: dr Grzegorz Motyka, dr Jacek Wołoszyn i Adam Puławski). Referaty wygłosili między innymi: prof. dr hab. Albina Noskowa z Rosyjskiej Akademii Nauk (*Droga do powołania PKWN – rola Moskwy w świetle rosyjskich archiwów*), prof. dr hab. Leonid Zaskilniak z Uniwersytetu we Lwowie (*PKWN a kwestia granicy z USRR*), prof. dr hab. Zbigniew Zaporowski z UMCS (*KPP a PKWN – Programowa ciągłość czy zmiana?*), prof. dr hab. Janusz Wrona z UMCS (*System polityczny PKWN*), dr Zbigniew Nawrocki z IPN (*Rola „Kujbyszewiaków” w tworzeniu systemu komunistycznego*), dr Sławomir Poleszak z IPN (*Początki UB*), ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński z KUL (*Kościół w okresie PKWN*) oraz Maciej Przybyliński (*Elementy narodowe w ideologii PKWN*).

W dniach 6–8 października 2005 r. w Hotelu „Campanile” w Lublinie odbyła się konferencja naukowo-edukacyjna *Zagłada Żydów – nauczanie z perspektywy świadka* (główny organizator Adam Puławski, współpraca Agnieszka Jaczyńska). W pierwszym dniu odbył się objazd studyjny po miejscach pamięci: Lublin – Izbica – Zamość – Bełżec – Lublin. W części wykładowej i warsztatowej zostały wygłoszone referaty: *Co znaczyło być świadkiem* – dr Andrzej Żbikowski (IPN), *Zagłada – język narracji* – dr Jacek Leociak (PAN), *Polskie Państwo Podziemne, Kościół i społeczeństwo polskie wobec Zagłady* – dr Dariusz Libionka (IPN), *Zagłada Żydów – zarys historyczny* – Adam Puławski (IPN), *Nauczanie o Zagładzie w polskiej szkole w latach 1944–2005 r.* – dr Piotr Trojański (Akademia Pedagogiczna im. KEN w Krakowie), *Modele nauczania o Zagładzie w świecie na przykładzie The United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie* – Alina Skibińska (USHMM), *Nauczanie o Zagładzie w miejscach pamięci* – Robert Kuwałek (Muzeum – Miejsce Pamięci w Bełżcu). Zaprezentowano także pakiet IPN *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej* – Agnieszka Jaczyńska (IPN), Adam Puławski (IPN), recenzja dr hab. Barbara Engelking-Boni (PAN). Odbyły się też warsztaty: „Nauczanie o Zagładzie z perspektywy świadka na lekcji historii” – Robert Szuchta (LXIV LO w Warszawie); „Nauczanie o Zagładzie z perspektywy świadka na lekcji języka polskiego” – Wiesława Młynarczyk (IPN); „Ścieżka regionalna” – Beata Markiewicz (Teatr NN); „Projekty pozaszkolne” – Monika Krzykała (Teatr NN).

Zorganizowanie we współpracy z Zakładem Historii Społecznej XX wieku Instytutu Historii UMCS w Lublinie panelu dyskusyjnego nt. *Początki Polski Ludowej w źródłach IPN* – Lublin, 25 listopada 2004 r.

Współorganizacja z Kołem Historyków Studentów KUL sesji pt. *PRL – życie ściśle kontrolowane*, wygłoszenie referatu pt. *Urząd Bezpieczeństwa a polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956* – Lublin, 23 listopada 2005 r.

Zorganizowanie panelu dyskusyjnego we współpracy z Kołem Naukowym Historyków UMCS pt. *Historia w źródłach IPN* – 15 grudnia 2005 r.

Panel dyskusyjny pt. „Aparat bezpieczeństwa wobec podziemia na Lubelszczyźnie” (dr Jarosław Kopiński, dr Sławomir Poleszak, dr Rafał Wnuk) – Włodawa, Liceum Ogólnokształcące, 12 kwietnia 2005 r.

Cykl wykładów otwartych dotyczących historii Polski w latach 1939–1989 organizowanych wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną w Chełmie – Chełm, siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej (koordynator Adam Puławski): 28 października 2004 r., dr Grzegorz Motyka – „Od Wołynia do akcji »Wisła« – z dziejów stosunków polsko-ukraińskich”. 28 października 2004 r., dr Grzegorz Motyka – „Od Wołynia do akcji »Wisła« – z dziejów stosunków polsko-ukraińskich”, 17 lutego 2005 r., Adam Puławski – „Istota Polskiego Państwa Podziemnego” z okazji 63. rocznicy powołania Armii

Krajowej, 31 marca 2005 r., Mariusz Zajączkowski – „Akcja »Wisła« – Chełm, Włodawa, Biała Podlaska”, 28 kwietnia 2005 r., Małgorzata Choma-Jusińska – „Metody pracy operacyjnej SB na przykładzie działań wobec opozycji przedsiernpniowej na Lubelszczyźnie”, 10 listopada 2005 r., dr Sławomir Poleszak „Zdzisław Broński »Uskok«. Pamiętnik” – promocja wydawnictwa IPN”,

4.5.1.5. Współpraca ze szkołami wyższymi

Kontynuacja współpracy z UMCS i KUL w ramach podpisanych umów. Współpraca z UMCS przy przeprowadzeniu międzynarodowej konferencji naukowej „Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego” (koordynacja ze strony OBEP Lublin: dr Grzegorz Motyka, dr Jacek Wołoszyn, Adam Puławski) – Chełm, 21–22 lipca 2004 r. Udział w cyklu spotkań Radiowej Akademii Historii Mówionej współorganizowanej przez Polskie Radio Lublin i Zakład Historii Społecznej XX wieku Instytutu Historii UMCS w Lublinie (9 grudnia 2005 r., 24 lutego 2004 r., 7 kwietnia 2005 r., 12 maja 2005 r., 12 lipca 2005 r.). Prezentacja działalności edukacyjnej OBEP Lublin oraz metod pracy badawczej z typami źródeł charakterystycznymi dla zasobu archiwalnego IPN (dr Rafał Wnuk, Mariusz Zajączkowski) podczas spotkania z członkami Koła Archiwistów Wydziału Humanistycznego UMCS w Lublinie – Lublin, Wydział Humanistyczny UMCS, 3 marca 2005 r. Otwarcie i prezentacja wystawy *Jarocin w obiektywie bezpieki* w Akademickim Centrum Kultury „Chatka Żaka” połączone z pokazem filmów, promocją albumu nt. Jarocina, panelem dyskusyjnym – 18 listopada 2005 r. Współorganizacja z Kołem Historyków Studentów KUL sesji pt. *PRL – życie ściśle kontrolowane*, wygłoszenie referatu pt. *Urząd Bezpieczeństwa a polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956* – Lublin, 23 listopada 2005 r. Promocja książki *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców* na Wydziale Humanistycznym UMCS – 2 grudnia 2005 r. Zorganizowanie panelu dyskusyjnego we współpracy z Kołem Naukowym Historyków UMCS pt. *Historia w źródłach IPN* – 15 grudnia 2005 r. Udział w uroczystych obchodach 25-lecia Solidarności Uczelnianej UMCS – Lublin: ACK „Chatka Żaka”, 20 grudnia 2005 r. Współpraca z biblioteką UMCS i KUL.

4.5.2. Działania edukacyjne i wystawiennicze

4.5.2.1. Wystawy OBEP

W okresie sprawozdawczym na terenie oddziału lubelskiego prezentowano następujące wystawy:

- **„Lipcowe Święto”** – autorzy: Agnieszka Jaczyńska, Magdalena Śladecka (lipiec-wrzesień 2004, Chełm, Muzeum Chełmskie, październik 2004–styczeń 2005, Zamość, Muzeum „Arsenał”, luty-marzec, Szczebrzeszyn, Ośrodek Kultury, marzec-kwiecień, Puławy, „Dom Chemika”, kwiecień-czerwiec, Dęblin, Klub Uczelniany Wyższej Szkoły Wojsk Powietrznych „Szkoła Orłąt”, lipiec-wrzesień, Lublin, Muzeum „Na Zamku”, wrzesień-październik, Biała Podlaska, Muzeum Południowego Podlasia, październik-grudzień, Hrubieszów, Muzeum Regionalne)

- **„Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach”** – autorzy: Małgorzata Choma-Jusińska, Agnieszka Jaczyńska, Magdalena Śladecka (czerwiec 2005, Lubartów, lipiec, Świdnik, wrzesień- grudzień, Lublin, NSZZ „Solidarność”, grudzień, Siedlce, Muzeum Regionalne)

- **„Polacy-Ukraińcy 1939–1947”** – autorzy: dr Grzegorz Motyka, Mariusz Zajączkowski, Agnieszka Jaczyńska, Magdalena Śladecka (lipiec-sierpień 2004, Janów Lubelski, Muzeum Regionalne, wrzesień 2004, Biała Podlaska, Muzeum Południowego Podlasia, październik, Hrubieszów, Muzeum Regionalne)

- **„Polacy-Ukraińcy 1939–1947” – ukraińska wersja wystawy (lipiec 2004 – czerwiec 2005, Kijów, Ambasada RP)**

- **„»Aktion Reinhardt«” – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”** – autorzy: Adam Puławski, dr Dariusz Libionka, Robert Kuwałek – PMM, Magdalena Śladecka (lipiec-wrzesień 2004, Tomaszów Lubelski, Muzeum Regionalne; wrzesień-październik, Hrubieszów, Muzeum Regionalne; listopad 2004–luty 2005, Janów Lubelski, Muzeum Regionalne; kwiecień-czerwiec, Otwock, Starostwo Powiatowe-Gimnazjum nr 1 w Józefowie)

- **„Z archiwum IPN...”** – autorzy: Mariusz Zajączkowski, Agnieszka Jaczyńska, Magdalena Śladecka (lipiec-wrzesień 2004, Zamość, Muzeum „Arsenał”, październik, Szczepczeszyn, Ośrodek Kultury; listopad 2004–styczeń 2005, Kraśnik, Muzeum Regionalne; styczeń-marzec 2005, Lublin, Muzeum „Na Zamku”; marzec-kwiecień 2005, Hrubieszów, Muzeum Regionalne; maj-listopad, Janów Lubelski, Muzeum Regionalne, listopad KUL)

- **„Marzec 1968”, wystawa przygotowana przez OBEP Warszawa** (styczeń 2005, Dęblin, Klub Uczelniany Wyższej Szkoły Wojsk Powietrznych „Szkoła Orłąt”)

- **„Z największą brutalnością...« Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce wrzesień-październik 1939 r. – wystawa przygotowana przez BEP i NIH** (styczeń-marzec 2005, Lublin, Muzeum „Na Zamku”, marzec, Janów Lubelski, Muzeum Regionalne; kwiecień, Biłgoraj, Muzeum Ziemi Biłgorajskiej)

- **„Dekret o reformie rolnej po 60 latach. Dokumenty i świadectwa z czasu wygania”, wystawa przygotowana przez OBEP Poznań i Polskie Towarzystwo Ziemiańskie Oddział Wielkopolski** (marzec 2005, Chełm, Chełmska Biblioteka Publiczna)

- **„Zwyczajny« resort. Ludzie i metody »bezpieki«”, wystawa przygotowana przez OBEP Warszawa** (marzec 2005, Lublin, Akademickie Centrum Kultury „Chatka Żaka”; marzec-kwiecień, Zamość, Muzeum „Arsenał”, wrzesień-październik, Dęblin, Klub Uczelniany Wyższej Szkoły Wojsk Powietrznych „Szkoła Orłąt”)

- **„Dni Powstania – Warszawa 1944”, wystawa przygotowana przez OBEP Warszawa** (marzec-kwiecień 2005, Dęblin, Klub Uczelniany Wyższej Szkoły Wojsk Powietrznych „Szkoła Orłąt”, październik-grudzień, Zamość, Muzeum „Arsenał”)

- **„Jarocin w obiektywie bezpieki”, wystawa przygotowana przez OBEP Łódź** (listopad-grudzień 2005, Lublin, Akademickie Centrum Kultury „Chatka Żaka”, grudzień, Dęblin, Klub Uczelniany Wyższej Szkoły Wojsk Powietrznych „Szkoła Orłąt”)

4.5.2.2. Współpraca ze środowiskiem nauczycielskim i ze szkołami

Zorganizowanie we współpracy z Ministerstwem Edukacji, Młodzieży i Sportu Brandenburgii w Niemczech oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Lublinie międzynarodowej konferencji dla nauczycieli nt. *Nauczanie o NRD i PRL w szkole polskiej i niemieckiej* – Kazimierz Dolny, 21–24 października 2004 r. (koordynacja ze strony OBEP Lublin Agnieszka Jaczyńska i Magdalena Śladecka). W trakcie konferencji referaty wygłosili: prof. dr hab. Jerzy Eisler – IPN (*Czym był przełom lat 1944–1945 dla Polaków. Inne wydarzenia – symbole w historii Polski lat 1944–1989*), prof. dr hab. Andrzej Friszke (*Opozycja polityczna w PRL 1945–1989*), Bernd Eisenfeld BStU (*Opozycja polityczna w NRD w latach 1945–1989*), prof. dr hab. Klaus Zimmer – NIH (*Język lekcji – kluczowe pojęcia do zrozumienia NRD i PRL*), prof. hab. Zbigniew Hołda – UJ (*PRL: – państwo policyjne a naruszenie praw człowieka*), dr Jens Gieseke – BStU (*„Koncern Mielkego” – przyczyny i skutki ekspansji Stasi*). W ramach konferencji były prowadzone warsztaty dydaktyczne: dr Stefan Garsztecki – Uniwersytet w Bremie (*Uprzedzenia i stereotypy dotyczące sąsiadów*), dr Axel Janowitz – BStU, dr Tomasz Merta (*Kontrola, manipulacja i ograniczanie indywidualnego prawa do wolności*), dr Heike Matzig (*Wzajemny obraz lat 1945–1989 w polskich i niemieckich podręcznikach szkolnych*), Catrin Eich, dr Violetta Rezler-Wasilewska (*Rola miejsca pamięci w działaniach edukacyjnych dotyczących problematyki NRD i PRL*).

W dniach 23–27 października 2005 r. w Ludwigsfelde odbyło się seminarium szkoleniowe dla nauczycieli z Polski i Brandenburgii pt. „Kontrola i represje w NRD i PRL – służby bezpieczeństwa jako temat nauczania. Edukacyjna rola miejsc pamięci”. Była to II edycja konferencji dla nauczycieli organizowanych wspólnie z Ministerstwem Edukacji, Młodzieży i Sportu Brandenburgii w Niemczech, Instytutem Gaucka oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Lublinie. Podczas konferencji Bogusław Kopka (IPN Warszawa) wygłosił referat pt. „System obozów NKWD w Polsce”. Odbyły się też warsztaty: „Nadzór (inwigilacja) w życiu codziennym w PRL” – Krzysztof Persak (IPN Warszawa), Justyna Skowronek (IPN Gdańsk), „Codzienny nadzór

(inwigilacja) obywateli NRD przez Stasi. Solidarność jako obiekt obserwacji” – dr A. Janowitz, dr H. Labrenz-Weiß, W. Börner, K. Kempfer (BStU). Integralną częścią seminarium były objazdy studyjne, zwiedzanie miejsc pamięci – dawnego Więzienia Śledczego Służby Bezpieczeństwa w Poczdamie, dawnego więzienia KGB w Poczdamie, Archiwum Urzędu Pełnomocnika Rządu do spraw Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (BStU-Archiv) oraz Reichstag/Bundestag.

Ponadto OBEP Lublin zorganizował szkolenie dla nauczycieli wokół pakietu edukacyjnego „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947” w następujących miejscach:

- Janów Lubelski (wrzesień 2004 r., organizacja i udział Agnieszka Jaczyńska, Mariusz Zajązkowski), liczba uczestników – 12,

- Lublin (wrzesień 2004 r., organizacja i udział Agnieszka Jaczyńska, Mariusz Zajązkowski), liczba uczestników – 15,

- Poznań (listopad 2004 r., udział dr. Grzegorza Motyki w szkoleniu zorganizowanym przez OBEP Poznań),

- Warszawa (listopad 2004 r. – udział dr. Grzegorza Motyki i Agnieszki Jaczyńskiej w szkoleniu zorganizowanym przez BEP Warszawa),

- Lublin (kwiecień 2005 r., organizacja i udział dr Grzegorz Motyka, Mariusz Zajązkowski, dr Jacek Wołoszyn), liczba uczestników – 25.

Przygotowany został cykl szkoleń wokół pakietów IPN wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną w Chełmie (koordynacja Adam Puławski, Agnieszka Jaczyńska). W ramach niego dotychczas odbyły się szkolenia wokół pakietów:

- „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947” (listopad 2005 r., udział dr Grzegorz Motyka, Agnieszka Jaczyńska, Mariusz Zajązkowski), liczba uczestników – 17,

- „Stan wojenny” (grudzień 2005 r., udział Małgorzata Choma-Jusińska, Agnieszka Jaczyńska), liczba uczestników – 15.

Szkolenie dla nauczycieli wokół pakietu edukacyjnego „Prymas Tysiąclecia – kardynał Stefan Wyszyński” odbyło się w Zamościu (kwiecień 2004 r., koordynacja i udział Agnieszka Jaczyńska), liczba uczestników – 25.

Ponadto odbyły się warsztaty przedmiotowo-metodycznych dla nauczycieli historii, języka polskiego w ramach cyklu *Śladami Holocaustu* wspólnie z OBEP Warszawa (grudzień 2004 r., udział dr. Dariusza Libionki).

Wykład dla nauczycieli związany z tematyką wystawy „»Z największą brutalnością...« Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce wrzesień–październik 1939 r.”, dr Grzegorz Motyka, Agnieszka Jaczyńska, Janów Lubelski, 9 marca 2005 r.

Ponadto zorganizowano następujące lekcje „otwarte”:

- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”, lekcja otwarta dla uczniów klas licealnych (klasy trzecie) z Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Puławach (Adam Puławski), siedziba IPN Lublin, 17 listopada 2004 r.,

- „Początki aparatu bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie lipiec 1944–kwiecień 1947 r.”, lekcja otwarta dla uczniów Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Ostrowie Lubelskim (dr Rafał Wnuk, dr Sławomir Poleszak), Ostrow Lubelski, 25 listopada 2004 r.,

- „Działalność edukacyjna OBEP IPN Lublin”, lekcja otwarta w ramach przedmiotu „Wiedzy o Społeczeństwie” dla uczniów Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Hrubieszowie (Mariusz Zajązkowski), siedziba IPN Lublin, 12 grudnia 2004 r.,

- „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”, lekcja otwarta dla uczniów LO nr 1 im. Stanisława Staszica (Adam Puławski, Agnieszka Jaczyńska), Lublin, 15 grudnia 2004 r.,

- „Narodziny systemu władzy”, lekcja otwarta dla uczniów Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego w Garwolinie (dr Dariusz Libionka), siedziba IPN Lublin, 17 grudnia 2004 r.,

- „Stan wojenny w Polsce”, lekcja otwarta dla uczniów Liceum Ogólnokształcącego w Horodle (Małgorzata Choma-Jusińska, Agnieszka Jaczyńska), Horodło, 20 grudnia 2004 r.,

- „Polska konspiracja na Wschodzie w latach 1939–1941 r.”, lekcja dla nauczycieli i uczniów z Garwolina (dr Rafał Wnuk), Garwoliński Ośrodek Kultury, grudzień 2004 r.,
- Lekcja warsztatowa dla uczniów I LO im. S. Staszica z klas z międzynarodową maturą, dot. pisania prac na temat Zagłady, II wojny światowej i okresu powojennego (Adam Puławski, Agnieszka Jaczyńska), siedziba IPN Lublin, 14 stycznia 2005 r.,
- Lekcja otwarta w ramach „wiedzy o społeczeństwie” dla uczniów Liceum Ogólnokształcącego w Krasnymstawie na temat działalności i badań prowadzonych przez OBEP IPN Lublin (dr Jacek Wołoszyn), 18 lutego 2005 r.,
- „Zagłada Żydów polskich”, lekcja otwarta dla uczniów i nauczycieli z Janowa Lubelskiego i powiatu janowskiego (Adam Puławski), Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim, marzec 2005 r.,
- „Sytuacja polityczna w Polsce w okresie 1944–1945”, lekcja otwarta dla maturzystów w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Świdniku (dr Sławomir Poleszak), 16 marca 2005 r.
- Lekcja otwarta w ramach lekcji historii nt. „Stan wojenny w Polsce” dla uczniów Zespołu Szkół Odzieżowo-Włókienniczych w Lublinie (Małgorzata Choma-Jusińska) – 20 kwietnia 2005 r.,
- „Konflikt polsko-ukraiński na Lubelszczyźnie w latach 1939–1947”, lekcja otwarta dla uczniów Liceum Katolickiego w Białej Podlaskiej (Mariusz Zajączkowski), 10 czerwca 2005 r.,
- Lekcja otwarta nt. działalności naukowej OBEP IPN Lublin dla uczniów Centrum Kształcenia Ustawicznego nr 3 w Lublinie (dr Jacek Wołoszyn, Mariusz Zajączkowski), Lublin, 26 czerwca 2005 r.,
- Wykład dla młodzieży szkolnej „Pierwsze lata Polski Ludowej” (dr Sławomir Poleszak) w siedzibie IPN w Warszawie – 28 listopada br.,
- Lekcja dla uczniów Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 4 w Lublinie pt. „Struktura i działalność IPN” (Agnieszka Jaczyńska) – 8 grudnia 2005 r.

4.5.2.3. Konkursy historyczne i zbliżone formy pracy z młodzieżą

„»Budujemy nowy dom«. Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” – ogólnopolski konkurs historyczny IPN. Organizacja I oraz II etapu konkursu (koordynacja Agnieszka Jaczyńska, współorganizacja pozostali pracownicy OBEP Lublin). W I etapie wzięło udział 42 uczniów – 26 na poziomie gimnazjum oraz 16 na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Przeprowadzenie II etapu konkursu – 28 lutego 2005 r. (Agnieszka Jaczyńska, Małgorzata Choma-Jusińska, dr Jacek Wołoszyn, Magdalena Śladecka). Wzięło w nim udział 35 uczniów – 19 na poziomie gimnazjum oraz 16 na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Do ogólnopolskiego III etapu zakwalifikowały się Katarzyna Sosnowska (Gimnazjum w Woli Osowińskiej), Magdalena Gaik (Pierwsze Społeczne Gimnazjum w Chełmie), Katarzyna Woźniak (Gimnazjum w Rokitnie), Barbara Smaga (Zespół Szkół Zawodowych w Opolu Lubelskim), Jarosław Burda (Zespół Szkół Zawodowych w Dęblinie) oraz Justyna Rybińska (I Liceum Ogólnokształcące we Włodawie). W przeprowadzeniu III etapu konkursu uczestniczyła Agnieszka Jaczyńska.

„Szlakiem walk wrześniowych” – rajd historyczno-edukacyjny dla młodzieży – Zwierzyniec i okolice, 15–17 października 2004 r., uczestnicy: pięć drużyn z gimnazjów w Zamościu, Biłgoraju, Grabowcu, Wysokim i Trawninkach (koordynator Mariusz Zajączkowski).

W dniach 29 września do 1 października 2005 r. w rejonie miejscowości Wąwolnica (pow. Puławy) położonej na Płaskowyżu Nałęczowskim odbył się zorganizowany przez OBEP IPN w Lublinie rajd historyczno-krajoznawczy dla młodzieży gimnazjalnej „Szlakiem zgrupowania majora »Orlika«”. Udział w nim wzięło sześć drużyn, w tym pięć z Lubelszczyzny, a jedna z Łodzi (koordynator Mariusz Zajączkowski).

4.5.2.4. Współpraca ze środowiskami kombatanckimi

Utrzymywanie stałych kontaktów ze stowarzyszeniami kombatanckimi jest ważną częścią bieżącej pracy OBEP Lublin. Przybierało ono następujące formy:

- Udział w pracach Klubu Historycznego im. gen. „Grota” Roweckiego, m.in. wygłoszenie refe-

ratu nt. *Polska Konspiracja na Kresach 1939–1941* – Warszawa, 17 listopada 2004 r.

- Wykład dla kombatantów z okazji *Dnia Polskiego Państwa Podziemnego* w Zamościu, 26 września 2004 r.

- Udział w sesji naukowo-edukacyjnej pt. *Polskie Państwo Podziemne* współorganizowanej przez Światowy Związek Armii Krajowej Oddział w Lublinie – 27 września 2004 r.

- Udział w uroczystościach upamiętniających 60. rocznicę ucieczki żołnierzy AK z obozu NKWD w Skrobowie – 14 kwietnia 2005 r.

- Udział w uroczystościach 61. rocznicę bitwy pod Osuchami – Osuchy, 26 czerwca 2005 r.

- Współdział w realizacji konkursu *Katyń Gólgota Wschodu* organizowanego m.in. przez Stowarzyszenie Rodzina Katyńska w Lublinie oraz Lubelskie Kuratorium Oświaty, zbieranie relacji uczestników wydarzeń historycznych

- Udział w uroczystych obchodach 25 rocznicy powstania „Solidarności” – Gdańsk, 31 sierpnia 2005 r.

- Udział w uroczystych obchodach *Dnia Majdanka* – Lublin, 27 września 2005 r.

- Udział w uroczystych obchodach rocznicy akcji „Dożynki” w Muzeum Państwowym na Majdanku – 3 listopada 2005 r.

- Udział w uroczystościach 63. rocznicy rozpoczęcia pacyfikacji i wysiedleń na Zamojszczyźnie – Zamość, 26 listopada 2005 r.

- Udział w uroczystych obchodach 25-lecia „Solidarności” Uczelnianej UMCS – Lublin: „Chatka Żaka”, 20 grudnia 2005 r.

4.5.2.5. Współpraca z mediami

Pracownicy OBEP Lublin występowali w telewizji o zasięgu ogólnopolskim (4 nagrania), telewizjach regionalnych i kablowych (20 nagrań), rozgłośniach radiowych zagranicznych (1 nagranie), rozgłośniach radiowych o zasięgu ogólnopolskim (5 nagrań), rozgłośniach radiowych o zasięgu lokalnym (8 nagrań). Ponadto współpracowano z następującymi pismami ogólnopolskimi i lokalnymi: „Gazeta Wyborcza” (także edycja regionalna), „Wprost”, „Pro Patria”, „Kresy – Tygodnik Chełmski”, „Super Tydzień Chełmski”, „Tygodnik Zamojski”, „Kronika Tygodnia”, „Dziennik Wschodni” (także edycje regionalne), „Kurier Lubelski”.

OBEP wziął udział w cyklu spotkań Radiowej Akademii Historii Mówionej współorganizowanej przez Polskie Radio Lublin i Zakład Historii Społecznej Instytutu Historii XX Wieku w Lublinie (9 grudnia 2005 r., 24 lutego 2004 r., 7 kwietnia 2005 r., 12 maja 2005 r., 12 lipca 2005 r.) – emisja niektórych spotkań na stronach internetowych PR Lublin. Do wystawy „Lubelski Lipiec” od redakcji „Kuriera Lubelskiego”, „Dziennika Wschodniego” i Polskiego Radia Lublin pozyskano materiały archiwalne.

4.6. OBEP ŁÓDŹ

4.6.1. Realizacja programów badawczych

W okresie sprawozdawczym kontynuowano prace nad tematami badawczymi z roku ubiegłego oraz rozpoczęto kilka nowych. Stan zaawansowania prac przedstawia się następująco:

4.6.1.1. Aparat represji i opór społeczny

Temu tematowi poświęcono najwięcej sił i uwagi. Jest on realizowany w rozbiciu na następujące podprojekty:

- *Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej* – w ramach pierwszej części projektu J. Żelazko zakończyła kwerendę dotyczącą ustalenia obsady personalnej stanowisk kierowniczych w urzędach bezpieczeństwa w woj. łódzkim w latach 1945–1956. Materiały zostały opublikowane w opracowaniu *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza 1944–1956*, Warszawa 2005, t. 1.

- W drugiej części projektu L. Próchniak i J. Żelazko przeprowadzili kwerendę w archiwach IPN (centrala i oddział w Łodzi) w zakresie obsady personalnej stanowisk kierowniczych SB w woj. łódzkim za lata 1956–1975. Materiały są przygotowywane do druku.

- W trzeciej części projektu L. Próchniak rozpoczął kwerendę w zakresie obsady personalnej stanowisk kierowniczych SB w woj. łódzkim, piotrkowskim, sieradzkim i skierniewickim za lata 1975–1990; zakończenie pierwszego etapu prac przewidywane jest na marzec 2006 r.

- W ramach projektu regionalnego *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi* ukazała się drukiem publikacja pokonferencyjna. Pracownik BEP J. Żelazko kontynuuje kwerendę archiwalną dotyczącą łódzkiego WSR, której rezultaty publikowane są w artykułach naukowych. W planach jest jej rozprawa doktorska na ten temat.

- *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956* – W ramach projektu pracownicy BEP prowadzili kwerendę archiwalną w zbiorach IPN. T. Toborek prowadził prace nad monografią największej zbrojnej struktury antykomunistycznej w regionie łódzkim, czyli Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Prowadzona była kwerenda w Archiwum Akt Nowych, Centralnym Archiwum Wojskowym, Archiwum Państwowym w Łodzi i archiwach IPN. Druk naukowej monografii KWP przewidziany jest w 2006 r. A. Trębacz prowadził kwerendę w archiwum IPN w Łodzi do opracowania dotyczącego konspiracji młodzieżowej w Aleksandrowie Łódzkim w latach 1945–1956. Pracownicy BEP uczestniczyli ponadto w końcowych pracach redakcyjnych *Atlasu polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*. Ponadto opublikowano w prasie krajowej i polonijnej kilka artykułów popularnonaukowych na temat podziemia niepodległościowego. Pracownicy BEP w Łodzi uczestniczyli w przygotowaniu kolejnych haseł do słownika biograficznego *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*.

- *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej* – w ramach tego projektu J. Wróbel prowadził kwerendę w archiwach IPN w Łodzi i Warszawie oraz w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W tomie studiów o polityce władz komunistycznych wobec emigracji, który ukazał się w końcu 2005 r., znajduje się rozdział jego autorstwa. Ponadto opublikował na ten temat kilka artykułów popularnych w prasie polonijnej w USA. Obecnie J. Wróbel pracuje nad monografią poświęconą repatriacji Polaków z Zachodu po II wojnie światowej.

- *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem (1945–1967)* – w ramach projektu zredagowano i opublikowano materiały konferencyjne. Trwa kwerenda archiwalna, której wynikiem będą dalsze publikacje dotyczące dziejów Kościoła w Łódzkiem po 1945 r.

- *Łódź w Październiku '56* – w ramach projektu, w którym uczestniczą K. Lesiakowski oraz L. Próchniak, J. Wróbel, J. Żelazko, przeprowadzono kwerendę w archiwach IPN oraz Archiwum Państwowym w Łodzi. Przystąpiono do wstępnych prac nad poszczególnymi rozdziałami planowanego na 2006 r. tomu studiów pt. *Łódzki Październik '56*.

- *Władze wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989* – w ramach projektu L. Próchniak prowadził kwerendę dotyczącą historii łódzkiej opozycji 1976–1980 oraz regionalnej „Solidarności” 1980–1981 [archiwa IPN (centrala i oddział w Łodzi), Archiwum Państwowe w Łodzi i zbiory prywatne]. Przygotował zestawy pytań do finałowego etapu konkursu wiedzy o NSZZ „Solidarność”, organizowanego przez Zarząd Regionu Ziemia Łódzka NSZZ „Solidarność”. Jest autorem wstępu do albumu *Łodzianie '80* oraz członkiem zespołu, który przygotował album *Zatrzymane w kadrze. „Solidarność” Region Ziemia Łódzka 1980–1990*. Brał udział w nagraniu filmu dokumentalnego poświęconego powstaniu „Solidarności” w regionie (TVP 3 w Łodzi).

4.6.1.2. Wojna, okupacja i państwo podziemne

W ramach projektu „Zagłada Żydów na ziemiach polskich” D. Siepracka przeprowadziła szeroko zakrojoną kwerendę w archiwach łódzkich, Żydowskim Instytucie Historycznym, Archiwum Państwowym w Poznaniu, Instytucie Zachodnim w Poznaniu, Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Bydgoszczy, Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Opublikowała na ten temat kilka tekstów naukowych. Planuje

rozprawę doktorską na temat *Stosunki polsko-żydowskie w Kraju Warty 1939–1945*. Oddział Łódzki IPN był współorganizatorem wraz z Uniwersytetem Łódzkim, Żydowskim Instytutem Historycznym i Archiwum Państwowym w Łodzi międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Fenomen getta łódzkiego 1940–1944*, która odbyła się we wrześniu 2004 r. Na konferencji referaty wygłosili: J. Wróbel i D. Siepracka.

4.6.1.3. Organizacja i udział w konferencjach naukowych

• 11/12 października 2004 r. została zorganizowana międzynarodowa konferencja naukowa *Fenomen getta łódzkiego* – przygotowana we współpracy z Uniwersytetem Łódzkim, Archiwum Państwowym w Łodzi oraz Żydowskim Instytutem Historycznym. Odbyła się w auli Wydziału Zarządzania UŁ. Przybyli goście z Niemiec, Australii, Stanów Zjednoczonych i Izraela. Obecny był prezydent miasta Łodzi Jerzy Kropiwnicki, przewodniczący gminy żydowskiej Symcha Keller, przedstawiciele instytucji państwowych i placówek kulturalnych.

Autorzy z łódzkiego BEP (J. Wróbel, D. Siepracka) przedstawili 2 referaty, uczestniczyli w pracach organizacyjnych oraz dyskusji, brali udział w programach telewizyjnych i radiowych dotyczących konferencji.

• 8–10 września 2005 r. została zorganizowana międzynarodowa konferencja naukowa *Represje sowieckie wobec społeczeństw Europy Środkowowschodniej 1944–1956* – we współpracy z Akademią Świętokrzyską, Filia w Piotrkowie Trybunalskim i władzami miasta Tomaszowa Mazowieckiego. Odbyła się ona w siedzibie Urzędu Miasta Tomaszowa Mazowieckiego. W konferencji uczestniczyli historycy z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Łotwy, Litwy, Węgier, Czech i Hiszpanii. Pracownicy łódzkiego IPN (J. Wróbel, J. Żelazko) wygłosili dwa referaty, uczestniczyli w dyskusji i pracach organizacyjnych.

Pracownicy IPN Oddział w Łodzi brali udział w konferencjach zewnętrznych:

- *60. rocznica akcji „Burza”* – w Tomaszowie Mazowieckim (A. Ossowski, T. Toborek);
- *W 65. rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej* w Urzędzie Miasta w Zgierzu (A. Ossowski).

• Konferencja międzynarodowa zorganizowana przez Commission of the Historians of Latvia, University of Latvia, War Museum of Latvia, pod tytułem: *National Resistance to Communist Regimes in Eastern Europe after World War II*. Na konferencji referat pt. *Polish Resistance against the Communist Regime after World War II* wygłosił J. Wróbel, Ryga 7, czerwca 2005 r.

4.6.1.4. Współpraca z organizacjami kombatanckimi, mediami, szkołami wyższymi, środowiskiem nauczycielskim itp.

Bardzo dobrze rozwija się współpraca z lokalnymi instytucjami naukowymi, zwłaszcza z Akademią Świętokrzyską Filia w Piotrkowie Tryb.

Dobrze rozwija się również współpraca z organizacjami kombatanckimi. Prowadzone są cykliczne – comiesięczne – spotkania w ramach Klubu Historycznego im. gen. „Grotta” Roweckiego. Jego działalność jest koordynowana przez pracowników IPN, którzy występują także jako referenci. IPN współpracuje ze środowiskami: Światowego Związku Żołnierzy AK w Łodzi i Piotrkowie Tryb., Związku Sybiraków w USA, Szarych Szeregów, Zrzeszenia WiN, Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Batalionów Chłopskich, Narodowych Sił Zbrojnych, Wojewódzkiego Porozumienia Kombatanatów i Organizacji Niepodległościowych, Zrzeszenia Dzieci Polskich Germanizowanych przez Reżim Hitlerowski, Związku Inwalidów Wojennych.

W okresie sprawozdawczym udało się rozwinąć współpracę z lokalnymi mediami. Na antenie programu 3 TVP rozpoczęto cykliczne programy historyczne z udziałem naukowców z IPN – do dzisiaj zrealizowano kilka audycji. W Radiu Łódź były emitowane audycje nagrane z udziałem historyków z IPN Oddział w Łodzi.

W Śródmiejskim Forum Kultury w Łodzi odbywały się przez cały rok comiesięczne spotkania otwarte z pracownikami IPN. Tematami były: inwigilacja na festiwalu rockowym w Jarocinie, Urząd Bezpieczeństwa w Łodzi, Konspiracyjne Wojsko Polskie, Październik '56 w Łodzi i inne.

Nawiązano również współpracę z Łódzkim Domem Kultury, gdzie odbył się jeden odczyt. Zorganizowano szereg spotkań promujących publikację *Jarocin w obiektywie bezpieki*. Autorzy książki brali udział w spotkaniach w: Warszawie, Łodzi, Jarocinie, Radomsku, Zgierzu, Częstochowie.

4.6.2. Działania edukacyjne i wystawiennicze

4.6.2.1. Wystawy

W okresie sprawozdawczym OBEP przygotował wystawy:

- *Nieobecni. W 60. rocznicę likwidacji getta łódzkiego*. Zrealizowano aranżację przestrzenną na Starym Rynku w Łodzi zaprojektowaną i opracowaną plastycznie przez M. Romanowską. Za aranżację i przygotowanie techniczne ekspozycji odpowiedzialny był G. Nawrot. Nadzór merytoryczny nad wystawą i pokazem multimedialnym sprawował P. Kowalski. Wyboru fotografii archiwalnych do ekspozycji dokonała M. Romanowska. Wystawa została otwarta 26 sierpnia przez wiceprezesa IPN Janusza Krupskiego. Ekspozycji składającej się z 33 wielkoformatowych fotografii przedstawiających dawnych mieszkańców getta towarzyszył pokaz multimedialny *Ulice getta*. Był on prezentowany na trzech ekranach umieszczonych na Starym Rynku. Pokaz został zarejestrowany na płycie i jest w dyspozycji IPN Oddział w Łodzi. W otwarciu ekspozycji wzięło udział ok. 500 mieszkańców Łodzi. Obecny był prezydent miasta Łodzi Jerzy Kropiwnicki, przewodniczący gminy żydowskiej Symcha Keller, przedstawiciele instytucji państwowych i placówek kulturalnych. Podczas późniejszej konferencji naukowej „Fenomen getta łódzkiego” w patio Wydziału Zarządzania UŁ przygotowano także wystawę – aranżację przestrzenną pt. „Nieobecni”.

- *Jarocin w obiektywie bezpieki* – w ramach imprezy *Jarocin PRL Festiwal* – na Rynku w Jarocinie otwarto 3 czerwca 2005 r. ekspozycję zewnętrzną przygotowaną merytorycznie przez T. Torka z IPN Oddział w Łodzi. Na wystawę składają się fotografie ze zbiorów IPN – z zachowanymi oryginalnymi podpisami funkcjonariuszy SB. Ekspozycję uzupełniono zdjęciami łódzkiego fotografa Tomasza Barasińskiego. Prezentowane były także wydawnictwa związane z festiwalem – foldery, znaczki, plakaty. Za organizację wystawy na rynku w Jarocinie odpowiedzialny był G. Nawrot, a za projekt aranżacji przestrzennej M. Romanowska.

- *Ocaleni z „niehumanitarnej ziemi”. Odyseja uchodźstwa polskiego 1942–1950*. Wystawę otwarto 6 września 2005 r. w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Zostało przygotowanych ponad 30 plasz oraz inscenizacja. Prezentowano także eksponaty z Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Okręgu Wileńskiego AK oraz zbiorów prywatnych. Relacje z otwarcia ukazały się w obu łódzkich stacjach telewizyjnych (TVP 3, TV TOYA). W otwarciu uczestniczył wiceprezes IPN Grzegorz Ciecierski oraz m.in. ambasador Nowej Zelandii w Polsce – Phillip W. Griffiths. Wystawie towarzyszy bogato ilustrowany, dwujęzyczny folder, gdyż planowana jest jej ekspozycja w Chicago. Prezentowano także film poświęcony najmłodszym uchodźcom pt. *Dzieci*.

IPN Oddział w Łodzi prezentował także wystawy przygotowane przez inne oddziały IPN: *Zgasło słońce ludzkości*, *Zwyczajny resort* oraz *Skazani na karę śmierci w czasach stalinowskich*. Osobą odpowiedzialną za ich obsługę w Łodzi był G. Nawrot. Miejscem prezentacji była sala wystawiennicza IPN w Łodzi oraz XII Liceum Ogólnokształcące w Łodzi, Muzeum Miasta Bełchatowa.

Podczas uroczystości otwarcia Izby Pamięci poświęconej obozowi dla dzieci i młodzieży przy ul. Przemysłowej w Szkole Podstawowej nr 81 w Łodzi otwarto ekspozycję *Wojenne dzieciństwo* przygotowaną przez IPN Oddział w Łodzi. Wystawa była też prezentowana w Muzeum Ziemi Wieluńskiej w ramach centralnych obchodów rocznicy wybuchu drugiej wojny światowej w Wieluniu.

Ponadto prezentowano inne wystawy przygotowane w latach minionych: *Żołnierze Warszycy* (pierwsza ekspozycja w 2001 r. w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi) – w Radomsku i Kobielach Wielkich, *Okręg Łódź AK „Barka”* (pierwsza ekspozycja w 2002 r. w Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim) – w Łasku, Olsztynie, Tomaszowie Mazowieckim, Sieradzu, Zduńskiej Woli; *Wojenne dzieciństwo* (pierwsza ekspozycja w 2003 r. w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi) – w Ksawerowie, Sieradzu, Wieluniu, Zgierzu; *Obraz wroga w propagandzie PRL* (pierwsza ekspozycja w 2004 r. w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi) – na terenie OBEP Poznań i Gdańsk, *Kobieta w PRL* (pierwsza ekspozycja w 2004 r. w Łodzi) – w Radomsku.

4.6.2.2. Warsztaty dla nauczycieli

OBEP Łódź zorganizował następujące kursy tematyczne:

- *Żydzi polscy i ich zagłada* – kurs dla nauczycieli w wymiarze 21 godzin lekcyjnych. Warsztaty,

oprócz pracowników IPN, prowadzili historycy z Uniwersytetu Łódzkiego, a także Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Łodzi oraz Łódzkiej Żydowskiej Gminy Wyznaniowej. Kurs koordynował, a także przygotowywał merytorycznie P. Kowalski.

- *Cenzorzy, propagandyści, opozycja – media w PRL* – w wymiarze 33 godzin lekcyjnych. Warsztaty, oprócz pracowników IPN, prowadzili historycy z Uniwersytetu Łódzkiego, Polskiej Akademii Nauk, dziennikarze i opozycjoniści. Kurs koordynował, a także przygotowywał merytorycznie G. Nawrot.

- *Mniejszości narodowe w Aleksandrowie Łódzkim* – kurs dla nauczycieli w wymiarze 14 godzin lekcyjnych. Warsztaty prowadzili, oprócz pracowników IPN, historycy z UŁ oraz przedstawiciele Łódzkiej Żydowskiej Gminy Wyznaniowej. Kurs przygotował merytorycznie i koordynował P. Kowalski.

- *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1945–1989* – kurs dla nauczycieli w wymiarze 27 godzin lekcyjnych. Pierwsze zajęcia odbyły się w grudniu 2005 r. Kurs koordynuje G. Nawrot.

4.6.2.3. Konkursy szkolne

Pracownicy IPN Oddział w Łodzi (P. Kowalski, G. Nawrot) koordynowali przebieg konkursu historycznego „Budujemy nowy dom...» Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii”.

Ponadto L. Próchniak przygotował zestaw pytań do konkursu wiedzy o NSZZ „Solidarność”, a J. Wróbel uczestniczył w pracach jury konkursu.

4.6.2.4. Rajdy historyczno-krajoznawcze – V, VI i VII edycja „Terenowej lekcji historii”

V Lekcja historii w terenie odbyła się w 65. rocznicę obrony Góry Borowskiej [Grocholice 2004]. Przygotowano ją we współpracy z Urzędem Miasta Bełchatowa i Muzeum Regionalnym w Bełchatowie. Impreza odbyła się 3 września 2004 r. w ramach obchodów Dni Bełchatowa. Opracowano trzy trasy rajdu dla 400 uczestników. Przygotowano zadania do rozwiązania na trasie i zawody sportowe na mecie w Grocholicach.

10 czerwca 2005 r. w Bąkowej Górze i okolicach odbyła się *VI Lekcja historii* w terenie zatytułowana *Śladami Armii Krajowej i Konspiracyjnego Wojska Polskiego po ziemi radomszczańskie*. Wzięło w niej udział blisko 170 uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z Łodzi i Ozorkowa. Imprezę zorganizowano we współpracy z Muzeum Regionalnym w Radomsku, Stowarzyszeniem Szarych Szeregów Oddział Łódź oraz Ogólnokrajowym Związkiem Żołnierzy Konspiracyjnego Wojska Polskiego.

7 października 2005 r. w Łodzi odbyła się *VII Lekcja historii* pt. „Solidarność” – *spojrzenie po 25 latach*. Wzięło w niej udział blisko 200 uczniów i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z Łodzi i Ozorkowa. Impreza została zorganizowana przy współudziale Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego i Międzyzakładowej Komisji NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty Łódź Bałuty. Atrakcją rajdu był przejazd po mieście zabytkowymi tramwajami.

Wymienione imprezy terenowe były przygotowywane i koordynowane przez G. Nawrota i A. Ossowskiego.

4.6.2.5. Publikacje o charakterze edukacyjnym

Wydano drukiem wybór tekstów źródłowych dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych pt. *Region Łódzki po II wojnie światowej* przygotowany przez P. Kowalskiego.

4.7. OBEP POZNAŃ

4.7.1. Realizacja programów badawczych

4.7.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W ramach prac nad centralnym programem badawczym „Aparat represji i opór społeczny” OBEP w Poznaniu zajmował się następującymi projektami:

- „*Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej*”

Przeprowadzono kwerendę archiwalną w zbiorach OBUiAD dotyczącą obsady personalnej WUBP i PUBP w województwach wielkopolskim, zachodniopomorskim i lubuskim oraz utworzenie baz danych, etap I – lata 1945–1956 zakończony; etap II – lata 1956–1975 w realizacji, etap III 1975–1990 – rozpoczęcie realizacji;

Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956, kwerenda w OBUiAD w Poznaniu, kwerenda w BUiAD, przygotowanie opisów do map.

- *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956*. Przeprowadzono kwerendy archiwalne dotyczące rozpracowania WSGO WARTA przez WUBP w Poznaniu. Zbierano informacje dotyczące innych organizacji niepodległościowych działające na terenie Wielkopolski w latach 1945–1956. Prowadzono prace nad *Atlasem polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*.

- *Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania*

Prowadzono prace nad wydawnictwem z konferencji naukowej *Kościół wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1950 w Polsce północno-zachodniej*, Poznań 4–5 XII 2003, wydane w serii *Materiały pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN – Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, Poznań 2004. Prowadzono prace nad wydawnictwem z konferencji naukowej *Zielona Góra 30.05.1960*, poświęconej obronie Domu Katolickiego w Zielonej Górze.

- *Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”*

Prowadzono prace nad biogramami do trzeciego tomu słownika oraz koordynowano prace nad biogramami prowadzone przez osoby współpracujące z IPN.

4.7.1.2. Wojna, okupacja, państwo podziemne

W ramach centralnego programu badawczego „Wojna, okupacja, państwo podziemne” prowadzona była kwerenda archiwalna, bibliograficzna i muzealna dotycząca dziejów organizacji „Ojczyzna” i podziemnej administracji państwowej w Wielkopolsce. Jednocześnie rozpoczęto kwerendę dotyczącą akcji „AB” w Wielkopolsce.

4.7.1.3. Polacy i inne narody

W okresie sprawozdawczym w ramach projektu „Polacy i Niemcy” zakończono prace związane z tematem badawczym „Niemcy w Polsce po 1945 r.” Praca Stanisława Jankowiaka ukazała się drukiem na początku 2005 r., wywołując żywe zainteresowanie środowisk naukowych.

4.7.1.4. Konferencje naukowe

W okresie sprawozdawczym OBEP zorganizował lub współorganizował następujące konferencje naukowe:

- „Dekret o reformie rolnej 6 IX 1944 r. Założenia. Realizacja. Skutki” – Poznań, 6 września 2004 r. Centrum Kultury Zamek – Konferencja organizowana wspólnie z Polskim Towarzystwem Ziemiańskim Oddział w Poznaniu.

- „Stan wojenny w skali kraju i regionu. Informacje źródłowe i refleksje” – konferencja naukowa organizowane we współpracy z Archiwum Państwowym w Szczecinie – Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Szczecin, 6 listopada 2004 r.

- „Niezależny ruch studencki w Poznaniu 1980–1989” – sesja naukowa i panel dyskusyjny organizowane wraz z byłymi działaczami NZS uczelni poznańskich – 28 kwietnia 2005.

- „Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945” – konferencja naukowa organizowana wraz z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie – Poznań, 24–26 lutego 2005.

- „Opór społeczny w Wielkopolsce 1945–1956” – sesja naukowa – Poznań, 7 grudnia 2005.

4.7.2. Działania edukacyjne i wystawiennicze

4.7.2.1. Współpraca ze środowiskami szkolnymi

W ramach współpracy ze środowiskami pedagogicznymi, w tym Ośrodkami Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, Pile, Koninie, Zielonej Górze i Szczecinie, OBEP zorganizował i prowadził:

- wykłady dla nauczycieli i uczniów gimnazjów, liceów, studentów (także związane z prezentacjami wystaw w Poznaniu, Żaganiu, Koninie, Chodzieży, Pile, Zielonej Górze, Goleniowie, Policach, Niechorzu, Trzebiatowie, Gostyniu, Pleszewie, Wągrowcu, Międzyrzeczu, Gorzowie Wlkp, Choszczynie, Owińskach, Wysokiej, Kościelcu, Czarnkowie, Trzciance, Krzyżu Wlkp., Obornikach Wlkp., Murowanej Goślinie, Rawiczu, Śmiglu, Świebodzinie, Czempiniu, Krotoszynie, Gnieźnie, Kościanie, Poznaniu-Krzesinach, Stęszewie, Lesznie, Śremie, Słupcy, Mosinie).

- wykłady otwarte pod hasłem „Poniedziałki Historyczne” prowadzone przez pracowników OBEP Poznań, Warszawa, Lublin i zaproszonych gości, skierowane zarówno do nauczycieli, jak i uczniów,

- wykłady na konferencjach metodycznych,

- szkolenia dla nauczycieli związane z pokazem filmu „Wizja lokalna” dotyczącego Poznańskiego Czerwca w Obornikach Wlkp. i Środzie Wlkp. oraz filmu *Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać!* dotyczącego metod działania SB w latach 1956–1989 w Koninie.

- Warsztaty metodyczne związane z prezentacją pakietów edukacyjnych IPN – dla nauczycieli – *Polskie Państwo Podziemne, Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947* i *Prymas Stefan Wyszyński* w Poznaniu, Żaganiu, Koninie, Chodzieży, Pile, Zielonej Górze.

- OBEP Poznań przygotował prezentacje multimedialne o charakterze edukacyjnym: „»NSZZ Solidarność« 1980–1989” i „Konspiracja w Wielkopolsce 1939–1945”. Trwają prace nad prezentacją multimedialną dotyczącą Poznańskiego Czerwca 1956 r.

4.7.2.2. Wystawy

OBEP Poznań zorganizował prezentacje następujących wystaw w muzeach, domach kultury, szkołach i innych instytucjach:

- Wystawa *Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce* – wernisaże i prezentacje w Wągrowcu, Gostyniu, Wolsztynie, Grodzisku Wielkopolskim, Poznaniu, Krotoszynie, Rawiczu i Jarocinie

- Wystawa *Grudzień 1970. Szczecin. Fotografie, dokumenty, komentarze* – wernisaże i prezentacje w Poznaniu – Gimnazjum nr 6 i LO nr VI

- Wystawa *Sowieckie piekło 1939–1956* – wernisaże i prezentacje w Kępnie, Goleniowie, Policach, Jarocinie, Poznaniu, Niechorzu, Trzebiatowie, Lesznie, Pleszewie, Kaliszu, Wągrowcu, Murowanej Goślinie i Poznaniu

- Wystawa *Stan wojenny. Spojrzenie po 20 latach* – wernisaże i prezentacje w Rawiczu, Choszczynie, Goleniowie, Stargardzie Szczecińskim, Pile, Koninie, Kościelcu, Czempiniu, Świebodzinie i Słupcy

- Wystawa *Zielona Góra 1960* scenariusz wystawy – Filip Leśniak, Stanisław Jankowiak, Jan Miłosz; ulotka – Stanisław Jankowiak, Jan Miłosz; wernisaż i prezentacja w Sulechowie i Paradyżu

- Wystawa „*A mury runą...*” *Polska droga do wolności i demokracji 1956–1989 (Poznański Czerwiec 1956; Marzec 1968; Grudzień '70)* – wernisaż i prezentacja w Kościanie (we współpracy z Muzeum Regionalnym w Kościanie)

- Wystawa „*Zwyczajny*” *resort. Metody i ludzie bezpieczeństwa 1944–1956* (IPN Warszawa) – wernisaż i prezentacja w Poznaniu i Kościanie

- Wystawa „*Z największą brutalnością...*” *Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień-październik 1939* (IPN Centrala) – wernisaż i prezentacja w Poznaniu

- Wystawa *Dekret o reformie rolnej po 60. latach* – wernisaż i prezentacja w Białymstoku, Chełmie Lubelskim, Ciechanowcu, Gorzowie Wlkp., Krakowie, Poznaniu, Olsztynie, Kielcach-Tokarni, Szczecinie, Warszawie i Drozdowie

- Wystawa *Kopalnia „Wujek” – 16 XII 1981 r.* – wernisaż i prezentacja w Poznaniu, Śremie, Poznaniu-Krzesinach i Rokietnicy

- Wystawa *Powstanie Warszawskie* – prezentacje w Gorzowie Wlkp. i Poznaniu

- Wystawa *Poznański Czerwiec 1956* – prezentacje w Pile, Żaganiu i Mosinie

- Wystawa *PRL – tak daleko, tak blisko...* (IPN Warszawa) – wernisaż i prezentacja w Poznaniu, Pleszewie, Gnieźnie i Kościanie

4.7.2.3. Konkurs szkolny

Konkurs „»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” – przeprowadzenie etapów I i II na szczeblach szkolnym i okręgowym.

4.7.2.4. Kontakty z organizacjami kombatanckimi i stowarzyszeniami

W okresie sprawozdawczym OBEP w Poznaniu najaktywniej współpracował z:

- Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego Oddział w Zielonej Górze
- Światowym Związkiem Żołnierzy AK- Okręg Wielkopolska
- Związkiem Kombatanatów WSGO „Warta”
- Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego w Słupcy 1944–1956
- Polskim Towarzystwem Ziemiańskim
- Fundacją Archiwum Pomorskie Armii Krajowej
- Fundacją Wielkopolskie Archiwum „Solidarności”

4.8. OBEP RZESZÓW

4.8.1. Realizacja programów badawczych

4.8.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W pracach OBEP Rzeszów największe zaangażowanie włożono w realizację projektu ogólnopolskiego „Aparat represji i opór społeczny”, w ramach którego prowadzone są prace nad projektami:

Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

W ramach projektu opublikowano monografię PUBP w Przemysłu i cztery artykuły dotyczące Leska, Krosna, Tarnobrzega i Mielca; oddana do druku jest monografia PUBP w Łąncucie, trwają prace przy monografii Jarosławia; ukazał się drukiem zbiór dokumentów: *Rok pierwszy. Powstanie i działalność UB na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1945* oraz wydano drugi numer czasopisma „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”; ukończono wykaz obsady personalnej stanowisk kierowniczych SB w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957–1990.

Wypada podkreślić, że w Rzeszowie mieści się redakcja ogólnopolskiego periodyku IPN „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”. Wydano dwa numery tego czasopisma. Przygotowywane do druku są dwa następne.

Słownik „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”

Przygotowano biogramy działaczy konspiracji niepodległościowych do trzeciego tomu słownika *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956* oraz trzeciego tomu *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*. W przygotowaniu są biogramy do tomu czwartego.

Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym

Uzupełniono i przekazano poprawki do wydawnictwa obrazującego działalność podziemia niepodległościowego w Polsce po 1944 r. (*Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*). Program koordynowany przez OBEP Lublin.

Władze wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej

Wydana została monografia dotycząca wzajemnych relacji władza-społeczeństwo w latach 1980–1989 na Podkarpaciu (*Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1989–1989*).

4.8.1.2. Wojna, okupacja, państwo podziemne

W druku znajdują się materiały wspomnieniowe, relacje i kroniki opisujące okres okupacji sowieckiej na terenie województwa lwowskiego w latach 1939–1941 (*Lwowskie pod okupacją sowiecką w relacjach i wspomnieniach 1939–1941*).

4.8.1.3. Wieś wobec władzy ludowej

Wspólnie z Muzeum Historii Ruchu Ludowego opublikowane zostały materiały z konferencji naukowej poświęconej represjom wobec wsi polskiej w latach 1956–1989 (*Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989)*). Obecnie trwają prace nad przygotowaniem seminarium „Strajki rzeszowsko-ustrzyckie”.

4.8.1.4. Konferencje naukowe

W okresie sprawozdawczym OBEP zorganizował następujące konferencje naukowe:

- „Powiat mielecki w latach 1944–1956” – Mielec, 15 X 2004 r.
- „Męczennicy i świadkowie wiary. Represje komunistyczne wobec duchowieństwa na Rzeszowszczyźnie” – Rzeszów, 18 I 2005 r.
- „»Tarcza i miecz władzy ludowej«. SB na Rzeszowszczyźnie w latach 1957–1989” – Rzeszów, 6 XII 2005 r.
- „Powiat sanocki w latach 1944–1956” – Sanok, 19 XII 2005 r.

4.8.2. Realizacja projektów edukacyjnych

4.8.2.1. Wystawy

W okresie sprawozdawczym na terenie oddziału rzeszowskiego IPN prezentowano następujące wystawy powstałe w poprzednich okresach sprawozdawczych:

- **„Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 roku”**. Otwarcie odbyło się 1 marca 2001 r. w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Iłża, Sandomierz, Jarosław.
- **„Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej”**. Otwarcie odbyło się 1 czerwca 2001 r. w Muzeum Etnograficznym w Rzeszowie.
- **„Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”**. Otwarcie odbyło się 13 grudnia 2002 r. w Muzeum Diecezjalnym w Rzeszowie. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Strzyżów, Hyżne, Brzozów, Dydnia, Cieszanów (30 VIII 2005 r.), Ropczyce (14 XII 2005 r.).
- **„Arcybiskup Ignacy Tokarczuk. Kościół, władza, opór społeczny”**. Otwarcie odbyło się 5 listopada 2002 r. w holu Filharmonii Rzeszowskiej. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Stalowa Wola, Radomyśl nad Sanem, Zakopane, Rogi k. Miejsca Piastowego (18 XI 2005 r.).
- **„Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956”**. Otwarcie odbyło się 5 grudnia 2002 r. w holu Uniwersytetu Rzeszowskiego. W okresie sprawozdawczym były prezentowane w następujących miejscowościach: Końskie, Huta Dąbrowa k. Garwolina.
- **„Okupacja sowiecka na prawym brzegu Sanu w latach 1939–1941”**. Otwarcie odbyło się 18 września 2003 r. na Zamku Kazimierzowskim w Przemyślu. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Biłgoraj, Cieszanów, Horyniec Zdrój (15 IX 2005 r.), Olszanica (3 XI 2005 r.)
- **„Aparat represji na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1956”**. Otwarcie odbyło się 18 listopada 2003 r. w podziemiach Ratusza Miejskiego w Rzeszowie. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Stalowa Wola, Sanok, Łańcut, Jeżowe, Ropczyce, Jarosław, Krosno (14 IX 2005 r.).
- **„Sprawiedliwi wśród Narodów Świata”**. Otwarcie odbyło się 16 czerwca 2004 r. w podziemiach Ratusza Miejskiego w Rzeszowie. W okresie sprawozdawczym była prezentowana w następujących miejscowościach: Markowa, Nowa Dęba, Sokołów Małopolski (24 XI 2005 r.).

W okresie sprawozdawczym na terenie oddziału rzeszowskiego IPN prezentowano następujące wystawy powstałe w tym okresie:

- „**Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 roku**” (uzupełnienie części powiatowych Jarosław i Krosno).

- „**Błogosławiony ks. Władysław Findysz – kapłan męczennik (1907–1964)**”. Zorganizowana w współpracy z Oddziałowym Biurem Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN Rzeszów – 22 lipca 2005 r.

- „**»Tarcza i miecz władzy ludowej«. SB na Rzeszowszczyźnie w latach 1957–1989**”, Rzeszów, 6 XII 2005 r.

4.8.2.2. Konferencje i seminaria dla nauczycieli

OBEP Rzeszów zorganizował następujące konferencje i seminaria dla nauczycieli:

- 13 grudnia 2004 – W Zespole Szkół Nr 4 w Jasle odbyła się konferencja szkoleniowa dla nauczycieli „Stan wojenny w Polsce południowo-wschodniej”.

- 17 września 2004 – W siedzibie Oddziału IPN w Rzeszowie odbyła się konferencja dla nauczycieli, poświęcona 65. rocznicy Września 1939 r.

- 7 lutego 2005 – W LO w Brzozowie odbyła się konferencja metodyczna dla nauczycieli i otwarcie wystawy „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”.

- 13 kwietnia 2005 – W siedzibie IPN Rzeszów, ul. Słowackiego 18, odbyła się konferencja metodyczna dla nauczycieli poświęcona zbrodni w Katyniu.

- 29 kwietnia 2005 – W Starej Wsi koło Brzozowa odbyła się konferencja metodyczna dla nauczycieli poświęcona mjr. Wacławowi Kopisto.

- 2 czerwca 2005 r. – „Zbrodnie UB i NKWD na Rzeszowszczyźnie” – Rzeszów.

- 15 września 2005 r. – „Ksiądz Stefan Kardynał Wyszyński – Prymas Tysiąclecia” – Tarnobrzeg.

4.8.2.3. Wykłady otwarte

OBEP Rzeszów zorganizował następujące wykłady otwarte i spotkania edukacyjne:

- K. Kaczmarowski, „Stosunki państwo–Kościół w Polsce Ludowej 1944–1989” – Krosno, 13 XII 2004 r.

- Konferencja „Wrzesień 1939 r.” – P. Chmielowiec, *Działania wojsk sowieckich w Małopolsce Wschodniej we wrześniu 1939 r.* – Rzeszów, 17 IX.

- Uroczystości związane z 60. rocznicą akcji „Burza” na Rzeszowszczyźnie – M. Krzysztofiński, *Początki władzy ludowej na Rzeszowszczyźnie* – Rzeszów, 18 IX 2004 r.

- Spotkania zorganizowane przez Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” Oddział w Lesku – K. Kaczmarowski, *Agresja sowiecka 17 września 1939 r.* Lesko – 24 IX.

- Sesja dotycząca kampanii wrześniowej w Lubaczowskim – T. Bereza, *Armia Czerwona w Lubaczowskim (1939–1941). Obraz sowieckiego żołnierza w relacjach świadków* – Lubaczów, 27 IX.

- K. Kaczmarowski, *Represje komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Archidiecezji Przemyskiej* – Lesko, 14 III 2005 r.

- K. Kaczmarowski, *Działalność UB/SB wobec masonerii w Polsce Ludowej* – Gdańsk, 27 IV 2005 r.

- P. Chmielowiec, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Łańcucie 1944–1956* – Łańcut, 10 II 2005 r.

- M. Krzysztofiński, *Powstanie aparatu represji na Rzeszowszczyźnie* – Ropczyce, 23 V 2005 r.

- M. Krzysztofiński, *Inwigilacja duchowieństwa Kościoła rzymskokatolickiego przez WUBP w Rzeszowie w latach 1944–1956* – Markowa, 1 III 2005 r.

- T. Bereza, *Badania naukowe i działalność edukacyjna IPN nt. okupacji sowieckiej* – Wielkie Oczy, 10 IV 2005 r.

- Michael Wildt – *Lipsk 89 – miasto niemieckiej rewolucji* – Rzeszów, 3 X 2005 r. (wykład połączony z otwarciem wystawy o tym samym tytule przygotowanej przez Archiwum Ruchu Obywatelskiego w Lipsku)

- M. Krzysztofiński, *Urząd Bezpieczeństwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce (1944–1956)* – Tarnobrzeg, 10 XI 2005 r.

• P. Chmielowiec – *Tajni współpracownicy SB wśród duchowieństwa w województwie przemyskim w latach 1975–1980* – Rzeszów, 14 XII 2005 r.

4.8.2.4. Spotkania edukacyjno-dyskusyjne

OBEP Rzeszów zorganizował następujące spotkania dyskusyjne:

- 28 lipca 2004 – Akcja „Burza” na terenie Podkarpacia, Dębica.
- 8 lutego 2005 – W siedzibie IPN Rzeszów, ul. Słowackiego 18, odbyło się spotkanie edukacyjne z młodzieżą z Bielefeld.
- 9 kwietnia 2005 – „Sprawiedliwi wśród narodów świata”, Radomyśl Wielki.
- 2 czerwca 2005 – prelekcja o ks. Michale Pilipcu, Rzeszów.
- 25 sierpnia 2005 r. Seminarium poświęcone historii „Solidarności”, Rzeszów.

4.8.2.5. Konkursy dla uczniów

OBEP uczestniczył w pracach związanych z organizacją etapu regionalnego Konkursu Ogólnopolskiego „»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii”.

4.8.2.6. Promocje książek

Pracownicy OBEP Rzeszów zorganizowali następujące promocje książek:

- Rzeszów, 20 X 2004 r. – promocja monografii dr. Janusza Borowca *Aparat bezpieczeństwa a wojskowy wymiar sprawiedliwości. Rzeszowszczyzna 1944–1954*; opracowania dr. Dariusza Iwaneczko *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*; pakietu edukacyjnego *W służbie Ojczyzny. Sylwetka majora Wacława Kopisto (1911–1993)*, przygotowanego przez Ryszarda Ziobronia, a także II tomu Słownika biograficznego *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*.
- Przemyśl, 28 X 2004 r. – promocja książki *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*.
- Rzeszów, 21 I 2005 r. – promocja I tomu periodyku „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”.
- Stalowa Wola, 1 III 2005 r. – promocja I tomu periodyku „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”.
- Przemyśl, 9 III 2005 r. – promocja książki *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*.
- Rzeszów, 14 IV 2005 r. – promocja książki Józefa Niedzieli i Franciszka Sagana pt. *ZWZ-AK Inspektorat Rejonowy Rzeszów*.
- Rzeszów, 27 IV 2005 r. – prezentacja wydawnictwa *Zagłada Żydów na Rzeszowszczyźnie. Album pamięci*.
- Przemyśl, 9 VIII 2005 r. – *Opór społeczny w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989*.
- Tarnobrzeg, 15 IX 2005 r. – *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*.
- Mielec, 1 XII 2005 r. – *Mielec i powiat mielecki w latach 1944–1956*.

4.8.2.7. Pokazy filmowe

W okresie sprawozdawczym odbyły się następujące pokazy filmów:

- 23 lutego 2005 – Prezentacja filmu *Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać! Pod okiem bezpieki 1956–1989*, II LO, Rzeszów.
- 5 kwietnia 2005 – Prezentacja filmu *Rozpoznawać! Wykrywać! Zapobiegać! Pod okiem bezpieki 1956–1989*, Rzeszów.
- 9–11 maj 2005 – Przegląd filmowy „W powojennych Bieszczadach”, Wojewódzki Dom Kultury, Rzeszów.

4.8.2.8. Rajdy edukacyjno-turystyczne

W dniach 8–10 VI 2005 – odbył się rajd edukacyjny w lasach sieniawskich „Szlakiem bojowym 21. Dywizji Piechoty Górskiej”, zorganizowany przez OBEP IPN Rzeszów we współpracy z wójtem gminy Adamówka, Nadleśnictwem w Oleszycach i komendą Hufca ZHP w Starym Dzikowie.

4.9. OBEP SZCZECIN

4.9.1. Realizacja programów badawczych

W związku z powstaniem 1 stycznia 2005 r. oddziału IPN w Szczecinie prace w ramach projektów badawczych zostały dopiero zapoczątkowane.

4.9.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W okresie sprawozdawczym w pracach OBEP Szczecin największą uwagę skupiono na programie „Aparat represji i opór społeczny”, w ramach którego realizowano następujące projekty:

- *Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej* – w ramach projektu podjęto badania nad działalnością opozycji w latach 1980–1989. Przeprowadzono kwerendy archiwalne, w wyniku których powstało opracowanie popularnonaukowe na temat 25 lat istnienia „Solidarności” na Pomorzu Zachodnim oraz artykuły prasowe na temat Sierpnia 1980 r. w Szczecinie i szczecińskiej „Jedności”. Został też wygłoszony referat pt. *Powstanie i działalność „Solidarności” na Pomorzu Zachodnim* na sesji naukowej na Uniwersytecie Szczecińskim oraz na konferencji popularnonaukowej w związku z 25. rocznicą powstania „Solidarności”. Ponadto przygotowano i oddano do druku artykuł na temat sytuacji środowiska nauczycielskiego w czasie stanu wojennego.

- *Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania* – przeprowadzono kwerendę oraz przygotowano artykuł na temat obchodów Millenium chrztu Polski na terenie Pomorza Zachodniego.

4.9.1.2. Konferencje naukowe

Pracownicy OBEP Szczecin wspólnie ze Szczecińskim Towarzystwem Naukowym i Archiwum Państwowym w Szczecinie zorganizowali konferencję naukową *Narodziny III RP. Przemiany polityczne w kraju i na Pomorzu Zachodnim*.

4.9.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.9.2.1. Działalność wystawiennicza

W okresie sprawozdawczym zostały zaprezentowane następujące wystawy przygotowane przez inne OBEP:

- „»Z największą brutalnością...« Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień–październik 1939 r.” – prezentacja w Szczecinie

- „Polacy–Ukraińcy” – prezentacje w Trzebiatowie, Szczecinie, Białym Borze, Wałczu, Szczecinku, Stargardzie Szczecińskim.

- „Sowieckie piekło 1939–1956” – prezentacje w Drawsku Pomorskim, Złocieńcu, Bornem Sulnowie, Świdwinie, Płotach, Nowogardzie, Szczecinie, Choszczynie, Reczu.

- „Dekret o reformie rolnej” – prezentacja w Gorzowie i Szczecinie.

Ponadto OBEP współpracował z Muzeum Narodowym w Szczecinie w trakcie przygotowywania wystawy „Codziennosc historii. Pomorze Zachodnie 1945–2005” (otwarcie 5 lipca 2005 r.).

Każdorazowo otwarciu wystawy towarzyszyły wykłady i prelekcje dla młodzieży.

4.9.2.2. Działania skierowane do środowiska nauczycielskiego

W ramach współpracy z Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie zostały zorganizowane i przeprowadzone warsztaty dla nauczycieli związane z prezentacją pakietu edukacyjnego IPN pt. „Stosunki polsko-ukraińskie”.

4.9.2.3. Działania skierowane do uczniów

Bezpośrednio w szkołach lub w salach ekspozycyjnych zostały przeprowadzone:

- prelekcje dla uczniów i studentów na temat: „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947”.

- prelekcje i wykłady na prezentowanych przez OBEP wystawach „Sowieckie piekło”, „Polacy–Ukraińcy”, „Dekret o reformie rolnej po 60 latach”.

- W siedzibie IPN wykładem na temat „Grudzień ’70 w Szczecinie” zainaugurowano cykl wykładów otwartych.

4.9.2.4. Kontakty z organizacjami kombatanckimi i stowarzyszeniami

W okresie sprawozdawczym OBEP w Szczecinie podjął współpracę ze Światowym Związkiem Żołnierzy AK – Okręg Zachodniopomorski. Odbyły się cztery spotkania Klubu Historycznego im. gen. „Grota” Roweckiego.

Nawiązano również współpracę ze Stowarzyszeniem „Katyń”, Polskim Towarzystwem Ziemiańskim Oddział w Szczecinie oraz Stowarzyszeniem Osób Represjonowanych w Stanie Wojennym.

4.9.2.5. Współpraca z innymi instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami

W okresie sprawozdawczym nawiązano współpracę z Wojewódzkim Komitetem Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Zarządem Regionu Pomorze Zachodnie NSZZ „Solidarność”, Zarządem Regionu Pobrzeże NSZZ „Solidarność”, Muzeum Narodowym w Szczecinie i muzeami regionalnymi.

4.9.2.6. Współpraca z mediami

Utrzymywana jest stała współpraca z mediami, które systematycznie informują społeczeństwo o organizowanych przez OBEP wernisażach i innych działaniach. Pracownicy OBEP biorą udział w programach publicystycznych o tematyce historycznej – wypowiedzi dla TVP3, Radia Szczecin, TV Gryf, „Gazety Wyborczej”, „Kuriera Szczecińskiego”. Trwają prace nad przygotowaniem cyklicznego programu edukacyjnego na temat historii najnowszej we współpracy z TVP3.

4.10. OBEP WARSZAWA

4.10.1. Realizacja projektów badawczych

4.10.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W okresie sprawozdawczym OBEP w Warszawie brał udział w badaniach w ramach projektów:

- **Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa lat 1944–1956** – opublikowano zbiorową pracę „*Zwyczajny resort*”. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, będącą wynikiem połączenia tekstów stanowiących efekt programu centralnego o resorcie oraz sesji naukowej OBEP Warszawa – łącznie 18 referatów (Warszawa 2005). Publikacja zawiera m.in. referaty pracowników OBEP w Warszawie pt. *Aparatu obraz własny. Analiza wykresów porównawczych dotyczących kadry aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1955*, *Działania pozaprawne PPR wobec opozycji i podziemia na przykładzie »szwadronu śmierci« Władysława Rypińskiego*, *Działania operacyjne WUBP w Warszawie przeciwko oddziałom kpt. Kazimierza Kamińskiego »Huzara«*, *Kryptonim »Obszar« – »Narew«*. *Rozgrywka MBP przeciwko konspiracji kpt. Kazimierza Kamińskiego »Huzara«*, *Kierownictwo PZPR i MBP w poszukiwaniu »wroga wewnętrznego«*. *Wokół drogi do procesu Mariana Spychalskiego w latach 1948–1956*. Opublikowano artykuły *Represje po proteście społecznym w czerwcu 1976 r.* („Orbi” nr 6/2005), *Komuniści przeciw komunistom, Czym był Departament X, Światło na Spychalskiego* („Biuletyn IPN” 1–2/2005), „*Smutni panowie*” i „*Zanadto samodzielny komunist*” („Polityka”) oraz szereg innych. Kontynuowano prace nad monografią PUBP w Płocku (zawierającą biogramy niemal wszystkich funkcjonariuszy zatrudnionych w tej jednostce) pt. *Ludzie płockiej bezpieki. Struktura i obsada personalna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*. Prowadzono kwerendę w zasobach IPN, AAN, MN, ADM, CBW, APP w związku z przygotowaniem wystawy pt. *Z Archiwum X Departamentu MBP*. Kontynuowano prace nad „*Informatorem personalnym aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej 28 XI 1956–V 1975*” – w odniesieniu do województwa warszawskiego (w ramach drugiego etapu programu).

- „**Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956**” – wydano tom dokumentów źródłowych (opatrzoney esejem autorskim) poświęconych działalności

Okręgu Warszawskiego NZW i zwalczaniu go przez resort bezpieczeństwa pt. *Kryptonim »Orzeł«*. *Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego 1947–1954* (Warszawa 2004, koedycja IPN z Oficyną Wydawniczą „Rytm”). Opublikowano kilkanaście biogramów w II tomie słownika biograficznego – *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956*, przygotowano kilkanaście kolejnych biogramów do III tomu tegoż słownika. Opublikowano referat na sesję stanowiącą element wspólnego polsko-litewskiego programu badawczego poświęconego podziemiu i oporowi społecznemu w Polsce i na Litwie pt. *Partizaniniu ir konspiraciniu veiksmu skale bei metodai* („Skala i metody działań partyzanckich i konspiracyjnych w Polsce po 1944 r.”), w: *Pilietinis Pasipriesinimas. Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Wilno 2004. Planowana jest także polska edycja materiałów z tejże sesji. Opublikowano materiał źródłowy pt. *Agentura WUBP w Warszawie wykorzystywana w 1949 r. przeciw podziemiu niepodległościowemu* („Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, nr 1/2004) oraz kilkanaście innych artykułów dotyczących problematyki podziemia niepodległościowego i oporu społecznego po 1944 r. Kontynuowano pracę nad monografią pt. *Anatomia zdrady – zagłada oddziału „Huzara” (wątek krajowy V Komendy WiN)*. Prowadzono kwerendę dotyczącą podziemia poakowskiego na terenie województwa warszawskiego w latach 1944–1956 i zwalczania go przez resort bezpieczeństwa. Istotnym elementem działań związanych z ww. programem były prace nad *Atlasem polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956* (przygotowano teksty i mapy do części dotyczącej woj. warszawskiego oraz kresów północno – wschodnich (Wileńszczyzna, Nowogródzka, Grodzieńszczyzna i Polesie).

• **„Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989”** – przygotowano i wydano tom dokumentów *Nieznane świadectwa. Opozycja i opór społeczny w województwie plockim w tajnych dokumentach Służby Bezpieczeństwa* (Toruń 2005, w koedycji z Wydawnictwem Adam Marszałek), wydano tomy materiałów pokonferencyjnych pt. *Oblicza marca 1968* (Warszawa 2004) i *Co nam zostało z tych lat...* (Warszawa 2004), kontynuowano kwerendę archiwalną do rozprawy doktorskiej na temat oddziaływania Służby Bezpieczeństwa na niezależne środowiska twórcze i inteligenckie w latach 1956–1968 oraz opracowywano tenże temat. Opublikowano artykuły *Idol w celi* o procesie Wańkowicza („Polityka”), *Służba Bezpieczeństwa wobec inteligencji w okresie od Października do Marca* („Wiadomości Historyczne”), *„Punkt zwrotny dekady Gierka”* („Wiadomości Historyczne”) i inne. Kontynuowano prace nad rozprawą doktorską na temat Czerwca 1976.

• **„Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania”** – kontynuowano kwerendę archiwalną do rozprawy doktorskiej na temat sporu o kształt polskiego milenium w latach 1965–1967, kontynuowano kwerendę i przygotowywano edycję dokumentów (poprzedzoną wstępem autorskim) *Diecezja plocka w tajnych dokumentach SB*.

4.10.1.2. Wojna i okupacja, Polskie Państwo Podziemne

Działania OBEP w Warszawie skupiały się nad udziałem IPN w obchodach 60. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego i akcji „Burza”. Efektem było przygotowanie wystawy *Dni Powstania – Warszawa 1944*, której uroczyste odsłonięcie miało miejsce w Muzeum „Solidarności” w Stoczni Gdańskiej (sala BHP). Otwarcie wystawy połączone było z panelem dyskusyjnym poświęconej Powstaniu Warszawskiemu (z udziałem prof. Normana Daviesa, prof. Jerzego Eislera i dr. Andrzeja K. Kunerta).

Przygotowano też sesję naukową pt. *Prawdy i mity wokół Powstania Warszawskiego* (październik 2004), której edycję planuje się w 2005 r.

W ramach współdziałania ze Światowym Związkiem Żołnierzy AK wzięto udział w przygotowaniu pracy zbiorowej poświęconej akcji „Burza”, wydawanej przez ŚZŻAK i Oficynę Wydawniczą „Rytm” (przygotowano rozdziały pt. „Burza” w *Nowogródzkim Okręgu AK* i „Burza” w *Białostockim Okręgu AK*; ten ostatni wspólnie z OBEP Białostok). Przedstawiciel OBEP w Warszawie uczestniczył w obchodach „Burzy” na Białorusi (2 referaty w Domach Polskich, w Lidzie i Iwieńcu, 12 wystąpień okolicznościowych).

W ramach sesji zorganizowanej przez centralę IPN, dotyczącej zagadnień bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości w Polskim Państwie Podziemnym, przygotowano dwa referaty poruszające powyższe zagadnienia na terenie Okręgu Nowogródzkiego AK i Inspektoratu Podlaskiego w Białostockim Okręgu AK (tom materiałów posesyjnych jest obecnie przygotowywany do publikacji przez Wydział Wydawnictw).

4.10.1.3. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Najważniejsze działania OBEP w ramach tego projektu to opracowanie i prowadzenie autorskich warsztatów *Śladami Holokaustu*, a także opracowanie wystawy edukacyjnej *Historia warszawskiego getta* zaprezentowanej na międzynarodowym seminarium ministrów edukacji Rady Europy na temat *Nauczanie pamięci poprzez dziedzictwo kulturowe* (4–5 maja 2005). Ponadto przygotowanie i prowadzenie konferencji *Polscy Wallenbergowie – pomoc Żydom w okupowanej Polsce 1939–1945*.

4.10.1.4. Konferencje, sesje, seminaria naukowe

W okresie sprawozdawczym OBEP zorganizował, współorganizował i aktywnie uczestniczył (poprzez swoich referentów) w następujących przedsięwzięciach:

- *Prawdy i mity wokół Powstania Warszawskiego* – konferencja IPN – Warszawa, październik 2004 r.
- *Polskie sierpień* panel z udziałem prof. Normana Daviesa, prof. Jerzego Eislera i dr. Andrzeja K. Kunerta, 29 lipca br., Ratusz Gdański (panel towarzyszył otwarciu wystawy *Dni Powstania – Warszawa 1944*).
- Udział w konferencji w Ursusie poświęconej wydarzeniom czerwcowym (dwa referaty pt. *25 czerwca 1976 r. w Ursusie – przebieg wydarzeń* i *Potępiamy warcholów z radomia i Ursusa – propaganda partyjna między majem a lipcem 1976 r.*).
- Przygotowanie referatu na konferencję naukową poświęconą pionowi akcji czynnej PPP (OBEP IPN Warszawa), dwóch referatów na sesję poświęconą Zrzeszeniu WiN (Oddział IPN Kraków) oraz referatu o rozpracowywaniu środowisk powstańczych przez resort bezpieczeństwa (Muzeum Powstania Warszawskiego).
- Przygotowanie przeglądu filmowego na trzydniową międzynarodową konferencję *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944–1989*.
- *Polscy Wallenbergowie – pomoc Żydom w okupowanej Polsce 1939– 945* (październik 2004)
- *Życie codzienne w PRL – szkoła, modele obyczajowości, PRL wobec kultury i nauki* (marzec 2005).

4.10.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.10.2.1. Działalność wystawiennicza

1 lipca 2004 r. w historycznej sali BHP w Stoczni Gdańskiej uroczysto otwarto wystawę *Dni Powstania – Warszawa 1944* przygotowaną przez OBEP IPN w Warszawie we współpracy z Muzeum Powstania Warszawskiego i OBEP IPN w Gdańsku, pod honorowym patronatem prezydentów Warszawy – prof. dr. hab. Lecha Kaczyńskiego i Gdańska – Pawła Adamowicza. Wystawa była głównym elementem działań IPN w ramach obchodów pięćdziesiątej rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego.

OBEP w Warszawie przygotował ekspozycję muzealno-wystawienniczą na międzynarodową konferencję *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944–1989*, która miała miejsce w Pałacu Kultury i Nauki w dniach 17–19 czerwca 2005 r.

W I kwartale 2005 r. rozpoczęły się prace nad przygotowaniem wystawy *Z archiwum X Departamentu MBP*.

W okresie sprawozdawczym OBEP w Warszawie prezentował następujące wystawy własne (przygotowane w poprzednich okresach sprawozdawczych):

- „Zwyczajny resort”. *Ludzie i metody bezpieczeństwa 1944–1956* (prezentowana w Łodzi, Lublinie, Zamościu, Poznaniu i Węgrowie),
- *Marzec 1968* (prezentowana w Sztokholmie i w Kopenhadze – pierwsze pokazy zagraniczne), ponadto prezentacje krajowe: Lublin, Dęblin, Warszawa-Praga,
- „Ostatni Leśni” – *Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953* (prezentowana w Muzeum Niepodległości w Warszawie, w Ciechanowie oraz w Gminie Warszawa Wawer),
- *Dni Powstania – Warszawa 1944* (prezentowana w Poznaniu, Lublinie (Dęblin) i Siemiatyczach),
- *Stan wojenny* (prezentowana w Ciechanowie, Toruniu i Sochaczewie).
- Prace nad scenariuszem i produkcją wystawy *PRL – tak daleko tak blisko* – otwarcie w czasie 17. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie w dniach 15–18 września 2004 r. (wspólnie z BEP IPN).

4.10.2.2. Trzecia edycja projektu edukacyjnego „Wizja lokalna”

W ramach projektu odbyło się kwalifikowane zwiedzanie następujących obiektów historycznych:

- Pałac Prymasowski
- Pawilon III więzienia przy ul. Rakowieckiej
- Dawne więzienie Urzędu Bezpieczeństwa w Pułtusku
- Pałac Namiestnikowski

4.10.2.3. Warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla nauczycieli

W okresie sprawozdawczym odbyły się:

- Pierwsza edycja autorskich warsztatów *Śladami Holokaustu* (październik 2004 – marzec 2005)
- Warsztaty dla nauczycieli – opiekunów konkursów: „*Budujemy nowy dom...*» Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” – konkurs zorganizowany przez IPN;
- Warsztaty dla nauczycieli – opiekunów konkursów: *Pamięć dla przyszłości* – konkurs zorganizowany przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Stowarzyszenie *Dzieci Holokaustu* na projekt obchodów Dnia Pamięci o Holokauście i Przeciwdziałaniu Zbrodniom przeciwko Ludzkości;
- Warsztaty dla nauczycieli – opiekunów konkursów: *Sprawiedliwi wśród Narodów Świata – Sprawiedliwi są wśród nas* – konkurs zorganizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej i Stowarzyszenie Dzieci Holokaustu.

4.10.2.4. Szkolenia dla nauczycieli związane z pakietami edukacyjnymi IPN

W okresie sprawozdawczym odbyły się szkolenia wokół następujących pakietów:

- *Auschwitz – pamięć dla przyszłości*
- *Czerwiec '76 – krok ku wolności*

4.10.2.5. Warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla studentów

W okresie sprawozdawczym odbyła się pierwsza edycja warsztatów źródłoznawczych dla studentów *Historia oczami „bezpieki”*, wokół tematów:

- Rozbrajanie terenu – rzecz o jakości źródeł wytworzonych przez aparat bezpieczeństwa publicznego z lat 40.,
- W sieci – dokumenty kombinacji operacyjnych MBP z lat 40. i 50., Teczki personalne funkcjonariuszy resortu jako źródło historyczne,
- Akta śledcze Departamentu X MBP,
- Inwigilacja opozycji w środowiskach inteligencji w PRL, Działania MSW w czasie kryzysów społeczno politycznych na przykładzie Czerwca 76.

4.10.2.6. Konkursy historyczne dla młodzieży szkolnej

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP uczestniczyli w organizowaniu następujących konkursów:

• „»*Budujemy nowy dom...*« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” (przeprowadzenie etapu oddziałowego wrzesień–marzec 2005; prace w jury finału zorganizowanego w BEP IPN – 22 marca 2005);

• *Pamięć dla przyszłości* – konkurs zorganizowany przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Stowarzyszenie Dzieci Holokaustu na projekt obchodów Dnia Pamięci o Holokauście i Przeciwdziałaniu Zbrodniom przeciwko Ludzkości – uczestnictwo pracownika OBEP w Warszawie jako przedstawiciela IPN w jury konkursu; przygotowanie nagród IPN; finał czerwiec 2005;

• *Sprawiedliwi wśród Narodów Świata – Sprawiedliwi są wśród nas* – konkurs zorganizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej i Stowarzyszenie Dzieci Holokaustu – uczestnictwo pracownika OBEP w Warszawie jako przedstawiciela IPN w jury konkursu; przygotowanie nagród IPN; finał czerwiec 2005.

4.10.2.7. Cykl prezentacji filmowych „Kino w PRL, PRL w kinie”

W okresie sprawozdawczym odbyło się 8 projekcji połączonych z wykładami wprowadzającymi.

4.10.2.8. Scenariusze lekcji i inne pomoce metodyczne

W okresie sprawozdawczym opracowano następujące materiały:

• *Dać świadectwo prawdzie, czyli literackie obrazy zagłady Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. Scenariusz lekcji języka polskiego dla uczniów klasy maturalnej szkoły ponadgimnazjalnej, w: *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.

• Zadanie maturalne z języka polskiego na poziomie podstawowym wraz z modelem odpowiedzi – na podstawie tekstu Z. Baumana *Holokaust: 50 lat później*, w: *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.

Ponadto przeprowadzono konsultacje merytoryczne pakietu przygotowanego przez OBEP w Lublinie *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*.

4.10.2.9. Współpraca z mediami

W ramach współpracy z mediami pracownicy OBEP w Warszawie kontynuowali udział w przygotowaniu filmów dokumentalnych (konsultacja, narracja) dotyczących: tzw. szwadronu śmierci W. Rypińskiego „Rypy”, notacji świadków na konferencję międzynarodową *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944–1989* (relację J. Wasiłojć-Smoleńskiej oraz Mieczysława Chojnackiego), a także spotkania po latach walczących ze sobą w 1945 r. por. Zygmunta Błażejewicza „Zygmunta” z 5 Brygady Wileńskiej AK i kpt./plk. Tadeusza Cynkina z 2 pp 1 DP „Kościszowskiej” (TV publiczna).

4.11. OBEP WROCŁAW

4.11.1. Realizacja programów badawczych

4.11.1.1. Aparat represji i opór społeczny

W okresie sprawozdawczym prace OBEP we Wrocławiu koncentrowały się głównie na realizacji centralnego programu „Aparat represji i opór społeczny”. W jego ramach realizowano następujące projekty:

• „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w latach 1944–1956”. Ogólnopolski projekt badawczy realizowany był pod kierunkiem dr. Krzysztofa Szwagrzyka w latach 2002–2004 przez pracowników Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej IPN w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Warszawie i we Wrocławiu oraz centrali BEP IPN w Warszawie. W okresie sprawozdawczym ukazała się książka *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I: 1944–1956*, red. naukowa K. Szwagrzyk, Warszawa 2005. Zakończono także przygotowania do wydania tomu II obsady personalnej, obejmującej lata 1957–1975. W chwili obecnej trwają przygotowania pracy do druku. W ramach projektu opublikowano też monografię autorstwa K. Szwagrzyka pt. *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy*

wojskowi w Polsce 1944–1956. Ponadto realizowano regionalny projekt badawczy, będący częścią projektu ogólnopolskiego. W jego ramach prowadzono prace badawcze na strukturę, funkcjonowaniem i obsadą personalną komunistycznego aparatu represji na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989, m.in. wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, wojskowych sądów rejonowych we Wrocławiu i w Opolu, wojskowych prokuratur rejonowych we Wrocławiu i w Opolu, Wojskowego Sądu Okręgowego Nr IV we Wrocławiu, Wojskowej Prokuratury Okręgowej Nr IV we Wrocławiu, Okręgowego Zarządu Informacji Nr IV we Wrocławiu, struktur SB i wojskowych służb informacyjnych. W trakcie wykonywanej kwerendy badano akta osobowe funkcjonariuszy UB-SB, rozkazy personalne, zarządzenia i sprawozdania UB-SB z terenu Dolnego Śląska i Opolszczyzny. Kontynuowano prace nad ustaleniem pełnej obsady personalnej lokalnych WUBP i PUBP (zob. Spis publikacji naukowych). W przygotowaniu znajdują się także daleko zaawansowane monografie o WUBP we Wrocławiu (T. Balbus) i PUBP w Lwówku Śląskim (R. Klementowski).

- „Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła i wolności wyznania na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim 1945–1989”. Projekt realizowany przez S.A. Bogaczewicza, badającego zasoby archiwalne OBUiAD we Wrocławiu, BUiAD w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Kurii Biskupiej we Wrocławiu.

- „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji w PRL 1956–1989”. Program realizowany jest głównie przez dr. Łukasza Kamińskiego, korzystającego z zasobów archiwalnych OBUiAD we Wrocławiu, BUiAD w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Efektem jego pracy są liczne artykuły.

4.11.1.2. Regionalny projekt badawczo-edukacyjny „Miejsca represji i kaźni na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim”

W jego ramach kontynuowano wykonywanie dokumentacji fotograficznej siedzib i aresztów PUBP z terenu Opolszczyzny i Dolnego Śląska w: Głęboczycach, Grodkowie, Kamiennej Górze, Kluczborku, Krapkowicach, Namysłowie, Niemodlinie, Nysie, Nowej Rudzie, Olesnie, Prudniku i Strzelcach Opolskich. W ramach tego projektu kontynuowano także prace nad historią „Zakładów Przemysłowych R-1 w Kowarach”, w których wydobywano uran. Uzyskano ponadto dane pozwalające zidentyfikować miejsca pochówku osób straconych i zmarłych w okresie stalinowskim w więzieniu w Opolu.

Nadal dużym zainteresowaniem uczniów i nauczycieli szkół wrocławskich cieszą się zajęcia na kwartalach „więziennych” na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. W czasie licznych spotkań wykorzystano wyniki badań georadarowych oraz dokumentację fotograficzną, sporządzoną podczas ekshumacji zwłok Włodzimierza Pawłowskiego, straconego we Wrocławiu 27 kwietnia 1953 r. W spotkaniach uczestniczyło 15 nauczycieli i 93 uczniów szkół gimnazjalnych i średnich z Wrocławia.

4.11.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.11.2.1. Działalność wystawiennicza

OBEP we Wrocławiu zorganizował następujące prezentacje wystaw:

- „Człowiek człowiekowi... Obozy na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1939–1945”.

Prezentacje:

- listopad–grudzień 2004 – Arsenał Wrocławski,
- grudzień 2004–styczeń 2005 – Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu,
- luty–maj 2005 – Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy,
- maj–sierpień 2005 – Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu,
- wrzesień–grudzień, Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych w Żaganii.

- „Ludzie UB”.

Prezentacje:

- kwiecień 2005 – Bolesławiecki Ośrodek Kultury w Bolesławcu,

- maj 2005 – Politechnika Wroclawska, Oddział w Jeleniej Górze,
- czerwiec 2005 – Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie.
- wrzesień–październik 2005, Izba Regionalna Ośrodka Kultury w Dzierżoniowie,
- grudzień 2005 – sala wystawowa zamku Książ.
- „Zgąsło słoneczko ludzkości”. Reakcje społeczeństwa polskiego na śmierć Stalina.

Prezentacje:

- marzec 2005 – Legnica,
- lipiec 2005 – sala wystawowa zamku Książ,
- listopad – grudzień 2005, Muzeum Regionalne w Bełchatowie.
- „Skazani na karę śmierci i ich losy...”

Prezentacje:

- listopad 2004–styczeń 2005 – Archiwum Miejskie we Wrocławiu,
- marzec–kwiecień 2005 – Urząd Marszałkowski w Opolu,
- maj–czerwiec 2005 – Brzeski Ośrodek Kultury w Brzegu (I wersja),
- maj–czerwiec 2005 – zamek Książ (II wersja),
- wrzesień 2005 – Dom Kultury (Rydułtowy),
- listopad–grudzień 2005 – Izba Regionalna Ośrodka Kultury w Dzierżoniowie,
- listopad 2005 – Muzeum Miejskie w Częstochowie (II wersja).
- „Wokół praskiej wiosny...”

Prezentacje:

- listopad 2004 – Uniwersytet Wrocławski (wersja polska i czeska),
- marzec–grudzień 2005 – ekspozycje na terenie Czech i Słowacji,
- październik–grudzień 2005, Dom Zdrojowy „Wojciech” w Łądku Zdroju.
- „Walczyłem o Polskę, Polskę dla wszystkich... (Por. Mieczysław Bujak 1925–1951)”

Prezentacje:

- grudzień 2004–styczeń 2005 – Strześliński Ośrodek Kultury w Strzelinie.
- „Propaganda komunistyczna w plakacie”

Prezentacje:

- czerwiec–sierpień 2005 – Zabytkowa Wieża Widokowa, Wrocław-Brochów.
- „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie”.

Prezentacje:

- listopad 2005 sala wystawowa zamku Książ.
- Wystawa „Breslau – 1945 – Wrocław”.

Prezentacje:

- marzec 2005 – Gimnazjum Nr 11 we Wrocławiu,
- marzec–kwiecień 2005 – Towarzystwo Przyjaciół Brochowa.

4.11.2.2. Współpraca z mediami

Media lokalne biorą udział we wszystkich imprezach, wystawach i konferencjach. Dzięki temu społeczność lokalna jest regularnie informowana o bieżącej działalności oddziału wrocławskiego oraz o wszystkich ważniejszych działaniach naukowych i edukacyjnych OBEP we Wrocławiu. W gronie stałych gości wystaw, konferencji, spotkań organizowanych przez OBEP we Wrocławiu znajdują się:

- stacje telewizyjne: TVP 3, TVN i Polsat;
- stacje radiowe: PR Wrocław, Radio Eska, RMF FM, Radio Rodzina;
- prasa: „Gazeta Wyborcza”, „Słowo Polskie”, „Gazeta Wroclawska”, „Wieczór Wrocławia”.

4.11.2.3. Współpraca z organizacjami kombatanckimi

Stanowi jeden z głównych przejawów aktywności OBEP we Wrocławiu. Ścisła współpraca utrzymywana jest przede wszystkim ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, Stowa-

rzyszeniem Kombatantkim „Wolność i Niezawisłość”, Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego oraz Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy”. Stałym elementem współpracy jest wzajemne uczestnictwo w uroczystościach, konferencjach, spotkaniach organizowanych przez OBEP we Wrocławiu i poszczególne organizacje kombatanckie. W jej ramach w czerwcu 2005 r. odbyło się m.in. spotkanie z kierownictwem Związku Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy” – Oddział we Wrocławiu w sprawie wspólnej organizacji konferencji o młodzieżowych organizacjach antykomunistycznych okresu stalinowskiego, która miałaby stanowić część Ogólnopolskiego Zlotu „Jaworzniaków” we Wrocławiu, zaplanowanego na maj 2006 r.

4.11.2.4. Współpraca ze szkołami wyższymi

W ramach współpracy z Uniwersytetem Wrocławskim pracownicy OBEP we Wrocławiu uczestniczą w studium doktoranckim oraz prowadzą zajęcia dla studentów na Wydziale Historycznym UWr. (dr Łukasz Kamiński, mgr Paweł Piotrowski), historycy obu instytucji biorą udział w konferencjach przez siebie organizowanych.

W minionym okresie sprawozdawczym w salach Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizowano w dniach 4–6 XI 2004 r. międzynarodową konferencję naukową „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi–Polacy–Słowacy 1938/39–1945–1989” we Wrocławiu oraz towarzyszącą jej wystawę.

4.11.2.5. Współpraca ze środowiskiem nauczycielskim

Poza bezpośrednią współpracą z poszczególnymi placówkami oświatowymi z terenu woj. wrocławskiego i opolskiego, w działaniach OBEP we Wrocławiu dużą uwagę przykładą się do stałych kontaktów z kierowniczymi ośrodkami oświaty, takimi jak: Kuratorium Dolnośląskie, Wydział Oświaty Urzędu Miejskiego we Wrocławiu, Wydział Edukacji i Nauki Urzędu Marszałkowskiego. 29 września 2004 r. odbyło się spotkanie z przedstawicielem Kuratorium Wrocławskiego Krzysztofem Nowakiem w sprawie współpracy w roku szkolnym 2004/2005, a 21 kwietnia 2005 r. przedstawiciele OBEP we Wrocławiu uczestniczyli w spotkaniu zorganizowanym przez Urząd Marszałkowski dot. wymiany doświadczeń w upowszechnianiu wiedzy wśród uczniów szkół podstawowych i średnich.

Dzięki temu środowisko nauczycielskie miasta i województwa jest stale informowane o działalności OBEP we Wrocławiu, a także zachęcane do stałej współpracy.

W okresie pomiędzy lipcem 2004 a czerwcem 2005 r. środowisko nauczycielskie uczestniczyło w licznych spotkaniach i działaniach zorganizowanych przez OBEP we Wrocławiu, m.in. w:

- ogólnopolskim konkursie historycznym „»Budujemy nowy dom...« Społeczeństwo i władza w Polsce w latach 1944–1956. Doświadczenia świadka historii” (ok. 90 uczestników),
- 25 października 2004 r. konferencji szkoleniowej w siedzibie WCDN we Wrocławiu 25 X 2004 r. (54 uczestników),
- 22 marca 2005 r. konferencji szkoleniowej dla nauczycieli zorganizowanej we współpracy z Ośrodkiem Szkoleń i Doradztwa Gospodarczego „Mediator” pt. „Miejsca pamięci i ich tajemnice. Zbrodnie, o których nie wolno zapomnieć” z udziałem placówek muzealnych z Łambinowic, Żagania i Gross-Rosen (72 uczestników).

4.11.2.6. Współpraca międzynarodowa

Najważniejszymi efektami realizowanymi przez OBEP we Wrocławiu współpracy międzynarodowej w minionym okresie sprawozdawczym były:

- Międzynarodowa konferencja naukowa „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi — Polacy — Słowacy 1938/39–1945–1989” zorganizowana w dniach 4–6 XI 2004 r. na Uniwersytecie Wrocławskim, w której wzięło udział ok. 70. naukowców z Czech, Polski i Słowacji;
- dwa spotkania w siedzibie Oddziału IPN we Wrocławiu z grupami młodzieży z Rosji, Ukrainy i Białorusi przebywających w Polsce na zaproszenie Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa we Wrocławiu.

5. ZAŁĄCZNIK NR 1: KONFERENCJE NAUKOWE, DYSKUSJE PANELOWE, SESJE I SPOTKANIA EDUKACYJNE

- „Akcja »Burza« na ziemiach północno-wschodnich II RP (okręgi: wileński, nowogródzki, białostocki)”. Białystok, 3 lipca 2004 r.
- „Lipiec 1944 – lipiec 2004. W 60. rocznicę walki o Wilno”, Warszawa, lipiec 2004 r. (konferencja współorganizowana z Klubem Historycznym im. gen. Stefana Roweckiego-„Grotą”).
- „Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego”. Chełm, 21–22 lipca 2004 r. (wraz z Uniwersyte-tem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie).
- „Polskie Sierpnie: Warszawa 1944 – Gdańsk 1980”. Dyskusja panelowa z udziałem z udziałem prof. dr. hab. Jerzego Eislera, dr. Andrzeja Krzysztofa Kunerta oraz prof. dr. hab. Normana Davie-sa, Ratusz Główny w Gdańsku; Warszawa, lipiec 2004.
- „Dekret o reformie rolnej 6 IX 1944 r. Założenia. Realizacja. Skutki”. Poznań, Centrum Kultury Zamek, 6 września 2004 r. (wraz z Polskim Towarzystwem Ziemiańskim Oddział w Poznaniu).
- „Akcja »Burza« na Podkarpaciu”. Przecław, 29 października 2004 r.
- „Fenomen getta łódzkiego”. Łódź, 11/12 października 2004 r. (OBEP Łódź wraz z Uniwersy-tetem Łódzkim, Archiwum Państwowym w Łodzi oraz Żydowskim Instytutem Historycznym).
- „Ksiądz Jerzy Popiełuszko – zbrodnia i jej społeczny oddźwięk”. Toruń, październik 2004, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (wraz z Katedrą Politologii UMK w Toruniu i Wydzia-łem Teologicznym UMK w Toruniu).
- „Ksiądz Jerzy Popiełuszko – zbrodnia i proces po dwudziestu latach”. Włocławek, październik 2004 r. (wraz z Kurią Diecezjalną Włocławską).
- „Kościoły a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim. Źródła i stan badań”. Biały-stok, 25–26 listopada 2004 r. (wspólnie z Archiwum Państwowym i Uniwersyteciem w Białymstoku).
- „Dla władzy, przeciw władzy, obok władzy – postawy robotników wielkich ośrodków prze-mysłowych w PRL”. Biblioteka Śląska w Katowicach, 17 listopada 2004 r.
- „Męczennicy i świadkowie wiary. Represje komunistyczne wobec duchowieństwa na Rze-szowszczyźnie”. Rzeszów, 18 stycznia 2005 r.
- „Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowski-go”. Białystok, 14–15 czerwca 2005 r. (wspólnie z Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Du-chownym oraz Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku).
- „Nauczanie o NRD i PRL w szkole polskiej i niemieckiej”. Kazimierz Dolny, 21–24 paździer-nika 2004 r. Międzynarodowa konferencja dla nauczycieli, przygotowana wraz z Ministerstwem Edukacji, Młodzieży i Sportu Brandenburgii w Niemczech oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Dosko-nalenia Nauczycieli w Lublinie. W ramach konferencji były prowadzone warsztaty dydaktyczne: dr Stefan Garsztecki – Uniwersytet w Bremie (*Uprzedzenia i stereotypy dotyczące sąsiadów*), dr Axel Janowitz – BStU, dr Tomasz Merta (*Kontrola, manipulacja i ograniczanie indywidualnego prawa do wolności*), dr Heike Matzig (*Wzajemny obraz lat 1945–1989 w polskich i niemieckich podręczni-kach szkolnych*), Catrin Eich, dr Violetta Rezler-Wasilewska (*Rola miejsca pamięci w działaniach edukacyjnych dotyczących problematyki NRD i PRL*).
- „Pierwsze lata komunizmu – powiat zawierciański w latach 1945–1947”. Sesja naukowa, Katolickie Liceum Ogólnokształcące SPSK im kard. Stefana Wyszyńskiego w Zawierciu, 28 kwietnia 2005 r.
- „Powiat mielecki w latach 1944–1956”. Mielec, 15 października 2004 r.
- „Tajemnice Enigmy – 65. rocznica przekazania Enigmy przez polski wywiad Państwow Sprzymierzonym”. Bydgoszcz, listopad 2004 r. (wraz z Urzędem Miasta w Bydgoszczy).
- „Stan wojenny w skali kraju i regionu. Informacje źródłowe i refleksje”. Szczecin, 6 listopada 2004 r. (wraz z Archiwum Państwowym w Szczecinie – Szczecińskie Towarzystwo Naukowe).
- „Początki Polski Ludowej w źródłach IPN”. Lublin, 25 listopada 2004 r. Panel dyskusyjny przy-gotowany wraz z Zakładem Historii Społecznej XX Wieku Instytutu Historii UMCS w Lublinie.

- „Wydarzenia Bydgoskiego Marca 1981”. Dyskusja panelowa, Ratusz Miejski w Bydgoszczy, marzec 2005 r. (wraz z Zarządem Regionu Bydgoskiego NSZZ „Solidarność”).
- „Przeszłość nie chce odejść – komunistyczne państwo policyjne i jego skutki dziś”. Dyskusja panelowa w ramach V Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki, Sala Mieszkańska Muzeum Okręgowego w Toruniu, kwiecień 2005 r. (wraz z Wydziałem Socjologii UMK).
- Sesja w 60. rocznicę aresztowania 16 przywódców Państwa Podziemnego. Sopot, Urząd Miasta, kwiecień 2005 r. (wraz z Okręgiem Pomorskim ŚZŻAK).
- „Aparat bezpieczeństwa wobec podziemia na Lubelszczyźnie”. Liceum Ogólnokształcące we Włodawie, 12 kwietnia 2005 r. Panel dyskusyjny (dr Jarosław Kopiński, dr Sławomir Poleszak, dr Rafał Wnuk).
- „Rok 1945. Między wojną a pokojem. W 60. rocznicę zakończenia II wojny światowej”. Olsztyn, 5–6 maja 2005 r. (wspólnie z Ośrodkiem Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego i Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie).
- „Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945”. Poznań, 24–26 lutego 2005 r. (wraz z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie).
- „Niezależny ruch studencki w Poznaniu 1980–1989”. Poznań, 28 kwietnia 2005 r. (wraz z byłymi działaczami NZS uczelni poznańskich).
- „Polacy i Niemcy a »Solidarność«”. Gdańsk, maj 2005 r. Dyskusja panelowa z udziałem Zbigniewa Romaszewskiego (senatora RP), Gabrieli Lesser (korespondentki „Die Tageszeitung”), dr. Kazimierza Wóycickiego (Dyrektora Oddziału IPN w Szczecinie), Wolfganga Templina (filozofa, niezależnego publicysty z Berlina) i prof. Jerzego Eislera.
- „Komunistyczny aparat bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej 1944/45–1989” (Warszawa, 16–18 czerwca 2005 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa z udziałem ponad dwustu badaczy z kilkunastu krajów.
- Konferencja naukowa „60. rocznica obławy augustowskiej” (Augustów–Giby, 16–17 lipca 2005 r.) – uroczyste obchody 60. rocznicy obławy augustowskiej (uroczystości zorganizował białostocki Oddział IPN oraz samorządy Augustowa, Sejn, Gib i Suwałk).
- „Solidarność dla przyszłości” (Gdańsk, 29–30 sierpnia 2005 r.) – konferencja międzynarodowa zorganizowana przez OBEP Gdańsk i Urząd Miasta w Gdańsku we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera z okazji 25-lecia „Solidarności”.
- „Represje sowieckie wobec społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej 1944–1956” (Tomaszów Mazowiecki – Borki, 8–10 września 2005 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa zorganizowana przez: Akademię Świętokrzyską Filia w Piotrkowie Trybunalskim, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi, Urząd Miasta Tomaszowa Mazowieckiego oraz Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej. W konferencji wzięli udział historycy z Białorusi, Czech, Hiszpanii, Litwy, Łotwy, Polski, Rosji, Ukrainy i Węgier.
- „Zagłada ludności żydowskiej na polskich terenach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej” (Katowice, 15–17 września 2005 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa (przy współpracy z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie). W konferencji wzięli udział badacze z Polski, Izraela, Niemiec, USA i Kanady.
- „O wolność obywatela i niezawisłość państwa...” (Kraków, 22–23 września 2005 r.) – konferencja naukowa przygotowana w związku z upływającą 60. rocznicą powstania Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.
- „Między Sierpniem a Grudniem. »Solidarność« w Krakowie i w Małopolsce w latach 1980–1981” (Kraków, 30 września 2005 r.) – konferencja naukowa zorganizowana przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” Małopolska, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie.
- „Z Archiwum X Departamentu” (Warszawa, 17 listopada 2005 r.) – konferencja naukowa.
- „Narodziny III RP. Przemiany polityczne w skali kraju i regionu” (Szczecin, 2 grudnia 2005 r.) – konferencja naukowa zorganizowana przez Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Archiwum Pań-

stwowe w Szczecinie, Instytut Pamięci Narodowej, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego i Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego. 10 referatów omawiających charakterystyczne procesy polityczne końca lat osiemdziesiątych i początku dziewięćdziesiątych.

- „Wpływ agentury Służby Bezpieczeństwa na życie społeczne w Polsce południowo-wschodniej 1957–1989” (Rzeszów, 6 grudnia 2005 r.) – konferencja naukowa.

- „Opór społeczny w Wielkopolsce 1945–1956” (Poznań, 7 grudnia 2005 r.) – sesja naukowa. Udział wzięli m.in. zastępca prezesa IPN Janusz Krupski, wiceprezydent miasta Poznania Maciej Frankiewicz, b. minister Janusz Pałubicki oraz liczne grono kombatantów i młodzież szkolna.

- „Grudzień '70. Manipulacje i walka o pamięć” (Gdańsk, 16 grudnia 2005 r.) – konferencja połączona z premierą filmu dokumentalnego „Pamiętajcie Grudzień...”. Współorganizatorzy konferencji: Paweł Adamowicz, prezydent miasta Gdańska, oraz Wojciech Szczurek, prezydent miasta Gdyni.

6. ZAŁĄCZNIK NR 2: OPRACOWANIA NAUKOWE, RECENZJE I PUBLICYSTYKA

OPRACOWANIA NAUKOWE

1. *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe 1944–1989*, ed. K. Persak i Ł. Kamiński, Warsaw 2005.
2. *Akcja Reinhardt – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, red. D. Libionka, Warszawa 2004.
3. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I: 1944–1956, red. naukowa K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
4. *Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej w latach 1942–1947*, red. A. Dziurok, Rybnik 2004.
5. Balbus T., „Jacek”, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21.
6. Balbus T., „Służył nam bez zastrzeżeń i skrupułów”. *Druga twarz szefa Oddziału II Komendy Obszaru Lwowskiego AK płk. dypl. Henryka Pohoskiego „Walerego”, „Aparat represji w PRL (1944–1989)”* 2004, t. I.
7. Balbus T., *Akcja „Radwan”. Urząd Bezpieczeństwa wobec Okręgu Lwowskiego AK-WiN i środowisk lwowskich (1947–1956)* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia nad aparatem bezpieczeństwa (1944–1956)*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
8. Balbus T., *Józef Wyspiański* [w:] *MSBUDN 1939–1956*, Kraków 2005, t. XI.
9. Balbus T., *O Polskę Wolną i Niezawistą*, Kraków 2004.
10. Balbus T., „Okno na świat”. *Formy antykomunistycznej działalności Ukraińców w Polsce południowo-zachodniej na tle kontrakcji Urzędu Bezpieczeństwa (1945–1954)* [w:] *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989)*, red. G. Motyka, Warszawa 2005, s. 57–118.
11. Balbus T., *Podziemna drukarnia rzeszowskiego Wydziału WiN w Wiśniowej*, „Dzieje Podkarpacia”, t. VII (*Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie na tle działań antykomunistycznego podziemia w latach 1944–1956*), Krosno 2003.
12. Balbus T., *Środowiska zasługujące na specjalną uwagę. Narodowcy na Dolnym Śląsku w kartotekach Urzędu Bezpieczeństwa* [w:] *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Ciesielski, T. Kulak, K. Ruchniewicz, J. Tyszkiewicz, Toruń 2004.
13. Balbus T., *Zygmunt Baran (1918–1950)* [w:] *MSBUDN 1939–1956*, Kraków 2004, t. X.
14. Banaś K., *Kategorie osób deportowanych z Górnego Śląska do ZSRR w 1945 r.* [w:] *Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004.
15. Bereza T., *Kolektywizacja wsi w powiecie mieleckim w latach 1948–1956* [w:] *Mielec i powiat mielecki w latach 1944 – 1956*, red. Z. Nawrocki, J. Skrzypczak, Mielec 2005, s. 196 – 209.
16. Bereza T., *Kolektywizacja wsi w powiecie tarnobrzeskim w latach 1948–1956* [w:] *Powiat tarnobrzeski w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005.
17. Bereza T., *Obraz czerwonarmisty na okupowanych ziemiach polskich (1939–1941) w dokumentach, wspomnieniach i relacjach* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, s. 13–16.
18. Bereza T., *Rozpad spółdzielni produkcyjnych na terenie województwa rzeszowskiego w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa* [w:] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1956–1989*, t. II, red. J. Gmitruk i Z. Nawrocki, Warszawa 2004, s. 41–54.
19. Bębniak G., „Problem żydowski” w sprawozdaniach terenowych placówek policji ochronnej Zagłębia Dąbrowskiego z lat 1940–1943 [w:] *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*, red. A. Namysł, Będzin 2004.

20. Bębniak G., *Bohaterowie obrony Katowic w 1939 roku w historii i pamięci mieszkańców Górnego Śląska* [w:] *Bohaterowie w historii i pamięci społeczeństw europejskich – Héros dans l’histoire et dans la mémoire des sociétés européennes*, Poznań, 24–27.06.2004, Poznań 2005 (publikacja na płycie CD).
21. Bogaczewicz S.A., *Bełch Józef ks.* [w:] *Encyklopedia „Białych Plam”*, t. XIX, Suplement: A-Mą, s. 23–27.
22. Bogaczewicz S.A., Komborski Paweł, „Las” [w:] *MSBUDN 1939–1956*, Kraków 2005, t. XI.
23. Bogaczewicz S., A., „Ks. Bernard Pyclik (1896–1963). Życie w prawdzie, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2004, nr 2, (zeszyt dedykowany min. Jerzemu Woźniakowi).
24. Bogaczewicz S.A., *Lanckorońska Karolina* [w:] *Encyklopedia „Białych Plam”*, t. XIX, Suplement: A-Mą, s. 23–27, s. 250–256.
25. Bogaczewicz S.A., *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów, redakcja Adam Dziurok, Warszawa 2004 – współedycja zamieszczonych tam źródeł.
26. Bogaczewicz S.A., *Rola Karoliny Lanckorońskiej w ujawnieniu i dokumentowaniu zbrodni popełnionej na profesorach uczelni lwowskich* [w:] *Wkład Polek na emigracji w rozwój kultury i nauki polskiej. Materiały z sesji naukowej odbytej w Opolu 19–20 listopada 2004 r.*, red. T. Detyna i D. Kisielewicz, Opole 2004.
27. Broński Z., „Uskok”, *Pamiętnik (1941 – maj 1949)*, red. S. Poleszak, M. Sobieraj, A.T. Filipek, Warszawa 2004.
28. Bułhak W., *The Road to Głęboczycza. Polish Historical Culture at the Crossroads* [dotyczy zbrodni OUN-UPA na Wołyniu] [w:] *Holocaust Heritage. Inquires into European Historical Cultures*, red. Klas-Göran Karlsson i Ulf Zender, Malmö 2004.
29. Cenckiewicz S., [wspólnie z Janem Żarynem], *Obok i w centrum PZKS-u, czyli jak „mrowisko” miało zastąpić „elitę”*, „Znaki Nowych Czasów” 2005, nr 15, s. 131–153.
30. Cenckiewicz S., [wspólnie z Janem Żarynem], „Mrowisko”, „Znaki Nowych Czasów” 2005, nr 16, s. 123–142.
31. Cenckiewicz S., „Nauka pod lupą”. *Środowisko historyków w opiniach Służby Bezpieczeństwa (przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych)*, „Glaukopis” 2005, nr 2/3, s. 162–186.
32. Cenckiewicz S., *Cisi sprzymierzeńcy reform. Wypisy źródłowe z materiałów Służby Bezpieczeństwa o genezie i początkach Vaticanum II*, „Christianitas” 2004, nr 19/20, s. 41–78.
33. Cenckiewicz S., *Czempiński donosi z Chicago (o Kościele, Polonii i KOR)*, „Arcana” 2004, nr 57, s. 84–112.
34. Cenckiewicz S., *Najsmutniejszy z dzienników* [w:] T. Katelbach, *Rok złych wróżb (1943)*, Dziekanów Leśny 2005, s. 5–12.
35. Cenckiewicz S., *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, Kraków 2004.
36. Cenckiewicz S., *Od pierwszej reemigracji do drugiej reemigracji. Aparat bezpieczeństwa PRL wobec polskiej emigracji politycznej w latach 1944–1956* [w:] *Polska emigracja polityczna. Informator MSW*, (reprint), Warszawa 2004, s. V–XLIV.
37. Cenckiewicz S., *Przeciw ideowemu kapitulantwu*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2, s. 103–114.
38. Cenckiewicz S., *Sprawa antymaryjnego memoriału, czyli o tym jak bezpieka „uczestniczyła” w Soborze Watykańskim II*, „Arcana” 2004, nr 55–56, s. 118–135.
39. Cenckiewicz S., *Tadeusz Katelbach (1897–1977). Biografia polityczna*, Warszawa 2005.
40. Cenckiewicz S., *TW „Rybak”: agent artysta (Trójmiejski Sierpień ’80 w raportach konfidenta SB)*, „Arcana” 2005, nr 64–65, s. 313–337.
41. Cenckiewicz S., *Walka na dwa fronty, czyli jak gdańska PZPR rozliczała samą siebie jesienią 1980 r.*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2, s. 54–58.

42. Cenckiewicz S., *Znaczenie archiwaliów służb specjalnych PRL w studiach nad dziejami NSZZ „Solidarność”. Co już wiemy, a co należy zbadać?* [w:] „Solidarność” w imieniu narodu i obywateli, red. M. Latoszek, Kraków 2005, s. 217–239.
43. Chinciński T. [wspólnie z ks. Antonim Ponińskim], *Wprowadzenie*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, z. 1 (*Represje wobec Kościoła katolickiego w PRL na Kujawach i Pomorzu*), s. 4–5.
44. Chinciński T., *Aparat bezpieczeństwa wobec zakonu jezuitów w Toruniu i w Bydgoszczy w latach 1945–1989. Metody pracy operacyjnej i strategia działania*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, z. 1 (*Represje wobec Kościoła katolickiego w PRL na Kujawach i Pomorzu*), s. 6–26.
45. Chinciński T., „General” na podsłuchu – *Służba Bezpieczeństwa wobec wizyty o. Pedro Arrupe w Bydgoszczy w 1969 r.*, „Kronika Bydgoska” 2003, t. XXV, Bydgoszcz 2004, s. 196–220.
46. Chinciński T., *Kryptonim „Targowica” – aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec oficerów wywiadu II Rzeczypospolitej* [w:] *Marian Rejewski 1905–1980. Życie Enigmą pisane*, Bydgoszcz 2005, s. 89–96.
47. Chinciński T., *Metody działań operacyjnych aparatu bezpieczeństwa PRL wobec Kościoła katolickiego w świetle teczek bezpieki*, „Universitas Gedanensis” 2005, nr 1, s. 105–115.
48. Chinciński T., *Niemiecka dywersja w Polsce w 1939 r. w świetle dokumentów policyjnych i wojskowych II Rzeczypospolitej oraz służb specjalnych III Rzeszy, część I (marzec-sierpień 1939)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2 (8), s. 159–195.
49. Chinciński T., *Od strajków sierpniowych do wydarzeń marcowych. Pierwsze miesiące Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Bydgoszczy (VIII 1980 r. – III/IV 1981 r.)*, „Kronika Bydgoska” 2004, t. XXVI, Bydgoszcz 2005, s. 217–274.
50. Chinciński T., „Pudliszki”, „Speedwell Motor Oil” i „Mobil Oil”, czyli materiały wybuchowe niemieckich dywersantów, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 9–10 (56–57), s. 127–133.
51. Chinciński T. [współautor opracowania dokumentów], *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych*, wstęp, wybór dokumentów, redakcja Adam Dziurok, Warszawa 2004 [ukazało się drukiem w styczniu 2005], s. 161–162, 170–171, 188–192, 196–198, 209–210, 238–240, 250–256, 281–286, 369–370, 407.
52. Chmielowiec P., *Ostatnie tygodnie sowieckiej okupacji Przemysła (maj-czerwiec 1941 r.) w dokumentach, wspomnieniach i relacjach* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, s. 219–233.
53. Chmielowiec P., *Wstęp* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, s. 7–9.
54. Choma-Jusińska M., *Powstanie i działalność Tymczasowego Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej. Władze partyjne i Służba Bezpieczeństwa wobec Komitetu* [w:] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989)*, t. 2, red. J. Gmitruk, Z. Nawrocki, Warszawa 2004.
55. Choma-Jusińska M., *Rola duszpasterstwa akademickiego o. Ludwika Wiśniewskiego w działalności opozycji przedsolidarnościowej w Lublinie*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
56. Choma-Jusińska M., *Sprawozdanie pokontrolne z pracy Wydziału IV Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Lublinie w 1988 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
57. Danilecki T., *Działania UB podczas Referendum Ludowego i wyborów do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. na przykładzie powiatu Bielsk Podlaski*, „Zeszyty Regionalne” 2004, nr 2.
58. Danilecki T., *Kadra Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w 1944 r.* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
59. Danilecki T., *Sprawa Zinaidy Gryning*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1.
60. Danilecki T., *Stan badań nad powojennymi dziejami podziemia niepodległościowego w woj. białostockim* [w:] *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004.

61. Danilecki T., Zwolski M., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1949. Zarys monografii* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
62. *Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004.
63. *Dla władzy. Obok władzy. Przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL*, red. J. Neja, Warszawa 2005.
64. Dubiański W., Dziurok A., *Kadra kierownicza urzędów bezpieczeństwa w województwie śląskim w latach 1945–1946*, [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
65. Dubiański W., *Struktura PUBP/PUDsBP w Zawierciu w latach 1945–1956*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1(1).
66. Dubiański W., *Województwo katowickie, województwo opolskie* [oprac.], [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
67. Dudek A. (współaut.), *Historia polityczna świata XX wieku*, t. I: 1900–1945, t. II: 1945–2000, praca zbiorowa pod red. B. Bankowicza, Kraków 2004.
68. Dudek A., *Dzieje dziesięcioletniej „Solidarności” (1980–1981)* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005. Tekst opublikowany również w wersji angielskiej pt. *The Carnival. The Story of 10–Milion-Strong Solidarity (1980–1981)* [w:] *The Road to Independence. „Solidarność” 1980–2005*, ed. A. Borowski, Warsaw 2005.
69. Dudek A., Paczkowski A., *Poland* [w:] *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe 1944–1989*, ed. K. Persak, Ł. Kamiński, Warsaw 2005.
70. Dudek A., *Rok 1989 w Polsce: źródła implozji systemu komunistycznego i punkty zwrotne* [w:] „Prace Komisji Środkowouropejskiej” 2005, t. XIII.
71. Dudek A., *Słownik historii politycznej świata 1901–2005* (wraz z B. i M. Bankowicz), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
72. Dziurok A., *Województwo katowickie, województwo opolskie, więzienia i obozy* [oprac.], [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Obsada kierowniczych stanowisk*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
73. Dziurok A., *Wstęp* [w:] *Armia Krajowa i konspiracja poakowska na ziemi rybnickiej w latach 1942–1947*, red. A. Dziurok, Rybnik 2004, s. 9–11.
74. Dziurok A., *Wstęp* [w:] *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów, oprac. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 17–75.
75. Dziurok A., *Wstęp* [w:] *Deportacje Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004, s. 7–8.
76. Dziurok A., Majcher A., *Salomon Morel i obóz w Świętochłowicach-Zgodzie* [w:] strona internetowa IPN, 2005 (także wersja angielska i niemiecka).
77. Eisler J., „Kuroński Zalew”, czyli biogramy z historii najnowszej Polski w peerelowskich encyklopediach [w:] *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Ciesielski, T. Kulak, K. Ruchniewicz i J. Tyszkiewicz, Toruń 2004, s. 155–163.
78. Eisler J., „Polskie miesiące” – działania propagandowe w okresie przesilenia politycznych w PRL, [w:] *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, red. P. Semków, Gdańsk 2004, s. 33–40.
79. Eisler J., *Myth and Stereotypes in Poland under the Communist Rule*, „Acta Poloniae Historica” 2005, nr 91, s. 153–183.
80. Eisler J., *Notatki Stanisława Trepczyńskiego z posiedzeń Biura Politycznego KC PZPR dotyczące wydarzeń w Czechosłowacji w 1968 roku* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 187–193.

81. Eisler J., *Ocena stanu badań i refleksja współczesna nad stanem wojennym* [w:] *Stan wojenny w skali kraju i Pomorza Zachodniego. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Politologii Uniwersytetu Szczecińskiego, Archiwum Państwowe w Szczecinie i Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu 26 listopada 2004 roku*, red. M. Machałek i J. Macholak, Szczecin 2005.

82. Eisler J., *Okres dwuwładzy politycznej w Polsce 1980–1981* [w:] *Wokół dwuwładzy politycznej w latach 1980–1981. Kraj i region. Materiały z sesji naukowej z 6 grudnia 2002 r.*, red. H. Komarnicki i K. Kozłowski, Szczecin 2004, s. 39–50.

83. Eisler J., *Stan badań nad stanem wojennym. Stan wojenny po dwudziestu latach – uwagi o stanie badań* [w:] *Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004, s. 9–22.

84. Eisler J., *Stosunki Kościół–państwo w powojennej Polsce w najnowszych publikacjach*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 5, s. 385–402.

85. Eisler J., *Wpływ praskiej wiosny na polski Marzec '68* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 24–31.

86. Frazik W., *Aparat represji wobec tarnowskich struktur Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w latach 1945–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 5, s. 161–196 [współautor F. Musiał].

87. Frazik W., *Bibliografia zawartości „Zeszytów Historycznych WiN-u” nr 1–20 (1992–2003)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 367–383 [współautor F. Musiał].

88. Frazik W., *Dowód zbrodni, czyli co zrobić z ciałem ofiary*, „aparatu Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 228–235.

89. Frazik W., *Dzieje aparatu represji w Polsce Ludowej (1944–1989). Stan badań*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 475–522 [wspólnie z B. Kopką i G. Majchrzakiem].

90. Frazik W., *Emigracija ir Lenkijos pasipriešinimo judėjimas bei pogrindis. Bendradarbiavimo formos ir emigracijos ryšiai su Lenkijos konspiracija bei pogrindžiu kanalai* [w:] *Pilietinis pasipriešinimas Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Vilnius 2004, s. 319–333.

91. Frazik W., *Emigracja wobec oporu i podziemia w Polsce – formy współpracy i kanały łączności z podziemiem w kraju* [w:] *Aparat represji a opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956*, red. P. Niwiński, Warszawa 2005, s. 77–84.

92. Frazik W., *Felicja Władysława Wolff vel Anna Neuman (1895–1988)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004, s. 555–563.

93. Frazik W., *Jak uwiarygodnić agenta? Stefan Sienko a więzienne losy Jerzego Woźniaka*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 325–338.

94. Frazik W., *Jan Freisler (1914–1964)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004, s. 118–126.

95. Frazik W., *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004 (redaktor prowadzący tomu).

96. Frazik W., *Likwidacja Juliana Świątka i Lwa Sobolewa z PUBP w Tarnowie (1946)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 5–28 [współautor F. Musiał].

97. Frazik W., *Obsada kierowniczych stanowisk w aparacie bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956 (zestawienie tabelaryczne). Województwo krakowskie* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 236–265.

98. Frazik W., *Operacja „Cezary” – przegląd wątków krajowych* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 400–436.

99. Frazik W., *Plany politycznego wykorzystania operacji „Cezary” i „Ośrodek” (I XII 1952)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 143–157.

100. Frazik W., *Sprawa spadochroniarzy – przyczynek do dyskusji o wiarygodności akt sądowych*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24, s. 155–164.

101. Frazik W., *Sprawa „Iskry”. Raport Franciszka Błażeja*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 115–120.
102. Frazik W., *Wacław Felczak (1916–1993)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków-Warszawa-Wrocław 2004, s. 108–117.
103. Frazik W., *Wyjazd delegacji WiN na Zachód w 1946 roku – nowe dokumenty*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24, s. 165–174.
104. Gąsiorowski T., Jeżowski G., *Wystawa Burza, Armia Krajowa w 1944 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22.
105. Gąsiorowski T., Musiał F., *Sprawa procesu pokazowego 106. DP AK w dokumentach UB*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22.
106. Gąsiorowski T., [red.] *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939–1956*, Kraków 2004, t. IX, X.
107. Gąsiorowski T., [red. serii] *Armia Krajowa w dokumentach, Okręg Kraków*, t. III: A. Zagórski, G. Ostasz, *Burza w Inspektoracie Rzeszów*.
108. Głębocki H. (tłumaczenie z rosyjskiego): W.D. Oskocki, *Syndrom katyński*, „Arcana” 2005, nr 64.
109. Głębocki H., „*Konspira*” – dzieje „*Solidarności*” w podziemiu 1981–1989 [w:] *Droga do niepodległości – „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 137–273.
110. Głębocki H., *Pierwszy naród ukarany – świadectwa Polaków z Leningradu*, wstępem i przypisami opatrzył Henryk Głębocki, „Arcana” 2005, nr 64.
111. Głębocki H., *Policja tajna przy robocie. Z dziejów państwa policyjnego w PRL*, Kraków 2005.
112. Głębocki H., *The Road to Independence – „Solidarność” 1980–2005*, ed. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 83–161 [współautorstwo książki z A. Dudkiem].
113. Głębocki H., „*Świat nie przedstawiony*”: *SB wobec środowiska „Nowej Fali*”, „Arcana” 2004, nr 4–5 (58–59), s. 13–64 (artykuł oraz publikacja opracowanych dokumentów).
114. Grabowski W., „*Wiadomości kolejowe*”. *Uzupełnienia do artykułu płk. Bogdana Kobuszewskiego*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2004, nr 2.
115. Grabowski W., *Kalkstein i Kaczorowska w świetle akt UB*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 8–9.
116. Grabowski W., *Polska Agencja Telegraficzna 1918–1991*, Warszawa 2005.
117. Grabowski W., *Struktury organizacyjne służb bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005, s. 52–91.
118. Grabowski W., *Wywiad i kontrwywiad Delegatury Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj w latach 1940–1945* [w:] *Wkład polskiego wywiadu w zwycięstwo aliantów w II wojnie światowej. Akta konferencji naukowej zorganizowanej w Krakowie w dn. 22–24.10.2002 r.*, red. Z.J. Kapera, Kraków 2004.
119. Grabowski W., *ZSRS wobec Polskiego Państwa Podziemnego. Wybrane zagadnienia* [w:] *Związek Radziecki wobec krajów Europy Środkowej i Wschodniej 1920–1991*, red. J. Diec, A. Tyszkiewicz, Kraków 2004.
120. Grajewski A., Machcewicz P., Żaryn J., *Sprawa ojca Konrada Hejmo. Działania Służby Bezpieczeństwa przeciwko Kościołowi katolickiemu w latach 1975 – 1988*, strona internetowa IPN, 2005.
121. Hałagida I., *Członkowie ukraińskiego podziemia na Warmii i Mazurach po 1947 roku (zarys zagadnienia)*, „Echa Przeszłości” 2004 (druk: 2005), nr 5, s. 213–234.
122. Hałagida I., *Grekokatolicki duchowny ks. Bazyli Hrynyk i jego pobyt w gdańskim więzieniu (przyczynek do dziejów więzienia po 1945 r.)* [w:] *Więzienie w Gdańsku w systemach represji XX wieku. W stulecie więzienia przy ulicy Kurkowej*, Warszawa-Gdańsk 2005, s. 172–178 („Przegląd więziennictwa polskiego” nr 46 – numer specjalny).
123. Hałagida I., *Leon Łapiński (1913–?)*, *agent III Departamentu MBP*, „Aparat represji w Polsce Ludowej” 2004, nr 1, s. 443–454.

124. Hałagida I., *Nieznane instrukcje MBP dotyczące akcji „Wisła”*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2, s. 359–364.
125. Hałagida I., *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu*, Warszawa 2005.
126. Hałagida I., *Rozprawa z „szestydesiatnikami” – wątek polski [w:] Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców*, red. G. Motyka, Warszawa 2005, s. 248–269.
127. Hałagida I., *Siatka OUN w Polsce w latach 1950–1954 – prowokacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego o kryptonimie „C-1” [w:] „Zwyczajny” resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 437–460.
128. Hałagida I., *Województwo koszalińskie [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944–1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 220–235.
129. Iwaneczko D., *Od Ustrzyk Dolnych do stanu wojennego. Wybrane działania operacyjne SB wobec „Solidarności” rolniczej w Polsce południowo-wschodniej 1980–1981 [w:] Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989)*, red. J. Gmitruk, Z. Nawrocki, Warszawa 2004.
130. Iwaneczko D., *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989*, Warszawa 2005.
131. Iwaneczko D., Nawrocki Z. (oprac.), *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, Rzeszów 2005.
132. Iwaneczko D., *Stan wojenny w Przemyślu [w:] Studia Przemyskie, t. II*, red. S. Stepień, Przemysł 2004.
133. Iwaneczko D., *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyślu 1944–1956*, Rzeszów 2004.
134. Jankowiak S., *Aparat bezpieczeństwa a Kościół katolicki w Polsce. Wybór źródeł*, Katowice 2004 [dwa dokumenty w wydawnictwie].
135. Jankowiak S., *Aparat bezpieczeństwa wobec ludności niemieckiej na Pomorzu w latach 1945–1947 [w:] Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów*, red. A. Paczoska, Bydgoszcz 2004.
136. Jankowiak S., *Sytuacja w Wielkopolsce w latach 1980–1981 [w:] Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
137. Jankowiak S., *Walka o młodzież pomiędzy władzą komunistyczną a Kościołem katolickim w Wielkopolsce w latach 1945–1950 [w:] Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
138. Jankowiak S., *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005.
139. Kaczmarek K., *Bracia Sieradzcy, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2005, nr 2.
140. Kaczmarek K., *Działania aparatu represji wobec masonerii w Polsce Ludowej „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2004, nr 1, s. 186–227.
141. Kaczmarek K., *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec księdza Adama Sudoła w latach 1957–1989 [w:] Kapłan wielkiej odwagi. Jubileusz 60-lecia kapłaństwa księdza pralata Adama Sudoła*, red. A. Romaniak, H. Więcek, Sanok 2004.
142. Kaczmarek K., *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec tzw. prawicy ludowej na terenie województwa rzeszowskiego po październiku 1956 r. [w:] Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1956–1989, t. II*, red. J. Gmitruk i Z. Nawrocki, Warszawa 2004, s. 179–188.
143. Kaczmarek K., *Okręg Rzeszowski Narodowych Sił Zbrojnych 1942–1944 [w:] Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Educationem Defensorum Pertinentia I, zeszyt 24*, red. T. Biedroń, Kraków 2005, s. 135–161.
144. Kaczmarek K., *Okręg Rzeszowski Stronnictwa Narodowego i Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (Narodowej Organizacji Wojskowej) w latach 1944 – 1947 (zarys problematyki)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 73 – 94.
145. Kaczmarek K., *Podziemie narodowe w powiecie mieleckim w latach 1944 – 1946 [w:] Mielec i powiat mielecki w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki, J. Skrzypczak, Mielec 2005, s. 41 – 60.

146. Kaczmarek K., *Przykłady represji sowieckich wobec działaczy Stronnictwa Narodowego w latach 1939–1941* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, s. 150–161.
147. Kaczmarek K., *Ruch narodowy w powiecie krośnieńskim w latach 1928–1946* [w:] *Dzieje Podkarpacia*, t. VII. *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956)*, Krosno 2003, s. 177–192.
148. Kaczmarek K., *Ruch narodowy w powiecie tarnobrzeskim w latach 1928–1946* [w:] *Powiat tarnobrzeski w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005.
149. Kaczmarek K., *Zamach na Tadeusza Sieradzkiego, szefa PUBP w Sanoku (15 czerwca 1945 r.)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24.
150. Kalisz P., *Powstanie i organizacja Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Suwałkach w latach 1944–1945* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
151. Kamiński Ł., „Biuletyn Dolnośląski”, *Grupa Robocza Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, Regionalny Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” Dolny Śląsk, Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy, Solidarność Walcząca, „Z Dnia na Dzień”*, [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 450, 453, 469, 471, 472, 479.
152. Kamiński Ł., *Biuletyny dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950*, Warszawa 2004 [wybór i opracowanie].
153. Kamiński Ł., *Czeska historiografia czasów najnowszych*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1.
154. Kamiński Ł., *International Conference „The Communist Security Apparatus in East Central Europe, 1944–1945 to 1989”. Abstracts of presentations*, Warszawa 2005 [oprac., wspólnie z K. Persakiem i A. Piekarską].
155. Kamiński Ł., *Międzynarodowa konferencja naukowa „Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czesi–Polacy–Słowacy 1938/39 –1945–1989”*, Wrocław 4–6 XI 2004, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2005, nr 1, s. 115–118 [wspólnie z P. Jaworskim].
156. Kamiński Ł., *Mit insurekcyjny w PRL (1956–1989)* [w:] *Póki my żyjemy... Tradycje insurekcyjne w myśli polskiej*, red. J. Kloczkowski, Warszawa 2004.
157. Kamiński Ł., *Mniejszość polska w CSRS w 1968 r. w oczach władz PRL* [w:] *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Ciesielski, T. Kulak, K. Ruchniewicz i J. Tyszkiewicz, Toruń 2004.
158. Kamiński Ł., *Opozycja demokratyczna wobec idei niezależnych związków zawodowych*, „Almanach Historyczny” 2005, t. 7.
159. Kamiński Ł., *Opór społeczny w Europie Środkowej w latach 1948–1953 na przykładzie Polski, NRD i Czechosłowacji*, Wrocław 2004 [wspólnie z A. Małkiewiczem i K. Ruchniewiczem].
160. Kamiński Ł., *Nedorużony odkaz*, „Pamäť Národa” 2005, nr 3.
161. Kamiński Ł., *Polská společnost a invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa*, [w:] *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*, red. P. Blažek, Praha 2005, s. 270–289.
162. Kamiński Ł., *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza wobec praskiej wiosny* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004.
163. Kamiński Ł., *Postawy chłopów w okresie rządów Władysława Gomułki* [w:] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989)*, t. 2, red. J. Gmitruk i Z. Nawrocki, Warszawa 2004, s. 117–122.
164. Kamiński Ł., *Postawy społeczne w Polsce wobec przemian lat 1944–1948* [w:] *Procesy transformacyjne w Polsce i Czechosłowacji w latach 1944(1945)–1948*, red. J.J. Bruski, E. Maur, M. Pułaski, F. Svátek, Wrocław–Opole [2005], s. 137–154.
165. Kamiński Ł., *Powstanie Warszawskie w świadomości społeczeństwa polskiego* [w:] *Powstanie Warszawskie. Studia i materiały z konferencji naukowej*, red. A. Koseski, Pułtusk 2005, s. 159–165.

166. Kamiński Ł., *Proč se Gomuška nestal polským Slánským?* [w:] *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský”*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze, usp. J. Pernes a J. Foitzik, Brno 2005, s. 33–37.
167. Kamiński Ł., *Ręce precz od Czechów! Polacy wobec inwazji na Czechosłowację w 1968 r.*, „Więź” 2004, nr 7.
168. Kamiński Ł., *Stosunek robotników do władzy 1944–1989 i jego ewolucja* [w:] *Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych*, red. J. Neja, Warszawa 2005.
169. Kamiński Ł., *Struktury propagandy w PRL* [w:] *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, red. P. Semków, Gdańsk 2004.
170. Kamiński Ł., *The communist authorities and the classics at the University of Wrocław 1945–1989* [w:] *Wratislaviensium Studia Classica. Classics at the Universitas Leopoldina, Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, Uniwersytet Wrocławski*, red. M. Krajewski, J. Pigoń, Wrocław 2005, s. 93–98.
171. Kamiński Ł., *Why did Gomuška not become a Polish Slansky?*, „Intermarium” 2004, nr 1, s. 1–6.
172. Kamiński Ł., *Wieś wobec kryzysów społeczno-politycznych w PRL w latach 1956–1980* [w:] *Wieś w Polsce Ludowej*, red. G. Miernik, Kielce 2005, s. 87–94.
173. Kamiński Ł., *Wstęp* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004.
174. Kamiński Ł., *Źródła dotyczące PZPR w zasobach wrocławskich bibliotek*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 2004, z. 15, s. 261–276 [wspólnie z S. Ligarskim].
175. Klementowski R., *Działalność Jana Bogdziewicza „Czarnego Janka” jako przykład tzw. „czarnej legendy” podziemia po wojnie*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 2, (zeszyt dedykowany Jerzemu Woźniakowi).
176. Kopka B., *Centrala a teren na przykładzie działań Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005 [razem z G. Majchrakiem].
177. Kopka B., *Dzieje aparatu represji w Polsce Ludowej (1944–1989). Stan badań*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1 [razem z G. Majchrakiem i W. Frazikiem].
178. Kopka B., *Podstawy prawne i organizacyjne funkcjonowania powojennych obozów pracy w dokumentach Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] *Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów*, red. A. Paczoska, Bydgoszcz 2005.
179. Korcuć M., *Agent UB w oddziale partyzanckim*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21.
180. Korcuć M., *Oddział partyzancki NSZ kpt. Jana Dubaniowskiego „Salwy”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22.
181. Korcuć M., *Smak zwycięstwa? 63 dni Powstania Warszawskiego z perspektywy okupowanej Małopolski* [w:] *Póki my żyjemy... Tradycje insurekcyjne w myśli polskiej*, red. J. Kloczkowski, Warszawa 2004.
182. Kosiński P., *Kształtowanie się granic II Rzeczypospolitej* [w:] *Wstępny raport z prac Międzyresortowego Zespołu ds. Strat Poniesionych w Wyniku II Wojny Światowej*, Warszawa 2005.
183. Kosiński P., *Problemy wynikające z kampanii wojennych na ziemiach polskich oraz okupacji niemieckiej i radzieckiej* [w:] *Wstępny raport z prac Międzyresortowego Zespołu ds. Strat Poniesionych w Wyniku II Wojny Światowej*, Warszawa 2005.
184. Krajewski K., *5 Brygada Wileńska AK – 18 sierpnia 1945 r. – bitwa w Miodusach Pokrzywnych* (Fundacja „Pamiętamy”, Perlejewo 2005) [wspólnie z T. Łabuszewskim].
185. Krajewski K., *Agentura WUBP w Warszawie wykorzystywana w 1949 r. przeciwko podziemiu niepodległościowemu*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1 [wspólnie z Jackiem Pawłowiczem].
186. Krajewski K., *„Burza” w Białostockim Okręgu AK* [w:] *Operacja Burza i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2005 [wspólnie z P. Łapińskim].

187. Krajewski K., „Burza” w Nowogródzkim Okręgu AK [w:] *Akcja Burza i Powstanie Warszawskie*, Warszawa 2005.
188. Krajewski K., *Działania operacyjne WUBP w Warszawie przeciwko oddziałom kpt. Kazimierza Kamińskiego „Huzara”* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
189. Krajewski K., *Kryptonim »Orzeł«. Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego 1947–1954*, Warszawa 2004 [wspólnie z T. Łabuszewskim, J. Pawłowiczem i L. Żebrowskim].
190. Krajewski K., *Partizaniniu ir konspiraciniu veiksmu skale bei metodai* („Skala i metody działań partyzanckich i konspiracyjnych w Polsce po 1944 r.”) [w:] *Pilietinis Pasipriesinimas. Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Vilnius 2004.
191. Krajewski K., *Skala i metody działań partyzanckich i konspiracyjnych w Polsce po 1944 r.* [w:] *Aparat represji i opór wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956* (IPN, Warszawa 2005).
192. Krajewski K., *Sprawa porucznika Hieronima Piotrowskiego „Jura”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24 [wspólnie z T. Łabuszewskim].
193. Krajewski K., *W rocznicę walki w Borychowie 30 IX 1950. Powiat Sokółów Podlaski w walce przeciw komunistycznemu zniewoleniu 1944–1952* (Fundacja „Pamiętamy”, Borychów 2005) [wspólnie z T. Łabuszewskim].
194. Krajewski K., *Z walk oddziałów kpt. „Młota” 6 Brygady Wileńskiej AK na Podlasiu, Pamięci partyzantów poległych 17 lutego 1947 r. w Kiełpińcu* (Fundacja „Pamiętamy”, Kiełpiniec 2005) [wspólnie z T. Łabuszewskim].
195. Krajewski K., *Zagadnienia bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości w Nowogródzkim Okręgu AK* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005.
196. Krajewski K., *Ziemia Nowogródzka i Grodzieńska. Polskie cmentarze i groby wojenne oraz miejsca pamięci narodowej z okresu walk o niepodległość XVIII – XX w.*, Toruń 2005.
197. Krasucki E., *Młodzi obywatele – dzieci i młodzież na polskich znaczkach pocztowych (1947–1956)* [w:] *Państwo a wychowanie. Idee, mity, stereotypy*, red. ks. A. Dymier i T. Sikorski, Szczecin 2005.
198. Krasucki E., *NSZZ „Solidarność” w świetle korespondencji do szczecińskiej „Jedności” z roku 1981* [w:] *Stan wojenny w skali kraju i Pomorza Zachodniego. Informacje źródłowe i refleksje*, red. M. Machalek i J. Macholak, Szczecin 2005.
199. Krzysztofiński M., *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP (Starowiejskich) w latach 1959–1973*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 344–358.
200. Krzysztofiński M., Nawrocki Z., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (Powiatowy Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego) w Tarnobrzegu w latach 1944–1946. Zarys problematyki* [w:] *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005, s. 29–72.
201. Krzysztofiński M., *PPR w Krośnieńskim 1942–1948* [w:] *Dzieje Podkarpacia*, t. VII. *Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie (na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krosnieńskim w latach 1944–1956)*, Krosno 2003, s. 23–42.
202. Krzysztofiński M., *PPR w powiecie mieleckim w latach 1944–1948* [w:] *Mielec i powiat mielecki w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki, J. Skrzypczak, Mielec 2005, s. 142 – 157.
203. Krzysztofiński M., *PPR w powiecie tarnobrzegim w latach 1942–1948* [w:] *Powiat tarnobrzegi w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki i T. Zych, Tarnobrzeg 2005, s. 13–28.
204. Krzysztofiński M., Woyno J., *Wickenhagen Karol Tytus*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 217–221.
205. Kurpierz T., *Marek Szauber (1907–?), prokurator WPR w Katowicach i Lublinie*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1 (1).

206. Kurpierz T., *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1955*, Katowice 2004.
207. Kurpierz T., *Skazani na karę śmierci z terenu Śląska Opolskiego przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1950*, „Studia Śląskie” 2005, t. LXIV, s. 85–94.
208. Kurpierz T., *Zwoźniak Zdzisław Kazimierz [w:] Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 605.
209. Lasota M., *Lato 1979. Jan Paweł II w Krakowie*, „Znak” 2005, nr 3.
210. Lasota M., *Polski Kościół od 13 XII 1981 do Magdaleny [w:] Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005.
211. Lasota M., *„Zabezpieczanie” pobytu Jana Pawła II w Krakowie przez Służbę Bezpieczeństwa [w:] Musicie być mocni, musicie być wierni. Katalog wystawy*, Kraków 2004.
212. Lasota M., *Zabójstwa księży w okresie PRL (z uwzględnieniem tzw. raportu Rokity)*, „Ate-neum Kapłańskie” nr 3(574), Włocławek 2004.
213. Lesiakowski K., „Bagno” w Łodzi, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2.
214. Lesiakowski K., Perzyna P., Toborek T., *Jarocin w obiektywie bezpieki*, Warszawa 2004.
215. Lesiakowski K., *Obchody milenijne w diecezji łódzkiej 1966–1967 [w:] Władze komuni-styczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel i L. Próchniak, War-szawa 2005.
216. Lesiakowski K., *Służba Bezpieczeństwa wobec środowisk robotniczych w Łodzi w grudniu 1970 [w:] Dla władzy, obok władzy, przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków prze-mysłowych w PRL*, red. J. Neja, Warszawa 2005.
217. Libionka D., *Apokryfy na temat Żydowskiego Związku Wojskowego i ich autorzy*, „Zagła-da Żydów. Studia i Materiały” 2005, t. 1.
218. Libionka D., *Anti-Semitism, anti-Judaism and the Polish Catholic Clergy during the II World War [w:] Anti-Semitism and its Opponents in Modern Poland*, red. Robert Blobaum, Cornell University Press 2005.
219. Libionka D. [wspólnie z P. Reszką], *Święto zmarłych w Rechcie – epizod okupacyjny*, „Karta” 2005, nr 46.
220. Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK – 18 sierpnia 1945 r. – bitwa w Miodusach Po-krzywnych* (Fundacja „Pamiętamy”, Perlejewo 2005) [wspólnie z K. Krajewskim].
221. Łabuszewski T., *Kresowi straceńcy. Sylwetki dowódców grodzieńskiej AK po 1944 r.*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 12 (47).
222. Łabuszewski T., *Kryptonim »Obszar« – »Narew«*. Rozgrywka MBP przeciwko konspira-cji kpt. Kazimierza Kamińskiego »Huzara« [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpie-czeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
223. Łabuszewski T., *„Kryptonim »Orzeł«*. *Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojsko-wego 1947–1954*, Warszawa 2004 [wspólnie z T. Łabuszewskim, J. Pawłowiczem i L. Żebrowskim].
224. Łabuszewski T., *Sprawa porucznika Hieronima Piotrowskiego „Jura”*, „Zeszyty Histo-ryczne WiN-u” 2005, nr 24 [wspólnie z K. Krajewskim].
225. Łabuszewski T., *W rocznicę walki w Borychowie 30 IX 1950. Powiat Sokołów Podlaski w walce przeciw komunistycznemu zniewoleniu 1944–1952* (Fundacja „Pamiętamy”, Borychów 2005) [wspólnie z K. Krajewskim].
226. Łabuszewski T., *Wybrane aspekty bezpieczeństwa na przykładzie Inspektoratu Podlaskie-go AK (Obwodu Wysokie Mazowieckie) [w:] Organy bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005.
227. Łabuszewski T., *Z walk oddziałów kpt. „Młota” 6 Brygady Wileńskiej AK na Podlasiu, Pamięci partyzantów poległych 17 lutego 1947 r. w Kiełpińcu* (Fundacja „Pamiętamy”, Kiełpiniec 2005) [wspólnie z K. Krajewskim].
228. Łapiński P., Krajewski K., *Okręg Białystok [w:] Operacja Burza i Powstanie Warszaw-skie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2004.

229. Łapiński P., *Lista osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku w latach 1946–1955* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
230. Łapiński P., *Pochówki żołnierzy podziemia niepodległościowego na Białostocczyźnie w latach 1944–1956 (zarys problematyki)* [w:] *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004.
231. Łapiński P., *Próba likwidacji patrolu NZW ppor. Kazimierza Krasowskiego „Głuszca” przez WUBP w Białymstoku wiosną 1953 roku jako przykład wykorzystania powiązań rodzinnych w kombinacji operacyjnej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1(5).
232. Łapiński P., *Skazani na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe w latach 1946–1955 (zarys problematyki)* [w:] *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E. Kryńska, Białystok 2004.
233. Łuczak A., *Eugeniusz Kukolski* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004, s. 281–282.
234. Łuczak A., *Ofiary śmiertelne stanu wojennego w Wielkopolsce 1981–1983. Osoby zamordowane i zmarłe w niewyjaśnionych okolicznościach* [w:] *Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłoś, Poznań 2004.
235. Łuczak A., *Straty kościelnych dóbr kultury w czasie okupacji hitlerowskiej w Kraju Warty 1939–1945* [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Jankowiak i J. Miłoś, Poznań 2004.
236. Łukasiewicz S., *Próby inwigilacji środowisk naukowych polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych (do początku lat 70.) – zarys problemu* [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. R. Terlecki, Warszawa 2005.
237. Machałek M., *Nauczyciele szczecińscy w czasie stanu wojennego* [w:] *Stan wojenny w skali kraju i Pomorza Zachodniego. Informacje źródłowe i refleksje*, red. M. Machałek i J. Macholak, Szczecin 2005.
238. Machałek M., *„Solidarność” na Pomorzu Zachodnim. Od stanu wojennego do III RP* [w:] *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005. Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2005.
239. Majchrzak G., *Kryptonim „Bem”. Sprawa operacyjnego rozpracowania Zbigniewa Herberta w latach 1967–1970*, „Zeszyty Historyczne” 2005, nr 153, s. 5–60 [wraz z M. Ptasinską-Wójcik].
240. Majchrzak G., *Obóz władzy w stanie wojennym* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 107–135.
241. Majchrzak G., *Operacja „Podhale”* [w:] *Wokół Praskiej Wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 107–116.
242. Majchrzak G., *Polskie Radio w czasach „Solidarności”*, „Z dziejów polskiej radiofonii”, 2004/2005, nr 1.
243. Markiewicz M., *Kolektywizacja rolnictwa w powiatach mazurskich województwa białostockiego w latach 1948–1956*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 2005, nr 1.
244. Markiewicz M., *Konflikty społeczne wokół świadczeń rzeczowych w Polsce w latach 1944–1946: przykład Białostocczyzny*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 4.
245. Marszałec J., *Koncepcje zapewnienia porządku publicznego przez służby i agendy Polskiego Państwa Podziemnego podczas okupacji, planowanego powstania zbrojnego oraz po wywalczeniu niepodległości* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. Waldemar Grabowski, Warszawa 2005, s. 35 – 51.
246. Marszałec J., *Na „spotkanie” ludziom z AK. Służba Bezpieczeństwa wobec środowisk akowskich po 1956 r. na Wybrzeżu Gdańskim*, „Pamięć i Sprawiedliwość” (2005), nr 1 (7), s. 271–316.
247. Marszałec J., [opracowanie tekstów] *Powstanie Warszawskie. Antologia tekstów nieobecnych*, wybór i red. naukowa Jacek Sawicki, opracowanie tekstów Janusz Marszałec i Jacek Sawicki, Toruń 2004.

248. Marszałec J., *Stanisław Tabisz 1888–1948. Droga do X Pawilonu*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21 (Z dziejów podziemia niepodległościowego 1944–1956. Księga jubileuszowa Jerzego Woźniaka), s. 125–132.
249. *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów, red. A. Dziurok, oprac. zespół, Warszawa 2004.
250. Milewski J.J., *Okupacja sowiecka w Białostockiem (1939–1941). Próba charakterystyki* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005.
251. Milewski J.J., *Podręczniki szkolne jako środek indoktrynacji młodzieży szkolnej w Republice Białoruś* [w:] *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E. Kryńska, Białystok 2004.
252. Miłosz J., *Aparat bezpieczeństwa a Kościół katolicki w Polsce. Wybór źródeł*, Katowice 2004 (dwa dokumenty w wydawnictwie).
253. Miłosz J., *Likwidacja CARITAS w Wielkopolsce* [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
254. Młynarczyk W., „*To nie był świat...*” – obraz warszawskiego getta na podstawie reportażu Hanny Krall „*Zdążyć przed Panem Bogiem*” (wersja zmieniona) [w:] *Holokaust. Lekcja historii. Zagłada Żydów w edukacji szkolnej*, Kraków 2004.
255. Motyka G., *Jak w PRL historię poprawiano* [w:] *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z Warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005. [wspólnie z M. Zajączkowskim]
256. Motyka G., *Od operacji „C-1” do akcji „Bumerang”* [w:] *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców. Z Warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.
257. Motyka G., *Plan: wykarczować „Karta”* 2005, nr 46, s. 90–97.
258. Motyka G., *Polska i Ukraina w latach trzydziestych-czterdziestych XX w. Dokumenty służb specjalnych*, t. 4: *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi* [opracowanie naukowe wraz z J. Szapował], Warszawa 2005, ss. 1512 [wydawnictwo źródłowe].
259. Motyka G., *Pozycja polskoho ta ukrajinśkoho pidpillja szczodo komunizmu pislia 1944 r.: sproba porivnialnoho analizu* [w:] *Materiały V konhresu Miżnarodnoji asociacji ukrajinistiw*, wyd. „Ruta”, Czerniwci 2005, s. 175–178.
260. Motyka G., [redakcja] *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych*, Warszawa 2005.
261. Motyka G., *Ukraińska Powstańcza Armia a Żydzi* [w:] *Świat niepożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII-XX wieku*, red. K. Jasiewicz, Warszawa–Londyn 2004, s. 483–494.
262. Musiał F., *Brzycki Wit Modest* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani–więźni–wygnani*, t. 2, red. J. Myszor, J. Żurek, Warszawa 2003 [współautor P. Marydła].
263. Musiał F., *Pochopień Jan* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani–więźni–wygnani*, t. 2, red. J. Myszor, J. Żurek, Warszawa 2003 [współautor P. Marydła].
264. Musiał F., *Bibliografia zawartości „Zeszytów Historycznych WiN-u”, nr 1–20 (1992–2003)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 367–383 [współautor W. Frazik].
265. Musiał F., *Chachlica Edward* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
266. Musiał F., *Julian Polan-Haraschin (1912–1984), sędzia WSR w Krakowie*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1(1), s. 411–419.
267. Musiał F., *Kaczmarczyk Alojzy* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.

268. Musiał F., *Kamiński Adam* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
269. Musiał F., *Kowalik Michał* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
270. Musiał F., *Lelito Józef* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
271. Musiał F., *Lelito Józef* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani–więźni–wygnani*, t. 2, red. J. Myszor, J. Żurek, Warszawa 2003 [współautor P. Marydła].
272. Musiał F., *Likwidacja Juliana Świątka i Lwa Sobolewa z PUBP w Tarnowie (1946)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 5–28 [współautor W. Frazik].
273. Musiał F., *Münch Henryk Ryszard* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
274. Musiał F., *Aparat represji wobec tarnowskich struktur Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w latach 1945–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 5, s. 161–196 [współautor W. Frazik].
275. Musiał F. (oprac.), *O roli adwokata w systemie komunistycznym. Wybór dokumentów*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 23, s. 279–329.
276. Musiał F., *O wolność obywatela i niezawisłość państwa...*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24, s. 331–332.
277. Musiał F., *Ostrowski Kazimierz (1907–1999)* [w:] *MSBUDN 1939–1956*, Kraków 2005, t. XI, s. 100–103.
278. Musiał F., *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)*, Kraków 2005.
279. Musiał F., *Procesy pokazowe w Polsce 1944–1955*, „Zeszyty Historyczne Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej” 2004, nr 6, s. 52–61.
280. Musiał F. (oprac.), *Próba ujęcia Władysława Kowala „Saneckiego” (nieznany dokument)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24, s. 287–290.
281. Musiał F., *Rachwał Stanisława* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004.
282. Musiał F., *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955*, Kraków 2005.
283. Musiał F., *Szymonek Franciszek* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani–więźni–wygnani*, t. 2, red. J. Myszor, J. Żurek, Warszawa 2003 [współautor P. Marydła].
284. Musiał F. (oprac.), *Wytyczne polityki karnej w sprawach „kontrrewolucyjnych” (wybór dokumentów)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 351–366.
285. Musiał F. (oprac.), *Wytyczne gospodarki pieniężnej Armii Krajowej z grudnia 1944 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 24, s. 175–182.
286. Namysło A., *Wstęp* [w:] *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*, red. A. Namysło, Będzin 2004.
287. Namysło A., *Centrala Żydowskich Rad Starszych na Wschodnim Górnym Śląsku* [w:] *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*, red. A. Namysło, Będzin 2004.
288. Namysło A., *Instrukcja MBP dla rozpracowania partii i organizacji działających w społeczeństwie żydowskim z 1946 r.*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2.
289. Namysło A., *Sprawozdanie z okazji dwulecia istnienia Centrali Żydowskich Rad Starszych Wschodniego Górnego Śląska*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2005, nr 3.
290. Neja J., *Chmielowska Janina Jadwiga, Jasińska-Brodzka Teresa, Sienkiewicz Henryk, Świtoń Kazimierz, Waliszewski Leszek Zygmunt* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 496, 516, 576, 591, 595.
291. Neja J., *Marzec 1968 r. na Politechnice Śląskiej w Gliwicach*, „Studia Śląskie” 2005, t. LXIV, s. 157–177.

292. Neja J., *Robotnicy województwa katowickiego w lecie 1980 w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa* [w:] *Dla władzy. Obok władzy. Przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL*, red. J. Neja, Warszawa 2005.
293. Neja J., *Wpływ deportacji Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r. na życie gospodarcze i społeczne Górnego Śląska w pierwszych latach powojennych* [w:] *Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004.
294. Neja J., *Wstęp* [w:] *Dla władzy. Obok władzy. Przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL*, red. J. Neja, Warszawa 2005.
295. Niedurny M., *Warunki życia i pracy deportowanych Górnoszlązaków na przykładzie obozów Regionu Doniecko-Naddnieprzańskiego* [w:] *Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 roku*, red. A. Dziurok, M. Niedurny, Katowice 2004.
296. *Niezależny i oficjalny ruch ludowy w latach 1976–1989. Dyskusja panelowa 28 listopada 2003 r.*, oprac. A. Augustyn, T. Bereza [w:] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1956–1989)*, red. J. Gmitruk, Z. Nawrocki, Warszawa 2004.
297. Niwiński P., *Działalność komórki legalizacyjnej Okręgu Wileńskiego AK po lipcu 1944 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21 (*Z dziejów podziemia niepodległościowego 1944–1956. Księga jubileuszowa Jerzego Woźniaka*), s. 157–172.
298. Niwiński P., *Działalność operacyjna UBP w stosunku do środowiska wileńskiego do 1956 r.* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 262–285.
299. Niwiński P., *Lenkų pogrindis ir sovietų okupacija po 1944 metų liepos Mesenio* [w:] *Pilietinis pasipriešinimas Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Vilnius 2004, s. 119–136.
300. Niwiński P., *Okręg Wileński w akcji „Burza”* [w:] *Operacja Burza i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2004, s. 135–164.
301. Niwiński P., *Okupacja sowiecka na Wileńszczyźnie* [w:] *Okupacja sowiecka ziem polskich 1939–1941*, red. P. Chmielowiec, Rzeszów–Warszawa 2005, s. 188–200.
302. Niwiński P., *Wstęp* [w:] *Aparat represji a opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956*, red. P. Niwiński, Warszawa 2005, s. 7–9.
303. Niwiński P., *Województwo gdańskie* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza t. 1: 1944–1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
304. Niwiński P., *Wydział śledczy WUBP Gdańsk* [w:] *Więzienie w Gdańsku w systemach represji XX wieku. W stulecie więzienia przy ulicy Kurkowej*, Warszawa–Gdańsk 2005, s. 95–118 („Przegląd więziennictwa polskiego”, nr 46 – numer specjalny).
305. Noszczak B., *Duchowieństwo wobec komunizmu. W świetle dokumentów Służby Bezpieczeństwa z lat 1954–1956, cz. 1*, „Przegląd Powszechny” 2005, nr 5; cz. 2, „Przegląd Powszechny” 2005, nr 6.
306. Noszczak B., *Geneza wysiedleń duchowieństwa rzymskokatolickiego z Opolszczyzny w 1954 r.*, „Przegląd Powszechny” 2005, nr 1.
307. Noszczak B., *Kryzys działalności Departamentu VI KdSBP przeciwko Kościołowi rzymskokatolickiemu w Polsce i próby jego przewyciężenia (1954–1956)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
308. Noszczak B., *Zakres działania i struktura Departamentu VI KdSBP*, „Przegląd Powszechny” 2005, nr 4.
309. Paczoska A., *Bydgoska Obrona Narodu Polskiego (1947–1947)*, „Kronika Bydgoska” 2004, nr 25, s. 350–364.
310. Paczoska A., „Dul”, „Głowiak” i inni, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 9–10, s. 61–69.
311. Paczoska A., *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec mieszkańców Bydgoszczy w czasie wydarzeń Grudnia 1970*, „Kronika Bydgoska” 2004, nr XXVI, s. 197–216.

312. Paczoska A., *Oskarżenia o separatyzm. Działania tajnych służb PRL wobec działaczy kaszubskich w latach 1945–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2, s. 205–233.
313. Paczoska A., *Powstanie i struktura organizacyjna PUBP w Chojnicach (1945–1954)*, „Zeszyty Chojnickie” 2005, nr 20, s. 33–54.
314. Paczoska A., *Reakcje mieszkańców Bydgoszczy na zniknięcie i śmierć ks. Jerzego Popiełuszki w meldunkach dziennych SB*, „Kronika Bydgoska” 2004, nr 25, s. 221–272.
315. Paczoska A., *Rozpracowanie operacyjne kapłana przez UB na przykładzie ks. ppłk. Józefa Wryczy*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, z. 1 (*Represje wobec Kościoła katolickiego w PRL na Kujawach i Pomorzu*), s. 89–105.
316. Paczoska A., *Tajemnica grobu nr 253. Por. Michał Gujda (1912–1950)*, „Studia Włocławskie” 2005, t. 8, s. 425–437.
317. Paczoska A., *Wstęp [w:] Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów*, red. A. Paczoska, Bydgoszcz 2005, s. 3–5.
318. Paczoska A., *Obóz w Potulicach i jego rola w eksterminacji mieszkańców Pomorza w czasie II wojny światowej [w:] Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów*, red. A. Paczoska, Bydgoszcz 2005, s. 13–26.
319. Paczoska A., *W kamieniołomach Piehcina (1950–1956)*, Bydgoszcz 2005.
320. Pawłowicz J., *Działania pozaprawne PPR wobec opozycji i podziemia na przykładzie „szwadronu śmierci” Władysława Rypińskiego [w:] „Zwyczajny” resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
321. Pawłowicz J., *Agentura WUBP w Warszawie wykorzystywana w 1949 r. przeciwko podziemiu niepodległościowemu*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1 [wspólnie z K. Krajewskim].
322. Pawłowicz J., *Nieznane świadectwa. Opozycja i opór społeczny w województwie płockim w tajnych dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, Toruń 2005.
323. Persak K., *Kontrwywiad i dziennikarze*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 11.
324. Persak K., *Rol Iosifa Stalina w podgotówce Konstytucji Polskiej Narodnej Republiki 1952 [w:] Polska – SSSR 1945–1989. Izbrannyje polityczeskije problemy nasliedia proszlogo*, red. E. Duraczyński, A. Sacharow, Moskwa 2005, s. 153–168.
325. Pietrowicz A., *Powstanie Tymczasowego Zarządu Regionu Wielkopolska NSZZ „Solidarność” i pierwszy okres jego działalności [w:] Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłoś, Poznań 2004.
326. Pietrowicz A., *Raporty z ziem wcielonych do III Rzeszy 1942–1944*, Poznań 2005 [wspólnie z Z. Mazurem i M. Rutowską].
327. Piotrowski P., *Kościół a podziemie antykomunistyczne w Polsce w latach 1944–1956 [w:] Aparat represji a opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956*, red. P. Niwiński, Warszawa 2005.
328. Piotrowski P., *Opracowanie dokumentów [w:] Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów, oprac. A. Dziurok, Warszawa 2004.
329. Piotrowski P., *Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1954–1975*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 122–164.
330. Pisuliński J., *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w latach 1944–1956*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6), s. 161–183.
331. Pisuliński J., *Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*, Wrocław 2004 (seria Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej).
332. Pisuliński J., *Polacy wobec niepodległości Ukrainy 1917–1921*, „Rocznik Wschodni”, Rzeszów–Kraków 2004, nr 10, s. 279–290.
333. Pisuliński J., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Lesku w latach 1944–1956 [w:] „Zwyczajny” resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 88–108.

334. Pisuliński J., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Mielcu i jego działalność w latach 1944–1956* [w:] *Mielec i powiat mielecki w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki, J. Skrzypczak, Mielec 2005, s. 157–183.
335. Pisuliński J., *Stanowisko Polski wobec Wszuchukraińskiej Rady Narodowej w Wiedniu* [w:] *Piatyj konhres Miżnarodnoji Asociaciji Ukrajiniści: Istorija czastina 3*, Czerniwci 2005, s. 188–193.
336. *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004.
337. Poleszak S., *Formy działania Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość w Inspektoracie Łomża (wrzesień 1945 – kwiecień 1947)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21.
338. Poleszak S., *Kryptonim „Pożar”. Rozpracowanie i likwidacja ostatniego żołnierza podziemia niepodległościowego Józefa Franczaka „Lalka”, „Lalusia” (1956–1963), „Pamięć i Sprawiedliwość”* 2005, nr 2(8).
339. Poleszak S. [oprac.], *Lubelszczyzna* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
340. Poleszak S., *Narodziny bezpieki. Powstawanie powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie od sierpnia 1944 do czerwca 1945* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
341. Poleszak S., *Zarys dziejów podziemia niepodległościowego w byłym Inspektoracie AK Łomża w latach 1945–1957* [w:] *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004.
342. Próchniak L., *Represje i szykany administracyjne wobec Kościoła w Łódzkiem 1957–1967* [w:] *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel, L. Próchniak, Warszawa 2005.
343. Ptasieńska M., *W cieniu października. List Giedroyc – Broncel, styczeń 1958*, „Zeszyty Historyczne” 2005, nr 151.
344. Rochatka T., *Nastroje robotników Poznania w latach 1980–1983* [w:] *Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
345. *Rok pierwszy. Aparat bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie lipiec 1944–czerwiec 1945*, red. R. Wnuk, S. Poleszak, L. Pietrzak, M. Zajączkowski, Warszawa 2004.
346. Rokicki K., *Aparatu obraz własny. Analiza wykresów porównawczych dotyczących kadry aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1955* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
347. Rokicki K., *Obsada kierowniczych stanowisk w aparacie bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956 – (woj. warszawskie i m.st. Warszawa)* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
348. Rokicki K., *Skoczek i sowa*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 10.
349. Sasanka P., *Punkt zwrotny dekady Gierka*, „Wiadomości Historyczne” 2004, nr 5, s. 3–19.
350. Schabieński J., Sychowicz K., *Marzenia o Orle w koronie. Nauczyciele i młodzież Polski północno-wschodniej wobec władzy w latach 1980–1986*, Białystok 2004.
351. Semków P., *Przestępczość i penitencjaryzm w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1921–1939* [w:] *Więzienie w Gdańsku w systemach represji XX wieku. W stulecie więzienia przy ulicy Kurkowej*, Warszawa–Gdańsk 2005, s. 49–59 („Przegląd więziennictwa polskiego”, nr 46 – numer specjalny).
352. Semków P., *Rok 1947 w stosunkach polsko-ukraińskich na łamach „Żołnierza Polskiego”* [w:] *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918–1989)*, t. 2: *Akcja „Wisła”*, red. R. Drozd, Warszawa 2005, s. 73–82.
353. Semków P., *Rozpracowanie przez Informację kmdr. por. Adama Rychla*, „Przegląd Morski” 2005, nr 1, s. 75–86.
354. Semków P., *Wstęp* [w:] *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, red. P. Semków, Gdańsk 2004, s. 7.

355. Siepracka D., *Mordercy Żydów przed nazistowskim Sądem Specjalnym*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6).
356. Siepracka D., Żelazko J., *Z dziejów „ludowej” sprawiedliwości. Sprawa Marii Śpiewak przed WSR w Łodzi*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21.
357. *Skazani za działalność w organizacjach niepodległościowych na Dolnym Śląsku. Wyroki Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu (1946–1955)*, red. M. Kała i K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
358. Spalek R., *Kierownictwo PZPR i MBP w poszukiwaniu „wroga wewnętrznego”. Wokół drogi do procesu Mariana Spychalskiego w latach 1948–1956* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
359. Spalek R., *Czym był Departament X*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2.
360. Spalek R., *Komuniści przeciwko komunistom* (wspólnie z A. Paczkowskim), „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2.
361. Spalek R., *Polemika z Krzysztofem Wyszowskim*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6).
362. Spalek R., *Światło na Spychalskiego*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 1–2.
363. *Sprawa procesu pokazowego 106. DP w dokumentach UB*, oprac. T. Gąsiorowski, F. Muśiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 159–196.
364. *Stan wojenny w Małopolsce. Relacje i dokumenty*, oprac. Z. Solak, J. Szarek, współpraca H. Głębocki, J. Nowak, A. Roliński, Kraków 2005.
365. Sychowicz K., oprac. źródeł nr 80, 113, 115, 116, 117 [w:] *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów, oprac. A. Dziurok, Warszawa 2004.
366. Sychowicz K., *Bp Stanisław Kostka Łukomski na Ziemi Łomżyńskiej*, „Ziemia Łomżyńska”, t. 8, Łomża 2004.
367. Sychowicz K., *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej w latach 1945–1949*, „Studia Łomżyńskie” t. XV, Łomża 2004.
368. Sychowicz K., *Działania WUBP w Białymstoku oraz propaganda władz w związku z procesem bp. Czesława Kaczmarka*, „Między Wisłą a Pilicą”, t. 5, Kielce 2004.
369. Sychowicz K., *Okoliczności upaństwowienia organizacji „Caritas” na terenie woj. białostockiego w początkach 1950 r.*, „Studia Podlaskie” t. XIV, Białystok 2004.
370. Sychowicz K., *ORMO i MO na Ziemi Łomżyńskiej wobec inwazji na Czechosłowację w 1968 r.*, „Ziemia Łomżyńska”, t. 8, Łomża 2004.
371. Sychowicz K., *Polityka władz wobec duchowieństwa archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku w latach 1945–1949* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
372. Sychowicz K., *Represje wobec duchowieństwa katolickiego w woj. białostockim w latach 1945–1956*, „Słowo. Pismo Klubu Inteligencji Katolickiej w Białymstoku” 2004, nr 17/XII.
373. Sychowicz K., *Sytuacja duchowieństwa katolickiego w diecezji warmińskiej w latach 1954–1959 – wybrane problemy*, „Znad Pisy” 2003, nr 12.
374. Sychowicz K., *Ziemia Łomżyńska w latach 1939–1941. Wybrane problemy*, „Zeszyty Regionalne” 2004, nr 2, Zambrów 2004.
375. Szarek J., *Lista aresztowanych w Małopolsce 13 XII 1981–1989* [w:] A. Gliksman, *Solidarność Małopolska. Kalendarium 1980–2005*, Kraków 2005.
376. Szarek J., *Solidarna Nowa Huta* [w:] *Drogi do wolności 1980–1989*, Kraków 2005.
377. Szarek J., *Urząd Bezpieczeństwa wobec ks. Władysława Gurgacza*, „Dzieje Podkarpacia” 2004, t. VII.
378. Szarek J., *Zachód wobec stanu wojennego* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005.
379. Szarek J., *Zwischen Propagandaabteilung der kommunistischen PZPR und dem Untergrund: Krakauer Parteiaktivisten und Journalisten* [w:] *Alte Eliten in jungen Demokratien?*

Wechsel, Wandel und Kontinuität in Mittel- und Osteuropa, red. D. Ruge, Köln–Weimar–Wien 2004, s. 203–207.

380. Szpytma M., *Einfluss der Religion auf die Entwicklung des Nationalbewusstseins der polnischen Bauern in Galizien in Lichte deren Memoiren* [w:] *Ausgewählte Probleme zur Geschichte der polnischen Landwirtschaft im 19. und 20. Jahrhundert*, red. P. Franaszek, Kraków 2005.

381. Szpytma M., *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe 1955–1957 w materiałach krakowskiej bezpieki* [w:] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1956–1989. Materiały z konferencji naukowej 27–28 listopada 2003 r. w Rzeszowie*, red. J. Gmitruk i Z. Nawrocki, Warszawa 2004, s. 201–215.

382. Szwagrzyk K., *Akt oskarżenia zatwierdzam... Sylwetka prokuratora Filipa Barskiego* [w:] *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Ciesielski, T. Kulak, K. Ruchniewicz, J. Tyszkiewicz, Toruń 2004.

383. Szwagrzyk K., *Kpt. Eugeniusz Werens (1917–1947). Szkic biograficzny*, „Dzieje Podkarpacia”, t. VII, Krosno 2003.

384. Szwagrzyk K., *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944–1956*, Kraków–Wrocław 2005.

385. Szwagrzyk K., *Przestępstwa funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1945–1953* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005.

386. Szwagrzyk K., *Sprawa ks. Paula Sauera w materiałach Urzędu Bezpieczeństwa we Wrocławiu* [w:] Ks. Paul Sauer, Bolesławiec 2004.

387. Szwagrzyk K., *Więźniowie polityczni w systemie komunistycznego więziennictwa w Polsce 1944–1956. Doświadczenia a teraźniejszość* [w:] *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E. Kryńska, Białystok 2004.

388. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Działalność prowokacyjna urzędów bezpieczeństwa publicznego w woj. kieleckim i ich manipulacje przebiegiem i wynikami śledztw w świetle materiałów Wojtkowego Sądu Rejonowego w Kielcach* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 461–481.

389. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Działania aparatu represji. Wydarzenia w Starachowicach w noc sylwestrową 1945 r. w świetle dokumentów*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 335–343.

390. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Fikcyjna organizacja „Młoda Gwardia” jako efekt „niedozwolonych metod śledczych”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21, s. 339–349.

391. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Ślady obecności grup ukraińskich na Kielecczyźnie po 1945 r. – przyczynek do zasięgu oddziaływania podziemia ukraińskiego w Polsce*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 121–122.

392. Śmietanka-Kruszelnicki R., *W poszukiwaniu prawdy – druga odpowiedź p. Czesławowi Niedbale*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 22, s. 229–235.

393. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Spoločności lokalne wobec podziemia po 1945 r. (na przykładzie powiatów kozienickiego i radomskiego) – próba analizy problemu* [w:] *Wieś polska wobec wyzwań, przełomów i zagrożeń (XIX i XX wiek)*, t. 2, red. M. Przeniosło i S. Wiech, Kielce 2005, s. 123–136.

394. Terlecki R., *Asymmetrische Karrieren: Kommunisten und Oppositionsmitglieder im politischen Leben der Region Klempolen (Małopolska)* [w:] *Alte Eliten in jungen Demokratien? Wechsel, Wandel und Kontinuität in Mittel- und Osteuropa*, red. D. Ruge, Köln–Weimar–Wien 2004, s. 195–201.

395. Terlecki R., *Działania operacyjne Wydziału II krakowskiej Służby Bezpieczeństwa podczas jubileuszu 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego* [w:] *Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Józefowi Miąso*, Warszawa 2004, s. 149–169.

396. Terlecki R., *Walka wywiadów, czyli rozpracowanie pułkownika Bąkiewicza* [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. R. Terlecki, Warszawa 2005, s. 318–349.

397. Terlecki R., *Wojenna codzienność* [w:] *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980–2005*, red. A. Borowski, Warszawa 2005, s. 353–373.
398. Toborek T., *Dowództwo Konspiracyjnego Wojska Polskiego przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Łodzi* [w:] *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2005.
399. Toborek T., *Duszpasterstwa Akademickie w Łodzi* [w:] *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel, L. Próchniak, Warszawa 2005.
400. Toborek T., *Konspiracyjne Wojsko Polskie w Belchatowie i okolicach* [w:] *Belchatów. Szkice z dziejów miasta*, red. D. Rogut, Piotrków Trybunalski 2005.
401. Trębacz W., *Józef Adamczyk (1923–1952)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004
402. Trębacz W., *Bogusław Grygorczyk (1935–1989)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków–Warszawa–Wrocław 2004
403. Trębacz W., *Józef Pachla (1929–1994)* [w:] *MSBUDN 1939–1945*, Kraków 2005, t. XI.
404. Trębacz W., *Pianista pod specnazorem*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 11 (58).
405. Urynowicz M., *Straż Obywatelska w Warszawie we wrześniu i październiku 1939 roku* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005.
406. Wasilewski W., *Komisja Katyńska Kongresu (1951–1952)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 5–6.
407. Wasilewski W., *Marian Zdziechowski wobec myśli rosyjskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2005.
408. Wasilewski W., *Rezolucja 390, 82d Cong., 1 sess., Izby Reprezentantów Kongresu USA (w sprawie powołania Komisji Specjalnej do zbadania sprawy Katynia w r. 1951)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 5–6.
409. Wnuk R., *Polski wywiad o niemieckie „tajne bronie”* [w:] *Współpraca wywiadowcza między Polską a Wielką Brytanią w okresie drugiej wojny światowej*, red. T. Stirling, D. Nałęcz, T. Dubicki, t. 1, Warszawa 2005.
410. Wnuk R., *Polski wywiad we Francji 1940–1945* [w:] *Współpraca wywiadowcza między Polską a Wielką Brytanią w okresie drugiej wojny światowej*, red. T. Stirling, D. Nałęcz, T. Dubicki, t. 1, Warszawa 2005.
411. Wnuk R., *Polityczne i ideowe oblicze podziemia antykomunistycznego w Polsce* [w:] *Aparat represji a opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956*, red. P. Niwiński, Warszawa 2005.
412. Wnuk R., „Powstanie Czortkowskie” – 21 stycznia 1941 r., „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 149.
413. Wołoszyn J., *Członkowie Związku Młodzieży Polskiej w województwie lubelskim wobec Kościoła katolickiego – przyczynek do dziejów mentalności młodzieży*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
414. *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004.
415. Wróbel J., *Procesy członków niepodległościowych organizacji młodzieżowych przed WSR w Łodzi* [w:] *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004.
416. *Wykaz osób skazanych na karę śmierci przez WSR w Łodzi oraz zmarłych w czasie odbywania wyroku pozbawienia wolności* [w:] *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004.
417. *Zagłada Żydów Zagłębiowskich*, red. A. Namysło, Będzin 2004.
418. Zajączkowski M., *Sprawa agenturalno-śledcza kryptonim „Zabiała”. Kulisy procesu Jana Szpontaka „Zaluzniaka”* [w:] *Śłużby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.

419. Zajączkowski M. [wspólnie z G. Motyka], *Jak w PRL historię poprawiano* [w:] *Służby Bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.
420. Zblewski Z., *Historia polityczna świata XX wieku 1901–1945*, Kraków 2004 [jako jeden z autorów].
421. Zblewski Z., *Historia polityczna świata XX wieku 1945–2000*, Kraków 2004 [jako jeden z autorów].
422. Zblewski Z., *Okręg Krakowski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” 1945–1948. Geneza, struktury, działalność*, Kraków 2005.
423. Zblewski Z., *Wytyczne pracy konspiracyjnej Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” z jesieni 1945 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 23, s. 229–265.
424. Ziobroń R., *Andrzej Kopecki – działacz mieleckich Brygad Wywiadowczych WiN* [w:] *Mielec i powiat mielecki w latach 1944–1956*, red. Z. Nawrocki, J. Skrzypczak, Mielec 2005, s. 119–124.
425. Zwiernik P., *Działalność podziemnych rozgłośni radiowych po wprowadzeniu stanu wojennego* [w:] *Media w PRL, PRL w mediach*, Gdańsk 2004.
426. Zwiernik P., *Opór i działalność opozycyjna młodzieży poznańskich szkół średnich* [w:] *Stan wojenny w Wielkopolsce*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
427. Zwolski M., *Sytuacja „młodocianych więźniów” w latach 1945–1956 na przykładzie więzienia w Białymstoku* [w:] *Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945–1956*, red. E. Kryńska, Białystok 2004.
428. Zwolski M., *Ucieczka z więzienia w Białymstoku 9 maja 1945 r.* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
429. Zwolski M., *Żołnierze podziemia niepodległościowego w więzieniu w Białymstoku po 1944 r. (uwagi wstępne)* [w:] *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004.
430. Żaryn J., *1956. Tam gdzie odwilży nigdy nie było*, „Arcana” 2005, nr 3–4 (64–65).
431. Żaryn J., *Kościół katolicki w PRL – wybrane zagadnienia, hipotezy, prowokacje*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1 (7).
432. Żaryn J., *W obronie Stronnictwa Narodowego*, „Glaukopis” 2005, nr 2–3.
433. Żaryn J., *Władza komunistyczna wobec Kościoła katolickiego w Polsce 1945–1989 – ideologia i praktyka* [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Jankowiak i J. Miłosz, Poznań 2004.
434. Żbikowski A., *Die Erinnerung an den Holocaust in Polen (unter besonderer Beruecksichtigung der Herausbildung Der Juedischen Historischen Kommission)* [w:] *Die Nachgeschichte Des Holocaust In Ost- Und Mitteleuropa*, red. K. Sauerland, Frankfurt am Main 2005.
435. Żbikowski A., *Raport Friedricha Katzmanna i zagłada ludności żydowskiej w dystrykcie galicyjskim* [w:] *Akcja Reinhardt – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*, red. D. Libionka, Warszawa 2004, s. 132–138.
436. Żbikowski A., *Krótką historia stosunków polsko-żydowskich we wsi Grądy Woniecko w roku 1942* [w:] *Świat niepożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII-XX wieku*, red. K. Jasiewicz, Warszawa–Londyn 2004.
437. Żbikowski A., *Teksty pogrzebane w niepamięci. Relacje dwóch uciekinierek z masowego grobu Poniatowa*, „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2005, t. 1.
438. Żbikowski A., *Żydzi w Polsce 1939–1945* [wspólnie z B. Engelking] [w:] *Pamięć. Historia Żydów polskich przed, w czasie i po Zagładzie*, red. F. Tych, Warszawa 2004.
439. Żelazko J., *Antykościelne struktury i kierunki działania WUBP (WUdsBP) w Łodzi* [w:] *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel i L. Próchniak, Warszawa 2005.

440. Żelazko J., *Fragment dotyczący obsady personalnej WUBP i PUBP oraz więzień z woj. łódzkiego* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwa-grzyk, Warszawa 2005.
441. Żelazko J., *Kadra kierownicza WUBP w Łodzi w latach 1945–1956* [w:] „Zwyczajny” *resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
442. Żelazko J., *Mieszkańcy Ziemi Piotrkowskiej przed WSR w Łodzi*, „Rocznik Łódzki” 2004, t. 51.
443. Żelazko J., *Organizacja i obsada personalna WSR w Łodzi*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1.
444. Żelazko J., *Proces kierownictwa Okręgu Łódzkiego Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” przed WSR w Łodzi* [w:] *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004.
445. Żelazko J., Siepracka D., *Z dziejów „ludowej” sprawiedliwości. Sprawa Marii Śpiewak przed WSR w Łodzi*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2004, nr 21.
446. Żurek J., „Teczki” na księży i ich likwidacja (zakończenie działalności Departamentu IV MSW), „Ateneum Kapłańskie” 2004, t. 143, z. 3 (574).
447. Żurek J., *Dom rozdzielony. Kontrola oraz inwigilacja „księży patriotów” w czasach stalinowskich*, „Christianitas” 2004, nr 19/20.
448. Żurek J., *Powtórna kasata placówek wychowawczych Kościoła katolickiego w Polsce (1958–1963)*, „Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”, t. 102, Kraków 2004.

RECENZJE

1. Bereza T., (rec. P. Kołakowski, *NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa 2001), „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 457–459.
2. Chinciński T., (rec. W. Zajewski, *Józef Wybicki. Konfederat – Organizator legionów – Mąż stanu w dobie Napoleona – Senator Królestwa Polskiego*, Toruń 2003), „Universitas Gedanensis” 2004, nr 16, s. 213–217.
3. Danilecki T., (rec. P. Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Białystok 2002) [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
4. Dziurok A., (rec. J. Myszor i J. Konieczny, *Korespondencja Augusta Hlonda i Józefa Gawliny 1934–1948*, Katowice 2003) „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2004, t. 37, z. 2.
5. Dziurok A., (rec. Z. Woźniczka, *Katowice 1945–1950. Pierwsze powojenne lata. Polityka – społeczeństwo – kultura*, Katowice 2004), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1 (7), s. 385–404.
6. Eisler J., (rec. D. Skotarczak, *Obraz społeczeństwa PRL w komedii filmowej*, Poznań 2004), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 6, s. 386–390.
7. Eisler J., (rec. M. Pasztor, *Między Paryżem, Warszawą i Moskwą. Stosunki polsko-francuskie w latach 1954–1969*, Toruń 2003), „Kwartalnik Historyczny” 2004, nr 4, s. 171–173.
8. Eisler J., *Refleksje o systemie* (rec. J. Karpiński, *Ustrój komunistyczny w Polsce*, Warszawa 2005), „Nowe Książki” 2005, nr 6, s. 71.
9. Eisler J., *Żywoty równoległe* (rec. M. Wroński, *Zagadka śmierci profesora Mariana Grzybowski*, Warszawa 2004), „Nowe Książki” 2004, nr 9, s. 34–35.
10. Kamiński Ł., (rec. E. Matkowska, *System. Obywatel NRD pod nadzorem tajnych służb*, Kraków 2003), „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 460–463.
11. Kamiński Ł., *Twórcy w czasach Gierka* (rec. A. Krajewski, *Między współpracą a oporem. Twórcy kultury wobec systemu politycznego PRL (1975–1980)*, Warszawa 2004), „Mówią Wieki” 2004, nr 10, s. 60.

12. Kopka B., *Niecodzienna codzienność* (rec. T. Wolsza, *W cieniu Wronek, Jaworzna i Piehcina... 1945–1956. Życie codzienne w polskich więzieniach, obozach i ośrodkach pracy więźniów*, Instytut Historii PAN, Warszawa 2003, s. 263); „Przegląd Historyczny” 2005, t. XCVI, z. 1.
13. Korcuć M., *Piotr Majer. Milicja Obywatelska w systemie organów PRL*, „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1.
14. Kurpierz T., *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945* (rec. B. Tracz, *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945*, Gliwice 2004), „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2005, nr 5–6 (52–53), s. 197–198.
15. Łapiński P., (rec. J. Rutkiewicz, *Wojsko litewskie 1918–1940. Litewskie formacje zbrojne 1940–1953*, Warszawa 2002), „Biuletyn Historii Pogranicza”, nr 5, Białystok 2004.
16. Łapiński P., (rec. J. Zieleniewski, *Raporty wywiadu AK-AKO-WiN Obwodu Wysokie Mazowieckie w Okręgu Białystok 1944–1947*, Białystok 2001) [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
17. Łapiński P., (rec. K. Litwiejko, *Narodowa Organizacja Wojskowa Okręg Białystok 1941–1945*, Białystok 2002), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).
18. Madej K., *Dziesięć lat „Solidarności” po 15 latach* (rec. II wyd. *Kalendarium „Solidarności” 1980–1989*), „Nowe Książki” 2005, nr 9, s. 20–22.
19. Milewski J.J., (rec. *Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*, t. 1, Wilno 2001, t. 2, Wilno 2003), „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
20. Milewski J.J., (rec. *Asoba w gistoryi: gieroicznaje i tragicznaje*, Brześć 2004), „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
21. Milewski J.J., (rec. *Polskoje podpolje na territorii zapadnych oblastiej Bielarusi (1939–1954 gg.*, Grodno 2004), „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
22. Milewski J.J., (rec. *Problemy nacjonalnego soznanija polskiego nasielenija na Bielarusi*, Grodno 2004), „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
23. Motyka G., (rec. J. Kyryczuk, *Ukrajinijskij nacjonalnyj ruch 40–50-rokiw XX stolittja: ideolohij ta praktyka*, Lwów 2003) [w:] *Ukraina Moderna* nr 9, Kyjiw-Lwów 2005, s. 340–344.
24. Niwiński P., (rec. P. Rokicki, *Armia Krajowa na Wileńszczyźnie 1943–1945*, Warszawa 2003), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1, s. 402–407.
25. Poleszak S., *W odpowiedzi na recenzję „Pamiętnika” Zdzisław Brońskiego „Uskoka”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 23.
26. Poleszak S., (rec. A.G. Kister, *Studium zniewolenia. Walka aparatu bezpieczeństwa z polskim podziemiem niepodległościowym na Lubelszczyźnie [1944–1947]*), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2(8).
27. Pyżewska A., (rec. *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim 1944–1956*, red. T. Danilecki, Warszawa 2004), „Biuletyn Historii Pogranicza”, nr 5, Białystok 2004.
28. Pyżewska A., (rec. *Żydzi i stosunki polsko-żydowskie w regionie łomżyńskim w XIX i XX wieku. Studia i materiały*, red. M. Gnatowski, Łomża 2002) [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
29. Sasanka P., (rec. D. Morgan, *Konflikt pamięci. Narracje radomskiego Czerwca 1976*, Warszawa 2004), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1.
30. Semków P., (rec. A. Peplowski, *Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Toruń 2004), „Przegląd Morski” 2004, nr 9, s. 83–87.
31. Sychowicz K., (rec. C. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński w latach II wojny światowej i trudnych latach powojennych*, Warszawa 2004) [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
32. Sychowicz K., (rec. *Rys monograficzny działalności Drużyny Weteranów – Harcerzy Ziemi Łomżyńskiej – Kręgu Seniorów im. Leona Kaliwody na tle skautingu światowego i polskie-*

go. *Jest taka drużyna*, red. M. Mieszkowski, Łomża 2003), t. 1–2, „Studia Łomżyńskie” t. XV, Łomża 2004.

33. Wasilewski W., (rec. J.I. Muchin, *Antirossijskaja podlost'. Nauczno istoriczeskij analiz. Rassledowanije falsyfikacji Katynskiego diela Polszej i Gieneralnoj prokuraturroj Rossiji s celu razżecz nienawist polakow k ruskim*, Moskwa 2003), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1 (7).

34. Wołoszyn J., (rec. D. Pohl, *Von der „Judenpolitik” zum Judenmord. Der Distrikt Lublin des Generalgouvernements 1939–1944*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1993), B. Musiał, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernements. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin 1939–1944* (Wiesbaden, 1999), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2004, nr 2.

35. Zwolski M., (rec. T. Strzembosz, *Antysowiecka partyzantka i konspiracja nad Biebrzą X 1939 – VI 1941*, Warszawa 2004), „Biuletyn Historii Pogranicza”, nr 5, Białystok 2004.

36. Żbikowski A., (rec. *Collaboration and Resistance during the Holocaust. Belarus, Estonia, Latvia, Lithuania*, red. D. Gaunt, P. A. Levin, L. Palosuo, P. Lang, Bern 2004, s. 519) „Kwartalnik historii Żydów w Polsce” (dawny: „Biuletyn ŻIH”), 2005 nr 3.

37. Żbikowski A., (rec. F. Klaus-Peter: *Der nationalsozialistische Judenmord in polnischen Augen: Einstellungen in der polnischen Presse 1942–1946/47*. „Phil. Diss.” Köln 2003), „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung”, Herder-Institut, Marburg 2004.

38. Żbikowski A., (rec. A. Goets, *Hitlers Volksstaat. Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus*, Frankfurt am Main 2005), „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2005, t. 1.

39. Żbikowski A., (rec. Ch. Browning, *The Origins of the Final Solution*, University of Nebraska Press, 2004) „Zagłada Żydów. Studia i materiały” 2005, t. 1.

40. Żelazko J., (rec. J. Chańko, Z. Onufrzak, *Z dziejów konspiracji młodzieżowych w Łodzi 1948–1953*, Łódź 2005), „Weteran” 2005, nr 4 (56).

41. Żygadło J., (rec. J. Zajadły, *Odpowiedzialność za mur*), „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2.

OPRACOWANIA PUBLICYSTYCZNE I POPULARNONAUKOWE

1. Balbus T., *Major Ludwik Marszałek (1912–1948) – bohater Polski Podziemnej na Ziemi Dębickiej*, „Obserwator Dębicki”, III 2005.

2. Balbus T., *Sowieci i Żymierski a lwowska AK*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 12.

3. Bębniak G., *Bitwy bawarskich drwali* (wywiad udzielony B. Wielińskiemu), „Gazeta Wyborcza” (dodatek katowicki), 29 IV 2005.

4. Bębniak G., *Ewangelik – czyli Niemiec?*, „Ewangelik” 2004, nr 4.

5. Bębniak G., *Suknie jak u Ślązaczek* (wywiad udzielony B. Wielińskiemu), „Gazeta Wyborcza” (dodatek katowicki), 11 IV 2005.

6. Bębniak G., *Sztandar*, „Nowe Państwo” 2005, nr 4.

7. Bębniak G., *To mogli być gimnazjaliści* (wywiad udzielony B. Wielińskiemu i P. Czado), „Gazeta Wyborcza” (dodatek katowicki), 10 VI 2005.

8. Bogaczewicz S.A., *W służbie Kościoła lwowskiego i wrocławskiego. Kapłańska droga ks. Bernarda Pyclika (1896–1964)*. „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 2004, nr 12.

9. Bogaczewicz S.A., *Z dziejów komunistycznych represji wobec dolnośląskiego Kościoła. Sprawa ks. Ignacego Pawlikiewicza i innych*, „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 2005, nr 5.

10. Cenckiewicz S., „Ważny” – najważniejszy z komunistycznych agentów na emigracji, „Gazeta Polska” 2005, nr 27.

11. Cenckiewicz S., *Bond mniemany. Gromosław Czempiński, szef UOP w III RP, inwigilował w czasach PRL Kościół i Polonię*, „Wprost” 2004, nr 1130.

12. Cenckiewicz S., *Bronię Katelbacha!*, „Życie”, 18–19 IX 2004.

13. Cenckiewicz S., *Kto (i dlaczego) boi się IPN? Odpowiedź na ankietę*, „Arcana” 2005, nr 64–65, s. 248–249.

14. Cenckiewicz S., *List do redakcji „Zeszytów Historycznych”*, „Zeszyty Historyczne” 2005, z. 150, s. 252–254.
15. Cenckiewicz S., *Pod okiem bezpieki*, „Nowy Dziennik”, 16–17 IV 2005.
16. Cenckiewicz S., *Polonus – poczciwy sympatyk PRL*, „Nowy Dziennik” 2005, 23–24 IV 2005.
17. Cenckiewicz S., *Prawda kłamstw. Jak wiedza z teczek bezpieki zmieni historię PRL?*, „Wprost” 2005, nr 1174.
18. Cenckiewicz S., *Przeciw „brakowaniu” pamięci*, „Gazeta Wyborcza”, 14 III 2005.
19. Cenckiewicz S., *Przeciw fabrykowaniu faktów*, „Głos” 2005, nr 12–13.
20. Cenckiewicz S., *Przeciw lukrowaniu historii. W odpowiedzi Aleksandrowi Hallowi*, „Głos” 2005, nr 10.
21. Cenckiewicz S., *Służba Bezpieczeństwa Okrągłego Stołu. Transformacja ustrojowa w Polsce w latach 1988–1990 była wspierana przez bezpiekę*, „Wprost” 2005, nr 1177.
22. Chinciński T., *Na tropach prowokacji*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 10, s. 31–39.
23. Chinciński T., *Donosy PPR i aresztowania księży*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6, s. 119–127.
24. Chinciński T., *Dywersja znad Tamizy*, „Gazeta Pomorska”, 13 VIII 2004, s. 15. [Polemika z listem prof. dr. hab. Włodzimierza Jastrzębskiego opublikowanym w „Gazecie Pomorskiej” 30 VII 2004].
25. Chinciński T., *Kryzys bydgoski*, „Polityka”, wydanie specjalne 2005, nr 4: *Rewolucja Solidarności. Polska od sierpnia 1980 do grudnia 1981*, 8 VIII 2005, s. 55–58.
26. Chinciński T., *Niemiecka dywersja we wrześniu 1939 r. w londyńskich meldunkach*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 8–9, s. 31–40.
27. Chmielowiec P., *Kosztowny „Jaśmin”*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3.
28. Chinciński T., *Krew po obu stronach – bydgoska krwawa niedziela*, „Polityka” 2005, nr 35 (2519), s. 68–70.
29. Chinciński T., *Niedziela 3 września 1939 r.*, „Kalendarz Bydgoski”, R. XXXIX: 2006, s. 244–252.
30. Czapski G., *WRON-a nad Koszalinem*, „In Gremio” 2005, nr 12.
31. Danilecki T., *Przedmowa [w:] K. Lachowski, Figurant. Dokumenty Służby Bezpieczeństwa. Sprawa operacyjnego rozpracowania 25723 kryptonim „Ptak”*, Białystok 2005.
32. Danilecki T., *Rozpracowanie podziemnych struktur Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” przez Wydziały III, IV i V Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w pierwszych miesiącach stanu wojennego*, „Pierwsza Solidarność. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych – Białystok” 2004, nr 11.
33. Danilecki T., *Wstęp [w:] Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim 1944–56*, „Biuletyn Historii Pogranicza”, nr 5, Białystok 2004.
34. Dudek A., *Gratulacje i obawy*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 4 (51).
35. Dudek A., *Gry telewizyjne*, „Rzeczpospolita”, 18–19 IX 2004.
36. Dudek A., Machcewicz P., *IPN na celowniku*, „Rzeczpospolita”, 30 IX 2004.
37. Dudek A., *Mord na zlecenie PRL*, „Newsweek Polska”, 17 X 2004.
38. Dudek A., *Najważniejsza jest pamięć [w:] Raport Rokity. Sprawozdanie Sejmowej Komisji do spraw zbadania działalności MSW*, Kraków 2005.
39. Dudek A., *Otworzyć wrota archiwów*, „Rzeczpospolita”, 27 V 2005.
40. Dudek A., *Podsluchana historia*, „Newsweek Polska”, 4 XII 2005.
41. Dudek A., *Posłowie [w:] Raport Rokity. Sprawozdanie Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności MSW*, Kraków 2005.
42. Dudek A., *Rachunek dla generała*, „Fakt”, 13 XII 2005.
43. Dudek A., *Testament bezpieki*, „Newsweek Polska”, 4 VII 2004.
44. Dudek A., *Wstęp [w:] E. K. Czaczkowska, T. Wiścicki, Książd Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 2004.

45. Dziurok A., *Wplątani w historię*, „Raport” 2005, nr 6 (49), s. 19–20.
46. Eisler J., „*Nasi Żydzi pobili ich Arabów*”, „Gazeta Polska”, 25 VIII 2004, nr 34.
47. Eisler J., *Armatki wodne czy granaty łzawiące*, „Gazeta Polska”, 5 I 2005, nr 1.
48. Eisler J., *Buty świętego Piotra*, „Gazeta Polska”, 27 IV 2005, nr 27.
49. Eisler J., *Czego historyk dziejów najnowszych pisać nie może*, „Gazeta Polska”, 29 XII 2004, nr 52.
50. Eisler J., *Druh Tomasz*, „Gazeta Polska”, 27 X 2004, nr 43.
51. Eisler J., *Historia pewnego kłamstwa*, „Gazeta Polska”, 21 VII 2004, nr 29.
52. Eisler J., *Kłamać może każdy*, „Gazeta Polska”, 23 II 2005, nr 8.
53. Eisler J., *Kto (i dlaczego) boi się IPN?(ankieta historyczna)*, „Arcana” 2005, nr 64–65, s. 262–266.
54. Eisler J., *Narodowo-patriotyczni komuniści*, „Gazeta Polska”, 1 IX 2004, nr 35.
55. Eisler J., *Nie tylko teczki*, „Gazeta Polska”, 18 V 2005, nr 20.
56. Eisler J., *O wyższości historyków nad szarlatanami*, „Gazeta Polska”, 13 X 2004, nr 41.
57. Eisler J., *O zapomniani*, „Gazeta Polska”, 25 V 2005, nr 21.
58. Eisler J., *Od Mieszka I do Jana Pawła II. Kompaktowa historia Polski* (okres 1945–2005).
59. Eisler J., *Oswobodzenie znaczy Wyzwolenie*, „Gazeta Polska”, 8 XII 2004, nr 49.
60. Eisler J., *Pierwszy niekomunistyczny*, „Gazeta Polska”, 15 IX 2004, nr 37.
61. Eisler J., *Polski stalinizm czy stalinizm w Polsce*, „Gazeta Polska”, 9 III 2005, nr 10.
62. Eisler J., *Prawda o PRL*, „Gazeta Polska”, 10 XI 2004, nr 45.
63. Eisler J., *Problem niemiecki – problem polski*, „Gazeta Polska”, 29 IX 2004, nr 39.
64. Eisler J., *Pyrrusowe zwycięstwo Polski*, [w:] *Tajemnice końca wojny*, „Polityka” (wydanie specjalne), s. 94–95.
65. Eisler J., *Rewelacje, sensacje, newsy*, „Gazeta Polska”, 30 III 2005, nr 13.
66. Eisler J., *Sto lat Gomułki*, „Gazeta Polska”, 9 II 2005, nr 6.
67. Eisler J., *Sztandar PZPR wyprowadzić*, „Gazeta Polska”, 19 I 2005, nr 3.
68. Eisler J., *Ulica Jacka Kuronia*, „Gazeta Polska”, 7 VII 2004, nr 27.
69. Eisler J., *W krainie NRD*, „Gazeta Polska”, 24 XI 2004, nr 47.
70. Eisler J., *Wielka manipulacja*, „Gazeta Polska”, 4 VIII 2004, nr 31.
71. Eisler J., *Zapomniany marszałek*, „Gazeta Polska”, 8 VI 2005, nr. 23.
72. Eisler J., *Zmarnowana szansa*, „Gazeta Polska”, 18 VIII 2004, nr 33.
73. Fornal P., Krzysztofiński M., *Między UB a partią*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2 (48–49).
74. Frazik W., *Operacja „Salamander”*, „Dziennik Polski” 2 IV 2004.
75. Frazik W., *Proces krakowski* [w:] *Podziemie antykomunistyczne w latach 1944–1956*, [red. J. Szarek], Kraków 2004, s. 71–77 (wspólnie z F. Musiałem) [pierwodruk: „Dziennik Polski”, 6 IX 2002].
76. Frazik W., *Proces krakowski*, „Dziennik Polski”, 6 IX 2002 (współautor F. Musiał; dot. procesu II ZG WiN i działaczy PSL).
77. Frazik W., *Zabić Lwa*, „Dziennik Polski”, 11 III 2005 (współautor F. Musiał).
78. Gieszczyńska R., *Wypędzeni, przypędzeni... Kształtowanie się nowego społeczeństwa na Warmii i Mazurach w latach 1945–1949*, „Echa Przeszłości” t. V, Olsztyn 2004.
79. Głębocki H., *„Postacie typowe dla PRL...” – rozmowa z Adamem Zagajewskim*, „Arcana” 2004, nr 4–5 (58–59), s. 65–72.
80. Głębocki H., *Rezerwa kadrowa*, „Dziennik Polski”, 25 XI 2005 r.
81. Głębocki H., *Świat nie przedstawiony*, „Dziennik Polski”, 19 XI 2004 (przedruk za: „Arcana” 2004, nr 4–5 (58–59)).
82. Głębocki H., *Wojna z narodem* [w:] *Komunizm w Polsce* (praca zbiorowa), Kraków 2005, s. 340–383.
83. Głębocki H., *Zwerbować albo nastraszyć. SB kontra Adam Zagajewski*, „Rzeczpospolita”, 28 VIII 2004, dodatek „Plus-Minus”. przedruk za: „Arcana” 2004, nr 4–5 (58–59).

84. Jaczyńska A., *Historia pewnego miasteczka. Zagłada Żydów polskich na przykładzie Chełma. Scenariusz lekcji historii dla uczniów gimnazjum*, [w]: *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
85. Jaczyńska A., *Od izolacji do zagłady – los Żydów polskich w okresie okupacji na przykładzie historii rodziny Lipmana Sznajdera z Chełma. Scenariusz lekcji historii dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej*, [w]: *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
86. Jaczyńska A., *Czy należy dziś uczyć o Holokaście? Scenariusz lekcji historii dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej*, [w]: *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
87. Kamiński Ł., *Cztery zdjęcia z albumu UB. Poznański Maj '46*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 10.
88. Kamiński Ł., *Czy Lenin jest śmieszny?*, „Panorama Dolnośląska” nr 21, 29 V 2005, s. 12.
89. Kamiński Ł., *Gorące „Lato 76”*, „Panorama Dolnośląska” nr 25, 26 VI 2005, s. 59–61.
90. Kamiński Ł., *Gorący czerwiec*, „Solidarność Dolnośląska” nr 7–8, 28 VII 2005, s. 10–11.
91. Klementowski R., *Fantaści a SB*, „Czas Fantastyki” 2005, nr 3 (4), s. 60–61.
92. Kamiński Ł., *Koniec świata esbeków*, „Gazeta w Opolu”, 4 VI 2005.
93. Kamiński Ł., *Koszmar w mieście Rumcajsa*, „Panorama Dolnośląska” 2004, nr 1.
94. Kamiński Ł., *Kryptonim „Podzegacze”*, „Panorama Dolnośląska” nr 24, 19 VI 2005, s. 8–9.
95. Kamiński Ł., *Licealna konspira*, „Panorama Dolnośląska” 2004, nr 15, s. 52–53.
96. Kamiński Ł., *Lingua securitatis, czyli słowniczek bezpieczeństwa*, „Bezpieka”, dodatek specjalny do „Rzeczpospolitej”, 11–12 VI 2005, s. 5–9.
97. Kamiński Ł., *Ludzie wiedzą swoje*, „Polityka” nr 33, 14 VIII 2004, s. 70–71.
98. Kamiński Ł., Majchrzak G., *Wczoraj figura, dziś figurant*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2 (48–49).
99. Kamiński Ł., *Marcowe starcie*, „Panorama Dolnośląska” 2005, nr 11.
100. Kamiński Ł., *Między Marsem a Jehową*, „Panorama Dolnośląska” 2004, nr 5.
101. Kamiński Ł., *Nieustanny atak, rozmowa z dr. Łukaszem Kamińskim*, „Gazeta Wrocławska – Słowo Polskie”, 20 IV 2005, s. 2.
102. Kamiński Ł., *O krok od rewolucji*, „Panorama Dolnośląska” nr 7, 24 X 2004.
103. Kamiński Ł., *Opolskie echa wojny sześciodniowej*, „Gazeta w Opolu”, 10 VI 2005.
104. Kamiński Ł., *Ponad 40 lat pod lupą służb*, „Panorama Dolnośląska” nr 20, 22 V 2005, s. 8–9.
105. Kamiński Ł., *Przypadki marcowe*, „Wprost” 2005, nr 10.
106. Kamiński Ł., *Słynni z oporu, rozmowa z dr. Łukaszem Kamińskim*, „Słowo Polskie – Gazeta Wrocławska”, 13 XII 2004, s. 2.
107. Kamiński Ł., *Trzeba „zrobić Poznań” w Opolu*, „Gazeta w Opolu”, 25 VI 2005.
108. Kamiński Ł., *Wojna korespondencyjna*, „Panorama Dolnośląska”, nr 22, 6 VI 2005.
109. Kamiński Ł., *Wolność w plecaku*, „Gazeta Wyborcza Wrocław”, 20–21 VIII 1005, s. 2 (wywiad).
110. Kamiński Ł., *Wrocławski Marzec '68 w meldunkach Służby Bezpieczeństwa*, „Rocznik Wrocławski” 2004, t. 9, s. 243–291.
111. Kamiński Ł., *Za protest proti okupaci se chodilo do vězení, říká historik*, „Mlada Fronta Dnes”, 1 IV 2005, s. 6.
112. Kamiński Ł., *Zapomniany Maj '46*, „Panorama Dolnośląska” nr 17–18, 1–8 V 2005, s. 62–63.
113. Kamiński Ł., *ZOMO dla początkujących*, „Solidarność Dolnośląska” nr 11, 18 XI 2004.
114. Kamiński Ł., *ZOMO dla początkujących*, „Solidarność Zagłębia Miedziowego” nr 11, 16 XI 2004.
115. Komborska M., Krzysztofiński M., *Dla nas nie ma miejsca... Wspomnienia z Kosowa Huculskiego*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6 (52–53).
116. Kopka B., Żurek J., *Alianci ze wschodu*, „Nowe Państwo” 2004, nr 11 (353).
117. Kopka B., *Archipelag bezpieczeństwa*, „Gazeta Wyborcza”, 11–12 XII 2004.

118. Kopka B., *Anty-Katyń*, „Nowe Państwo” 2004, nr 9.
119. Kopka B., *Burza na partyjnym zebraniu*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 7–8.
120. Kopka B., *Dyscyplinowanie agentów*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 9–10.
121. Kopka B., *Gra Katyniem*, „Gazeta Wyborcza”, 8–9 I 2005.
122. Kopka B., *Krew Monte Cassino*, „Gazeta Wyborcza”, 17 V 2005.
123. Kopka B., *Niewinny naczelnik Morel*, „Gazeta Polska”, 17 VIII 2005.
124. Kopka B., *Planeta Gulag*, „Gazeta Wyborcza”, 1 II 2005.
125. Kopka B., *Sierpniowe donosy*, „Polityka”, 21 VIII 2004 (razem z G. Majchrzakiem).
126. Kopka B., *Trudności z odzieżą ochronną*, „Mazowieckie To i Owo”, 15 XII 2005.
127. Kopka B., *Uchylone drzwi CIA*, „Nowe Państwo” 2005, nr 3.
128. Korcuć M., *„Burza” ostatniej szansy*, „Dziennik Polski”, nr 213, 10 IX 2004.
129. Korcuć M., *Agent „Wolski” pod specjalną ochroną*, „Przewodnik Katolicki”, 26 VI 2005.
130. Korcuć M., *Agresja była nieunikniona* (wywiad), „Dziennik Polski”, nr 213, 17 IX 2004.
131. Korcuć M., *Akcja „Burza”*, Borysewicz Jan, Burzyński Antoni, Dąmbrowski Jerzy, Dzierżyńscy, Dzierżyńszczyzna, Grzesiak Józef – hasło do Encyklopedii Kresów, Filipkowski Władysław, Fróg Gracjan, Giedroyc (Giedroyć) Jerzy, Jewłasze, Józefski Henryk, Krzyżanowski Aleksander, Kalenkiewicz Maciej, Kiwerski Jan Wojciech, Kontrym Bolesław, Kulikowski Julian, Langner Władysław, Korcuć, Naliboki, Ludwik Antoni, Wilczyński Józef, Pilch Adolf, Zgrupowanie AK Stołpecko-Nalibockie, Orlik-Rückeman Wilhelm, Potocki Mieczysław, Radziwonik Anatol, Sędziak Stanisław „Warta”, Rowiny Sulik-Sarnowski Nikodem, Szeptycki Andrzej, Szeptycki Stanisław, Zajączkowski Czesław, Kalenkowicze, Szredzki Witold Paweł, Kowel, Banderowcy, Legion Wschodni, Łukiszki, Ławże, Rajs Romuald, Związek Bojowników Niepodległości, Sotirovich Dragan, Szulc Jan, Świda Józef, „Zasmycka Republika”, Skorb (Skrob) Jan pseud. Boryna, „Samoobrona” wileńska, Zułów, Polska Organizacja Walki o Wolność, Rowiny – hasła do Encyklopedii Kresów.
132. Korcuć M., *Na pierwszej stronie*, „Dziennik Polski”, 30 VII 2004.
133. Korcuć M., *Pepeerowcy pili na smutno*, „Dziennik Polski”, 23 VII 2004.
134. Korcuć M., *Podwójna misja grupy desantowej*, „Dziennik Polski”, 1 X 2004.
135. Korcuć M., *Przetrzeć aby walczyć*, „Przewodnik Katolicki”, 21 XI 2004.
136. Korcuć M., *Sowiecka V Kolumna*, „Przewodnik Katolicki”, 2 I 2005.
137. Korcuć M., *Tajna kłęska szefa UB*, „Dziennik Polski” nr 219, 24 IX 2004.
138. Korcuć M., *W betonowej trumnie*, „Dziennik Polski”, 30 X 2004.
139. Korcuć M., *W oczekiwaniu na wyzwolenie*, „Dziennik Polski”, 18 VII 2004.
140. Korcuć M., *Wytruć partyzantów*, „Przewodnik Katolicki”, 6 II 2005.
141. Korcuć M., *Wyzwolenie Bolszewickie* – „Przewodnik Katolicki”, 30 I 2005.
142. Korcuć M., *Żołnierze „Salwy”*, „Dziennik Polski”, 9 VII 2004.
143. Korcuć M., *Życiorys pod specjalną ochroną*, „Dziennik Polski”, czerwiec 2005.
144. Kosiński P., *„Grösste Härte...“ Verbrechen der Wehrmacht in Polen, September/Oktober 1939*, Osnabrück 2005 – katalog wystawy (współautorstwo).
145. Kosiński P., *„Z największą brutalnością...” Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień-październik 1939 r.*, Warszawa 2004 — katalog wystawy (współautorstwo).
146. Krajewski K., *5 Wileńska Brygada AK. Bitwa w Miodusach Pokrzywnych 18 VIII 1945*, (broszura), wspólnie z T. Łabuszewskim.
147. Krajewski K., *Kto rozstrzeliwał białoruskich partyzantów?*, „Nowa Polska”, maj 2005.
148. Krasucki E., *Brzechwa dzieciom – cenzura Brzechwie*, „In Gremio” 2005, nr 6.
149. Krasucki E., *Cenzor Borejsza*. „In Gremio” 2005, nr 4.
150. Krasucki E., *„Historia bardzo wesola, a ogromnie przez to smutna...”*, czyli o szczecińskim procesie „Przeprowadzki” Karola Huberta Rostworowskiego raz jeszcze, „Dyskurs” 2005, nr 1.
151. Krasucki E., *Losy dwóch miast*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 9–10.
152. Krasucki E., *Następcy Tronów – żydowski bigbit ze Szczecina*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11.

153. Krasucki E., *Początki „Głosu Szczecińskiego” w świetle dokumentów z lipca 1947 r.*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2005, nr 3.
154. Krasucki E., *Tworząc nowy typ bohatera narodowego. Postać Karola Świerczewskiego w świetle przygotowań do realizacji filmu „Żołnierz Zwycięstwa” Wandy Jakubowskiej*, [w:] *Bohaterowie w historii i pamięci społeczeństw europejskich – Héros dans l’histoire et dans la mémoire des sociétés européennes*, Poznań, 24–27.06.2004, Poznań 2005 (publikacja na płycie CD).
155. *Kresy utracone* – z Adamem Hlebowiczem, Tomaszem Łabuszewskim i Piotrem Niwińskim rozmawia Barbara Polak, „Biuletyn IPN” 2004, nr 12, s. 4–30.
156. Kukło C., Milewski J.J., *XVII Powszechny Zjazd Historyków Polskich*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
157. Kurpierz T., *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6 (52–53), s. 197–198.
158. Kurpierz T., *Trybunały ds. śmierci*, „Gazeta Wyborcza” (Opole), 27 V 2005, s. 5.
159. Kurpierz T., *Zabójstwo żołnierzy „Bartka”*, „Gazeta Wyborcza” (Opole), 3 VI 2005, s. 6.
160. Lasota M., *Bardzo niebezpieczny przeciwnik ideowy*, „Gazeta Polska” 2005, nr 15.
161. Lasota M., *Karol Wojtyła i agenci bezpieki*, „Lepszy papież tam niż prymas tu”, *Zadanie: dezintegracja Kościoła w Polsce* [w:] *Znak, któremu sprzeciwiać się będą. Komunistyczne państwo wobec Kościoła w Polsce*, Kraków 2004.
162. Lasota M., *Kościół narodowy, czyli historia manipulacji*, „Nowe Państwo” 2005, nr 6 (360).
163. Lasota M., *Nie płacz, oni się kiedyś rozpadną*, „Gazeta Polska” 2005, nr 18.
164. Lasota M., *Osaczony. Jak bezpieka inwigilowała Karola Wojtyłę*, „Wprost” 2005, nr 18.
165. Lasota M., *Rozpasanie zemsty to grzech*, „Gazeta Polska” 2005, nr 19.
166. Lasota M., *Ślubowania na wierność PRL nie składał*, „Gazeta Polska” 2005, nr 20.
167. Lesiakowski K., *„Bagno” w Łodzi*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2.
168. Lesiakowski K., *Podwójna hańba. Student Blanka Kaczorowska*, „Kronika Miasta Łodzi” 2005, nr 1–2.
169. Machałek M., *„Antykomuniści nie mogą uczyć młodzieży...”*, „In Gremio” 2004, nr 8.
170. Machałek M., *Na ponemieckiej ziemi*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 9–10.
171. Machałek M., *Szczeciński Sierpień 1980*, „In Gremio” 2005, nr 7/8.
172. Madej K., Chojnacki P., *Przypadki prokuratora*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2, s. 115–121.
173. Madej K., *Mieszkać w PRL*, „Mówią wieki” 2005, nr 1, s. 34–40.
174. Majchrzak G., *Antysterydowa bezpieka*, „Gazeta Polska” 2004, nr 34.
175. Majchrzak G., *Bohater... Związku Radzieckiego*, „Ozon” 2005/2006, nr 36–37, s. 25 [polemika].
176. Majchrzak G., *Człowiek, który uwiódł Służbę Bezpieczeństwa*, „Rzeczpospolita” 2005, nr 183, s. 8–9.
177. Majchrzak G., *Człowiek mroku*, „Polityka” 2005, nr 4, wydanie specjalne, s. 77–78.
178. Majchrzak G., *Dyscyplina dodatkowa*, „Polityka” 2004, nr 34.
179. Majchrzak G., Żaryn J., *Dwa nowotwory*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 10 (45).
180. Majchrzak G., *Jak Boruta porwał siostrę Bieruta*, „Supertydzień Chełmski” 2005, nr 28.
181. Majchrzak G., *Jak „firma” rozmiękczała*, „Ozon” 2005, nr 27, s. 38–40.
182. Majchrzak G., *Jednak nie wolno przestać się bać*, „Gazeta Polska” 2005, nr 23.
183. Majchrzak G., *Kryptonim „Herb”*, „Rzeczpospolita”, 13–14 XI 2004.
184. Majchrzak G., *Nie(chciany) Pielgrzym*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 4 (51).
185. Majchrzak G., *Oczami i uszami Służby Bezpieczeństwa*, „Rzeczpospolita” 2005, nr 189, Dodatek specjalny, s. 10–11.
186. Majchrzak G., Żaryn J., *Ofensywa antykościelna i śmierć księdza Jerzego*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 10 (45).

187. Majchrzak G., *Polscy towarzysze proszą*, „Gazeta Polska” 2005 nr 36, s. 22–23.
188. Majchrzak G., *Próba stworzenia „neo-Solidarności”*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 7–8 (54–55).
189. Majchrzak G., *Radomskie taśmy*, „Polityka” 2005, nr 4, wydanie specjalne, s. 78–79
190. Majchrzak G., *Sylwetka na niskim poziomie moralnym*, „Gazeta Polska” 2004, nr 36.
191. Majchrzak G., *Zakamuflowana propozycja*, „Rzeczpospolita” 2005, nr 242, s. 13
192. Markiewicz M., *Ofiary Zbrodni Katyńskiej z województwa białostockiego*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6.
193. Markiewicz M., Rogalewska E., *Sługa Boży ks. Jerzy Popiełuszko (1947–1984)* (katalog wystawy), Białystok 2004.
194. Markiewicz M., *Sesja naukowa „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim”* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
195. Marszałec J., *Od euforii po bunt. Postawy w Powstaniu Warszawskim*, „Mówią wieki” 2004, numer specjalny 1: w 60. rocznicę Powstania Warszawskiego, s. 62–69.
196. Marszałec J., *Przyciszony opór. Walka z legendą grudnia '70*, „Rzeczpospolita Dodatek »Grudzień 70«”, 14 XII 2005.
197. Milewski J.J., *III międzynarodowa konferencja „Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi”*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2004, nr 5.
198. Milewski J.J., *Największa zbrodnia na Polakach po wojnie* [w:] *Zaginieni w obławie augustowskiej – lipiec 1945 r.*, Białystok 2005.
199. Milewski J.J., *Osadnicy wojskowi na Kresach*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 12.
200. Milewski J.J., Sychowicz K., *Obchody 60. rocznicy akcji „Burza” na ziemiach północno-wschodnich* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
201. Milewski J.J., *Wstęp* [w:] *Pieśń ujdzie cało*, Białystok–Sokółka 2004.
202. Milewski J.J., *Z żałobnej karty. Plk dr Czesław Hake vel Hakke (1907 – 2003)* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
203. Młynarczyk W., *Ćwiczenia z tekstem źródłowym. Język polski, szkoła ponadgimnazjalna* [w:] *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005
204. Młynarczyk W., *Dać świadectwo prawdzie czyli literackie obrazy zagłady Żydów w Generalnym Gubernatorstwie. Scenariusz lekcji języka polskiego dla uczniów klasy maturalnej szkoły ponadgimnazjalnej* [w:] *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
205. Młynarczyk W., *Model odpowiedzi i schemat oceniania zadania sprawdzającego rozumienie czytanego tekstu* [w:] *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
206. Młynarczyk W., *Zadanie maturalne z języka polskiego na poziomie podstawowym wraz z modelem odpowiedzi – na podstawie tekstu Z. Baumana „Holokaust: 50 lat później”* [w:] *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
207. Motyka G., *Chwała czy hańba*, „Dziennik Wschodni. Magazyn”, 9–10 XI 2005
208. Motyka G., *Pierwsza armia III wojny światowej*, „Wprost” 2005, nr 44, s. 78–80.
209. Muczyński A., *Kronika działalności naukowej i edukacyjnej Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Białymstoku 1 VII 2002–30 VI 2003* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
210. Musiał F., *Adwokat na podsłuchu (1)*, „Dziennik Polski”, 17 VI 2005.
211. Musiał F., *Adwokat na podsłuchu (2)*, „Dziennik Polski”, 24 VI 2005.
212. Musiał F., *Bezpieka przeciw kapłanowi*, „Dziennik Polski”, 12 VIII 2005.
213. Musiał F., *Bijemy i będziemy bili*, „Dziennik Polski”, 21 I 2005.
214. Musiał F., *Czerwona legenda*, „Dziennik Polski”, 4 XI 2005.

215. Musiał F., *Czerwona legenda – część druga*, „Dziennik Polski”, 10 XI 2005.
216. Musiał F., *Kaci i ich ofiary*, „Dziennik Polski”, 30 IX 2005.
217. Musiał F., *Komunizm w Polsce*, Kraków 2005 [współautor].
218. Musiał F., *Podręcznik bezpieczeństwa*, „Dziennik Polski”, 7 VIII 2004.
219. Musiał F., *Przepraszam, że bronię*, „Dziennik Polski”, 2 IX 2005.
220. Musiał F., *Śmierć po wyroku. Ks. Józef Fudali prześladowany przez UB* [w:] *Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, „Zeszyt Zielony” [nr 2], Kraków 2004.
221. Musiał F., *W sieci bezpieczeństwa. Przypadek jednego informatora* [w:] *Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, Zeszyt Żółty [nr 4], Kraków 2005, s. 26–40.
222. Musiał F., *Zabić Lwa*, „Dziennik Polski”, 11 III 2005 [współautor W. Frazik].
223. Musiał F., *Zaufani towarzysze*, „Dziennik Polski”, 29 VII 2005.
224. Neja J., *Autobusy nie wyjechały*, „Solidarność 1980–2005. Droga do wolności” (Dodatek do „Dziennika Zachodniego”, 31 VIII 2005).
225. Neja J., *Operacja Lato '80*, „Solidarność 1980–2005. Droga do wolności” (Dodatek do „Dziennika Zachodniego”, 31 VIII 2005).
226. Neja J., *Problemy z sojusznikami*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2, s. 59–63.
227. Neja J., *Śląsk był pierwszy*, „Solidarność 1980–2005. Droga do wolności” (Dodatek do „Dziennika Zachodniego”, 31 VIII 2005).
228. Neja J., *Wyzwoliciele – Gwalciciele*, „Gazeta Wyborcza” (Opole), 25 V 2005.
229. Neja J., *Zapalne lato*, „Śląsk” 2005, nr 8, s. 9–13.
230. Niwiński P., *Przed Warszawą było Wilno*, „Newsweek” 2004, nr 32, s. 54–55.
231. Niwiński P., *Przed stolicą było Wilno*, „Rzeczpospolita”, 31 VII–1 VIII 2004, dodatek specjalny nr 3, s. 5–6.
232. Niwiński P., *Przed Warszawą było Wilno*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 8–9, s. 45–49.
233. Noszczak B., *AK pod Studziankami*, „Odkrywca” 2004, nr 10.
234. Noszczak B., *Bój o człowieka*, „Tygodnik Powszechny”, 13 XI 2005, nr 46.
235. Noszczak B., *Na łasce i niełasce reżimu*, „Rzeczpospolita”, 28–29 V 2005.
236. Noszczak B., *Próba likwidacji zakonów w Polsce (1955–1956)*, „Przegląd Powszechny” 2005, nr 10.
237. Noszczak B., *Warszawa o Jalcie*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 1–2.
238. Ossowski A., *Akcja „N” w Kraju Warty*, „Dziennik Łódzki”, 15 VII 2004.
239. Ossowski A., *Niektóre aspekty działań podziemia narodowego na ziemi łódzkiej w latach 1939–1947* [w:] *1944–2004 Operacja Burza na terenie Inspektoratu Piotrkowskiego Armii Krajowej*, Tomaszów Maz., 2004.
240. Ossowski A., *Nieznani bohaterowie akcji „N”*, „Kronika Miasta Łodzi” 2004, nr 3–4.
241. Ossowski A., *Okres II wojny światowej* [w:] *Niemcy łódzcy/Die Lodzer Deutchen*, Łódź 2005.
242. Ossowski A., *Represje policyjne wobec polskich robotników przymusowych w rejencji łódzkiej* [w:] *W 65. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, Zgierz 2004.
243. Persak K., *IPN – powinni tego zabronić!*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 11.
244. Pietrowicz A., Łuczak A., *Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945 w świetle fotografii*. Referat wygłoszony na konferencji *Historia niemiecko-polska w świetle fotografii*, Berlin, 8–10 VI 2005.
245. Pietrowicz A., *Ruch oporu na ziemiach wcielonych do rzeszy*. Referat wygłoszony na konferencji *Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1939–1945*, Poznań, 24–26 II 2005.
246. Piotrowski P., *Chronić przed opozycją* [w:] „Polska Zbrojna” 2005, nr 36.
247. Piotrowski P., *Lista esbeków, MSW 1981–1990. Część I*, „Gazeta Polska” 2005, nr 9.
248. Piotrowski P., *Lista esbeków, MSW 1956–1971*, „Gazeta Polska” 2005, nr 7.
249. Piotrowski P., *Lista esbeków, MSW 1971–1981*, „Gazeta Polska” 2005, nr 8.
250. Piotrowski P., *Lista esbeków, MSW 1981–1990. Część II*, „Gazeta Polska” 2005, nr 10.

251. Piotrowski P., *Lista szefów wywiadu PRL. Część I*, „Gazeta Polska” 2005, nr 11.
252. Piotrowski P., *Od konfrontacji do współpracy. Polskie i izraelskie służby specjalne*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11.
253. Piotrowski P., *Pajęczyna absurdu*, „Polska Zbrojna” 2005, nr 9.
254. Piotrowski P., *Tarcza i miecz. Część 3. Od kryzysu do kryzysu*, „Gazeta Polska” 2005, nr 23.
255. Piotrowski P., *W odpowiedzi na list Hipolita Starszaka*, „Gazeta Polska” 2005, nr 20.
256. Piotrowski P., *Życie bez spadochronu*, „Polska Zbrojna” 2005, nr 6.
257. Próchniak L., *Wstęp [w:] Album Łodzianie '80*, Łódź 2005.
258. Próchniak L. [współautor], *Zatrzymane w kadrze. „Solidarność” Region Ziemia Łódzka 1980–1990*, Łódź 2005.
259. Ptaszyński R., *„Trzymamy straż nad Odrą” – Szczecin 13–14 kwietnia 1946 r.*, „In Gremio” 2005, nr 1.
260. Puławski A., *Zagłada Żydów polskich w czasie II wojny światowej*, wprowadzenie, kalendarium, biogramy, słownik pojęć, wybór materiałów, opracowanie, seria: Teki Edukacyjne IPN, Warszawa 2005.
261. Rogalewska E., *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski metropolita wileński (1876–1955). Katalog wystawy*, Białystok 2005.
262. Rogalewska E., *Wystawa „Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR (1939–1941)” [w:] Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, red. J.J. Milewski, Białystok 2004.
263. Rogulska A., *Piętno stalinizmu i oddech „wolności” – kultura polska w latach 1944–1956*. Wykłady otwarte dla nauczycieli i uczniów OBEP IPN w Poznaniu 2004/2005, w Lesznie, Obornikach, Zielonej Górze.
264. Rokicki K., *Centrum władzy, czyli czy leci z nami pilot?* [wspólnie z R. Spalkiem], „Gazeta Polska” 2004, nr 43.
265. Ruzikowski T., *Agenci*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3.
266. Ruzikowski T., *Sól ziemi*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 4.
267. Sasanka P., *Pani sekretarz płakała jak bóbr*, „Gazeta Polska” 2004, nr 25, s. 16–18.
268. Sasanka P., *Wzlot i upadek drugiego sekretarza*, „Gazeta Polska” 2005, nr 22, s. 24–25.
269. Semków P., *Koniec wojny w Sopocie [w:] Sopot w latach wojny 1939–1945*, Sopot 2005, s. 106–107.
270. Semków P., *Kwatera polska w Malmö. W 59 rocznicę transportów „białych autobusów”*, „Przeszłość i Pamięć” 2004, nr 1–2 (30–31), s. 96–98.
271. Skowronek J. [wspólnie z M. Krause], *Opracowanie, wybór i wstęp [w:] Stan wojenny na Pomorzu w relacjach świadków. Materiały konkursu historycznego*, Gdańsk 2004 (seria: Materiały pomocnicze BEP IPN).
272. Spałek R., *Centrum władzy, czyli czy leci z nami pilot?* [wspólnie z K. Rokickim], „Gazeta Polska”, 2004, nr 43.
273. Spałek R., *Do braci niemieckich*, „Gazeta Polska”, 16 XI 2005.
274. Spałek R., *Edek, widać taki już twój los*, „Gazeta Polska”, 21 XII 2005.
275. Spałek R., *Gorbi, pomóż nam*, „Gazeta Polska”, 5 X 2005.
276. Spałek R., *Jak równy z równym*, „Gazeta Polska” 2005, nr 9.
277. Spałek R., *Jałta. Osiem tysięcy słów o Polsce*, „Gazeta Polska” 2005, nr 7.
278. Spałek R., *Jeden w(g)łos – prezydent Jaruzelski*, „Gazeta Polska”, 20 VII 2005.
279. Spałek R., *Jaruzelski – o jeden g(w)łos*, „Gazeta Polska”, 27 VII 2005.
280. Spałek R., *Koniec Auschwitz – „fabryki śmierci”*, „Gazeta Polska” 2005, nr 4.
281. Spałek R., *Między nami komunistami. List Kuronia i Modzelewskiego*, „Gazeta Polska” 2005, nr 12.
282. Spałek R., *Operacja „Dunaj” – Czechosłowacja 1968 r.*, „Gazeta Polska”, 24 VIII 2005.
283. Spałek R., *Ostatni taniec Wielkiej Trójki*, „Gazeta Polska”, 13 VII 2005.

284. Spalek R., *Ostatnie dni Marszałka*, „Gazeta Polska”, 18 V 2005.
285. Spalek R., *Pierwsza rosyjska rewolucja 1905*, „Gazeta Polska” 2005, nr 2.
286. Spalek R., *Potępiamy warcholów z Radomia i Ursusa*, „Gazeta Polska”, 29 VI 2005.
287. Spalek R., *Powstanie – 1943*, „Gazeta Polska”, 20 IV 2005.
288. Spalek R., *Preludium*, „Gazeta Polska”, 7 XII 2005.
289. Spalek R., *Przeciw ludzkości. Katyń, Miednoje, Charków*, „Gazeta Polska” 2005, nr 10.
290. Spalek R., *Reagan to wojna*, „Gazeta Polska”, 3 XI 2005.
291. Spalek R., *Słowo honoru radzieckiego oficera – Proces 16*, „Gazeta Polska”, 15 VI 2005.
292. Spalek R., *Tito – Stalin Bałkanów*, „Gazeta Polska”, 4 V 2005.
293. Spalek R., *W perspektywie Jedwabnego*, „Więź” 2005, nr 4.
294. Spalek R., *Wierzchowiny. Zbrodnia i kłeska*, „Gazeta Polska”, 1 VI 2005.
295. Spalek R., *Wrogiem może być każdy*, „Gazeta Polska”, 19 X 2005.
296. Spalek R., *Zanadto samodzielny komunista*, „Polityka”, 2005, nr 10.
297. Spalek R., *Zanim bomba spadnie na nas*, „Gazeta Polska”, 10 VIII 2005.
298. Spalek R., *Zwolnieni z przysięgi*, „Gazeta Polska” 2005, nr 6.
299. Stępień S., *Partia wbija klin. 40. rocznica Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich z 18 XI 1965*, „Polityka” 2005, nr 46.
300. Sychowicz K., *Młodzież Polski północno-wschodniej w okresie stanu wojennego*, „Pierwsza Solidarność. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych – Białystok” 2004, nr 11/XII.
301. Sychowicz K., *Walcząc o wolną i niezależną Polskę*, „Echo Wysokiego” 2004, nr 15.
302. Sychowicz K., *Walka z krzyżami w szkołach na terenie woj. białostockiego w okresie stanu wojennego*, „Pierwsza Solidarność. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych – Białystok” 2004, nr 11/XII.
303. Sychowicz K., *Żadnych cudów*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 10(45).
304. Szarek J., *Bezpieka na sankach*, „Dziennik Polski”, 25 II 2005.
305. Szarek J., *Esbecy na adoracji. Służba Bezpieczeństwa wobec uroczystości milenijnych w Tarnowie i Starym Sączu [w:] Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, Zeszyt Niebieski [nr 3], Kraków 2005.
- 306. Szarek J., *Komunizm w Polsce, Kraków 2005 [współautor]*.**
307. Szarek J., *Łomem damy radę. Likwidacja Niższego Seminarium Duchownego Pallotynów w Kleczy Dolnej [w:] Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, Zeszyt Żółty [nr 4], Kraków 2005.
308. Szarek J., *Na tropie tajnej organizacji. Liceum Ogólnokształcące w Gdowie [w:] Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, Zeszyt Zielony [nr 2], Kraków 2004.
309. Szarek J., *Polacy i Niemcy przeciwko komunistycznej dyktaturze* [tekst katalogu wystawy], Kraków 2004.
310. Szarek J., Szpytma M., *Ofiara sprawiedliwych. Rodzina Ulmów – oddali życie za ratowanie Żydów*, Kraków 2004.
311. Szpytma M., *Nie zapomnijmy*, „Więści z Gminy Markowa”, VI 2005.
312. Szpytma M., *Ordery dla morderców*, „Dziennik Polski”, 15 IV 2005 [dotyczy zamordowania 21 kwietnia 1945 przez UB komendanta BCH na Małopolskę i Śląsk płk. Narcyza Wiatra Zawojny].
313. Szpytma M., *„Rozkaz: Dobić PSL!”*, „Dziennik Polski”, 10 VI 2005 [dotyczy niszczenia PSL przez PPR i UB w woj. krakowskim w latach 1945–1947].
314. Szubarczyk P., *Balony nad Polską*, „Nasz Dziennik”, VIII 2005.
315. Szubarczyk P., *„Czyści i bez skazy”*, „Nasz Dziennik”, 24 XI 2004, s. 11.
316. Szubarczyk P., *„D” jak dezintegracja*, „Nasz Dziennik”, 3 VI 2005, s. 12.
317. Szubarczyk P., *Do niepodległej Polski*, „Nasz Dziennik”, 13 XII 2005, s. 10.
318. Szubarczyk P., *Historia życia Michała Zammela*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11(58), s. 76–85.

319. Szubarczyk P., *Hymn „Solidarności”*, „Nasz Dziennik”, VIII 2005.
320. Szubarczyk P., *Na pielgrzymim szlaku*, „Nasz Dziennik”, 12 X 2005, ss. 10–11.
321. Szubarczyk P., *„Oskarżajcie nas wszystkich, nie tylko szesnastu”*, „Nasz Dziennik”, 26–28 III 2005, s. 24–25.
322. Szubarczyk P., *Polskie Państwo Podziemne 1939–1945*, „Nasz Dziennik”, 27 IX 2005, s. 10–11.
323. Szubarczyk P., *PRL – bezprawie u zarania*, „Nasz Dziennik”, 22 VII 2005, s. 10.
324. Szubarczyk P., *Rozkaz ludobójstwa*, „Nasz Dziennik”, 4 III 2005, s. 10.
325. Szubarczyk P., *Saga rodziny Pillarów*, „Nasz Dziennik”, 24–26 XII 2004, s. 26–27.
326. Szubarczyk P., *Więzienne wigilie*, „Nasz Dziennik”, 24–26 XII 2005, s. 28–29.
327. Szubarczyk P., *Żelazna Polka*, „Nasz Dziennik”, 12 X 2004, s. 10–11.
328. Szubarczyk P., *A my śnimy sobie przyszłość Polski – dzieci...*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6, s. 181–186.
329. Szubarczyk P., *Jałta 1945*, „Nasz Dziennik”, 4 II 2005, s. 10.
330. Szubarczyk P., *Jeśli zapomnę o nich...*, „Głos Polski – Polish Voice. Tygodnik Polaków w Kanadzie” nr 7, 15–21 II 2005, s. 11.
331. Szubarczyk P., *Kapelan polskiego Pomorza [ks. płk Józef Wrycza]*, „W Rodzinie. Dwutygodnik Katolicki”, cz. 1: 3 X 2004, cz. 2: 18 X 2004, cz. 3: 31 X 2004, cz. 4: 14 XI 2004, cz. 5: 28 XI 2004.
332. Szubarczyk P., *Oddali życie za Polskę. Rozmowa z dr. Piotrem Niwińskim*, „Nasz Dziennik”, 7 VII 2004, s. 8–9.
333. Szubarczyk P., *Orlęta czasów stalinowskich*, „Nasz Dziennik”, 15–16 I 2005, s. 18–19.
334. Szubarczyk P., *Ostatni rozkaz*, „Nasz Dziennik”, 19 I 2005, s. 10–11.
335. Szubarczyk P., *Powstanie Wileńskie*, „Nasz Dziennik”, 7 VII 2004, s. 7.
336. Szubarczyk P., *Purpura męczeństwa. Duchowieństwo polskie w Dachau*, „Nasz Dziennik”, 29 IV 2005, s. 7.
337. Szubarczyk P., *Rozkaz ludobójstwa*, „Nasz Dziennik”, 4 III 2005, s. 10.
338. Szubarczyk P., *Saga rodziny Pillarów*, „Nasz Dziennik”, 24–26 XII 2004, s. 26–27.
339. Szubarczyk P., *W stronę słońca. Druh Profesor Tomasz Strzembosz (11 IX 1930 Warszawa – 16 X 2004 Warszawa)*, „Nasz Dziennik”, 21 X 2004, s. 11.
340. Szubarczyk P., *Warszawskie Zaduszki*, „Nasz Dziennik”, 8 XI 2004, s. 9.
341. Szubarczyk P., *Zapomniana okupacja*, „Nasz Dziennik”, 29 VI 2005, s. 24–25.
342. Szubarczyk P., *Zapomniana pieśń o Warszawie*, „Nasz Dziennik”, 27 X 2004, s. 10.
343. Szubarczyk P., *10 rocznica śmierci Dariusza Kobzdeja. Kocham życie...* „Nasza Polska”, 13 XII 2005, s. 12.
344. Szubarczyk P., *61 rocznica Powstania Warszawskiego. Pamięć ran krwawych*, „Nasz Dziennik”, 30–31 VII 2005, s. 16–17.
345. Szubarczyk P., *61. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego. Z miłości do Polski*, „Nasz Dziennik”, 30–31 VII 2005, s. 11.
346. Szulc P., *Kłopotliwa pamiątka*, „In Gremio” 2005, nr 9.
347. Szulc P., *Oflag Gross Born II D – ciąg dalszy*, „In Gremio” 2005, nr 10.
348. Szulc P., *Państwo za drutami*, „In Gremio” 2005, nr 7/8.
349. Szwagrzyk K., *żyć w takiej Polsce. Jak stalinowski prokurator z kata stał się ofiarą*, „Tygodnik Powszechny”, nr 18(2912), 1 V 2005.
350. Szwagrzyk K., *Żydzi w kierownictwie UB. Stereotyp czy rzeczywistość?*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11(58).
351. Terlecki R., *Domownicy historii*, „Zeszyty Karmelitańskie” 2005, nr 1 (30), s. 40–44.
352. Terlecki R., *Powrót do historii*, „Rzeczpospolita” nr 202 (6885), 28–29 VIII 2004, s. A-9.
353. Terlecki R., *Rocznica zobowiązuje*, „Tygodnik Solidarność” nr 48 (844), 26 XI 2004, s. 24–25.

354. Terlecki R., *Uczeni, historycy – sąd historii*, „Przegląd Polityczny” 2004 nr 67/68, s. 66–69.
355. Terlecki R., *Wyborcza fikcja. Wybory do Sejmu PRL w diecezji przemyskiej w 1972 roku* [w:] *Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, Kraków 2004, s. 68–81.
356. Toborek T., *Losy uczestników akcji „Burza” w Piotrkowskim w pierwszych miesiącach po zakończeniu II wojny światowej* [w:] *1944–2004 Operacja Burza na terenie Inspektoratu Piotrkowskiego Armii Krajowej*, Tomaszów Maz., 2004.
357. Toborek T., *Pierwszy duszpasterz łódzkich studentów. Ojciec Tomasz Rostworowski (1904–1974)*, „Kronika Miasta Łodzi” 2005, nr 1–2.
358. Trębacz W., *Naród oglupiony. Polacy w dniu śmierci Stalina*, „Nowe Życie- Dolnośląskie pismo katolickie” 2005, nr 3 (366).
359. Trębacz W., *Powojenna laicyzacja edukacji i wychowania*, „Nowe Życie. Dolnośląskie pismo katolickie” 2004, nr 12.
360. Trębacz W., *Skazani na karę śmierci*, „Słowo Regionu Strzelińskiego” nr 47, 2–7 XII 2004.
361. Trębacz W., *Stalinowski oprawca a Strzelin*, „Nasza Ziemia Strzelińska”, nr 146, 3 IX 2004 r.
362. Urynowicz M., *Konflikt polsko-rosyjski dawniej i dziś*. Cz. I, „Forverts”, 14 X 2005.
363. Urynowicz M., *Konflikt polsko-rosyjski dawniej i dziś*. Cz. II, „Forverts”, 28 X 2005.
364. Urynowicz M., *Polsko-amerykańska współpraca wojskowa 1776–2005*, „Forverts”, 9 XII 2005.
365. Urynowicz M., *Prawdziwe przyczyny. (Rosja wobec Polski a 60–rocznica zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami)*, „Forverts”, 20 V 2005.
366. Urynowicz M., *Rodzina Adama Czerniakowa, prezesa getta warszawskiego. Przeszłość i teraźniejszość*, „Forverts”, 02 IX 2005.
367. Urynowicz M., *Współpraca szmalcowników warszawskich*, „Forverts”, 4 XI 2005.
368. *W bój bez broni. Rozmowa z prof. Janem M. Ciechanowskim, red. Tomaszem Łubieńskim i dr. Januszem Marszałcem*, „Mówią wieki” 2004, numer specjalny 1: (W 60. rocznicę Powstania Warszawskiego).
369. Wasilewski W., *Zbrodnia Katyńska w LWP*, „Gazeta Polska”, 9 XI 2005, s. 13.
370. Wnuk R., *„Niechciani goście” z innej perspektywy (dot. Brygady Świętokrzyskiej)*, „Mówią wieki” 2004 nr 8 (536).
371. Wróbel J., *1944 – rok zwycięstwa, rok klęski*, cz.1, „Gwiazda Polarna”, 10 VII 2004; cz. II, 24 VII 2004.
372. Wróbel J., *Bałtowie w latach II wojny światowej*, „Gwiazda Polarna”, 6 V 2005.
373. Wróbel J., *Działania MBP przeciwko repatriantom z Zachodu 1945–1953* [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. R. Terlecki, Warszawa 2005.
374. Wróbel J., *Jalta po 60. latach*, „Gwiazda Polarna”, 14 II 2005.
375. Wróbel J., *Kompromitacja bezpieczeństwa*, „Dziennik Związkowy”, 25–26 III 2005.
376. Wróbel J., *Kościół w Łódzkiem w Październiku ’56* [w:] *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel, L. Próchniak, Warszawa 2005.
377. Wróbel J., *Między brunatnym a czerwonym totalitaryzmem. Armia Krajowa w Łodzi 1944–1945*, „Kronika Miasta Łodzi” 2004, nr 3–4.
378. Wróbel J., *Nielatwe dzieje państwa i narodu*, „Przegląd Polski”, 26 XI 2004.
379. Wróbel J., *Nieudana misja Franciszka Sz wajdlera*, „Gwiazda Polarna”, 7 VIII 2004.
380. Wróbel J., *Nieznane fotografie powstańczej Warszawy*, „Przegląd Polski”, 30 VII 2004.
381. Wróbel J., *Pamięci gen. Stanisława Skalskiego*, „Kalejdoskop”, 3 XII 2004.
382. Wróbel J., *Polska próbowała ratować Rosenbergow*, „Kalejdoskop”, 3 IX 2004.
383. Wróbel J., *Powrót profesora Infelda*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 11(46).
384. Wróbel J., *Powrót profesora Infelda*, cz. 1, „Gwiazda Polarna”, 4 IX 2004; cz. II, 18 IX 2004.

385. Wróbel J., *Specyfika polityki niemieckiej w Łodzi w latach 1939–1945* [w druku w publikacji pokonferencyjnej].
386. Wróbel J., *Tajna operacja przeciwko generałowi Andersowi*, „Gwiazda Polarna”, 21 VIII 2004.
387. Wróbel J., *Telewizja na usługach Hitlera*, „Kalejdoskop”, 21 II 2005.
388. Wróbel J., *Wilm Hosenfeld – oficer Wehrmachtu w okupowanej Polsce*, „Przegląd Polski”, 4 III 2005.
389. Wróbel J., *Żołnierze gen. Maczka*, „Przegląd Polski”, 13 V 2005.
390. Wróbel J. [współautor], *Mexico-Introduction [w:] The Polish Deportees of World War II: recollections of removal to the Soviet Union and dispersal throughout the world*, opr. T. Piotrowski, wyd. McFarland&Company, Jefferson (N.C.), London 2004.
391. *Zbrodnia Katyńska* (rozmowa Barbary Polak, Jędrzeja Tucholskiego i Witolda Wasilewskiego), „Biuletyn IPN” 2005, nr 5–6, s. 4–22.
392. Żaryn J., „*Rząd Sowiecki nie może pozostać obojętny...*” – czyli o prawdziwych sprawcach II wojny światowej, „Różaniec”, IX 2005.
393. Żaryn J., *Historia pewnego listu*, „Gazeta Polska”, VIII 2005.
394. Żaryn J., *Kontekst zbrodni [w:] Sługa Boży ks. Jerzy Popiełuszko 1947–1984*, Białystok 2004.
395. Żaryn J., *Ojcowie i dziadowie „Solidarności”*, „Gazeta Polska”, VIII 2005.
396. Żaryn J., *Paszport Kemnitza*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3 (50).
397. Żaryn J., *Posłowie [w:] Być do zgonu dzielnym mężem. Wspomnienia weleckie z trudnych czasów*, Warszawa 2005.
398. Żaryn J., *Powstanie w PRL [w:] Powstanie Warszawskie. Pakiet edukacyjny*, Warszawa 2005.
399. Żaryn J., *Słowo wstępne [w:] M. z Bogdanowiczów Rossowska–Kubicka, K. z Rossowskich Ufnalewska, Dom i wygnanie*, Warszawa 2005.
400. Żaryn J., *Wspomnienie o prof. Tomaszu Strzemboszu*, „Glaukopis” 2005, nr 2–3.
401. Żelazko J., „*Zwyczajny” resort: 1944–1956*, „Weteran” 2005, nr 1(53).
402. Żelazko J., *Początki komunistycznego aparatu przemocy w Łodzi – funkcjonariusze i struktury WUBP*, „Weteran” 2004, nr 1–2 (49–50).
403. Żelazko J., *Sędziowie-zbrodniarze. Niechlubna historia Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi*, „Kronika Miasta Łodzi” 2005, nr 1–2.
404. Żurek J., *Da un paese lontano... Polscy biskupi i kapłani u św. Piotra (999–1978)*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 4 (51).
405. Żurek J., *Koszty walki o wolność*, „Rzeczpospolita”, 24 IX 2004.
406. Żurek J., *Ksiądz Bolek. Kapłan archidiecezji warszawskiej, zapomniany męczennik czasów stalinowskich Bolesław Stefański (1910–1964) [w:] Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, pr. zb., z. 3, Kraków 2004.
407. Żurek J., *Lwowskie losy abp. Eugeniusza Baziaka*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 12 (47).
408. Żurek J., *Nowy dokument, nowe hipotezy*, „Rzeczpospolita”, 20 X 2004, nr 247.
409. Żurek J., *Siostra Izabela – z dziejów najnowszych szarytek małopolskich (Zofia Maria Łuszczkiewicz 1898–1957) [w:] Kościół w godzinie próby 1945–1989. Nieznane dokumenty i świadectwa*, pr. zb., z. 2, Kraków 2004.
410. Żurek J., *Słowniczek życia kościelnego w Polsce [w:] J. Żaryn, Kościół w PRL*, Warszawa 2004.
411. Żurek J., *Zabójstwa duchownych katolickich w latach osiemdziesiątych. Zagadnienie dokumentacji*, „Kronika diecezji włocławskiej” (Włocławek) 2004, t. 87, nr 10.

7. ZAŁĄCZNIK NR 3 WYSTAWY BEP i OBEP IPN

I. Wystawy powstałe w okresie sprawozdawczym

1. „*A mury runą...* Polska droga do wolności i demokracji 1956–1989” – OBEP w Poznaniu (2004) – Kościan
2. „Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski 1876–1955” – OBEP w Białymstoku (2005) – Białystok
3. „*Burza*. Armia Krajowa w 1944 r.” – OBEP w Krakowie (2004) – Kraków
4. „*Człowiek człowiekowi...* Obozy na terenie Dolnego Śląska i Opolszczyzny w czasie II wojny światowej” – OBEP we Wrocławiu (2004) – Wrocław, Rogoźnica, Łambinowice-Opole, Żagań
5. „Dekret o reformie rolnej po 60 latach. Dokumenty i świadectwa z czasu wygnania” – OBEP w Poznaniu (2004) – Poznań, Olsztyn, Białystok, Chełm, Ciechanowiec, Gorzów Wielkopolski, Kraków, Tokarnia, Szczecin, Warszawa, Drozdów
6. „*Dni Powstania – Warszawa 1944*” – OBEP w Warszawie (2004) – Gdańsk, Siemiatycze, Dęblin, Zielona Góra, Zamość, Poznań
7. „Jarocin w obiektywie bezpieki” – OBEP w Łodzi (2005) – Jarocin, Sopot, Wrocław, Lublin
8. „Kopalnia *Wujek* – 16 grudnia 1981 r.” – OBEP w Poznaniu (2004 r.) – Poznań
9. „Lipcowe Święto” – OBEP w Lublinie (2004) – Chełm, Zamość, Szczepleszyn, Puławy, Dęblin, Lublin, Biała Podlaska, Hrubieszów
10. „Ludzie UB” – OBEP we Wrocławiu (2005) – Bolesławiec, Jelenia Góra, Głogów, Dzierżonów, Brzeg Dolny, Wałbrzych
11. „Mowa murów – Sierpień ’80” – OBEP w Gdańsku (2005) – Gdynia
12. „*Nieobecni*. W 60. rocznicę likwidacji łódzkiego getta” – OBEP w Łodzi (2004) – Łódź
13. „Ocaleni z »niehumanitarnej ziemi«. Losy uchodźstwa polskiego z ZSRS w latach 1942–1950” – OBEP w Łodzi (2005) – Łódź, Warszawa, Gdańsk
14. „Polacy i Niemcy przeciwko komunistycznej dyktaturze” – OBEP w Krakowie (2004) – Kraków, Gdańsk
15. „Powstańczy zryw w Czortkowie w 1940 r.” – OBEP w Krakowie (2005) – Kraków
16. „PRL – *tak daleko, tak blisko...*” – BEP i OBEP w Warszawie (2004) – Kraków, Warszawa, Gdańsk, Darłowo, Bytów, Lębork, Wąbrzeźno, Poznań, Pleszew, Gniezno, Kościan
17. „*Rdzawe druty od ojczyzny dzielą nas...* Internowani w latach 1944–1947” – OBEP w Białymstoku (2004) – Białystok, Wigry, Sejny, Ełk, Olecko, Gołdap, Kolno, Grajewo, Wysokie Mazowieckie, Czyżew, Łomża, Kętrzyn, Sokółka, Suchowola, Wasilków
18. „Sługa Boży ksiądz Jerzy Popiełuszko 1947–1984” – OBEP w Białymstoku (2004) – Białystok, Suchowola, Olsztyn, Ełk, Gołdap, Wasilków, Sokółka, Dobrzyniewo Kościelne, Giżycko, Kętrzyn, Kolno, Hajnówka
19. „*Tarcza i miecz władzy ludowej*. SB na Rzeszowszczyźnie w latach 1957–1989” – OBEP w Rzeszowie (2005) – Rzeszów
20. „Uciekinierzy z PRL-u” – OBEP w Katowicach (2005) – Katowice, Trzebiatów, Świnoujście, Szczecin, Olsztyn, Lublin, Warszawa
21. „*Z największą brutalnością...* Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce wrzesień–październik 1939 r.” – BEP (2004) wersje językowe polska i niemiecka – Warszawa, Kraków, Poznań, Szczecin, Lublin, Janów Lubelski, Biłgoraj, Berlin (Niemcy), Wąbrzeźno, Chełm, Nakło
22. „Zaginieni w obławie augustowskiej” – OBEP w Białymstoku (2005) – Studzieniczna, Sejny
23. „Zrzeszenie »Wolność i Niezawisłość« w służbie Niepodległej” – OBEP w Krakowie (2005) – Kraków

II. Wystawy zorganizowane w latach poprzednich i nadal eksponowane

1. „*Aktion Reinhardt*. Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie” – OBEP w Lublinie (2002) – Tomaszów Lubelski, Hrubieszów, Janów Lubelski, Otwock

2. „Aparat represji na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1956” – OBEP w Rzeszowie (2003) – Łańcut, Stalowa Wola, Jarosław, Sanok, Jeżowe, Ropczyce, Krosno, Nowa Dęba
3. „Arcybiskup Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza i opór społeczny” – OBEP w Rzeszowie (2002) – Zakopane, Stalowa Wola, Radomyśl, Gdańsk, Kartuzy, Markowa, Przeworsk, Rogi k. Miejsca Piastowego
4. „Breslau – 1945 – Wrocław” – OBEP we Wrocławiu (2002) – Wrocław
5. „Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r.” – OBEP w Katowicach (2003) – Katowice, Kamień Śląski, Chorzów, Zabrze, Ruda Śląska, Piekary Śląskie, Rybnik
6. Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie w okresie II wojny światowej” – OBEP w Rzeszowie (2001) – Warszawa
7. „Grudzień ’70. Gdańsk – Gdynia” – OBEP w Gdańsku (2000) – Bytów
8. „Grudzień ’70. Szczecin. Fotografie, dokumenty, komentarze” – OBEP w Poznaniu (2001) – Szczecin
9. „*Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat...* Pomoc ludności żydowskiej w czasie okupacji niemieckiej na Podlasiu” – OBEP w Białymstoku (2003) – Białowieża, Drohiczyn, Lipsk n. Biebrzą, Suwałki
10. „Kwiatek dla Ewy – kobieta w rzeczywistości PRL” – OBEP w Łodzi (2004) – Radomsko
11. „Marzec ’68” – OBEP w Warszawie (2003) – Dęblin, Sztokholm (Szwecja), Kopenhaga (Dania), Mińsk Mazowiecki
12. „Obraz wroga w propagandzie PRL” – OBEP w Łodzi (2003) – Koszalin, Elbląg, Toruń, Włocławek, Wąbrzeźno, Gdańsk, Słupsk, Lębork, Szczecin, Wieluń
13. „Okręg Łódź AK *Barka*” – OBEP w Łodzi (2002) – Łask, Olsztyn, Tomaszów Mazowiecki, Sieradz, Zduńska Wola
14. „Okupacja sowiecka na prawym brzegu Sanu 1939–1941” – OBEP w Rzeszowie (2003) – Biłgoraj, Cieszanów, Olszanica
15. „Ostatni leśni – Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953” – OBEP w Warszawie (2002) – Garbatka, Ciechanów, Warszawa, Wawer, Wyszaków
16. „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947” – OBEP w Katowicach (2002) – Świnna, Węgierska Górka, Istebna
17. „Polacy–Ukraińcy 1939–1947” – OBEP w Lublinie (2002) – Janów Lubelski, Biała Podlaska, Hrubieszów, Wąbrzeźno, Słupsk, Wałcz, Koszalin, Trzebiatów, Biały Bór, Szczecinek, Szczecin, Stargard Szczeciński, Kijów (Ukraina)
18. „Poznański Czerwiec 1956” – OBEP w Poznaniu (2001) – Oborniki, Gostyń, Piła, Żagań
19. „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” – OBEP w Katowicach (2001) – Tychy, Cieszyn, Jastrzębie Zdrój
24. „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989” – OBEP we Wrocławiu (2002) – Wałbrzych, Góra Św. Anny
20. „Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1956” – OBEP w Rzeszowie (2002) – Końskie, Huta Dąbrowa
21. „*Rozpoznawać – Wykrywać – Zapobiegać. Pod okiem bezpieki 1956–1989*” – wystawa multimedialna OBEP w Gdańsku (2004) – Gdańsk, Słupsk, Toruń, Starogard Gdański, Elbląg, Wąbrzeźno
22. „Skazani na karę śmierci w czasach stalinowskich i ich losy” – OBEP we Wrocławiu (2004) – Łódź, Wrocław, Opole, Książ, Brzeg, Rydułtowy, Częstochowa, Dzierżoniów
23. „Sowieckie piekło 1939–1956” – OBEP w Poznaniu (2002) – Kępno, Goleniów, Police, Jarocin, Niechorze, Poznań, Trzebiatów, Leszno, Pleszew, Kalisz, Drawsko Pomorskie, Złocieniec, Borne Sulinowo, Świdwin, Płoty, Nowogard, Goleniów, Wągrowiec, Szczecin, Murowana Goślina, Choszczno, Poznań, Recz
24. „Sprawiedliwi wśród Narodów Świata” – OBEP w Rzeszowie (2004) – Rzeszów, Nowa Dęba, Markowa, Sokołów Małopolski
25. „Stan wojenny. Spojrzenie po dwudziestu latach” – BEP i OBEP w Białymstoku, Krakowie, Katowicach, Poznaniu, Lublinie, Łodzi, Gdańsku, Rzeszowie, Wrocławiu i Warszawie (2001)

– Strzyżów, Rawicz, Choszczno, Hyżne, Goleniów, Stargard Szczeciński, Jasło, Ciechanów, Słupsk, Toruń, Piła, Brzozów, Konin, Kościelec, Czempin, Lublin, Lubartów, Sochaczew, Dydnia, Świebodzin, Wieliczka, Cieszanów, Kraków, Czernichów, Ropczyce, Gdów, Olkusz, Siedlce

26. „Sybiracy. Deportacje ludności polskiej w głąb ZSRR 1939–1941” – OBEP w Białymstoku (2002) – Giżycko, Kętrzyn, Gołdap, Banie Mazurskie, Olsztynek, Nidzica, Dobrzyniewo Duże, Kalnica, Bielsk Podlaski, Sejny, Lipsk nad Biebrzą, Węgorzewo, Augustów, Suchowola, Przytuły, Puławy

27. „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim” – OBEP w Białymstoku (2003) – Gołdap, Kowale Oleckie, Przytuły, Wasilków, Drozdowo, Białowieża, Kalnica, Lipsk nad Biebrzą, Siemiatycze, Suchowola, Sokoły

28. „*Walczyliśmy o nową Polskę, Polskę dla wszystkich...* Por. Mieczysław Bujak 1926–51” – OBEP we Wrocławiu (2001) – Strzelin

29. „Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską” – OBEP w Łodzi (2002) – Wieluń, Łódź, Sieradz, Warka, Zgierz, Ksawerów, Pleszew

30. „Wokół Praskiej Wiosny. Interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 r.” – OBEP we Wrocławiu (2003) – polska i czeska wersje językowe – Wrocław, Praga (Czechy), Hradec Kralove (Czechy), Trutnov (Czechy), Łądek Zdrój, Chrudim (Czechy), Pardubice (Czechy), Nachod (Czechy), Jičín (Czechy), Bruntal (Czechy)

31. „*Wypędzeni, przypędzeni...* Kształtowanie się nowego społeczeństwa na Warmii i Mazurach w latach 1945–1949” – OBEP w Białymstoku Delegatura w Olsztynie (2003) – Giżycko, Mrągowo, Dobrze Miasto, Ostróda, Górowo Iławieckie, Budry, Banie Mazurskie, Morąg, Ryn, Kowale Oleckie, Nidzica, Lidzbark Warmiński

32. „Z archiwum IPN...” – OBEP w Lublinie (2004) – Zamość, Szczepieszyn, Kraśnik, Lublin, Hrubieszów, Janów Lubelski

33. „*Zgasto Słoneczko ludzkości* – reakcje społeczeństwa polskiego na śmierć Stalina” – OBEP we Wrocławiu (2003) – Legnica, Łódź, Wałbrzych, Bełchatów

34. „Zielona Góra. 30 maja 1960” – OBEP w Poznaniu (2004) – Sulechów, Paradyż

35. „*Zwyczajny resort. Ludzie i metody bezpieczeństwa 1944–1956*” – OBEP w Warszawie (2003) wersje językowe polska i angielska – Kościan, Poznań, Łódź, Lublin, Zamość, Węgrów, Warszawa, Dęblin, Katowice

36. „*Żołnierze Warszycy*” – OBEP w Łodzi (2001) – Radomsko, Kobbie Wielkie

37. „*Żołnierze wykłęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne na Rzeszowszczyźnie po 1944 r.*” – OBEP w Rzeszowie (2001) – Sandomierz, Jarosław, Iłża, Lubaczów

38. „*Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce*” – OBEP w Poznaniu (2003) – Wągrowiec, Wolsztyn, Grodzisk Wielkopolski, Wysoka, Poznań, Krotoszyn, Gostyń, Krotoszyn, Rawicz, Jarocin, Stęszew

Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej www.ipn.gov.pl	
Prezes IPN dr hab. Janusz Kurtyka	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 22, 581 85 23
Zastępca Prezesa IPN Janusz Krupski	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 04
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Zastępca Prezesa IPN, Dyrektor prof. dr hab. Witold Kulesza	Pl. Krasińskich 2/4/6/ 00-207 Warszawa tel. 530 86 56
Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów p.o. Dyrektora dr Zbigniew Nawrocki	Ul. Towarowa 28, 00-839 00-839 Warszawa Tel. 581 86 00
Biuro Edukacji Publicznej Dyrektor dr hab. Jan Żaryn	Ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa Tel. 581 89 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku	ul. Warsztatowa 1A, 15-637 Białystok tel. (0-85) 664 57 01,
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku	ul. Witomińska 19, 81-311 Gdynia tel./fax (0-58) 660 67 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach	ul. Kilińskiego 9, 40-061 Katowice tel. (0-32) 609 98 40 fax (0-32) 609 98 42
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie	ul. Reformacka 3, 31-012 Kraków tel. (0-12) 421 11 00 fax (0-12) 421 19 61
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej Lublinie	ul. Wieniawska 15, 20-071 Lublin tel. (0-81) 536 34 01 fax (0-81) 536 34 02
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi	ul. Orzeszkowej 31/35, 91-479 Łódź tel. (0-42) 616 27 45, fax (0-42) 616 27 48
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu	ul. Rolna 45a, 61-487 Poznań tel. (0-61) 835 69 01 fax (0-61) 835 69 03

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie	ul. Słowackiego 18, 35-060 Rzeszów tel. (0-17) 860 60 18, fax (0-17) 860 60 39
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie	ul. K. Janickiego 30, 71-270 Szczecin sekretariat: tel. tel. 0-91 48-49-800
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie	pl. Krasińskich 2/4/6/ 00-207 Warszawa tel. (0-22) 530 86 25
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu	ul. Sołtysowicka 23, 51-168 Wrocław tel. (0-71) 326 76 00, fax (0-71) 326 76 03
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy	ul. Grudziądzka 9-15, 85-130 Bydgoszcz sekretariat: tel./faks: (0-52) 372 98 90
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Gorzowie Wlkp. (w organizacji)	ul. Chopina 52/10, 66-400 Gorzów Wielkopolski sekretariat: tel.: (0-95) 72-82-192
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach (w organizacji)	Al. Na Stadion 1, 125-127 Kielce sekretariat: tel./fax (0-41) 344-42-15
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Koszalinie (w organizacji)	ul. Andersa 34, 75-950 Koszalin sekretariat: tel./fax (0-94) 342-85-02
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Olsztynie	ul. Partyzantów 87, 10-402 Olsztyn tel. (0-89) 534-93-59
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Opolu (w organizacji)	ul. Ozimska 60 A, 45-368 Opole sekretariat: tel./fax (0-77) 453-89-67
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Radomiu (w organizacji)	ul. Żeromskiego 53, 26-600 Radom sekretariat: tel./fax (0-48) 326-02-95